AULI GELLII

NOCTES ATTICÆ.

VOL. III.

AULI GELLII
NOCTES ATTICÆ

EX EDITIONE JACOBI GRONOVII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITÆ.

VOLUMEN TERTIUM.

LONDINI:
CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.
1824.

NOTÆ VARIORUM

IN

AULI GELLII NOCTES ATTICAS.

MONITUM.

Ut Lector suum cuique tribuere possit, pauca ex J. Oiselii Præfatione in editionem Lugduno-Batavensem 1666. 8vo. ex qua notas sequentes desumsimus, præmittere visum est: ' Operis lento gradu procedentibus Mors immatura ante annum, et quod excurrit, stylum Thysio e manibus excussit, telamque, quam feliciter exorsus erat, in medio cursu abrumpere coëgit. Hærebant tum temporis operæ in libro undecimo typis describendo. Post ejus vero obitum, cum inter Schedas, quas Gellianis Noctibus illustrandis destinaverat, non reperirentur Notæ ejus et Observationes, quæ librum duodecimum excederent, necesse fuit, ut operæ aliquamdiu subsisterent, donec subrogaretur, qui vicem ejus supplere posset. Cum autem fortioribus lacertis hæc provincia merito mandari debuisset, placuit tamen amicis, quorum magna in me potestas, ad me ire, assiduisque precibus contendere, ut, cum ob memoriam et amicitiam, quæ mihi olim cum defuncto intercesserat, tum ob Reipublicæ Literariæ commodum, quicquid id esset muneris vel oneris humeris meis imponi permitterem. Ego sane libenter huic me negotio subduxissem, utpote cui alia agenda non deerant, et qui facile videbam invidia forsan non cariturum, si alieno me operi immiscerem. Instantibus tamen amicis et urgentibus tandem mos gerendus fuit. Sepositis itaque ad tempus, quæ in manibus habebam, reliquis Gellii octo libris Commentario illustrandis quasdam horas singulis diebus impendendas duxi, quo currenti prelo pensum quotidianum absolverem.'

NOTÆ VARIORUM

IN

AULI GELLII NOCTES ATTICAS.

PRÆFATIO.

A. Gellii] *Aulus Gellius*, vel, ut alii, *Agellius*, civis Romanus, omnem pueritiam et aliquam adolescentiæ partem Romæ literis et honestis artibus dedit, usus magistris, Sulpitio Apollinare grammatico, T. Castritio et Antonio Juliano disciplinæ Rhetoricæ doctoribus publicis. Inde sumta virili toga cum compluribus aliis conterraneis suis Roma Athenas profectus est, ubi cum Herode Attico, Calvisio Tauro, et Peregrino Proteo philosophis familiarissime vixit. Ibidem in Herodis villa febri decubuit: convaluit tamen et cum Tauro philosopho Delphos ad Pythia conventumque totius Græciæ visendum abiit. Cumque hoc modo aliquot annos in Græcia egisset, rediit inde Romam, et paulo post à Prætoribus in judicem privatum lectus est. Claruere ibi tunc temporis, præter eos quorum jam mentionem fecimus, Ælius Melissus grammaticus, Sex. Cæcilius, Festus Posthumius, et Julius Celsus Jurisconsulti, Julius Paulus et T. Annianus poëtæ, Phavorinus et M. Cornelius Fronto oratores, quos omnes Gellius se familiariter novisse, et sæpius audivisse testatur. Imprimis vero duos posteriores, Frontonem et Phavorinum, quos jam inde a puero diligentissime sectatus fuerat. Dies ejus natalis incidit in jam adfectum Trajani imperium, adolescentia in Hadrianum, florens ætas in Antoninum Pium, obitus in Marci Antonini Philosophi principium. Scripsit libros XX. Noctium Atticarum, quos in agro Attico exorsus Romæ sub Antonini Pii imperio in lucem edidit. D. Augustinus 'virum elegantissimi eloquii et multæ ac facundæ scientiæ' illum appellavit. *Lambecius.* Gellium an Agellium dicemus qui noctes Atticas scripsit? Agellium constanter libri scripti, etiam illud optimæ notæ fragmentum Giselini, appellant: 'Agellii Noctium Atticarum liber X. explicit. Incipit XI. feliciter.' Priscianus lib. IV. etiam nomina propria deducit a 'Servo Servilius, ab Agello Agellius.' Lipsius Quæst. Epistol. c. 8. '*A. Gellium*, non *Agellium* legendum arbitror.' Ad primam Lipsii objectationem quod attinet, quæ aliquot manuscriptorum Codicum auctoritate nititur, quos *Agellium* habere affirmat, certe si secundum testium multitudinem lis dabitur, *Aulus* noster pridem vicit. Stant ab ejus parte omnes scripti li-

bri, ad quorum fidem primæ editiones impressæ sunt. Absit enim ut Aldum Romanum, qui primus hunc auctorem dedit, et Theodorum Gazam, quo adminiculatore Aldus se usum esse fatetur, tantæ condemnemus perfidiæ, ut contra veritatem veterum codicum, Aulum Gellium nobis pro Agellio obtruserint. Fidem hic appello Viri Docti Petri Servii Romani, qui in Miscellaneis suis ingenue affirmat, in sex codicibus Vaticanis constanter *Auli Gellii* nomen scriptum inveniri, aut expressum, aut prænomine ex antiquo more contracto in unicam litteram A. puncto terminatam. Ipse quinetiam Priscianus non aliter hunc auctorem citat, quam *Aulum Gellium lib.* VI. uti videre est in antiquis libris excusis et optimæ notæ manuscripto CL. Fratrum Puteanorum. Adde Augustinum de Civitate Dei lib. IX. cap. 4. et lib. I. quæstionum supra Genesin, Lupum Abbatem Ferrariensem Epist. 1. et 5. et complures alios, quos hic enumerare tædiosum esset. Quod licet in quibusdam Manuscriptis nomen *A. Gellii* continua voce scriptum inveniatur, id nos commovere non debet. Erroris ansam præbuit ignoratio antiquæ scripturæ, qua prænomina compendii ergo primis literis notari solebant. Ita literam *A.* prænomen *Auli* significat, et hoc modo *Aulus Gellius* contracto prænomine fit. *A. Gellius*, et demptò puncto *Agellius*, et puncto restituto recuperat pristinum suum valorem. Quapropter istis quidem codicibus majori cum venia error ille ignosci potest, ob sæculi ejus barbariem, quo descripti sunt. Venio ad secundam objectionem: Lipsii verba hæc sunt: 'Priscianus etiam nomina propria deducit a Servo Servilius, ab Agello Agellius.' Prisciani ille locus est lib. IV. Interrogo ubinam Priscianus dicat, aut Agelliam esse gentem Romanam, aut noctium hunc Atticarum scriptorem *Agellium* vocari. Ego profecto nil aliud ex hoc loco colligere possum, quam simpliciter tantum docere Priscianum, quomodo ab Agello Agellius derivetur. Sed age concedamus (sine præjudicio tamen nostræ causæ) et Agellium nomen esse gentilitium, et quem hactenus falso *Aulum Gellium* credidimus, *Agellium* dicendum esse: quodnam ergo novo isti Agellio prænomen dabunt? Nam absque prænomine eum esse libertas ejus non patitur: quippe apud Romanos servorum nota erat unum habere nomen, in *l. quum precum C. de liber. causa.* Et ipse Priscianus lib. II. 'Ex illo,' inquit, 'consuetudo tenuit, ut nemo Romanus sit absque Prænomine, et notatur vel singulis literis, vel binis, vel ternis, tum singulis quando a vocali incipit prænomen, ut A. Aulus, vel ab una consonante ut P. Publius, T. Titus.' At enimvero Agellii prænomen revera est, quod inauditum. Necessario ergo sequitur, ut, quod a majoribus nobis per manus traditum est, *Aulus* sit prænomen, *Gellius* nomen gentilitium. Gelliæ autem gentis quam frequens mentio in veterum monumentis extet, nemo paulum modo humanior ignorat. Circa annum U. C. DC.LXXXII. Consulatum gessit L. Gellius L. F. Poblicola, Collega Cnei Cornelii Lentuli, quicum idem Gellius annis paulo minus tribus post hunc Consulatum Censor factus est. Vide Ciceronem pro Balbo, et in Verrem, Valerium Max. lib. V. c. 9. Plutarchum in Crasso, Eutropium et Fastos, quibus adde ipsum A. Gellium lib. V. c. 6. ubi de corona civica loquens: 'Hac,' inquit, 'Corona L. Gellius vir censorius in Senatu Ciceronem Consulem donari a Republica censuit, quod ejus opera esset atrocissima illa Catilinæ conjuratio detecta vindicataque.' Habes etiam, quem nescio, L. Gellium in veteri inscriptione apud

Gruterum paginâ 1030. Et alium quendam A. Gellium A. F. pag. 772.

CLAUDIÆ VENERIÆ.
A. GELLIUS A. F. DUM.
SECUNDUS.
BONONIA.
FECIT ET SIBI.
IN FR. P. VI. IN AGR. P. IX.

Sed de his quinam fuerint quave ætate vixerint, non satis mihi liquet. Ad notiores venio, inter quos primus se offert Cn. Gellius Annalium scriptor, quem sæpius citant Censorinus, Sosipater, Macrobius, et ipse A. Gellius l. VIII. c. 14. et l. XIII. cap. 21. Hunc sequitur Gellia, in quam hoc Epigramma scripsit Martialis, ex quo præ cæteris de Gelliæ gentis vetustate judicari potest: 'Dum proavos atavosque refers et nomina magna, Dum tibi noster eques sordida conditio est, Dum te posse negas, nisi lato Gellia clavo Nubere; nupsisti, Gellia, cistifero.' En tibi in sequenti inscriptione aliam ejusdem nominis, quæ sub Hadriano vixit M. Erutio Claro Consule, quem jam adolescens noster Gellius se vidisse testatur, lib. VI. c. 6. et lib. XIII. c. 16.

C. LUCCIUS C. F.
STEL. SABINUS.
BENEVENTI. DECURIO.
VIVUS. SIBI. ET. GELLIAI.
PARATAI. UXORI. ETC.

Sub eodem Imperatore habes M. Gellium Rutilium, de quo hæc extat inscriptio apud Gruterum p. 252.

SABINÆ AUG.
IMP. CÆS. TRAIA
NI. HADRIANI. AUGUSTI.
DIVI. NERVÆ. NEPOTI.
DIVI. TRAIANI DAC. PAR.
FIL. D.D. FELICITAS JULIA.
OLISIPO PER ....
M. GELLIUM RUTILIUM ET
L. JULIUM AVITUM.

Apud eundem Gruterum pag. 268. Gellium Secundum sub M. Aurelio Antonino invenies, et complures alios Gelliani nominis, qui quia minus ad propositum nostrum faciunt, satis est leviter eas attigisse. Inspice ipse, si velis, pag. 950. 179. 111. 241. 713. Superest L. Gellius, cujus nomini Arrianus libros, quos composuit de Epicteti dissertationibus, inscripsit. Hunc, si quis cum Aulo nostro ex eadem stirpe ortum velit, me judice rectum sentit, quoniam ambo et Romani fuere, et idem habuere nomen, et studia sectati sunt communia, et eodem tempore vixerunt. *Lambec.* *A. Gellii*] Plerique hodie eruditi AGELLIUM appellant, quamvis Salmasius, Vossius, alii promiscue AGELLIUM, et GELLIUM indigetent. Quod si ex GELLIA gente sit oriundus, mirum est, cum aliquoties GELLIOS nominet, se non meminisse ex eadem familia prognatum. Vide et C. Barthium lib. XXXV. Advers. c. 12.

Jucundiora] Frustra hanc Præfationem in editionibus, quæ vulgatæ sunt, quis quærat: sciatur itaque oportet, nullam hodie extare eo loco quem debuit occupare ex nominis ac rei merito, sed pessimo facinore in posticum libri rejectam esse ad finem ultimi capitis, cum quo indivulsa serie cohæret. Capitis illius ultimi titulus est, *Quid sit Sculnæ verbum positum apud M. Varronem.* Quod ad rem quæ illo capite tractatur attinet, finem accipit in illo versu qui et finis idem capitis: 'Per Deos immortales nolite vos sequestro ponere.' Post hunc versum sequitur satis longa dissertatio, quæ nihil habet cum illo capite commune aut conjunctum, quam nos Præfationem esse volumus. Et sane ita est. Ut convenire posset ac cohærere cum illo postremo capite, cui eam uno tenore subjunxerunt, sic ejus initium interpolarunt correctores: *Atqui jucundiora alia reperiri queunt. Ipse autem ad hoc scripsi, ut liberis quoque meis paratæ istiusmodi remissiones essent.* Transferendam esse omnino constat totam hanc dissertationem in eum lo-

cum, qui Præfationi debetur, ac legendum ejus exordium ex vetusto codice ad hunc modum: *Jucundiora alia reperiri queunt. Ipse ad hoc scripsi ut liberis quoque meis paratæ istiusmodi remissiones essent.* Prologum esse Auctoris Noctibus præfixum, præter antiqui codicis auctoritatem, omnia quæ ibi narrantur clare indicant. Institutum suum ac propositum scriptionis explanat. Quid scripserit, quo consilio et in quem finem scripserit. De inscriptione etiam operis tractat, et rationem reddit, cur *Noctes Atticas* titulum commentationibus istis fecerit: occasione data ibidem carpit usitatas plerisque auctorum qua Græcis qua Latinis titulorum festivitates exemplis etiam allatis. *Salmas.*

Ad hoc scripsi] Id est, in hunc finem, a Græcis desumtum est, qui dicunt πρὸς τοῦτο et ἐπὶ τούτῳ. Ita Phædrus fabulator: 'Cum destinassem terminum operis habere, In hoc, ut aliis esset materiæ satis.' *Lam.*

Liberis] Ita Cicero libros aureos de Officiis filio, et Asconius Pædianus commentarios, quos in Ciceronis Orationes scripserat, liberis inscripsit.

Interstitione] Glossæ, 'interstitio, διάφορον.' Ita et 'constitio' dicitur, a 'consisto,' ubi consistitur. Vide Auctorem Nostrum lib. XVI. cap. 5.

Indulgerique] Molliter remitti. *Indulgeri*] Passive. Ita et active Ter. in Eunucho, 'nimis me indulgebo.' Lucilius, 'iram indulges nimis.'

Excerpendo] Ex variis auctoribus.

§ 2 *Promisce*] Ita et alii veteres pro *promiscue* dicebant. Ita Plautus 'promisce ludificari.' Et 'promiscam,' pro 'promiscue,' teste Festo. Hinc Varro: 'Unam virtutem propriam mortalibus fecit, Cætera promiscam voluit communia haberi.'

Penus] Promptuarium proprie in quo ad victum necessaria reconduntur, et neutro et masculino genere dicitur.

Repens] Pro *repentina*, subita. Ita præter Poëtas Cicero, Livius, aliique locuti sunt.

§ 3 *Disparilitas*] Varietas. Hoc vocabulo utitur quoque Macrobius lib. I. Sat. cap. 1. Varro et Cicero *disparilem* quoque dixere.

Annotationibus pristinis] Quas sibi privatim et ruditer conscripserat, ex quibus hoc opus collectum. Mosellanus putat alios libros deperditos intelligi.

Eruditionib.] Vulgo, *annotationibus*. H. Steph. legebat *observationibus*. Multum molestiæ hic locus doctis viris præbuit, quibus repetitio isthæc dativi *annotationibus* suspecta erat, nec immerito. Absit tamen, ut persuaderi nobis patiamur, Gellium jam ante alias annotationes edidisse, quam Noctium Atticarum commentarios aggrederetur. Nodum hic solvo ex Ms. R. in quo scriptum inveni: *quas breviter et indigeste et incondite eruditionibus, lectionibusque variis feceramus.* Optime. Quicquid enim in Noctibus Atticis tractatur, in duo hæc aut eruditionum aut lectionum genera cadit, ut nimirum ea vel ex aliis audierit, vel ipse legerit. Paulo inferius in simili sensu vocem 'eruditionis' repetit. *Lambec.*

Tractationibus] Frequentibus meditationibus. Tractare μεταχειρίζειν, πραγματεύεσθαι.

Longinquis] Longis, prolixis.

Ludere] Per ludum congerere.

Festivitates inscriptionum] Si conferas hæc cum editis, quid additum sit a nobis, quid detractum, quid emendatum tibi constabit. Colorem hunc e Plinio mutuatus est Agellius, qui in Præfatione sua ad Vespasianum Græcos eo nomine obstrigillat, quod in titulis conquirendis festivioribus nimiam curam ponerent. Agellius Græcas pariter Latinasque inscriptiones miscuit. Plinius eas discrevit, et Latinos Græcis hac in re modestiores ac simpliciores exemplis

utrimque allatis confirmavit. 'Inscriptionum,' inquit, 'apud Græcos mira felicitas. Κήριον inscripsere quod volebant intelligi favum. Alii Κέρας Ἀμαλθείας, quod copiæ cornu, ut vel lactis gallinacei expectare possis in volumine haustum. Jam Μοῦσαι, Πανδέκται, Ἐγχειρίδια, Λειμὼν, Πίναξ, Σχέδιον, inscriptiones propter quas vadimonium deseri possit. At cum intraveris, Dii Deæque quam nihil in medio invenies!' Omnes suprascriptæ inscriptiones Græcanicæ et arcessiti affectatique ac fucati decoris. Latinos, ut severiores et simpliciores, ab ista affectatione et ambitione titulorum submovet. *Salm.*

Utriusque linguæ scriptores] Agellius nullo judicio Latinos una cum Græcis in eadem culpa involvit, quasi hoc vitio pariter laborarint, nec tamen omnia quæ ibi ex Latinis refert titulorum nomina redolent concinnitatem, aut argutam ineptiam. 'Antiquarum lectionum' libri, aut 'Epistolarum Moralium,' aut 'Epistolicarum Quæstionum,' aut 'Naturalis Historiæ,' quid habent, quæso te, in titulo quod jure possis suggillare tanquam operosius exquisitum, vel facetis nugis comparandum, quas Græci in faciendis indicibus consectabantur? Ne ipse quidem ille titulus, quem Agellius probavit, ut simplicissimum, videri potest illis quos percensuimus simplicior. *Noctes Atticas* inscripsit. Non tam rectus est quam 'Epistolicarum Quæstionum,' ubi quæstiones per Epistolas explicantur, nec quam 'Moralium Epistolarum,' ubi de moribus Epistolæ tractant: nec denique quam 'Antiquarum lectionum,' quando hoc ipsum agitur, ut lectiones antiquæ recenseantur atque explanentur. Immo, quod ego maxime miror, inter inscriptionum festivitates retulit 'Historiæ Naturalis,' qui titulus est Pliniani operis, quo nihil simplicius et inaffectatius fingi potuit, et ab illo autore inditus est, a quo præcipue damnatas legerat atque derisas hujusmodi omnes titulorum ambitiosas facetias. Idem dicendum de 'Memorialibus' et 'Conjectaneis.' Quid enim in his inepte morosum, aut putidum? 'Memoriales libri' sunt Græcorum Ἀπομνημονεύματα. Massurium Sabinum sæpe citat Agellius in 'Memorialibus.' 'Conjectanea' quoque minime fucato titulo, sed aperto ac simplici propositum auctoris declarant, qui conjecturas suas divulgare voluerit. Sed et inter Græcas inscriptiones quædam ab eo notantur quæ nihil habent, quare merito suo reprehendi eo nomine quo voluit possint. Ut περὶ παντοδαπῆς ἱστορίας. Hic titulus non alienior ab argumenti sui professione quam Βιβλιοθήκης, immo etiam minus. Ex quo tamen Diodorum inter Græcos desisse nugari Plinius judicat. Si nimis accuratus et lepidus Agellio titulus visus est Παντοδαπῆς ἱστορίας, nihil non erit in hanc classem redigendum. Quod 'Pratum' inter Latinas refert inscriptiones vitiosas, puto esse interpretationem Græcæ λειμών. *Idem.*

§ 4 *Nam*] Aliter, *namque.*

Nam] Vulgo legebatur: *Namque alii Musarum inscripserunt, alii silvarum; ille κηρίον, alius κέρας ἀμαλθείας; quidam lectionis suæ; alius antiquarum lectionum: atque alius πινακίδιον et item alius ἐγχειρίδιον. Sunt etiam qui Pandectas inscripserunt. Sunt autem qui, διατριβάς. Sunt adeo qui de disciplina regia et de philosophia et de natura humana. Est qui memoriales titulos fecerit. Est qui Studiosorum, et, de ridiculis et περὶ ποικίλης ἱστορίης. Est item qui historiæ naturalis. Est qui* Βιβλιοθήκην; *est præterea qui pratum; est item qui ἐποπτίδων. est qui scripsit συγγραφήν. sunt item multi qui conjectanea; neque item desunt, qui indices libris suis fecerint aut epistolarum moralium aut Epistolicarum quæstionum aut confusarum; et*

quædam alia inscripta nimis lepida multasque prorsus concinnitates redolentia.

Additæ erant in Editionibus antiquis in textu interpretationes Græcarum vocum contra morem Gellii. πινακίδιον vertit *catinulum*, sive vas escarium, potius *tabellam, indiculam*: reliqua Græca in prima editione non habebantur, post verbum διατριβὰς, id est, *exercitationes*.

Musarum] Ita Historiam suam inscripsit Aurelius Opilius apud Latinos, ut Gellius et Suetonius de claris Grammaticis testantur, de quo ita Suetonius: 'Quia scriptores ac Poëtas sub clientela Musarum judicaret, non absurde scripsisse et fecisse ait ex numero divarum significationem:' sæpe quoque Charisio et Festo citatur. Ita inscripsit Herodotus opus suum novem Musarum nominibus. Nempe qua ratione tres Æschinis orationes ob numerum, simulque gratiam sermonis, 'Gratias,' et novem ejus epistolas, 'Musas' vocarunt a Musarum numero, teste Photio tmem. LXI. Atque ita novimus etiam, Cephalæonem epitomem historicam, quam dialecto Ionica venustissime scripserat, nomen Musarum nominibus appellasse; teste eodem Photio cod. seu tmem. LXVIII. Etiam Bion ὁ ῥητορικὸς novem libris suis Musarum nomen imposuit: ut apud Laërtium legimus in Bione. Lucianus vero libro de scribenda historia ita loquitur, quasi libri illi Herodoti non ab auctore, sed ab aliis, hoc nominis acceperint, quod summopere eos admirarentur. Verba ejus sunt: 'Ο Θουκυδίδης ὁρῶν μάλιστα θαυμαζόμενον τὸν 'Ηρόδοτον, ἄκρι τοῦ καὶ Μούσας κληθῆναι αὐτοῦ τὰ βιβλία. 'Thucydides, cum videret, Herodotum in summa admiratione esse, adeo ut Musæ vocarentur illius libri.' Vide Voss. de Histor. Gr.

Silvarum] Ut Statius Papinius.

Πέπλον] 'Peplum proprie est palla fœminea picta Minervæ consecrata: hodie multi abutuntur hoc nomine,' ut Servius in lib. I. Æneid. testatur. Sed etiam pro quocunque matronali pallio sumitur. Athenis vero κατ' ἐξοχὴν hoc nomine, teste Suida, vocabatur, 'velum Panathenaicæ navis,' quam Athenienses Minervæ apparabant festo Quinquatrium, sive Panathenæorum majorum. Lutatius Placidus, in lib. X. Theb. 'Peplum est vestis candida, aureis clavis picta, sine manicis, quod simulachris fiebat. Sed hoc Peplum primum est ab Atheniensibus institutum, quod matronæ suis manibus faciebant et inter triennium (leg. *quadriennium*) numinibus offerebant.' Satis liquet sermonem esse de 'peplo Minervæ:' intextum erat, ut Pallas Enceladum aliosque gigantes interemerit: ut Virgilius testatur in Ciri. Nec sola tantum gigantomachia ei intexta erat: sed etiam gesta ducum Atheniensium, qui strenue rem gessissent. Hoc vult Suidas, cum de 'peplo' agens extremo addit, Καὶ ἐνέγραψεν τοὺς ἀρίστους ἐν αὐτῷ. Estque hæc ratio, cur Aristoteles quoque 'Peplum' vocarit poëma, quo Heroum tumulos celebravit. Ejus poëmatis et Eustathius meminit: non tamen Stagiritæ fuit, sed alterius Aristotelis: ut indicat Tzetzes in Hesiodi Ἔργα. *Voss. P.*

Κέρας ἀμαλθείας] 'Cornucopiæ.' Capræ lacte Jupiter per nympham quandam nutritus fingitur, ei scilicet et nutrici ut gratiam jam adultus Jupiter referret, ipsam capram inter sidera retulit, et nutrici alterum capræ cornu dedit, ea imbutum virtute, ut quod vellet nutrix inde depromeret. Varie narratur hæc fabula. Vide Diodor. Sic. lib. IV. cap. 5. Strabonem lib. VIII. Ovid. in Fast. lib. V. Hinc inscriptio quasi proverbialis facta est, eorum librorum, scilicet, in quibus generis omnes tractatus complecterentur. Vide Erasmum in Proverbiis. Sotion libro suo talem

titulum dedit. Gell. lib. I. c. 8.

Κήρια] Favos.

Λειμῶνας] Prata.

'Ανθηρῶν] Floridorum.

Εὑρημάτων] Inventorum.

Λύχνους] Lucernas, vel Faces.

Στρωματεῖς] Libros varii argumenti: proprie Stragula variegata. Ita Clemens Alexandrinus propter argumenti varietatem libros suos στρωματεῖς se vocasse fatetur. Respexisse videtur ad Plutarchi στρωματεῖς, quos citat Eusebius lib. I. de Præparat. Evang.

Πανδέκτας] Pandectas, rerum omnium receptacula.

'Ελικῶνα] Præter Heliconem montem Musis consecratum, etiam instrumentum musicum ἐννεάχορδον dixere Veteres.

Προβλήματα] Problemata.

'Εγχειρίδια] Manuale notat. vocatur quoque 'pugio,' quod ob brevitatem aptius manu gestetur, quam gladius. Et fortasse hæc significatio hic primaria est. Sane Simplicius scribit, Epicteti libellum inscribi ἐγχειρίδιον, διὰ τὸ πρόχειρον ἀεὶ αὐτὸ δεῖν καὶ ἕτοιμον εἶναι τοῖς βουλομένοις εὖ ζῆν. καὶ γὰρ τὸ στρατιωτικὸν ἐγχειρίδιον ξίφος ἐστὶ πρόχειρον ἀεὶ τοῖς χρωμένοις ὀφεῖλον εἶναι. Quod ut pugio militibus, sic libellus iis qui recte student vivere in promptu paratusque semper esse debeat. Erasmus quoque libellum inscripsit, 'Enchiridium militis Christiani,' sane apposite, utramcunque respicias significationem. *Voss. P.*

Παραξιφίδας] Pugiones velut ensi adjunctos.

Qui memoriales titulos] Suspecta mihi sunt et ista verba, quæ nonnulli ita intelligunt, ut is, cujus mentionem facit, dicatur suum librum inscripsisse *Memoriales Tituli.* Atqui, si ita intelligamus, quid verbo *fecerit* faciemus? nisi aut cum illo nomen Titulum vel deesse vel subaudiri putemus, aut certe pro *inscripserit* accipi posse existimemus. Atqui hoc absurdum esse aio. Si qui autem Titulum vel deesse vel subaudiri dicant, et horum alterum credendum sit, potius deesse crediderim. Sed cur non hæc mea conjectura, *est qui Memorialia titulum fecerit,* potius admittatur? *H. Steph.*

Memoriales titulos] Libri vocabantur memoriales, atque illis tales titulos fecerant. Ita Massurium Sabinum sæpe citat Gellius.

Πραγματικὰ] Negotialia.

Πάρεργα] Parerga.

Διδασκαλικὰ] Didascalica, vel Doctrinas.

Παντοδαπῆς ἱστορίας] Omnimodæ historiæ.

Qui pratum] Glossa fuisse videtur superioris inscriptionis, cum λειμῶνας vocavit.

Πάγκαρπον] Id est, 'omnium fructuum feracem.' Πάγκαρπος θυσία, quando primitias omnium fructuum offerebant Diis. Lances autem variis fructibus refertas Cereri et Baccho offerebant. Meminit et Theophrastus libr. IX. cap. 9. παγκαρπίας, quæ scrobe facta Terræ offerebatur. Et hoc veluti Terræ piamentum, meminit etiam Athenæus lib. XIV. Πάγκαρπον] Legitur in antiquis editionibus 'Εποπτείδων. Henr. Stephanus 'Εποπτίδων. In antiquissima Veneta locus vacuus erat. Priorem hanc scripturam ferri non posse dico, ita cur alteram repudiemus, nihil esse causæ aio. Legimus enim et apud Plinium hanc inscriptionem: in Præfatione, ubi scribit, 'Quid singulis contineatur libris, huic epistolæ subjunxi: summaque cura, ne legendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc et aliis præstabis ne perlegant, sed, ut quisque desideraverit aliquid, id tantum quærat, et sciat quo loco inveniat. Hoc ante me fecit in literis nostris Valerius Soranus, in libris quos ἐποπτίδων inscripsit.' Scimus porro a nomine ἐπόπτης derivari ἐπόπτις, ἐπόπτιδος; sicut a δεσπότης deductum est δεσπότις. Præter generalem au

tem inspectorum significationem; et eam etiam qua vocabulum istud de iis dicitur, qui aliquid ita inspiciunt ut censura notare velint siquid rite factum non fuerit, videntur ita etiam appellati fuisse ii, qui *μύσται* initio dicebantur, (quum videlicet primum *παρελάμβανον τὰ μυστήρια*) quoniam sacrorum ritus occultiores illis intueri licebat: vel quod inspicerent et curarent ut rite peragerentur: quemadmodum in meo Græcæ linguæ Thesauro dixi. Ibidem vero annotatum a me fuit, Valerium Soranum libros quosdam suos *ἐπόπτιδας* nominasse, qui de Grammatica (ut Turnebus se arbitrari dicit) scripti erant: tanquam a mysteriis literarum et doctrinæ: quia initiati, primum *μύσται* vocabantur, post annum *ἐπόπται*, quod ad inspicienda sacra occulta admitterentur: aut certe ob quam modo attuli rationem. Optime autem convenit cum ista appellationis *ἐποπτίδων* expositione quod apud eundem Plinium legimus, hunc Valerium, qui libros suos ita inscripsit, pœnas luisse quod occultum urbis Romæ nomen enuntiasset. Libris enim talibus aut certe talium librorum scriptoribus horum secretorum enunciatio convenit. *H. Steph.*

Conjectanea] Ateium Capitonem pluribus in locis citat Gellius.

Indices] Titulos: proprie tamen index series materiarum per ordinem digesta, titulus *ἐπιγραφή*.

§ 5. *Alba ... linea*] 'Linea,' architectonica vox, quæ a lino deducitur, est regula, funiculus, quem rubrica aut alio colore oblinunt. 'Linea alba,' *λευκὴ σταθμή*, dicitur de eo, qui omnia sine discrimine probat. Nam alba linea in albo nil discernit. Ideo fabri fere utuntur rubrica aut minio, aut, eo deficiente, carbone. Linea pro funiculo passim utitur Vitruvius, sicuti et Plinius, Columella, Palladius.

Πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει] Sensus Græci proverbii est, confusam et prolatam doctrinæ varietatem mentem potius obtundere, quam ad sapientiam promovere. Vere autem hoc Heracliti Ephesii dictum esse, nec ut pristinum illud falsum et supposititium, liquet ex Diogene Laërtio, cujus in ipsius vita hæc verba sunt: *Μεγαλόφρων δὲ γέγονε παρ' ὁντιναοῦν καὶ ὑπερόπτης, ὡς καὶ ἐκ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ δῆλον, ἐν ᾧ φησὶ, Πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει.* id est, 'Fuit autem præ cæteris sublimi animo præditus, et aliorum contemptor, ut ex ipsius opere perspicuum, ubi dicit, multarum rerum peritia mentem non docet.' Itidem fit ejus mentio apud Athenæum lib. XIII. ubi, cum Myrtilus multa quidem et immodica, sed parum utilia de philologicis doctrinis edisseruisset, tum addit Cynulcus, consimili prorsus ratione qua hic Gellius: *Πουλυμαθημοσύνης τῆς οὐ κενεώτερον οὐδὲν, Ἵππων ἔφη ὁ ἄθεος· ἀλλὰ καὶ Ἡράκλειτος ὁ θεῖος φησὶ, Πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει. ... Τί γὰρ ὄφελος τῶν τοσούτων ὀνομάτων, ὦ γραμματικὲ, πάντας ἐπιτρίψαι μᾶλλον ἢ σωφρονίσαι δυναμένων τοὺς ἀκούοντας;* Accipe et illud quo minus de veritate hujus lectionis dubites. In duabus antiquissimis Gellii editionibus, Græcis hisce verbis vacuus relictus locus est: utrum vero id casu factum sit, quod Græca hæc in manuscriptis, ad quorum fidem editiones istæ impressæ sunt, defuerint: an consulto, quod solitum circa prima typographicæ artis incrementa, neutrum temere affirmarim. Id certe verum est, lacunam istam supposititio huic proverbio, 'Introite, nam et hic Dii sunt,' locum dedisse. Puto autem id a semidocto quodam conflatum esse ex male lectis et intellectis hisce Plinii verbis, quibus in Historiæ Naturalis Præfatione eodem modo, ut hoc loco Gellius, titulorum festivitates insectatur: 'Inscriptiones,' inquit, 'propter quas vadimonium deseri possit, ac

cum intraveris, Dii Deæque, quam nihil in medio invenies!' *Lamb.*

Πολυμαθίη] Correctores substituerunt præclaram sententiam, *Introite, nam et heic Dii sunt.* Unde expiscati sint, nescio, ad rem non facere scio. Præterea Græce conceptum oportuit Heracliti dictum. Et sane Græca verba præfert vetus liber, sed corrupta ad hoc instar, *πολυμαθίη νόον* ΤΑΙΑΣΚΕΙ. Ex his vestigiis et mente Auctoris facile est divinare, *πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει.* 'Mentem bonam non docet varia et omnigena eruditio.' Græcos plerosque in libris conscribendis solam copiam sectari dicit Agellius, et *πολυαναγνωσίας* gloriam affectare. Se vero, memorem sententiæ Heraclitea, qui dixit ad bonam mentem non facere multarum rerum scientiam, ex multis quæ legerit modica accepisse fatetur, eaque tantum quæ vitæ potius prodessent, quam delectarent. Ita Seneca alicubi scripsit, non referre quam multi, sed quam boni legantur libri. Lectionem certam prodesse, variam delectare. *Steph.*

Transeundis] Cursim legendis. 'Cursim transire' dixit Autor Noster lib. IX. cap. 4. Græci dicunt *τὰ βιβλία διεξιέναι καὶ διεξέρχεσθαι.* Belgæ, *doorlopen.*

Agrestique] Rustica.

§ 6 *Augurio*] Adjective etiam dicitur. Cicero Epist. lib. II. 'Quum ipsam cognitionem juris augurii consequi cupio.' In vetusto tamen codice, *Augurio et jure Pontificio.* H. Stephanus *super Augurum jure.*

Sinus] Profundas latebras.

Primitias] Prima artium capita: desumptum a sacris. Erant enim primitiæ frugum, vel sacrorum, quas Diis suis offerebant gentiles. Frugum primitiæ etiam 'præmetiva' appellantur. Glossæ: 'præmetivum, ἡ πρὸ θερισμοῦ Δημήτρας θυσία.' dicebatur et 'præmetium.' Festus: 'præmetium, quod prælibationis causa ante præmetitur.' *ἱερὰ δράγματα* vocat Callimachus præmetiva illa frugum, 'primitias frugum' appellat Plinius. Nihil aliud sunt 'sacrorum primitiæ,' quam *θυμάτων ἀπαρχαί*, prosiciæ scilicet ex immolata hostia, extorumque partes. Vide Salmasium ad Solinum.

Libamenta] Primum veluti gustum: a sacris quoque desumptum. Post immolationem victimæ vinum aspergebat sacerdos, sed priusquam id effunderet, simpulo aut simpluvio ligneo vel fictili admodum parvo et ipse leviter delibabat, et astantibus gustandum deferebat, ut pariter delibarent. Vocabatur hic ritus libatio. Hinc libare passim apud probatos auctores degustare. Virgil. 'Purpureosque metunt flores et flumina libant.' Græci *λείβειν* dixerunt, vel *λίβειν*, quod idem significat. Hesychius, *λίβει, σπένδει.*

Civiliter] Ut civem Romanum decet, mediocriter.

§ 7 *Lucubratiunculas*] Quia ad lucubras vigilabant studiosi, ex eo lucubrationes appellatæ meditationes nocturnæ. Isidorus 'Lucubrum' esse dixit 'modicum ignem, qui solet ex tenui stuppa ceraque formari.'

Blandum] Acceptum.

§ 8 *Adminiculatior*] Magis in promptu. 'Adminiculum' proprie pedamentum, quo aliquid sustinemus, et quasi minamus, id est, ducimus. Hinc per metaphoram pro auxilio ponitur. Simplex est 'miniculum.' In glossis Isidori, 'miniculo auxilio.' Alii ducunt ab 'ad' et 'manus' quasi sit baculum, quo ad manus utimur, vel quod ad manus præsto sit. Ita Christ. Becm. *Adminiculatior*] Glossarium Gellii juxta Barthium, id est, 'adjutorio expeditior.'

Oratio] Ipsa ratio legendum monet: *aut ratio solertior, aut sermo incorruptior.* Eodem modo corrige Macrobium, qui, uti integram fere Saturnaliorum Præfationem ex hac Gelliana concinnavit, ita vitio quoque

cum ipsa communi laborat. *Lamb.*

Delectantior in otio] Vulgo: *delectatior motio*, inepte. Ex Vaticano Codice ita restituendum. Et apparet ex textu, in illis verbis *in otio, aut in ludo.* Stephanus legebat *delicatior notio.*

§ 10 *Elimati sunt*] Politi sint. Limare proprie levigare, asperitatem tollere.

Intemperiarum] Quod sibi in maledicendo non temperarent. Intemperiæ, *μανίαι*.

Negotiorumque] Molestiarum, vel quod negotiis aliis impliciti judicare nequeant: prius probo, quia 'intemperias' cum *negotiis* conjunxit Autor.

§ 11 *Nihil cum fidibus graculo, &c.*] Proverbialis locutio. Imperito homini nihil cum Musis commercii est, sicut graculi loquacissimæ aves fidibus, id est, Musicæ, obstrepunt: infestumque suibus amaracinum unguentum. De Amaraco succurrunt verba Servii non aliena huic loco: 'Amaracus puer regius unguentarius fuit, qui casu lapsus dum ferret unguentum majorem ex confusione odorem creavit. Unde optima unguenta amaracina dicuntur. Hic postea in herbam sampsucum dicitur versus, quam nunc amaracum dixit.' Videndus Artemidorus Oneirocr. lib. I. cap. 79. et Dioscor. lib. I. cap. 9. Amaracinum unguentum suibus contrarium, hinc Proverbium natum. Lucret. lib. VI. 'Denique amaracinum fugitat sus, et timet omne Unguentum: nam setigeris subus acre venenum est.' *Th.*

Scævitas] Ita loquitur alibi Gellius: scævitas sinistra voluntas. *σκαιὸς*, scævus. Vulgo *sævitas.* Ita sævire in aliquem maledictis dicitur.

Aristophanis choro] Extant hi versus apud Aristophanem *ἐν Βατράχοις* Actu I. Scena 7. in Epirrhemate. Epirrhemata autem dicebantur versus, qui post parabasin a choro dicebantur. Hesychius: Ἐπιῤῥήματα· οὕτω προσαγορεύεται τὰ μετὰ τὴν παράβασιν τασσόμενα τετράμετρα, ὑπὸ τοῦ χοροῦ λεγόμενα. Vide et scholiastem Aristophanis. *Th.*

Anapæsta] Sunt versus Anapæstici tetrametri catalectici.

Profestum et profanum] Imperitos, qui Musarum sacris non sunt initiati: Horat. 'Odi profanum vulgus et arceo.'

Εὐφημεῖν] 'Lingua favere decet nostrisque choris decedere, Quisquis horum imperitus est sermonum mente impura, Aut nobilium orgia Musarum neque vidit unquam neque tripudiando celebravit.'

Ὄργια] Sacra Musarum. Ita Synesius dixit *ὄργια φιλοσοφίας*, 'arcana sacra Philosophiæ.'

Μήτ' ἴδε πω] In Aristophane *μήτ' οἶδέ πω*. Plutarchus libr. utrum Atheniens. bell. virt. *μήτ' ᾖσε, μήτε ἐχόρευσε*.

§ 12 *Volumina commentariorum, &c.*] Hinc colligi nequit non esse hanc Præfationem operi præfigendam. Absolutis quippe commentariis eam, ut moris est, auspicatus est autor.

Tuenda] Aliter, *a cura publica*, fuit enim judex.

Otium] Rectius *otii.*

Subsiciva] *Subsicivum*, an *succisivum* scribi debeat, quæritur. Vulgo *succisivum* placet, atque aiunt, id esse a 'succido.' Sed potius scribendum *subsecivum*, sive *subsicivum*, prout legere est in antiqua inscriptione Domitiani, quæ est pag. 1081. num. 2. editione Grut. Ita vox ea fuerit a 'subsecando,' sive 'subsicando,' unde et in vett. libb. in secunda syllaba nunc per secundam, nunc per tertiam effertur vocalem. Rectius tamen per I proferatur quam per E, cum in vett. libb. itidem legatur *resicare, prosicare, dissicare* seu *dissicere;* quo de scribendi modo, Aldus in Orthographia, et Colv. in VIII. Met. Apul. Vide et quæ fuse hac de voce scribit, et ab Angelo Colotio se accepisse tradit

Hieronymus Ferrarius emendat. in Phillipp. II. Ciceronis. *Voss.*

Subsecundaria] 'Secundarium,' tanquam secundarii ordinis: subsecundarium diminutionem adhuc denotat. Est enim vocula 'sub,' ut ait Donatus, 'temperamentum plenæ pronunciationis.'

Disceptat] Vulgo, *delectatiunculas.* Secus in antiquissima editione Veneta.

§ 13 *Capita rerum*] Hinc est quod octavi libri indicem habemus, libri vero jacturam passi sumus. Adscriptionem hanc titulorum ac lemmatum ad singulos tractatus parum frequentatam fuisse Veteribus comperi. A. gellius ipse, cui propositum fuit variis de rebus commentationes distinctis ac separatis tractatibus expedire, non sicut Plinius fecit, qui naturam rerum more historicorum continenti scriptura explicavit, eandem tamen legem in commentariis suis, quantum res passa est, cum Plinio tenuit, quoad capitum dispositionem ac materiarum seriem uno syllabo comprehensam. Nam statim post Præfationem exposuit capita rerum universa quæ cuique commentario inessent, eodem consilio quo Plinius et fini, ut statim declaretur, quid quo in libro quæri inveririque posset. Atque hoc ipse professus est. Super ipsis autem capitibus nullas Epigraphas impositas videre est in optimo ac diligentissimo scripto codice, qui non alio discrimine ea notata habet quam novo lineæ initio cum litera majuscula, adpositis ad marginem e regione elementis Græcis quæ numerum designant. Nam primum caput littera A notatur, secundum B, tertium Γ, quartum Δ, atque ita deinceps, qualis in summaria illa et universali ἐνθέσει descriptus est. Quod et in aliis plerisque libris veteribus servatum invenimus. Etiam in antiquissimo Codice Novi Testamenti. *Salmas.* *Capita rerum*] Quæ capiti unicuique, sive apud hunc, sive apud alium scriptorem præfixa sunt verba, ejus argumentum exponentia, quispiam fortasse argumenta capitum vocari posse existimaverit. Summaria quidem certe vulgo appellari scio: sed qui vocem Latinam Latinogallicæ præferet, Summas potius dicere audebit. Non deerunt (opinor) qui et Lemmata nominari posse credant: sed vel Summas, vel Titulos (nisi quis malit Græcum Epigraphas, eadem significatione) lubentius nuncupaverim. Nec si quis Indices capitum vocet, ejus sententiam omnino rejecerim. Quod si et Periochas nominarem, nihil mihi meus Græcæ linguæ Thesaurus suppeditaret, quod huic nomini aliquem locum hic darem. Quid si vero et Programmatum appellationem hunc ad usum aliquis accommodet? Epitomas etiam vocari posse dicerem, nisi scirem, in iis quibus nomen hoc tribuitur, non solere res adeo ἐπιτέμνεσθαι.

Quocunque autem ea nomine appellari debent, magno lectori apud quemvis scriptorem esse adjumento constat: quum illi ad intelligenda quæ unoquoque capite scribuntur viam sternant. Sed hoc quoque minime cuiquam dubium esse debet, haud cujuslibet esse ea fideliter apteque scribere. Ideoque non carere interdum periculo eorum lectionem, homini præsertim qui plus fidei illis quam suo ipsius judicio adhibere necesse habet: aut etiam ei qui judicio quidem valet, sed ea properanter legere cogitur.

Ac longe petendum nobis exemplum non est, quum in his ipsis quæ singulis singulorum Gellii librorum capitibus præfixa sunt, occurrat, et in nostros oculos (ut ita dicam) incurrat.

At sunt nihilominus ipsius Gellii ista, qualiacunque sunt. Ego vero hoc nego et pernego. Scio tamen fore multos, qui, simulatque hoc me

dicentem audierint, suspicaturi sunt, aut etiam sibi persuasuri, duo, vel tria potius, a me ignorari, quæ alioqui de hac sententia me deducerent. Primum est, ipsum Gellium in Præfatione hac ea prorsus videri agnoscere: secundum, in earum summarum nonnullis quædam sub illius persona dici: tertium, in principio capitis primi, libri itidem primi, exhibere nobis hanc scripturam quædam vetera exemplaria, *status longitudinisque ejus præstantia*, referente pronomine eum cujus in titulo facta fuerit mentio. Verum ego, quemadmodum illa non ignoro, ita, quæ illis responderi possint, in promptu habeo.

Ad primam igitur illam objectionem quod attinet, non sum nescius, Gellium hæc eo in loco scripsisse, *Capita rerum quæ cuique commentario insunt exposuimus hic universa: ut jam statim declaretur quid quove in libro quæri invenirique possit.* Sed capita rerum, id est, summas rerum, quæ cuique commentario, id est, libro, insunt, exhibere, minus esse aio, quam hanc operam præstare in singulis etiam eorum uniuscujusque commentarii Tmematum, quæ Capita vulgo dicuntur: et ita dici, ne ipso quidem Gellio repugnante, possunt: (præsertim quum posteriores Græci itidem si non κεφαλῶν, at certe κεφαλαίων appellationem huic usui aptaverint:) neque enim tam [minute illic, quam hic, singula persequi necesse est: quum illic divisione tantummodo sit opus,] at hic etiam subdivisione.

Quod si tamen hoc illis darem, Gellium illud intelligere de Summis quæ quid singulis Capitibus tractetur, velut per singulos articulos, exponunt: illud quoque a me non auferrent, eas, de quibus loquitur, non alias esse quam quas habemus.

Ad secundam objectionem venio, qua hoc mihi opponetur, in quibusdam earum, quas Summas vocari posse modo aiebam, nonnulla sub ipsius Gellii persona, aut (Gelliane etiam loquendo) ex ipsius persona dici. Id est (si forte hoc apud quempiam expositione indiget) ea orationis forma scripta esse, ut non alium quam ipsum Gellium de se loquentem a nobis audiri fatendum sit. Tantum certe abest ut hoc inficier, ut etiam exemplis aliquot testatum manifestumque reddere velim. Legimus itaque in summa capitis ultimi libri primi, 'Quem in modum mihi Taurus philosophus responderit, percontanti an sapiens irasceretur.' Item in summa capitis secundi libri septimi, 'De Cæsellii Vindicis pudendo errore, quem offendimus in libris ejus quos inscripsit Antiquarum lectionum.' Et in fronte capitis proxime sequentis ejusdem libri hæc occurrunt, 'Quid Tullius Tiro Ciceronis libertus reprehenderit in M. Catonis oratione, quam pro Rhodiensibus in Senatu dixit: et quid ad ea quæ reprehenderat responderimus.' Capiti item octavo libri octavi hæc præfixa sunt, 'Quid mihi usu venerit, interpretari et quasi effingere volenti locos quosdam Platonicos Latina oratione.' Et capiti nono ejusdem libri, ista, 'Qualis mihi fuerit in oppido Eleusine disceptatio cum grammatico quodam præstigioso.' Denique capiti secundo libri decimiquarti præposita hæc sunt, tanquam ejus argumentum, 'Quemadmodum (sive *Quem in modum*) disseruerit Favorinus, consultus a me super officio judicis.' Ac sunt fortasse et aliæ capitum Summæ, seu Epigraphæ, (vel quocunque vocari debent nomine,) in quibus de se loquitur Gellius: vel potius, ita scriptæ quasi de se Gellius loquatur. Verum ego paucis huic quoque objectioni respondebo: eum qui hæc sua pro Gellianis obtrudere studuit, hoc figmento alterum tegere voluisse.

Quamobrem, adversus illas objec-

tiones contendo, illa rerum capita, quorum a Gellio mentionem eo fieri in loco videmus, non eas esse summas seu Epigraphas quas singulis librorum tmematibus, quæ Capita dicuntur, typographicæ editiones ad hunc usque diem præfixerunt: licet ex quibusdam manuscriptis libris sumptæ sint, et illis non solum fidant plerique, sed etiam illarum autoritate et testimonio, tanquam fide dignissimarum, nitantur.

[Quod attinet ad tertiam objectionem, vox 'ejus' non ad titulum capitis referenda, nam ex vetusto codice mutata nunc quædam verba, atque 'Herculis' mentio fit in ipso textu.]

QUID ergo (inquies) in illis Summis seu Titulis desideratur? Immo vero non hoc vel illud in iis desiderari dico: sed tam multa simul in earum quibusdam, ut si quis a Gellio scriptas existimet, eum, ubi attente quæ dicam expenderit, sive (ut Gelliane loquar) pensiculaverit, Gellium in Gellio desiderare necesse sit. *H. Steph.*

Hæc Gellius ipse agnovit in fine Præfationis, adeo ut index operi præfigi debeat. Dicit enim ibi autor, 'ut jam statim declaretur.' Deinde sub Gellii nomine capita sæpe inscribuntur. An hæc tamen genuina sint merito dubitatur. Forsan Avieni, qui recensuit, ut in Ms. quodam habetur.

LIBER I.

CAP. I. *Quali proportione*] 'Quali proportione,' inquit quisquis est hujus summæ seu tituli scriptor, 'quibusque collectionibus Plutarchus ratiocinatum esse Pythagoram philosophum dixerit.' Atqui ex ratiocinatione fiunt collectiones, non autem ex collectionibus ratiocinatio. Aut (ut apertius loquar) ratiocinando colligimus, hoc vel illud ita vel ita se habere: non autem colligendo ratiocinamur. Sic tamen ut fatear, posse alterutrum eorum tali loco sufficere, quum minus exacte proprietas observatur. Copulari enim ea videmus a nostro Gellio, tanquam synonima, aut saltem synonimis similia, et ad eandem significationem pertinentia: ubi scribit, 'Nam si, ut in disciplinis traditur, ita colligere et ratiocinari velis.' Sunt autem sumpta hæc verba ex capite octavo libri secundi: ubi 'colligere et ratiocinari' nihil aliud est quam quod Græci uno verbo dicunt συλλογίζεσθαι: quum itidem paulo ante dixisset 'Syllogismo esse usum' pro συλλογίζεσθαι. Jam vero illud, 'Quali proportione ratiocinatum esse,' an satis apte dictum est? Perinde enim est ac si dixisset: 'Quo proportionis genere ratiocinatum esse.' Quum, verbis Gellii atque adeo rationi insistendo, ita loquendum fuisset, 'Quomodo Pythagoras, teste Plutarcho, ex Herculani pedis mensura collegerit, habita proportionis ratione, quæ totius corporis fuisset longitudo.' Dico autem 'collegerit,' potius quam 'ratiocinatus sit,' quoniam sequitur 'ratione.' Aut certe dicendum ita fuisset, 'Quomodo Pythagoras, autore Plutarcho, Herculani pedis mensuram ex spatio Olympici stadii, et hinc totius corporis longitudinem comprehenderit.' *Steph.*

Plutarchus] Multa scripta Plutarchi perierunt: quod partim ex ipso scimus, qui deperdita e suis citat, partim ex veteri opusculorum catalogo, quem in suis se manuscriptis reperisse

testatur Henr. Stephanus, partim ex Gellio nostro, Philopono, aliis qui Plutarchum laudant in libris variis, quos nos non habemus. Quemadmodum vero non pauca ejus perierunt, ita et aliqua genuinis permiscentur quæ alium habent auctorem. Forte Πλούταρχον τὸν νεώτερον, ut eum vocat Jo. Tzetzes Chil. I. Hist. XIV. Et hujus credo junioris Plutarchi fuerint quoque libri V. περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, item liber περὶ ποταμῶν: quem Plutarchi ejus, cujus de amatoriis affectionibus librum habemus, esse credebat Janus Cornarius; ut ex Præfatione ea constat, quam Marcello Empirico præmisit. Imo et alii fuere scriptores Plutarchi nomine. Ut Nicandri interpres, teste Stephano in Κορόπη. Poterat vero et de istis, quibus caremus, et aliis quibusdam, quæ sub ejus nomine leguntur, certius judicium ferri, si nobis visus foret ὁ πίναξ sive καταγραφὴ, quam, ut ait Suidas, de Plutarchi scriptis fecerat Lamprias filius; quamque in Italia editam esse, refert Joannes Rualdus libro de vita Plutarchi cap. 6. Opinor, non aliam esse ab ea, cujus antea ex H. Stephano meminimus. *Vide Voss. de Histor. Græcis.*

Scite] Venuste, eleganter.

Ratiocinatum] Id est, acri meditatione posuisse rationem, vel supputationem et calculum: discurrendo a pari numero pedum et impari mensura stadiorum, ad imparitatem pedum Herculis et aliorum. *B.*

Pythagoram] Qui sectæ Italicæ autor, Pherecydæ Syri, vel potius Scyrii discipulus, ab eo Theologiam et Philosophiam mysticam hausit, multum idem numeris et proportionibus tribuit. Vide Meursium de Denario Pythagorico.

Modulandaque] Metienda, colligenda ex proportione pedum longitudinem corporis. Modus enim μέτρον.

Status] Columella lib. VII. 'Statum longiorem et productiorem' dixit.

Curriculum stadii] Stadium pro mensura geometrica, vel pro ipso loco sumitur, in quo se exercebant cursores et athletæ, aliquando pro ipsa structura, ex qua spectabantur certamina, de cujus forma vide Mercurialem lib. IV. de Arte Gymnastica cap. 10. et Hermolaum Barbarum in Vitruvium. *Stadii*] Mire torquent se hoc loco eruditi homines, dum stadii appellationem, ad Geometricam mensuram CXXV. passuum, hoc est, DCXXV. pedum applicare conantur. Cum tamen hic Gellius stadium accipiat sexcentos pedes tantum. Sic, opinor, Suidas innuit esse duplicem stadii rationem sive appellationem. Alteram qua intelligitur spatium, quod homo unico spiritu cursu suo transmittere queat, quod procurrentis robore, aut fragilitate, nunc brevius, nunc longius redditur, quam stadii appellationem hic Gellius videtur amplecti. Alteram, quæ sit Geometrica, de qua Plinius lib. XI. c. 23. continens, ut diximus, pro certo sexcentos et XXV. pedes, qua utuntur cosmographi, quæ et a longissimo cursus humani stadio desumpta videtur. *M.* *Stadii*] Tria faciunt stadiorum genera; Italicum, Olympicum, et Pythicum, unum quodque dispari mensura. Nam Italicum facit pedes sexcentos viginti quinque, uti etiam Plin. lib. II. c. 24. Columell. lib. V. de re rust. cap. 1. Isidor. lib. XV. Orig. c. 16. Olympicum pedes sexcentos: quot etiam Herod. lib. XI. p. 167. Suid. in στάδιον, item μίλιον, et πλέθρον. Pythicum pedes mille. Sed inter Italicum et Olympicum stadium nullam esse differentiam, acutissime animadvertit Lucas Pætus lib. I. de mensur. et ponderib. pag. 3. et Robert. Hues. tractat. de glob. part. 3. c. 2. Nam pes Græcus excedit pedem Romanum semuncia. Sexcentæ autem semunciæ constituunt pedes illos viginti quinque, quibus pes Græcus Rom. pede longior est.

Pisæ] Vulgo, *Pisis*. *Pisæ* legendum est singulariter: neque enim, quod sciam, Pisa hæc Græciæ civitas, quæ postea Olympia dicta est, apud ullum scriptorem pluraliter dicitur. Nam quod Virg. Pisas in plurali extulit, intelligit Pisas, Italiæ urbem, a Græca sic transnominatam; certe Plin. in Græcia Pisam una cum Stephano, in Italia Pisas collocat.

Olympii] Scilicet fanum. Jupiter Olympius cognominatus est quod apud Pisam, sive Olympiam, magnificis certaminibus coleretur. Unde Olympiades dictæ, quæ quinto anno celebrabantur. Nam Ovidius fallitur, qui cum lustro confundit. De earundem origine vide Scal. ad Euseb. Extant Pindari vatis Olympica cantica. *Olympii*] Hic fanum illud Jovis orbi notum, et Gymnica certamina, quæ Hercules instituit, Iphitus restauravit. Strab. lib. VIII. ex auro solido simulacrum fabrefactum ait: Plin. lib. XXXIV. ex ebore, singulari Phidiæ artificio: potuit utrunque verum esse, si diversa simulachra intelligantur. Nam præter fanum Olympii Jovis, fuit ejusdem quoque delubrum sive sacellum in quo *σύμβωμος* Neptuno visebatur, et quidem longe antiquior illo Phidiaco. Sex enim illic erant delubra totidemque aræ, quibus insistebant *θεοὶ σύμβωμοι*. Vide Pausaniam et Scholiastem Pindari Ode v. Olympiorum. Colebatur cum Jove quoque Olympio Jupiter *μυίαγρος*. Putant 'Myiodem' Plinio dici l. XXIX. cap. 6. his verbis: 'Nullum animal minus docile existimatur, minorisque intellectus: quo mirabilius est Olympio sacro certamine nubes earum, immolato tauro Deo quem Myioden vocant, extra territorium id abire.' De muscis loquitur, hic est quem *Ἀπόμυιον Δία* vocatum, cultumque apud Eleos tradit Pausanias in Eliacis, *ὡς ἐξελαύνοντα τῆς Ἠλείας Ὀλυμπίας τὰς μυίας*. Quippe et muscis ipsis Olympiæ ante omnia sacrificari solitum, ut inde abireat, et in posterum molestæ non essent, scribit Antiphanes Comicus apud Athenæum his versibus, qui ita in numeros suos restituendi sunt: ... *οὗτοι δὲ τῶν ἐν τῇ πόλει Τὰ δεῖπν' ἀφορῶσι, καὶ πέτονται δεξιῶς Ἐπὶ ταῦτ' ἄκλητοι οἷσιν ἐκ κοινῶν ἔδει Πορεῖν τροφὴν τὸν δῆμον, ἀεὶ θ' ὥσπερὶ Ὀλυμπιάσι φασὶ ταῖς μυίαις ποιεῖν Βοῦν τοῖς ἀκλήτοις προκατακόπτειν πανταχοῦ.* Jupiter *Ἀπόμυιος* Olympiæ tantum colebatur ad expellendas muscas, quæ tempore sacri certaminis propter sacrificia magna multitudine Olympiam advolabant, quod singulis tantum lustris factitari solebat. At Elii sive Elidenses quotannis sacra faciebant Deo *μυιακόρῃ* ut muscas exterminaret, quarum multitudo aëris tractum pestilenti spiritu corrumpebat. Regiones autem illas muscis vehementer infestas fuisse vel inde liceat colligere, quod Arcades Eleis contermini *Μυίαγρον* etiam Deum coluerint, ut importuni et improbi animalis molestia liberarentur. *Salm.*

Herculem] Pausanias scribit Herculem fuisse quatuor cubitis et pede longum. Hunc tanquam Deum *Ἀπόμυιον* coluisse Romanos Clemens in Protreptico testatur. In Elide Jovem *Ἀπόμυιον* fuisse supra dixi.

In terra Græcia] Ita Plautus in Trinummo: 'terra Arabia.' Cato, 'Italia.'

Proportionis] 'Proportio' apud Mathematicos est, cum numeri duo aut plures, cum item magnitudines inter se comparantur, ad similitudinem secundæ comparationis, juxta æqualitatem, aut inæqualitatem. Sic proportionem facis si dicas, ut se habent quatuor ad duo, sic octo ad quatuor, et quanto est longior pes Herculanus alterius alicujus pede, tanto item stadium Herculanum pede sexcenties commensum longius est eo stadio quod alterius pede toties transmissum est.

§ 2 *Competentiam*] Symmetriam.

CAP. II. *Herodes Atticus*] Suidas bis consulatu functum refert. Sub Adriano et M. Antonino Imperatoribus eruditus a Favorino et Polemone. Ejus vitam describit Philostratus.

Cephisia] Cephisiam urbem cum undecim aliis, quarum nomina a Strabone lib. IX. recensentur, in unam Atheniensem civitatem contraxisse Theseus dicitur. Sed potius forsan a Cephiso fluvio hæc villa nomen accepit, qui circa Athenas in mare immittitur. *Cephisia*] Fortasse appellatione sumpta a Cephisio amœnissimo fonte, quem in agro Attico scaturire tradit Plin. lib. IV. cap. 1. Erat enim receptum apud Veteres, quod ex Catone colligi potest, villas in propinquo fontem aliquem habere.

Æstu] Calore.

Sidere] Caniculam intelligit, de cujus exortu vide Plin. vel per sidus Solem accepit. Ita et alii veteres.

Lucorum] Lucus proprie sylva sacra, quod luminibus religionis causa luceret: Isidor. lib. XIV. sicut Græcorum ἄλσος, quod aquis irriguum erat, ut Homeri interpres testatur.

Mollibus] Jucundis, placidis, amœnis. Græci dicunt μαλακοῖς. Potest hic comma poni.

Posticum] Id est, posteriorem partem et exitum. Horat. 'Atria servantem postico falle clientem.'

Lavacris] Balneis. De quibus late F. Ursinus in appendice de Triclinio. Potest jungi verbo *refrigerantibus*.

Abundis] Vide cap. 2. notata a Jano Mellero Palmerio in 'spicilegiis.'

Aquis undique] Unde Virgil. 'Nec percussa juvant fluctu tam littora, nec quæ Saxosas inter decurrunt flumina valles.' Et Ovid. 'Aspice labentes jucundo murmure rivos.' Nimis tamen poëtice aquæ dicerentur canoræ, unde mallem distinguere ut sit *canoris atque avibus* vel *canorisque*. B.

§ 2 *Impendio*] Plus quam satis, supra modum.

Insubide] Præcipitanter, προπετῶς, insulse. Ita et subidus dicitur lib. XIX. cap. 12. utitur et Macrobius lib. VII. Sat.

Atticæ linguæ] Linguam Atticam dicit pro Græcorum eloquentia, quæ sit omnium longe mundissima gratissimaque. Siquidem e quinque linguæ Græcæ differentiis Attica proprietas omnium semper fuit laudatissima, de qua multa vide apud Fab. lib. XI. Item Cicer. in Perfecto Oratore.

Gentemque omnem togatam] Romanam: toga enim Romanorum propria, pallium Græcorum. Hinc togatæ fabulæ, et palliatæ, quod Latini Græcique argumenti essent. Vide Aldum Manutium de toga lib. I. de quæsit. per Epistol.

Nomen Latinum] De Latio vide Cluverum in descriptione Italiæ.

Haud facile cognitis] Quorum autor Zeno: Cicero III. de Finib. 'Zeno quoque, eorum Princeps, non tam rerum inventor fuit quam verborum novorum.'

Captionum] 'Subtile vel spinosum dicendi genus' appellat Cicero. Sed his omnibus ad ostentationem hic juvenis abutebatur.

Κυριεύοντας] Inter eas sophismatum argutias, quibus præclaram disserendi disciplinam Stoici inquinarunt, numeratur a Veteribus ὁ κυριεύων λόγος, et, quem Acervum Latini, Græci Σωρείτην vocant; et is, quem, quod ad singulas Soritis interrogationes assensum sustineret, ac quiesceret, dixerunt ἡσυχάζοντα. *Rutgers.*

Κυριεύοντας, *&c.*] Dominantes, Quiescentes, et Acervos. Sunt sophismatum dialecticorum vocabula. Sic autem restituit hunc locum Janus Rutgersius, eo verius, quod horum ipsorum cum derisu meminit hoc libro capiteque eodem et præcedenti Arrianus.

Griphos] Γρίφος est nassa piscato-

ria, id est, vas vimineum multis nodis, multis laqueis textum et flexum, ad pisces capiendos, claudendos. Hinc perplexa et flexuosa dicta, ænigmata γρίφοι vocata antiquis: similitudine inflexæ illius et implexæ viminum texturæ. Suidas: Γρίφος τὸ δίκτυον. λέγεται δὲ καὶ ὁ δύσκολος, καὶ ὁ συμπεπλεγμένος λόγος, ὁ ἔχων πάθος ἐν ἑαυτῷ μὴ φαινόμενον. Lucianus: τὰ αἰνίγματα καὶ τοὺς γρίφους ἀκούσας. Parasitus in lapide antiquo: 'Viatores optimi, his nugis, griphis, ambagibusque meis condonate poscimus.' Hi Griphi sæpius etiam versibus constabant, ut indicat lib. x. Athenæus. Unde poëmati Ausoniano index, 'griphus.' *Colv. in Apul.*

Virtutum origines] Quarum quatuor M. Cicer. ex Stoicorum sententia lib. Offic. statim in princip. ostendit.

Vitiorum fraudes] Non otiosum est quod vitiorum fraudes dicit, quod vitia sese virtutis specie hominibus insinuent, unde Horat. 'In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.' *Vitiorum fraudes*] Incommoda, fallaciam. Ranchinus Var. Lect. lib. I. cap. 3. hic quædam transposita et loco mota esse arbitratur; ideoque ita restituendum: *Morborum vitiorumque labes ac pestilentias, animorumque fraudes asseverabat, &c.* Cum inaudita sit locutio ista 'fraudes morborum ac vitiorum,' apta vero et propria 'labes vitiorum,' 'morborum pestilentiæ,' 'fraudes animorum.'

§ 3 *Cruciatibus*] Ita quidem Stoici: non tamen cruciatus, mortem, aliaque mala contemnebant, sed virtutem omnibus malis superiorem statuebant. Audi Senecam Epistol. LXVI. 'Estne aliquod contra Naturam igitur bonum? minime. Sed illud aliquando contra naturam est, in quo bonum illud exsistit. Vulnerari enim, et subjecto igne tabescere, contra Naturam est: sed inter ista servare animum infatigabilem, secundum naturam est. Et ut, quod volo, breviter exprimam, materia boni aliquando contra naturam est, Bonum numquam: quoniam Bonum sine Ratione nullum est, sequitur autem Ratio naturam.' Verissime. Imo adeo Bona hæc sunt ut etiam aliquando optanda. Quo modo? isto: ut 'non incommoda optabilia sint, sed Virtus qua perferuntur incommoda:' ut idem Seneca Epist. LXVII. Ecce in Exemplo: 'tormenta abesse a me velim: sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, animose, honeste geram, optabo.' Miles pugnam aut vulnera non optat, ob ipsa: sed gloriæ aut victoriæ mixta, optat. Itaque 'non ultro præbebit se periculis fortis: neque etiam timebit illa, sed vitabit. Cautio illum decet, timor non decet.' Idem Epist. LXXXV. 'Scit omnia hæc externa, quæ mala appellantur, non nisi timidis timenda esse. Sentit tamen, atque etiam dolet. Sensum enim hominis nulla exuit virtus: sed non timet, et invictus ex alto dolores suos spectat.' Vides cujusmodi Bona sint; sed Bona, imo et illis quæ lætam faciem habent paria. Supra tetigi, sed iterandum est ex Seneca Epist. LXXI. 'Quid ergo? jacere in convivio, et torqueri, paria sunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris: jacere in convivio, Malum est: torqueri in eculeo, Bonum est: si illud turpiter, hoc honeste fit. Bona ista aut Mala non efficit materia, sed virtus. Hæc ubicumque apparuit, omnia ejusdem mensuræ ac pretii sunt.' Et quid mirum Stoicos dicere, quibus nullum extra animum Malum est? ecce Epicurus ille voluptatis magister, Doloris hostis, quas voces teste Cicerone emittit? 'Si uratur sapiens, si crucietur, in Phalaridis tauro si erit, dicet, quam suave est hoc! quam hoc non curo!' *Lips.*

Flaret glorias] Tumidas efflaret jactationes. *Glorias*] Ut Fab. lib. XI. inquit, 'Omnis jactatio est odio-

sa, sui vero est odiosissima.'

Pertæduissent] Inusitate utitur hoc verbo personaliter. Sed et rara est ea vox impersonali: 'pertæsum' est frequens, ut Æneid. IV. 'Si non pertæsum thalami tædæque fuisset.' *B.*

Permitte] Græca hæc vertit Gellius.

Idiotas] Imperitos: proprie hæc vox privatum denotat, cui opponitur ὁ ἄρχων apud Demosthenem, quia vulgus solet esse imperitum. Cœlius Aurelianus inertes vocavit. *Idiotas, et rudes*] Sic legit Ludov. Carr. lib. III. antiq. lect. cap. 17. vulgo *rudes* omittitur.

Epictetus] Clarum hic sidus se ostendit, Epictetus ævo, non merito Seneca posterior. Et scriptorum pondere, si non numero, comparandus, vita præponendus. Ille vir totus a se et a Deo, nihil a Fortuna fuit. Origine vilis et inter servos; corpore claudus ac debilis; mente nobilissimus, et inter omnis ævi lumina refulsit. Ipse de se Epigrammation hoc scripsit: Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς, Καὶ πενίην Ἶρος καὶ φίλος ἀθανάτοις. 'Servus Epictetus sum natus, corpore claudus, Irus pauperie, deliciæ superum.' Ipse, inquam, sive de ipso alius, (nonnulli Leonidæ adscribunt, sed incerti potius autoris,) sed confessionem ingenuam vides, et generosam in fine vides, de amicitia divina. Natum Hierapoli, Phrygiæ oppido, tradunt: et Epaphrodito servisse (sed fortasse post Neronem) ipse etiam indicat, et jocose ejus meminit I. Dissertationum, quas Arrianus digessit, cap. 19. *Lips.* Suidas illum pervenisse ad Marci Antonini tempora testatur. Quod tamen verum non esse post Lipsium multis ostendit Salmasius in Anim. in Epictetum et Simplicium.

Arriano] Scribit Simplicius de vita et morte Epicteti Arrianum in his libris, quos τῶν Ἐπικτήτου διατριβῶν nomine inscripsit, tractasse. Sed ubi hoc in his libris qui hodie exstant ab Arriano conscriptis et sub hoc titulo publicatis? Nihil sane ibi comparet quo vita ejus notior fieri possit, aut unde aliquid omnino sciri de ejusdem obitu queat. Oportet igitur aliud esse scriptum in quo vitam et mortem Epicteti persequutus sit Arrianus, quod ad nos usque non pervenerit. Ἀῤῥιανοῦ Ἐπίκτητος vulgo inscribitur volumen, quo continentur variæ ejus dissertationes ab Arriano digestæ. Διατριβὰς vocat Simplicius cum scribit quæ in Enchiridio habentur, eadem ferme et iisdem verbis reperiri sparsim ἐν τοῖς Ἀῤῥιανοῦ περὶ τῶν Ἐπικτήτου Διατριβῶν. Atqui idem Simplicius hoc loco Διατριβὰς Ἐπικτήτου composuisse Arrianum memorat, in quibus de ejus vita et obitu scripserit, et quidem ἐν πολυστίχοις βιβλίοις. In illis autem qui exstant Epicteti sermonibus nihil de ejus morte habetur, neque etiam quicquam quod proprie ad vitæ ejusdem memoriam referre possis. Autor noster lib. XIX. cap. 1. citat quintum Διαλέξεων Epicteti librum, quas ab Arriano digestas congruere scriptis Zenonis et Chrysippi non esse dubium ait. Dissertationes Epicteti quæ hodie leguntur non procedunt ultra librum quartum. Et præterea totus ille locus quem ibi Agellius recitat in hodiernis disputationibus nullus visitur. Apud Stobæum multa ex Epicteto afferuntur quæ nusquam reperire est in his operibus quæ injuriam temporum vitarunt, et nobis conservata sunt. Λόγους Ἐπικτήτου ipse Arrianus vocat in Præfatione eorum quæ vulgata sunt. 'Dissertationes' Latine appellat Agellius lib. XVII. cap. 19. Oportet igitur aut mutilas aut imperfectas esse quas habemus Epicteti Dissertationes, aut eodem argumento et titulo libros alios composuisse Arrianum, qui perierunt. Arrianus qui libros de dissertationibus ejus composuit inter præceptores Verissimi memo-

ratur. Atqui non eos videtur composuisse nisi post mortem Epicteti. Simplicius enchiridium hoc Messalino amicissimo suo dedicasse hic Arrianum notat. Illum puto fuisse Messalinum qui Consul fuit anno Antonini Pii decimo, tredecim aut quattuor annos ante Marci primum. Ea tempestate, qua Philosophi Senatusconsulto Domitiano imperante ex urbe pulsi sunt, Italia etiam ipsis interdicta, Epictetus Nicopolim Roma secessit, ut perhibet idem Agellius lib. XV. cap. 11. Nec post id tempus Romam puto rediisse, sed ibi mortem obiisse. Et profecto omnes ejus sermones et dissertationes, quas scripto mandavit Arrianus, quæque hodie exstant, Nicopoli habitæ sunt. Quod pluribus testimoniis ex ipsis illis dissertationibus possit probari, si quis in dubium hoc vocaret. Ibi se habitare clare dicit lib. II. cap. 6: *τῇ κεφαλῇ κινδυνεύω ἐπὶ Καίσαρος, ἐγὼ δ' οὐ κινδυνεύω ὃς οἰκῶ ἐν Νικοπόλει, ὅπου σεισμοὶ τοσοῦτοι.* Alio loco, de quodam more loquens, ait, se meminisse, idem quoque Romæ fieri solitum. Ergo hujus Enchiridii idem autor est qui et dissertationum, nempe Arrianus. Sed mirum, ut in hodiernis dissertationibus ea non reperiuntur quæ de vita et morte Epicteti memoriæ mandasse Arrianum testatur Simplicius, ita multa etiam ex Enchiridio a Stobæo citari quæ aut omnino in hoc Manuali non habentur, aut aliter scripta habentur. Quid ergo? An duplex Enchiridion scripsit? Forsitan, ut mos fuit Eruditorum, Editionem alteram ejusdem operis emendatiorem curavit Arrianus, quæ hodie desideretur. Nisi quis malit, extare potius posteriorem. Sed nec Præfatio ad Messalinum in hoc Enchiridio visitur, cui tamen hoc opusculum fuisse ab Arriano dedicatum Simplicius tradit. *Salm. ad Epict.*

Secundum librum] Lege *primum librum*, inquit Carrio, sed fallitur. Namque hodie hæc verba habentur lib. II. c. 19. nisi alia fuerit dispositio aurei illius libri.

Theorematis] Speculationibus.

Isagogarum] Introductionum.

Oblectantes] Legitur quoque *dilatrantes*, Carrio *delectantes*.

§ 4 *'Ακώλυτος*] *'Ακώλυτον* eum hominem dicimus, qui nullis terriculis a proposito dimoveri queat, quem Horatius hisce versibus eleganter depinxit: 'Justum et tenacem propositi virum Non civium ardor prava jubentium, Non vultus instantis tyranni Mente quatit solida, neque auster Dux inquietus turbidus Adriæ, Nec fulminantis magna Jovis manus. Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinæ.'

'Ανεκβίαστος, &c.] Inviolatus, minime implicitus, liber, dives, felix.

'Απαρεμπόδιστος] Qui nullis rebus ad se non pertinentibus movetur, nulloque obstaculo a virtutibus abstrahi possit. Siquidem *ἐμποδίζω* Græcis significat 'impedio.' *M.*

Stoicos] Raros hos homines Stoicos, et fortasse nimium rigidos virtutibus, Horat. in Epist. lib. I. Epist. 1. subridens complectitur his versibus: 'Ad summum sapiens uno minor est Jove, dives, Liber, honoratus, felix; Rex denique Regum, Præcipue sanus, nisi cum pituita molesta est.' Apud Laërtium lege vitam Zenonis, et apud Ciceronem de Finibus. *Idem.*

Atraque] Ita legit Carrio lib. III. antiq. lect. cap. 17. vulgo, *ultroque.*

Fulig.] Obfuscatione, qualem vim habet fuligo ex fumario derasa, qui sicut fumus oculos acrimonia sua mordet. *B.*

Εἰπέ μοι περὶ, &c.] 'De bonis cedo et malis. Audi. Ad Ciconas Troja referens me ventus adegit.'

Κικόνεσσι] Proverbialis locutio de iis, qui a malo ad pejus deflectunt. Cicones autem populi in Thracia ferocissimi. *B.*

§ 5 *Τῶν ὄντων τὰ μὲν*] 'Rerum quæ-

dam bona, quædam mala, quædam indifferentia sunt. Bona sane, virtutes: quæ vitii participant, mala. Indifferentia vero illa, quæ horum intermedia sunt, opes, sanitas, vita, mors, voluptas, labor: unde nosti? inquit. Sic Hellanicus in Ægyptiacis tradit. Quid enim refert, ita dicam, An Diogenes in moralibus, Chrysippusve aut Cleanthes? Hoc itaque exquisivisti decretumque fecisti tuum. Expone quonam modo tempestatem in navi feras: numquid ejus distinctionis memineris, ubi instrepit ac stridet velum; et exclamantem te si quis male feriatus adstans ita alloquatur, Repete age tu ea, quæ modo aiebas, num sit malum naufragium facere; num particeps vitii sit; an non isti fustem impingas? heus homo, quid mecum tibi? nos perimus, et ipse accedens ludis. Si reus ad Cæsarem citeris, memento divisionis hujus. Si quis ingresso tibi ac pallenti dixerit: quid tremis, homo? quæ tua res agitur? numquid intus Cæsar virtutem et vitium ingredientibus largitur? Quid et tu meis malis insultas? Tamen, philosophe, dic mihi, quid tremis? nonne mortis aut carceris periculum est? aut doloris corporis, aut exilii, aut ignominiæ? Quid vero aliud? numquid in istis vitium est, aut aliqua vitii pars? Quid his de rebus ipse disseruisti? Quid mihi rei tecum est, homo? Mala mihi mea sufficiunt. Recte dicis. Sufficiunt enim tibi tua mala, degener animus, timiditas, arrogantia, quam in schola sedens præ te fers. Quid alieno splendore gloriabaris? Cur te Stoicum profitebaris? Id vobis usurpate nomen, quod actiones vestræ demonstrant. Ita invenietis, cujus sectæ sitis. Invenietis autem plerosque vestrum Epicureos esse, paucos Peripateticos, eosque effœminatos.'

Ἑλλάνικος] Mytilenæus, qui annis duodecim major Herodoto, ut ostendit Vossius de Histor. Græc. lib. I. cap. 1. alter fuit Milesius, minor, qui etiam Historiam conscripsit. Hellanici Ægyptiaca citat quoque Athenæus lib. XI. Citant alios libros multi veteres, Dionysius Halicarnass. lib. I. Strabo, Thucydides, Cicero, Valerius Maximus, Plinius, alii. Crebro quoque ejus mentionem facit Apollonii Scholiastes. Confunduntur tamen aliquando 'Mytilenæus' et 'Milesius.'

Διογένης ἐν τῇ ἠθικῇ] Diogenes Laërtius citat ἐν τέχνῃ ἠθικῇ. Scripsit quoque in moralibus, περὶ τῆς ἀρετῆς, περὶ ἀγαθοῦ, i. e. 'de virtute, et Bono.' Antisthenis fuit discipulus, qui Sectam Cynicam instituit. Cynici autem videntur a mordacitate et impudentia dicti. Laërtius tamen aliter refert. 'Docebat,' inquit, 'Antisthenes in Cynosarge gymnasio haud procul a portu, unde et Cynicam Sectam dictam quidam arbitrantur.' Multa Cynici cum Stoicis communia habuerunt, unde Juvenalis Satyra XIII. 'Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata legit, A Cynicis tunica distantia.'

Χρύσιππος] Chrysippus Zenonis discipulus. Horat. 'Melius Chrysippo et Crantore dicit.'

Κλεάνθης] Zenonis discipulus, magister Chrysippi, qui tamen hic priori loco ponitur. Illius hæc fuit sententia, in eo felicitatem hominis esse, ut convenienter juxta naturam communem vivat. Zeno, ut apud Stobæum liquet, ὁμολογίαν, sive convenientiam vitæ statuebat. Hinc Seneca Epist. LXXIV. 'Virtus convenientia constat, omnia opera ejus cum ipsa concordant, congruunt.' Chrysippus communem et particularem humanam statuebat. Per communem naturam Deum intelligebat, teste Clemente Alexand. II. στρωμ. Perspicue Epictetus, 'Finem esse sequi Deum.'

Μέμνησαι] Reliqua in Cod. quodam non extant.

Cap. iii. *Chilonem*] Nomen accepisse videtur ἀπὸ τῶν χειλέων, ut 'Labeones' et 'Labieni' apud Romanos a 'Labris,' et 'Labiis.' Lucretius nominat 'labrosos.' Ita de Chilone, Festus, Charisius, et Velius Longus.

Sapientium] De nominibus et numero non conveniebant inter se Antiqui, ut testatur Diogenes Laërtius in vita Thaletis.

§ 2 *Capitali*] Scil. judicio vel sententia, vel pœna.

Optimum factu] Forsan *optimum factum*: fuit Veteribus formula loquendi: Bonum factum. Præter autores probatos etiam ita loquitur Modestinus JC. in l. ix. D. de susp. tut.

§ 3 *Hic autem Chilo*] Hic lib. Vett. caput auspicantur.

Anquisite] Vulgo *inquisite*. Anquirere Festo, 'circum quærere:' in Cicerone aliisque autoribus hæc vox sæpe corrupta. Vide Langium ad officia Ciceronis.

Εἰ δεῖ βοηθεῖν] 'Numquid oporteat contra justitiam amico subvenire? et quousque et in cujusmodi?'

§ 4 *Theophrasto*] Quem, cum antea Tyrtamus vocaretur, propter divinam dicendi suavitatem, eo nomine Aristoteles, non benignus alioqnin aliorum judex, primus indigetavit. Aristoteli in schola successit. Libri ejus, quos hic citat Autor Noster, perierunt, sicut complures alii. Vide Diogenem Laërtium. Et forsan et aliena irrepserunt, quæ non sunt Theophrasti nostri, sed alterius. Sicuti de characteribus Ethicis dubitatur. Vide tamen Casaubonum in Notis ad characteres.

Strictim] Breviter, leviter. 'Stringere' juxta Nonium præter alia etiam denotat 'radere,' 'decerpere.'

Ciceronis] In Lælio, sive de Amicitia, hæc verba extant. ubi et præclare agit, in quantum amico tribuendum: atque Biantis illud reprehendit, 'ita amandum, ut aliquando sis osurus.' Vide Aristotelem Rhetoric. iii. et Val. Max. lib. vii. c. 3.

§ 7 *Quoque fine*] In antiquis editionibus, *quaque fini*: ut sit fœminini generis. sicut Virg. Æneid. iii. 'Hæc finis Priami fatorum.'

§ 8 *Theognis*] Non admodum mihi placet, quod quidam hoc Lucilii dictum ad Theognidis Megarensis Elegiaci poëtæ ætatem referunt, ut sit sensus, hoc nulli fuisse ignotum unquam etiam ante tempora Theognidis antiquissimi poëtæ. Nam Plutarchus semel atque iterum proverbium hoc sic usurpat, quasi de frivola et vulgatissima re dici conveniat. Sumptum itaque a Theognide quodam, ut Suidas indicat, ineptarum et frivolarum rerum tragico scriptore, quomodo hic sensus erit, a nullo ignoratum fuisse, etiam antequam autor ille ineptus hæc scripserit. Sentit nobiscum Erasmus.

Lucilius] Acer et violentus poëta, quem lutulentum vocat Horatius. Fragmenta collegit Janus Dousa, Notasque addidit.

Pericles] De quo Cicero affirmat, veteres comicos dixisse, in ejus labris leporem habitasse. Aristophanes poëta eum fulgurare, tonare, et permiscere Græciam dixit. Eadem tempestate qua Thucydides et Alcibiades vixit, teste Cicerone. Idemque lib. ii. de Orator. scribit Thucydidem, uti et Periclem et Alcibiadem, esse 'subtilem, acutum, brevem, sententiis magis quam verbis abundantem.' Hic fuit Anaxarchi discipulus. Vide plura de eo apud Plutarchum.

§ 9 Δεῖ με συμπράττειν] I. e. 'Opus est me amicis opitulari, sed usque ad Deos.'

Θεῶν] Quod codices vulgati habent legendum opinor βωμῶν, id est, aras, tum ex veteri Theodori Gazæ translatione, quæ habet usque ad aras, tum quod Plut. in lib. de inepta verecundia, in hunc modum proverbium effert, 'usque ad aram sum amicus.' Tametsi sensus in idem recidit cum

priore lectione. Siquidem Veteres in jurando aras manibus contingebant. Certe Erasmus proverbium citra mendæ suspicionem in Proverbiis ita ex hoc loco citat *Mosell.*

Existimat] Judicat.

§ 10 *Lacuna*] Quidam *lacinia* legunt, inepte Ed. Ven. *lascivia.* Lacuna, id est, ruptura, hiatus, proprie vorago sordium capax. Lacuna in pavimento pro loco sidente dicitur a Vitruvio lib. VII. cap. 1. Metaphora hæc ex Architectonica desumpta, addit enim Auctor Noster, *solidatur*, quod illius artis proprium vocabulum. Sicut igitur lacunæ tectoriorum solidantur, firmantur, ita hic comparate lacuna famæ solidari dicitur.

Solidatur] Quod hodie dicimus 'solidare' de his quæ invicem conglutinantur et ferruminantur, id verbi etiam olim hoc sensu usurpatum fuisse hic apparet. Ita 'Solidati parietes tectorio' passim leguntur apud Vitruvium. Quod est munire, loricare, tegere. Nam inde 'tectores' dicti quod parietes tegerent ac solidarent. Apud eundem Vitruvium, lib. VII. cap. 1. 'Loricæ ex calce et arena.' Hinc etiam 'solidare' pro sarcire lacunas tectoriorum, et similium rerum. Quod et 'malthare' dixerunt. In genere 'solidare' idem est atque 'indurare:' unde et Ovidio 'solidæ aquæ' glacie concretæ dicuntur. *Salm.* Hac autem loquendi formula utitur quoque Symmachus in Epistolis.

§ 11 Οὐκ οἶδ' εἰπου] I. e. Haud satis novi quid in hoc genere præstet: et an quæcumque pars, ad quantamcumque alterius partem comparata, eligenda magis sit. Verbi gratia, hoc modo, ut et nobilius ære aurum sit, et auri pars quælibet, portionis cujuslibet æris comparatione sit pluris: verum nonnihil discriminis cum numerus tum vero magnitudo efficiet.

§ 12 *Favorinus*] Philosophus Arelatensis ex Gallia, in multitudine scribendi Plutarchi æmulator, plurima Historica et Philosophica scripsit, ut ex Stobæo liquet. Aliquot libri a Galeno quoque citantur, qui contra illum et Academicos in libello de optimo genere interpretandi scripsit. Præter Stephanum, Laërtius quoque complures libros citat. De vita ejus vide Philostratum lib. I. de vitis Sophistarum. Meminit et Spartianus in Hadriano.

Ἡ καλουμένη] Id est, quæ gratia apud homines vocatur, hac quidem est juris rigoris loco et tempore imminutio.

§ 13 *Decernendi*] Constituendi, definiendi.

Directum] Omni modo absolutum, simplex, et verum.

§ 14 *Hac fini*] Ita præter alios in ablativo utitur Papinianus lib. I. de Pign. id est, in hunc modum. Vide Duaren. lib. I. Disp. anniv. c. 12.

Hac inquit] Alii hic legunt: *Hunc inquit amorem ita finiam, tanquam forte fortuna positurus. Hoc odium ita ut te nunc oderim, tanquam fortassis post amaturus:* quod apertius est, et nisi judicans fallor elegantius. Lud. Car. l. II. ant. lect.

Περὶ ψυχῆς] Id est, 'de Anima.' Præter libros de Anima, quorum hic meminit Autor Noster, ejusdem commentarios in Aristotelem de Anima crebro citat Philoponus. Sed interciderunt temporum injuria.

Χείλων ὁ παλαιὸς] I. e. Chilo senior, cum quempiam dicentem audisset, nullum se inimicum habere, an nullum etiam amicum haberet, interrogavit: amicitias inimicitiasque invicem consequi conjungique necesse esse arbitratus.

CAP. IV. *Tenuiter*] Id est, subtiliter.

Antonius Julianus] Julianorum nomen sub Adriano notum, atque inter illos Salvii Juliani, qui edictum perpetuum composuit. An hic idem sit cujus tanquam Historici meminit Mi-

nutius Felix in Octavio, dubium est. Ita autem Minutius loquitur : 'Scripta Judæorum relege, vel si Romanis magis gaudes, ut transeamus veteres, Flavii Josephi, vel Antonii Juliani, de Judæis require. Jam scies nequitia sua banc eos meruisse fortunam: nec quicquam accidisse quod non sit his, si in contumacia perseverarent, ante prædictum.' Quisquis sit, vixisse sub Adriano videtur, et ex occasione tumultuum Judaicorum hanc historiam scripsisse. Vide Spartianum in vita Adriani, Eusebium, et Hieronymum.

Utiliore] Pro, *utili*, vocula *ista* Emphasin addit.

Examussim] Festus : 'Amussim, regulariter, tractum a regula, ad quam aliquid exæquatur; quæ amussis dicitur.' Nonius Marcellus : 'Est amussis regula fabrorum, quam architecti, cum opus probant, rubrica illinunt.' Ibidem citat hæc verba Varronis ex ejus secundo, sive, ut in veteri Veneta legitur, ex tertio Quæstionum Plautinarum : 'Amussis est æquamentum lævigatum; et est apud fabros tabula quædam, qua utuntur ad saxa coæquanda.' Etiam ex Sisenna hæc adducit Charisius, cap. de Adverbiis : 'Examussim, pro, examinato. Amussis enim est tabula rubricata, quæ demittitur, examinandi operis gratia, an opus surgat.' Inque Glossis Isidori est: 'Amussis, regula, fabrica, qua tabulæ diriguntur.' Ab 'amussis' est 'adamussim,' et 'examussim.' Posterius hoc crebrum est Plauto. Ac Carrio lib. I. Antiquarum Lect. cap. 19. eandem vocem Gellio ait restitui debere ubi in vulgatis legi solet, *admussim*. In quo Carrioni assentio, quia ita in Mss. invenit. Ceteroquin *adamussim* furcillari non oporteat. Nam ita loquutus Varro, περὶ παιδοποιΐας, ut idem Nonius testatur. Item lib. I. de re rust. cap. 1. et Macrobius lib. I. Saturn. cap. 4. *Voss. P.*

§ 2 *Quanquam dissimilis est pecuniæ debitio et gratiæ*] Eadem sententia est in oratione Ciceronis Post reditum ad Quirites : 'Atqui in officio persolvendo dissimilis ratio pecuniæ debitæ est, propterea quod pecuniam qui retinet, non dissolvit: qui reddidit, non habet. Gratiam et qui retulit habet, et qui habet dissolvit.' Hoc ab alio ante dictum fuisse, idem Cicero significat in lib. de Officiis II. 'Commode,' inquit, 'quicunque dixit, pecuniam qui habeat, non reddidisse, et qui reddiderit, non habere : gratiam autem et qui reddiderit habere, et qui habeat retulisse.'

Pecuniæ debitio et gratiæ] Ut debere pecuniam, ita debere gratiam, sæpe invenies a Cicerone dici. Ut in Philippica secunda : 'Quo etiam majorem Resp. gratiam debet, qui libertatem populi Rom. unius amicitiæ præposuit.' Et pro L. Cornelio Balbo : 'Justam et debitam gratiam refero.' Debere quoque beneficium, apud eundem dicitur.

Crispum] Intortum. Ita Cicero 'crispioris elegantiæ materiem' dixit IV. Tusculan.

Agmen] Ductus orationis. Ita et veteres locuti. Virgil. 'leni fluit agmine Tibris.' Vide Macrob. lib. VI. Saturn. c. 4. Hæc autem verborum structura circumacta et in orbem comprehensa non ab Aristotele modo, sed etiam Cicerone, Quintiliano, Demetrio, Hermogene Periodus vocatur.

Rotundum] Volubile, et concinnum.

Numerorum] Harmonia enim et pedum mensura non tantum poëtica verum etiam oratoria aures demulcet. De pedibus in oratione observandis agunt Aristoteles, Dionysius Halycarnasseus, Cicero, Quintilianus. Alii enim suaviores, atque horridiores : et pro rei natura differunt. Græci ῥυθμὸν dixere : quem ita deferre ab harmonia Plato voluit, ut rythmus sit ἐκ τοῦ ταχέως, καὶ βραδέως, har-

monia ἐκ τοῦ ταχέως καὶ ὀξέως. Sed hæc nomina confunduntur. Distinguunt quoque inter numerum, sive Rythmum, et μέτρον: numeri constant temporum spatio; metra etiam ordine. Fabius lib. IX. c. 4. Cicero de Oratore: 'Quicquid est enim, quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiamsi abest a versu, (nam id quidem orationis est vitium,) numerus vocatur, qui Græcis ῥύθμος dicitur.' Atque in eo est ἄρσις, καὶ θέσις, id est, sublatio et depositio, unde et Medici in pulsu ῥύθμον posuere.

CAP. V. *Quod*] Aut. Ed. *Qui quum.*

Demosthenes Rhetor] More Græco ita Oratorem vocat, vel δημαγωγόν. Ita etiam vocatur cap. 8. lib. I. Alibi tamen lib. XVII. cap. 21. Oratorem more Latino appellavit. Sugillavit hoc H. Stephanus, ut Epigraphas non esse Gellii ostendat. et cap. 8. ex Epigraphe in textum irrepsisse arbitratur.

Demosthenem] Qui et βάταλος appellatus, ut Æschines contra Timarchum loquitur, ἐξ ἀνανδρίας τινὸς καὶ κιναιδείας ἐνεγκάμενος τοὔνομα, quibus verbis illum cinædum et pathicum esse voluit. Ejus autem gravissimi inimici Æschines, Dinarchus, Demades, Midias, Nicostratus, Aphobus, Theramenes, aliique complures. Ipse in exilio Calauriæ, cum illi insidias strueret Antipater, veneno sibi mortem conscivit. Accepisse autem ab Harpalo pecuniam, falsum esse commemorat Pausanias in Corinthiacis, ejusque monimentum, τοῦ περιβόλου ἔντος, juxta fanum Neptuni fuisse testatur. Ita misere perierunt duo Principes Eloquentiæ, Demosthenes Atticæ, Cicero Latinæ. De quibus vide declamantem Juvenalem Satyra X.

Sincero] Puro, incorrupto.

Χλανὶς] Χλαῖνα μαλακώτερα, læna mollior et tenuior, quæ tunicæ superinduebatur. Unde et fœminis quoque tribuitur apud Athenæum l. XIII. a χλαῖνα 'læna,' quamvis Festus Tuscum vocabulum juxta quosdam esse dicat. Strabo lib. IV. Gallicum. Sed Græcæ originis arbitror. Κομψὴ χλανὶς] 'Elegans vestis, et molles tuniculæ.'

Χιτωνίσκοι] Parvæ tunicæ. χιτῶνες autem de intima tunica et exteriori dicuntur. De Veterum tunica vide Bayfium de Re vestiaria, et Aldum Manutium de quæsitis per Epistolam. Per χιτωνίσκον muliebris vestis magis intelligi videtur, ut ex Suida apparet, qui veste muliebri adolescentem sæpe usum testatur. χλανίσκια κομψὰ καὶ χιτωνίσκους in opprobrium Demosthenis Æschines in Timarchum proposuit.

Data] Bad. Ed. *dati.* aliter, *datum.*

Turpibus verbis] Opinor turpia hæc et indigna verba esse, quæ in Demosthenis vita recenset Plutarchus. Scribit enim eum vulgo βάταλον et ἀργᾶν cognominatum, quorum prius præterquam quod fracti cujusdam et effæminati tibicinis nomen fuerit, significat etiam pudendam hominis partem, et podicem juxta Harpocrationem. Posterius scurrilem quandam mordacitatem in eo notavit. Est enim ἀργᾶς, ut idem autor ait, mordacissimi serpentis genus, tametsi mihi vero propius videtur, hoc cognomentum a desidia muliebri inditum. Siquidem ἀργὸς Græcis pigrum et desidiosum notat. *Mos.* Vide Hesychium et Suidam.

Ore polluto] Quod oris polluti probrum Demostheni objectum dicit, referendum ad nefandum fellatorum libidinis genus.

Hortensius] Vide Macrobium III. Satur. qui dicit habitu plus decoro mollem fuisse. Eum magnis laudibus extollit Cic. lib. de clar. Orat. 'Erat,' inquit, 'in verborum splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosus. Eaque erat cum summo ingenio tum exercitationibus max-

imis consecutus. Rem complectebatur memoriter, dividebat acute, nec prætermittebat fere quicquam quod esset in causa aut ad confirmandum, aut ad refellendum: vox canora et suavis, motus et gestus etiam plus artis habebat, quam erat oratori satis.'

Argutæ] Elegantes in actione exprimenda.

Probrosis] Lipsius in Electis legit *prope Oscis*, quoniam in Hortensium, ut mollem et parum externis indiciis virum, cavilli quidam et joci obscœni jacerentur, et in modum Oscum. Sed serva antiquam lectionem.

Jactatus] Crebro jactationem a pelago deducunt probati scriptores ad animi aut Fortunæ concussionem. Ita Florus, de P. R. 'tot laboribus periculisque jactatus est, ut ad constituendum ejus Imperium Virtus et Fortuna contendisse videantur.' Cicero, 'plurimis jactatus injuriis.'

Histrionem] 'Histrio' in vett. Gloss. exponitur παντόμιμος. Παντόμιμοι autem iidem qui ὀρχησταὶ, sive 'saltatores:' ut Lucianus περὶ ὀρχήσεως tradit. Sed priusquam ὀρχησταὶ se a dramatis separarunt, quod Augusti ætate cœpit a Pylade et Bathyllo, 'histriones' non solum saltabant, sed etiam diverbia pronunciabant. 'Histrio' autem dictus a quodam, cui nomen 'Histro:' ut quidem Plutarchus scribit, probl. 106. Festus aliter: 'Histriones,' inquit, 'quod primum ex Histria venerint.' Idem legas apud Isidorum, lib. XVIII. cap. 48. Sed addit alterum etymon oppido quam ineptum. Nam 'histriones' dici quasi 'historiones, quia perplexas historiis fabulas exprimerent.' Non dubium autem quin 'histrio' sit a voce 'hister.' Thuscis significat ὀρχηστὴν, sive 'saltatorem,' qui et 'ludio' vocatur. A Thuscis autem et vocem et rem accepere Romani: uti docet Livius pene initio lib. VII. 'Sine carmine ullo, sine imitandorum carminum actu ludiones ex Hetruria acciti, et tibicinis modos saltantes, haut indecoros motus more Thusco dabant: imitari deinde eos juventus simul inconditis inter se jocularia fundentes versibus cœpere. Nec absoni a voce motus erant: accepta itaque res, sæpiusque usurpando excitata, vernaculis artificibus, quia hister Tusco verbo ludio vocabatur, nomen histrionibus inditum.' Idem refert Valer. Max. lib. II. c. 6. 'Et quia ludius apud eos histrio' (Stephanus Pighius recte emendat *hister*) 'appellabatur, scenico nomen histrionis inditum est.' Vide Vossium in Etymol.

§ 2 *Torquatus*] Cicero tamen de claris Orator. 'L. Torquatum' dicit fuisse 'elegantem in dicendo, in existimando admodum prudentem, toto genere perurbanum.' Idem eodem libro vitæ dignitatem, integritatem, et in dicendo gravitatem laudat.

Consilium judicum] Publicam causam fuisse Syllæ, de qua quæstio movebatur, haud dubitandum. Judices autem alii in causis publicis et privatis. Prætores cum quæsitore et judicibus ex ordine equestri et senatorio selectis de causis criminalibus cognoscebant, de quibus non videbatur extra ordinem quærendum esse, ut de repetundis, ambitu, majestate, peculatu. Nam propterea quæstiones perpetuæ dicebantur, tum quod lege erat præscripta quædam forma perpetua judicii de his rebus exercendi, ut nova semper lege opus non esset; tum quod annuam provinciam de his quæstionibus exercendis illi Prætores peragerent, non quemadmodum olim fieri solebat, cum ita casus tulisset, ut quærendum videretur, tum crearetur a Populo vel Senatu, ut tradit Liv. lib. XXXIX. qui quæreret, statimque hoc absoluto potestatem de eadem re quærendi non haberet. Quod si tum quoque aliquid accidisset, de quo extra or-

dinem primo quoque tempore propter criminis gravitatem aut novitatem quærendum videretur, ad populum ferebatur, ut quem vellet, de ea re quærere juberet: ac tum veteri more creabatur quæsitor parricidii, sicut lege Pompeia extra ordinem populi suffragio creatus est quæsitor L. Domitius Ahenobarbus, qui de vi, cujus Milo postulabatur, quæreret. Ordo autem ille judicum in decurias descriptorum, cujus modo facta mentio, discretus erat a consilio centumvirali. Nam centumviralia judicia non publica, sed privata erant, ut constat ex enumeratione causarum centumviralium apud Ciceronem in Brut. Scævola l. Titia. 13. de inoff. test. querelam inofficiosi testamenti, Imperator. l. ult. C. de petit. hered. petitionem hereditatis centumvirale judicium appellat. At apud selectos illos judices tantum quæstiones publicæ, id est, causæ publicorum judiciorum, agitabantur: idque non in basilica, ubi centumviri judicabant, sed in foro. Prætoris hic non aliæ partes, quam ut eos judices cogeret, eorumque sortitionem et subsortitionem faceret ex iis decuriis, quibus judicandi tum munus incumbebat: reliqua, quæ ad causæ cognitionem pertinebant, absolvebat judex quæstionis sorte a Prætore ex numero judicum creatus, qua cognita judices sententiam ferebant. Judex quæstionis Cicer. quæsitor, Asconio Verrin. 3. princeps judicum dicitur. Non erat igitur ipse Prætor, ut putat Budæus in l. ult. ff. de Senat. sed alius ab eo. In judicio Oppianici Prætor erat C. Verres, judex quæstionis C. Junius: in judicio Cluentii Prætor Q. Naso, quæsitor Q. Voconius. In judicio Verris de repetundis Prætor M. Glabrio, judex quæstionis Q. Curtius, ut indicat Cicero in fin. 3. in Verr. Consulantur Carolus Sigonius, Nicolaus Gruchius, et alii antiquitatis periti scriptores. Vide Vinnium de jurisdict.

Saltatriculæ] Oratoris gestus non debet ita mollis esse, ut effœminatas et turpes saltationes imitetur. Alioqui verendum plane, ne idem nobis usu veniat, quod equis Sybaritarum. Nam, ut mollis erat populus iste, equos etiam suos saltare ad modulos docebat. Sed ea res pessime cessit. Nam cum Marte esset decertandum adversus Crotoniatas, equi lascivis motibus se atque universum exercitum perdiderunt. Philisci quoque exemplum ab hoc more nos revocare debet. Nam quia voce et gestu *μιξόθηλυς* erat, ideo in tantum displicuit imperatori Antonino, ut neutiquam concedere illi vellet immunitatem, qua Rhetorum alii gauderent. Etiam ad ignominiam Sexti Titii pertinet, quod tam solutus ac mollis fuerit in agendo, ut saltationis genus ab eo Titii nomen invenerit. Vide Voss. in Rhet.

'Αναφρόδιτος] Vulgo, *ἀγροδίαιτος, ἀπρόσιτος*, id est, ' agresti more victitans, inaccessus,' in Ms. R. erat, *ἄμουσος, ἀναφρόδιτος, ἀπροσδιόνυσος*, quam lectionem ut verissimam reponendam censeo. Vide autem, quam eleganter Hortensius Torquatum *ἀπροσδιόνυσον* vocet, simul et ad Dionysiæ nomen tacite alludens et eum inculpans, quod intempestive extra causam, quæ agebatur, in ejus vitam moresque inquireret. Est enim *ἀπροσδιόνυσον* contractum ex trito proverbio, *οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον*, quod Zenobius ait dici *ἐπὶ τῶν τὰ μὴ προσήκοντα τοῖς ὑποκειμένοις λεγόντων*.

Cap. vi. *Metelli*] De eo Cicero de claris Oratoribus ita loquitur: ' Q. Metellus Numidicus, et ejus collega M. Silanus dicebant de Republ. quod esset illis viris et consulari dignitati satis.' Numidicus appellatus quod in Numidia contra Jugurtham fœliciter bellum gessit. Cujus in liberis tanta fœlicitas fuit, ut vivens treis liberos Coss. videret, unum quoque

triumphantem, quartum Prætorem, eosque salvos reliquit. Vide Cicer. lib. v. de Fin. Tanta constantia ut maluerit in exilium proficisci, quam in leges Saturnini jurare, ut testatur Val. Max. cap. de constantia.

Censura] Censores cum Nomophylacibus Græcorum comparavit Cicero. Eorum hoc officium juxta eundem fuit: 'Censores populi ævitates, soboles, familias, pecuniasque censento: urbis templa, vias, aquas, ærarium, vectigalia tuento: populique parteis in tribus distribuunto: exin pecunias, ævitates, ordines partiunto: Equitum peditumque prolem describunto: cœlibes esse prohibento: mores populi regunto: probrum in Senatu ne relinquunto: boni sunto: Magistratum quinquennium habento: reliqui magistratus annui sunto, eaque potestas semper esto.' Vide Turnebi commentarium in lib. III. de legib. et Sigonium lib. I. de Antiq. Jur. Civ. Rom. cap. 4. aliosque antiquitatis Romanæ scriptores.

Matrimonia] Quæ merito fulcra Reip. censebantur. Nullæ tamen hactenus leges. Censores quidem eos, qui ad senectutem cœlibes pervenerant, æra pœnæ nomine in ærarium deferre jusserunt: quod æs uxorium Festus appellavit. Apud Athenienses fuit ἀγαμίου δίκη. Apud Spartanos etiam ὀψιγαμίου καὶ κακογαμίου, ut Pollux testatur. Julius Cæsar post bellum Africanum exhausta urbe præmia proposuit multitudini liberorum. Augustus primus Legem Juliam de maritandis ordinibus tulit, quæ postmodum in Legem Papiam Poppæam inserta et mixta. Ideoque hæ leges in Jure civili nonnunquam confunduntur. Vide Lipsium in Excursu ad lib. III. Annal. Taciti.

§ 2 *In illud*] Ant. Edit. *illud*, id est, contra illas molestias.

§ 3 *Castricius*] Ejus meminit quoque Auctor Noster lib. II. cap. 13. Non puto eundem esse qui κηπουρικὰ scripsit, ex quo in lib. XIX. Histor. Natural. multa transtulit Plinius. Nomen familiæ a Castris originem accepit. Hinc et Castriciani milites appellantur in Cod. Theodos. l. ult. de Re Mil. Castrianos appellavit Vopiscus in Aureliano. Meminit et Castricii cujusdam Suetonius in Augusto c. 57.

Rhetori] Oratori, causidico. Proprie alioquin Rhetor Latinis qui artem Rhetoricam docet, vel juventutem exercet. *Rhetori*] Quod hic de Rhetore disserit Castricius, fortasse locum habet in eo oratore qui Gorgiæ, Protagoræ ac similium exemplo profiteantur sese ex mala causa bonam facturos, et ex bona malam, dicendi fraudulento artificio. Sed hoc studium mentiendi parum convenit ei, quem bonum virum statuunt eloquentissimi oratores, Cicero et Quintilianus, item Arist. in Rhet. Atque hinc est quod præposteram illam Rhetoricen Basilius mentiendi artem definit, imitatus, opinor, Platonem in Gorgia. Quanquam et Fab. permittit bono viro, hoc est, oratori, sententiis uti falsis, ad persuadendum ea quæ vera sunt, et vel audientibus, vel Reip. utilia. Et Arist. in suis Rhetoric. permittit aliqua inique fieri, ut per hoc æquitas obtineatur. [quod tamen Religioni Christianæ adversum] *Mosell.*

Falsis, &c. captiosis] Tale genus hominum vivis coloribus depingit Ammianus Marcellinus lib. XXX. Epicurus κακοτεχνίαν appellavit. Videndus quoque Sextus Empiricus lib. II. adversus Mathem. Maximus Tyrius in Orat. 12. Unde etiam Rhetores aliquando Roma pulsi teste Sueton. In laudem proborum advocatorum egregia lex 14. C. de Adv. div. jud.

Impugnatum] Non defensum, sine pugna vel certamine relictum, vel quod non est ratione tractatum, et argumentis quasi munitum, et circumseptum.

Tanta honorum] Ita legendum monet Carrio, non, ut vulgo, *tanto honore*. Magistratus honores vocat. Ita jus Prætorium, ab iis qui honores et magistratus gerunt, honorarium in Jure Civili appellatur.

§ 4 *Sedulitatis*] Assiduæ et fidelis diligentiæ, quam sine dolo in usum Reip. præstabat.

Cap. vii. *Tironiana*] Tiro fuit libertus Ciceronis, cujus scripta citantur a Plutarcho. Notas ejus, quibus litera verbum facit, edidit Gruterus: quem (quamvis alii Ennium primum auctorem esse velint) primum illas invenisse colligi potest ex Plutarcho in Catone Uticensi. Eusebius in Chronicis idem testatur. Dio Cassius Mæcenati vel ejus liberto tribuit. Sed a variis auctæ, sicut ex Senecæ Notis liquet. Qui Notas tales scribebant Notarii postmodum appellati. Vide Lips. Cent. I. ad Belgas Epist. 27. et Petrum Bembum. Trithemius illas Notas Ciceroni tribuit. Exceptam quidem Catonis Orationem Ciceronis opera scribit Plutarchus, sed libertum ejus primum invenisse Isidorus testatur. Sed de his alibi.

Tironiana] Tiro hic homo doctus et recti judicii. Liberaliter adeo M. Tullio servivit, ut domini beneficio ex servo libertus fieret, id quod colligimus ex epistol. Q. Ciceronis fratris, hujus manumissionis gratulationém complectente. Utebatur hoc homine familiariter adeo, ut omnium lucubrationum suarum eum quasi censorem faceret, eique facultatem concederet, sua vel publicandi, vel supprimendi, id quod ex aliis Ciceronis Epistolis colligitur. *Mosell.*

Cognitoribus] Cognitores dicuntur, qui causam præsentis defendunt teste Asconio Prædiano. Vel qui noscerent alios.

Sperant futurum] Est hæc Syllepsis generis, cum aliud proferimus, aliud mente concipimus. Ita Plautus, ‘Justam rem esse oratum a vobis volo,’ et hæc Syllepsis generis cum Syllepsi numeri sæpe concurrit, ut in illo, ‘credo ego inimicos meos hoc dicturum:’ simile illud Virgilii, ‘pacem Trojano ab rege petendum.’ In quibus locutionibus juxta Gellium indefinite verba hæc ‘futurum,’ ‘oratum,’ dicturum,’ ‘petendum,’ et absolute ponuntur sine respectu ad genus vel numerum, neque declinantur: potest tamen aliud quoque subintelligi vocabulum, ut pluribus ostendit Scioppius, qui et nulla esse supina censet secus atque veteres Grammatici statuunt.

Futurum] Suspicio vitii hinc est apud Latinos, quod infinitivum hoc futuri temporis in eandem vocem recidat cum participio activo neutro futuri temporis, quod et numeros et genera admittit, et pro horum diversitate diversis quoque adjungitur. Sed in Græca oratione futurum indefinitum, imitans præsentis sui terminationem, nullam habet similitudinem cum participio. *Mosell.*

§ 2 *Comœdia*] Amphitruone vel Casina.

Solœcismus] Dictus ab oppido Solis in Cilicia, cujus incolæ Atheniensibus dicebantur σολοικίζειν. Vide Diogenem Laërtium in vita Solonis. Gellius noster ‘Stribliginem’ alibi dixit. Pro quocunque errore quoque ponitur. In hoc autem notatur Gellius a Quintiliano, quod qui neget solœcismum Latine dici, eo hic utatur.

Meditata] Passive. Ita Cicero, Terentius, aliique probati auctores loquuntur.

§ 3 Ἀπαρέμφατον] ‘Infinitum,’ seu ‘indefinitum.’

§ 4 *C. Gracchus*] Cicero de claris Orator. præstantissimo hunc ingenio et flagranti studio fuisse, eloquentia nulli cedere, grandem verbis, sapientem sententiis, genere toto gravem fuisse affirmat. Præter hujus Orationes, etiam aliorum Gracchorum a

Servio et Charisio citantur.

Conciliabula] Conciliabula sunt ea loca juxta Festum, ubi in concilium convenitur. In iis quoque jus dicebatur, hinc eo frequens populi confluxus, sed foris inferiora erant. Quomodo coloniæ, municipia, præfecturæ, fora, conciliabula distinguantur, vide Turneb. Advers. l. I. cap. 11. Per conciliabula Livius intellexit extra urbem majora et minora oppida, et loca in quibus jus dicebatur. Frontinus etiam in municipiorum jus ascendisse commemorat. Sed pro quocunque conventu etiam conciliabula appellantur. Onomasticum, 'conciliabulum, συνέδριον,' et glossæ Cyrilli, 'ὄψις τῆς πόλεως, conciliabulum.' Vide Etymol. magnum.

Ποιήσειν, &c.] Id est, 'Facturum,' 'futurum,' 'dicturum.'

§ 5 *Q. quoque Quadrigarii*] Quæ *Q. Claudius Quadrigarius* scripsit, trifariam video a Veteribus appellari. Nunc enim Annales, nunc Historiæ, nunc Romanarum rerum libri vocantur. Multa ex iis adducit Livius, longe plura Gellius, nec pauca Macrobius, Servius, Nonius, Priscianus. Illustre quoque ex duodevigesimo Annalium est apud Senecam fragmentum lib. III. de beneficiis c. 23. Nonius in 'Horrea' citat Claudii Orationem in Quintum Gallum. Meminit et hujus historici Joannes Sarisberiensis lib. v. cap. 7. Ambigo autem, hic ne, an alius sit Claudius ille, qui Annales C. Acilii Plutarcho etiam memoratos in Romulo, Latine transtulit. Livius lib. xxv. 'Ad triginta septem millia hostium cæsa, auctor est Claudius, qui Annales Acilianos ex Græco in Latinum sermonem vertit.' Apud Appianum etiam lib. de bellis Gallicis mentio Claudii Pauli Annalium, in quibus proditum dicitur, quomodo bello Cimbrico a Tigurinis cæsus sit Pisonis exercitus, et Claudii sub jugum missus. Addit, ὡς ἐν χρονικαῖς συντάξεσι δοκεῖ Παύλῳ τῷ Κλαυδίῳ. 'Ut in Annalibus suis videtur Paulo Claudio.' Non puto in gente Claudia fuisse Paulos, sed in Æmiliis, Juliis, Sergiis. Quare locum censeo corruptum. Nec video quem signet Appianus, nisi Claudium Quadrigarium, vel Acilianorum Annalium interpretem. Vide Vossium de Hist. Lat.

Conciderentur] Simul cæderentur.

Valerii Antiatis] Q. VALERIUS ANTIAS Annales reliquit, grande opus. Nam librum eorum LXXIV. citat Priscianus in IX. LXXV. autem Gellius lib. VII. cap. 9. Iis quoque exposuisse quæ reges gesserunt, satis ostendunt, quæ ex Antiate hoc de Romulo narrat auctor de Origine Gentis Romanæ: de Numa etiam Arnobius lib. v. deque Servio Tullio Plinius lib. XIII. cap. 14. ac Plutarchus de Fortuna Romanorum. Præter istos multa ex eo refert Livius. Inter alia extremo lib. XXXVIII. habes: 'Eas naves Valerius, prædam Hetruscam Ligurumque montanorum captivos Carthaginem portantes, captas tradit.' Qui locus addendus fragmentis á Riccobono collectis. Nec parum debet ei Plinius, ut cognoscimus ex indice lib. II. lib. III. cap. 5. lib. XXXIV. cap. 8. Præterea meminere Pedianus, Censorinus, Gellius, Charisius, Macrobius, Priscianus. Facileque eis subscribo, qui apud Arnobium lib. VI. legunt, 'Quod si planum fieri testimoniis postulatis auctorum; Sammonicus, Granius, Valerius Antias, vobis, et Fabius, indicabunt, cujus Tolus fuerit filius,' &c. Vulgo *Valerianus*, pro *Valerius Antias*, legitur. *Voss.*

Perlitatæ] Litare est Sacrificio facto numen placare. Græci dicunt καλλιεργεῖν.

Haruspices] Qui exta hostiarum inspiciebant. Ab harviga nomen accepere, quæ erat proprie hostia, qua aries mactabatur. 'Αριχὰ enim arietem appellarunt Græci, juxta Hesy-

chium, unde et aries nomen accepit. Ab harviga vel haruga haruspices. Illi autem, ut meminit, Vitruvius, immolatis pecoribus inspiciebant exta, qualia sunt jecur, pulmo, lien, cor, præcordia, renes, an integra essent, necne, vel nulla contaminata tabe. Hæc vana disciplina Hetruscos habet autores. Vide Peucerum de Divinat. et Camerarium.

§ 6 *Plautus in Casina*] Actu III. Scena V. ubi ita versus leguntur, *Sed etiam ne habet et nunc Casina Gladium.* PA. *habet sed duos.* ST. *quid duos?* PA. *altero te occisurum ait, altero villicum.*

Gladium] In Veneta Antiq. *Sta. habet.* Stalino intelligitur, sed Pardaliscæ ancillæ verba sunt.

Laberius] Decius Laberius Eques Romanus, qui apud Julium Cæsarem in summo honore fuit. Vide Macrob. lib. II. Saturn. et Suetonium. Horatius, 'Et Laberi mimos et pulchra poëmata miror.' Vide Gyrald. de Poëtis Ant.

Laberius] Citatur etiam a Charisio, Nonio, Macrobio. Mimi excusi sunt ab H. Stephano, cum veterum Latinorum fragmentis. Scripsit mimos et fabulas, et Julii Cæsaris tempore vixit, nisi alius sit mimographus, alius comicus.

§ 7 *Neque in tempora*] Dubium mihi non est, quin indocti alicujus calamo hæc clausula, *Neque in tempora*, in contextum Gellii irrepserit, sed hoc mirum, tot castigatores hujus scriptoris viros insignes ingentem adeo maculam non vidisse, apertissimum enim est vel pueris, infinitivum alium esse præsentis temporis, alium præteriti, alium futuri. *Mosell.*

Tempora] Abest hæc vox in antiquiss. Edit. Ven. anni 1477. Et in Veneta anni 1509. Primus Aldus in sua Editione, ut arbitror, ita expressit. Supra quoque *tempora* omisit Autor Noster, cum dicit, 'neque numeris, neque generibus præserviens.'

Distrahitur] Scriptum in margine cujusdam Codicis inveni, *distribuitur.*

De Imperio Cn. Pompeii] Intelligit Orationem pro lege Manilia, seu de Imperatore Pompeio deligendo, ad Populum.

Potestatem] Græci ἐν cum dandi casu, εἰς cum accusativo construunt: igitur græcismus.

§ 8 *In potestatem*] Ita etiam JC. loquuntur. Sueton. in Augusto, 'in volucrum potestatem fore.' Cicero pro Quint. 'Ex eo tempore res esse in vadimonium cœpit.' P. Arbiter, 'neque enim res quæ viderentur in controversiam esse.' Ter. in Eunucho 'esse in tantum honorem.' Ita et Græci præpositione εἰς utentes: καθεζόμενοι εἰς τὸ ἡρῷον, Thucyd. lib. I. Matth. II. v. 23. κατῴκισεν εἰς πόλιν, pro ἐν πόλει. Vide Vechneri Hellenolexiam cap. 10. et Carolum Stephanum de Latinæ linguæ cum Græca collatione.

Numero] Antiq. Ed. Veneta *Nunc vero.* Sed male. In Plautinis Codicibus 'numero habetur.'

In mentem fuit] Vulgo, *non vero mihi in mentem fuit.* Sed ita, ut nunc editum, legitur in Ms. Collegii trilinguis Lovaniensis, et in Codicibus Plautinis ita exprimitur, ut apud Agellium est rescribendum. Fruter. Veris. lib. I. cap. 19.

Vulgo] Passim.

Ἐπιμελείᾳ] 'Vocabulorum delectui diligenti.'

Modulamentisque] Numeris et εὐφωνίᾳ.

§ 9 *Jacenti*] Non arrecta vel alacri, sed stupida.

Sonus] In duabus antiquis Ven. Edit. *sonus, qui* Εὐφωνία, id est, *voculatio,* sed interpretatio Græcarum vocum non est a Gellio. Badius tamen Εὐφωνίαν retinet, quæ Quintiliano vocatur vocalitas; verum hoc vocabulum in textum irrepsit.

Clauderet] Ita legit Lips. lib. I. Elect. c. 7. quæ lectio reprobatur a

Josepho Castalione Decad. I. Obs. c. 2. vide et Fruter. Veris. I. cap. 19.

Clauderet] Vulgo, *clauderetur*, rectius *clauderet*, ut in Ms. Codice repperit Fruterius.

CAP. VIII. *Sotion*] Vulgo, *Phocion*, qui etiam Platonis fuit discipulus, et inde in Xenocratis disciplinam abiit. Cujus Orationes admodum laudat Plutarchus. Sed legendum *Sotion*, qui a Diogene Laërtio et Eunapio quoque citatur 'de Successione Philosophorum.' Alius a Sotione Præceptore Senecæ qui fuit Pythagoricus. Vide Sen. Ep. 29. et 188.

Sotion] Laërtius: Ἐχρῆτο καὶ Λαΐδι τῇ ἑταίρᾳ, καθὰ φησὶ Σωτίων ἐν δευτέρᾳ τῶν διαδοχῶν· πρὸς οὖν τοὺς μεμφομένους ἔφη, ἔχω Λαΐδα, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι. Meminit ejusdem Cicero ad Papyrium Pætum scribens lib. IX. Epist. ult. Meminit etiam Athenæus lib. XII. Dipnosophist. Exprobatur Gentilibus a Theodoreto l. II. de Activa vita. Numeratur inter cætera vitia a Tatiano. Cæterum de Laidis amatoribus lege eundem Athenæum lib. XIII. ubi etiam de morte et patria. Lege item Pausaniam in Corinth. Paulo aliter hæc commemorat Macrobius lib. II. Saturn. cap. 2. 'Demosthenes,' inquit, 'excitatus ad Laidis famam, cujus formam tunc Græcia mirabatur, accessit, ut et ipse famoso amore potiretur, qui, ubi dimidium talentum unius precium noctis audivit, discessit hoc dicto, οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μεταvοῆσαι.'

Lais Corinthia] Revera fuit Sicula nativitate: Nicias enim Atheniensium Imperator in Siciliam missus, postquam Catinenses se sponte dediderant Laidem tunc parvulam cum aliis captivis in Peloponnesum devexit, ut scribit Plutarchus in Nicia. Corinthia itaque fuit habitatione, nativitate Sicula. De illa Propertius, 'Non ita complebant Ephyrææ Laidos ædes, Ad cujus jacuit Græcia tota fores.'

§ 2 *Nimium quantum*] Vulgo, *Nimiam quantitatem*. In Buslidiano Codice, *poscebat autem illa nimium quantum vix dari poterat*. Quæ posteriora verba, quod priora non intelligerentur, ex glossemate sunt. Simile quid accidit Ciceroni lib. IV. de Finibus, qui ita loquitur: 'Quid Zeno? portenta hæc esse dicit, nec ea ratione ullo modo posse vivi, sed differre inter honestum et turpe nimium quantum, nescio quid immensum,' ubi proculdubio, verba posteriora, 'nescio quid immensum,' ab imperito primum librario margini adscripta ad explicandum novum et insolens loquendi genus, 'nimium quantum.' Idem in oratore ad Marcum Brutum: 'huic generi orationis aspergentur etiam sales, qui in dicendo mirum quantum valent:' nam et ibi 'nimium quantum' veteres libros repræsentare Lambinus testatur, et vero in optimo Gymnasii Lovaniensis Codice reperiri Carrio monuit, quanquam prior illa loquendi ratio non est ignota Græciæ. Græci enim dicunt, θαυμαστὸν ὅσον. Carrio Antiq. Lect. lib. II. c. 12. et 13. Frustra autem *nimiam quantitatem* defendit ex medii ævi scriptoribus, quibus quantitas copiam denotat, Barthius. lib. I. Adv. c. 14.

Nimium quantum] *Nimiam quantitatem*, ut in antiquis Editionibus habetur, non est Latinum. Addiderunt alii glossema, *nimium quantum vix dari poterat*. Gellius Sotionis verba ἀμήχανον ὅσον interpretatus est. Nisi *mirum quantum*, id est, θαυμαστὸν ὅσον scripserit.

Οὐ παντὸς ἀνδρὸς] 'Non cuivis homini contingit adire Corinthum:' quod Proverbium, contra atque Gellius voluit, inde natum, quod teste Suida difficilis esset in portum Corinthium appulsus. Atque ideo Erasmus præfert dici de rebus arduis periculosisque, et quas non sit cujusvis hominis sperare aut affectare. Vide

tamen Strabonem aliosque autores de avaritia et mollitie Corinthiarum mulierum. *Bad.*

Οὐ παντὸς] i. e. Non viri cujusque est Corinthum navigare.

Ἔσθ' ὁ πλοῦς] Ita et Aristippum Laidis amatorem notat Horat. 'Non cuivis homini contingit adire Corinthum.'

Μυρίας δραχμὰς] Drachma est idem Græcis quod denarius Romanis, hoc est, sestertii quatuor. Quod ad pondus, septem drachmæ incurrunt unciam; unde consequitur, cum libra sit XII. unciarum, LXXXIV. drachmas fore in libra. Hinc Scribonius Largus Epistola ad Callistum: 'Erit autem nota denarii unius pro Græca drachma. Æque enim in libra octoginta quatuor apud nos, quot drachmæ apud Græcos incurrunt.' Dicitur 'drachma' a δράττεσθαι, id est, 'continere,' quia comprehendit tantum κερμάτων sive κερματίων (sic Græci vocabant exiguos nummulos æreos, quos cum Seneca minutias æris dicere possumus) quantum manu quis in punctum contracta capere ac continere possit. Cum antiquam ὀβολοῦ, tum hanc 'drachmæ' originationem discimus, partim ex veteribus Grammaticis, partim illo Plutarchi loco in Lysandro: Κινδυνεύει δὲ καὶ τὸ πάμπαν ἀρχαῖον οὕτως ἔχειν, ὀβελίσκοις χρωμένων νομίσμασι σιδηροῖς, ἐνίων δὲ χαλκοῖς, ἀφ' ὧν παραμένει, πλῆθος ἔτι καὶ νῦν τῶν κερμάτων ὀβολοὺς καλεῖσθαι, δραχμὴν δὲ τοὺς ἓξ ὀβολοὺς, τοσούτου γὰρ ἡ χεὶρ περιεδράττετο. 'Videtur autem omnino vetus moneta sic se habere, quia obeliscis utebantur, ferreis nummis; quidam etiam æreis. Unde permanet, ut hodieque multitudo minutiarum æris oboli vocentur: drachma autem sex oboli, quia tantum manus περιεδράττετο seu complectebatur.' Mihi dubium non est, quin sit ab Hebræo דרכמן, quod idem significat. Invenias Ezr. II. 69. et Nehem. VII. 70. Vid. Voss. in Etym.

Μυρίας] Decem dragmarum millia, vel talentum.

*Ἡ τάλαντον] Talentum Atticum continebat drachmas ἑξακισχιλίας, juxta Pollucem. Sed idem aliud fuisse Babylonium, aliud Syrium, aliud Æginæum ostendit. Æginæum continebat decem mille drachmas, atque, ut arbitror, etiam Corinthiacum.

§ 8 *Denarium*] Confundit itaque denarium cum drachma: quanquam nonnulli drachmam et denarium sesquiseptima differre voluerunt. Videndus Hotomannus de Re nummaria; aliique.

Expavidusque] Colvius in Apuleium *expavitus* legit. 'Pavire' antiquis verberare, ferire, tundere: 'depavire' apud Lucilium. Hinc putat expavitum dici consternatum, attonitum. Sed mihi durius hoc et quæsitum videtur.

Avertit] Vulgo, *avertit iter*. Sed ita bis idem inculcabitur. Quid enim aliud est 'avertere iter,' quam 'discedere?' Sed *averti*, ut in Ms. Codice habetur, vel *avertere* longe aliud vult. Idque plerunque expavidis et attonitis accidit, præsertim vero risu excipientibus dictum alicujus ridiculum, ut sese avertant, et secum mirentur, et rideant soli. *Fruter. veris. lib.* I. *c.* 19.

Οὐκ ὠνοῦμαι] 'Non emo millibus X. drachmarum pœnitentiam.'

CAP. IX. *Pythagoræ*] Pherecydæ hic discipulus. Diogenes Laërtius tradit, Pythagoram ἀκμάσαι κατὰ τὴν ἑξηκοστὴν Ὀλυμπιάδα. ab eodem traditur Pherecydem Syrium γεγονέναι κατὰ πεντακοστὴν ἐννάτην Ὀλυμπιάδα. unius tantum lustri Olympiaci differentia est. Non video, qui verisimile sit quod dicitur Pherecydem istum præcepisse Pythagoræ, cum eodem ambo tempore floruerint, nec longe alter ab altero decesserit. Forsan dicendum duos fuisse Pherecydas, ut Salmasius censet in Solinum. Hic in Magna Græcia docuit, cum Sami, ubi

natus Pythagoras, tyrannidem occupasset Polycrates: atque hinc sectæ Italicæ autor. Philosophiam symbolicam et perplexam docuit, quam ab Ægyptiis hausit, ut Jamblichus l. I. de vita ejus c. 5. testatur. Numeris, id est, harmonia consistere hoc universum docuit, et cum Aristarcho Samio terram moveri. Etiam Metempsychosis Ægyptiorum commentum fuit, teste Herodoto in Euterpe. Arabas, Hebræos, et Chaldæos quoque accessisse Porphyrius testatur, multaque Judæorum dogmata amplexum Clemens Alexandrinus lib. I. affirmat. Et quod Judæi sanguine abstinerent, hinc forsan omnibus animantibus abstinuit. Libros quosdam citat Laërtius, quamvis nonnulli existiment nihil scripsisse. Utique aurea Pythagoræ carmina, Lysidis Pythagoræ discipuli, vel alterius Pythagorici sunt. Etiam chymiæ peritum fuisse, qua metalla mutantur, nonnulli voluerunt, atque hos fuisse ἱεροὺς λόγους fabulantur. Namque et Chymiam ἱερὰν τέχνην illius patroni Græculi appellant, ut ex veteri Lexico Græco apparet. Inedia ac mœrore vitam finiit, cum enim Pythagoras in Delo Pherecydem sepeliisset Cyloniana factione omnes discipuli ejus combusti sunt, ut testatur Jamblichus de vita Pythagoræ.

Pythagoræ] Pythagoram discendi cupiditate ultimas terras peragrasse, Ægyptum lustrasse, et Persarum Magos adiisse referunt Isocrates in Laudat. Busiridis, Cicero de Finibus lib. v. Tusculan. Quæst. IV. Lucianus in Dialogo inscripto βίων πράσεις, Plinius lib. XXV. cap. 2. et libr. XXXV. cap. 9. Strabo lib. XIV. Theodoretus de Curat. Græcarum affect. sermon. 2. Jamblichus, Porphyrius, et Laërtius in ejus vita. Clemens præterea Alexandrinus Strom. lib. I. nominat etiam sacerdotem, sub quo profecerat Pythagoras. ἱστορεῖται δὲ Πυθαγόρας μὲν Σώγχηδι τῷ Αἰγυπτίῳ ἀρχιπροφήτῃ μαθητεῦσαι. Πλάτων δὲ Σεχνούφιδι τῷ Ἡλιουπολίτῃ. Εὔδοξος δὲ ὁ Κνίδιος Κονούφιδι τῷ καὶ αὐτῷ Αἰγυπτίῳ. Difficilem tamen accessum apud sacerdotes Ægyptios habuisse testatur ex Antiphonte Porphyrius, qui sua per invidiam aliis occultabant.

Ἐφυσιογνωμόνει] Φυσιογνωμονία in pretio fuit apud Veteres. Cicero de Fato: 'Socratem nonne legimus quemadmodum notarit Zopyrus φυσιογνώμων, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere? stupidum esse Socratem dixit et bardum, quod jugula concava non haberet, obstructas eas partes et obturatas esse dicebat, addidit etiam mulierosum, in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse.' Videndus quoque idem lib. Tusc. IV. et Alexander Aphrodisiensis. φυσιογνώμονες ex aspectu totius corporis, μετωποσκόποι ex sola facie, vel potius fronte judicabant. Scripsit φυσιογνωμονικὰ Arist. et Adamantius duos libros, in quibus Polemonem, qui de eadem materia scripsit, presse secutus est. Ægyptiis quoque hæc scientia in usu. Hinc Adamantius, Αἰγυπτίοις μὲν γὰρ τοῖς πᾶσιν ἔνεστι κοινὰ σημεῖα ἐξ ὧν τὸ γένος ἅπαν φυσιογνωμονεῖται. Theophrastum quoque hujus artis peritum fuisse ex Characteribus Ethicis apparet.

Filo] Lineamento. Ita loquitur Autor lib. XIV. cap. 4. Plautus: 'scitum filum mulieris.'

§ 2 *Non omnes idem*] Quinquennale ut plurimum erat silentium, sed aliquando pro auditorum ratione minori spatio circumscribebatur, ut præter Gellium etiam Apuleius in Floridis testatur. Vide Voss. de Philos. antiq.

Commentari] Scribendo meditari, sicut ipse Autor postmodum exponit; namque licebat post ἐχεμυθίαν, verba

facere, et quærere, quæque audissent scribere, et quæ ipsi opinarentur expromere.

Commentari] Non hic significat 'cogitare,' ut Stephanus existimavit.

§ 3 *'Ακουστικοὶ*] Sive *ἀκουσματικοὶ*, qui tantum audiebant silentio insignes.

'Εχεμυθία] *'Εχέμυθος*, quasi *ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν μῦθον σιωπῇ*. Vid. Hesychium et Suidam. Hoc silentium tempore definitum erat, cæterum in genere ante omnia docuit Pythagoras tacere. Apuleius in Floridis: 'tot ille doctoribus eruditus tot tamque multijugis fontibus disciplinarum toto orbe haustis, vir præsertim ingenio ingenti, ac profecto supra captum hominis animi augustior, nihil prius discipulos suos docuit, quam tacere; primaque apud eum meditatio sapienti futuro, linguam omnem coërcere; verbaque, quæ volantia Poëtæ appellant, ea detractis pinnis intra murum candentium dentium premere.' Vide et Isocratem in Busiride. Cum extraneis quoque de iis quæ didicissent loqui illicitum. Cic. lib. I. de Natur. Deor. 'Nec tum celas, ut Pythagoras solebat, alienos.'

'Εχεμυθία] Hinc apud Ægyptios, a quibus hæc accepit Pythagoras, Harpocrates silentii Deus. Et apud Romanos Angerona ore obsignato pingebatur, quæ inter tutelares Romæ Deas censebatur. Vide Macrob. lib. III. Saturn. cap. 9. Glossæ, 'Angerona, *ἡ θεὸς τῆς βουλῆς, καὶ καιρῶν*.' Numam Pompilium, qui fuit Pythagoricus, silentii Deam quoque coluisse Plutarchus in ejus vita testatur.

§ 4 *Geometriam*] Arithmeticam non debuit omittere. Multi autores Arithmeticam inventum Pythagoræ, alii, Palamedis, fuisse scribunt, ut Plato lib. VII. de Rep. Theodoretus, Therapeut. XI. *'Ο δὲ πολυθρύλλητος Πυθαγόρας τὴν τελειωτάτην τῶν ἀριθμῶν ἐπιστήμην ἔσχατον ὑπελάμβανεν ἀγαθόν*. 'Celeberrimus autem Pythagoras summum hominis bonum in exactissima numerorum scientia positum esse existimabat.' Quin et ejus sectatores varias numeris qualitates, ut et nomina, tribuerunt; ac de iis propriis quoque monumentis tradiderunt Aristæus, Megillus, et Philolaus: quorum testimonia profert Auctor quidam innominatus, in eo opere, quod inscripsit, *Τὰ θεολογούμενα τῆς ἀριθμητικῆς*. Quod præclarum Antiquitatis in eo genere monumentum. Edidit autem id Lutetiæ olim Christianus Wechelus, anno MDXLIII. scripsit etiam Nicomachus de eodem argumento libros duos, quos injuria nobis temporis intercepit; ita tamen, ut non toti interciderint: nam excerpta conservavit, et exhibuit, in præclara Bibliotheca sua Photius. Imprimis vero Animam numerum statuerunt, vi movendi præditum. Hermias, in Irrisione philosoph. gent. *Οἱ μὲν γὰρ φασὶν αὐτῶν τὴν ψυχὴν εἶναι τὸ πῦρ, οἷον Δημόκριτος. οἱ δὲ ἀριθμὸν κινητικὸν, οἷον Πυθαγόρας*. 'Nam alii dicunt, Animam suam esse ignem, ut Democritus: alii numerum, movendi vi præditum, ut Pythagoras.' Nemesius, De natura hominis cap. 11. *Θαλῆς μὲν γὰρ πρῶτος τὴν ψυχὴν ἔφησεν ἀεικίνητον, καὶ αὐτοκίνητον. Πυθαγόρας δὲ, ἀριθμὸν, ἑαυτὸν κινοῦντα*. id est, 'Thales enim, primus dixit Animam moveri semper, et per se moveri: Pythagoras vero, numerum asseruit, seipsum moventem.' Imo ipsum Deum numerum vocabant. Simplicius Phys. III. *κέκλυθι κύδιμ' ἄριθμε, πάτερ μακάρων, πάτερ ἀνδρῶν*. Vide Meurs. de Denar. Pythagor.

Gnomonicam] Gnomonici ex umbrarum momentis, judicio gnomonis, non solum horas, verum etiam climatum diversitates et poli elationes deprehenderunt. Ars hæc *γνωμονικὴ* appellabatur. In Geometricis quoque gnomon dicitur, quo ablato aut

addito figura quadrata non mutatur, ut Euclides ostendit l. II. Elem. Etiam in Architectonica, teste Vitruvio, et Hygino de Limit. constituendis. Sed Gnómon proprie indicat stilum, qui in medio amusio collocatur ad umbras indagandas, qui Græcis σκιαθήρας appellatur: de horologiis sciotericis et quando inventa, vide Salm. ad Solin. p. 632. et seqq.

Gnomonicam] Quam invenit Anaximander, vel juxta alios Anaximenes Milesius.

Gentilitio] Chaldæi enim et Babylonii vanis illis prædictionibus addicti. Etiam inter Arabes, quorum præcipuus Aly.

Mathematicos] Qui ex natalibus futura prædicebant. Ab illis ut maleficis et impostoribus abhorruit Antiquitas. Vide tit. Cod. de Malef. et Mathemat. Cæterum in Græcia ante omnes scientias in mathesi Arithmeticam potissimum et Geometriam pueri addiscere soliti, et Pythagoras inprimis suos exercebat in Arithmeticis, Geometricis, et Musicis. Adeo quidem ut omnia numeris, figuris, et harmonia consistere affirmaret. Vide Athenæum lib. XVII. Deipnos. et Platonem in Timæo, et Proclum ejus interpretem egregium.

§ 5. *Taurus*] Philosophus Platonicus, qui sub Antonino Pio vixit, et de differentiis dogmatum Platonis et Aristotelis scripsit, teste Suida. In Platonis Gorgiam quoque commentaria scripsisse testatur Autor Noster lib. VI. cap. 14.

Pedibus illotis] Tractum proverbium a sacrorum cæremoniis, ad quas accedere illotos non decebat.

'Αθεώρητοι, ἄμουσοι, ἀγεωμέτρητοι] 'A contemplatione, a Musis, a geometria penitus alieni.'

Symposio Platonis] Sive περὶ Ἔρωτος, sive 'Amore.' Est autem allegorica disputatio.

Alcibiadis] Qui in eodem dialogo loquens introducitur, quemque, cum luxu difflueret, ad bonam frugem deduxit Socrates. De quo, postmodum imperatore maximo, vide Plutarchum in Alcibiade.

Commissationem] Quod convivium sic lascivum et amatorium denotat. Græcis dicitur κῶμος, ejusdemque petulantiæ præses Deus. Utique etiam ἀπὸ τοῦ κωμάζειν nomen accipit comissatio.

Phædro] Sive περὶ καλοῦ, 'de Pulchro.' Quod itidem mysticum est colloquium.

Lysiæ orationem] Quam Phædrus Socrati in eodem Dialogo prælegit.

Linguæ comendæ] Id est, ornandæ. Ejus dictio ita elegans et diserta, ut Veteres dixerint Jovem Platonis lingua usurum, si Græce loqui vellet. Hinc Platonem θεῖον appellarunt. Dictio tamen ejus poëtica, et metaphoris audax, ut Aristoteles et Dionysius Halycarnasseus censent. Vide et Ciceronem in Bruto.

§ 6 *Cohortem*] Rusticum hoc vocabulum, quo denotatur quod in villa clausum septumque. Hinc militare 'cohortis' vocabulum originem sumpsit. χόρτον Græci appellarunt, atque hinc Latini hortum, quod sepimento cingeretur. Pro quacunque hominum congregatione apud probatos etiam autores invenitur.

Disciplinarum] Potius legendum *discipulorum*: ita lib. II. cap. 17. 'Phædon Elidensis ex Socratica cohorte fuit.'

Familiæ] Festus: 'familia antea in ingenuis hominibus dicebatur, quorum dux et princeps generis vocabatur Pater et Mater familiæ: postea hoc nomine etiam famuli appellari cœperunt.' Familia tamen proprie a famulitio nomen accepit. Senec. l. VI. Ep. 67. 'ne illud quidem videtis, quam omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint, dominum Patrem familias, servos familiares appellarunt.' Cæterum postmodum et libe-

ri et uxor, et omnes qui sub unius potestate in eadem domo familiæ nomine comprehendi cœperunt. Tandem translatum est ad totam cognationem sanguinis, imo etiam res hæreditarias.

Coibatur] Id est, contrahebatur.

Quod re] Antiquæ editiones, *quod in re atque verbo Romano appellatur κοινόβιον*, id est, contubernium. κοινόβιον ex margine glossatoris irrepsit, et monachale vocabulum. Vir celeberrimus G. Hornius putabat legendum *convivium*: quod vocabulum etiam vitæ conjunctionem continebat, ut loquitur Cicero de Senectute. Atque ita hoc Pythagoreorum convivium ex collatis familiis et pecuniis alebatur: utique κοινόβιον delendo, ad *consortium* trahi ultima verba possunt, si pro *in*, *ita* legas.

Κοινόβιον] In libro Ms. *Hercto non cito*. Eam quam posuimus scripturam liber vetus expressam plane repræsentat, hoc tantum differens quod legit, *Erto non cito*. Societas illa 'Hercto non cito' inter cohæredes proprie fuit, qui a communione discedere nolebant. Et sane 'consortes' dicebantur quamdiu hæreditas divisa non erat. Glossæ; 'consortes, κοινόβιοι, σύγκληροι.' Inde et 'consortium' hæc societas et communio cohæredum. Contra 'dissortes' postquam diviserant. Glossæ; 'dissortes, διακληρωθέντες.' Ex eo 'dissortiones' apud Paulum Festi Epitomatorem, 'divisiones patrimoniorum inter consortes.' At exsortes, ἄκληροι, quasi exhæredes. Hinc 'exsortium' Apuleio de Deo Socratis, ἡ ἀκληρία· 'incerta vacatione seu quodam exortio punitur.' Ita sane ibi legendum ex veteri codice, non uno, qui habent, *exordio*. In illa igitur antiqua juris formula ac verbo, 'Hercto non cito,' quum 'citum' significet divisum, Herctum, hæreditatem, patrimonium, et bona significare utique debet. Inde 'Forctum' et 'Fortum,' quod in sequenti ætate *Ferctum* et *Herctum* appellatum pro bonis et hæreditate, ut illa formula 'Hercto non cito,' de cohæredibus qui Hertum inter se non ciebant, hoc est, hæreditatem et bona defuncti non dividebant. 'Hercti citi,' aut *non citi* nulla hodie mentio in Jurisconsultorum libris, quos nobis solos esse voluit notos Tribonianus, in cujus Digestis titulus est 'Familiæ Erciscundæ.' Qua in voce mirabilis admissa est corruptio, cujus ipse fortasse Tribonianus autor, quum antiquum verbum non caperet, quo usi Jurisconsulti. Hæc actio 'Familiæ Erciscundæ' ex lege 12. Tabularum constituta fuit cohæredibus et consortibus a communione discedere volentibus, qua inter eos res hæreditariæ dividerentur. Qui igitur a consortio 'Hercti non citi' discedere volebant, et 'Herctum citum' habere, id est, hæreditatem divisam, ea actione experiebantur, 'Familiæ Erciscundæ.' Tota hæreditas eo judicio dividi petebatur, non sola familia. Paulus Festi abbreviator ubi explicat quid sit antiquis legibus, 'Erctum citum,' his verbis: 'Erctum a coercendo dictum, unde et Erciscundæ et Ercisci. Citum autem a ciendo vocatum.' Nugæ, nugæ. Imo 'Erctum' significat patrimonium: 'Citum' divisum. Inde 'Hercto non cito,' bonis hæreditatis non divisis. Hinc Actio illa duodecim Tabularum quæ dabatur Hercto ciundo, id est, hæreditati dividundæ, ita conceptam fuisse liquet: 'Familiæ, hercti, ciundæ.' i. e. familiæ, et reliquorum bonorum quæ hercti nomine comprehenduntur, dividundorum. Hoc loquendi genus cum Tribonianus non caperet, id mutavit in 'Familiæ Erciscundæ,' et putavit id esse familiæ dividendæ. Ab eo Philoxenus in Glossis 'Erciscundæ' exponit διαιρέσεως. Forte etiam in duodecim Tabulis scriptum fuit, *Familiæ Ercti ciscundæ*. Nam 'cisco' idem quod 'cio'

pro divido, et 'ciscunda' pro ciunda, dividenda. Glossæ: 'ciendæ, διαιρουμένης.' Ab antiquioribus id habet: at illud 'Erciscundæ' ex Triboniano, qui fortasse hanc vitiosam scripturam repperit in libris Jureconsultorum qui tum exstabant, *Erciscundæ*, pro *Erticiscundæ*, vel *Erciciscundæ*. Vide Salmas. in Solinum p. 1262. et 1263.

Cap. x. *Curius*] M. Curius Imperator, qui nec acie vinci, nec pecunia corrumpi potuit, et cum Fabricio Pyrrhum regem Epirotarum exegit Italia, Samnitesque sæpius devicit. De cujus frugalitate vide Plutarchum et Valer. Max. lib. iv. cap. 3. Floruit circa An. U. cdlxiii.

Fabricius] C. Fabricius Luscinus: quem Cicero confert cum Aristide Atheniensi. Vide Ciceronem lib. i. et iii. Offic. Gellium nostrum lib. iii. cap. 8.

Coruncanus] Coruncanum contra Amilcarem et Barcham in Siciliam missum testatur Polybius. Apposite Seneca Ep. 115. 'multi ex alieno sæculo petunt verba, duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis et Crassus et Curio nimis culti et recentes sunt, ad Appium usque et ad Coruncanum redeunt.'

Horatii] De quibus vide Livium, Florum, aliosque Romanos Historicos.

Auruncorum] Qui inter Campanos et Volscos, juxta mare siti. Idem Joannes Tzetza affirmat. Horum Auruncorum etiam meminit lib. vi. Halicarnasseus, et Virgilius Æneid. lib. vii. 'Auruncos ita ferre senes,' quos Græcis 'Ausones' vocari addit in eum Servius. Ausonum tamen generalius vocabulum fuisse ostendit Cluverius in descriptione Italiæ lib. iii. cap. 8.

Sicanorum] Italiæ populi in Prima regione, apud Plinium. Docet hoc Virg. x. Æneid. Alias alio nomine *Siculi*, (etiam Hispaniæ populi *Sicani*,) qui fugati a Liguribus, in Siciliam trajecere: ut tradit Halicarnass. primo. Sed autorem ipsum audiamus, qui ita loquitur: Τὴν ἡγεμόνα γῆς, &c. Hoc est: 'Urbem, terræ marisque totius principem, quam nunc Romani habitant, primi in omni memoria tenuisse feruntur barbari Siculi, gens indigena. Superiore autem tempore aliosne colonos habuerit, an inculta fuerit, nemo potest certo dicere. Postea vero, pulsis longo bello priscis cultoribus, Aborigines eam occuparunt: qui primum in montibus passim sine mœnibus vicatim habitaverunt. Sed postquam Pelasgi et cæterorum Græcorum nonnulli, ipsis admisti, opem in debellandis finitimis attulerunt; exacta inde Siculorum gente, oppida crebra communiverunt; subegeruntque sibi totum id terrarum spatium, quod amnes duo Liris atque Tiberis terminant. Eas sedes deinde perpetuo tenuit idem genus hominum, mutatis tantum appellationibus; vetus Aboriginum nomen servantes ad Trojani usque belli tempora; quando a Latino rege denominati sunt Latini.' Ergo primi mortalium, quorum memoria exstet, hanc regionem incoluere 'Siculi.' Hinc Varro etiam de Lingua Latina lib. iv. 'Lepus,' inquit, 'quod e Siculis Græci quidam dicunt λέποριν. a Roma quod orti Siculi, ut annales nostri veteres dicunt, fortasse hinc illud tulerunt; et heic reliquerunt hoc nomen.' Solinus cap. 8. ubi Italiæ laudes concelebrat: 'Coloniæ tam frequentes, tam adsidua novarum urbium gratia, tam clarum decus veterum opidorum; quæ primum Aborigines, Aurunci, Pelasgi, Arcades, Siculi, totius postmodum Græciæ advenæ, et in summa, victores Romani condiderunt.' Sed hæc ille habuit a Plinio; qui lib. iii. cap. 5. de eodem agens Latio, 'Tam tenues,' inquit, 'primordio imperii fuere radices: colonis sæpe mutatis, tenuere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi,

Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli.' Quum ab Aboriginibus aliisque populis Italia pulsi Siculi 'Sicaniam' insulam occupassent; quæ tum de eorum nomine dici cœpit 'Sicilia;' nonnulli antiquorum scriptorum eos a sede sua adpellaverunt 'Sicanos;' quamquam priscorum 'Sicanorum' gente in occidentali insulæ parte etiamnum relicta. Id Virgilius postea etiam in Italia hic usurpavit; et Virgilium, ut mea fert opinio, imitati deinde alii. Eadem hæc Gellii verba apud Macrobium quoque Saturnal. lib. I. cap. 5. leguntur. Vide Cluv. Ital.

Sicanorumque] Rectius dixisset *Siculorumque*. Siculi enim, non Sicani, olim Italiam incoluere: iique a Pelasgis expulsi in Trinacriam insulam, quam tunc Sicani tenebant, trajecere, ut tradit Dionysius Halic. in lib. I. Hellanicus in lib. II. de sacerdotibus Junonis Argivæ, et Menippus ac Thucydides initio lib. VI. Constantinus in lib. II. περὶ θεμάτων.

Pelasgorum] Gens antiqua, per universam Græciam quondam diffusa. de qua vide Herodotum I. Apud eundem lib. III. lego eos in Asia circa Æolidem commoratos. Et Idam montem, teste Herodoto VII. ubi 'Pelasgidem' eorum regionem nominat. Latium aliquando habitasse, testes sunt Halicarnasseus I. Plinius III. cap. 5. Vide Ortelii Onom. Geogr.

Matre Evandri] Nicostrata mater Evandri, vel, ut nonnulli, Themis, quæ quia fatidica carmenta appellata, carmen enim et carmentum dixere Veteres, ut momen, momentum. Vide Plutarchum ἐν Αἰτίοις et Dionys. lib. I. Ovid. lib. I. Fastor. Hinc vetus nummus ab una parte inscriptionem habet Q. Fabii Maximi, a dorso mater Evandri incisa cum cithara. Quo vatem fuisse denotatur.

§ 2 *C. Cæsare*] Libros hos Cæsaris prædicat Cicero in Bruto, et quod in primo Libro dixerit 'verborum delectum esse originem Eloquentiæ.' Macrobius Saturn. l. I. c. 5. Gellium secutus eadem fere verba recitat. Citat eundem Quintil. lib. I. cap. 7. et lib. VII. cap. 9. Priscian. lib. IX. Charis. lib. I. Cassiodorus ex Annæo Cornuto de Orthographia.

Prudentiæ] Macrob. *providentiæ*.

CAP. XI. *Thucydides*] Cicero II. de Oratore: 'Thucydides omnes dicendi artificio, mea sententia, facile vicit, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur: ita porro verbis aptus, ut nescias utrum res oratione, an verba sententiis illustrentur.'

Cornuum] Varro lib. IV. 'Cornua, quod ea quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu.' Cornua igitur inflexa, tubæ rectum tubum, unde et nomen accepere, sive canalem habebant. Ovid. 'Non tubæ directi, non æris cornua flexi.' Qui illa inflabant, cornicines, vel tubicines, vel æneatores appellati. Tubis autem non tantum in convocando Populo in militia, verum etiam in sacris utebantur, hinc tubilustrium, ut Varro testatur lib. V. de Ling. Lat.

Tubarum] 'Tuba' ejus formæ erat, cujus apud Europæos fere hodie vides: ære directo ducta, canali ad exitum latiore; quæ erat militaris. Nam et alia sacrorum est, dispari usu, et fortasse forma. 'Tuba' dicta a tubo sive canali, quem referebat. Tuba etiam digniores usi, et illa canebant, imo summates viri exercuerunt. Tuba priscis Græcis ignota. Homerus novit, sed nusquam Heroibus tribuit, quia nondum in usu Græcorum. Ejus sex genera facit Eustathius. 1. Quam Minerva invenit, et ab Argivis hoc cognomento colitur Σάλπιγξ 'Αθηνᾶ. 2. Apud Ægyptios, quam Osiris reperit, quæ χνούη ipsis dicitur, et ad sacrificia utuntur. 3. Gallica, conflatilis, non nimis magna, quæ os habet deformatum in bestias, et canalem plumbeum, in quem in-

spirant tibicines, atque est acuti soni: vocatur ab ipsis Gallis *Carnyx*. 4. Paphlagonica, cujus os effigie bovis, gravi mugitu, sursum inflanda. 5. Medica, e calamo tubam habens, gravi sono. 6. Tyrrhenica, similis tibiæ Phrygiæ, habens orificium scissum aut fractum: ea valde acuta. Et istam volunt esse hanc nostram et Romanam, atque a Tyrrhenis traductam. Modus hic incinendi classici: Tubicen unus utrimque insonuit, et mox alii pariter responderunt; priores quidem ii, qui rotundo quidem loco constituti, tubis certum aliquid modulabantur, quo ut consisterent, et prælio se pararent, milites admonebantur: tum deinde omnes reliqui, qui animos irasque militum acuebant, ad pugnam excitabant. Triplex ergo tubæ sonus: Primus unius et singularis, qui Primipili fortasse haud longe ab imperatore, ejusque nutu incinuit. Secundus aliquot aliorum; qui in loco quodam orbiculato, et fortassis editiore stabant, ad signa et Aquilas. Tertius omnium aliorum per cohortes, per turmas, qui pariter jam classicum canebant. Nam duo priores soni non nisi expediendo militi videbantur, paulatimque ejus animi et iræ motæ. Facit enim profecto hoc sonus, et magnam vim habet ad spiritus et sanguinem evocandum. Ideo Romani non in equitibus solum, ut nos, sed etiam in peditibus tubas habebant. Nam tympana, et cujusmodi nos vasa pulsamus, Romanis non in usu, apud alias tamen gentes observitata. Imo in convicio apud illos tympanotriba, et Galli, id est, effœminati Matris Deum, ea pulsabant. Vide Lips. de Mil. Rom. et Stewech. ad Veget.

Tibiarum modulis] Idem refert Martianus Capella lib. IX. et Plutarchus in lib. de Cohibenda iracundia. Idemque lib. de Musica, Terpandrum seditionem, quæ Lacedæmonios vexabat, sustulisse Musica testatur. Tibiæ primo ex arundine vel ex ligno conflatæ, inprimis ex loto arbore. Unde *λωτινοὶ αὐλοὶ* Athenæo l. v. quas scribit ab Alexandrinis *φώτιγγες* appellari. Tibia autem uti recta, ita quibusdam codon oblique e cornu adnexum teste Athenæo l. xv. Erat itaque tibia dextra, quæ recta, sinistra, quæ obliqua, et Phrygia. Qui talem tibiam inflabat, *ἐγκεραύλης* appellabatur. Hesychius: *Ἐγκεραύλης ὁ τοῖς Φρυγίοις αὐλῶν. ἔχει γὰρ ὁ ἀρίστερος κέρας.* Cornu illud inflexum erat in extremitate, reliquum buxeum vel osseum erat teste Polluce. Apud Romanos etiam Orichalco vinciebatur, Horat. 'Tibia non ut nunc Orichalco vincta, tubæque Æmula, sed tenuis, simplexque foramine pauco.' Tibiæ autem artificio quodam vel molliorem vel horridiorem sonum edebant. De molliori hic loquitur Gellius, qua animi sedabantur. Artem inflandi expressit Cyprianus in Libello de Spectaculis: 'Alter,' inquit, 'cum choris et cum hominis canora voce contendens, spiritu suo, quem de visceribus suis superioribus nitens hauserat, tibiarum foramina modulans, nunc effuso, nunc intus recluso, nunc certis foraminibus emisso, atque in aërem profuso, item in articulos sonum frangens, loqui digitis elaborat, ingratus artifici, qui linguam dedit.' Sed ad rem. Tibiis itaque in militia Lacædemonii utebantur. Et nuper admodum Belgæ. Sicut adhuc in armilustrio civium fieri consuevit.

Neque rei divinæ gratia] Non tantum apud Græcos, verum etiam apud Latinos Tibicines sacris præerant: qui et spondaulæ appellabantur. Hinc Victorinus de spondeo: 'Dictus a tractu cantus, qui per longas tibias in templis a supplicantibus editur: unde spondaulæ appellantur, qui hujusmodi tibias inflare consueverunt:' et qui religionis causa funeribus adhibebantur, *τυμβαῦλαι* appellabantur, sicut liquet ex Dione Chry-

sostomo Orat. XLIX. quos Apuleius primo Floridorum 'monumentarios ceraulas' appellavit.

Evibrarentur] In furorem bellicum commoverentur. Vibrari idem proprie denotat quod motu tremulo agitari. Ita fulmina vibrare dicuntur. Sed ad qualemcunque commotionem quoque illud vocabulum transfertur. Vibrissare quoque apud Lucretium invenies. Et Vibrissa Motacilla dicitur a vibranda cauda. Evibrare tamen raro apud probatos autores invenies.

Litui] Distincti a cornu, a tuba: nam Seneca facit adunca esse forma; quæ non in tuba. Dixeris a similitudine auguralis litui appellatos, qui in extremo incurvus. Qui in eo cecinit, Liticen dictus. Dabat acutum et stridulum sonum. Unde colligendum, grandem aut patulum canalem hunc non fuisse. Fuit igitur 'Lituus' medium quoddam inter tubam et cornu; non rectum prorsus, ut illa, nec totum incurvum, ut istud. Quin tamen confundant scriptores, haud abnuo. *Lips. de Mil. Rom.*

§ 2 *Procinctæ classes*] Ad pugnandum paratæ et expeditæ. Notandum autem classes non tantum navales intelligi, sed etiam terrestrem exercitum. Ita Agellius lib. X. c. 15. 'Classes clypeatas Antiqui dixerunt, quos nunc exercitus vocamus.' Et paulo post, 'classem procinctam, exercitum armatum.' Ita in Lege Numæ: QUOJUS. AUSPICIO. CLASSE. PROCINCTA. OPEIMA. SPOLIA. CAPIUNTUR. JOVI. FERETRIO. BOVEM. CÆDITO. Cæterum classis proprie dicitur multitudo, quæ calatur, sive convocatur.

Dispalatique] Nonius: 'dispalare est separare. Sisenna Histor. lib. III. Dispalati a signis digressi ac dissipati.' Ita et Corn. Nepos non uno in loco loquitur.

§ 3 Καὶ μετὰ] Id est, 'Post hæc congressum est. Argivi quidem sociique acriter, ac cum impetu adorientes, Lacedæmonii contra segniter, sub tibiarum præcentu, tibicinibus multis lege consistentibus, non adeo divinæ rei gratia, verum uti junctim et veluti rythmo incedentes in hostem tenderent, neque ordines illis dissiparentur. Quod in magnis exercitibus, ubi congrediendum est, fieri solet.'

Ὅπερ φιλεῖ] In antiquis Editionibus, ὃ πρεπεῖ, 'quod decet,' longe alio sensu, nimirum ut junctim et composite in hostem tenderent.

§ 4 *Cretenses*] Qui disciplinam militarem a Lacedæmoniis accepere, teste Xenoph. de Rep. Laced. Præter hanc Musicam Cretes quoque armatam saltationem habuere, quam Pyrricham appellabant. Vide Dionys. Halicar. lib. VII. et Diod. Siculum lib. IV. et VI. Hæc erat quædam exercitatio militaris.

Cithara] Quomodo a Lyra differat docte Scaliger in Notis ad Sphæram Barbaricam Manilii docet. Musicæ autem veteris incredibilis vis erat ad animi affectus movendos, pro ratione modorum. Illustre et certum in Saule exemplum Christianis notum. Quantum ad virtutem faciat Aristot. lib. VIII. Pol. cap. 5. ostendit. Pythagoreos tibia vel cithara commotos animos et ad vitia inclinantes mitigasse, et ad meliorem frugem deduxisse Hermogenes περὶ Ἰδεῶν prodidit. Idem tibiis animum Alexandri Magni ad arma movisse prodidit. De Musica Veterum vide Glareanum, et qui novissime Musicos veteres edidit Meibomium.

Cithara] Lyram appellavit Athenæus lib. XIV. quæ sæpe cum cithara confunditur. Vetus Lexicon: 'Cithara pectus Dorica lingua dicitur: inde Cithara dicta quod in initio creditur similis fuisse humano pectori, aut sicut a pectore, ita ex ipsa cantus vel melodiæ eduntur:' utique Veteribus superior pars thoracis us-

que ad jugulum ita appellabatur, sicut et Chelys. Hieronymus scribit literam Δ retulisse, sed variæ illius fuere species. Citharam cæteraque instrumenta Musica Syris potissimum debere originem jure arbitror. Strabo lib. x. instrumentis plerisque nomina barbara esse dixit, sicut *νάβλα, καὶ σαμβύκη, καὶ βάρβιτος, καὶ μαγάδες.* Ita Cithara a כתר derivari videtur, quod circulum, ambitum denotat, sicut concavum citharæ esse solet: mentio Dan. III. sicut ibidem סבכא *Sabbeca* Sambucam refert. *Abub* tibiam, hinc Ambubaiæ apud Horatium. נבל nebel nablium. *Meged* opus laudabile, et Arabibus *Magdon* gloriam, hymnum, quia tali glorioso instrumento hymni cantabantur. *Tnbour* quoque Arabicum vocabulum pro cithara. *Κινύρα* instrumentum Musicum كنارة et Chaldæis eodem modo denotatur: tuph tympanum Syris. العود sive laudon Arabibus testudinem denotat, unde Europæi instrumentum quoddam Musicum *Luit* dixere. Sed hæc obiter.

Halyattes] Lydiæ rex, pater Crœsi, unde ab Horatio Halyatticus appellatur. Herodot. lib. I. *ἐστρατεύετο δὲ ὑπὸ συρίγγων τε καὶ πηκτίδων, καὶ αὐλοῦ γυναικείου τε καὶ ἀνδρείου.*

Terræ Lydiæ] Ita passim loquitur Agellius. Sic Græci quoque. Oppianus: *Ἐκ δὲ πότ' Αἰθιόπων Λιβύην ᾑμάξατο γαῖαν.*

Luxu Barbarico] Antiqua Veneta, *usu.*

§ 5 *Indipisci*] Incipere.

Οἱ δ' ἄρ' ἴσαν] Id est, 'Ast ibant taciti spirantes robur Achivi, Inque vicem auxilium cupida sibi mente ferebant.'

Ἐν θυμῷ] Non, sicut quidam volunt, *ἐν θυμῷ* cum *μένεα πνείοντες*, sed cum *μεμαῶτες* jungendum. Neque vero Gellium his verbis, *Conspiratu tacito nitibundos*, interpretari voluisse existimo verba illa, *σιγῇ μένεα πνείοντες*, sed ista *ἐν θυμῷ μεμαῶτες ἀλεξέμεν ἀλλήλοισι.* Quomodo enim ignorasse Gellium credibile sit *σιγῇ* ad verbum *ἴσαν* pertinere? Sed enim quia notissimum est illam vocem 'tacito' convenire cum ista *σιγῇ*, non mirum est illa Gellii verba pro interpretatione prioris versus quosdam habuisse: quibus haud itidem notum fuit, hæc quoque verba *ἐν θυμῷ* interdum idem valere, quod adverbium *σιγῇ*. ut certe hic a Gellio accipi, et quidem recte accipiente, dico. Nam et quod ab eodem poëta dicitur *ἐν θυμῷ χαίρειν*, Tibullus dixit, 'in tacito sinu gaudere,' item, 'in tacito sinu clausa gaudia cohibere:' quum alioqui proverbium illud et breviore et usitatiore loquendi forma efferendo diceretur, *in sinu gaudere.* Schegk.

Extant hi versus apud Homerum Ἰλ. γ. in pr. ad utrumque autem versum respexit Gellius. De silentio autem militum, vide Plutarchum in vita Agesilai, ubi de Lacedæmoniis et Thebanis ad Coroniæ campum agit.

§ 6 *Clamor*] Quem *baritum* nonnulli scriptores vocant, quæ vox barbaris originem debet juxta Ammianum. Germani clamorem edere hodieque *baeren* appellant, sicut a sonitu fluctus marinos. Qualis fuerit hic concentus, idem Ammianus lib. XVI. testatur: 'qui clamor ipso fervore certaminum a tenui susurro exoriens, paulatimque adolescens ritu attollitur fluctuum cautibus allisorum.' Clamorem autem universi tollebant, ut hostes terrerent, et suos incitarent. Vide Frontinum lib. III. Strateg. cap. 9. et Leonem de bellico apparatu cap. 12. Græcorum quoque clamores Homerus passim celebrat.

Contrane institutum fiebat antiquæ disciplinæ tam probabile] Sic Vett. Edd. a quibus abit Stephanus. In Ms. Reg. legitur: *Contrane institutum fiebat antiquæ disciplinæ, tumque probabile.* Unde Lambecius non male legendum censet: *Contrane institu-*

tum flebut antiquæ disciplinæ? utrumque probabile. Ut sensus sit: utrumque in congressibus præliorum probari potest, et Græcorum militum silentium, et Romanorum clamor. Sequentia etiam *an tum etiam gradu, &c.* non esse a Gellii manu autumat Lambecius, sed eum indubitanter ita scripsisse vult: *Nam tum et gradu clementi et silentio est opus, cum ad hostem itur in conspectu longinquo procul distantem: cum vero prope, &c.* Et sane sensus commodior hoc modo efficitur, sublato interrogandi signo post *distantem,* quod in omnibus hactenus excusis additur.

Clementi] Leni, quieto. Ita Terentius 'clementem vitam' dixit.

In mentem venit] Cum genitivo, Ita Cicero, Terentius locuti. Lucret. 'Et venit in mentem Solis Lunæque laborum.'

C. Graccho] De quo supra diximus.

Præisse] Ita ut modulos Gracchus sequeretur in pronunciando.

§ 7 *Pone eum*] Retro, post ipsum occulte.

Planipedi] Mimo, quod nudo pede, non soccis, ut in Comœdia, neque cothurnis, ut in Tragœdia, uteretur, Diomedes: 'quarta est species Planipedis, qui Græce dicitur μῖμος, Ideo autem Latine planipes dictus, quod auctores planis pedibus, id est, nudis in proscenium introirent, vel quod non in suggestu Scenæ, sed in plano orchestræ positis instrumentis mimicis actitabant.'

Frequentamenta] Iteratos numeros, et pro re nata varios: vox hæc infrequens, et Gelliana.

Fistula] Quæ ex calamo vel compactis calamis proprie constabat. Erat enim σῦριγξ μονοκάλαμος et πολυκάλαμος. Atque cera illa ultima fulciebatur. Tibullus, 'Fistula cui semper decrescit arundinis ordo, Cum calamus cera jungitur usque minor.' Septem calamis compacta erat, atque illis vocum discrimina, quas non tantum inflabant, sed labris quoque percurrebant. Lucret. l. v. 'Et supra calamos unco percurrere labro.' Cæterum hic fistula pro tibia vel alio vocali instrumento ponitur, ut ex Plutarcho in vita Gracchorum liquet. Uti autem tibias inflando dulcem sonum ederent, frangere spiritum soliti capistro, quo ora obligabantur, ut testatur Aristophanis interpres, nisi hoc factum ne bucca nimium intumesceret. De forma illius lori vide Salm. in Solin. pag. 833.

§ 9 *Ciceronis*] Lib. III. de Oratore. Licinii quoque meminit Plutarchus in Gracch.

Ingrediendi] Ineundi.

In libris problematum] Diu quæsivi hunc locum in Aristotele, sed non invenio. Vide tamen Sect. 19.

§ 10 Διὰ τί ἐπειδὰν] 'Quamobrem ubi commissuri prælium sint, ad tibiæ modulos congrediuntur? ut timidos minus decore agentes dignoscant.'

CAP. XII. *Vestali Virgine*] Quæ Vestæ sacra. Vestam cum Cerere quidam confundunt, quæ ipsa est Terra, itaque teste Ovid. non tantum terræ, sed ignis specie culta. Græci ἑστίαν appellant 'Focum,' sive ἐσχάραν. Chaldæi Estha, unde et nomen et superstitio originem accepit. Est igitur ista quasi publicus focus, sicut privatim in ædibus alii consecrantur; eoque haud absurde Macrobius, Vestam inter Deos Penates, aut certe comitem eorum recenset. Rotundum autem fuit Vestæ templum, quia Vesta terram notat, terra autem rotunda. Illud de die omnibus patuit, at pernoctare nemini masculo fas fuit: intrabant quidem viri, non penetrabant, aut pernoctabant. In hac autem æde negant simulachrum ullum fuisse. Quæ ut ita sint, tamen Vestæ imago passim in nummis aut statuis expressa, hodieque exstat. Plinius sedentem effingi solitam ostendit, a stabilitate; sed nummi, hoc amplius, et sedentem exprimunt, et al-

tera manu facem, altera discum sive pateram libatoriam præferentem. De face, ad ignem pertinet: de disco, ad sacrificia solenniter et perpetim oblata. Interim etiam stantem in nummis videas. Atrium Vestæ via sacra quod Regiæ adjunctum. Hoc Atrium virginum habitationi inserviebat, ut Regia proprie dicta Pontificum. Ministræ Vestales fuere, atque eæ virgines. Usus ergo obtinuit Romæ, ut, parvæ et tenera ætate caperentur certæ pudicitiæ, et vitii expertes. Minorem enim quam annos sex, majorem quam annos decem natam, capi fas non erat. Multæ non erant, nec crebræ istæ lectiones; nam ægre parentes in hanc velut custodiam, et adactam virginitatem, suas dederunt filias. Numa in universum quatuor eas instituit, cepitque, Geganiam, Veraniam, Canuleiam, Tarpeiam. Duas deinde alias Servius Tullius addidit, sive ante eum potius Tarquinius Priscus, et sic semper sex fuerunt. Cepit primas ipse Numa, et jus deinceps capiendi voluit apud reges esse. At pulsis Regibus, Pontifex maximus in locum venit; sed non libera prorsus electione, legibusque suis adstricta. continebatur Papia lege, ut 'virgines viginti' legerentur. Magno satis numero ad unam duntaxat capiendam; sed causa est, ut sors levior accidat, sparsa sic per plures. Addit lex, 'E populo:' toto, inquam, populo. Non enim e patriciis tantum, sed et e plebeiis. Imo vero Augusti ævo, præter legem moremque veterem, etiam ex libertinis captæ. Sequitur, 'sortitionem in concione fieri,' in concione, Comitiis, puto, Curiatis, ut coram testibus res fieret, et dignitas sacerdotio adcresceret dignitate actionis. Sortitio autem adhibita, ut quasi divinitus legi excerpique e pluribus talis videretur. Ita deductæ in atrium Vestæ in cærimoniis instruebantur. Erant tres classes discentium, exercentium, docentium. Per triginta annos in atrio hoc manere oportebat, decem annos discere, decem sacris operari, decem docere tenebantur. Quo tempore exacto non amplius obligabantur. Vetustissima 'maxima' dicebatur, quod ad ætatem referendum. Vestalium officia erant, *primo* vigilare, ne æternus ignis (ita enim vocabant) extingueretur. Sin defecisset, verberibus a Pontifice afficiebantur, et tamdiu terebrare tabulam fœlicis materiæ (puta ex lauru vel alio ligno) cogebantur, donec ignem cribro æneo virgo in ædem ferret. *Secundo* adservare arcanum imperii pignus, sive (variant tamen alii autores) delapsum cœlo Palladium; quod viris videre nefas, ne quidem Pontificibus, nam velamento obductum erat. *Tertio* sacrificare, quod fere assiduum. Quo cultu ostendit Festus: 'suffibulum,' inquit, 'vestimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite Vestales, cum sacrificant, semper habent, idque fibula comprehenditur.' Præmia et honores hi erant. Primo jus testandi habebant vivo patre, deinde præmia, quæ trium liberorum matres, quod Augustus instituit. Quinetiam honoris causa lictor præcedebat, et morte liberabant reum, si fortuito illi factæ essent obviæ. Lecticam, qua vectabantur, si quis per lasciviam subiisset, morte luebat. Vittæ in capite ornamenta erant. Veste alba usæ, sed limbo purpureo. Incestæ ablatis vittis subterranea cella certo ritu deponebantur, ut Plutarchus et Dionysius testantur. Zonaras addit lectulum appositum, et lucernam, et mensam cum cibis, ne sacratissimum illud corpus videretur fame consumptum, teste Plutarcho. Ignem autem semper nutrire etiam Dei jussu Judæis in usu, idem mos Ægyptiis, Persis, Græcis, aliis. Atque hæc simul ad hoc caput de Ves-

talibus annotare visum. Vide Lips. de Vestal. Seldenum, aliosque.

Labeo Antistius] Scripserat hic, inter alia, commentaria juris Pontificii, quæ Festus quoque Pompeius citat. Fuit veterum Jurisconsultorum Princeps, ut apparet ex Pomponio in l. II. ff. de orig. juris. Petronius: 'Atque esto quicquid Servius et Labeo.' Sicut pater ejus bello Philippensi pro libertate fortiter occubuit teste Appiano lib. IV. ita ipse nimia libertate invisus Augusto. Vide Sueton. in Augusto cap. 54. Et Tacitum lib. II. Annal. Prætoria dignitate nunquam consulari ideo functus. Suffectum consulatum, ab Augusto oblatum, repudiasse Pomponius testatur. Sed hoc apud alios autores non invenies. Proconsulem fuisse Narbonensis Provinciæ Plinius testatur lib. XXXV. Nat. Hist. cap. 4. et nuper extinctum in longa senectute suo tempore affirmat: complures ejus libri in jure civili citantur, libri nimirum Πειθανῶν, 'Posteriorum,' qui post mortem Labeonis editi teste Gellio nostro lib. XIII. c. 10. 'Ad Edictum,' libri 'Epistolarum,' et 'responsorum.' Proculus quoque et Aristo Notas ad Labeonem ediderunt. Edidit quoque lib. ad Leges XII. tabularum teste Gellio: librum 'juris Pontificii et Augurii.' Augustinus lib. IV. et VIII. de Civitat. Dei. Lib. de 'Diis Animalibus.' Vide Servium in Æneid. lib. XV. 'De disciplinis Etruscis' citat Fulgentius. Librum 'de Diis Penatibus,' 'de Oraculo Apollinis Clarii,' 'Fastorum' lib. Macrobius lib. I. Saturnal. Vide Labitti indicem antiquorum in jure interpretum, uti etiam Antonii Augustini.

Capi] Signata et quasi consecrata erant verba 'capio te Amata:' proprium hoc vocabulum, ut Laviniæ mater Amata: nisi ad Vestalis nomen respexerit Poëta Virgilius.

Patrima et Matrima] Quæ utrunque parentem viventem haberet: nam patrimi dicebantur, qui patrem, matrimi qui matrem superstitem habebant, qui utrunque junctim patrimi matrimi dicebantur. Festus: 'patrimi et matrimi pueri pretextati tres nubentem deducunt, unus qui facem præfert ex spina alba, quia noctu nubebant, duo qui tenent nubentem.' Græcis ἀμφιθαλεῖς dicuntur, quasi utrinque florentes.

Lingua debili] Hoc in aliis sacris quoque obtinuit, namque non tantum sanas et integri corporis hostias Diis offerendas, sed etiam sacerdotes sanos, non mutilos, minimeque deformes esse, Antiqui voluerunt. Nam, ut missa faciam, quæ leguntur Levitici cap. XXI. multisque locis in jure Pontificio, Seneca lib. IV. Decl. lege fuisse cautum demonstrat, ut sacerdos corpore vitiato, nec integro, a sacris removeretur; quod tamquam res mali ominis homo ejusmodi esset devitandus. Plutarchus Problemate 72. testatur, 'Augures si ulcus habuissent, augurandi causa severe prohibitos.' Cujus rei causam ille ita explicat, 'An et hoc signum est non oportere, qui morbum aliquem aut ulcus, aut perturbationem in animo haberent, res divinas tractare, sed tum Deorum mentem hominibus prodere, cum et liquido, et integro animo essent? An illud rationem habet, si neque victimam sanandi vulneris caussa quisquam adhiberet, nec avibus ulceratis ad auspicandum uteretur, eo multo magis in se ipsis servanda existimasse, ut ad ea, quæ a Diis significarentur, puri et integri accederent? Ulcus enim diminutio quædam, et corporis pollutio videtur.' Hæc ille. Vid. Magium tom. 2. fac. crit. p. 1405. Etiam impuri, morbisque affecti sacerdotes, apud Hebræos, donec morbo impliciti, sacra facere nequibant, itaque seorsim degebant. Videndus Josephus lib. V. ἁλωσ. cap. 15. et Senatores magni

synedrii ea de re judicabant, ut Maimonides testatur, atque habetur in cap. 2. libri Thalmudici, quem Massechta Middoth appellant. Neque mutili admittebantur: unde Antigonus Hyrcanum captum utrisque auribus truncavit, ne ad Pontificiam dignitatem aspirare posset.

Emancipatus] Patria potestate solutus. Manceps Antiquis pro domino sumitur. Emancipatio autem est abalienatio. Quia autem ex lege Romuli Patres in liberos jus vitæ et necis habebant, et δεσποτικὴν potestatem, ita ut ter vendere licitum esset filium, semel filiam et cæteros liberos antequam emanciparentur, ad hanc formam potestate illa severa sublata, patres simulato liberos vendebant, et receptis uno aut duobus nummis a patre fiduciario, qui emptor fuerat, et caverat de remancipando, emancipabant, sive sui juris faciebant. Vide Dionys. Halicarn. lib. II. et Boëthium in Topica Ciceronis. Abdicatio sive ἀποκήρυξις Græcorum, quando filius juxta leges propter gravem causam domo expellebatur. Vide Lucianum in ἀποκηρυττόμενος. Hæc abdicatio ignota Romanis: quare autem emancipata non posset esse Vestalis, ratio hæc fuisse videtur, quia emancipatio speciem servilis conditionis præ se ferebat, unde etiam in jure civili aliquando cum manumissione confunditur.

Negotiis sordidis] Qualia hæc sint vide Ciceronem lib. I. Offic.

Diversantur] Versantur.

Flamen] 'Flamen' a 'filo' quasi 'filamen' dici, ait Festus, in 'Flamen;' et Priscianus lib. IV. Integrum 'filamen' in antiqua legitur inscriptione, pag. 237. n. 6. DIVÆ AUGUSTÆ ALBINUS ALB. F. FILAMEN DIVÆ AUG. PROVINCIÆ LUSITA. Ratio nominis est, sive quod 'filum' esset 'annexum pileo sacerdotali,' sive quod 'solo filo,' urgente æstu, 'caput cingerent.' Hinc Varro lib. 4. de L. L. 'Flamines, quod in Latio capite velato erant semper, ac caput velatum erat filo.' Quem locum ita emendat Scaliger: *Flamines, quod licio in apice velati erant semper*, &c. 'Licium' isthoc fuisse 'filum lanæ' indicat cum Festus, tum imprimis hic Livii locus, lib. I. 'Legatus, ubi ad fines eorum venit, unde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen erat), Audi Jupiter,' inquit, 'audite fines,' &c. Memorabilis est etiam iste Servii locus in lib. VIII. Æn. 'Flamines in capite pileum habebant, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid. Quod cum per æstus portare non possent, filo tantum capita religare cœperunt. Nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuit. Unde a filo, quo utebantur, flamines sunt dicti, quasi filamines. Verum festis diebus filo deposito, pilea necesse erat accipere, quæ secundum alios ad ostendendam sacerdotii eminentiam sunt reperta: sicut columnæ mortuis nobilibus superponuntur, ad ostendendum eorum culmen. Alii dicunt, non propter eminentiam dignitatis hoc factum: sed quia cum sacrificarent apud Laurolavinium, et eis exta frequenter aves de vicinis venientes locis (al. *Lucis*) abriperent, eminentia virgarum eas terrere voluerunt. Exinde etiam consuetudo permansit, ut apud Laurolavinium ingentes haberent virgas, non breves, ut in urbe.' Hæc Servius. Vide Voss. in Etym.

Flamen] Flamines velatos incedere oportebat, pone autem regerebant apicem, ne gravis esset summis æstatis caloribus. Amentis enim, quæ offendices dicebantur, sub mentum adductis religabant, ut cum vellent, regererent, et pone pendere permitterent. Nam duarum rerum necessitate semper obstrictus erat flamen, numquam nudo capite in publicum prodeundi, ac numquam apicem di-

mittendi. Hoc enim est caput ex lege Flaminica: SINE. APICE. SUB. DEIVO. ESSE. NEC. FAS. ESTO. IN TECTO. UTEI. LUBET. LICETO. Ergo cum filo propter æstus diei velati erant, apicem tamen gestabant; sed non in capite, uti diximus. Flamines autem a flameis duci possunt. Nam certum est eos velamenta gestare solitos, quæ flamea vocabantur. Dionysius: οὓς (Flamines) ἀπὸ τῆς φορήσεως πίλων τε καὶ στεμμάτων, ἃ νῦν ἔτι φοροῦσι, φλάμεα καλοῦντες, οὕτω προσαγορεύουσι. Vide Scalig. in Festum.

Aut Augur] Augures proprie avium garritum observabant, auspices volatum: sed crebro confunduntur, atque ad alia signa, quæ quid portendunt, extenduntur. In avibus autem garritus, volatus, et pastus observabatur. Oscines aves garritu vel cantu credebantur futura prædicere. Plin. lib. x. c. 19. Oscinem avem ab alite distinguit cantu, alitem contra magnitudine: præpetes, quæ secundo volatu ante eum qui auspicabatur volabant, et auspicium faciebant. Si pulli oblatam pultem avide comederent, solistimum tripudium dicebatur. Sinistræ aves Latinis faustæ credebantur, quod iis septentrio sinister erat, teste Livio, orientem aspiciendo. Faustæ autem illæ aves erant, quæ alte subvolarent. Quod versus Aquilonem fieri oportebat iis, quibus maxime omnium sublimis ille vertex. Atque ita Judæi quoque observarunt, qui cum oculos ad orientem converterent, quem קדם appellant, austrum pro dextra, septentrionem pro sinistra habebant. Græci contrarium modum tenuerunt. Ita Cleomedes occidentem anticam partem esse voluit, posticam orientem. Ita septentrio illis dexter, et auspicia dextra fortunata. Vide plura in Exercit. Miscell. Thysii Exer. 19. erant præterea aves arculæ, ab arcendo, seu vetando dictæ, aut cliviæ, quia difficilia vocabantur clivia, remores a remorando, aves enebræ vel inebræ ab inhibendo, unde et inhibæ Isidoro lib. XII. c. 7. aut alteræ aves, cum alteræ supervenirent, quæ fœlici auspicio vitium facerent. Erant etiam ambustaneæ aves, quæ et incendiariæ, quod ex busto aliquid rapuissent, atque ad tectum detulissent. Omen illud erat incendii. Servius in fragmentis: 'Sane bubo si cujus ædes insederit, et vocem miserit, mortem significare dicitur. Si autem de busto sudem ad tectum detulerit, incendium ædibus portendere.' Eandem autem juxta Scaligerum spinturnicem fuisse cum incendiaria non est dubium. Græco enim nomine dicta est παρὰ τὸν σπινθῆρα, quod carbonem ex rogo aut ex altari in ædes inferret: σπινθὴρ enim est strictura ignis. Sed hæc nimis forsan diffuse. Auspicia quoque quædam erant caduca, si virga manu auguris excidisset. Virga enim quatuor cœli plagas, quæ templa a contemplando vocabant, circumscribebant. Templa illa cœli Æschylo τεμένη αἰθέρος vocantur, et propter quadratam descriptionem πλινθία. Hæc virga lituus dicebatur, trabea autem, qua induebantur Augures, purpura et cocco prætexta erat. De cujus differentia vide Scaligerum ad Festum.

XV-Vir] Fuere primo Duumviri, dein Decemviri, Syllæ tempore Quindecimviri sacris faciundis, quibus jus erat inspiciendi libros Sibyllinos. Lactantius lib. I. de falsa Rel. cap. 6. 'Harum omnium Sibyllarum carmina et feruntur, et habentur, prætérquam Cumææ, cujus libri occuluntur, nec eos ab ullo nisi a Quindecemviris inspici fas habent.' Quia sacra quoque procurabant, videntur a Fl. Vopisco Pontifices appellari. Sed videndus Salmasius in Vopiscum p. 362. *XV-Vir* autem hic legendum, non, ut Badius edidit, *decemvir*, cujus quidem munus idem fuerat, sed a Syllano tempore numerus auctus.

VII. Vir Epulonum] Festus: 'Epolonos dicebant Antiqui, quos nunc Epulones dicimus: datum autem est his nomen, quod epulas indicendi Jovi cæterisque Diis potestatem haberent.' Primum Pontifices procurare soliti epulare hoc ludorum sacrificium, postea Tresviri epulones ab iis creati, postmodum Septemviri, etiam Decemviri a Julio Cæsare. test. Dion. lib. XLIII. Quando autem lecti sternebantur Diis et pulvinaria, lectisternium appellabatur. Dapes cibi quæ Deorum convivio apponebantur. Hinc Epulum, et Epulones dicti. 'Jovis Epulo ipse in lectulum, Juno et Minerva in sellas ad cœnam invitabantur,' ut Val. Max. loquitur lib. II. c. 1. atque ita septem Epulones convivia celebrabant. de origine Lectisternii vide Liv. l. v. c. 13. Epulones illos parasitos Jovis appellavit Varro, quod in contemptum ludicrum exponit Augustinus de Civ. Dei lib. VI. c. 7. Sed ex Athenæo et Hesychio liquet *παρασίτους* proprie fuisse, qui victimæ partem cum sacerdotibus caperent. Epulones autem illi ad Pontifices referebant, siquid prætermissum aut commissum, aut pollutum esset, ut Cicero testatur Orat. de Aruspicum responsis.

Salius] 'Salii' sacerdotes Martis a Numa Pompilio instituti, testibus Livio, Dionysio, et Plutarcho, ex patricio ordine, numero duodecim, ut scilicet ejus sacra in Palatio curarent, unde 'Palatini' sunt appellati: non ab Arcade Salio, quem Æneas a Mantinea deduxerit in Italiam, appellationem habent, etsi Polemoni id visum fuerit, sic referente Festo, verum a 'saliendo' sive 'saltando;' quod quotannis cogerentur saltare in Comitiis tunicis versicoloribus amicti, et æneis baltheis succincti. Inde Ovidius Fastor. III. 'Jam dederat Saliis a saltu nomina dicta, Armaque et ad certos verba canenda modos.' Saltatores quoque eos et laudatores Deorum belli præsidum appellat Dionysius. Legimus enim togas nexisse fibulis, habuisse altiores pileos et desinentes in conum, accinctos fuisse gladiis, dextra lanceam virgamve, læva Thraciam gestasse peltam, quam nominabant ancyle. Ad militum quoque modum gesticulabantur canente tibia, jam quidem simul, nunc per vices interea canentes patrium Pæana. Armatam istam saltationem, quæ fiebat collisis ad scuta gladiis a Curetibus inventam tradiderunt nonnulli. Alii audent Saoni vel potius Salio acceptam ferre, sed minus recte. In fine vero Pæanis appellabant 'Mamurium.' Ceterum Pæanes, qui canebantur a Saliis, Junonii, Minervii, Januales, atque ita deinceps dicebantur a nominibus Deorum, quorum laudes celebrabant. At in homines universos scripti axamentorum habebant nomen, a verbo 'axare,' quod nobis est 'nominare,' vel quia in axibus, id est, tabulis describebantur. Ferunt Tullum Hostilium duplicasse Saliorum numerum, cum Romanis in aciem contra Fidenates eductis Albani defecissent, duce Metio Suffetio. Lege lata, liberi fuerunt omnes et indigenæ, quorum uterque parens in vivis esset, cujuscunque fortunæ. Qui illis præerat, 'Saliorum' dicebatur 'Magister,' nonnunquam 'præsul,' tanquam præsaltor. Virgilius hos sacerdotes Herculi dedit, cum inquit: 'Tum Salii ad cantus incensa altaria circum Populeis adsunt evincti tempora ramis:' Et recte quidem a Poëta hoc factum vult Macrobius, eo quod Hercules apud Pontifices idem esset cum Marte, et Chaldæi 'stellam Herculis' vocent, quam reliqui omnes 'stellam Martis' appellant. Atque hactenus de Saliis Palatinis a Numa institutis; præter quos alii 'Collini' dicti a Tullo Hostilio ex voto creati, ut scribit Dionysius libro secundo. 'Agonales,' inquit, 'sive, ut quidam

appellare malunt, Collini Salii habent in Collino tumulo sacrarium, post Numam instituti a rege Hostilio, sicut bello Sabino voverat.' Meminit horum et Varro v. de Lingua Latina. Servius tamen, ut a Scaligero citatur, Collinos et Quirinales a Numa institutos scripsit, ab Hostilio Pavorios et Pallorios. Utcumque, Quirinales intellige, qui alias 'Agonenses' dicuntur. Nam et mons Quirinalis simul Agonalis est dictus. Vide Funger.

§ 2. *Tibicinis sacrorum*] Vetus inscriptio, TIBICINES ROM. QUI SACRIS PUBLICIS PRÆST. SUNT. Optime Ovid. lib. IV. Fast. 'Temporibus veterum tibicinis usus avorum, Magnus et in magno semper honore fuit: Cantabat fanis, cantabat tibia ludis, Cantabat mœstis tibia funeribus.' Collegium eos habuisse Romæ, ex Livio et antiquis inscriptionibus liquet. Quia autem in Minervæ tutela erant, quinquatribus minoribus mense Junio feriati per urbem vagabantur, et ad ædem Minervæ conveniebant, ut Varro et Festus testantur.

Capito Ateius] Vixit tempore Augusti, de quo ita C. Tacitus lib. II. Annal. 'Et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis adsecutus civilibus, sed avo centurione Syllano, patre prætorio: consulatum ei acceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione ejus Magistratus anteiret.' Invisum enim Labeonem Augusto fuisse propter nimiam libertatem supra ostendi: quam vecordiam alibi Gellius appellat, Suetonius contumaciam, Horatius Sat. III. insaniam. Vide Gellium nostrum lib. XIII. cap. 12.

Liberos treis] Jus hoc ex Lege Papia Poppæa profluxit. Qui enim tres liberos habebat in urbe, in Italia quatuor, in Provinciis quinque, a cura, tutela, cæterisque muneribus personalibus immunis erat, l. XI. De Excusat. et l. II. C. Qui Num. lib. a patrimonialibus non excusabatur l. II. § 4. l. X. et seq. de Vac. mun.

§ 3 *Emancipatione*] Emancipati capite quoque minuuntur, et patri extranei intelliguntur.

Capitis minutione] Minima, qua status familiæ mutatur, caput enim statum denotat. Putat autem Hotomannus ad personam translatum esse, quod de ipso ordine dici debeat: nam cum quis emancipatur, ordo agnatorum uno capite minuitur. Ita etiam in civitatis vel libertatis jure dici potest.

Jus testamenti] Plutarchus de Vestalibus notat, eas sine tutore aut curatore res suas administrasse, ὥσπερ αἱ τρίπαιδες.

§ 4 *Fabii Pictoris*] Quæ ex Fabii Pictoris annalibus Veteres referunt, ea partim sunt de antiquitatibus Italiæ, et urbis initiis, partim de gestis Populi Rom. Utrum autem ex Græco, an Latino sint opere, non semper dicere possumus. Nec de eo anxie disquiri opus est, si utraque lingua idem opus ab eo tractabatur. Ex Latinis, meminit Pictoris annalium Plinius lib. X. Hist. Nat. cap. 24. et lib. XIV. cap. 13. Quinctilianus lib. I. cap. 10. Solinus c. 10. Aurelius Victor, vel quisquis scriptor ille de Origine Gentis Romanæ; ut de Grammaticis, Gellio, Macrobio, Festo, Nonio, et Victorino, nihil dicam. In historia nimis studuit Romanis: unde dum bellum Punicum descripsit, nec laudare scivit Carthaginenses, ubi merentur, nec candide exposuit, ubi peccarunt. Quo nomine a Polybio reprehenditur lib. I. Vide et eundem lib. III. ubi illum culpat in iis quæ de causis secundi belli Punici prodidit. Atque eo id se facere addit, nequis sine judicio omnibus habeat fidem, quia Romanus fuerit Senator, et ejus belli temporibus vixerit. Quod ad stylum attinet, Cicero in primo de Legibus, omnes et istius et proximi

temporis scriptores plane exiles esse ait. Illustris quoque de ejus, et Catonis, Pisonisque, annalibus, locus est Cic. lib. XI. de Oratore. *Voss. de Histor. Lat.*

JOUS] Jovis, ἀρχαϊκῶς.

PRO POPULO ROM. QUIRITIUM] Emendat Carrio, POPULO ROMANO QUIRITIBUSQUE, quod in omnibus sacrificiis et precibus ita loquerentur. Festus, Dici mos erat Romanis in omnibus sacrificiis precibusque, POPOLO. ROMANO. QUIRITIBUSQUE. quod est Curensibus, quæ Civitas Sabinorum potentissima fuit.'

OPTIMA LEGE] Male vulgo legebatur, UTI. QUOD. OPTUMA. LEGE. FIAT. Festus: 'Ut qui opeima (lege *optima*) lege fuerint, adjici solet, cum quidam Magistratus creatur.' Adde similem locum Festi, in 'optima lex.' Vide Scaligerum in Festum.

§ 5. *Flamines quoque Diales*] Qui Jovis ministerio assignati a Numa Pompilio, ut Livius lib. I. testatur.

L. Sylla] L. Cornelius Sylla reliquit libros rerum gestarum: quorum ex secundo quædam adfert Gellius hic et lib. XX. cap. 6. ex vigesimo primo autem Priscianus lib. IX. Iis in libris de rebus suis egit; Plutarcho teste in vita Syllæ. Nec absolvere potuit, morte præventus. Sed quod non quivit Sylla, id fecit libertus ejus Epicadus. Suetonius in illustribus Grammaticis: 'Cornelius Epicadus, Lucii Cornelii Syllæ Dictatoris libertus, calatorque sacerdotio augurali, filioque ejus Fausto, gratissimus fuit: quare nunquam non utriusque se libertum edidit. Librum autem, quem Sylla novissimum de rebus suis imperfectum reliquerat, ipse supplevit.' Apud Plutarchum semel iterumque lego, Syllam commentarios suos dicasse Lucullo, idque conditione ea, ut is digereret, poliretque. Sed Epicadus, credo, fecit, quod potuit: hinc Lucullo obtulit, ut supremam is manum adderet. Vide Voss. de Histor. Lat.

P. Cornelius] Gens Cornelia nobilissima in varias stirpes divisa. De familiis Veterum vide Fulvium Ursinum, A. Augustinum, Glandorpium, Streinium, aliosque.

M. Cato] Intelligit M. Porcium Catonem Censorium, qui, teste Cicerone, orationes amplius centum quinquaginta edidit, quas summopere laudat idem Eloquentiæ Princeps. Scripsit etiam originum sive historiarum libros, quibus inserta hæc, cujus hic meminit Autor Noster, oratio, ut testatur Livius lib. XLIX.

Tamen dicunt] Vulgo in antiq. edit. *eum dicit jus Pontificum discere noluisse.* Locus corruptissimus, ex quo nihil sani elicies. In Ms. R. scriptum erat: *M. Cato de Lusitanis, cum Ser. Galbam accusavit, tamen dicunt deficere voluisse.* Quare facta interpunctione post vocem *accusavit*, reliqua ita legerim: *Lusitanos dicunt deficere voluisse.* Sunt scilicet hæc verba, et quæ sequuntur, fragmentum ex Oratione Catonis, quam habuit pro direptis Lusitanis contra Ser. Sulpitium Galbam. Sed quo manifestior sit emendationis nostræ veritas, addidi ex Liviana epitome libri quadragesimi noni, quæ ad rem pertinere visa sunt: 'Cum L. Scribonius tribunus pl. rogationem promulgasset, ut Lusitani, qui ex fœdere Po. Ro. dediti a Ser. Sulpitio Galba in Galliam vænissent, in libertatem restituerentur, M. Cato acerrime suasit: extat oratio in annalibus ejus inclusa. Q. Fulvius Nobilior sæpe ab eo in Senatu laceratus respondit pro Galba. ipse quoque Galba, cum se damnari videret, amplexus duos filios prætextatos, et filium C. Sulpitii, cujus tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur. Extant tres orationes ejus, duæ adversus L. Scribonium trib. pl. rogationesque ejus habitas de Lusitanis, una contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lu-

sitanos prope se castra habentes cæsos fatetur, quod compertum habuerit, equo atque homine suo ritu immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse.' Habes in posterioribus hisce verbis excusationem Galbæ, quæ nititur justa reprehensione voluntatum in rebus illicitis. Dicit enim Lusitanos per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse, et nisi occupasset repentina eorum incursione oppressum fuisse. Huic argumento respondet nunc Cato: 'Lusitanos,' inquit, 'dicunt deficere voluisse.' *Ego me nunc volo, &c.*] Simili ἀντιγογῇ usus est idem Cato in Oratione pro Rhodiensibus, ex qua hæc citantur apud Gellium l. VII. cap. 3. 'Qui acerrime,' inquit, 'adversus eos dicit, ita dicit, hostes voluisse fieri. Et quis est tandem nostrorum, qui quod ad sese attineat, æquum censeat, quenquam pœnas dare ob eam rem quod arguatur male facere voluisse?' &c. Plura autem de hac actione in Ser. Sulp. Galbam vide apud Ciceronem, Valer. Maximum, Suetonium, et Ascon. Pædianum Comment. in Divinationem. *Lamb.*

Commentariis Labeonis] Vide supra de Labeone. Festus Labeonis commentaria juris Pontificii citat, quæ fortasse eadem.

CAP. XIII. *Καθήκοντα*] 'Officia, quæ conveniunt, quæ decent.' Ita Græci dicunt, Τὰ καθήκοντα ἀποτελεῖν, 'officio perfungi.'

Arbitrata] Passive. Arbitrari proprie, inspicere: et arbiter, inspector: testis Cicero posteriori Orat. in Verrem: 'amœno sane, et ab arbitris remoto loco.' Ita Plautus quoque frequenter, aliique probati autores. Hinc arbitrium pro arbitrorum sententia, et arbitrari dicitur de arbitris sententiam ferentibus. Arbitri erant judices, qui totius rei arbitrium habent, teste Festo. Inter judicem tamen, quem formula juris includit, et arbitrum, qui juxta æquitatem decernit libere, neque astrictam ullis vinculis religionem habet, in Jure civili differentia nota: Diffuse hac de re Jurisconsulti.

Defixerint] Firmam constituerint.

Statuta] Constituta.

Pontificiumque] Licentiam sive potestatem denotat. Pontifex enim qui potest facere. Unde etiam in sacris Pontifex, teste Scævola apud Varronem l. IV. appellabatur, quasi qui posset facere, id est, sacrificare. Hoc vocabulum, 'Pontificium,' etiam apud Arnobium lib. II. et Symmachum lib. III. Epist. 17. occurrit. 'Pontificium fruendi' dixit Constantinus in Cod. Theod. ubi de maternis bonis loquitur.

Imparentiæ] Vulgo, *impatientiæ*. Atque ita in omnibus exemplaribus antiquis legi affirmat Badius. ipse tamen legit *imparentiæ*, id est, inobedientiæ. Quamvis enim 'impareo' pro 'non pareo' vix inveniatur, Festus tamen 'imparentem non obedientem' esse dixit. Atque hinc *imparentia*. Lipsius *imparientiæ* legit, et probam vocem *parientiam* ex Cassiodoro lib. VII. Var. putat, atque ita emendat l. I. C. qui pro sua jurisd. Cujacius lib. I. obs. c. 6. ex veteribus libris. Forsan juxta Badium legi posset *impotentiæ*, nisi vox *impatientiæ* ita quoque hic sumatur, quod animi impotens et impatiens fuerit, sequi mandatum, quod mandanti inutile esse crederet. Vocabulum *impatientiæ* ad mandantem contorte admodum refert Maserius, propter culpam mandatarii, et jam pœnam inde-precabilem et nullis precibus averruncandam.

§ 3 *Posthumiana imperia*] Posthumium Tubertum dictatorem intelligit, qui bello Fidenati anno Urbis conditæ CCCXII. A. Posthumium filium, quod non suo jussu sed sponte præsidio progressus hostes fuderat, victorem securi feriri jussit, ut Vale-

tius Maximus loquitur lib. II. c. 7. Ab hac tamen opinione dissentit Livius, qui Manlio solum Torquato hoc severitatis exemplum tribuit, quod Manliana imperia dicantur, non Posthumiana, cum tamen Posthumius tempore prior fuerit. Hic tamen conjunxit Autor Noster Posthumiana et Manliana imperia. Livius tamen non diffitetur ita etiam alios historicos retulisse, ideoque noluisse tacitum præterire Posthumium.

Et Manliana] Qui Latino bello, vel ut Livius, Æquorum Volscorumque, filium suum, quod provocatus a Geminio Metio duce Tusculanorum ad dimicandum se ignaro descendisset, quanquam gloriosam victoriam et speciosa spolia retulisset, abripi a lictore, et in modum hostiæ mactari jussit, ut Valerius Maximus loquitur, 'satius esse credens patrem forti filio, quam patriam militari disciplina carere.' Quod tamen indignissime tulit juventus militaris, neque execrationibus in Imperatorem pepercit. Post victoriam illi in urbem redeunti nemo ex junioribus occurrere voluit, quod indigne ferrent tantæ indolis filium tam crudeliter fuisse a patre necatum. Vide Liv. lib. VIII. Val. Max. lib. II. c. 7. et lib. IX. cap. 3. et Gellium nostrum lib. IX. cap. 13.

Præceptori] Qui aliquid præcipit, injungit.

Theorematium] Badius legit, *theorema.* alii *Theorematum.* θεώρημα, speculatio, vel præceptum. Euclides ita Propositiones appellavit.

P. Crassi Muciani] De hoc Crasso ita loquitur Cicero de clar. Orat. 'P. Crassum valde probatum oratorem iisdem fere temporibus accepimus, qui et ingenio valuit, et studio, et habuit quasdam etiam domesticas disciplinas. Nam et cum summo illo oratore, Ser. Galba, cujus C. filio filiam suam collocaverat, affinitate se devinxerat, et cum esset P. Mucii filius, fratremque haberet P. Scævolam, domi jus civile cognoverat.' De variis Crassis, inprimis L. Crasso, qui eloquentium jurisperitissimus vocabatur, ejusdemque cum Q. Scævola comparatione vide eundem Ciceronem.

Sempronio Asellione] Qui bellum Numantinum scripsit, cui ipse interfuerat. Vide Gellium nostrum lib. II. cap. 13. Quod bellum confectum, excisaque Numantia anno Urbis DCXXI. P. Mucio Scævola et L. Calpurnio Pisone Frugi Coss. complures Historiarum libros scripsit, nam decimum quartum alibi citat Autor. Meminit ejus quoque Cicero lib. I. de Leg. et Dionysius inter Historicorum Romanorum disertissimos illum recenset.

§ 4 *Leucas oppidum*] Leucadiam peninsulam esse dicit Plinius, in qua Leucas, quæ prius Nericum, oppidum. Acarnaniæ Epiri regiunculæ oppidum est Stephano. Leucas, et Leucates quoque Straboni, promontorium. Nericon igitur olim urbs erat Leucadiæ, quæ cum antea a mari remota esset, postea eidem admota, perfosso Isthmo et mari admisso, sicuti Scylax testatur. Vide et Strabonem.

Arietem] Aries machinamentum fuit, quo muros urbium frequenti ictu feriebant, evertebantque. Ejus inventionem Plin. lib. VII. cap. 56. Epeo tribuit, existimans ab equo repertum Trojano. Ita enim scribit: 'Equum, qui nunc aries dicitur, in muralibus machinis Epeus invenit ad Trojam.' Tertullianus, libro de Pallio, Carthaginiensibus asscribit, secutus fortasse Vitruvium, qui ita habet libro X. cap. 24. 'Primum ad oppugnationes Aries sic inventus esse memoratur: Carthaginienses ad Gades oppugnandas castra posuerant; cum autem castellum ante cepissent, id demoliri sunt conati: postquam non habuerunt ad demolitionem fer-

ramenta, sumpserunt tignum, idque manibus sustinentes, capiteque ejus summum murum continenter pulsantes, summos lapidum ordines dejiciebant, et ita gradatim ex ordine totam munitionem dissipaverunt.' Hæc ille. Sequiori ævo quoque Cancer appellatur. Atque hæc de origine ac nomine. Rem ita descripsit Flavius Josephus tertio Excidii: 'Est,' inquit, 'Aries trabs prægrandis, quæ malum navis assimulat. Is solidatur in capite gravi ferro, in arietis formam, unde et nomen assumpsit: dependet medius, funibus suspensus ex alia trabe, velut trutina; quæ trabs tignis utrimque firmis munita est et fulta. Repulsus porro magna virorum manu retrorsum, iisdemque antrorsum statim et cum impetu reflectentibus, quatit muros prominulo ferro. Neque est ulla turris tam valida, aut mœnia tam lata, quæ, ut primas maxime plagas tulerint, sustinere et subsistere eas assiduas possint.' Accedat his illud Lucani, 'Tu quoscunque voles in planum effundere muros, His aries actus dispergit saxa lacertis.' Et hoc Sidonii: 'Nec Pharii nunc regna precor, nec ut hisce lacertis Frangat Hydaspæas aries impactus Erythras.' Ex his Poliorceticon autores, et qui omnium circumspectissime et cum cura id argumenti tractavit Clarissimus Lipsius, triplicem aut duplicem arietem facit, rudem, et a prima inventione, quem manibus lacertisque validi homines sustinentes egerint; alterum compositum, qui ex trabe altera ex transverso erecta dependerit, quo vi majore, conatu leviore libraretur; tertius fuit testudo arietaria. Quæ sane distributio licet haud improbanda, tamen quod ad compositum attinet, non satis rem exprimit, nam præter rudem, et præter dependentem, exque alia trabe, velut jugo aut trutina, ut habent verba Josephi, funibus suspensum, etiam aries proprie compositus fuit ex pluribus trabibus inter se connexis, et laminis ac vinculis ferreis arctissime circumligatus et compaginatus. Cujus effigies Campis Transisulaniæ oppido nuper videbatur. Hinc jam intelliguntur Lucani et Ammiani Marcellini loca, quæ de ariete hunc in modum composito habentur, hactenus aliorsum, et ad priorem compositionem, minus, ut existimo, recte traducta. Lucani verba ita se habent: 'nunc conjunctas adstringere nodis Instabat ferroque trabes, quo frangeret altos Portarum postes, quateretque morantia claustra.' Ammiani hæc sunt lib. xx. ubi ait, 'Arietem vetustum dissolutum fuisse, ut facilius veheretur, iterumque instructum.' Ubi primum in verbis Lucani conjunctas trabes, quæ nodis et ferro erant adstringendæ, de ariete ejusmodi, qui ex duobus aut tribus malis compositus constabat, omnino acceperim. Nam et Ammianus cum inquit, Arietem, uti facilius veheretur, dissolutum iterumque instructum, quis non de trabe similiter solutili, aut potius de trabibus eum, ut indicavimus, in modum in se compositis atque aptatis id quoque ipsum intellexerit? *Joh. Isac. Pontanus.*

Malis] Trabib. vel arboribus navium.

Cap. xiv. *Julius Hyginus*] Hic est ille, de quo Suetonius de Illustribus Grammaticis: 'C. Julius Hyginus, Augusti libertus, natione Hispanus, etsi nonnulli Alexandrinum putant, et a Cæsare Romam advectum, Alexandria capta. Studiose et avide imitatus est Cornelium Alexandrum Grammaticum Græcum, quem propter antiquitatis notitiam Polyhistorem multi, quidam historiam vocabant. Præfuit Palatinæ Bibliothecæ: nec eo secius plurimos docuit, fuitque familiarissimus Ovidio Poëtæ, et Caio Licinio, consulari historico: qui eum pauperem decessisse

tradit, et liberalitate sua, quoad vixit, sustentatum.' Scripsit, ut ex Gellio nostro liquet, 'de vita rebusque Illustrium Virorum.' Asconius Pedianus in Pisonianam illius quoque meminit. Alia quoque conscripsit, præter 'exemplorum volumen,' quod citat Gellius lib. x. c. 18. 'de Urbibus Italicis' plenissime scripsit, ut testatur Servius in lib. VII. Æneid. multa quoque alia citantur. Hodie præter Astronomicon et fabularum librum nihil extat.

Fabricium] Intelligit Fabricium Luscinum, quem 'locupletem faciebat, non multa possidere, sed modica desiderare.' Ejusdem hoc dictum erat, 'quod malebat pauper divitibus imperare, quam dives pauperibus.' Vide Val. Max. lib. IV. cap. de Abstinentia.

Grandem pecuniam] Valerius scribit decem æris, et quinque pondo argenti, totidemque servos illi missos. Quæ summa tenuis. Sed proculdubio notæ numerorum inversæ. Gemblacensis liber Ms. teste Pigio, xv. pondo argenti prodit. Contigit hoc A. U. C. CCCCLXXX.

Defieri] Deesse. Virg. 'Lac mihi non æstate novum, non frigore defit.'

Paratum] Apparatum.

CAP. XV. *Humidis*] Solent enim, qui præcipites loquuntur, salivam una effutire. Pers. Sat. I. 'summa delumbe saliva Hoc natat in labris.' Legunt quidam, *uvidis*. Uvida dicuntur proprie quæ humorem intrinsecum habent, humida quæ extrinsecum.

Lapsantibus] Crebro vacillantibus.

Aptis] 'Aptis,' idem est quod alligatis, aptatis. Festus, 'comprehendere Antiqui vinculo, apere, dicebant. Unde aptus is qui convenienter alicui junctus est.' Ἄπτειν significat Græcis eodem modo nectere, ligare: hinc apio, vel apo. Voce 'aptis' hac significatione usus Catullus Ep. 38. 'Aptis sarcinulis et expeditis.' Ita et Cicero, Virgilius, et Lucretius loquuntur.

§ 2 *Sed ex pectore*] Versus prior Homeri, quem modo citat Autor Noster, non hoc vult, missam vocem ex pectore, non ex ore, sed vocem magnam ex imis pectoris penetralibus adjumento validorum laterum pronunciari.

Ἀλλ' ὅτε δὴ] Id est, 'Ast ubi jam magnam fudit de pectore vocem, Dentis claustra tui vox qualis, nata, reliquit!' Prior versus habetur Il. γ. alter Od. ψ.

§ 3 *M. Cato*] Vide supra.

Tanquam veternosum] Festus: 'Veternosus dicitur, qui gravi premitur somno. Cato veternosum hydropicum intelligi voluit, cum ait, Veternosus quam plurimum bibit, tam maxime sitit.' Exponit Donatus, 'veternosum vetere morbo confectum.' Hic Autor Noster hydropem et lethargum conjunxit, cum veternoso tribuit bibendi et dormiendi necessitatem. Non omnes autem veternosi sunt hydropici, sed plerique hydropici veternosi sunt.

Si æger] Lamb. *nisi æger*.

§ 4 *Thersiten*] Egregie illum describit Homerus Iliad. β. Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολῴα, Ὃς ῥ' ἔπεα φρεσὶν ᾗσιν ἄκοσμά τε πολλά τε ᾔδη, Μὰψ, ἀτὰρ οὐ κατὰ κόσμον, ἐριζέμεναι βασιλεῦσιν, Ἀλλ' ὅ, τι οἱ εἴσαιτο γελοίϊον Ἀργείοισιν Ἔμμεναι· αἴσχιστος δὲ ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε. Φολκὸς ἔην, χωλὸς δ' ἕτερον πόδα, τὼ δέ οἱ ὤμω Κυρτὼ, ἐπὶ στῆθος συνοχωκότε· αὐτὰρ ὕπερθε Φοξὸς ἔην κεφαλὴν, ψεδνὴ δ' ἐπενήνοθε λάχνη. Id est, 'Thersites vero solus immodice loquax tumultuabatur, Qui verba in mentis penetralibus multa et indecora noverat, Frustra, sed non decebat cum regibus lites serere, Sed quodcunque ei videbatur ridiculum Achivis Esse: turpissimus autem vir ad Trojam venit. Strabus erat, claudus autem altero pede, et ipsius humeri Curvi et in pectus contracti. Sed supra Acutus erat capite, rari efflorescebant capilli.' Lycophron illum πιθηκόμορφον appellat. Inter-

emptus hic postea ab Achille, cum in illum convitia jaceret, quod in Amazonum pugna Penthesilea occisa, post mortem illam Achilles deperiret, ut testatur ex Κοΐντῳ Poëta Didymus in Homerum.

Ἀκριτόμυθον] Ita eum vocat Ulysses, quasi dicas ' vitilitigatorem.'

Ἄκοσμα] Incondita, vel indecora.

Ἀμετροεπὴς ἐκολῴα] Id est, ' Sine modo loquax tumultuabatur, vel instar graculorum perstrepebat.' Κολοιὸς enim graculum vel coturnicem denotat. Κολοιᾷν instar graculorum strepere.

Eupolidis] Eupolidem laudat præter Horatium Quintilianus, qui lib. x. Instit. Orat. ita loquitur: ' Antiqua illa comœdia tum sinceram illam sermonis Attici gratiam prope sola retinet, tum fœcundissimæ libertatis: etsi est in insectandis vitiis præcipua, plurimum tamen virium etiam in cæteris partibus habet; nam et grandis, et elegans, et venusta, et nescio an ulla, post Homerum tamen, quem ut Achillem semper excipi par est, aut similior sit Oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. Plureis ejus autores, Aristophanes tamen et Eupolis Cratinusque præcipui.' Audi et Horat. lib. I. Sat. 4. ' Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesque Poëtæ, Atque alii, quorum Comœdia prisca virorum est, Si quis erat dignus describi, quod malus aut fur, Quod mœchus foret et sicarius, aut alioqui Famosus, multa cum libertate notabant.' Vixit Olympiade 88. ut scribit Eusebius in Chronicis. scripsit 17. fabulas. Citant eas passim autores antiqui, inprimis Athenæus, Pollux, Suidas, Stephanus. Naufragio in Hellesponto bello Laconico periit.

Λαλεῖν, &c.] ' Blaterare optimus, dicendi minime potens.'

§ 5 *Hesiodus*] De cujus ætate, variant enim autores, uti et Homeri, alibi agemus.

Modulata] Modica.

Γλώσσης, &c.] Id est, ' Linguæ thesaurus optimus mortalibus Parcæ, et modicæ gratia maxima.'

Epicharmium] Epicharmus Syracusanus comœdiæ inventor creditur. In cujus laudem extat Theocriti Epigramma Græcum, qui illum quoque invenisse comœdiam dicit. Sicut fortasse Sophron Siculus mimos, ut Salmasius autumat. Laërtius Coum fuisse refert, et trimestrem in Siciliam pervenisse, fuisse auditorem Pythagoræ, et scripsisse de rerum natura libros. De Medicina quoque commentarios Plinius et Columella citant.

Οὐ λέγειν] Id est, ' Non idoneus ad loquendum, et tacendi impotens.'

§ 6 *Euripidi*] Locus est in Bacchis vers. 385. ita autem se Latine habent: ' Effrenati oris, et enormis amentiæ, finis infortunium.'

Qui impia] Nam hæc verba Euripides profert contra profanam injuriam Penthei adversus Bacchum lætitiæ datorem. Videndus est Plutarchus commentario περὶ τῆς ἀδολεσχίας. Sententiæ ibidem elegantissimæ inveniuntur de modestia vitæ et tranquillitate amplectenda, de moderatione animi præsenti sorte contenti.

§ 7 *Probum Grammat.*] Marcus Valerius Probus ex civitate Phœniciæ Beryto oriundus. Huic Grammaticæ parti se dedit, quæ emendat antiquos autores. ' Itaque,' ut Suetonius loquitur, ' multa exemplaria contracta emendare, ac distinguere et adnotare curavit, soli huic nec ulli præterea Grammatices parti deditus. Hic non tam discipulos, quam sectatores habuit. Nunquam enim ita docuit, ut Magistri personam sustineret. Unum vel alterum, vel quam plurimos, tres aut quatuor postmeridianis horis admittere, cubansque inter longos ac vulgares sermones solebat legere quædam, idque perrare. Nimis pauca et exigua de quibusdam minutis quæstiunculis edidit. Reliquit autem non mediocrem Sylvam observationum Sermonis antiqui.' Floruit Romæ sub Nerone, ut Eusebii Chronica mo-

nent. Citat quoque Gell. noster lib. XVII. c. 8. commentarium 'de occulta literarum significatione Epistolarum Cæsaris.' Scripsit eodem Gellio teste de 'Accentu quorundam Punicorum vocabulorum.' Extant 'de literis antiquis' opusculum, item commentarii in Bucolica et Georgica Virgilii, Grammaticarum Instit. Libri duo.

Novatori verborum] In eo maxime reprehensus Sallustius, quod antiqua verba ex Catonis Originibus excerperet, unde ausus est Lenæus, teste Suetonio in ejusdem vita, eum appellare 'priscorum Catonisque verborum ineruditissimum furem.' Apud Quintilianum lib. VIII. c. 3. occurrit vetus Epigramma, 'Et verba antiqui multum furate Catonis, Crispe Jugurthinæ conditor historiæ.' De Catone tamen M. Tullius ita in Bruto loquitur, 'Jam vero Origines ejus quem florem aut quod lumen Eloquentiæ non habent?' Sicuti autem quædam abstrusiora apud illum occurrunt vocabula, ita elegantissimus et sententiis florentissimus scriptor merito ab Antiquis censetur, eumque laude omni ego superiorem judico. Quintilianus illum cum Thucydide, Herodotum cum Livio comparare non veretur. Sane scriptor est plane Atticus, et Demostheni similior, magis quam Cicero, ut recte judicavit Turnebus lib. XXVIII. Adv. c. 22. Neque video ejus tantam brevitatem et obscuritatem esse ut plerique Antiqui innuunt. Melius judicium Julii Cæs. Scaligeri, cum dicit in Orat. pro Cicerone: 'A Sallustio autem brevitatem illam peti debere cum scribis, neque quid velis intelligo, neque tam vulgi animo adeo conceptam, adeo persuasam, adeo decantatam in illo viro brevitatem unquam comprehendi. Nam si, quoniam frequentibus asyndetis utitur, aut quod non longis periodis ambit argumenta rerum, properare tibi videtur, isto tibi quoque pacto brevibus atque interceptis saltibus centum milliariorum iter minus longum videbitur, quam unius modo stadii intervallum quod uno spiritu confeceris. Ac contra videmus Sallustium ipsum, cum quid semel dicendum assumpsit, adeo perstare, ut sæpenumero egredi videatur.' Novatorem hic appellat Gellius, et alibi lib. IV. c. 15. 'Verborum facundiam et novandi studium cum multa prorsus invidia fuisse' affirmat. Antiquorum potius verborum affectator fuit. Quod in eo reprehendebat Asinius Pollio, teste Suetonio. Vide de hoc autore judicia Senecæ Epist. 114. et in controv. 25. lib. V. Quintiliani lib. II. c. 5. lib. III. c. 10. et lib. IV. c. 2. lib. X. c. 1. Vell. Paterculi lib. II. Taciti, et aliorum.

§ 8 *Turbam, &c. vastam*] Multitudinem turbulentam, incultam, incompositam.

Ἄνθρωπον] Id est, 'Virum feroces reddentem alios, oris contumacis, Effrenis, immoderati, cujus ori nullus obex, vel janua, Futilem, ampullosis turgidum verbis.' Vide Aristoph. in Ranis Actu III. Scen. 2.

Κομποφακελορρήμονα] Exponit scholiastes Aristophanis *βαθυρρήμονα, σκληρὰ καὶ συνδεδεμένα ἔπη λέγοντα. φακέλους* enim esse dicit graves et colligatos lignorum fasces. Et hinc fortasse fascis: *κόμπος* autem inanem verborum crepitum, et vanam grandiloquentiam denotat.

Blaterones] Homines futiles et garrulos. 'Blatire' quoque nugas agere. Sic usurpat Plautus in Amphitruone Act. II. Sc. 1. et in Curculione Act. III. Sicut a 'prope,' 'propero,' ita a 'blatio,' 'blatero.' Non bene a pisce inutili, qui *βλὰξ* Græcis, unde et *βλακεύειν*, derivat Festus. *βλὰξ* autem simplicem, stupidum, fatuum quoque denotat.

CAP. XVI. *Quadrigarius*] De quo supra. Hæc pleraque pro suis infarcit Macrobius lib. I. Saturn. c. 16.

Lucilius] Ita legendum, non, ut vulgo, *Lucillius*. Qui Lucium præ-

nomine appellant, falluntur. Nam Caium semper vocant Cicero, Quintilianus, alii. Fuit Lucilia gens duplex, patricia, et plebeia. Ex patricia ortum ex Velleio Paterculo, et Horatio recte colligitur. Horatius iniquior Lucilio, se infra ejus 'censum, ingeniumque' fuisse testatur. Porphyrion vetus Horatii interpres: 'Constat Lucilium majorem avunculum Pompeii Magni fuisse. Etenim Avia Pompeii soror Lucilii fuerat.' Acro avum Magni Pompeii facit. Idque ideo, quod Luciliam matrem Pompeii, filiam Lucilii Poëtæ esse crediderit. Natus anno U. C. DCV. bello Punico tertio, Olympiade CLVIII. Suessæ Auruncorum, unde 'magnus Auruncæ alumnus' a Juvenale vocatur. Neapoli mortuus anno ætatis suæ quadragesimo sexto, ut Eusebius in Chronicis testatur. Libertatem et acerbitatem summam Quintilianus ejus Satyris adscribit, quas triginta scripsit. Nam librariorum vitium, si ulterius citetur, quod ex Nonio et Charisio apparet. Satyram autem Romanam invenisse dicitur: quamvis alii Ennium ponant. Sed diversa hæc Satyra. Audi Diomedem: 'Satira est carmen apud Romanos, non quidem apud Græcos, maledicum, et ad carpenda vitia hominum archææ comœdiæ charactere compositum: quale scripserunt et Lucilius et Horatius et Persius. Sed olim carmen, quod ex variis poëmatibus constabat, Satira dicebatur: quale scripserunt Pacuvius et Ennius.' Manifesto separantur his verbis diversæ duæ species Satiræ: quarum nos alteram Ennianam, alteram Lucilianam indigetavimus: nam ut Ennius, quum differentem non parum ab antiquissima et omnium prima Satiram scribere instituisset, Satiræ primus auctor est habitus, ita Lucilius, cum ad carpenda hominum vitia stilum convertisset, cœpissetque veteris comœdiæ Atheniensium licentiam in suis poëmatis usurpare, non ille quidem ἁπλῶς Satiræ, sed talis Satiræ inventor est celebratus. Horatius: 'est Lucilius ausus Primus in hunc operis componere carmina morem, Detrahere et pellem nitidus qua quisque per ora Cederet, introrsum turpis.' Alibi de se et Lucilio: 'Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino, Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem Inventore minor.' Alii non invenisse, sed primum excelluisse in Satira Lucilium scripserunt. Quintilianus: 'Satira tota nostra est: in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius.' Ex iis quæ modo dicebamus facilis conciliatio. Differentia præcipua Lucilianæ Satiræ ab Enniana non fuit in genere carminis; etsi enim miscere varia metra in eodem poëmate non videtur hic fuisse solitus Lucilius, ut de Ennio certum est, vario tamen metro usum in Satiris, reliquiæ arguunt: ex quibus clare liquet, non omnes libros Satirarum Lucilii heroico metro (quo solo usi Horatius, Persius, et Juvenalis,) fuisse compositos: verum et Iambico, ac fortasse etiam alio, nonnullos. Fuit vero potissimum discrimen in materia et illius tractandæ modo: nam spectavit quidem ad doctrinam morum utraque hæc Satira: sed Lucilius multo magis quam Ennius personis adhæsit: et quia plures semper mali quam boni, in notandis objurgandisque vitiosis plurimus fuit: qua in re quoniam summa libertate erat usus, nominibusque etiam adjectis magnatum et in Rep. potentium, visus dictusque fuit, mutato genere metri et facie poëseos, priscam Atheniensium comœdiam retulisse. Comicos illos secutum fuisse Horatius ostendit, Cratinum nimirum, Eupolidem, alios, in illis versibus: 'Hinc omnis pendet Lucilius hosce secutus, Mutatis tantum pedibus, numerisque facetus, Emunctæ naris.' Nec temere Diomedes in

rudi definitione Satiræ hujus verba illa posuit: 'archææ comœdiæ charactere compositum.' Græci critici veterem comœdiam Atticam multis Notis distinguunt a media et nova: sed omnium certissima et momenti maxima est ἡ ἄγαν καὶ ἄκρατος παῤῥησία: nimia et immoderata libertas maledicendi quibusvis, sive privatis sive magistratibus. Lucilium non multo remissiorem priscis illis comicis fuisse cachinnonem, præter fragmenta, quæ id luculente docent, locuples testis est Persius: 'secuit Lucilius urbem, Te Lupe, te Muti, et genuinum fregit in illis.' Idem et Juvenalis. Plinius quoque hoc significat, cum scribit, 'primum Lucilium condidisse stili nasum.' Stilus autem Lucilii a comœdiæ socco non alienus; humilis, inquam, inaccuratus, et populo accommodatus: quam ob causam Horatius, qui Lucilium imitatus, Satiras suas 'pedestrem Musam' vocavit: 'Quid prius illustrem Satiris Musaque pedestri?' alio loco sermones appellavit. Hæc Satyra longe diversa a Græca, secus atque nonnulli censent. Rectius cum Sillis Græcorum convenit. Vide Casaubonum de Satyrica Poësi.

Ad portam mille] Porta itineri longissima juxta Varronem, quod fere cunctemur, antequam ad iter nos accingamus. Atque ita exponit Turnebus: nisi dicamus portam mille passibus a domicilio abfuisse.

Sex inde Salernum] Ita et Macrobius. Vetus Editio, *exinde*, quam Turnebus sequitur, quasi Salernum vicinum fuerit portæ, atque ita exponit, quod portam egressi facile eo perveniant, quo proficisci constituerunt. Salernum enim ab urbe remotius.

Salernum] Ptolemæo, Straboni, Appiano, Plinio Picentinorum oppidum, Colonia Romanorum teste Livio, Paterculo, et Frontino.

Varro] Cujus encomium vide apud M. Tullium Ciceronem Acad. Qu. lib. I. Quintilianum lib. X. c. I. Augustinum lib. VI. de Civ. Dei cap. 2. 'Qui tam multa legit, ut aliquid ei scribere vacasse miremur, tam multa scripsit, quam multa vix quenquam legere potuisse credamus.' Aug. teste.

Varro in octavodecimo] Macrobius, XVII. atque ita constanter in Mss. ubi vitium lateat difficile dictu.

Humanarum] In antiquis Edit. *Rerum humanarum*. atque ita indigitat Cicero. Locus memorabilis occurrit apud illum Ac. Qu. lib. I. 'Tum ego, sunt, inquam, ista Varro. Nam nos in nostra urbe peregrinantes, errantesque tanquam hospites, tui libri quasi domum deduxerunt, ut possemus aliquando, qui et ubi essemus agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum jura, tu sacerdotum munera, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum et locorum, tu omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti: plurimumque Poëtis nostris omninoque Latinis et literis luminis attulisti, et verbis, atque ipse varium et elegans omni fere numero poëma fecisti: philosophiamque multis in locis inchoasti; ad impellendum satis, ad docendum parum.' Scripsit et Historica, aliaque: vide Voss. de Histor. Lat.

Plus mille et centum] Non hoc ita intelligendum, atque si a Varronis ætate usque ad Romuli initium fiat computatio, nam tum nondum septingenti anni elapsi essent, sed numerando a superioribus sæculis usque ad Romulum.

M. Cato] De quo supra egimus.

Janus medius] 'Janus' quoque erat Romæ nomen loci. In regione fori Romani duo Jani erant ad arcam Fabianam, ut ait Victor, incrustati et adornati signis, superior et inferior, celebris mercatorum locus et fœneratorum: apparetque, spatium inter

illos duos, superiorem et inferiorem, vocatum fuisse Janum medium, ut Janus summus imusque ideo appellatus sit, quod et medius esset. *Turneb. lib.* XXVI. Ita Cornutus ad Palæmon. 'Jani templum biforis in clivo Capitolino vetustissimum, crustatis marmoreis, vel e Pariis columnis vidimus: quia in medio ejus clivi summitas, Janus summus; et imus, in extremo clivo appellatur. Locus sub templo, medius etiam Janus dicitur, ubi puteal, et fœneratores incolerent.' Hier. Magius Miscell. II. 12. Ego, inquit, in tanta vetustatis caligine, censuerim, Janum ab Horatio et Cicerone medium dici, quod inter duo fora sacratus staret, ad quem tanquam celebriorem ac ratione loci commodiorem et fœneratores et mercatores convenire solerent. Marcell. Donat. ad illud Suet. in Domitian. cap. 13. 'Janos arcusque cum quadrijugis exstruxit,' annotat: Nos arbitramur, per Janos intelligendas esse portas illas magnas, quæ in viarum capitibus exstrui solebant ab antiquis Romanis, unica tantum janua aditum præbentes, vulgo 'Portoni' dicuntur. Has pervias transitiones et Janos appellatos, quasi januas dixeris. Dion in Nerva ἁψῖδας appellavit, id est, fornices; quod etiam comprobamus autoritate Ovid. II. Fast. scribentis: 'Carmentis portæ dextro est via proxima Jano: Ire per hanc noli, quisquis es, omen habet.' Dixit, 'omen habet,' quia hæc porta scelerata dicta fuit post cladem Fabiorum. Ovid. lib. II. de remedio amoris: 'Qui puteal Janumque timet, celeresque Calendas.' Ad hoc Turnebus lib. VI. 10. Utrum, inquit, de Jani templo, an de Jano, id est, de transitione quadam, quæ ad puteal Libonis esset, intelligendum est? nihilo secius illud Horat. l. II. Sat. 3. 'Postquam omnis res mea Janum Ad medium fracta est.' Nam et in fori Romani regione legimus fuisse Jani templum, et prope puteal Janos duos celebrem mercatorum locum auctore P. Victore. Ego igitur de templo non crediderim accipiendum, eorum autem alter superior dicebatur, alter inferior, eodem Victore autore. Unde et ab Horat. lib. I. Epist. 1. scriptum suspicor: 'Hæc Janus summus ad imum *Perdocet*:' quod est superior ad inferiorem usque, ac medium eorum spatium Janus medius dicitur, ut suspicor, ab Horatio et Cicerone lib. II. Officior. 'a quibusdam viris optimis ad medium Janum sedentibus.' Non desunt, qui tres Janos fuisse scribant. Livius lib. XLI. de Fulvio Flacco Censore: 'In his et cloacam circumducendam, et forum porticibus tabernisque claudendum, et Janos tres faciendos:' verum et plures in urbe Janos esse dixit Ovid. et tum intelligendæ transitiones, vel fornicata opera et arcus marmorei, ut ex Suetonio liquet.

Expensum] Quia antiquis temporibus argentum vel æs appendebatur, ut scribit Plinius lib. XXX. cap. 3. Neque enim signato nummo utebantur. Locus Plinii insignis est: 'Populus Romanus ne argenteo quidem nummo ante Pyrrhum regem devictum usus est. Libralis, unde etiam nunc libella dicitur, et dipondius appendebatur assis: quare æris gravis pœna dicta est. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur, item impendia dependere. Quin et militum stipendiorum, hoc est, stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur, qua consuetudine in his emptionibus, quæ mancipii sunt, etiam nunc libra interponitur.' 'Ferre' autem 'expensum' dicitur, qui nummos alteri datos ut expensos adnotat, sicut 'ferre acceptum,' qui nummos ab alio acceptos adnotat. Ita Cicero Orat. pro Roscio meminit tabellarum accepti et expensi.

§ 2 *Directa*] Recta.

§ 3 *Subcursor*] Equus succussor,

qui duriore gradu incedens insessorem concutit. Succussator alibi dicitur Lucilio, 'Succussatores tardi, rarique caballi :' quibus oppositi asturcones, sive thieldones, (*tellen* nos appellamus,) quod tolutim et molliter glomeratis pedibus incedant.

§ 4 *Insanas substructiones*] Sicut in urbe, ita ruri laxitatis extremæ ædificia possidebant. Habitabant enim aulas viri illustres instar urbium. In villis velut more Persarum regias quasdam construxisse Strabo autor est. Plin. lib. XXXVI. cap. 15. nihil illis magis mirandum fuisse in toto terrarum orbe testatur, atque addit montes perfossos, valles coæquatas. Quin et maria constrata Sallustius refert. De Lucullo, 'quem ob injectas moles mari, et receptum suffossis montibus in terras mare, haud infacete magnus Pompeius Xerxem togatum vocare assueverat,' ut loquitur Paterculus. Vide etiam Plin. Nat. Hist. l. IX. c. 54. et Varronem de Re Rust. c. 17. Et hæc complures privati factitabant. De Gordianorum villa audi Capitolinum : 'Extat Gordianorum villa via Prænestina, ducentas columnas uno peristilio habens, quarum 50. Carysteæ, 50. Claudianæ, 50. Sienitides, 50. Numidicæ, pari mensura sunt. In qua operi Basilicæ centenariæ tres: cætera huic operi convenientia, et thermæ, quales præter urbem, nusquam in orbe terrarum.'

Mille hominum] Servi, ut puto, intelliguntur. Quorum apud Romanos ingens multitudo. Athenæus scribit quosdam Romanorum 10000. aut 20000. servos habuisse, nec ut quæstum ex iis facerent, sed ut asseclas haberent.

Valentium] Validorum.

CAP. XVII. *Xantippe*] De qua lege Laërtium in vita Socratis. Quamvis tamen esset morosa, mortem ejus ægerrime tulit, et ut loquitur Valerius Maximus lib. VII. c. 2. 'Uxori Xantippæ inter fletum et lamentationem vociferanti innocentem eum perimi, quid ergo, inquit, (Socrates) nocenti mihi mori satius esse duxisti ?' Cæterum alii referunt, Apollodorum hoc dixisse.

Socratis] Qui Apollinis judicio sapientissimus mortalium judicatus est. Anyti aliorumque odio incitatus Aristophanes in Ranis illum mordaciter laceravit. Ac postridie accusatus violatæ religionis, et quod juventutem corrumperet, damnatus ad mortem, et veneno publico necatus est, vel, ut Seneca, Ep. 81. inedia potius, quam veneno mori maluit. Plato frustra pro illius defensione orationem habuisse dicitur. Ultima ejus verba expressit Cicero lib. I. Tusc. Qu. ex Platone. Accusatores juxta Diodorum lib. XIV. postmodum ab Atheniensibus occisi. Laërtius cæteros exilio, Melitum morte fuisse multatum tradidit. Plutarchus, de Invidia et Odio, impatientia odii seipsos suspendisse affirmat. Anytum ab Heracleensibus lapidibus fuisse obrutum Themist. Or. 2. testatur. Ita variant autores. Nihil scripsisse Socratem Veteres dicunt. Ejus tamen epistolas edidit Leo Allatius, quæ merito suspectæ sunt.

Satagebat] Ita recte emendatum. In antiquis edit. *scatebat*. 'Rerum suarum satagit,' apud Terentium aliosque probatos autores invenitur : quid sit satagere liquet ex Domitii Afri dicto de Sura, qui multis discursantem, manus jactantem, aliis talibus intentum non agere sed satagere dixit, teste Quintiliano. 'Satagere itaque molestiarum,' nihil aliud quam multa agendo sibi ipsi et aliis molestias parere. Quales homines 'Satageos' appellavit Seneca Ep. 97.

Alcibiades] Fuit hic Socratis discipulus. Hanc autem historiam aliter narrat Diogenes Laërtius : cum enim Alcibiades Socratem interrogaret, cur uxoris jurgia ferret, respondit se

non minus illi malo assuetum, quasi trochlearum injucundum stridorem exaudiret. Rursum Socrates interrogans, cur ille anseres streperos aleret, respondissetque quia mihi ova pariunt, subjecit Socrates, at Xantippe mihi liberos parit.

§ 2 *Satyra Menippea*] Quintilianus: 'Alterum illud est et prius Satiræ genus, quod non sola carminum varietate mistum condidit Terentius Varro, Vir Romanorum eruditissimus.' Secutus est Ennium qui metrorum varietate poëmata sua condiderat, Varro autem etiam prosæ metra addiderat, imo Latina Græcis miscuerat, et philosophiam salibus et hilaritate, ut ipse loquitur in Acad. apud Ciceronem, consperserat, et fatetur se Menippum imitatum esse. Itaque Fabius dicit Varronem præcepta sapientiæ versibus tradidisse, et cum Empedocle et Lucretio componit. Menippum autem Gadarenum imitatus Cynicum, et ridiculæ impudentiæ. De quo Strabo lib. XVI. et Diogenes Laërtius. Hinc et Satyra Menippea appellatur, non quod Menippus, ut voluit Probus in sextam Virgilii Eclogam, 'omnigeno carmine Satiras suas expoliverit,' sed quod ridiculares sermones et carmina variorum poëtarum contexuerit, ut ex Νεκυίᾳ Luciani, qui Menippum expressit, liquet. Audi et Gellium nostrum lib. II. cap. 18. 'Servus Menippus fuit, cujus libros M. Varro in Satyris æmulatus est, quas alii Cynicas, ipse appellavit Menippeas.' Vide Casaubonum de Satyr. Poësi lib. II. c. 2.

De officio mariti] Satyrarum Menippearum (plures enim fuerunt) multi tituli et inscriptiones fuere, ut ex Gellio et Nonio liquet.

Tollendum] Amovendum vel justis reprehensionibus, vel maritali auctoritate.

Quod ferri] In antiq. Editt. *Quæ ferri scilicet a viro honeste possunt*, ut subintelligantur, *vitia*: quæ vox postmodum sequitur.

Flagitiis] Propter quæ divortium institui poterat, imo etiam sæpe nulla de causa factitabant Veteres.

CAP. XVIII. *L. Ælium*] Ita legendum, juxta Carrionem, vulgo male *Lælium*. Puto autem fuisse Ælium Stilonem, Grammaticum, cujus Cicero et Charisius et Nonius meminerunt; qui fuit Præceptor Varronis. Citatur quoque a Varrone L. Ælius, lib. III. de Re Rustica, c. 12. in hac eadem materia. Ut jam nulli dubium sit, *L. Ælium* legendum esse.

§ 2 *Vocabulum antiquum Græcum*] Varro 4. de L. L. 'Lepus, quod e Siculis quidam Græci dicunt λέπορι:' et lib. III. de Re Rust. cap. 12. 'L. Ælius putabat dictum leporem a celeritudine, quod levipes esset. Ego arbitror a Græco vocabulo antiquo, quod eum Æoles Bœotii λέποριν appellabant.' Salmasius a λέπους derivat, atque illud a νέπους originem deducere voluit. Æoles enim et Attici ν in λ mutare solent. νέπους autem a celeritate pedum dicitur. Hinc quamvis pisces pedes non habeant, a celeritate in natando νέποδας Poëtæ appellant: νεῖν autem natare dicitur, vel celeriter aliquo transcurrere: hinc νέομαι, ἀπονέομαι de celeri abitu et reditu dicuntur. Sed hæc nimis argute et contorte Salmasius.

Puteum] Vel Græcis dicebatur βυθὸς a 'fundo:' vel potius quod Græci aquam πύθιον appellarent: Hesychius, πύθιον τὸ ὕδωρ. Huc pertinet illud Varronis: nisi potius quod Æoles dicebant τὸν πύθιον καὶ πόταμον.

Leporem, quod λαγωὸν dicunt] Vossius putat leporem ἀπὸ τοῦ λαγωοῦ deduci, atque γ in ρ mutari, ut ἀπὸ τῆς ῥωγὸς rupes, a λύκος, lupus, atque ita porro: anxie hæc derivata. Græci autem λαγωὸν et δασύποδα leporem vocant. Falluntur illi qui δασύποδα putant esse cuniculum Veteribus. Aliter constat ex Aristotele, Hesychio, et Polluce. vetus proverbium,

δασύποους κρεῶν ἐπιθυμεῖς. quod Comicus expressit, 'Lepus tute es, et pulpamentum quæris:' ultimo hoc addo, quod lepus fortasse dicitur, quasi λάποους a celeritate pedum, λα enim est ἐπιτατικὸν, et auget significationem.

Successum enim fortuna, &c.] Id est, si quid bene succedat, fortunæ adscribendum, experientiam sive peritiam rerum, quamvis male succedat, laus tamen sequitur.

Clementissime] Id est, admodum leniter.

Furem] Nugatur Varro, et ex eo Nonius. Imo et JC. Fures φῶρες Græcis ἀπὸ τοῦ φέρειν, ab auferendo, quamvis et nonnunquam animo furtum fiat. ut testatur Sabinus apud Gellium lib. XI. c. 19.

CAP. XIX. *In annalibus*] Ex auctoribus qui historiam illam narrant de Sibyllinis libris Tarquinio oblatis, nemo est præter Solinum qui a Cumana Sibylla oblatos eos scripserit. Ne Sibyllam quidem fuisse, qui illos vendiderit, certo liceat pronuntiare ex iis quæ scripta super hoc reliquerunt idonei auctores. Dionysius Halicarnasseus scriptor diligentissimus ac doctissimus, γυναῖκα οὐκ ἐπιχωρίαν tantum nominat, l. IV. γυνή τις ἀφίκετο πρὸς τὸν τύραννον, οὐκ ἐπιχωρία, βίβλους ἐννέα μεστὰς Σιβυλλέων χρησμῶν ἀπεμπολῆσαι θέλουσα. Gellius: 'in antiquis annalib.' &c. Nec composuisse eam anum libros Sibyllinos, ne Sibyllam quidem ipsam fuisse dicunt, tantum abest ut Cumanam dixerint. Servius: 'Sibyllina responsa incertum est cujus Sibyllæ fuerint: quanquam Cumanam Virgilius dicat, Varro Erythræam esse: constat autem regnante Tarquinio quandam mulierem, quæ se Malteam diceret, obtulisse ei novem libros, in quibus dicerent fata, et remedia Romana.' Cumanam eam Sibyllam fuisse quæ libros obtulit, non dicit Servius, immo nominat aliter, *Amaltheam* fortasse, quam et ipsam inter Sibyllas retulerunt. Sibyllam quidem dicit Plinius ad Tarquinium Superbum libros attulisse, sed Cumanam non nominat. verba ejus hæc sunt lib. XIII. c. 13. 'Inter omnes vero convenit Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse, ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Sullanis temporibus.' Anum illam extraneam et incognitam, quod Sibyllinos libros attulisset, ideo fortasse Sibyllam vocavit Plinius, Amaltheam Servius nominat, quæ et ipsa fuit Sibylla. De ea Tibullus: 'Quicquid Amalthea, quicquid Marpessia dixit, Herophile Phœbo grata quod admonuit.' Cæterum nomen ejus anus, quæ Sibyllinos libros attulit ad Tarquinium, in veteribus Annalibus non erat vulgatum. Solinus qui Plinii locum illum, ut ferme omnia compilavit, de suo addidit 'Cumanam,' quum Plinius 'Sibyllam' tantum dixisset. Certe si de eo constitisset, quod memorat Solinus, Cumanam Sibyllam libros eos Tarquinio obtulisse, eademque composuisse, frustra dubitasset doctissimus Romanorum, cujus Sibyllæ essent Sibyllina Oracula. Nihil erat istic dubitandum. Virgilius, inquit Servius, Cumanæ dat, Varro Erythrææ. At certum est eam Cumanam Virgilii usque ad Tarquinium vitam extendere non potuisse. Non igitur ea fuit quæ Tarquinio libros obtulit. Recentiorem Cumanam fuisse oportet. Si ulla tunc extitit hoc nomine Sibylla, non ea esse possit quam Sibyllina oracula poëta composuisse vult. Sed dixerit aliquis poëtæ fidem non esse arbitrandam: poëtæ esse mentiri, et fingere: illum igitur quæcunque de Sibylla Cumæa scripsit, confinxisse licentia poëtarum. Certum est Æneam in Italiam venisse; hoc non finxit, sed ex historia sumpsit. Certum est et Sibyllam quandam Cumis vaticinatam esse.;

neque hoc ipse commentus est. Aristoteles aliique auctores Virgilio longe antiquiores de ea scripsere. Cumis appulsum Æneam etiam constat. ne in tempore quidem fortasse fingendo ἀδείᾳ sua usus est. Et vivebat adhuc degebatque Cumis tunc Sibylla, cum eo applicuit Æneas: cætera finxit, Sibyllæ cum Ænea colloquium, eadem duce descensum ad Inferos, et alia quæ libro sexto divini operis continentur: quod igitur Sibyllina fata, quæ publice asservabantur apud Romanos, Cumææ Sibyllæ tribuit, id historice fecit non poëtice, et auctores certos habuit quos sequeretur. Varro mavult Erythrææ fuisse. Rem conciliat Aristoteles, qui Erythræam Cumis vaticinia respondisse scribit, eamque ab Italicis Κυμαίην inde esse vocatam, id est, 'Cumanam.' *Salmas. ad Solinum.*

Libris Sibyllinis] Sibyllæ variæ fuere, et aliter numerantur a Clemente Alexandrino, Varrone, aliisque. Vide Lactantium lib. I. et Augustinum De Civ. Dei lib. XVIII. cap. 23. Unde vero Sibyllarum nomen promanaverit, Græci admodum nugantur. Salmasius diminutivum esse existimat, a Σίβη Σίβυλλα, sicut ab ἥρη ἥρυλλα, a σηκὸς σήκυλλα, de quo Hesychius. Quid si vox sit orientalis a סבל *Sabal* סבולה *Seboula* tanquam si *portatricem* dicas, sive, quæ habebat incolam Pythium. Quales etiam fatidicæ fœminæ ἐγγαστρίμυθοι dicuntur. Antiquissima certe Sibylla Sambethe, quæ aliis Chaldæa aut Hebræa, aliis appellata a Saba, unde Bacchus quoque oriundus et plures ἐνθουσιασμένοι. Ab hac, ut loquitur Hermeas Philosophus scholiis in Phædrum, omnes mulieres τὸν μαντικὸν ἑλοῦσαι βίον dictæ fuere Sibyllæ. Sibyllina oracula, quæ hodie leguntur, officiosa fraude, ut gentiles ad Christianam religionem allicerent, conscripta liquet, quibus tamen etiam antiqui Patres ad refellendas gentes abutuntur, quædam tamen ex antiquis Sibyllinis fortasse immixta fuere. Quænam alioquin apud gentiles illorum librorum fuisset auctoritas? Non possum hic præterire locum illustrem apud Tertullianum de Pallio, ubi in editione Beati Rhenani ita legitur: 'Cum inter insulas nulla jam Delos, harena Samos, et Sibylla non mendax, Æon in Atlantico Lybiam aut Asiam adæquans quæritur nunc.' Pamelius in sua editione secutus Adrianum Turnebum, legit, *si ille*, atque ad Platonem refert, primo quod superius mentio facta Platonis, deinde quod Plato in Timæo testetur, ingentem insulam in mari Atlantico submersam, ut et Plin. lib. II. cap. 42. verum constanter et Salmasii et nostrum satis antiquum manuscriptum *Sibyllam* retinet: locus vero in Sibyllinis oraculis quæ vulgo circumferuntur hic est, Ἔσται καὶ Σάμος ἄμμος, ἐσεῖται Δῆλος ἄδηλος. Et alibi: Δῆλος δ' οὐκέτι δῆλος, ἄδηλα δὲ πάντα τὰ Δήλου. quod Salmasius quoque notavit, sed aliis versibus: legendum autem apud Tertullianum hoc modo: 'Et Sibylla non mendax autor (pro Æon) in Atlantico Libyam aut Asiam adæquans (scil. insula) nunc quæritur,' &c. Alibi quoque Tertullianus ex Sibyllinis oraculis citat hæc verba, 'Decima genitura hominum, ex quo cataclysmus prioribus accedit, regnavit Saturnus et Titan et Iamfetus (id est, Japetus) terræ et cœli fortissimi filii.' Quod in Sibyllinis oraculis hodie ita extat, Καὶ τότε δὴ δεκάτη γενεὴ μερόπων ἀνθρώπων, Ἐξ οὗπερ κατακλυσμὸς ἐπὶ προτέρους γένετ' ἄνδρας, Καὶ βασιλεῦσε Κρόνος, καὶ Τίταν, Ἰαπετός τε, Γαίης τέκνα φέριστα, καὶ οὐρανοῦ, ἐξεκάλεσσαν, Ἄνθρωποι γαίης τε καὶ οὐρανοῦ οὔνομα θέντες. Conferre hic alios Patres nostri hic non est instituti. Eusebius quoque in partes adducit Virgilianam Eclogam, quæ ex Sibyllinis oraculis et de Christo vaticinia habere credi-

tur. Vide Onuphrium Panvinium, et Blondellum de Sibyllis.

Tarquinium Superbum] Lactantius Tarquinium Priscum appellat. Sin tamen quinquagesima Olympiade vixerit Sibylla, ut Solinus voluit, Tarquinii Prisci ætati convenit. Sed puto supinum errorem esse Solini. Plin. tamen lib. XXXIV. c. 5. Sibyllæ juxta Rostra tres statuas fuisse dicit Tarquinii Prisci ætate. Apponi locus Lactantii dignus est: 'Septimam,' inquit, 'Cumanam, nomine Amaltheam, quæ ab aliis Demophile vel Herophile appellatur, eamque novem libros attulisse ad Regem Tarquinium Priscum, ac pro eo trecentos Philippeos postulasse, Regemque aspernatum pretii magnitudinem derisisse mulieris insaniam. Illam in conspectu Regis tres combussisse, ac pro reliquis idem pretium postulasse. Tarquinium multo magis mulierem insanire putasse. Quæ denuo tribus aliis combustis, cum in eodem pretio perseveraret, motum esse regem, ac residuos trecentis aureis emisse, quorum postea numerus sit auctus Capitolio refecto, quod ex omnibus civitatibus et Italicis et Græcis, et præcipue Erythræis, coacti, allatique sunt Romam, cujuscunque Sibyllæ nomine fuerunt.' Plinius treis tantum libros regi oblatos testatur, quorum duos Sibylla combusserit, tertius tempore Syllæ Capitolio incenso perierit. Illa autem Sibylla quæ fata Romanorum scripsit, cum Erythræa quoque et Cumana confunditur a quibusdam. Servius: 'Ducitur autem Varro, ut Erythræam credat scripsisse, quia post incensum Apollinis (Capitolium debuisset dicere) templum, in quo fuerant, apud Erythras insulam ipsa inventa sunt carmina.' Aristotel. de Admirandis, Cumæam (nonnemo tamen inter Cumæam et Cumanam distinguit. Vide Lact. lib. I.) et Erythræam eandem fuisse refert. Ovidius decem sæcula vixisse tradit, idem ex Sibyllinis refert Phlegon Trallianus de Longævis. Justinus Martyr hanc Babylone oriundam fuisse tradidit.

Divina Oracula] An de Christo prædixit? Non lubens asseveraverim. potuit tamen divinos Prophetas lectitasse, et scriptis suis inseruisse. Vide Virg. Eclog. V.

Nimium immensum] Vetus Edit. *Nimium atque immensum.* Lactantius trecentos primo Philippeos, dein aureos appellat. Aureis nummis Philippeos interpretatur, quamvis tum nondum Philippei in usu, cum ne quidem Philippus in rerum natura esset. Philippeos itaque pro valore aureorum posuit. Sed apud Romanos quoque aurei nummi tum in usu non fuere. Namque ut docet Plin. lib. XXXIII. cap. 3. Servius primus æs signavit. Ante Pyrrhi autem ætatem nummi argentei non fuere in usu, serius aurei. De quorum valore ex pondere judicandum est. Aureus quidem juxta Hotomannum valet viginti quinque denarios, sive centum sestertios. Sed pondere variarunt aurei. Tempore Justiniani ex auri libra septuaginta duo cudebantur, qui et Solidi in Jure Civili dicuntur. Itaque ex uncia sex aurei. Tempore Aureliani quadraginta aurei libra continebantur, neque plures cudere legitimum.

Foculum] Testam, vel aliud instrumentum, quo ignis continebatur.

§ 2 *Insuper habendam*] Contemnendam, negligendam.

In sacrarium] Libri Sibyllini in delubro Junonis in arca lapidea, cella subterranea servabantur. Nam quod Servius hos libros in Apollinis templo fuisse scribit, errat. Sed vel memoria lapsus est, vel ad sua tempora respexit. Augustus enim postmodum alios libros Sibyllinos condidit duobus forulis auratis sub Apollinis Palatini basi, quin et templum illud Palatini Apollinis idem condidit.

Quod sub Juliano Imperatore etiam conflagravit, et Sibyllina carmina fere eodem incendio perierunt, ut narrat Ammianus Marcellinus lib. XXIII. Vide quoque Salmas. ad Solin. p. 78.

XV. *Viri*] Vide supra.

CAP. XX. Ἐπίπεδον] Planum ex Platone quoque vertit Cicero. Superficies etiam dicitur, quæ solam longitudinem et latitudinem habet. Quæ et altitudinem στερεὸν, sive solidum corpus dicitur. Euclides ita loquitur, ἐπίπεδος ἐπιφάνεια, ἥτις δι' ἴσου ταῖς ἐφ' ἑαυτῆς εὐθείαις κεῖται. Atque ut in Geometria, ita in Arithmetica quoque ἐπίπεδος καὶ στερεὸς ἀριθμὸς dicitur. Vide Aristot. Metaph. lib. v. et Problemat. Sect. 15. cap. 3. ubi in denario numero ponitur μῆκος, ἐπίπεδον, καὶ πρῶτον σύνθετον, 'longitudo, superficies, et primum compositum,' quo corpus στερεὸν intelligit.

Triquetra] Boëthius triangulos plurali numero appellat, sed Valla affirmat non esse Latinum: verum et Cic. lib. II. de Nat. Deor. et Columella lib. v. cap. 2. utuntur.

Area] Juxta Festum proprie est locus vacuus. Ab area rusticorum, in qua frumenta triturantur, deducit Varro lib. IV. de Ling. Lat. Hinc Geometræ ponunt pro loco plano: de hac voce vide Franciscum Flor. Sabinum lib. I. subsec. Lect. c. 9.

In Area] Colvius legit, *in arena;* quia mos olim erat Mathematicorum, cum aliquid demonstrare, describere vellent, in abaco pulvere consperso suas lineas, circulos, numeros, notas virgula ducere. Hunc eruditum pulverem vocat Cicero lib. XI. de Natur. Deor. Seneca Epistol. 88. 'Itane in Geometriæ pulvere hærebo?' et Ep. 74. 'Utrum majorem an minorem circulum scribas, ad spatium ejus pertinet, non ad formam, licet alter diu manserit, alterum statim obduxeris, et in eum in quo scriptus est pulverem solveris, in eadem uterque forma fuit.' Vide Martianum Capellam lib. IV. et VII. apud quem graphica abaci pulverisque hujus descriptio. Tertullianus de Pallio doctorem numerorum 'arenarium' dixit. Unde putem pulveraticum dictum mercedem agrimensorum, seu potius corollarium. Aggenus Urbicus: 'Agrimensores tres aureos accipiant, absque pulveratico.' Et sic accipienda in constitutione quadam Valentiniani et Theodosii, quæ apud Frontinum. Hæc Colvius in Notis in Apuleium. Verum *area* servari potest, quod vocabulum Geometris usitatum.

Metæ] Fastigia acuminata. Crebra ejus vocabuli mentio apud agrimensores antiquos, ut apud Frontinum et Hyginum. Heroni meta dicitur, σκόπελος, quo lapis in acumen erectus denotatur. Et talis meta quoque in circo, prope quem quadrigæ se circumagebant. Ovid. lib. X. Metam. dixit: 'Metasque imitata cupressus:' quod de cypressu fœmina intelligendum, inter marem enim et fœminam distinguunt Botanici, quarum hæc meta in fastigium convoluta, illa vero ramos in latus spargit. Meta itaque, quia esset κωνοειδὴς, etiam Pyramis et Obelus a Cedreno dicitur.

Quas Pyramides vocant] 'Hæc figura apud Geometras ideo sic appellatur, quod ad ignis speciem, τοῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in conum,' ut loquitur Ammianus Marcellinus lib. XXII. Pyramidis autem vocabulum forsan Ægyptiacum, quod illis *paramon*. Certe Arabes Ægyptiis vicini هرم *Haramon* Pyramidem, sicut *alharamân*, duæ Ægypti Pyramides in occidentali ripa Nili dicuntur. *Haramon* itaque Pyramis dicta, H enim sæpe in P mutatur. Ita Græci 'palus,' ab ἕλος, 'pubes' ab ἥβη. Ita 'Haramon' Pyramis. Sicut הרמון Hebræis arcem, palatium denotat, uti

ab altitudine quoque Hermon mons dictus videtur. A Pyramidibus Ægypti cæteras Pyramides dictas liquet.

Κύβους illi] Vitruvius lib. v. in Præfat. 'Cubus est corpus ex sex lateribus, æquali latitudine planitierum quadratum. Is cum est jactus, quam in partem incubuit, dum est intactus, immotam habet stabilitatem, uti sunt etiam tesseræ, quas in alveo ludentes jaciunt.' Hunc scribit Timæus Locrensis lib. de Anima mundi ex tetragono fieri, solidissimum et stabile omnino corpus, sex quidem latera, octo vero angulos habens. Ejus verba sunt: *ἐκ δὲ τετραγώνου γεννᾶσθαι τὸν κύβον ἑδραιότατον καὶ σταδαῖον πάντῃ σῶμα, ἓξ μὲν πλευρὰς, ὀκτὼ δὲ γωνίας ἔχον.* In Geometria itaque cubus inter solida numeratur: conjungit in Arithmeticis dynamin cum cubo Arnobius. Quid hoc sit statim ubi de numeris agemus videbimus.

Nos quadrantalia] Eulogius in somnium Scip. 'Octo primus cubus: *κύβον* Græci, nos quadrantal dicimus.'

§ 2 *Tesseræ*] In tabula lusoria, ut olim apud Veteres, sic hodie apud nos, duplex præcipue ludus ludebatur, calculorum, quos et latrunculos dicebant, et tesserarum, quem et tabulæ lusum appellabant. Martialis: 'Hic mihi bisseno numeratur tessera puncto.' Duodecim enim lineis sive scriptulis tabula notata erat utrinque. Ex vario tesserarum jactu varie per scripta et lineas movebantur ac disponebantur calculi. Calculum autem reducere licitum non erat, nisi adversarius concederet. Tabulæ porro usum, hoc est, *τὴν πεττείαν* a Palamede inventum fuisse apud omnes constat. Quod cum dicimus, de hoc lusu debemus intelligere, qui tesseris calculisque constabat, et tabula in qua ludebatur, lineis multis distincta, per quas calculi movebantur ad tesserarum jactum. Ludus autem triginta calculis constabat, quindecim nigris et quindecim albis. Quanquam in antiquissimo Palamedis ludo uterque quinque tantum calculos haberet, et quinas lineas, in quibus statuebantur illi calculi. Inter illas alia quædam media ferebatur, quam sacram vocabant, ad quam qui pervenerat, ad incitas redigebatur. Neque tesseris sed solis calculis hic res agebatur, ut Hesychius testatur. Apud Romanos tamen superior modus usitatus fuit, et ab Ægyptiis originem accepisse creditur, ut Plato in Phædro scriptum reliquit: nam *πεττεία* hæc cursum Solis ostendebat per duodecim Zodiaci signa, ut Eustathius monet. Tabulam lusoriam marmoream in thesauro antiquarum inscriptionum ostendit Gruterus, quam tamen talem tabulam esse ignorarunt hactenus eruditi. 'Tabula autem,' inquit Isidorus, 'luditur pyrgo, calculis, tesserisque.' Ex pyrgo sive turricula jaciebantur tesseræ in tabulam. Præter Pyrgum etiam *ψηφοβόλον* Joannes Antiochensis appellavit, per quod in pyrgum tali vel tesseræ conjiciebantur. Sed plerumque solo pyrgo contenti erant aleatores. Pyrgum quoque fritillum vocavit antiquitas, quanquam pro tabula lusoria eruditi habeant. Fritillum enim instrumentum est vel vasculum, in quo tesseræ fritinniunt, id est, juxta Nonium cum sono subsiliunt, concussæque agitantur: tesseras quod attinet, antiquissimi tribus utebantur, media ætas duabus, posterius ævum ad tres rediit. *Salm.*

Ipsæ appellatæ κύβοι] Tesseras sive cubos a cubo denominari scribit Auctor Noster. Alii tesserarum figuram, quæ cubi appellantur, cubo nomen dedisse existimant.

In Numeris etiam] Quomodo igitur octonarium numerum primum cubum dixere? Apposite Plutarchus in Problem. Rom. *τῶν ἀριθμῶν ἁπάντων τὰ μὲν ἐννέα πρῶτός ἐστι τετράγωνος, ἀπὸ περιττοῦ καὶ τελείου τῆς τριάδος, τὰ δὲ ὀκτὼ πρῶτος κύβος ἀπὸ ἀρτίου τῆς δυά-*

δος. Dicit primum tetragonum a triade esse novem, a dyade binario numero cubum esse octo. Octonarium itaque primum actu cubum, ac solum intra denarium pariter parem dicimus: dixit Aristoteles in problematibus Sect. 15. decem proportionibus quatuor cubicos numeros perfici. Quod quomodo intelligendum sit, vide Septalium in eundem locum. Cæterum cubum quoque cum dynami conjungunt antiqui autores. Arnobius lib. XI. 'Quadragenarium istum ad te voca, et ex eo percontare non abstrusum aliquid, non involutum, non de triangulis, non de quadratis, quid sit cubus, (ita enim legendum, vulgo *dibus*,) sesquioctavus aut sesquitertius numerus: sed quod in medio situm est, bis bina, bis terna, quam efficiant summulam quærito.' Dynamis hic est numerus binarius mysticus Pythagoreorum, ut Photius ex Nicomacho nos docet. Binarius autem initium cubi. Dynamis quoque appellatur numerus quadratus. Diophantus l. I. def. 2. *καλεῖται ὁ μὲν τετράγωνος* (*ἀριθμὸς*) *δύναμις*. Hero Alexandrinus, *αὐτὸς δὲ ἀριθμὸς καλεῖται πλευρὰ τοῦ τετραγώνου, ὁ δὲ τετράγωνος, δύναμις*, i. e. 'Ipse numerus vocatur latus quadrati, quadratus vero potentia.' Vetus autor Græcus de Numeris: *τετραγωνισμὸς καλεῖται οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἅπαντες. τρὶς τρεῖς, θ δύναμις. τρὶς θ. κ ζ κύβος. τρὶς κ ζ. πα δυναμοδύναμις. τρὶς πα σμγ δυναμόκυβος. τρὶς σμγ ψ κ θ. κυβόκυβος.* Macrobius quoque et alii octonarium numerum solidum corpus efficere, primum cubum esse et perfectum asseverant. Et propter perfectionem *πάντα ὀκτὼ*, proverbio dixere Veteres. Ideoque Photius in Nicomachi excerptis veneratos fuisse sub variis nominibus octonarium numerum testatur, quamvis variæ de illo proverbio antiquorum scriptorum sint opiniones. Audi et Macrobium ad Somn. Scip. lib. I. cap. 5. 'Sed et ad ipsam cœli harmoniam, id est, concinentiam, hunc numerum magis aptum esse non dubium est, cum Sphæræ ipsæ octo sint, quæ moventur.' Audi et illum ibidem, 'Pythagorici hunc numerum JUSTITIAM vocarunt: quia primus omnium ita solvitur in numeros pariter pares, hoc est in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares divisio quoque ipsa solvatur, id est, in bis bina bis. Cum ergo et contextio ipsius pari æqualitate procedat et resolutio æqualiter redeat, usque ad monadem, quæ divisionem Arithmetica ratione non recipit, merito propter æqualem divisionem JUSTITIÆ nomen accepit.'

Vim habere lunaris circuli] Ternario ter multiplicato fit novem, tria novem faciunt viginti septem. Novenarius autem ab impari primus quadratus. Eulogius ad Somn. Scipionis. 'Est igitur quadratus numerus Novenarius, quia ex tribus in se triplicatis exoritur.' Itaque erat cubus generis imparis masculinus. Idem Eulogius: 'Ut a numero pari, qui fœmineus habetur, tribus illis limitibus duplicatis natus est cubus; ita tribus per naturam ter triplicatis, efficitur alius cubus generis imparis masculinus,' quem cubum hic intelligit Autor Noster, cum dicit juxta Pythagoram 'vim lunaris circuli habere, quod et Luna orbem suum lustret septem et viginti diebus.'

Septem et viginti diebus] Luna revera totum Zodiacum monstruo spatio percurrit, et diebus 29. cum dimidio fere ad Solem redit, ipsique conjungitur. In conjunctione obscura est, sed quando inde recedit biduo post cum triginta fere gradibus a Sole recesserit, in corpore ejus rotundo portio quædam lucida apparet, quæ corniculata cernitur, et a Græcis *μηνοειδὴς* appellatur. Progressa longius et jam 90. gradum, hoc est, quadrante circuli distans a Sole septimo die dimidiata sive *διχότομος* conspicitur. Hinc turgescens quotidianis

auctibus crescente lumine, undecima jam propemodum luce ἀμφίκυρτος nominatur ac velut gibbosa apparet, donec tandem in Solis oppositione, quod fit luce fere 15. tota lumine plena, et pleno orbe fulgens πανσέληνος dicitur. A quo loco ad Solem redeundo quotidianis iterum decrementis minuitur, et prima et vicesima luce iterum διχότομος, deinde μηνοειδὴς iterum et denuo corniculata splendet, donec perfecto circulo diebus 29. fere cum dimidio cum Sole conjungatur, ad easdem vices reditura. Quod autem Gellius dicit 27. die curriculum suum finiisse Lunam, libro III. cap. 10. ex Varrone 28. numerat. Cæterum notandum Lunarem mensem triplicem esse, περιοδικὸν, συνοδικὸν, et φάσεως. Mensis periodicus est, cum Luna, ab eodem puncto Zodiaci profecta, ad idem revertitur: quod tempus capit spatium 27⅓ dierum, juxta Plin. lib. I. cap. 9. et Chalcidium in Timæum Platonis. Juxta Cleomedem lib. I. Meteor. c. 4. dies 27⅓, dies 28. juxta Macrobium lib. I. in Somn. Scip. cap. 6. Vitruvio lib. IX. c. 4. sunt dies 28. et una circiter hora amplius. Capellæ 27. cum besse. Synodicus mensis est, cum Luna a Sole profecta eo redit. Quod fit juxta Censorium die 29½, aliis die trigesimo. Mensis φάσιος est, qui incipit secundo die a coitu, duratque donec iterum decrescat, atque evanescat. Vide Lindenbrogii Notas ad Censorinum.

Numerus ternio] Ternarius numerus perfectus habetur. Aristoteles de Cœlo lib. I. cap. 1. παρὰ ταῦτα οὐκ ἔστι ἄλλο μέγεθος, διὰ τὸ τὰ τρία πάντα εἶναι, καὶ τὸ τρὶς πάντη. καθάπερ γὰρ φασὶ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι, τὸ πᾶν, καὶ τὰ πάντα, τρισὶν ὥρισται. τελευτὴ γὰρ, μέσον, καὶ ἀρχὴ τὸν ἀριθμὸν ἔχει τὸν τοῦ πάντος, id est, 'Præter hæc non est alia magnitudo, quod tria sint omnia; et ter undequaque. Quemadmodum etiam Pythagorici dicunt, omne et omnia tribus determinata sunt. Finis enim, medium, et principium eum numerum habent, qui est omnis.' Videndus quoque, præter Marcianum Capellam, Porphyrius de vita Pythagoræ, Chalcidius in Timæum. In sacris illo numero passim usi gentiles. Imo de Diis suis dixerunt, τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται, i. e. 'trifariam omnia divisa sunt:' quanquam ad fabulas suas traducant. Zoroastres hanc trinitatem aliter intelligebat. Pletho in scholiis ad Oracula magica, φησὶ δὲ περὶ Ζωροάστρου Πλούταρχος, ὡς τριχῇ τὰ ὄντα διέλοι. καὶ τῇ μὲν πρώτῃ αὐτῶν μοίρᾳ 'Ωρωμάζην ἐφιστάνη, τῇ δὲ ἐσχάτῃ 'Αριμάνην, Μίθρην δὲ τῇ μέσῃ. Id est, 'Refert autem de Zoroastre Plutarchus, quod res omnes, quæ existunt, tripliciter distribuerit, et primæ quidem parti illarum Horomazen præposuerit, ultimæ autem Arimanem, mediæ Mithram.' Quin et ternarius numerus juxta Pythagoræos πάντα τὰ ἀνθρώπινα συνέχει, 'omnia humana complectitur.'

§ 3 *Euclides*] Mathematicus ille celeberrimus, qui floruit tempore Ptolemæi Lagidæ, eoque regnante primus Alexandriæ docuit mathesin, ut ex Proclo Diadocho liquet. Alius fuit Euclides Socraticus, qui mathematica non scripsit, ut ex Laërtio apparet. A quo Philosopho Megarici dicti. Vide Savilium prælectione in Euclidem prima.

Prætermissa altitudine] Non mirum est ab Euclide prætermissam altitudinem, quando nulla altitudo esse potest, nisi adsit latitudo.

Quod exprimere, &c.] Hæc non esse Gellii putat Badius.

CAP. XXI. *Ex Georgicis*] Extat locus lib. II. Georg. vs. 246. ubi et Serv. ita legit.

Hyginus] Vide supra.

Confirmat et perseverat] Stephanus legit, *affirmat et perseverat*. Utrocunque autem modo scribas, est *perseverat* pro vulgari *asseverat*. Sic autem

et alibi uno composito pro altero nove utitur.

§ 2 *Complacitum*] Antiqui, ut Diomedes Grammaticus testatur, passivis pro activis sæpe abutuntur. *Complacet* tamen vix reperies pro simul placet.

Displicita esset] Displicuisset.

Per Jovem lapidem] Festus: 'Lapidem silicem tenebant juraturi per Jovem, hæc verba dicentes: Si sciens fallo, tum me Diespiter salva urbe arceque bonis ejiciat, uti ego hunc lapidem.' Putat nonnemo, Veteres Jovem lapidem appellasse, quod olim fuerit ejus lapideum simulachrum: atque ita Jovem veluti testem juramenti manu sua venerabantur. Lampridius certe, in vita Heliogabali, lapides quoque Divos dixit. Putat tamen Salmasius *vivos lapides* scribi posse. Græci ἐμψύχους λίθους vocabant. βαιτύλια λίθοι ἔμψυχοι Græcis, qui se movebant instinctu dæmonis. Saturno, Jovi, Soli, aliis Diis tales lapides sacri, uti Photius in Bibliotheca sua refert. Rheam Saturno lapidem pro Jove devorandum dedisse, quem βαίτυλον appellabant, Mythologi finxerunt. Peregrino vocabulo Latini 'Abadir' dicebant, quo et Deum et nominatum jam lapidem appellabant. Athenienses quoque ad Saxum jurare soliti. Hesychius, λιθωμόται, ἐπὶ τῷ λίθῳ ὀμνῦντες. Neque tantum lapidem, sed etiam congeriem lapidum venerabantur: Theophrastus περὶ δεισιδαιμονίας· καὶ τῶν λιπαρῶν λίθων ἐν ταῖς τριόδοις παριὼν ἐκ τῆς ληκύθου ἔλαιον καταχεῖν· καὶ γόνατα πεσὼν καὶ προσκυνήσας ἀπαλλάττεσθαι. unde et apparet oleo delibutos fuisse lapides. ἑρμαῖοι illi λόφοι Græcis dicebantur, quod statuas Mercurii, quæ in biviis, triviis, quadriviis colebantur, jactu lapidum viatores augerent. Orientalibus populis lapides tales divino honore prosequi familiare quoque fuit. Etiam Arabes λίθον τετράγωνον adorasse Maximus Tyrius 38. Serm. memoriæ reliquit, de quo et Clemens in Protreptico, Euthymius Zygabenus in Panoplia, qui Veneris caput insculptum fuisse affirmat, et Catechesis Sarracenorum. Hodie Saxum adhuc nigrum in templo Meccano venerantur Mahumedani. De jactu porro lapidum superstitioso etiam Solomon loqui videtur Prov. XXVI. Vide Seldenum de Diis Syris p. 350.

§ 3 *Denique in os salsi venit humor sæpe saporis, Cum mare versamur propter, dilutaque contra*] Ita antiquæ editiones; versus illi desunt in Stephani et nupera editione. Extant hi versus lib. IV. Lucr. Edit. Gifan. p. 115.

Tangit] Afficit.

Non verba, &c.] Quod multis versibus haud difficulter ostendi posset, si opus esset. Vide Macrob. Sat. l. VI. de Lucretio non bene sentire videtur apud Ciceronem Quinctus frater, cum ejus 'poëmata non ita multis luminibus ingenii, multæ tamen artis esse refert.' Neque Quinctiliani judicium lib. X. approbatur. Ovidius multo melior judex, 'Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti, Exitio terras cum dabit una dies.' Quin et ipse M. Tullius hoc familiaris et amici sui opus, ob immaturam mortem non satis politum, castigavit, Eusebio teste: 12. enim annis minor natu est Cicerone. Juvenis autem mente emota obiit. Cicero quoque et Cornelius Nepos eum suis ornant laudibus. Empedoclem autem maxime secutus, qui Græcis versibus de Rer. Natura scripsit, quem etiam egregiis versibus laudat, 'Carmina quinetiam divini pectoris ejus Vociferantur, et exponunt præclara reperta, Ut vix humana videatur stirpe creatus.' De quo cum Aristoteles dicat, ὅτι καὶ Ὁμηρικὸς καὶ δεινὸς περὶ τὴν φράσιν γέγονε, μεταφορικός τε ὢν καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς περὶ ποιητικὴν ἐπιτάγμασι χρώμενος, eundem sublimibus et ingeniosis carminibus Lucretius expressit, et præter Homerum Græcosque alios etiam

Ennium imitatus est, utrumque autem et Lucretium et Ennium Virgilius.

CAP. XXII. *Irroboravit*] Invaluit. Vox non valde usitata hac significatione. Cæterum hæc verba absolute posita revera tamen activa esse possint, ut subintelligatur *se*. Sic Virgil. 'Nox humida cœlo Præcipitat,' seipsam nimirum, ut Badius recte annotavit. Et sic Scioppius in multis aliis judicat.

Hic illi superest] Ita tamen Augustus locutus est, qui munditias sermonis etiam teste Gellio sectabatur. Suetonius in Augusto cap. 56. 'Cum Asprenas Nonius arctius ei junctus causam veneficii accusante Cassio Severo diceret, consuluit Senatum, quid officii sui putaret: cunctari enim se, ne si superesset, eriperet legibus reum, sin deesset destituere ac prædamnare amicum existimaretur:' ubi 'superesse' pro defendere in judicio positum. 'Superesse' quoque 'rebus suis' pro consulere, prospicere, JCtis. cui contrarium insuper habere, pro negligere. Vide præter Palmer. in Spicil. etiam Janum Gulielmum lib. II. veris. cap. 4. ubi et Ciceronis locum in hanc rem emendat. Barthius Adversar. lib. XXIV. c. 12. ostendit Ciceroni 'superesse' quoque dictum pro 'adesse' lib. II. de Republ. et Arnobius lib. III. 'Ludentis est Deos nobis superesse custodes.' Item lib. IV. 'Quis Libentium, quis Liburium credat libidinum superesse tutelis?' Ita Paulus JC. lib. II. de Curat. furios. Ulpianus leg. 12. de Tut. et Curat. ubi 'superesse' denotat 'præesse' vel potius curam habere. Vitruvius eadem significatione dixit supra esse, ita enim loquitur: 'Rex cum jam civitate sex lectos habuisset, nec tam cito septimum idoneum inveniret, retulit ad eos qui supra bibliothecam fuerant, et quæsiit, si quem novissent ad id expeditum.'

Compitis] Compita sunt viarum concursus, item ædes sacræ in triviis vel quadriviis positæ. Philargyrius in II. Georgicorum, 'compitum, ut Trebatio placet, locus ex pluribus partibus in se, vel in easdem partes ex se, via atque itinere dirigens, sive is cum ara, sive sine ara, sive sub tecto, sive sub divo sit, ubi pagani agrestes buccina convocati solent certa inire consilia. Hinc et lares compitalitii et feriæ compitalitiæ.' Persii vetus interpres ad Satyr. V. 'Pertusa compita sunt loca in quadriviis quasi turres,' et addit, 'merito pertusa, quia per omnes quatuor partes pateant,' et post ea, 'vel compita sunt non solum in urbe loca, sed etiam viæ publicæ, ac diverticula aliquorum confinium, ubi ædiculæ consecrantur patentes.' Hinc compitalia festa, quæ sacra laribus, et vel in compitis vel in foco fiebant. Atque hæc aliis conceptiva dicuntur, quod quotannis hic dies concipitur, teste Varrone lib. V. Dionysius lib. IV. Stativa facit, et dicit Saturnalibus successisse mense nimirum Decembri. In Calendario antiquo VI. Nonas mense Maio, Comp. ponuntur. An igitur bis in anno hæc sacra, et quæ antea conceptiva, postmodum stativa facta? Utique hoc dixerim. Sed ad rem. Compita igitur pro quibusvis viis ponuntur quæ concurrunt. A competendo autem dicta. Glossæ, 'competit, συντρέχει.'

Vulgaria] Talibus vocibus delectatur Gellius, ita alibi dixit 'ridicularius,' 'singularius.' 'Vulgarii' tamen vocabulum etiam Nonius ex Nævio aliisque usurpat.

In foro] Ubi conventus hominum frequens. Varia fuisse fora notum est, sed fori nomine, ubi absolute ponitur, Romanum intelligitur, quod ædificiis maxime ornatum, et frequens propter judicia. Propertius lib. IV. 'Atque ubi nunc terris dicuntur jura subactis, Stabant Romano pila Sabina

foro.' Idem Forum magnum a Victore atque Ovid. III. Fastorum appellatur, et forum vetus apud Herodianum. Hic quoque rostra fuere, et statua Marsyæ coronati, ad quam litigantes conveniebant. Horat. I. Serm. 'Deinde eo dormitum, non sollicitus mihi quod cras Surgendum sit mane, obeundus Marsya.' E regione Marsyæ Libonis puteal, ubi fœneratores conveniebant, inter porticum Juliam, et arcum Fabianum, ut vetus interpres Persii scribit. De hoc foro aliisque vide Georgii Fabricii Romam.

In comitio] Quo populus conveniebat suffragiorum ferendorum causa. Pro concilio amplissimo apud Cic. III. de Legibus accipitur.

Tribunalia] In quo edito loco curuli sellæ insidentes majores Magistratus tribubus jura dicebant. Nam ex subselliis minores magistratus, teste Asconio Pediano, jus dicebant. formam tribunalis proposuit Vitruvius lib. v. c. 1. hemicycli schemate. Vide eundem quoque lib. IV. c. 7.

M. Varro] Quem plures satyras scripsisse alibi diximus.

§ 2 Βιωφελῆ] Quæ vitæ conducunt. quædam hic verba ex priscis codicibus inseruit Carrio, nimirum, *defuisse magis quam.* Sed antiquæ editiones illa non habent, quas approbat Barthius Adversar. lib. XXXV. cap. 6. Neque enim, inquit, Varro quid desit considerat, sed quomodo etiam lectione is non superflua utatur, qui finem vitæ vespera qualibet metitur, quod argumentum Varronianæ satiræ fuit: verum quamvis verba quæ restituit Carrio etiam abesse possint integro sensu, tamen ejus emendationem, qua nitidior et elegantior dicendi modus occurrit, amplectendam arbitror. Vide tamen Barth. dicto loco.

Postulare] Suum vel alterius desiderium coram tribunali exponere, vel instanter aliquid petere; postulare enim est crebro poscere, sicuti et causas agere. Vide tit. jur. civ. de Postuland.

Ut extra causam] Ita recte Carrio: vulgo, *ut quam causam*, nisi pro *quam quum* legendum sit. Advocati autem uti olim ita et hodie quidam inveniuntur venditores inanium verborum. Lepidissimum extat Epigramma Martialis lib. VI. 'Non de vi, nec cæde, nec veneno, Sed lis est mihi de tribus capellis: Vicini queror has abesse furto: Hoc judex sibi postulat probari. Tu Cannas, Mithridaticumque bellum, Et perjuria Punici furoris, Et Sullas, Mariosque, Mutiosque, Magna voce sonas, manuque tota. Jam dic, Posthume, de tribus capellis.'

V. Cl.] Hic titulus melioribus temporibus Senatoribus majoribusque competebat Magistratibus, ut ex Cicerone quoque et Jure Civili liquet, ita et Proconsules et Provinciarum Præsides viri quoque Clarissimi appellantur. Cadente imperio mutati tituli, alii enim perfectissimi, alii clarissimi, alii spectabiles, alii illustres dicebantur. Vide Alciatum lib. III. Dispunct. c. 4. Clarissimi spectabilibus inferiores erant: vide ut Theod. sancivit leg. 5. De Proxi. Sacr. leg. un. C. de Annona. Clarissimatus vocabulo utitur quoque Ammianus Marcellinus lib. XXI.

Festiviter] Risu scilicet captato ex vocis ambiguitate, quam rationem Fabius lib. VI. inter ridicula recenset. Festivus idem qui Græcis εὐτράπελος.

§ 3 *In libro*] Non extat.

Q. Ælius Tubero] Plures fuere Q. Ælii Tuberones. De primo ita Cicero in Bruto: 'Et quoniam Stoicorum est facta mentio, Q. Ælius Tubero fuit illo tempore L. Paulli nepos, nullo in Oratorum numero, sed vita severus, et congruens cum ea disciplina, quam colebat, paullo etiam durior; qui quidem in triumviratu judicaverit, contra P. Africani avunculi sui testimonium, vacationem Augures, quo minus judiciis operam

darent, non habere: sed ut vita, sic oratione durus et incultus, horridus. Fuit autem constans civis et fortis, et inprimis Graccho molestus; quod indicat Gracchi in eum Oratio. Sunt etiam in Gracchum Tuberonis. Is fuit mediocris in dicendo, doctissimus in disputando.' Hic igitur intelligitur, cum Cicero eum fuisse Stoicum affirmet, et Gellius postea dicat Tuberonem disciplinas Stoicas et Dialecticas percalluisse. Quo pertinet quoque illud Ciceronis, doctissimum fuisse in disputando. Valerius Maximus lib. VII. cap. 5. L. Paulum avum, P. Africanum patruum ejus fuisse testatur. Hujus Pater Q. Tubero fuit L. Pauli filius. Alius fuisse videtur Q. Ælius Tubero, qui multa in jure scripsit, teste Pomponio in lib. II. de Orig. Jur. Atque hic idem, quem Gellius lib. XIV. c. 2. citat, librumque laudat de officio Jud. Vide Voss. de Histor. Lat.

Supra fuit] Id est, supra majores fuit, qui doctrina et juris civilis scientia inclaruerunt. Barthius legit *superior fuit*.

Superfluenti] Hæc verba juxta Barthium glossema sapiunt, cui locum dedisse videntur quæ post verba Ciceronis sequuntur, *abundans nimis, et affluens, et exuperans*. Carrio certe merito inscitiæ hæc verba insimulat.

§ 4 *Superfuturum*] Copiosiorem in dicendo futurum.

Julius Paulus] Poëtam, ut arbitror, intelligit, cujus et meminit Autor Noster lib. v. cap. 5. Citatur quoque Paulus Grammaticus a Charisio, qui in Cœlii Historiam, et nonnullas Comœdias Afranii scripsit. An idem sit cum eo quem Tyrium oratorem fuisse, et legationem Romæ egisse sub Hadriano refert Suidas, multum dubito. Certe alius fuit a celeberrimo Jurisconsulto, cujus opera totiens in Pandectis citantur. Neque enim temporum ratio hoc patitur, cum is sub Heliogabalo et Alexandro vixerit, itaque Gellius ejus meminisse non potuit. Et hunc Græcæ originis fuisse existimat Hotomannus. Vide Cujac. lib. XXI. c. 26. observ.

Περιεῖναι] Quod significat, præcellere, abundare.

§ 5 *Superfluenti*] Superfluo.

Indictum] Non solitum proprie tali significatione dici, neque enim non dictum vult dicere, quia frequenter ita locutos fuisse plerosque jam antea asseveravit.

§ 6 *In Georgicis*] Lib. III. sicut et sequentes versus habentur.

'Ακυρώτερον] Minus proprie.

Florenteisque] Hodie in Virgilio legitur, *pubentesque:* loquitur autem ibi Poëta de admissariis equis, 'et blandum laborem' ipsum coitum appellavit.

§ 7 *Superare*] Hanc vocis significationem tanquam novam, sicuti etiam 'exercitum ductare,' annotavit Quintil. lib. x. Cicero tamen pluribus locis ita loquitur, uno exemplo contenti erimus; 'de eo quod ipsis superat, aliis gratificari volunt.' lib. de Fin.

Ennii] De quo supra.

§ 8 *M. Ciceronis ad Plancum, &c.*] Vulgo, *ad L. Plancum et in epistola M. Asinii Pollionis.* Prænomen utrumque a quibusdam membranis abest. Cn. autem Plancus, et C. Asinius intelligendi, copula quoque delenda. Postremo nota, cum omnes illi epistolarum libri ad familiares appellentur, unumquemque tamen librum speciatim certa appellatione ab aliis dignosci, et ab ejus nomine mutuari titulum, ad quem prima libri illius est Epistola, etiamsi ad alios eodem libro non pauciores fortassis extent epistolæ. Vix enim est, ut credam certum numerum singulis libris fuisse appositum. Itaque Nonius aliique Grammatici librum epistolarum Ciceronis ad Memmium, ad Hirtium, ad Cæsarem, ad alios laudant sæpe; primum vero, secundum, tertium, ac deinceps nunquam. Est hic igitur li-

ber epistolarum ad Cn. Plancum qui vulgo decimus appellatur, in eoque libro tres leguntur C. Asinii Pollionis ad Ciceronem Epistolæ, in quarum postrema ita legitur: 'Proximis literis consilium meum expedietur, nam neque deesse neque superesse Reip. volo.' Non igitur inter fragmenta hæc verba reponenda fuerunt a viris eruditis, qui eorum collectioni præfuerunt. Nimirum vulgata scriptura corrupta, et antiquus mos librum quemque Epistolarum designandi ignoratus bonis viris imposuit. *Carrio lib.* I. *Emendat. c.* 17.

§ 9 *Pravitas omnis*] Legendum *ominis*: magna superstitio Romanorum fuit, ne quis mortis vocabulum nominaret, neu quis cum adolescente loquens, aut ejus res agens, verbum aliquod excidere sibi pateretur, quod ordinem fati turbaret, hoc est, ut sene superstite minor annis excederet vita. Ita hoc loco malum omen est senem superesse adolescenti; hoc enim velut voto juvari aut accelerari mors juvenis putabatur. Alluditur simul ad significationem versuum Plautinorum ex Asinaria productorum. *Barthius Adv. lib.* XXXV. *c.* 6.

CAP. XXIII. *Papyrio*] Patriciam fuisse et antiquam familiam ex Cic. ep. 21. lib. VI. ad Famil. constat.

Catone] Vide supra.

In curiam] Locus intelligitur, in quo Senatores consilia agitabant. Varro lib. V. de L. L. 'curiæ duorum generum, nam et ubi curarent Sacerdotes res divinas, ut curiæ veteres, et ubi senatus humanas, ut curia Hostilia, quod primus ædificavit Hostilius rex.' Erat et curia decima pars tribus: sicut enim Romulus in tres tribus Populum Romanum diviserat, ita tribus in denas partes distinguebantur, quia in eadem curia per Curiones sacra peragebantur.

Prætextatis] Prætexta puerorum (est enim etiam magistratus insigne) erat toga alba purpureo prætexta limbo, quam pueri gestabant usque ad XVII. annum, cum virilem togam induebant. Hinc anni prætextati alibi Gellio dicuntur. Pueri itaque bullam cum prætexta gestabant. Ascon. in III. Verr. 'Simul cum prætexta etiam bulla suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis scortea.' βουλὴ, vel βολὴ potius, Tarentinis βόλλη, ἀναβολὴ, ἀμβόλλα, atque hinc abolla. Atque Æolismum hoc sapit. De Prætexta autem vide diffuse loquentem Aldum Manutium in Quæsitis per Epistol. et præcipue Macrobium lib. VI. Saturn. qui pleraque hæc etiam ex Gellio more solito descripsit.

§ 4 *Prætextatus*] Atque ita posteri Papirii vocati sunt: familiæ enim ejus cognomina sex fuere Crassi, Cursores, Mathones, Mugillani, Pæti, et Prætextati. Carbones enim plebeii fuerunt. Vide Ant. Augustinum.

CAP. XXIV. *Epigrammata*] Inscriptiones sepulchrales.

Cn. Nævii] Comici hujus fabulæ passim citantur ab antiquis Grammaticis. Fragmenta ejus aliorumque veterum Poëtarum H. Stephanus edidit. Propter maledicentiam Scipioni Africano et Metello invisus in carcerem compactus a triumviris capitalibus, postmodum liberatus, in exilium deinde actus Uticæ obiit, ut in Chronico Eusebiano tradit Hieronymus ad Olymp. 144. Bello Punico primo interfuit, quod etiam versibus Saturniis descripsit, quod illi vitio vertit Ennius: 'Scripsere alii rem Versibus, quos olim Fauni vatesque canebant, Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat, Nec dicti studiosus erat.' Et tamen ipse hunc imitatus est, teste Cicerone in Bruto.

Campanæ] Luxus et superbia Campanorum etiam ab aliis scriptoribus reprehenditur. Innuere autem hic Autor Noster videtur, Cn. Nævium Campanum fuisse.

Si foret fas] Cum res humanas cum cœlestibus comparant Antiqui, iræ numinum avertendæ ita loqui soliti. Virgilius Ceiri: 'Magno, si fas est dicere, peplo, Qualis Erichtæis olim portatur Athenis.' Ovid. Metam. I. 'Hic locus est, quem, si verbis audacia detur, Non timeam magni dixisse palatia cœli.' Vide Barth. Advers. lib. XXXIV. cap. 8.

Divæ Camenæ] Musæ carminum præsides: dictæ olim casmenæ, et carmenæ, atque hinc carmen, carmenta, et carmentalia festa.

Orcino traditus thesauro] Pro Acheronte posuit, cui Orcus, quem eundem cum Plutone vel Charonte esse volunt Grammatici, præest. Verrius apud Festum, Orcum quondam Uragum dictum esse affirmat, unde per contractionem orcus appellatus sit. An nomen hoc ex Oriente non profluxerit, quibus ארקא terram denotat, dubito. Certe pleraque quæ ad Inferos pertinent nomina ex fonte illo originem traxerunt. Ita Erebus, Acheron, Hebraica nomina vel Syra sunt, quæ vesperam, vel occidentem et extrema rerum denotant. Atque hinc Poëtæ, qui Erebo creatam noctem fingunt, νυκτὰ ἐρεβεννὴν dixerunt. Quod et viri eruditi alibi diffuse ostenderunt: quinetiam ipsa Græcorum sacra ex oriente petita. Vide Heinsium ad Nonnum, et Bochartum in suo Phaleg. Sed ad rem. Orcum igitur cum Plutone confudit Antiquitas, quem et Molossorum regem fuisse Aidoneum nomine, ex Eusebio Hieronymus, et Cyrillus lib. I. adversus Julianum testantur. Sed quare Orcinus hic thesaurus appellatur? Græcis θησαυρὸς conditorium qualecunque sub terra denotat: si opes conditæ, θησαυρὸν χρημάτων appellant. Sic Plutarchus de Sollert. anim. θησαυρὸν foveam in arena appellavit, et in vita Philopœmenis carcerem quendam subterraneum. Latini favissas dixerunt. Vide Gellium nostrum lib. II. cap. 10. Per Orcinum igitur thesaurum vel sepulchrum, vel regnum subterraneum Plutonis intelligitur.

§ 2 *Postquam morte*] Male in antiquis editionibus quatuor hic versus ponuntur, cum tres sint heroici. Vulgo legitur *captus*, legi potest *raptus*, vel *aptus*, ab apiscor, pro adipiscor.

Et numeri innumeri] Turnebus per numeros carmina, innumeros prorsam orationem intelligit contorte admodum. Intelliguntur enim vel versus complures et vix numerabiles, vel tales qui ad prosam accedunt, et non videntur numeri, quales esse solent versus Comici, qui legibus sæpe metrorum soluti sermoni propiores sunt.

Pacuvii] Quem Ennii nepotem fuisse Eusebius ac Plinius referunt. Quanquam durior illi horridiorque stilus fuerit, prout tempora illa ferebant, gravitate tamen sententiarum, verborum pondere, et autoritate personarum clarissimum fuisse Quintilianus affirmat, et Cicero eum summopere in Tragœdiis extollit.

CAP. XXV. *Belli feriæ*] Vacatio a bello: feriis enim ab opere vacabant.

Ex castris concedatur] Ex Ms. R. recte restituit Lambecius, *in oppida ex castris concedatur.* Quod verba præcedentia quoque ostendunt, *neque in solis castris.*

Quadrigarii] Vide supra.

C. Pontium Samnitem] Hujus pater exercitum Romanum, ad furcas Caudinas interclusum, non sub jugum mittendum, sed aut liberum dimittendum aut interimendum censuit. C. itaque Pontius Herennii filius contra præscriptum patris exercitum Romanum fœde sub jugum misit, obsides sexcenti Equites imperati, qui capite luerent, si pacto non staretur. Verum cum Veturius Posthumiusque Coss. Roma reversi postulante ipso Posthumio per fecialem Samnitibus dediti, eos tamen Pontius recipere

noluit. Quem Papirius cum collega ita mox domuit, 'ut septem millia militum sub jugum missa fuerint, prædaque ingens Luceriæ capta, receptis omnibus signis armisque quæ ad Caudium amiserant, et quod omnia superabat gaudia equitibus recuperatis, quos pignora pacis custodiendos Luceriam Samnites dederant,' ut loquitur Liv. l. ix. Quod autem dicit Autor noster 'C. Pontium Samnitem a dictatore Romano sex horarum inducias petiisse,' hoc Livius non attingit. Quinetiam alii dictatori Lucio Cornelio victoriam hanc tribuunt, alii Consulum et inprimis Papirii hoc decus fuisse affirmant. Audi Livium: 'Haud ferme alia mutatione subita rerum clarior victoria Populi Romani est: siquidem etiam (quod quibusdam in annalibus invenitur) Pontius Herennii filius, Samnitium Imperator, ut expiaret Consulum ignominiam, sub jugum cum cæteris est missus. Cæterum id minus miror obscurum esse de hostium duce dedito missoque sub jugum. Id magis mirabile est, ambigi, Luciusne Cornelius dictator cum L. Papirio Cursore, magistro Equitum, eas res ad Caudium, atque inde Luceriam gesserit, ultorque unicus Romanæ ignominiæ, haud sciam an justissimo triumpho ad eam ætatem secundum Furium Camillum triumphaverit, an Consulum Papiriique præcipuum id decus sit. Sequitur hunc errorem alius error, Cursorne Papirius proximis Comitiis cum Q. Aulio Cæretano iterum ob rem bene gestam Luceriæ continuato Magistratu Consul tertium creatus sit, an L. Papirius Mugillanus, et in cognomine erratum sit. Convenit jam inde per Consules reliqua belli perfecta.'

Induciæ paucorum dierum] Induciæ non tantum in dies mensesve, sed in complures quoque annos extenduntur. Non itaque simpliciter verum, quod JCtus dicit in l. postliminium D. de captiv. 'induciæ sunt, cum in breve et in præsens tempus convenit, ne se invicem lacessant.' Verum hoc intelligendum de brevibus induciis castrensibus, quas contrahebant duces exercitus. Induciæ in annos viginti, triginta, quadraginta, etiam centum, quarum apud Livium exempla, a supremo Magistratu utrinque fieri solitæ. Vide H. Grotium.

Festive] Eleganter.

§ 2 *Vastioris*] Horridioris propter duplex χ. legendum enim erat ἐχεχειρία.

Manus cohibeantur] 'Εκεχειρίαν, quasi ἐχεχειρίαν dici vult Autor Noster, ab ἔχω et χείρ. Ita inducias appellavit Thucydides lib. v. Sicut etiam pro formula induciarum ponitur, ut scribit Scholiastes Thucydidis.

Τύπους, &c.] Descriptiones minus exactas, et rudi Minerva propositas.

'Υπογραφὰς] Delineationes primas, descriptiones.

'Ορισμοὺς] Definitiones.

Induciarum autem vocabulum] Hugo Grotius lib. III. de Jur. Bell. et Pacis cap. 21. putat veterem scripturam fuisse *Endoitia*, quod inde sive a certo tempore sit otium, apparet enim ex Gellio et Opilio Veteribus per *t*, non per *c* literam hoc nomen scriptum, et quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam singulariter. Vetus itaque scriptura fuit *Endoitia*, nam otium tunc oitium enunciabant, sicuti ex poina (nunc pœnam scribimus) punio, ex Poino Pœnus, et Punicus. Vide Servium in x. Æneidos ad vocem 'mœrorum.' Neque longe abit Donatus, cum inducias dictas vult quod indies otium præbeant. Ita Hugo Grotius.

§ 4 *Aurelius autem Opilius*] Qui Charisio et Festo frequens citatur, et juxta Suetonium de Illustr. Grammat. Epicurei cujusdam libertus Philosophiam primo, deinde Rhetoricam, novissime Grammaticam docuit. Ad exemplum autem Herodoti, Cephalæ-

onis, qui Epitomen Historicam illo titulo teste Photio conscripsit, aliorumque, libros quoque suos ita indigetaverat, quod, ut loquitur Suetonius, 'scriptores ac poëtas sub clientela Musarum esse judicaret.'

Introitus] Legendum puto *Endoitus*. 'Endoire' pro inire, hinc 'Endoitiæ,' vel 'indoitiæ,' vel induciæ, quod contractus de intermissione armorum iniretur. 'Endu' autem et 'indu' Veteribus dicebatur promiscue, hinc induperator, indigena, et contra Endoperator, Endogredi. Apud Festum etiam occurrit, 'Endoitium,' pro 'initium,' quod multum facit ad confirmandum illud, quod jam modo produxi. Vossius putat inducias dictas, quasi Endu otia. Aldus Manutius ab inducendo; Nonnemo quod 'inter duces' fieret contractus.

CAP. XXVI. *In diatriba*] Græci per διατριβὴν vel intelligunt congressum Philosophorum disputandi causa, vel ipsum locum in quo διατρίβουσι sive seipsos exercent.

Taurum] Berytius hic fuit Philosophus, vixitque sub Antonino Pio, scripsit de differentia Dogmatum Platonis et Aristotelis, ut Suidas testatur. Commentaria quoque in Gorgiam Platonis citantur a Gellio nostro lib. VI. cap. 14. et hic commentaria postmodum appellat Auctor, sed quænam intelligat dubium est.

Morbo] Stoico more loquitur: audi Ciceronem I. Acad. 'Cum Antiqui perturbationem animi ex homine non tollerent, naturaque et condolescere, et concupiscere, et extimescere, et efferri lætitia dicerent, sed ea contraherent in angustumque deducerent, Zeno omnibus his quasi morbis voluit carere sapientem.' Vere tamen Stoicis non tam morbi, quam morborum initia erant. Vide Senec. Ep. 75. utrum autem ira deceat sapientem, consule Arrianum lib. I. Dissert. cap. 18. et 28.

5 *Plutarchus noster*] Fuit enim is Tauri Præceptor.

§ 2 *Tunicam*] Interiorem tunicam, quam vocant subuculam et indusium.

Cædi loro jussit] Magistratus virgis cædit nocentes, servos domini loris coriaceis. Falluntur itaque illi, qui lora virgulta esse putant, et quidem, ut Donatus putat, ex lauro. Lorum Veteribus corium, unde et lura utrem coriaceum denotat.

Edissertavisse] Aliter *dissertavisse*. Utitur hoc vocabulo etiam Plaut. in Amphyt.

Περὶ ἀοργησίας] I. e. 'De non irascendo:' scripsit Plutarchus librum de Ira, uti inter Latinos Seneca. Vide et Aristot. Moral. l. IV. c. 5. et qui contra Peripateticos immerito insurgit, Lactantium de vero cultu l. VI. c. 19.

Mulcaret] Vulgo, *multaret*: proprie teste Servio de verberibus dicitur.

§ 3 *Gestio*] Gestu iracundiam ostento.

§ 4 Ἀνάλγητον] Id est, 'Animum doloris et sensus expertem.' Quod Stoici statuunt, secus atque Peripatetici, qui moderandos esse affectus statuunt, non extirpandos, quia natura eos hominibus insevit. Apposite Architas apud Stobæum Serm. I. γίγνεται ἐκ τῶν παθέων ἁ ἀρετὰ καὶ γεννηθεῖσα πάλιν σὺν αὐτοῖς συνίσταται, ὥσπερ τὸ καλῶς ἡρμόσμένον ἐκ τοῦ ὀξέως καὶ βαρέως, καὶ τὸ εὔκρατον ἐκ τοῦ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ τὸ ἰσόῤῥυπον ἐκ τοῦ βαρέως καὶ κώφω. οὐκ ἀφελεῖν οὖν δεῖ τὰ παθέα τῆς ψυχῆς. οὔτε γὰρ ὠφέλιμον, ἀλλὰ συναρμόσασθαι ποτὶ τὸ λόγον ἔχον τῶ δέοντος καὶ τῶ μετρίω. Id est, 'Nascitur ex affectibus virtus, et nata cum illis consistit. Sicut concinna modulatio ex acuto et gravi: item temperies ex calido et frigido: iterumque æquilibrium ex ponderoso et levi. Non igitur tollere affectus oportet. Id enim inutile; sed aptare ad id quod rationem decori et mediocritatis habet.'

LIBER II.

Cap. i. *Socrates*] Apud Aristophanem in Nebulis similia fere invenies. Καὶ μὴ κάμνεις, μήθ' ἑστὼς, μήτε βαδίζων, Μήτε ῥιγῶν ἄχθει λίαν. 'Neque fatigaris vel stando multum, vel eundo, Neque algens multum doles.' Quos versus quoque citat Diogenes Laërtius. Cæterum quod inconnivens, immobilis iisdem in vestigiis steterit a Solis ortu ad Solem alterum orientem apud Laërtium non invenitur, nisi quod cum militaret tota nocte in uno habitu permansisse referat. In eo autem imitatus est Ægyptiorum Gymnosophistas, et Indorum Brachmanes, qui ad summam tolerantiam se exercebant. Vide Strabonem lib. xv. et Solinum, qui de Indorum sapientibus ita loquitur: 'Philosophos habent Indi, quos Gymnosophistas vocant, qui ab exortu adusque Solis occasum contentis oculis orbem candentissimi sideris contuentur, in globo igneo rimantes secreta quædam, arenisque ferventibus perpetem diem alternis pedibus insistunt.' Vide et Plin. lib. vi. Hist. Nat. Cicer. lib. v. Tusc. Qu. Lucanum lib. iii. aliosque scriptores, et novissime Rogerium de Brachmanis, qui hodieque Bramines dicuntur, qui eosdem imo graviores labores sustentant. Sed hæc obiter. Socratis itaque laborum constantia ab Autore Nostro hic prædicatur. Idem in paupertate dives, divitiarum contemptor Ælian. lib. ix. c. 29. Etiam in ipso frigore hyemis ipsam glaciem nudis calcabat pedibus, et ut loquitur Alcibiades in Platonis Symposio, ἀνυπόδητος δὲ διὰ τοῦ κρύσταλλου ῥᾷον ἐπορεύετο ἢ οἱ ἄλλοι ὑποδεδεμένοι.

Perdius ac pernox] Per totum diem ac noctem.

Inconnivens] Non motans palpebras. Apuleius 'inconnivas vigilias' dixit, 'et in perpetuam lucem pupillis excubantibus.'

Secessu mentis] Quem ἔκστασιν Græci appellant, quæ juxta Galenum vehemens melancholica motio. Nam quæ de mentis a corpore secessu scripsere Veteres et recentiores, affanias esse arbitror, nisi divinæ fuerint ἐκστάσεις. Vide tamen Hippocratem lib. de Morb. Sacr. Galenum, Aristot. in lib. de Divinat. per somnium et Plutarchum de Dæmon. Socratis.

Mentis] Mens altior animi pars, rationum judicatrix, animus spiritus ipse rationalis.

§ 2 Πολλάκις] Id est, 'A Sole oriente usque ad alium Solem stetit erectior stipitibus arborum.'

Temperantia] Hanc temperantiam in victu et amictu præter Platonem etiam prædicat Xenophon ἀπομνημον. α. Cicero lib. ii. de Fin. 'Cibi condimentum illi fuisse famem, potionis sitim' affirmat. Libanius in Apologia, ὕδωρ δὲ πίνων ἥδιον ἢ Θάσιον οἶνον ἕτεροι. τότε πεινῶν ἐσθίειν ἀντὶ Περσικῆς πριούμενος τραπέζης. Ideo Chrysostomus in Orat. ad Patr. infidel. illum rege Archelao beatiorem et splendidiorem fuisse affirmat.

Pestilentiæ vastitate] Diogenes Laërtius dicit tam parce ac temperate vixisse, ut quum Athenas pestis sæpenumero vastaret, ipse nunquam ægrotaverit. Loquitur autem hic Autor Noster de immani peste, quæ afflixit Athenienses tempore belli Peloponnesiaci. De qua vide Thucydidem lib. ii. et Poëtam Lucretium lib. vi. qui elegantissime illam describunt.

Belli Peloponnesiaci] Bellum hoc in

Græcia longe atrocissimum, maximeque diuturnum inter Athenienses et Peloponnesios erupit Olympiade 87. cujus varia admodum fuit fortuna. Anno decimo induciæ factæ quinquaginta annorum, sed post octo annos ruptæ. Ultimo a Lacedæmoniis victis ad Ægospotamon Atheniensibus, urbe capta, ineunte anno vigesimo octavo finis bello impositus. Vide Thucydidem lib. II. Diodor. Sic. lib. XII. Plutarch. in Pericle.

Internecino genere] Quod omnes sine discrimine penitus necabat. Ita et internecinum bellum dicitur, cum de capite et fortunis decernitur. Ita interficere et interimere dicitur. 'Inter' enim significat 'penitus' in illis compositis.

Parcendi] Parce juxta diætam et moderate victitandi.

Voluptatum labe] Quæ corpus animumque frangunt, et debilitant.

Omnium cladi] Hinc Lucretius, 'Nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus, Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.'

CAP. II. *V. Cl.*] Vide supra.

Præses] Hoc vocabulum nonnunquam generale, et Proconsules, Legatos, Rectoresque Provinciarum complectitur lib. I. ff. de offic. Præsidis. Vide Dion. lib. IV. Speciatim ii sunt Præsides qui a Cæsare cum summo imperio in Provincias mittebantur, Proconsules a Senatu qui anno proximo consulatum gesserant, sicuti et proprætores, qui præturam administraverant, quamvis et hi nonnunquam Proconsules appellarentur; Legati non suo sed Principis nomine in diplomatibus utebantur, quia Princeps quasdam Provincias sibi reservabat, in quas Legati mittebantur. Ita Pontius Pilatus Lactantio legatus Syriæ appellabatur.

Cretæ] Nota insula in mari Mediterraneo, quæ ἑκατόμπολις olim, sive centum civitates continebat. Virgil. 'Creta Jovis Magni medio jacet insula Ponto, Mons Idæus ubi, et gentis cunabula nostræ, Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.' Strabo Curetem primum (forsan a Curetibus) dictam refert. Martianus Capella Cretem regem Curetum appellat, Martianus Heracleotes a rege indigena Crete nominatam Cretam scribit. Diodorus Ammonem a Saturno expulsum Cretam aufugisse commemorat: atque ibi filiam regis Cretam in uxorem duxisse, unde insulæ nomen. Vide Strabonem lib. X. Plin. lib. IV. c. 12. Solinum cap. 11. De Jovis ibidem sepulchro memorabiles versus Callimachi in Hymno in Jovem: Κρῆτες ἀεὶ ψευσταί, καὶ γὰρ τάφον, ὦ ἄνα, σεῖο Κρῆτες ἐτεκτήναντο, σὺ δ' οὐ θάνες, ἐσσὶ γὰρ αἰεί. Id est, 'Cretenses semper mendaces, nam tibi, o Rex, sepulchrum Cretenses erexerunt. Tu autem non mortuus, semper enim existis.'

Provinciæ] Devictæ armis regiones provinciæ appellantur, quæ alienis legibus et regimini obnoxiæ, atque etiam stipendiariæ et vectigales erant. Prout autem gubernabantur, vel Proconsulares, vel Proprætoriæ vel Præsidales appellabantur. Et sicut quædam Populi, quædam Principis censebantur, inprimis 'validiores, et quas annuis Magistratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat,' ut loquitur Suetonius in Augusto, ita crebro mutabantur, et quæ præcedenti anno Proconsulares, dein Proprætoriæ erant, prout vel Coss. vel Prætt. in Provincias mittebantur. Sic et fiebant Præsidales, quæ fuerant Proconsulares, atque ita vice versa. Cretam fuisse sub jure Populi Dio Cassius affirmat, hic apud Autorem Nostrum Præsidalis fuisse videtur: nisi dicendum Præsidis nomen hic generaliter sumi.

Sectatoribus] Discipulis, qui illum sectabantur. Sectari proprie de Philosophorum discipulis dici, Donatus affirmat.

Commodum] In tempore.

§ 2 *Absque præjudicio*] Ea conditione, ut nihil juris decedat filio.

Perpensatione] Accurata examinatione.

§ 3 *Connivere*] Dissimulari, intercludi. Proprie enim 'connivere' oculos claudere, atque per vices aperire: nonnunquam simpliciter pro 'claudi.' Ita oculi somno dicuntur connivere.

Discumbatur] In lectulis discubitoriis. Antiquitus autem tribus potissimum lectulis in conviviis utebantur. Unde et triclinia, et tricliniares lecti appellantur: triclinia autem tam pro lectulis, quam loco cænationis vel conclavi sumebantur. Vide Vitruv. lib. v. cap. 5. et lib. x. cap. 6. et lib. xxviii. D. de Serv. Urban. præd. nonnunquam duo tantum lecti erant, quod biclinium apud Plautum dicitur. Sed tribus lectulis ut plurimum utebantur. Dignior autem locus habitus ultimus medii lecti, dominus vero convivii tertii lecti primum locum premebat. Ita dominus et honestissimus convivarum se invicem attingebant. Ita dixit Sallustius in fragmentis Sertorium Imperatorem in medio lecto inferiorem discubuisse, Perpernam dominum convivii in imo. Illustrium virorum lecti erant altiores, humiles minus honesti, quales erant Punicani apud Val. Max. lib. vii. c. 5. Hi singuli lectuli vel unum tantum capiebant, et scimpodium dicebatur, vel duos, uti ex antiquis Romæ lapidibus liquet, vel etiam plures. Fuit postmodum stibadium quoque in usu, qui erat torus continuus et semirotundus, unde et sigma vocatur, quod majusculæ Græcanicæ literæ quæ eadem cum Latina C. figuram referret. Quod Heptaclinon, vel hexaclinon dicebatur, quia sex vel septem capere poterat convivas. Et quia erat semicirculare, hinc cornu dextrum et sinistrum illi tribuunt antiqui autores. Sinistro autem dignitate primus accumbebat, ultimus dextro extremo loco. Nonnulli tamen dextrum cornu majoris dignitatis fuisse autumant. Sed contrarium Salmasius ostendit. Discumbebant itaque in lectulis antiquitus, mulieres quidem primo sedebant, quod turpis visus est in muliere accubitus teste Isidoro lib. xx. Sed postmodum quoque accubuisse ex Valerio liquet, qui ita loquitur lib. ii. cap. 1. 'Fœminæ cum viris cubantibus sedentes cænitabant: quæ consuetudo ex hominum convictu ad divina penetravit: nam Jovis Epulo ipse in lectulum, Juno et Minerva in sellas ad cœnam invitantur. Quod genus severitatis ætas nostra diligentius in Capitolio, quam in suis domibus servat: videlicet quia magis ad rem pertinet Dearum quam mulierum disciplina contineri.' De modo autem accumbendi apud Romanos audi Lipsium. 'Accumbebant reclinata supera parte corporis in cubitum sinistrum, infera in longum porrecta ac jacente: capite leviter erecto, et dorso pulvillis modice suffulto. Primus decumbebat ad caput lecti, cujus pedes porrigebantur pone dorsum secundi: Secundus vero occiput obvertebat ad umbilicum primi pulvillo interjecto, pedes jacebant ad tergum tertii, et sic deinceps tertius, sic quartus.' Vide eundem lib. iii. Antiq. Lect. F. Ursinum et Ciaconium de Triclin. et Mercurialem de Arte Gymnast. lib. i. cap. 11.

De Officiis] Quæ decore observari debent.

§ 4 *Qui priori anno*] More solito, cum priori anno Consul fuisset, missus erat Proconsul ad Provinciam administrandam.

Consuli] Si quis enim occurreret Consuli, equo descendere oportebat. Lictores, si sponte non faceret, equo descendere jubebant.

In equo vehens] Ita antiqui loquebantur, pro 'vectus.' Ita Cicer. i.

Nat. 'Qualis illa maritimus Triton pingitur natantibus invehens belluis.' Ita et Livius lib. XXII. aliique.

Ubi juxta venit] Valerius Maximus ita hanc historiam commemorat lib. II. cap. 3. 'Idem præstitit ille Fabius, qui a Senatu legatus ad filium Consulem Suessam missus, postquam animadvertit eum ad officium suum extra oppidum processisse, indignatus quod ex lictoribus XI. nemo se equo descendere jussisset, plenus iræ sedere perseveravit: quod cum filius sensisset, proximo lictori, ut sibi appareret, imperavit. Cujus voci Fabius continuo obsecutus: Non ego, inquit, fili, summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui, an scires Consulem agere: nec ignoro, quid patriæ venerationi debeatur: verum publica instituta privatis potiora judico.' Intelligitur autem Q. Fabius Verrucossus, qui, ut refert Livius, filio Consuli legatus ad Suessulam in castra venit bello Punico secundo. Quanquam enim Valerius conjungat duo exempla Fabiorum, prius de C. Fabio Rulliano, qui Fabio Gurgiti filio bello Sannitico legatus fuerat, posterius tamen de illo intelligi non potest, cum Q. Fabius Rullianus octuaginta annis major fuerit. Itaque recte colligit Pighius Q. Fabium Verrucossum intelligendum esse.

Qui apparebat] Qui præsto erat. hinc Apparitores dicti: et munus ipsum apparitio apud Cic. Ep. 54. lib. XIII. ad Famil.

CAP. III. *H Literam*] An litera esset H, an aspiratio, dubitant quoque Antiqui. Eodem enim modo scribebatur Græcis Latinisque, uti testantur Velius Longus, Terentius Scaurus, Marius Victorinus, et Priscianus. Ita ΗΟΔΟΙ, pro ὁδοὶ, ΠΗΙΛΟΣ, pro φίλος scribebant. Ex quibus videtur colligi revera literam fuisse. Diomedes lib. II. ita scribit: 'H,' inquit, 'interdum consonans, interdum adspirationis creditur nota.' Sed revera potius adspirationem fuisse tam apud Græcos quam Latinos verior sententia. Vide Priscianum lib. I. de Numero Literar. apud Veteres. Inter recentiores Politianum cap. 19. Miscellan. Jov. Pontanum de Aspiratione: sicuti autem H Atticum, ita Digamma Æolicum F similis est naturæ. Halitum enim quendam refert tam in principio, quam in medio dictionis: quinetiam pro nihilo habetur, neque syllabam producit, ut in illo versu, Ἄμμες δ' Fειρήναντο θεοὶ, τοὶ δ' ὤμοσαν Fαιὲν.

Spiritum] Halitum, aspirationem, quia neque labiorum motu, neque dentium auxilio opus est.

Vocibus verborum firmandis] Revera ubi extrinsecus vocalibus adscribitur, in tantum non sonat, imo, nisi impetu fiat, vix auditur, consonantibus sonitum plurimum intendit. Cicero tamen de Perf. Oratore, nullum usum fuisse aspirationis in consonantibus refert.

Viridior] Florentior, majoris vigoris.

Ἰχθὺν, ἱρὸν] Nonnulli vertunt 'piscem, sacrum,' atque in illo se admodum torquet Ludovicus Cœlius lib. VII. cap. 12. Alii pro Iro, seu paupere sumunt. Scaliger ad oram Gellii sui recte adscripserat ἰχῶρα. ἰχὼρ autem tenuis humiditas dicitur, vel etiam tenuior sanguis, vel exterius pro tenui sanie ponitur. Vide Galenum, et C. Celsum lib. V. cap. 25. Homerus Il. E. vulneratæ Veneri adscribit, Ἰχὼρ, οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι. Quod in Alexandro vulnere saucio, cum Jovis Ammonis filius haberi cuperet, risit Callisthenes Philosophus. Attici igitur pro ἰχὼρ, ἱχὼρ dixerunt. Catullus ridet Arium, qui has adspirationes inepte sectabatur, 'Chommoda dicebat, si quando commoda vellet Dicere, et hinsidias Arius insidias, Et tum mirifice sperabat se esse locutum, Cum

quantum posset, diceret Hinsidias. Credo sic mater, sic Liber avunculus ejus, Sic maternus avus dixerat, atque avia. Hoc misso in Syriam requierunt omnibus aures, Audibant eadem hæc leniter et leviter. Nec sibi postilla metuebant talia verba, Quum subito adfertur nuncius horribilis, Ionios fluctus, postquam illic Arius esset, Jam non Ionios esse, sed Hionios.'

Citra morem gentium Græciæ] Præcipuæ dialecti, Attica, Ionica, Dorica, Æolica. Æoles adspirationem haud agnoscunt, Attici delectantur.

Inspirantis] Badius *inspirantes* legit, in accusativo casu, ut ad Atticos referatur.

§ 2 *Fidum Optatum*] Non esse hoc nomen Grammatici autumat C. Barthius Advers. lib. XXXV. c. 7. Veteres editiones, *fidum optatumque*, legunt. Barthius legit *fidum opinatumque*. Quod vocabulum etiam Gellio usurpatum annotavit Andreas Alciatus lib. VIII. Parergon cap. 12. plura hujus vocabuli exempla habes apud Savaronem ad lib. I. Ep. 5. Sidonii Apollinaris. Opinati dicuntur de quibus magna opinamur. Ita Florus lib. II. c. 7. 'Opinatissimam Rhodon,' id est, celeberrimam appellavit, restituente quædam verba Pighio quæ in vulgatis non habentur. Verba ita se habent: 'Rhodii nauticus populus. Nam Rhodos opinatissima insula, et totius Asiæ insularum metropolis cum pene omnibus Cycladibus arma pertimescens Romana jam dudum se fœderatam populo illi conjunxerat, et navali bello solatia condonabat. Quibus a mari Consul,' &c.

Sigillariis] Festis sigillarium diebus, quæ sequuntur Saturnalia. Macrobius lib. I. cap. 10. 'Saturnalia uno tantum die, id est, quartodecimo Calendarum solita celebrari: sed post in triduum propagata sigillariorum adjecta celebritas in septem dies discursum publicum et lætitiam religionis extendit. Nomen ex eo sigillaribus, quod ultro citroque sigilla, sive imagunculas, et munuscula alia missitarent.' Ausonius festa sigillorum appellavit. Turnebus lib. XXIII. c. 28. putat per sigillaria aliquando intelligi locum hoc nomine, ubi libri aliæque res promercales venibant. Adducitque pro se Ausonium ad Paulum: 'Pro quo si per sigillaria in auctione veniret, neque Afranius nauci daret, nec Stichum suum Plautus offerret.' Mercatores enim venalia certis locis habebant sigilla sive imagunculas, aliaque munuscula quæ sibi invicem missitabant. A Sigillis autem Sigillaria appellabantur. Vide Senecam Ep. 12. et Suetonium in Claudio cap. 5. et Spartianum in Caracalla, et Hadriano.

XX. aureis] Vide supra.

Vestibulum ante ipsum] De vestibulo vide Agellium lib. XVI. cap. 5. ubi plura dicemus. Extant autem Virgilii hi versus lib. II. Æneid. vs. 469.

Luce aëna] Pro aheni. Vide Macrob. lib. V. Saturn. cap. 12. Homerus Iliad. V. Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἀπολαμπομενάων.

Virgilii versu] Extat lib. I. Georg. vs. 296. per 'folia' ramum pampineum vel folia compaginata intelligere videtur, quibus spumam rustici auferebant: pro *tepidi* legisse videtur Servius *trepidi*. Audi illum: 'tepidum dicitur, quia quod bullit, quasi tremere videtur.' Pro dispumat, apud Virgilium hodie legitur *despumat*. Et ita antiquissima Veneta editio. Willichius 'despumat,' 'defrutat' interpretatur, sicut 'defrutare vinum' dixit Columella. 'Defrutum' autem dicebatur, 'mustum ex duabus partibus ad tertiam decoctum,' teste Columella lib. XII. cap. 20. et 21. et juxta Marium Victorinum 'defervere et decoqui' denotat.

CAP. IV. *Subscript.*] 'Subscribere'

denotat quoque 'inscribere,' quando accusator nomen suum profitetur, criminisque reum accusaturum. Ita Seneca in Apoloc. 'Ducit illum ad tribunal Æaci: is lege Cornelia, quæ de Sicariis lata est, quærebat: postulat nomen ejus recipi. Edit subscriptionem, occisos Senatores XXX. Equites Romanos CCCXV. atque plures.' Ita promiscue sumitur in l. ult. D. de Priv. delict. l. ult. ff. de Furt. l. XXIV. D. Ad L. Corn. de Fals. l. II. C. ad Sct. Turpil. Nonnihil tamen interest. Inscriptio est professio ipsa accusatoris se Mævio vel Titio litem criminis alicujus intentaturum esse, idque fiebat vel libello publico judici porrecto, vel querela publice deposita. Is qui inscripserat, sive publice nomen suum professus erat, subscribebat se professum esse, et ad talionis pœnam se obligabat, si non probasset.

Divinatio] Divinatio dicebatur judicium de futuro, uter debeat accusare, quo judex alterum alteri quasi divinando præponit in accusando, vel quod res ageretur sine testibus et tabulis, atque ita judices veluti divinarent. Quod fiebat inprimis si inter accusatores non conveniret. Alioquin plures simul accusare poterant. Ita cum dubium esset an Cicero an vero Cæcilius accusaret Verrem, Cicero constitutus est. Multum enim interest uter accusationem instituat. Quomodo hæc divinatio fieret, vide Asconium Pædianum, Ciceronem, et JCtum Ulpianum in l. XVI. ff. de Accusat.

Gabius Bassus] In antiquiss. Edit. *C. Bassus.* Vide Gellium nostrum lib. III. c. 6. Apud Macrobium legitur, *Gavius Bassus.* Itaque Scriverius putabat *Gavium* apud Gellium legendum: sicut crebro illud nomen in antiquis inscriptionibus occurrit, atque integrum permansit lib. X. cap. 17. Noct. Att. Res tanti non est, cum *b* et *v* sæpe in se invicem commutentur.

CAP. V. *Lysia*] Unus ex decem præstantissimis oratoribus Græciæ. Succinctus hic, subtilis, elegans, sed tenuis, cui si quid demas, sententia turbabitur. Audi Ciceronem in Oratore: 'Dicat igitur Attice venustissimus ille scriptor, ac politissimus Lysias. Quis enim id possit negare? dum intelligamus hoc esse Atticum in Lysia, non quod tenuis sit atque inornatus, sed quod nihil habeat insolens aut ineptum.' Accedat Fabius Quintilianus lib. X. 'Lysias subtilis atque elegans, et quo nihil, si oratori satis sit docere, quæras perfectius. Nihil enim est inane, nihil accersitum: puro tamen fonti, quam magno flumini propior.' Vide Dion. Halicarnassæi de Lysia judicium, Plutarchum, et Photium in Bibliotheca. sicut itaque Lysias pressus, ita Plato luxuriat poëtico stilo, et demi quidem illi aliquid potest sine sententiæ diminutione, elegantia tamen et florida facundia perit.

CAP. VI. *Cornutus Annæus*] Qui a Charisio aliisque etiam citatur. Vide Gell. lib. IX. cap. 10.

In his versibus] In Bucolicis Ecloga 6. 'Quid loquar aut Scyllam Nisi? aut quam fama secuta est,' &c. Loquitur autem de utraque Scylla, Nisi et Phorci, 'quam fama secuta est, Dulichias vexasse rates.' Quamvis forsan miscuisse fabulas Poëta videatur. Propertius quoque lib. IV. Scyllam Nisi et Phorci confudisse videtur, cum ita loquitur: 'Quid mirum in patrios Scyllam sævisse capillos, Candidaque in sævos inguina versa canes?' Et Ovidius: 'Per nos Scylla patri canos furata capillos, Pube premit rabidos inguinibusque canes.' Idem: 'Præterita cautus Niseide navita gaudet.' Niseis est filia Nisi. Scyllæ itaque confunduntur, sicuti etiam poëtæ Jovi, Herculi, Theseo, quæ a pluribus ejusdem nominis gesta sunt, uni promiscue ad-

scribunt. Alioqui Niseidem filiam Nisi Megarensium Regis succiso paterno crine arcem Minoi prodidisse, atque ipsam in Cirin avem mutatam fingunt poëtæ. Altera autem Scylla Phorci, et Cratæis Nymphæ filia (quam Apollonius Rhodius Hecatem quoque appellat) vel juxta Hesiodum Phorbantis et Hecates filia, in saxum marinum in Siculo freto mutata fingitur. Quia autem fluctus allisi canum latratum imitantur, hinc pube tenus canibus succinctam esse fabulantur. σκύλλος autem, uti et σκύλαξ catulum Græcis denotat. Thucydides lib. IV. per Charybdin, cui vicina Scylla, vorticosum mare, quale in Siculo freto propter angustias hodieque esse solet, intelligit. Scyllam alii triremem piraticam fuisse tradunt, quæ mare Tyrrhenum Siculumque infestaret, atque ἀπὸ τοῦ σκυλλεύειν, vel potius σκύλλειν nomen acceperit. Vide Servium ad dictum locum: et consule simul Nannium lib. VI. συμμικτ. c. 6.

Dulichias] Servius: Dulichium insula est, ubi mons est Ithacus, in qua fertur habitasse Ulysses: eoque et ipse Dulichius, et Dulichias habuisse rates dicitur.'

§ 2 *Euristhea durum*] Qui imperabat instinctu Junonis Herculi, ut varia monstra conficeret, atque ita tandem periret. Vide Diodorum, et Hygin. Versus extant lib. III. Georg. initio.

Busiridis] Quem alii Phœniciæ et oræ maritimæ Præfectum, alii (inter quos Servius) Regem Ægypti fuisse dicunt, qui mactatos advenas Jovi sacrificabat. Quem Hercules clava adortus cum filio Iphidamante et præcone Chalbe interemit. Ita Strabo, Plutarchus, Diodorus, Apollonii interpres. Hujus tamen laudes scripsit Isocrates. Hunc nonnulli cum Pharaone eundem esse volunt, qui edicto truculento masculam Israëlitarum sobolem interimere conabatur.

Per tunicam] Extat lib. x. Æneid. vs. 314.

§ 3 *Vexasse*] Ita fere iisdem verbis Virgilium defendit Probus apud Servium: alii volunt per tapeinosin dictum, nam non vexavit, sed evertit rates. Similia Gellii nostri sententiæ habes apud Asconium Pædianum in Divinat. Macrob. lib. VI. cap. 8. qui iisdem fere verbis integroque capite Gellium expressit. Quinetiam Poëta ad Scyllæ etymon allusit: σκύλλειν enim vexare denotat, ut ex Philoxeni aliorumque glossis ostendit Vossius.

Inclinatum est] Derivatum est, traductum.

11 *Taxare*] Festus: 'Taxat, et taxatio, a verbo tango dicuntur.' Veteres *tago* dixerunt, pro *tango*: hinc taxare, æstimare, quod crebro tactu fieri solet.

§ 4 *Hannibal*] Testis clades ad Ticinum, Trebiam, Thrasymenum, et novissime Cannas, qua extrema clade 'quadraginta millia peditum, duo millia septingenti equites, et tanta prope civium sociorumque pars cæsi.' Quæ postrema verba ita intelligenda, ex quadraginta millibus æquam partem sociorum cæsam, non præter quadraginta millia civium, etiam quadraginta civium Romanorum interempta fuisse. De Annibale vide Livium, Plutarchum, aliosque Romanæ Historiæ scriptores.

Sævitiæ aut immanitatis] Florus de Cannensi clade: 'Documenta cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus; pons de cadaveribus jussu ducis factus in torrente Vergelli, modii duo annulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura.' Pontis illius non meminit Livius, sed Valerius Maximus lib. IX. cap. 11. quamvis corrupte legatur vulgo in *flumen Gelo*: in veteribus tamen libris Eliæ Veneti *Vergello* legi monet Colerus, atque ita restituit quoque Pighius. Ita apud Appianum Cornelius Lentu-

lus Carthaginensibus objicit captivos in fluvios conjecisse, ut usum pontium præberent.

§ 5 *Illaudato*] Qui nullis laudibus dignus est, qui omnibus vitiis, ut Sallustius loquitur, coopertus est.

Efflictis] Perditis moribus.

Πολλάκι] 'Quandoque est olitor valde opportuna locutus:' legitur etiam πολλάκι τοι καὶ μωρὸς ἀνὴρ, ut non de olitore sed stulto loquatur: atque ita Macrobius lib. VI. Saturn. c. 7.

§ 6 *Instar*] Simulachrum, effigies, figura. Suetonius in Julio Cæsare: 'cujus etiam instar pro æde Veneris genitricis postea dedicavit.' Apuleius Florid. XI. 'Psittacus Indiæ avis est: instar illi minimo minus quam columbarum.'

Ηὔδα] I. e. 'Loquebatur inculpatus vates.'

Οὐκ ἄκοντε] Id est, 'non inviti volabant:' extat hoc hemistichium 'Οδ. γ. vs. 494.

'Ενθ' οὐκ ἂν, &c.] Id est, 'Tunc neque cernere erat torpentem Agamennona divum, Nec pavidum, nec nolentem decernere ferro.'

Βρίζοντα] Dormitantem, νυστάζοντα: Didymus, βρίζαι κυρίως ἐστὶ μετὰ βάρους τροφῆς ἀπονυστάξαι. atque hinc metaphorice torpentem, negligentem, ἀμελοῦντα.

Ορος, &c.] Id est, 'terminus magnitudinis voluptatum, omnis doloris privatio.'

§ 7 *Inamabilem*] Virgilii versus sunt lib. VI. Æneid. 'Fata obstant, tristique palus inamabilis unda Alligat, et novies Styx interfusa coërcet.' Homerus 'Οδ. λ. ἀτερπέα χῶρον appellavit.

Κατὰ στέρησιν] 'Secundum privationem.'

Sic in Actionibus civilibus] In Jure civili quoque laudare denotat citare, nominatim appellare, ita Pomponius in L. tenetur de Act. Empt. 'Si tibi iter vendidero, ita demum auctorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus, qui acquirere servitutem volueris.' Ita laudare testem in Novellis Marciani appellatur. Vide et Turnebum lib. II. Advers. cap. 11. Rationem idem reddit, quod quem quis testem nominabat, una et laudem ejus commemorabat, ne indignus testimonio dicendo videretur. Sed non opus erat hac interpretatione, nam 'laudare' simpliciter pro 'nominare' dicitur. Vide et Macrobium lib. V. c. 7. et Nonium in 'laudare.'

Templum Dianæ Eph.] Intelligit templum primum, cujus architectus Chersiphron. Strabo τὸν δὲ νεὼν τῆς 'Αρτέμιδος πρῶτος μὲν Χερσίφρων ἠρχιτεκτόνησεν, εἶτ' ἄλλος ἐποίησε μείζω· ὡς δὲ τοῦτον 'Ηρόστρατός τις ἀνέπρησεν ἄλλον ἀμείνω κατεσκεύασαν, συνενέγκαντες τὸν τῶν γυναικῶν κόσμον, καὶ τὰς ἰδίας οὐσίας, διαθέμενοι δὲ καὶ τοὺς προτέρους κίονας. Quo innuit Chersiphrona primum templum construxisse, alium postea majus fecisse, ultimo post incensum templum ab Herostrato novam et meliorem templi structuram fabricatam, collatis tum ex propriis facultatibus tum ex mundo muliebri sumptibus. Quando itaque legimus Dinocratem architectum fuisse, non de primo, sed ultimo templo intelligendum, quod longe augustius et admirabilius fuit. An de primo, secundove, vel tertio Plinius intelligendus, dubium est: ultimum intelligendum videtur. Audi illum lib. XXXVI. c. 14. 'Magnificentiæ vera admiratio extat templum Dianæ Ephesiæ ducentis viginti annis factum a tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræmotus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substravere carbonibus, dein velleribus lanæ. Universo templo longitudo est trecentorum quindecim pedum, latitudo ducentorum viginti: columnæ centum viginti septem a singulis regibus factæ sexaginta pedum altitudine. Ex iis tri-

ginta tres cælatæ a Scopa.' Alibi constructum hoc templum quadringentis annis dicit lib. XVI. c. 40. Sed pro CCCC. ibi legendum arbitror CCXX. facili librariorum errore. Templum itaque primum incendit Herostratus Olympiade centesima sexta, conflagravit ea ipsa nocte qua Alexander Magnus natus est. Addam ultimo Vitruvii locum de variis architectis: 'primumque ædes Ephesi Dianæ Ionico genere ab Chersiphrone Gnosio et filio ejus Metagene est instituta, quam postea Demetrius ipsius Dianæ servus et Peonius dicuntur perfecisse.' Hoc itaque templum incensum, augustius dein a Dinocrate restauratum. Vide Salmas. ad Solin. pag. 814.

Dianæ Ephesiæ] Cujus simulachrum Mucianus juxta Plinium vitigineum, alii ex hebeno esse voluerunt. Vitruvius ex cedro, sicuti et lacunaria. Xenophon Ἀναβάσ. aureum. Quæ notabilis est differentia.

§ 8 *Squalentem auro*] Ita quoque Servius ad lib. x. Æneid. interpretatur. Squalidum et læve sive λεῖον apud Lucretium opponuntur. Itaque squalentem auro horrentem, rigidam intellige.

Quem pellis, &c.] Versus extant Æneid. x. vs. 770. et sequenti. Cataphractum autem equitem ibi intelligit. Erant enim viri et equi ferro muniti. Egregie Claudianus in Rufinum de lamellis consutis: 'Flexilis inductis hamatur lamina membris, Horribilis visu; credas simulachra moveri Ferrea, cognatoque viros spirare metallo: Par vestitus equis'... Vide et Vegetium lib. III. c. 22.

In plumam squamis] 'In plumam,' id est, in similitudinem plumæ. Plumæ autem proprie erant in vestibus notæ rotundæ ex auro vel purpura instar plumarum intertextæ et variatæ. Ita et laminæ rotundæ vel circuli ferri plumæ dicebantur. Sed proprie de vestibus. Hinc et plumarii dicti. De arte plumandi ita Turneb. lib. IX. c. 25. 'Species quædam proprie est acu pingendi, cum clavi, aut patagia, aut segmenta, aut scutulæ, aut tessellæ sic alia aliis superassuuntur, ut plumam avium referant: unde et plumariorum et plumandi nomen ortum est per similitudinem traductum, aut cum sine assumento, acupingendo plumæ avium referuntur.' Quinetiam ad artem textoriam vel insertiones laminarum refertur. Servius: 'pluma est armatura ubi in laminam se indit.' Conjungit hic poëta squamas cum pluma. De squama ita Donatus ad hunc locum: 'Serpentis est et piscis, quam facit compositio naturalis: nam et ordinibus digesta est: et viarum plurimarum impressione distincta. Quicquid igitur in hanc similitudinem facit artifex, squama dicitur. Hæc fit ex minutis laminis invicem se retinentibus, et ita digestis, ut est in avibus pluma.'

In Pelopidis] Tragœdiæ hoc nomen. Et plures ejusdem a Grammaticis citantur.

§ 9 *Inculcatum*] Quasi calcando impressum.

Obsitum] Obductum.

CAP. VII. *Primore*] Ita et alibi Autor Noster loquitur, pro *primo*.

§ 2 *Omnia esse quæ pater jusserit, parendum*] Magis Latine *parendum omnibus* dicitur. Sed Græcos hic imitatur, qui accusativo et dativo hic utuntur. Quod Priscianus quoque diligenter observavit. Philosophorum quoque Græcorum sententias dum hic exprimit Gellius noster, etiam eorum loquendi morem imitatur. Statius quoque Papinius in Achilleide ita loquitur, 'Non adeo parebimus omnia matri:' ita Latine dicitur, 'parendum est omnia parentibus.' Postea Gellius noster inusitato quoque modo dixit, 'quædam esse parendum, quædam non obsequendum.'

§ 3 *Quam respuenda*] Potius quam

respuenda. Ita Græci sæpe *μᾶλλον* omittunt. Et apud Latinos Plautus, Livius, Tacitus, Tertullianus, denique Jurisconsulti crebro ita loquuntur.

§ 4 *'Αδιάφορα*] 'Indifferentia et media.'

Uxorem ducere] Potest filius propter multas rationes in matrimonio imperium Patris cum omni reverentia detrectare. Multo minus pater filium filiamve ad nuptias cogere potest. Huc pertinent in Jure Civili leges l. cxxxiv. in pr. ff. de Verb. Oblig. l. xii. et xiii. C. de Nupt. l. xxi. et xxviii. ff. de Rit. Nupt. Non semper itaque parendum patri qui nuptias imperat, si turpe, ut Gellius postmodum monet, futurum sit matrimonium, si genio suo adversetur, atque ita porro. Vinculum nuptiarum debet esse mutua benevolentia. Neque hic imperium admittit amor, sed pro arbitrio sumitur. Imperata ut plurimum matrimonia litium fœcundam segetem, causasque sempiternas querelarum movent. Ita tamen ut nulla contumacia adsit, et honeste detrectet, quod negari honeste potest. Illud obiter notandum, jure veteri filiæ ne quidem dissentiendi a patre potestatem fuisse integram, cujus rei exempla apud Comicos Historicosque habentur. Jure civili ne quidem dissentiendi ulla potestas erat, nisi indignis moribus aut turpem sponsum et pater elegisset l. xii. § 1. de Sponsal.

§ 5 *Propudiosam*] Cujus turpitudo omnibus pudorem injiceret. Festus, vel potius ex Festo Paulus: 'propudium dicebant, cum maledicto nudare turpitudinem volebant, quasi porro pudendum: quidam propudium putant dici, a quo pudor et pudicitia procul sint.' Propudia hominum Græci *καθάρματα* appellabant juxta Scaligerum. Proprie tamen *καθάρματα* appellabantur homines scelerati et piaculares, exitio devoti, quique execrationibus obruti ad avertendam Deorum iram mactabantur.

Catilina] De quo vide Sallustium, et Ciceronis Orationes.

Tubulo] Antiquæ editiones *C. Bibulo*. H. Stephanus *Tubulo:* quem postrema editio sequitur. Perperam autem *C. Bibulo* ponitur: quis enim iste Bibulus tam insigniter improbus, ut inter Catilinas et Clodios meruerit censeri? nam de Bibuli gente nihil tale, quod meminerim ipse, vetus historia suppeditat. Scribo igitur *aut L. Tubulo*. Intelligo Tubulum illum qui paulo supra Ciceronem Prætor fuit, homo tam projecte improbus, ut ejus nomen, non hominis, sed vitii esse videretur. causa erroris fuit, quod forte *ἀρχέτυπον* aliquod *Bubulo* habuit. Lips. *in antiq. lect.*

P. Clodio] Qui libidinibus fœdis infamis tres sorores per incestum polluit, et muliebri veste sacra bonæ Deæ et pulvinaria stupro contaminavit. Vide Ciceronem Orat. de Harusp. Resp. et pro Milone.

'Υγιὲς νόμιμον] Id est, Sanum, legitimum, sejunctum.

Cap. viii. *Plutarchus, &c.*] Epicurum Dialectices imperitum fuisse, ac putasse omnem operam in spinosis illis quæstionibus ludi notum est. Itaque artis ignoratione crebro fluctuabat, atque id concludebat, quod neutiquam ex præmissis sequeretur. Neque hic recte Epicurum defendit Gellius; qui intellexisse non videtur, quid in eo reprehenderetur. Neque enim difficile est conjicere, ita eum a Plutarcho reprehensum, ut et ab eruditissimo Aristotelis interprete Alexandro Aphrodisiensi reprehenditur: cujus hæc sunt ex commentario in primum Topicorum: *τοιοῦτος καὶ ὁ περὶ τοῦ θανάτου ὑπὸ 'Επικούρου λόγος εἰρημένος. οὐ γὰρ ἐκ τῶν λεγουσῶν προτάσεων, τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ὑμᾶς, συνάγεται τὸ, ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ἡγεῖται, ἀλλ' ὅτι τὸ διαλυθὲν οὐδὲν πρὸς*

ἡμᾶς· οὐδὲ ὁ θάνατος τὸ διαλυθὲν ἐστὶν, ἀλλ' ἡ διάλυσις. οὐκ ἔδωκε δὲ ὁ δοὺς τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖν, καὶ τὸ, τὴν διάλυσιν γενέσθαι ἀναισθήτως. Vide Muretum lib. XII. Var. c. 16.

Secundo librorum] Græci ita loquuntur, Latini *secundo Libro.*

'Ο *θάνατος οὐδὲν*] Id est, 'Mors nihil ad nos, nam dissolutum non sentit: quod autem non sentit nihil ad nos pertinet.'

'Ο *θάνατος*] Id est, 'Mors animæ et corporis dissolutio.'

'Ο *θάνατος ψυχῆς*] Id est, 'Mors animæ et corporis dissolutio. Quod dissolutum est non sentit. Quod autem non sentit nihil ad nos.'

§ 2 *Cuicuimodi*] Ita et Cicero loquitur, vulgo *cujusmodi.*

CAP. IX. *Ὄρος*] Vide supra.

Λέξεις τηρεῖ] Salmasius emendat *λεξιθηρεῖ,* id est, verba aucupatur. Apud Epiphanium *λεξιθηρεῖν* sæpe hoc significatu legitur, qui et *λεξιθήρας* multis locis verborum aucupes appellat, et qui omnia *πρὸς λέξιν* accipiunt. Vide Salm. ad Solin. p. 1267.

Has enim curas vocum] Juste tamen a Plutarcho reprehenditur. Cujus enim stuporis est confundere id quod dolorem excipit ac patitur cum eo quod dolorem facit? Neque Gellius recte defendit Epicurum, quod curas vocum, verborumque elegantias non modo non sectetur, verum etiam insectetur. Hoc enim nostra nihil interest quid ille sectetur aut insectetur. Sed qui tam sæpe monuerat, diligenter videndum esse, quæ vis quæque notio unicuique voci subjecta esset, tam negligens esse in loquendo non debuit, ut aliud sentiret, aliud diceret. Neque si Epicuro esse negligenti licuit, causa ulla est cur aliis diligentibus esse non liceat. *Muret. Var. Lect. lib.* XI. *cap.* 16. Potest tamen quis Epicurum excusare quod usus sit figura, quam Græci *ἀντιμερίαν* vocant, quando pars orationis pro altera parte sumitur. *Mosell.*

CAP. X. *Servius Sulpicius*] Præter omnes bonarum rerum disciplinas, in Jure civili eruditionis Principem hunc Cicero et Quintilianus agnoscunt. Quæstura, prætoria et consulari dignitate functus est. Consulem fuisse cum M. Marcello Florus in Epitome Liviana CVIII. Dio, Plutarchus testantur, quo tempore bellum civile inter Cæsarem et Pompeium ortum est. Valerius Max. lib. I. c. 6. cum C. Volumnio Consulem fuisse refert, sicuti etiam Livius lib. II. Statuam illi pro rostris positam, cum in Legatione ad M. Antonium vita functus esset Pomponius l. II. de Orig. Jur. affirmat. Ejus statuæ decernendæ maxime auctor fuerat Cicero, cum inscriptione, quod propter Rempubl. mortem obiisset. Centum prope et octuaginta libros teste Pomponio scripsit. Varii in Jure civili citantur, tum etiam a Grammaticis. A. Gellius hoc loco, uti et Festus, et lib. IV. c. 1. et 4. illum laudant. Vide quoque Ciceronem libr. de Clar. Orat. et Labitti et Ant. Augustini indices legum.

Censoriis libris] Quibus cives Romani in sua tribu, classe, centuria, item facultates æstimabantur; et quia censorum manus, templa, et opera publica tueri, ideo in iisdem 'favissæ Capitolinæ' mentio facta. De tabulis censoriis earundemque custodia vide Dionysium Halycarnasseum.

Q. Catulus, &c.] Notandum quatuor in monte Tarpeio vel Capitolino fuisse Capitolia. Primum Tarquinius Priscus struere cœpit, sed nepoti Superbo morte præventus absolvendum reliquit, quanquam Servium Tullium aliquid addidisse Tacitus referat. Neque tamen a Tarquinio Superbo dedicata hæc ædes. Pulsis Regibus Horatius Pulvillus Consul dedicavit. Capitolium hoc Tarquiniorum ita describit Dionysius: 'Situm est in alta crepidine, habetque in ambitu octo jugera, sic ut latera singula 200. fere

pedum sint, exigua latitudinis et longitudinis differentia, nisi quod ista illam vincit vix pedibus quindenis. Qua parte frons ejus meridiem spectat, triplici columnarum ordine circumcingitur, ab aliis lateribus duplici. In ipso sunt tres cellæ ex ordine, e lateribus communione parietum clausæ. Media est Jovis, utrinque altera Junonis, altera Minervæ sub eodem laqueari eodemque tecto.' Centum illud templum adibatur gradibus superbe admodum. Hoc primum templum bello Syllano civili periit custodum negligentia. Alterum Sylla instruxit, verum ut ipse apud Plinium fatetur, hoc felicitati suæ defuit, quod non potuerit dedicare; Lutatius namque Catulus dedicavit, nomenque suum inscripsit. Illud iterum arsit civili bello Vitelliano, Vespasianus reparavit iisdem vestigiis et nomen inscripsit. Quartum Domitianus restauravit. Quod ad ornatum pertinet, in illo Tarquinii Capitolio ænea limina, et trium mensarum argentea vasa in cella Jovis, Jovemque in culmine cum quadrigis aureis Ædiles posuerant: item clypea inaurata. Post Carthaginem eversam laquearia inaurata fuerunt, id est, totum illud internum cœlum et cameratio. Illud Catuli fastigiatis supra tectis auro, quo fulgens præluxit Capitolium. Catulus enim primus tegulas æreas Capitolii inauravit. Sane hoc magnificum et vere splendidum fuit; et quis ille fulgor, Sole irradiante? Fuit et ad firmitatem aptum æs, et contra æruginem aut rubiginem valuit inductum aurum. Cætera donorum et ornamentorum varia, Coronæ aureæ, Victoriæ aureæ, candelabra, vasa, et quæ tu tibi subjicias. Illud omnino observandum, omnibus his detractis, ex Ægyptiaca præda alia victorem Augustum reposuisse; detractis ex SC. ut tam multis his novis et melioribus locus fieret. Id vero ipsum tempus fuit, quo una donatione in cellam Jovis Capitolini contulit 16000. pondo auri (id est, Philippicorum 1600000.) et quingenties HS. in gemmis, id est, 1250000. Philipp. Quid censes in duas alias collatum? nam et eas sua dona accepisse Dio disertim dicit. Pleraque tamen horum periere incendiis. Sub Domitiano quæ et quanta fuerint, ex Plutarchi verbis suspicemur: qui ait, in solam inaurationem privatum omnem modum excedentes opes impensas, nempe supra 12000. talentorum. Ea sunt nobis 7200000. Philippæorum, sive 7. milliones; et quod excedit. Tanti igitur inauratio, quæ fuit non in lacunaribus solum, sed in tegulis æreis, ut illo Catuli. Nec tecta modo inaurata, sed ipsæ fores auratæ, et crassis laminis obductæ, quæ mansere ad Honorii Imperatoris ævum. Tunc in pecuniæ inopia Stilico mandasse perhibetur, ut fores in Capitolio Romano, quæ auro magni ponderis erant obductæ, laminis iis spoliarentur. Cur autem qui hoc facere jussi erant, id agerent, in parte forium scriptum repererunt: 'Infelici Regi servantur.' Quod eventus docuit; nam Stilico paulo post infeliciter periit. *Lips.*

In ædem] Ita bene emendat Salmasius, vulgo *in eandem*. Quid enim hoc esset, 'aream deprimere ut pluribus gradibus in eam conscendatur?' Area extra templum est sub dio, ut area Capitolii, area Fori Trajani, area Vulcani, area Palatina. Vetus liber habet: *In eadem conscenderetur*. Omnino scribendum in *ædem*. Hoc defuisse magnificentiæ Capitolii dicit Tacitus, quod non satis esset altum. Huic vitio seu defectui mederi voluit Catulus deprimendo aream templi, ut pluribus gradibus in ipsum templum conscenderetur, suggestusque ejus eo pacto altior appareret, et dignior fastigii magnitudine, sed prohibitus est id facere favissis illis subterraneis, quæ aream occupabant.

Salmas. ad Solin. pag. 1211.

Favissæ] Frustra laborat Varro ex Valerio Sorano, qui favissas olim flavissas dictas arbitratur, quod in his flata pecunia reconderetur. Favissæ quasi fovissæ, a fovea; sicut Fabii postea appellati, qui cascis Fovii. Ab antiquo fovo, vel foveo, (pro quo et faveo Veteres dixere, sicut pro fovea favea,) quod est cavo, fodio: fovissa, ut a vibro vibrissa, postea favissa. *Salm.* O in pinguius *a* facile mutatur. Sicut nonnulli Belgæ *a* tanquam *o* pronunciant, et vice versa. Apud Græcos Latinosque multa exempla occurrunt. Uti Dores *εἴκατι* pro *εἴκοσι* dicunt: *πράτιστος* pro *πρώτιστος*, *θᾶκος* pro *θῶκος*. Quin etiam ita sæpe in Latinis verbis occurrit, quæ derivantur a Græcis. Lancea a *λόγχη*, parapsis a paropsis, pasco a *βόσκω*, atque ita innumeris aliis. Favissæ itaque vel fovissæ, quas Græci *θησαυροὺς* appellabant, erant foveæ vel speluncæ subterraneæ, quæ lapide imposito claudebantur. De thesauris illis ita Plutarchus in Philopœmene: *οὐ μὴν ἀλλὰ κομίσαντες αὐτὸν εἰς τὸν καλούμενον θησαυρὸν, οἴκημα κατάγειον, οὔτε φῶς ἔξωθεν οὔτε θύρας ἔχον, ἀλλὰ μεγάλῳ λίθῳ περιαγομένῳ κατακλειόμενον, ἐνταῦθα κατέθεντο.* Quæ verba ita expressit Livius lib. XXXIX. ex Polybio, ex quo Plutarchus postea hauserat, 'Admonent deinde quidam, esse thesaurum publicum sub terra, saxo quadrato septum, eo vinctus demittitur et saxum ingens, quo operitur machina, superimpositum est.' Varro quoque lib. VI. de Ling. Lat. eodem modo thesaurum posuit pro favissa: 'Sed quod Delphis in æde foramen ad latus est quoddam thesauri specie, quod Græci *ὀμφαλὸν* dixerunt.' Vide Scalig. ad Festum, et supra pag. 103. ubi de thesauro orcino egimus.

§ 2 *Cisternas*] Hæ proprie dicuntur putei septi, quæ aquam continebant. Favissæ autem erant cellæ cisternis similes. Atque ita hic locus intelligendus: cellas enim et cisternas conjunxit Auctor Noster. Aliquando tamen et favissæ cisternæ templi dicebantur, in quibus aqua continebatur. Audi Festum: 'Favissæ locum,' legitur quoque lacum, 'sic appellabant, in quo aqua erat inclusa circa templa:' et addit, 'sunt qui putant favissas esse in Capitolio cellis cisternisque similes, ubi reponi erant solita ea, quæ in templo vetustate facta erant inutilia.'

Area] Locus erat vacuus et purus circa Capitolium.

Religiosa] Aliter, *religiose*: generali hujus vocabuli 'religiosi' appellatione etiam sacra contineri religionis nomen arguit. In jure strictius sumitur, et locum denotat, ubi mortuus sepultus aut humatus est, quæ significatio etiam apud Festum occurrit. Si *religiose* servetur, intellige rite per Pontificem dona consecrata.

E donis] Antiquæ editiones legunt, *donariis consecratis.* Per donaria putat Laurentius Valla ipsa dona quæ Diis offeruntur intelligi. Secus atque Servius, qui ad illum versum Virg. III. Georg. 'Imparibus ductos alta ad donaria currus,' ita scribit: 'Donaria proprie loca sunt in quibus dona reponuntur Deorum, abusive templa. Nam ita et pulvinaria pro templis ponimus; quum sint proprie lectuli, qui sterni in templis, supervenientibus plerisque, consuerunt.' Valla reprehendit immerito Servium, quanquam improprie donariorum nomine ipsa dona accipi quoque videantur, quæ Diis dicata et consecrata ex tholis, parietibus, aut columnis suspendebantur. Ita Macrobius lib. III. Saturn. 'Ornamenta vero sunt clypei, coronæ, atque hujusmodi donaria.' Proprie itaque sunt loca, in quibus dona Diis consecrantur. Audi quoque C. Frontonem: 'Donum quod Diis datur. Inde ubi dona ponuntur donarium.' Dubitat Badius an non

legendum sit *consecrata*, ut ita legatur, *et alia quædam religiose donariis consecrata*. Si *consecratis* legatur, intelligit 'in donariis consecratis.'

Consecratis] Dona vel donaria rite per Pontificem consecrabantur more majorum per Pontifices. Et quia postmodum Principes Pontificum nomen assumsere, teste Dione lib. LIII. inde illud quoque jus usurparunt l. IX. D. A. R. D. l. VIII. de Relig. et sumpt. fun. l. ult. ut in possess. Legat. nisi hoc ita intelligendum, ut Principum auctoritate Pontifices consecrarent, sicut olim per legem Papiriam non licebat rem ullam sine injussu populi consecrare, ut testatur Cicero pro Domo. De ritu veteri consecrandi vide Alex. ab Alex. VI. Gen. Dier. cap. 14. et Connan. III. Comm. 1.

Q. Valerium Soranum] Vide Gyraldum de Poëtis Antiquis.

CAP. XI. *L. Siccium Dentatum*] Apud antiquos scriptores modo Siccius, modo Sicinius appellatur. Ita cum princeps editio Solini ceterique omnes scripti editique libri *Sicinium* legerent, maluit Delrius *Siccium* edere, quia eum ita vocet Dionysius: quasi non et multi *Sicinium*. Ita etiam alibi legitur in omnibus Solini exemplaribus: 'quantum inter milites Sicinius aut Sergius.' Valerius Maximus *Sicinium* etiam appellat: nec aliter eum antiquæ Gellii editiones indigetant, nam in novitiis reposuerunt *Siccium*. Plinii meliores libri *Sicium* nominant duobus locis. Fulgentio de prisco sermone, ex Varrone *Sitium* pro *Siccium*. Apud Festum in voce 'obsidionalis' etiam vocatur *Sicinius*: et apud Ammianum Marcellinum, duobus locis: ita enim veteres libros Marcellini habere notarunt eruditi. At Plinii meliores libri *Sicium* nominant lib. XXII. cap. 4. mentio apud Livium lib. III. L. Sicii fortissimi viri, qui in Sabinis per insidias a suis obtruncatus est, fraude decemvirorum, quod in eorum invidiam sermones ad populum sereret de creandis Tribunis plebi. Hic ipse L. Sicius Dentatus. At lib. VI. idem meminit L. Sicinii Tribuni plebis. Sane gens Romæ *Sicia* fuit, et *Sicinia*. Titus Sicinius Sabinus Consul fuit cum G. Aquilio Tusco. *Salm.*

Libris annalibus] Aliter, *Annalium*. Vide Varronem et Solinum: complura quoque de illo Dionysius Halycarnasseus et Plin. lib. XXII. Hist. Nat. c. 5.

Centum et XX.] Ita et Appianus. Major numerus apud Plutarchum.

Aversam] In tergo, corpore ab hostibus averso, ut fugientes solent.

Adversas] In pectore.

Coronis aureis] Militares coronæ variæ erant, quarum nobilissimas recenset Gellius lib. V. Noct. Attic. triumphalem, obsidionalem, civicam, muralem, castrensem, et navalem. De quibus suo tempore acturi sumus. Vide Vegetium, et ad illum Stewechii Annotat. item Polyb. lib. VI. Livium lib. VII. Tertullianum de Corona militis, aliosque autores. Novum genus coronarum a Caligula inventum, quas ipse Solis, Lunæ, siderumque specie distinxit, et exploratorias appellavit, ut testatur Suetonius in ejus vita cap. 4. 5. Coronas illas aureas primus Posthumius Dictator contulit. Vide Plin. lib. XXXII. c. 2.

Torquibus tribus et LXXX.] Valerius Maximus CLXXXIII. Sed delendus numerus centenarius ex Gellio reliquisque auctoribus: torques autem a torquendo dici videntur, quod essent circuli torti, στρεπτοί. Unde quia torques ex annulis aut catellis plexæ erant, catellæ quoque dicebantur. Erant autem juxta Vegetium Torquati duplares et simplares. Duplares dicebantur, qui ob virtutem duplas consequebantur annonas, simplares quibus una et semis annona tribuebatur.

Armillis plus centum et LX.] Ita et Valerius Maximus. Sed Fulgentius

lib. de Prisco sermone CXL. posuit. Sed restituendum est CLX. facili transpositione literarum. Idem quoque singulari certamine centies et vicies pugnasse refert, prælia hic vocat Auctor Noster, singularia non addit. Porro quales fuerint armillæ describit Festus: 'armillas ex auro quas viri militares ab Imperatoribus donati gerunt dictas esse existimant, quod Antiqui humeros cum brachiis armos vocabant. Unde arma ab his dependentia sunt vocata.' Brachialia vocata Livio lib. XXXVII. c. 7. unde corrupte inter ornamenta mulierum Bracelettæ appellantur.

Hastis] Puris nimirum, sine ferro, quæ virtutis causa donabantur. Vide Festum in voce 'hasta,' et 'optionatus.' Servium et Donatum ad lib. VI. Æneid. vs. 760. Inscriptiones antiquæ: DONATO. HASTIS. PURIS. V. VEXILLIS. VIII. CORONIS. MURALIBUS. II. VALLARIBUS. II. Apparet ex hoc loco etiam vexilla fuisse inter dona militaria. Ita Octavianus M. Agrippæ post navalem victoriam in Cilicia cæruleum vexillum donavit, ut testatur Suetonius. Item cornicula donabantur argentea. Liv. lib. X. Vestes quoque pretiosæ, saga, tunicæ, pecunia ex præda: atque ita porro.

Phaleris] Phaleræ erant ornamenta equorum in fronte. *ἀσπιδίσκους τὴν κόσμησιν τὴν κατὰ μέτωπον τῶν ἵππων* Etymologus vocavit. Græcis quoque *φάλαρα* dicuntur: gloriabantur admodum milites talibus muneribus. Hinc in antiqua inscriptione, DONIS. DONATO. AB. DIVO. TRAJANO. AUG. TORQUIBUS. ARMILLIS. PHALERIS. BELLO. PARTHICO. Item mentio horum donorum in nummis.

Spolia] Vulgo, *Populi.* Salmasius Gellium corruptum esse arbitratur. Neque enim Populus sed Imperator exercitus militibus, qui fortiter se gesserant, illa dona distribuebat. Deinde de donis militaribus jam egerat Autor Noster. Verba itaque illa, 'militaria dona,' glossema sapiunt. Salmasius itaque sic emendat hunc locum: *spolia habuit multijuga; in his provocatoria pleraque.* Ita et Valerius scribit: 'Quatuor et triginta spolia ex hostibus retulisse, quorum in numero octo fuisse, cum quibus inspectante utroque exercitu ex provocatione dimicasset.' Plinius octies ex provocatione victorem fuisse Siccium refert: restituendum itaque hic *Spolia*, quæ erant cæsorum hostium. Ita Salmasius: sed quid si antiqua lectio servetur? ita ut per multijuga dona populi intelligatur pecunia, captivi ex præda. Plinius certe ex fisco æs, X. captivos, et XX. boves accepisse Siccium commemorat. Prædam illam distribuebat Populus, cum in ærarium publicum redacta esset. Illud X. ad pecuniam referendum, ut decem millibus æris a Populo donatum fuisse voluerit. Pro viginti simul bubus, Pliniani quidam libri legunt, *viginti millibus.* Unde Salmasius totum locum ita legit, *E fisco æris x. capti æris xx. millibus.* Veteri utique Romanorum instituto Dux vel Imperator in prædam potestatem non habebat, verum eam a quæstoribus urbanis vendi solitam, pecuniamque in ærarium redigi Gellius noster testatur lib. XIII. c. 23. Unde et Siccius T. Romulium accusavit, quod Æquis profligatis magnam prædam vendidisset. Condemnati Romulius et C. Veturius collega ejus. Vide Liv. lib. III.

Provocatoria pleraque] Octies ex provocatione victor fuit teste Plinio.

CAP. XII. *Solonis*] Vide Plutarchum in vita Solonis, et Diogenem Laërtium.

Axibus ligneis] Plutarchus *ξυλίνους ἄξονας* appellat. Pollux tamen æneos sive *χαλκοῦς* nominat. Æreis tabulis incisas leges Diogenes Laërtius quoque tradidit. Harpocration quoque cum Plutarcho facit. Hos autem

axones ligneos quadratos fuisse veteres Grammatici testantur: eidem in Prytanæo asservabantur, quorum reliquias ad suam ætatem pervenisse commemorat Plutarchus. Inter ἄξονας et κύρβιν differentiam constituunt Veteres, quidam quoque confundunt. Ἄξονες quibusdam erant τετράγωνοι, sive quadranguli, κύρβεις τρίγωνοι, ut refert Harpocration ex Polemone ἐν τοῖς πρὸς Ἐρατοσθένην. Cæterum aliis ἄξονες triangulares fuere, ut ex eodem Harpocratione liquet. Ammonius Grammaticus privatorum leges ἐν ἄξοσι conscriptas fuisse affirmat, publicas, et quæ ad sacra Deorum et festa pertinebant κύρβεις continuisse. Similia et Suidas, qui tamen addit pœnas delinquentium iis comprehensas fuisse. Eosdemque lapideas stelas vel columnas fuisse ex Apollodoro de Diis, et Aristotele in Politicis probari potest. Hesychius κύρβιν τρίγωνον στήλην ἢ ξύλινον ἄξονα appellat, ἐν οἷς παλαιὸν οἱ νόμοι κατεγράφοντο, id est, 'trigonam columnam, vel ligneum axonem, in quo leges olim conscribebantur.' Videndus et Plutarchus in Solone, et Aristophanis scholiastes in Aves: sed ad rem. Axibus itaque ligneis leges Atheniensium incisas fuisse commemorat hic Gellius noster. Veteres libri pro *axibus*, etiam *axeribus* legunt. Sicut Antiqui quoque declinarunt. Quinetiam asseres et axeres dicuntur.

Religionibus] Religioso juramento. Solon enim adegit Senatum in leges suas jurare, et post Senatum singulos Archontes, addita pœna ut ab iis recedens Apollini Delphico statuam auream pondere sibi parem poneret. Quin et Populum Atheniensem obligavit, ut in annos centum leges servaret. Atque hæ leges tantæ auctoritatis fuere, ut ne tyrannus quidem Pisistratus eas abolere in animum induxerit suum. Et quanquam XXX. tyranni illas aboleverint, post paucos tamen annos ejectis illis iterum restitutæ sunt, et per multa sæcula viguerunt. Et quamdiu illæ in pretio, tamdiu floruit Atheniensis Respub. vide Petitum de Leg. Attic. et A. Thysii Memor. vet. Rerumpubl. ubi de Rep. Athen. agit.

Exul extorrisque] Plutarchus, de sera numinis vindicta, ἄτιμον sive ignominiosum vel infamem illum esse dixit, et παραλογώτατον νόμον esse affirmat. Laudat tamen in Solone hanc legem, quod instituta sit, ne sine ullo in Remp. amore privata quis publicis anteponat. Itaque iis qui pro Rep. meliora sectabantur consilia se adjungere oportebat. Hinc Lysias in Oratione, quæ est κατὰ φίλωνος δοκιμασίας, Philonem ἄτιμον probat, quod afflictis rebus defuisset Reip. cum inquilini illi legi essent obnoxii. Quod quidem in iis admitto civibus, qui auctoritate inter suos pollent, et qui non seditioni alendæ, sed fulciendæ concordiæ partem honestiorem eligunt. Sed ut passim omnes hac lege tenerentur, jure iniquum arbitror. Quid enim? homines quieti, et qui nihil rerum novarum quærunt, qui seditionibus se non immiscent, fortunarum, ut Gellius hic testatur, jacturam ideo patientur, vel extorres in exilium agentur? Et quid si justitia causæ non appareat, cui potissimum parti quis se addicere debeat? Ubi civiles discordiæ gliscunt, aliquid ex iniquo utraque pars ut plurimum habet. In præcipiti civilium tumultuum fortuna est, neque melior semper pars victrix est: quid opus est in lubrica casuum se demittere? Audi Ciceronem lib. x. Epist. ad Attic. Epist. 1. 'Ego vero Solonis, popularis tui, ut puto etiam mei, legem negligam, quæ capite sanxit si qui in seditione non alterius utrius partis fuisset:' cum dicit Cicero 'capite sanxit,' non videtur intellexisse ultimum supplicium, sed exilium; ut Gellius noster. Sicut in Jure civili ita intelligitur, L. licet

103. de V. S. Ἄτιμον autem, ut supra monuimus, eum fuisse, qui legem hanc non observaret, Plutarchus refert. Exules quidem ἄτιμοι censebantur. Sed non omnes ἄτιμοι sunt exules.

Exterrisque] Cassiodorus ex sententia Cæsellii, sicut etiam Nonius et Isidorus extorrem quasi exterrem dictum volunt. Cæterum longe aliter Scaliger in Varronem, quem audire operæ pretium est: 'Februi genus, in quo torris ardens demergebatur in aquale: quod Græci vocabant χέρνιβα. Idque plurimi erat apud Veteres, utpote cum his constare vitam humanam crederent. Adeo ut quem vita privare vellent, ei his duobus interdiceretur, eumque vocabant extorrem, tanquam torris illius et χερνίβων exortem. Itaque apud Hesychium ubi hodie vulgo legitur ἄφικτρος, ἀκάθαρτος, μιαρὸς, malo legere ἄφιτρος, quod est ad verbum extorris. φίτρος enim etiam torrem seu titionem significat, ut apud Lycophronem, quanquam ἄφικτρος παλαμναῖος posset videri dictus, propter Jovem ἀφίκτορα, id est, ἱκέσιον. Sed prior lectio magis placet.' Ita Scalig. Extorris igitur ille est, cui aqua et igni interdictum est. Festus; 'aqua et ignis interdicitur damnatis, quam accipiunt novæ nuptæ: videlicet, quia hæ duæ res humanam maxime vitam continent.'

§ 2 *Desinendam*] Transitive hoc vocabulo Suetonius quoque utitur in Tiberio cap. 36. 'Expulit et Mathematicos, sed deprecantibus ac artem desituros promittentibus veniam dedit.'

CAP. XIII. *Liberos*] Jurisconsulti illum non esse sine liberis dicunt, cui unus filius vel una filia est, quia semper plurativo numero profertur. l. CLXXXIV. ff. de verb. sig. videntur tamen Antiqui etiam liberum dixisse pro nato singulari numero. Ita Justinianus locutus est inst. de servili cognatione, in illis verbis, 'ut si quis in servili constitutus consortio liberum vel liberos habuerit,' &c. Vide et l. XXXIII. Cod. de inoff. test. et l. VIII. §. 4. C. de secund. Nupt. Quintilianus Decl. II. 'Liberi ac parentis non alius mihi videtur affectus quam quo rerum natura, quo mundus ipse constrictus est.' Aurelius Victor in Nerva: 'Trajanum in liberi locum et in partem imperii adoptavit.' Liberi autem proprie appellabantur, qui ex libero matrimonio nati erant. Locum Gellii expressit Donatus, in Heautontimor. Terentii, 'constat,' inquit, 'antiquos Oratores, historiæque aut carminum scriptores, etiam unicum filium filiamque liberos multitudinis nomine appellasse.' Sicuti autem unum aliquando filium filiamve liberi denotabant, ita et nepotes, pronepotes, aliosque descendentes lex XII. tabularum complectebatur, ut ex legibus civilibus liquet.

Sempronii Asellionis] Inter disertissimos historicos eum numerat Dionys. lib. I. Antiq. Quando vixerit ex hoc loco apparet, tempore nimirum Belli Numantini, quod inchoatum est anno U. C. DCXIV. Q. Servilio Cæpione et C. Lælio Sapiente Coss. Excisa Numantia anno DCXXI. Hoc itaque bellum, cui ipse interfuerat, conscripsit.

Sub P. Scipione] Variæ antea fuerant Romanorum clades. Fulvius Nobilior ex Senatusc. cum XXX. millium exercitu contra Segidanos missus fuerat, qui contra fœdera cum Graccho percussa muris urbem munire ceperant. Segidani Fulvium Caro duce vicerunt, quo tamen occiso dissipati Numantiam se receperunt: ita contra Numantinos arma conversa, verum ad Numantiam iterum cæsa quatuor millia Romanorum. Eadem fere Q. Pompeii fortuna fuit, atque Popilii Lænatis qui illi successerat. Sed fœda maxime strages

Hostilii Mancini. Victus enim et cum exercitu XXX. millium a Numantinorum IV. millibus fugatus, et in castris suis obsessus, ignominiosam pacem facere coactus est, quam deditione Mancini irritam fecit Senatus. Calpurnius dein Piso novam cladem accepit exercitu ejus oppresso. Ita sex consulares exercitus fusi fugatique. Donec Scipio Africanus, qui Carthaginem exciderat, Numantinos ad internecionem delevit. Cum enim obsessi frustra tentato prælio, premente fame in ultimam rabiem et furorem converterentur, ferro et veneno, et subjecto undique igne seipsos interemerunt. Neque vero Scipio eos armis debellavit, sed obseptos et veluti indagine clausos fame ad incitas redegit. Florus refert triumphum fuisse tantum de nomine, neque unum Numantinum fuisse qui in catenis duceretur, verum Appianus tradidit Scipionem quinquaginta ad triumphum selectis, qui maxime efferata rabie essent, reliquos sub corona vendidisse.

Tiberio Graccho] Cujus cædes hoc tempore contigit. Vide Val. Maxim. lib. VI. cap. 2. Plutarch. in Apoph. Jure cæsus fuerit nec ne dubitatum. Scipio, cum Numantiam obsideret, de exitu Gracchi certior factus, Homericum illud protulisse dicitur, 'Ὡς *ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος ὅτις τοιαῦτάγε ῥέζοι*. Quamvis autem meruerit talem exitum Gracchus, auctoritate supremæ legis hoc fieri oportuit. Verum Nasica non expectato Senatus decreto, contradicente Consule, in publica concione civium manus commisit. Locus huc facit Quinctiliani lib. V. cap. 13. Instit. 'Si Nasica post occisum Gracchum defendatur exemplo Halæ, a quo Meiius est interfectus,' dici posse monet, 'Melium regni affectatorem fuisse, a Graccho leges modo latas populares. Halam magistrum Equitum fuisse, Nasicam privatum esse.'

Interfectus in Capitolio] Valerius Maximus lib. I. cap. 4. 'T. Gracchus, cum ad res novas pararetur, auspicia domi prima luce petiit: quæ illi perquam tristia responderunt. Nam janua egressus, ita pedem offendit, ut digitus ei decuteretur: tres deinde corvi in eum adversum occinentes partem tegulæ decussam ante ipsum propulerunt. Quibus omnibus contemptis, a Scipione Nasica Pontifice Maximo decussus Capitolio, fragmento subsellii ictus procubuit.' Vide et Plutarchum in Tiberio. C. Carbo P. Africanum post victoriam Numantinam domum revertentem interrogavit Scipionem, quid de morte Gracchi sentiret, cujus sororem Semproniam in matrimonio habebat, atque cum is respondisset jure cæsum, proxima nocte interemptus fuit in suo cubiculo. Vide Valer. Maxim.

Graccho] Tiberius Gracchus cum Numantini fœderis particeps (quæstor enim Mancini Consulis fuerat) apud Senatum invidia flagraret, sive æquo et bono ductus vindicare plebem in libertatem nitebatur, cum paucorum nobilium arbitrio belli domique Respub. agitaretur, plebis potestas soluta esset. Sed postmodum cupidine victoriæ nihil pensi consultique habuit, atque animo immoderato contra Nobilitatem insurrexit. Ipse sine exemplo Octavio Collegæ suo Magistratum abrogavit, cum legem agrariam promulgare per vim affectaret. Audi Florum lib. III. cap. 14. 'Sed hic, sive Mancinianæ deditionis, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, et inde popularis, sive æquo et bono ductus, quia depulsam agris suis plebem miseratus est, quacunque mente rem ausus ingentem. Postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine rostra conscendit: nec deerat obvia manu tota inde nobilitas, et tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis Cn. Octavium videt Gracchus,

contra fas collegii, jus potestatis, injecta manu depulit Rostris: adeoque præsenti metu mortis exterruit, ut abdicare se Magistratu cogeretur. Sic Triumvir creatus dividendis agris' cum Caio fratre et Appio Claudio socero 'quum ad perpetranda cœpta die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obvia Nobilium manu eorumque quos agris moverat, cædes a foro cœpit. Inde quum in Capitolium profugisset, plebemque ad defensionem salutis suæ manu caput tangens hortaretur, præbuit speciem regni sibi et diadema poscentis, atque ita duce Scipione Nasica concitato in arma populo quasi jure oppressus est.' Ipse insepultus inter alios occisos in Tiberim a Lucretio ædili, qui ob eam causam Vespillo cognominatus fuit, projectus est: et Mucius postmodum arma a privato Scipione jure optimo sumpta fuisse defendit.

Eum, quem] Ex hoc loco probari non potest liberos pro uno filio sumi, cum plures habere potuerit.

CAP. XIV. *Libro*] Intelligit librum M. Porcii Catonis Censorii, cujus orationes amplius centum et quinquaginta laudat Cicero in Bruto.

Vadimonium] Vades dicuntur, qui suo periculo promittebant se aliquem in judicio stituros. Hinc vadimonium ipsa sponsio dicitur, et vadimonium sistere, illud quod promissum erat præstare. Vades et prædes ita distinguit Ausonius, ut illi in re capitali, hi in causa civili concederentur. Ita inquit: 'Quis subit in pœnam capitali judicio? vas: Quid si lis fuerit nummaria? quis dabitur? præs.' Vide tamen Loëns. lib. IX. Epiphyll. c. 1.

Stitisses] Sistere est se vel alium præsentem exhibere ad præstitutum diem coram judice vel Prætore. Unde et vadimonium sisti dicitur.

CAP. XV. *Omni specie honoris*] Ita cum Valerius Publicola collegam sibi Lucretium Lucretiæ patrem subrogasset, illi, utpote seniori, fasces tradidit. Qui honor, ut testatur Plutarchus in Publicola, semper postea senibus habitus fuit. Valerius Maximus Sp. Lucretium appellat, qui alius est a Lucretio Lucretiæ patre, cui successerat.

Omni specie honoris] Consulibus duobus creatis, cum initio fasces XXIV. præferrentur, id est, singulis XII. in voce et invidia Populi res fuit, tanquam regno non depulso, sed duplicato: ea causa Valerius instituit, ut duodecim tantum fasces conspicerentur, iique alternis mensibus apud alterum Consulem essent: ita, inquam, ut priore mense prior Consul eos haberet, secundo alter, atque ita in orbem, ut testatur Dionysius l. v. et Dio Cassius lib. v. 4. sumere autem eos prior solebat, qui major natu esset, idque obtinuisse videtur usque ad L. Juliam, quæ honorem hunc detulit numero liberorum. Interea tamen Consul ille qui sine fascibus, ne nullo insigni nosceretur, accensum habebat, et lictores (Dionysius lib. v. initio) qui sequerentur pone cum virgis et bacillis. Suetonius in Julio c. 20. Livius, ubi de Decemviris l. III. *Lipsius.*

Lycurgi legibus] Vide Plutarchum in Lycurgo, et de Institutis Laconicis, et Xenophontem de Rep. Lacedæmoniorum. Audi Juvenalem Satyra XIII. 'Credebant hoc grande nefas et morte piandum, Si juvenis vetulo non assurrexerit, et si Barbato cuicunque puer, licet ipse videret Plura domi farra, et majoris glandis acervos.' Et Ovid. lib. v. Fastor. 'Jura dabat Populo senior, finitaque certis Legibus est ætas unde petatur honor, Et medius juvenum non indignantibus ipsis Ibat, et interior si comes unus erat.' Romani autem hæc a Lacedæmoniis accepisse videntur. Decemviri instituta Atheniensium et Lacedæmoniorum imitati sunt, ut

Justinianus paragrapho 10. de Jur. Nat. Gent. et civili commemorat. nisi hæc antiquo Romanorum instituto adscribenda sint.

Capite septimo Legis Juliæ] Lex Julia ab Augusto lata anno U. C. DCCXXXVI. dictaque est de maritandis ordinibus. Plures autem Leges Juliæ non a Julio Cæsare, sed ab Augusto latæ vel confirmatæ. Cæsar quidem post Africanum bellum exhausta urbe præmia multitudini liberorum proposuerat, ut Dio testatur lib. XLV. Sed legem tulit Augustus, quæ et ægre introducta. Atque hæc postea Papiæ Poppææ immixta. Utriusque legis capita quoque confusa. Lex Julia et Papia sæpe vocata JCtis. Inspiciendæ leges Juris Civil. lib. LXXI. de Hæred. Inst. lib. XLVIII. in plura quoque capita lex illa divisa fuit, ut ex Gellio nostro liquet: caput trigesimum de Ritu Nupt. lib. XVII. de Sponsal. quintum Legis Juliæ citat Marcianus JC. in lib. XVIII. de Rit. Nupt.

Qui pluris liberos] Quinetiam hac lege Candidati præferebantur, in petitione Magistratus, qui plures liberos haberent, teste Tacito Annal. II. In sorte quoque Provinciarum præferebantur. Nonnunquam et sententiam primi rogabantur lib. IX. C. de Decur. Ad honores quoque citius promoveri poterant, atque anni remittebantur pro numero liberorum. Uti enim minores 25. annis honores capessere nequibant, ita liberi veniam ætatis merebantur. Hinc Ulpianus ad L. Papiam Poppæam lib. II. ff. de Minoribus ita loquitur: 'Nec per liberos suos rem suam maturius a curatore recipiat; quod enim legibus cavetur, ut singuli anni per singulos liberos remittantur, ad honores pertinere Divus Severus ait, non ad rem suam recipiendam.' Ita qui quinque liberos habebat vigesimo, qui tres vigesimo secundo, atque ita deinceps pro ratione liberorum adspirare ad honores poterant. Præterea qui in urbe tres liberos incolumes habebat, vel in Italia quatuor, aut in Provinciis quinque, liberi erant a cura, tutela, cæterisque personalibus muneribus, lib. II. de Exc. tut. et lib. I. C. qui numero liberorum, et § 13. Inst. de Excusat. non vero a patrimonialibus muneribus, quæ rerum et possessionum onera sunt, lib. II. § 4. lib. X. et seq. de Vacat. mun. nisi sexdecim liberorum multitudo fuerit, lib. V. § 2. jur. immun. Etiam nepotes proderant ex filio defuncto, ita tamen ut nepotes ex uno filio, patrem tantum universi repræsentarent, non vero singuli in capita numerarentur. Adoptivi non proderant, veruntamen emancipati; sive enim sint in potestate Patris, sive emancipati, filii tamen erant juxta naturam. Præterea damnatorum liberi plures assem accipiunt ex constitutione Divi Hadriani lib. VII. de Bon. damnat. Multitudo itaque liberorum sua habebat præmia et commoda. Unde beneficio Principis jus quoque trium liberorum concedebatur iis qui nullos habebant.

In sua potestate] Emancipati tamen proderant, lib. II. § 3. de Excus. et lib. II. § incolumes de Vacat. mun.

Aut bello amisit] Intelligit eos qui in acie pro Rep. ceciderunt, non qui per causam belli in præsidiis, castris, parentibus abrepti sunt, lib. XVIII. de Excus.

§ 2 *Qui in numero maritorum*] Vel sponsos intellige, vel eos, quibus jus mariti concessum est. Quod fieri quoque solitum Dio testatur lib. LX.

CAP. XVI. *Virgilii*] Lib. VI. Æneid. vs. 760. et sequentibus.

Pura, &c. hasta] 'Sine ferro: nam hoc fuit præmium apud majores ejus, qui tunc primum vicisset in prælio,' ut Servius ex Varrone refert. Donatus dicit puram hastam fuisse signum pacis, et non belli. De voce 'pura' vide Turnebum l. XXIX. Advers. c. 1.

Italo commistus sanguine] Æneas ex

Lavinia Latini filia Silvium genuerat.

Silvius] Cui Ascanius sine liberis defunctus reliquit imperium.

Albanum nomen] Quia post illum Reges omnes Albani Silvii appellati sunt. Canterus tamen lib. II. Nov. Lect. c. 10. per nomen Albanum virum seu hominem Albanum intelligit.

Postuma proles] Non adeo male Cæsellius Vindex de hoc vocabulo judicavit. Neque enim Postumus dictus videtur, quasi post humatum patrem natus, sed tanquam postremus. Namque antiqui quoque auctores *postumi* vocabulo liberos ante patris obitum natos intelligunt. Ex antiquis quoque monumentis constat *Postumum* non vero *posthumum* scribi. In manuscriptis Horatii quoque *Postume, Postume*, pro *Posthume* scribitur. Silvius itaque postrema soboles fuit Æneæ. Etsi autem hoc vocabulum ea significatione non ita usitatum fuerit, tamen Tertullianus contra Gnosticos illa voce utitur. Postumi autem qui post mortem patris nascuntur, postremo quoque editi non post humatum patrem intelliguntur, quantum ad generationem patris attinet. Vide Canter. lib. II. Novar. cap. 10. Parrhasium Epist. 34. Et Voss. Anim. Gramm. c. 2.

§ 2 *Quem tibi longævo*] Vel per longam ætatem incolumi, vel, ut Servius interpretatur, 'Deo:' additque 'ævum proprie æternitatis esse, quæ non nisi in Deos venit.' Eadem fere Sulpitii Apollinaris hic sententia est. Quid si longævum intelligamus in successoribus? Neque etiam, quamvis Silvius post mortem patris natus esset, impedit Æneam longævum futurum fuisse. Quamvis enim longævus esset pater, filius tamen post mortem ejus nasci potuit. Ita vox illa 'longævo' absolute ponetur, nulla ad filium nasciturum relatione. Et Postumus quoque dici potest, qui postremus, etsi post mortem patris in lucem editus est.

Longa] Albam Longam dixit a situ, quod porrecta sit in dorso montis Albani. Liv. lib. I.

Cæsellius] Citatur quoque a Charisio lib. I. et II. Prisciano lib. X. sæpius.

§ 4 *Indigetem*] Quinam sint indigetes ostendit Servius ad XII. Æneid. 'Indigetes duplici ratione dicuntur, vel secundum Lucretium, quod nullius rei egeant: 'Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,' vel quod nos eorum indigeamus, unde quidam omnes Deos indigetes appellari volunt. Alii patrios Deos indigetes dici debere tradunt. Alii ab invocatione indigetes dictos volunt, quod indigito est precor et invoco. Vel certe indigetes sunt Dii ex hominibus facti, et Dii indigetes quasi in Diis agentes.' Indiges igitur hic idem qui ἀφιερωθεὶς, id est, 'inter Deos consecratus.'

CAP. XVII. *Brevi prima litera*] Non metro, sed literæ sono, *i* enim modo tanquam *ei* diphthongus pronunciatur, vel duplex *ii*, atque longiore litera scribebatur, hoc modo PIso. In antiquis agrariis et judiciariis tabulis apud Ursinum *i* longum etiam per *ei* scribitur, in his vocabulis, SEINE, QUASEI, UBEI, atque ita porro; modo tanquam simplex *i* pronunciatur. Ita *e* quoque modo producitur, modo corripitur. Ita dixit Auctor Noster lib. VI. cap. 15. 'quiescit usitate *e* litera correpta' dici. Et similibus aliis locis non de metro, neque de accentu loquitur, sed de literæ natura, non de syllaba. Alioqui Veteribus et accentus et syllabæ longæ sæpe in pronunciatione diversa habebatur ratio, tam apud Græcos quam Latinos. Quem sonum quomodo exprimerent difficile dictu.

Refer ad auris] Consule aures tuas.

Proficisci] Ubi igitur vulgo apud Juvenalem Satyr. V. legitur, 'Profectura domo Sicula non mitior aula,' legendum ex Mss. *Præfectura domus*. sicut meliores nunc editiones habent.

§ 2 *Profundere*] Anceps tamen esse videtur, sicuti et hæc vocabula 'propello,' et 'propulso,' quorum prima syllaba Propertio et Lucano producitur, Lucretio corripitur. Uti et 'propago' anceps Virgilio.

Proficere] Ausonius tamen in Protreptico corripit: 'Pellexi ut mites peterent per amœna profectus.'

§ 3 *Con particula*] Diomedes lib. II. 'Con in compositione complexa *f*, ut, confido, confestim, confertus, eodem modo *s*, ut consulo, conscendo, consono, consisto, consul, producitur. Eadem aliis literis præposita corripitur, ut conduco, contineo, convoco, converto, comprehendo, et sic in similibus.'

Συναιρέσει] Contractione literarum.

Cogo] Quod dictum contracte a *coago*, unde coëgi sine ulla *συναιρέσει*.

Cap. xviii. *Phædon Elidensis*] Hæc eadem invenias apud Macrobium lib. I. Saturn. cap. 11.

Ex cohorte] Ex collegio discipulorum Socratis.

Librum divinum] Intelligit dialogum Platonis de immortalitate animæ, cui titulus Phædon, ubi Echecrati narrat sermones a Socrate habitos eo ipso die, quo ille veneno hausto mortuus est, ostenditque quanta constantia mortis extrema contempserit, et divina de immortalitate animæ colloquia conseruerit.

Is Phædon servus] Diogenes Laërtius scribit nobili familia natum fuisse, sed captivum patria devicta infami quæstui se addicere coactum fuisse, Alcibiadem autem vel Critonem monente Socrate eum redemisse. Gellius tamen hoc Cebeti adscribit.

Ad merendum] Quæstui corpus exponendum.

Cebes] Cujus vitam lege apud Laërtium. An idem sit quem in Phædone introducit Plato, dubium est. Vide et Chalcidium in Timæum Platonis, et Xenophontis ἀπομνημονεύματα.

Philosophus illustris] Citat varios quoque ejusdem dialogos Laërtius, et ab eo Eliacos Philosophos appellatos affirmat. Præter Hesychium Milesium, Suidam, etiam Origenes contra Celsum lib. III. de illo agit. Quædam ex Phædone quoque citat Seneca Epist. 94.

§ 2 *Menippus*] Cynicæ sectæ Philosophus, cujus ridicularios sermones in Satyris suis expressit Varro: v. ad I. 17. § 2. Hic et vita et scriptis Cynicam impudentiam secutus. Strabo utcunque illum laudare videtur lib. XVI. et cum Meleagro Gadarensi componit, vituperat illum Diogenes Laërtius.

Cynicas] Ita Probus illas appellat, plerique Grammatici Menippeas. Atque ipse Varro Menippeus Athenæo et Probo dicitur.

Theophrasti] Ita ob facundiam divinam ab Aristotele appellatus, verum nomen fuit Tyrtamus. Vide Strabonem lib. XIII. Diogenem Laërtium, Hesychium Illustrem, Suidam aliosque autores.

Theophrasti] Male apud Macrob. *Philostrati*. Vide Laërt. in vita Theophrasti.

Pompylus] Meminit Diogenes Laërtius in vita Theophrasti, et Macrobius.

Zenonis Stoici] Zeno Cittiæus Stoicæ sectæ auctor fuit. Alius ab eo Zeno Eleates Parmenidis discipulus, a quo secta Eleatica nomen accepit, auctorem vero habet Xenophanem Colophonium. Zeno autem, vel potius secta Stoica, multa communia habuit cum Cynicis et Academicis: Polemonem enim Academicum et Crateta Thebanum Cynicum, Diogenis Cynici discipulum Zeno audiverat, ut Cicero lib. I. Acad. Qu. et Laërtius testantur. Contentiones illi magnæ cum Arcesila qui secundam Academiam constituit. Audi Ciceronem lib. I. Acad. Qu. 'Jam Polemonem audiverant assidue Zeno et Arcesilas, sed Zeno cum Arcesilam anteiret ætate,

valdeque subtiliter dissereret, et peracute moveretur, corrigere conatus est.' De Stoica Philosophia vide Ciceronem in Paradoxis, Laërtium in Zenone, Epictetum, atque ad eum Simplicii scholia, et Arrianum, et Salmasii in Simplicium commentaria, Senecam, et Lipsii manuductionem.

Epicuri] De quo alibi diximus.

Diogenes etiam Cynicus] Fuit is Sinopensis, Antisthenis discipulus, qui Cynicæ sectæ primus auctor fuit. De Cynicismo vide Arrianum lib. III. dissert. in Epict. c. 22. Cynici extollebant quam maxime illud vivere ex virtute, contemnebant opes, et nobilitatem, tenuiterque vitam tolerabant. Seneca libro de Brevitate vitæ cap. 4. dixit, 'hominis naturam Stoicos vincere, Cynicos excedere.' Eidem tamen verecundiæ nullum modum etiam in Venere ponebant. Hinc Cicero lib. I. de Officiis : 'Cynicorum natio tota ejicienda est. Est enim inimica verecundiæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum.' Naturam hoc culpari putant, illicitum hoc in propatulo agere, quod clanculum licitum esset. Lactantius lib. III. cap. 15. 'Nam quid ego de Cynicis loquor? quibus in propatulo coire cum conjugibus mos fuit. Quid mirum, si a canibus, quorum vitam imitantur, etiam vocabulum nomenque traxerunt?' Cynici itaque dicti vel a canina impudentia, vel quod scommatibus obvios quosque impeterent. Unde apud Lucianum in auctione vitarum introducuntur tanquam ὑλακτοῦντες καὶ δάκνοντες. Alii censuerunt a Cynosarge Gymnasio haud procul a portu Cynicam sectam dictam, ut Laërtius testatur. Vide et S. Empiricum lib. I. Pyrrh. cap. 14. In cæteris multa Cynici cum Stoicis communia habuere, unde Juvenalis Sat. XIII. 'Et qui nec Cynicos nec Stoica dogmata legit, A Cynicis tunica distantia.' Supellex Cynicorum erat pera, baculus, pallium. Audi Ausonium de Diogene Cynico, 'Pera, polenta, tribon, baculus, scyphus, arcta supellex, Ista fuit Cynici, sed putat hanc nimiam : Namque cavis manibus cernens potare subulcum, Cur scyphe te, dixit, gesto supervacuum?' De supellectile quoque Cynicorum Plautus in Persa act. I. sc. 3. 'Cynica esse e gente oportet Parasitum probum : Ampullam, strigilem, scaphium, soccos, pallium, Marsupium habeat.' Sicut et alii Philosophi ita et Cynici prolixam barbam alebant. Pers. Sat. I. 'multum gaudere paratus, Si Cynico barbam petulans nonaria vellat.' hinc Horatius 'sapientem barbam' appellavit.

§ 2 *Recentior est memoria*] Defunctus itaque erat Epictetus. Suidas illum usque ad M. Antonini tempora vixisse refert : quod pluribus argumentis non potuisse verum esse ostendit Salmasius, cum juxta computationem Lipsii ab exitu Neronis usque ad Marci principia nonaginta et amplius anni numerentur. Epictetus autem erat servus Epaphroditi, qui Neroni custos corporis erat.

§ 3 *Ejus Epicteti*] Salmasius hæc spuria esse judicat, et ab aliquo sciolo adtexta. Neque illud distichon Epicteti esse videtur. In Anthologia Planudis adscribitur Leonidæ, qui Poëta longe antiquior fuit Epicteto. Sed Planudem fefellit, quod in vetustissimo exemplari, unde Anthologiam suam decerpsit, præcedebat Leonidæ distichon ἰσόψηφον. Ea de causa et sequens hoc in Epictetum, quia sine auctoris nomine foret, non potuit, ut erat, ἄδηλον videri, sed et auctorem invenit beneficio monachi. In illo Codice titulus his duobus versibus fuit : Ἄδηλον, εἰς Ἐπίκτητον τὸν σοφόν. *Salmas.*

Omnimodis] In antiquis editionibus legitur, *non omnes modo Diis exosos esse :* cum particula *modo* nullum hic usum habere possit, ex vetusto codice Carrio restituit, *omnimodis.* Quo

vocabulo usus quoque Lucretius, 'Si non omnimodis et magna parte animai Privatus.' Atque ita H. Stephanus in editione sua expressit, fatetur tamen vocem *omnis* cum *omnimodis* non bene jungi, et forsan scribendum *non omnimodo*, sicut etiam censuit Gulielmius Verisim. lib. III. cap. 17.

Δοῦλος] Id est, 'Servus Epictetus sum natus, corpore claudus, Irus pauperie, deliciæ superum.'

CAP. XIX. § 2 *Nævius in Triphallo*] Comœdia illius nominis. Baptista Pius *Ithyphallo* legit, atque ita quoque Ms. Reg. Triphallus autem et Ityphallus cognomina Priapi. Phallus Hesychio τὸ ξύλινον αἰδοῖον ἀνδρικόν. Ita et Triphallus περὶ ἀῤῥενότητος inscripta fuit Menippea Varronis. Similemque comœdiam cóndidit Theocles Poëta Græcus teste Athenæo lib. XI. Phalli quoque in honorem Dionysii erigebantur. Vide Lucianum de Dea Syria. Erat et festum φαλλαγωγίας in quo cuncti phallos adorabant et exosculabantur. De quo præter alios Theodoretus Orat. I. de fide contra Græcos. Sed hæc obiter. De Nævio vide supra pag. 202. Novius aliquando male librariorum vitio cum Nævio confunditur, qui probatissimus Atellanarum scriptor vocatur Macrobio lib. I. Saturn. c. 10.

Si unquam] Carrio legit *unquam si quicquam*, nisi hiatum his poëtis frequentem retinere videbitur.

Sumpse] Vulgo, *sumpsisse*, sed ita versus non constat superflua syllaba. Ita Lucretius lib. I. dixit *consumse*, pro *consumsisse*. Eodem modo *cesse* et *cresse*, pro *cessisse* et *crevisse*: apud Horatium *divisse* pro *divisisse*, apud Catullum *promisse* pro *promisisse*, atque ita porro.

Ubi non despuas] Vel intellige præcipitem illum in pistrinum aliumve locum daturum esse, ubi non despuat vel contemnat monita domini sui. Vel hic dominus servo mortem minatur. Baptista Pius et Fruterius dubitans tamen nimis quæsite locum Festi huc adducunt: 'Doliola locus est in urbe sic appellatus, quia invadentibus Gallis Senonibus urbem sacra in eodem loco doliolis exposita fuerunt, qua de causa in eodem loco ne despuere quidem licebat.' Neque enim in sacro loco servos punire fas erat, nisi terrorem injicere hac commemoratione servo dominus voluerit, ut ex illis verbis 'ubi non despuas,' gravissimam sibi pœnam imminere intelligat, ut nimirum in profundam conjiciatur speluncam, (qualis locus doliola fuisse videtur,) vel carceris et pistrini voraginem ac barathrum, vel denique ad furcam ligatus obstructis faucibus vel vita privatus despuere amplius nequeat.

Capillo passo] Expanso, diducto. namque a 'pando,' pansum et passum dixere Veteres. Vide tamen A. Gellium nostrum lib. XV. c. 15.

Arcessi] Antiq. Ven. Ed. *accersi*, quod idem significare Velius Longus testatur, nimirum 'vocari.' Complures veteres inter 'arcessere,' quod iis est prohibere, et 'accersere,' quod vocare, distinguunt.

CAP. XX. *Varronis*] Paulo aliter apud Varronem lib. III. de Re Rustica c. 3. hæc verba leguntur: 'Ejus disciplinæ genera sunt tria,' pro eo, quod hic habetur, 'villaticæ pastionis genera sunt tria.' Quod inde profluxisse videtur, quia apud Varronem initio capitis scriptum fuerat: 'Primum dominum scientem esse oportet earum rerum, quæ in villis, circumve eam ali ac pasci possunt.' Et tamen Gellius hæc esse verba Varron. testatur.

Soli] Apud Varronem *Soliti*. Existimat Fruterius verba hæc, *ubi soliti lepores sint*, significare, quibus leporariis assueverunt, et in quibus morati sunt.

Παραδείσους] Persicam esse vocem lib. V. memorabilium testatur Xenophon, Plutarchus in Demetrio, sicut

et Pollux lib. IX. cap. 3. פרדס sive *Pardes* etiam Hebræis pomarium denotat, فردوس Arabibus. Non tantum autem hortos, verum etiam septa ita appellabant, ut ex Philostrato in vita Apollonii Tyanæi liquet, qui leones, ursos, aliaque animalia iis inclusa fuisse ostendit. Græca verba ita se habent: *μέλλων ὁ Δάμις πρὸς θήραν γίνεσθαι τῶν ἐν τοῖς παραδείσοις χωρίων εἰς οὓς λέοντές τε ἀπόκεινται τοῖς βαρβάροις, καὶ ἄρκτοι, καὶ παρδάλεις.*

§ 2 *Scipionem*] Cujus ingenium et eloquentiam Cicero in Bruto summopere laudat, ejusque Orationes commendat. Divinam ejus vocem appellat Porcius, ita scribens de Terentio: 'Dum Africani voce divina inhiat avidis auribus.' Nonnulli enim suspicabantur Terentium P. Scipionis et C. Lælii opera usum, ut ex Prologo Adelphorum liquet.

Purissime] Nam C. Lælius horridior et antiquitatis tenacior censebatur teste Cicerone in Bruto, quamvis in cæteris Lælium Scipioni idem præponat.

§ 3 Μιλισσῶνας] Locus Varronis habetur lib. III. cap. 16. atque ita hodie apud illum legitur, *μελιττῶνας ita facere oportet, quos alii μελιτροφεῖα appellant, eandem rem quidam mellaria:* additur vulgo, ut ἀμπελῶνες et δαφνῶνες, nullo sensu, sed in finem capitis hæc verba rejicienda sunt.

Ita dicuntur] Eadem terminatione.

Ἀμπελῶνες] Id est, 'Vineta et laureta.'

Cap. XXI. *Ægina*] Insula Peloponneso adjacens, Attica distans 12. mille passibus, quam Œnopiam dictam fuisse Ovidius testatur lib. VII. Metam. 'Œnopiam Veteres appellavere, sed ipse Æacus Æginam genetricis nomine dixit.' Vide præter Strabonem, aliosque, inprimis Pausaniam in Corinthiacis.

Piræum] Portus hic Atheniensium tutissimus, quadringentarum navium capax, muro duorum millium passuum urbi conjunctus, cujus arctissimæ custodiæ, portu quoque claudi solito, meminit Thucydides lib. II. olim insula fuit, inque ea constructum Munychiæ Dianæ fanum.

Anni æstas] Ita loquitur Auctor Noster lib. XIX. c. 5. 'æstate anni flagrantissima.'

Ἅμαξα] Plaustrum.

Ἄρκτος] Ursa, major scilicet, et minor.

Homerus] Extant versus Il. σ. vs. 487. Ἄρκτον θ', ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν, Ἣ τ' αὐτοῦ στρέφεται, καί τ' Ὠρίωνα δοκεύει, Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν Ὠκεανοῖο. Id est, 'Ursamque, quam et plaustrum cognomine vocant, Quæ ibidem vertitur, et Oriona observat, Sola autem expers est undarum Oceani.' Vide quæ hic adnotavit Didymus Scholiastes.

§ 2 *Opici*] Rudes, imperiti, simplices more antiquo. Nomen ab Opicis antiquissimis Italiæ populis deductum, qui ad Tyrrhenum mare habitabant, ut constat ex Aristotelis l. VII. Polit. c. 10. et Dionysio Halycarnassæo. Meminit et Thucydides, et Pausanias, et Stephanus de urbibus. Ita autem rudes etiam Cato apud Plin. lib. XXXIX. cap. 1. appellat, et Gellius noster lib. XI. c. 16. et lib. XIII. cap. 9. ita et Ausonius, Symmachus, aliique loquuntur.

Quinquatrus] Quod quinque ab Idibus dierum numerus sit, ut Gellius hic affirmat. Audi et Varronem lib. V. de L. L. 'Quinquatrus hic dies unus a nominis errore observatur proinde ut sint quinque dictus, ab Tusculanis post diem sextum Idus similiter vocatur sexatrus, et post diem septimum septimatrus, sic hic quod erat post diem quintum Idus, Quinquatrus.' Similia Festus. Sosipater lib. I. quinque dies Iduum Quinquatrus appellavit. Audi et Suetonium in Augusto: 'Quinquatriis satis jucunde egimus: lusimus enim

per omnes dies, forumque aleatorium calefecimus.' Ovidius de quinque his diebus, lib. III. Fastor. 'Una dies media est, fiunt cum sacra Minervæ, Nomina quæ a junctis quinque diebus habent: Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro; Causa quod est illa nata Minerva die; Altera tresque super strata celebrantur arena, Ensibus exertis bellica læta Dea est.' Hæc varietas inde orta est, quod initio primus dies tantum festus esset, sicuti etiam in Saturnalibus contigit. Festus: 'Quinquatrus appellari quidam putant a numero dierum, qui fere his celebrantur, qui scilicet errant, tam Hercule, quam qui triduo Saturnalia, totidemque diebus Compitalia. Nam omnibus his singulis diebus fiunt sacra.' Et Cicero pro uno die posuisse videtur lib. XII. Epist. 25. Hoc festum vetus Kalendarium Martio mense posuit et QUINQUATRIA appellat. Celebrabatur autem 14. Kalend. April. et Minervæ dicatum, 'quod eo die,' teste Festo, 'ædes ejus in Aventino consecrata est,' vel quod natalis ejus esse crederetur. Ideoque hoc quoque tempore publica erant Oratorum et Poëtarum certamina teste Xiphilino. De pueris Juvenalis Satyr. X. 'Eloquium ac famam Demosthenis aut Ciceronis Incipit optare, et totis quinquatribus optat.' Erant autem quinquatrus majores et minusculæ. De majoribus jam dictum, minores colebantur Idibus Juniis. Festus: 'Minusculæ quinquatrus appellantur Idus Juniæ, quod is dies festus erat tibicinum, qui Minervam colebant.'

§ 3 *Boves appellatos*] Philoxeni glossæ: 'Triones, βόες ἀρχαῖοι.' et apud Nævium, 'Trionum hic moderator rusticus.'

CAP. XXII. *Melici*] Volgo *Meliti*. Lyricum, vel etiam quemcunque poëtam intelligit Auctor noster.

Carmine Latino] Forsan Horatii, qui lib. I. Od. 3. ejus venti meminit.

§ 2 *Exortus et occasus*] Vide et Capellam lib. VIII. cap. de cursu Solis Plin. lib. II. cap. 19. Proclum cap. 19. Hypotypos. Astronom. Expressit autem hunc locum Gellii Apuleius de Mundo: 'Favorinus non ignobilis sapiens hæc de ventis refert; Quatuor mundi plagas imparem habere numerum ventorum, eo quod ortus et occasus mutentur terna vice cum Solis accessu. Meridies et arctos iisdem semper regionibus notatæ.' Quæ præterea apud Apuleium occurrunt, ex autore nostro petita videntur, vel a studioso ex Noctibus Atticis descripta ad marginem Apuleii adjecta ab aliis in contextum admissa.

Non indidem] Id est, non eodem in loco.

Ἰσονύκτιος] I. e. 'Æquinoctialis.'

Ἰσημερινὸς] Id est, 'Æquidialis.' Circulus hic æquinoctialis inter circulos magnos numeratur, qui circa centrum Sphæram ambientes, eam in duo æqualia hemisphæria secant: suntque numero sex, Horizon, Meridianus, Æquinoctialis, Zodiacus, et colurus æquinoctiorum, et colurus solstitiorum. Æquinoctialis igitur est circulus magnus per motum primum, medio inter utrosque mundi polos loco, in sphæra circumscriptus. Quando autem Sol illum transit in principio Arietis et Libræ producit diem æqualem nocti per totum terrarum orbem.

Solstitialis] Proprie autores probati per solstitium, æstivum, intelligunt, hybernum vix agnoscunt, sed brumam vocant. Ita Cicero, Virgilius, Horatius loquuntur. Vide Castaliorum Var. Lect. c. 17.

Θεριναὶ, *&c.*] 'Æstivæ conversiones et hibernæ.' Quando Sol Cancrum æstivo tempore, Capricornum brumali tempore ingreditur, cursum vertit: hinc et tropicus Cancri et Capricorni appellatur.

Ἀπὸ τῆς ἕω ῥέων] Id est, 'A Sole ori-

ente fluens.' Eandem etymologiam etiam Nonius Marcellus amplectitur.

Subsolanus] Vitruvius Solanum vocat, qui aliis est Eurus, Eurum qui aliis Vulturnus ab oriente hiberno, sicut apud eundem Andronicus Cyrrestes in tabula marmorea octogono ventorum posuerat, ubi Eurus Vulturnum refert. Vide et Varr. lib. III. c. 5. de Re Rust.

Αἰθρηγενέτην] Serenum.

Boream] Aristoteles *καικίαν* vocat ventum ab ortu solstitiali spirantem, quem Romani aquilonem appellabant, Andronicus et alii Græci boream. *Ἀπαρκτίαν* et *βορέαν* eundem facit Aristot. in Meteorolog. qui octo ventos tantum numerat. Auctor libri de mundo *ἀπαρκτίαν* quidem vocat, qui ab ipso polo venit, cui *βορέαν* adjungit inter solstitialem exortum et septentrionem: diversitas ex eo, quod duodecim ventos numerat, ut hinc colligi possit, opus illud non esse Aristotelis. *Salm.*

Ἀπὸ τῆς βοῆς] A boatu.

§ 3 *Vulturnus*] Ita dictus a Vulturno Campaniæ oppido, inde spirans ab oriente hiberno Romam versus.

Caurus] Qui et Chaurus, et Chorus, et Caurus sive Corus appellatur. Vegetius *λιβονότον* interpretatur, et ad sinistram meridiani cardinis collocat. Agellius noster ex adverso Aquilonis ponit. Africum contrarium Aquiloni esse scribit Plinius, Chorum Vulturno. Horatius lib. I. Od. 3. quoque Africum Aquiloni adversum statuere videtur: 'Nec timuit præcipitem Africum, Decertantem Aquilonibus, Nec tristes hyadas, nec rabiem Noti.' Itaque hi venti sæpe confunduntur. Vide Vegetium lib. IV. de Re Mil. cap. 28. Diversitas tamen sententiarum inde nata videtur, ut Salmasii verbis utar, quod in recta linea Chorus et Aquilo invicem oppositi sint adversis frontibus. Chorus ab æstivo occasu fertur, Aquilo ab æstiva et orientali meta venit. Similiter Africus et Vulturnus in altera linea sese invicem respiciunt, hic ex hiberno oriente, alter ab occasu brumali oriundus. Hunc situm eorum spectavit Favorinus, cum Vulturnum Africo, Aquilonem Choro vel Cauro contrarium spirare affirmat. Cæterum in decussata linea Chorus Vulturno, Africus ex adverso Aquiloni respondet, itaque hi venti *κατὰ διάμετρον* sibi maxime adversi, et a se invicem frontibus adversis longissime distant. Vide Salmas. ad Solinum p. 1245.

Ἀργέστην] Apuleius de Mundo Thrascian et Argestem ex eodem loco spirare innuit, quod falsum. Ex occasu enim æstivo venit *ἀργέστης*, Thrascias inter solstitialem occasum et septentriones positus. Emendat itaque illum Salmasius ad Solinum p. 1239. quem vide.

Regiones cœli] Vegetius cardines appellat, Græci *κέντρα*.

§ 4 *Meridies autem, &c.*] Revera cum regiones cœli octo ventis describantur, atque Antiquis quatuor fuerint Cardinales venti, intermedii etiam a meridie et septentrione participant. *Salm.*

Quatuor ventos] Imo etiam duos, septentrionalem et australem, teste Aristot. Pol. IV. c. 4. respectu nimirum poli arctici et antarctici.

Σὺν δ' εὖρός τ'] Id est, 'Simul eurusque notusque incidit et zephyrus vehemens, Et boreas serenus, ingentem fluctum volvens.'

Quas quasi primas nominavimus] Emendat Salmasius, *quos quasi primos nominavimus*, ita ut ad ventos referatur: sed liquet ex contextu de Regionibus cœli Autorem loqui, cum addit: 'Oriente scilicet atque occidente latioribus atque simplicibus.'

Duodecim] Plures non esse ventos probare nititur Seneca lib. IV. Quæst. Natur. Numerus nunc admodum excrevit; et quidni ulterius subtili indagine possunt numerari pro variis

flexibus et inclinationibus?

§ 5 *Nostri namque Galli*] Verba sunt Favorini, qui ex Gallia oriundus erat, ut testatur Philostratus in vitis Sophistarum.

Circium appellant] Hunc ventum confundere videtur Favorinus cum Iapyge, qui idem cum Argeste. Circius autem vel Cercius inter Argestem et Thrasciam medius, vel cum Thrascia idem, ut Salmasius monet. Circium autem Gallicum appellabant Hispani teste Isidoro, quod a parte Galliæ flaret, atque ita simpliciter quoque appellavit Vitruvius. A Circo sive turbine et vertigine dici autumat Gellius: sicut et Nonius. Gallicam esse vocem arbitror, a tortuoso impetu ita dictam, quod *Keren* hodie Belgis, et olim Gallis dicebatur, et hodie Britannis *Kyrch* impetum denotat. quamvis similis ventus Auctori libri de Mundo κερκίας appellatur. Ita quoque emendavit Theophrastum de ventis Salmasius, ubi vulgo Δερκίας pro Κερκίας legitur, nisi cum Turnebo κίρκαν legendum sit. Impetuosus hic ventus et Galliæ peculiaris, compressus a montibus et in angustias circumactus Galliæ Narbonensi sævissime incumbit, turres et tecta dejicit, et quod mirum inter Pyrenæum et Gebennam maxime furit. De hoc vento ita Seneca lib. v. Nat. Qu. cap. 17. 'Circio ædificia quassanti tamen incolæ Galli gratias agunt, tanquam salubritatem cœli sui debeant ei. Divus certe Augustus templum illi, cum in Gallia moraretur, et vovit et fecit.' Ita et tempestates antiquissimis temporibus a Romanis solemni ritu consecratæ fuere, ut Cicero lib. III. de Nat. Deorum testatur. Ovid. lib. VI. Fast. 'Te quoque Tempestas meritam delubra fatemur, Cum pene est Corsis obruta classis aquis.' Situs ædis fuit in via Appia extra Portam Capenam. Consecrata ædes A. ab U. C. CDXCIV. a L. Cornelio Scipione L. F. C. N. Cos. cum Corsici maris tempestatem evasisset, ut inscriptio vetus ad Portam Capenam ostendit.

Iapygem dicunt] Qui idem cum Argeste, sive Coro, neque opus erat dubitare Favorinum. Caurum supra Argestem esse dixit, de Iapyge dubitat, cum tamen Argestem et Iapyga eundem esse ex Aristotele, et Auctore libri de mundo expositum sit. Dicit autem Iapygiæ ore (aliter, ora) proficisci, atque hinc nomen accepisse. Iapygia enim et Apulia eadem: latius tamen et Tarentini etiam dicti Iapyges apud Strabonem lib. VI. per os Iapygiæ, Iapygia promontoria intellexisse videtur. Iapygia autem acra est in ipso ore sinus Tarentini, ut idem Strabo testatur, qui etiam Iapygiæ Sinus ea parte appellatur. Apuleius de mundo, qui Gellium expressit, Garganum sinum appellavit: ita enim loquitur: 'Apuli' appellant 'Iapygem ex Iapyge sinu, id est, ex ipso Gargano venientem.' Hinc apud Gellium nostrum legendum censet Salmasius, *Iapygiæ sinus ore proficiscentem, qui est Garganus, Apuli eodem, quo ipsi sunt nomine, Iapygem dicunt.*

Videtur adversus Eurum flare] Atqui supra dixit Corum, qui idem cum Argeste, et Iapyge, adversus Aquilonem flare. Intricate hic loquitur Favorinus et dubito an se ipsum intellexerit, vel per Eurum Euronoton sive Vulturnum denotavit. Sed quid commune Vulturno cum Aquilone? In recta collaterali linea Caurus Aquilonem, in decussata Vulturnum respicit. Ex hac confusione respectuum intricatus hic locus. Vide quæ supra diximus.

§ 6 *Virgilius*] Lib. VIII. Æneid. vs. 709. et seq. 'Illam inter cædes pallentem morte futura Fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri.'

Cleopatram] Vide Dionem, Plutarchum, Suetonium, aliosque.

Equum quoque Apulum] Extat ver-

sus lib. IX. Æneid. vs. 679. 'procul Ornitus armis Ignotis, et equo venator Iapyge fertur.'

Cæcias] Καικίας Græcis. Hesychius a Caico fl. ita appellatum refert. Ita legendum esset, καϊκίας. Atque ita se scriptum invenisse in antiquissimo codice Agellii sequenti Græco versu testatur Salmasius. Theophrastus de Ventis Apeliotem cum Cæcia nonnullos confundere refert, secus atque ipsi videtur. Et sane diversi venti Cæcias et Apeliotes. Hic ab exortu æquinoctiali, ille ab Solstitiali fluit.

Ad sese vocet] Quia spiritum reciprocat, et ad se trahit. Unde et ἀνακαμψίπνοος dicebatur. Vide auctorem Libelli de Mundo.

Κακὰ] Id est, 'Mala Ad se attrahens, ut Cæcias nubem.'

Atabulus] Horatianum appellat, quia Horatius Satyr. 5. lib. I. ejus venti meminit, ita enim loquitur: 'Incipit ex illo montes Apulia notos Ostentare mihi, quos torret Atabulus.' Plin. lib. XVII. c. 14. 'Flatus Apulis proprius est Atabulus: hic si flaverit circa brumam exurit frigore arefaciens, ut nullis solibus postea recreari possint.' Horatii vetus interpres ita dictum censet, quod τὴν ἄτην βάλλει, hoc est, nocumentum pestilentiamque inferat regionibus Apuliæ.

Etesiæ et Prodromi] Plin. lib. II. cap. 47. 'Hujus (Caniculæ) exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant, (præcursores,) post biduum autem exortus iidem Aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant.' Etesiæ dicti tanquam anniversarii. Vide Aristotel. Meteor. II. et Columellam lib. II. cap. 27. Nonnunquam et in Zephyros eodem Aristotele teste mutantur, quo respexisse videtur Gellius cum illos ex alia atque alia parte cœli flare, etsi dubitanter, dixit. Vide Aldum Manut. Quæsitis per Epist. Casaubon. ad lib. III. Strabonis et Wouwer. de Polymat. c. 11.

'Ακρόασις, &c.] 'Audientia ad ostentationem comparata.' Vitruv. lib. X. c. ult. etiam dixit 'acroasin facere.'

§ 7 *Citra Hiberum*] Iberus fluvius Hispaniæ celebris, qui *Ebro* hodie corrupte appellatur.

Argenti fodinæ] Ferro, argento, et auro olim abundabat Hispania. Vide Diodor. Sic. l. v. Strabonem l. III. et Plinium. Maximam argenti fodinam ad novam Carthaginem fuisse, et quadraginta hominum millia continuo labore singulis diebus viginti quinque millia drachmarum Populo Romano tribuisse Strabo testatur. Vicena millia pondo argenti annis singulis Asturiam, Galliciam, et Lusitaniam exhibuisse ex aliorum fide Plinius commemorat. Phœnices, quod naves argento onustæ essent, anchoras ex eo fabricasse proditum est. Erat et χρυσῖτις ἄμμος, qui *baluca* vel *balluca* Hispanis dicebatur juxta Plinium lib. XXXIII. c. 4. mentio quoque ejusdem in Jure Civili lib. I. Cod. de Metallar. et lib. III. et seq. Codice Theodosiano, eodem titulo. De arena illa ita Plinius: 'Apud nos tribus modis' aurum invenitur 'fluminum ramentis, ut in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ: nec ullum absolutius aurum est cursu ipso trituque perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur.' Puteorum quoque Strabo meminit. Inter ramenta auri quandoque repe… riuntur grandiores massæ. De quibus et alii neoterici scriptores, atque inter illos Petrus Martyr, in descriptione utriusque Indiæ admiranda narrant.

Ex sale mero] In Hispania, ut Marinæus Siculus testatur, non tantum ex montibus sal effoditur, sed ex lacubus quoque puteisque extrahitur.

Percellit] Evertit.

§ 8 *Austri anniversarii*] *Λευκονότοι* Aristoteli Meteor. lib. II. cap. 5. qui stata anni tempestate quoque spirant, ut Etesiæ, et nubila detergent, serenitatemque reddunt. Horatius: 'Albus ut obscuro deterget nubila cœlo Sæpe Notus.' Sicuti autem Etesiæ æstate, ita Leuconoti verno tempore spirant, juxta Theophrastum; Auctor tamen libri de mundo hybernum illis tribuit tempus et melius. Sicut enim Etesiæ post solstitium flare incipiunt, ita ex adverso post brumam noti. Aristoteles Meteorol. lib. II. cap. 5. de Etesiis ventis: *γίνονται μὲν γὰρ οἱ καλούμενοι λευκόνοτοι τὴν ἀντικειμένην ὥραν, οὐχ οὕτω δὲ γίνονται συνεχεῖς.* Etesiæ post solstitium, Anniversarii noti *τὴν ἀντικειμένην ὥραν.* Ergo post brumam. Non itaque eidem venti Etesiæ et austri anniversarii, sed diversi imo adversi. In eo tantum conveniunt, quod anniversarii sint et stato tempore spirent. Sicuti enim a solstitio spirare auspicantur Etesiæ quo tempore Sol descendit ex septentrionali circulo, ita ab eadem plaga sunt Etesiæ. unde 'flabra Aquilonum' Lucretio vocantur. Secundo itaque Sole, id est, secundum cursum Solis spirant. Austri quoque anniversarii secundo Sole post brumam flant a meridie, quando Sol ex meridie cursu converso contra septentriones ascendit. Hæc ex Salmasio, quem vide ad Solinum pag. 1260. et 1261. Rutgersius male austros anniversarios cum Etesiis confundit, quos a meridie flare autumat. Vide Var. Lect. lib. III. c. 15.

Secundo Sole] Ita secundo Sole flare ventus dicitur, qui contra cursum Solis non flat, sed a Sole fertur. Ventus enim qui cum Sole oritur, et a parte Solis flat, et cum Sole occidente cadit, is omnino secundo Sole spirat. Vide Salmasium ad Solinum p. 1260. et 1261. diffuse disserentem. Est igitur 'secundo Sole' eodem modo dictum, quo 'secundo vento.' Vide Rutgers. Var. Lect. l. III. c. 15.

CAP. XXIII. *Menandro*] Qui insignis Comœdiæ scriptor floruit Olympiade 115. compluresque fabulas edidit, quem secutus præter alios Terentius, elegantia et puritate stili nulli secundus. In Andria Menandri ejusdem nominis fabulam et simul Perinthiam expressit, sicut et Eunuchum Menandri et Colacem una fabula, Heautontimorumenon, et Adelphos in Latinam linguam vertit. Donatus in ejus vita: 'Duæ ab Apollodoro translatæ esse dicuntur Comico, Hecyra et Phormio, quatuor reliquæ a Menandro.' Refert idem Donatus ex Consentio, Terentium redeuntem e Græcia periisse in mari, cum centum et octo fabulis conversis a Menandro, alii tædio amissarum fabularum morbo implicitum periisse tradunt. C. Cæsar ideo illum dimidiatum Menandrum appellavit. Quantus autor fuerit Menander ex Quintiliano lib. X. cap. 1. liquet: 'Menander,' inquit, 'meo quidem judicio diligenter ad cuncta, quæ præcipimus, efficienda sufficiat. Ita omnem vitæ imaginem expressit, tanta in eo inveniendi copia, eloquendi facultas, ita est omnibus rebus et personis et affectibus accommodatus.' Cujus tanta fuit auctoritas, ut Apostolus carmen ejus citare non erubuerit, 1 Cor. c. XV. Juxta veterem interpretem Ovid. ad versum illum in Ibin, 'Comicus ut liquidis periit dum nabat in undis,' 'Menander Comicus Atheniensis dum in Piræo nataret submersus est: de quo nobilissimæ a Græcis traduntur elegiæ, et a Callimacho Epigramma.' Tumulorum Menandri meminit Pausanias in Atticis. Obiit Olympiade 122. ut testatur Eusebius. Vide in laudem ejus præter Quintiliani locum, quem supra apposui, Plutarchum, in libello de comparatione Aristophanis et Menandri, Dionem Chrysostomum de dicendi exercitio, in Anthologia Epigramma Christodo-

ri lib. sexto, aliosque autores.

Posidippo] Ita legendum, non *Posidio*. Cujus Comœdiæ ab Athenæo, Polluce, et Harpocratione citantur. Suidas quoque ejus mentionem fecit, et triennio post Menandri obitum fabulas scripsisse affirmat.

Apollodoro] Comico ejusdem ætatis, quem Terentius in Hecyra et Phormione expressit. Apollodorus autem Gelous intelligitur. Fuere enim etiam Comici Apollodorus Carystius, et Tarsensis.

Alexide] Cujus fabulæ crebro ab Athenæo et Stobæo citantur. Victorem in scena et coronatum obiisse Plutarchus affirmat, libro, *εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον.*

Jacere atque sordere] Vera sunt, si quis infantiam Romanæ poësios cum Græcorum ingeniis comparet. Verum ubi poësis Romana ad fastigium pervenit, etiam Græcos nonnulli poëtæ superarunt. Vide Macrobium v. Saturn. inprimis cap. 9. et Julium Cæsarem Scaligerum in Critico.

Obsolescunt] Gratiam dicendi ut obsoleta amittunt.

§ 2 *Stupere atque frigere*] Hoc de iis dicitur, quæ parum habent artis et ingenii.

Cæcilius] Quem malum Latinitatis autorem appellat Cicero lib. VII. Epist. ad Atticum Ep. 3.

Diomedis hercle arma] Notum est proverbium, *χρύσεα χαλκείων*. Vide Homerum Il. VI. et Horat. lib. I. Satyra 7.

§ 3 *'Επ' ἀμφοτέραν*] Id est, 'In aurem utramque quia dotata est dormiet, Magnum quoddam et egregium conficiens negotium, Domo ejicit mœstam, quam cupiebat, Ut omnes intuerentur Cleobulæ faciem, Et aspectu fruebatur, cum essem ut asinus inter simias. Quid vero dicitur? sane istud ita est, tacere volo Noctem plurimum malorum auctorem: Me miserum, qui Creobulam duxi, et talenta decem, Mulierculam vix cubitalem, cujus superbia Adeo intolerabilis est. Jovem Olympium, Et Minervam testor, nequaquam puellulam, famulamque, Dicto citius quis abigat, vel illam reducat.' Josephus Scaliger totum hunc Menandri locum a capite ad calcem suis numeris simul et pristinæ lectioni restituit ad hunc modum: 'Επ' ἀμφότερον νῦν ἡ 'πίκληρος οὖς Μέλλει καθευδήσειν κατεργάσασα μέγα Καὶ περιβόητον ἔργον, ἐκ τῆς οἰκίας 'Εξέβαλε τὴν λυποῦσαν, ἣν ἐβούλετο, "Ιν' ἐκβλέπωσι πάντες εἰς τὸ Κρεωβύλης Πρόσωπον. ἥγ' εὔγνωστος εἶχέ με γυνὴ Δέσποινα καὶ τὴν ὄψιν ὧν ἐκτήσατο "Ονος ἐν πιθήκοις. τί τὸ λεγόμενόν ἐστι δὴ Τοῦτ'; οὐ σιωπᾷν ἐστιν εἰ καὶ βούλομαι, Οἷόν τε μοι τὴν νύκτα τὴν πολλῶν κακῶν 'Αρχηγὸν, οἴ μοι, Κρεωβύλην λαβεῖν ἐμὲ Καὶ δέκα τάλαντα, γύναιον οὖσα πηχέως. Εἶτ' ἐστὶ τὸ φρύαγμά πως ἀνυπόστατον Διὰ τὸν 'Ολύμπιον, καὶ 'Αθηνᾶν οὐδαμῶς Παιδισκάριον, θεραπευτικόν τε λόγου. τάχιον 'Απαγχέσθω δέ τις, ἢ γραῦν εἰσάγοι.

§ 4 *Consuetum*] Consuevisse, rem habuisse. De Passivis active sumptis vide Voss. lib. III. de Analog. cap. 5.

Integra ætatula] Florenti. Ita et Suetonius dixit 'ætatulæ indulgere.'

§ 5 *Quæ mimica*] Antiqua Veneta, *quæ inimica*. Sed legendum potius, *mimica*. Cum enim Cæcilius leporem Menandri non assequeretur, sua nescio quæ levia et histrionica sequentibus carminibus illorum vicem supposuit, et Menandrum ridicule imitatus est. Vide Guiliel. II. veris. c. pen.

'Επίκληρον] Id est, 'Lamiam ex asse hæredem duxi, sed dixeram Id tibi nondum, dominam domus et agrorum, Omniumque rerum. Pro illa habemus ex universis malis Difficillimum, quod omnibus molesta est, non mihi soli, Sed filio filiæque multo magis. Provinciam Inexpugnabilem narras, sat scio.' Isaacus Casaubonus ita hunc locum restituit: "Εχω δ' ἐπίκληρον Λαμία, οὐκ εἴρηκά σοι Τοῦτ'; Οὐχί. κυρίαν τ' οἰκίας καὶ τῶν ἀγρῶν, "Ο δ' ἐστὶ

πάντων ὅσσα ἐκ κείνης ἔχομεν Μεγάλων τε καὶ πολλῶν χαλεπώτατον, Ἅπασιν ἀργαλέα ἐστὶν, οὐκ ἐμοὶ μόνῳ, Υἱῷ τε γὰρ πολὺ μᾶλλον, καὶ θυγατρί γε. Πρᾶγμα ἄμαχον λέγεις, εὖ οἶδα.**

Ἐπίκληρον] Locupletem intelligit, et unicam paternarum facultatum hæredem, sive illi jam obvenit, sive defunctis parentibus obveniet hæreditas. Vide Pollucem in Onomastico lib. VIII. Harpocration differentiam ostendit inter ἐπίδικον, ἐπίκληρον, ἐπίπροικον, et ἐπικληρίτιν. ἐπίκληρον vocat pupillam, et unicam hæredem, quæ et ἐπικληρῖτις dicitur, ἐπίπροικον cui pars hæreditatis contigit (vel, ut alii, quæ vivente patre cum certa dote elocatur, ad differentiam ἐπικλήρου, cui tota contingit hæreditas), ἐπίδικος, quæ et aliquando ἐπίκληρος dicitur, appellabatur pupilla, de qua in judicio disputabatur, cuinam in matrimonium cedere deberet. Proximus enim cognatus, vel agnatus, sibi vindicare jure poterat. Quod ex Isæo et Dinarcho probat. Magnæ hinc sæpe contentiones, si locuples esset pupilla, sin pauper, certa pecunia honeste elocare cogebatur is, qui proxime sanguine illam attingebat. Vide Carolum Sigonium de Rep. Athen. et Budæum in Commentariis linguæ Græcæ. Nemo vero miretur ἐπικλήρους etiam pauperes puellas dici, sicut Harpocration in voce θῆτες ex Demosthene et Posidippo Comico probat, cum ἐπίκληροι proprie dicantur unicæ hæredes, sive sit luculenta, sive inops et afflicta hæreditas. Ideo idem auctor in voce ἐπίδικος ἐπικληρῖτιν inopem puellam vocavit, quam antea cum ἐπικλήρῳ confuderat. Ἐπίκληρον etiam Aristophanis scholiastes ἐπιπταματίδα καὶ πατροῦχον appellavit, Eustathius sequioris ævi vocabulo μάνδα nominat.

§ 6 *Savium*] Ita veteres *suavium* appellant. Ita et vulga savia Plauto dicuntur.

Dat] In antiquis Codicibus, *datat*, Ita et Plautus in Pseudolo et Mostellaria loquitur.

Jejuna anima] Id est, anhelitu: jejunus autem stomachus sæpe fœtidos eructat vapores.

Ut devomas vult] Duo notat Cæcilius, ex fœtido mulieris anhelitu ventriculum irritari ad vomitum, dein facile egurgitare nimio potu turgentem. Ebrietatem itaque mariti culpat, mulierisque fœtidam animam utilem esse laboranti stomacho affirmat.

§ 7 *Pervigilio*] Nocturnis sacris, quibus in honorem variorum numinum pervigilia indicebantur. Ita Cereri, Veneri, Fortunæ, aliisque numinibus pervigilia decreta. Liv. lib. XXIII. Suetonius in Caligula cap. 54. in Galba cap. 4. Vitellio cap. 10. Tacitus lib. III. Histor. In primis autem Cereris et Veneris pervigilia celebrantur. Vide autorem venustissimi poëmatis, cui titulus 'pervigilium Veneris.' Atque hoc tempore abutebantur crebro adolescentes ad implendam libidinem; puella itaque illa in pervigilio nocturnis sacris vitiata fuerat, nisi pervigilii nomine non sacra sed quæcunque pervigilatio intelligatur.

§ 8 Τρὶς κακοδαίμων] Ita legendum: Ὢ τρὶς κακοδαίμων ὅστις ὢν πένης γαμεῖ, Καὶ παιδοποιεῖθ'· ὡς ἀλόγιστός ἐστ' ἀνὴρ, Ὃς μήτε φυλακὴν τῶν ἀναγκαίων ἔχει, Μήτ' ἂν ἀτυχήσας εἰς τὰ λοιπὰ τοῦ βίου, Ἐπαμφιέσαι τοῦτο δύναιτο χρήμασιν, Ἀλλ' ἐν ἀκαλύπτῳ καὶ ταλαιπόρῳ βίῳ, Χειμάζομενος ζῇ, τῶν ἀνιαρῶν ἔχων Τὸ μέρος ἁπάντων, τῶν δ' ἀγαθῶν οὐ δυνάμενος. Ὑπὲρ γὰρ ἑνὸς ἀλγῶν, πάντας νουθετῶ. Id est, 'O ter infœlix, qui, pauper cum sit, uxorem ducit, Procreatque liberos: quam improbus consilii est Qui neque præsidium necessariarum rerum habet, Nec in rebus adversis ad reliquum vitæ Id contegere pecuniis potest: Sed sine tegumentis in calamitosa vita Hibernans vivit, et molestiarum Omnium par-

ticeps, bonorum compos esse nequit, Unius rationem habens, cunctos monitos volo.'

Εἰ μήτ' ἀνατειχίσῃ] Isaacus Casaubonus ita legit: *Εἰ καί τι γὰρ ἀτυχήσῃ εἰς τὰ κοινὰ τοῦ βίου.* Hoc est, 'Si acciderit alicui ut incidat in gravius quoddam peccatum.' Sic accipitur *ἀτυχεῖν* etiam apud oratores; et evincit hanc esse sententiam sequens carmen Cæcilii ex hoc expressum et sequenti, 'Nam opulento famam facile occultat factio.' Mox illud vocabulum fœde depravatum est, *ἀνακατακύπτῳ.* fortasse scripserat *ἀκαλύπτῳ.* 'destituta et nudata opibus vita.' Deinde scribe vs. 7. *ἀνιαρὸν δ' ἔχων Τὸ μέρος ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν, οὐ δυνάμενος.* Videntur autem deesse quædam ex iis quæ olim Gellius ascripserat. *Sciopp.*

§ 9 *Educit*] Educat.

Factio] Opulentiam hic teste Nonio significat, qui hunc versum, licet corrupte, citat.

Cap. xxiv. *Parsimonia apud veteres Romanos*] Plinium et Plautum testem habemus, Populum Romanum non nisi farre et pulte per aliquot sæcula vulgo usum. Quod si nuptiæ, festivitas, aut lætius convivium esset; pro magno pauci pisciculi, et porcinæ aliquot pondo in obsonium adjecta. Similis in vestibus frugalitas; et omnium ditium pauperumque e lana: atque ea nativi et albidi coloris, nisi quod ditiorum splendentes paulo magis, et nitidæ a fullonia arte essent. Nam sericum, holosericum, ipsa lintea sero innotuerunt, et timide etiam in paucorum usum venerunt. *Lips. de Magn. Rom. lib.* iv. *c.* 5. Vide et Valerium Maximum lib. ii. cap. 5. et lib. iii. c. 3. et 4.

Ludis Megalensibus] Qui in honorem matris Deum instituebantur pridie Nonas Apriles. Quo festo patritii mutitare soliti sunt, plebs Cerealibus, ut testatur Auctor Noster lib. xviii. c. 2. atque eo tempore inter se epulabantur. Cicero in Catone majore: 'Primum semper habui sodales. Sodalitates autem me quæstore constitutæ sunt sacris Idææ magnæ matris acceptis. Epulabar igitur cum sodalibus omnino modice.' Et quidem mutua instituebantur convivia. Ovid. lib. iv. Fastor. 'Cur vicibus factis ineant convivia, quæro, Tum magis, indictas concelebrentque dapes? Quod bene mutarit sedem Berecynthia, dixit, Captant mutatis sedibus omen idem.' Dicit poëta hoc ideo factum, quod ipsa sedem suam bene mutarit Romæ in augustius domicilium. Goveanus Megalenses ludos Diis magnis sacros fuisse frustra arbitratur, Megaliacos Idææ matri. Auctor vitæ Terentii erroris causam dedit, qui Megalenses ludos Diis magnis sacros fuisse affirmat, sed contra antiquitatem. Error inde quod ludos magnos ac Megalenses confuderit, cum ludi magni, qui et Circenses a Tarquinio Prisco instituti fuerint, qui circum maximum extruxit teste Dionysio l. iv. Megalesia, vel Megalenses a M. Junio Bruto institutos fuisse refert Livius lib. xxxvii. ubi simul agit de ædis matris Idææ dedicatione. Quinetiam ludi magni fiebant pridie Nonas Septembris, Megalenses pridie Nonas Apriles. Megalenses itaque ludi cum Megalesiis eidem, et in honorem matris Deum celebrabantur. Cicero de Aruspicum responsis: 'Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in palatio nostri majores ante templum in ipso Matris conspectu Megalensibus fieri celebrarique voluerunt?' Porro Livius lib. xxix. c. 14. pridie Idus April. festum diem fuisse dicit, cum mater Idæa in ædem victoriæ Palatinæ transferretur, qui locus vel corruptus est, vel dicendum mutatos postmodum ludos fuisse. Spartianus certe in vita Caracallæ viii. Idus Aprilis ipsis Megalensibus Caracallam interemptum retulit, quod satis indicat

Megalensium primum diem pridie Idus Aprilis non fuisse. Quicqnid sit Megalenses ludi continuos dies septem celebrabantur, uti ex veteri Calendario apparet. Megalesia autem dicta a templo quod Pessinunte, ubi illa Dea colebatur, *μεγαλήσιον* teste Varron. lib. v. de L. L. appellabatur, sicuti et *μητρῷον*, quia matri Deum consecratum esset. Herodianus lib. I. scribit præferri solitum solenni pompa ante Deam, quicquid erat divitiarum, quicquid artificio admirandum, ludendi licentiam omnibus fuisse permissam usque adeo, ut etiam personas quascunque vellent induerent. Etiam Comœdiæ auctoribus ædilibus hoc tempore agebantur, ut liquet ex Terentii Comœdiis. Dies quoque sacri matri Deum Hilaria appellantur, quæ alia fuisse videntur a Megalensibus, nam teste Macrobio VIII. Kalendas Aprilis celebrabantur, nisi locus forsan corruptus sit. Nulla memoria hujus festi in Calendariis antiquis: posterioris ævi scriptores tantum mentionem faciunt, Vopiscus in Aureliano, Trebellius in Claudio, Maximus Scholiastes Dionysii Areopagitæ, Damascius apud Photium in Isidori vita, aliique: sed ad rem. Vetus Calendarium notat hunc diem hoc modo, LUD. MATRIS MAG. In aliis LUDI MAGALESIACI. Deæ autem imago hoc festo die per urbem circum ferebatur, dum tibias inflabant et tympana pulsabant sacerdotes; imaginem ejus lapidis figura fuisse asserit Livius: 'Is legatos comiter acceptos Pessinuntem in Phrygiam deduxit, sacrumque iis lapidem, quem matrem Deum dicebant, tradidit.' Qualis fuerit imago Prudentius ostendit, 'Lapis nigellus evehendus essedo, Muliebris oris clusus argento sedet: Quem dum ad lavacrum præeundo ducitis, Pedes remotis atterentes calceis, Almonis usque pervenitis rivulum.' Arnobius hunc lapidem dicit fuisse non magnum furvi coloris atque atri, angulis prominentibus inæqualem. Vide de sacris matris Deum Ovidium Fastor. lib. IV.

Mutitarent] H. Stephanus et Turnebus Adv. lib. II. cap. 24. *mutuitarent* legendum putant. Mutuitare autem denotat mutua celebrare convivia, alii *mutitare* hic dici autumant, quod epulas inter se mutarent, et vicissim convivia conviviis. Durantius Cascellius lib. II. Var. c. 2. *munitare* legit, quod priscis manducare, ut putat, denotat. Sed flocci est illa observatio, legendum vel *mutuitarent*, vel ex eo correpte *mutitarent*. Forte dicendum sacram esse vocem, ἀπὸ τοῦ μυεῖσθαι, vel μυεῖν, quod et sacra docere, initiare significat.

Dominia] Ita antiquissima Veneta Editio. Vulgo *convivia*. Dominia autem convivia hilariora quoque dicuntur, quæ a domino sive præbitore convivii nomen accepere.

Verbis conceptis] Concipere verba est formulam juramenti præscribere, juxta quæ concepta verba jurabat is, a quo juramentum exigebatur. Unde et conceptio Jurisconsultis ipsa formula appellatur.

Vicenosque æris] Asses.

§ 2 *Lex Fannia*] Hæc lex sumptuaria lata fuit a C. Fannio et M. Messala Coss. Anno U. C. DLXXXIX. Juxta Macrobium ante eam lex Orchia lata fuit de convivarum numero, quam tulerat C. Orchius tribunus plebis Q. Fabio et M. Claudio Coss. Anno U. C. DLXXX. Athenæus lib. VI. diffusius legem Fanniam proponit, atque etiam a Gellio discrepat. Operæ pretium itaque fuerit verba adscribere. Ita autem inquit: ἐκέλευε δὲ ὁ νόμος τριῶν μὲν πλείονας τῶν ἔξω τῆς οἰκίας μὴ ὑποδέχεσθαι, κατ' ἀγορὰν δὲ τῶν πέντε. τοῦτο δὲ τρὶς τοῦ μηνὸς ἐγένετο. ὀψωνεῖν δὲ πλείονος τῶν δυεῖν δραχμῶν καὶ ἡμίσους οὐκ ἐπέτρεπε. κρέως δὲ καπνιστοῦ δεκαπέντε τάλαντα δαπανᾷν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐπεχώρει, καὶ ὅσα γῆ φέ-

ρει λάχανα καὶ ὀσπρίων ἑψήματα. Id est, 'Lex jubebat, ne præter domesticos convivæ plures tribus exciperentur, sin nundinæ essent quinque, atque id singulis mensibus ter tantummodo fieret: ne pluris quam duabus drachmis et dimidia obsonarent. Eadem carnis fumo inveteratæ in annum talenta quindecim absumere permisit, et olerum leguminumque, quæcunque terra gignit, decocta.' Juxta Athenæum impensis ordinariis obsonandum erat duabus drachmis et semisse, id est, decem sestertiis, sive assibus quadragenis, cum Gellius decem tantum asses adsignet. De hac lege Sammonicus Serenus teste Macrobio lib. II. Saturnal. c. 13. ita loquitur: 'Lex Fannia Augusti ingenti omnium ordinum consensu pervenit ad populum, neque eam Prætores aut tribuni, ut plerasque alias, sed ex omni bonorum consilio et sententia ipsi Consules pertulerunt, cum Respublica ex luxuria conviviorum majora quam credi potest detrimenta pateretur. Si quidem eo res redierat, ut gula illecti plerique ingenui pueri pudicitiam et libertatem suam venditarent, plerique ex plebe Romana vino madidi in comitium venirent, et ebrii de Reip. salute consulerent.'

Ludis Romanis] Qui et Circenses, instituti a Tarquinio Prisco, qui Circum maximum extruxit. Qui postmodum annuatim Jovi, Minervæ, ac Junoni sacri fuere, atque pridie Nonas Septembris celebrabantur, ut ex prima Ciceronis in Verrem colligitur. Vide Cæsarem Bullingerum de Circo, et Onuphrium Panvinium.

Ludis plebeiis] Scribit Asconius Pædianus in primam Ciceronis in Verrem, esse ita dictos, quod eos exactis Regibus pro libertate plebis instituerint Romani, aut pro reconciliatione plebis post secessionem in montem Aventinum. Hos ædiles plebi edebant XVII. Kalendas Novembris, et quidem per triduum, ut testantur Veteres Fasti.

Saturnalibus] Quæ in honorem Saturni instituta, multisque sæculis præcessisse cunabula Urbis testatur Macrobius. Tum ludus et jocus, et libertas dominabantur, servis pro tempore licentia loquendi et faciendi. Ausonius, 'Aurea nunc revocet Saturni Festa December, Nunc tibi cum Domino ludere verna licet.' Et Horatius: 'age, libertate Decembri (Quando ita majores voluerunt) utere, narra.' Celebrabantur XIV. Kal. Januarii.

Et aliis quibusdam diebus] Festis, quos nimirum vel publica vel privata solemnitas faciebat insignes.

Centussisque misellos] Forsan legendum, *centusse misellos* vel *misello*, quo inopia denotatur. Ita Martialis dixit: 'Centum miselli jam valete quadrantes.' Invenio quoque annotatum forsan legendum esse, *Fanni Centussis miscella*: revera enim Fannia lex centum assibus modum fecerat sumptibus, ideoque festive Lucilius centussem appellaverat, miscellam autem, quia pro dierum ratione varia, varius quoque et frugalis modus eadem lege impositus fuerat.

§ 3 *Lex deinde Licinia*] Quam tulit P. Licinius Crassus Consul cum Cn. Lentulo anno U. C. DCLXVI. Ante Liciniam, teste Macrobio, lata fuit Lex Didia, quæ legem Fanniam post annos decem et octo consecuta est. De qua idem Macrobius: 'Ejus ferendæ duplex causa fuit: prima et potissima, ut universa Italia, non sola urbs, lege sumptuaria teneretur, Italicis æstimantibus Fanniam legem non in se, sed in solos urbanos cives esse conscriptam. Deinde, ut non soli qui prandia cœnasve majore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocitati essent, atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur.'

Carnis aridæ] Athenæus: *Κρέως δὲ καπνιστοῦ δεκαπέντε τάλαντα δαπανᾷν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐπεχώρει.* Vocat autor *κρέα*

καπνιστὰ carnes fumo induratas vel salitas: Gellius aridas cum salsamentis junxit, et dicit certa pondera in singulos dies constituta fuisse. Et quod Fanniæ legi Athenæus, Liciniæ tribuit Gellius. Neque mirum, cum nomine mutato eadem fere iis legibus continerentur. Legis Liciniæ summam nonnihil expressius proponit Macrobius, nimirum, 'ut Kalendis, nonis, nundinis Romanis cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi causa consumere liceret, cæteris vero diebus qui excepti non essent, ne amplius apponeretur, quam carnis aridæ pondo tria, et salsamentorum pondo libra, et quod ex terra, vite, arboreve sit natum.' Athenæus lege Fannia concessum scribit Patribusfamilias, ut quotannis quindecim talenta salitarum carnium absumant. Quod nonnulli ita interpretantur, tanquam si per talenta hic libræ acciperentur: melior sententia Casauboni, qui per talentum intelligit juxta Græcos scriptores libras Romanas cxx. utique per quindecim talenta quindecim libræ intelligi nequeunt, cum dicat Gellius legem Liciniam, quæ eadem fere cum Fannia, carnis aridæ et salsamenti certa pondera in dies singulos constituisse, Macrobius autem apertius nominet carnis aridæ pondo tria, salsamentorum pondo libram. Non potuere igitur constitutæ esse quindecim libræ quotannis. Talenta igitur quindecim efficiunt millena sexcentena pondo mensuræ Romanæ. Neque hæc nimia summa alicui videatur, quandoquidem salitarum et fumo induratarum carnium multo communior usus erat, quam recentium. Juxta Macrobium tamen minor summa esset, nimirum mille quadringenta et sexaginta circiter pondo, si quatuor libræ singulis diebus insumantur. Annus enim constat trecentis sexaginta quinque diebus et horis fere sex.

§ 4 *Lævius poëta*] Lælium Apuleius vocat, cujus eodem metri genere versus citat. Priscianus citat Livium ex libro sexto Erotopægnion, sicut etiam Ausonius in Centone Nuptiali Livium Andronicum intellexisse videtur: sed recte putat Salmasius, verum hujus poëtæ nomen fuisse Lævium, pro quo Lælius et Livius adulteratum in libris. De Liviô tamen Andronico vide Ciceronem ad Trebatium lib. vii.

17 *Erotopægniis*] Vulgo inepte, *Crotopægniis*. Apud Ausonium tamen in Centone Nuptiali ita quoque corrupte legitur. Proclivis hic lapsus fuit, uti certum est ex Prisciano et Sosipatro Grammaticis. Erotopægnia erant amatorii lusus, quam inscriptionem in suis quoque secuti carminibus Nævius et Pacuvius, ut Nonius Marcellus testatur.

Lux liquida] Id est, vita: ita dicimus lucem intueri, pro vitam degere. Lucem autem liquidam dixit, sicut aërem liquidam poëta.

L. Sylla dictator] Hæc lex Cornelia a Cornelio Sylla appellata fuit, 'In qua,' ut scribit Macrobius, 'non conviviorum magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus, verum minora precia rebus imposita: et quibus rebus Dii boni! quamque exquisitis, et pene incognitis generibus deliciarum! quos illic pisces, quasque offulas nominat! et tamen precia illis minora constituit. Ausim dicere, ut vilitas edulium animos hominum ad parandas opsoniorum copias incitaret; et gulæ servire, etiam qui parvis essent facultatibus, possent. Dicam plane quod sentio. Apprime luxuriosus mihi videtur et prodigus, cui hæc tanta in epulis vel gratuita ponantur. Itaque tanto hoc sæculum ad omnem continentiam promptius, ut pleraque earum rerum, quæ Sullana lege ut vulgo nota comprehenduntur, nemo nostrum vel fando compererit.' Mirum legem hanc sumptuariam Syllam

tulisse, cum ipse luxu in conviviis immodico diffueret. Meminit splendidissimi epuli, quod Populo Romano exhibuit, Plutarchus in Sylla, quo magna copia cibariorum in amnem projiciebatur, vinumque diffundebatur quadraginta annis vetustius. Mortua quoque Metella conjuge leges sumptuarias funerum, et mox quoque conviviorum neglexit, ut idem testatur Plutarchus.

Prandiorum gurgitibus] Sicut profundi gurgites aquarum omnia absorbent, ita illi conviviis etiam splendida patrimonia decoquebant. Audi Senecam: 'Quid est sumptuosa cœna flagitiosius, et equestrem censum absumente? et tricies tamen HS. adjiciales cœnæ frugalissimis constiterunt.' Tricies HS. juxta Voss. sunt centum et quinquaginta millia Caroleorum florenorum. Plinius inquit lib. IX. cap. 17. Asinium Celerem mullum piscem mediocrem (utpote qui duas pondo libras non excederet) mercatum fuisse octo millibus nummum, id est, Caroleis quadringentis. Vide etiam Macrob. lib. III. Sat. c. 15. Quicquid luxui alendo excogitari poterat profundebatur. Neque tantum Principes et Magnates, verum et humiles, et infimæ conditionis homines. De Apicio Seneca: 'Cum HS. millis,' duo milliones et semis, 'in culinam congessisset, ære alieno oppressus rationes suas tum primum coactus inspexit, superfuturum sibi HS. centies computavit, et velut in ultima fame victurus, veneno vitam finivit.' De Æsopo histrione Plinius: 'Maxime insignis est in hac memoria Clodii Æsopi tragici histrionis patina, 600. HS. taxata,' juxta Lipsium 15000. Philippeorum, 'in qua posuit aves, cantu aliquo aut sermone humano vocales, millibus sex singulas coëmptas, nulla alia inductus voluptate, nisi ut in his imitationem hominis manderet.' Et de ejus filio Horatius: 'Filius Æsopi direptam ex aure Metellæ, Scilicet ut decies solidum sorberet aceto, Diluit insignem baccam.' Plinius singulis convivis ad sorbendum uniones dedisse refert. Sin hæc homines infimæ conditionis fecerint, quis Principes, et profusissimæ prodigalitatis M. Antonium, et Cleopatram, Caligulas, Vitellios admiretur? quis privatos, quibus ludibrio videntur fuisse divitiæ? Vide Ciacconium de Triclinio, Fulvium Ursinum in Appendice, Lipsium, et Meursium de luxu Romanorum.

Kalendis] Quæ Junoni sacræ erant, unde et ipsa Kalendaris appellata. Sicuti enim annum Jovis, ita menses Junonis esse existimarunt Veteres: unde Ovidius: 'Vindicat Ausonias Junonis cura Kalendas.' Idibus erant sacra Idulia, quibus agna Idulis Jovi cædebatur. Nonarum tutela Deo carebat, teste Ovidio.

Diebus ludorum] Præter ludos alios promiscuos, sacri ludi fuere Megalenses, Cereales, Florales, Martiales, Apollinares, Capitolini, Romani, Plebeii, Compitalitii, Sæculares. Vide vetus Kalendarium Romanum.

Feriis] Feriæ publicæ vel erant statæ, quod certo statutoque tempore observarentur, ut ait Festus, sicuti erant Saturnalia, Lupercalia, Agonalia, Carmentalia, vel conceptivæ, quæ quotannis in certum diem a Pontifice vel Magistratu concipiebantur, ut Latinæ, Sementinæ, Paganalia, Compitalia. Erant quoque Imperativæ, quas pro arbitrio suo Consul vel Prætor indicebat, vel erant nundinæ. De Feriis audi Ciceronem de L. L. 'Feriis,' inquit, 'jurgia amovento, easque in famulis operibus patratis habento. Itaque ut ita cadat in annuis anfractibus, descriptum esto, certasque baccas sacerdotes publice libanto, idque certis sacrificiis et diebus. Itemque alios ad dies ubertatem lactis, fœtusque servanto: idque ne committi possit ad eam rem ratione cursus annues

finiunto, quæque cuique divo decoræ gratæque sint hostiæ providento.' Singulis autem mensibus a Rege Sacrorum vel a Prætore feriæ proclamabantur, quibus nullum opus facere licitum erat. Vide Macrob. lib. I. Saturn. cap. 16. per solemnes autem ferias non tantum statas, quæ universo Populo communes quotannis certis ac constitutis diebus ac mensibus, et in fastis statis observationibus, ut loquitur Macrobius, annotatæ erant, atque ita solemnes dici poterant, sed quascunque receptas hic intellige, forsan etiam privatas.

Sestertios tricenos] Sestertius nummus a semisse tertio dictus, quod duos asses et semissem tertii contineret, ut Vitruvius, Festus aliique testantur. Fuit quarta pars denarii, qui antea decussem, postmodum XVI. asses valuit. Valebat igitur antiquitus sestertius duos asses et dimidium, postmodum quatuor asses, aucto denarii pretio. Moneta Belgica sestertii triceni juxta Vossium Caroleum (qui est viginti sestertiorum) et dimidium valent. Hotomannus lib. de Re nummar. legit *sestertios trecenos*, ubi Agellius de festis diebus agit, ubi de aliis diebus, *tricenos*, pro *ternos*. Treceni sunt CCC. sestertii, id est, quindecim Carolei, triceni Caroleus cum dimidio. Priori certe loco summa nimis exigua est præ illius sæculi opibus. Si tamen lectio non mutetur, magna fuit illo tempore frugalitas.

§ 5 *Æmiliam*] Quam tulit M. Æmilius Lepidus Cos. cum Q. Luctatio Catulo, anno U. C. DCXV. Vide Macrob. Saturn. lib. II. cap. 13. Cibaria hæc dicitur, quod cibis modus poneretur.

Lex deinde Antia] Post Æmiliam paucis interjectis annis lata ab Antio Restione. 'Quam legem,' ut loquitur Macrobius, 'quamvis esset optima, obstinatio tamen luxuriæ et vitiorum firma concordia nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur; eum quoad vixit foris postea non cœnasse, ne testis fieret contemptæ legis, quam ipse bono publico pertulisset.'

Lex Julia] Complures leges, sicuti hæc lex sumptuaria, Juliæ appellatæ, quæ tamen ab Augusto vel latæ, vel confirmatæ. Quam legem sperni, vetitaque utensilium pretia indies augeri C. Bibulus et ædiles conqueruntur apud Tacitum Annal. lib. III. verum illorum querelas neglexit Tiberius, cum videret tot a majoribus repertas leges, etiam illas quas divus Augustus tulerat, vel oblivione vel contemptu abolitas securiorem luxum fecisse.

Nuptiis et repotiis HS. mille] In antiquis editionibus, et H. Stephani, *HS. millies*, quæ stupendæ luxuriæ summa esset, non parcimoniæ, quam leges sumptuariæ præscribunt. Scribendum *sestertii mille*, qui quinquaginta Caroleis æstimantur. Mille sestertii cum ducentis et trecentis, de quibus supra verba fecit Agellius, proportionem et convenientiam habent.

Repotiis] Repotia dicuntur, cum postridie nuptiarum apud novum Sponsum cœnatur, et ab iteratis potionibus nomen accepere. Horat. 'Ille repotia, natales aliosve dierum Festos albatus celebret.' Porphyrio diem intelligit, qui nuptias sequitur. Acro diem septimum, quo nova nupta redire solet ad parentes suos.

Divine Augusti] Plures leges sumptuarias Augustum tulisse, ex verbis Taciti lib. III. Annal. colligi videtur, cum dicit: 'Tot a majoribus repertæ leges, tot quas Divus Augustus tulit, illæ oblivione, hæ (quod flagitiosius) contemptu abolitæ, securiorem luxum fecere.'

An Tiberii] Vide Tacitum Annal. lib. III. et Plinium lib. XXXIII. c. 2.

Sumptus cœnarum propagatus est] Præter has leges mentionem facit

Macrobius Antonii, qui antequam Triumvir esset, de sumptibus quoque edictum proposuit. Quod eo magis mirum, quod ad satiandam postmodum ingluviem, quicquid mari aut terra aut etiam cœlo gigneretur, natum sibi esse existimaret, et cum Cleopatra de expensis certaret, quæ unionem aceto liquefactum absumpsit, quæ centies HS. æstimabatur, id est, quinquies centenis Caroleorum millibus.

Cap. xxv. *Proportionem vocant*] Sicuti etiam Quintilianus lib. i. testatur. Varroni dicitur 'veritas et ratio quæ a similitudine oritur.' Græci ἀλήθειαν vocant.

Consuetudinem] Συνήθειαν Græci indigetant, quæ nimirum analogiæ adversatur. Aliquando enim consuetudo cum analogia convenientiam habet.

Aristarchus et Crates] Analogiam ex Græcis oppugnavit Chrysippus, qui libros sex teste Varrone de Anomalia conscripsit, Diogenes Laërtius in vita Chrysippi quatuor tantum illi adsignat libros. Hunc Crates nobilis Grammaticus expressit, et contra Aristarchum, qui contrarium defendebat, librum scripsit. Est autem is Crates Mallotes, cujus Suetonius lib. de Viris Illustr. mentionem fecit. Audi illum: 'Primus igitur, quantum opinamur, studium Grammaticæ in urbem intulit Crates Mallotes' (Mallus autem urbs Ciliciæ) 'Aristarchi æqualis, qui missus ad Senatum ab Attalo rege, inter secundum ac tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem, quum in regione Palatii, prolapsus in cloacæ foramen, crus fregisset, per omne legationis simul et valetudinis tempus plurimas ἀκροάσεις subinde fecit assidueque disseruit, ac nostris exemplo fuit ad imitandum.' Atque hujus discipulum fuisse Panætium ex aliorum mente refert Strabo. Crates itaque cum Aristarcho contra Analogiam certamen conseruit, et plures alii in ea materia ingenium suum ostentabant. Vide Sextum Empiricum cap. 10. adversus Grammaticos. Inter Latinos Julius Cæsar, teste Suetonio, et Terentius Varro de Analogia libros, cujus libri mutili adhuc extant, scripsere. Novissime Vossius libris quatuor de Analogia omnium industriam superavit. Quem consulere omni modo oportet.

§ 2 *Lepus, leporis*] Frustra hic Analogiam desiderat Varro, quia lepus ex Siculo est λέπορις, atque ita juxta Græcam terminationem declinarunt.

Lavo, lavi] Neque hæc similia, nam lavo olim tertiæ conjugationis fuit, quod ex Plauto, Virgilio x. Æneid. et Horatio lib. iii. Od. 5. liquet.

Pupugi, &c.] A veteri 'pugo,' unde et pugio nomen accepit. Sicuti 'tutudi' a 'tudo,' geminata syllaba ad modum fere augmenti Græcorum. A 'tudo' tudes, Festo, id est, malleus.

Rarenter] Cæcilio, Nævio, Livio Andronico, Ennio, Catoni usitatum vocabulum. Derivatur ab inusitato 'rareo,' unde raresco et rarefacio.

Cap. xxvi. *M. Frontonem, &c.*] Non intelligitur hic Fronto, qui ter Consul fuit, et quidem tertium cum Trajano Imperatore iii. Consule. Plinius in Panegyrico: 'Recepit etiam consulatum (Trajanus) ut daret, noverat moderationem hominum, noverat pudorem, qui non sustinerent tertio Consules esse, nisi cum ter Consule.' Quem oratorem quoque insignem fuisse, et poëtis hortos et ædes concessisse ad recitanda poëmata ostendit Juvenalis, cum inquit: 'Frontonis platani, convulsaque marmora clamant.' Verum intellige Cornelium Frontonem Rhetorem, quem cum Herode Attico inter Præceptores M. Antonini Philosophi enumerat Capitolinus. De quo idem auctor: 'Sed multum ex his Frontoni detulit, cui et statuam in Senatu petiit.' Quem

quidem etiam Consulem fecit, sed suffectum in duos menses, ut testatur Ausonius in Gratiarum Actione. Et ipse Fronto apud Charisium in Epistola ad Marcum honores oblatos agnoscit. Meminit ejusdem Frontonis Capitolinus in vita Veri Imperatoris, et Macrobius lib. v. Saturn. siccum dicendi genus illi tribuit. Hunc hic intelligi arbitror. Plures tamen fuere Frontones, quorum mentio apud Antiquos. De illo priore, qui cum Trajano Consul fuit, puto loqui Josephum de Bello Jud. c. 7. qui sub Tito in obsidione Hierosolymitana meruit. Eundem fuisse tribunum Vigiliarum ex Tacito lib. I. apparet: et huc pertinet Martialis versus, ad Frontonem, 'Clarum militiæ Fronto, togæque decus.' Sed de variis Frontonibus, vide Onuphrii Fastos.

De coloribus] Quæ materia torsit omnium Philosophorum ingenia, qui hoc faciunt causas rimando ut intelligendo haud quicquam intelligant. Vide Julium Cæsarem Scaligerum Exercitat. 315. et Thylesium de Coloribus, novissime Cartesium.

Concinnitates] Convenientes, elegantes et idoneas appellationes.

§ 2 *Aliter sanguis*] Purpureum tamen et sanguineum colorem confudere Veteres. Plinius de Tyrio colore: 'Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idem et suspectu refulgens. Unde et Homero purpureus dicitur sanguis.' Sicut autem recentiores autores blattam purpuram vocarunt, ita blatteum sanguineum denotat, vel *θρόμβον αἵματος*, id est, 'sanguinem concretum.'

Ostrum] Sicut apud Græcos *ὄστρειον*, ita apud Latinos ostrum modo pro conchylio marino, modo pro sanie sive cruore, quo vestes tinguntur, sumitur. Ita et purpura ipsum piscem et saniem denotat. A qua purpureæ pretiosissimæ vestes appellantur. Plinius lib. IX. c. 36. 'Purpuræ florem illum, tingendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est, in candida vena, unde pretiosus ille bibitur, nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Vivas capere contendunt, quia cum vita succum eum evomunt. Et majoribus quidem purpuris detracta concha auferunt, minores trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tyrii.' Audi et Vitruvium lib. VII. cap. penult. 'Ea conchylia cum sunt lecta, ferramentis circa scinduntur, e quibus plagis purpurea sanies, uti lachryma profluens, excussa in mortariis terendo comparatur, et quod ex concharum marinarum testis exuritur ideo ostrum est vocatum.'

Russus enim color] Antiquissima Veneta editio, *Ruffus enim color et ruber nihil a vocabulo rubei differunt.* Pro *Ruffus* scribe *russus*. Aldina editio, sicut Badiana, pro *rubei*, *rufi* legit. Rubeus color vix dicitur, sed robeus Antiquis. Varro lib. II. de Re Rust. cap. 5. 'Colore potissimus nigro, deinde robeo.' Et in antiqua inscriptione, 'omnibus annis vitulo robeo et verre.' Virg. tamen ait lib. I. Georg. 'Nunc facilis rubea texatur fiscina virga:' verum Servius virgam Rubeam ab oppido Italiæ Rubis dictam existimat.

Ξανθὸς] *Ξανθὸς ἔκλευκος* est luteus pallidus, quem colorem *ξανθὸν* proprie Dores appellabant. Atticis autem est luteus flammeus, qui et *πυῤῥός*. Poëta crocum *ξανθότριχα* appellat, a quo color croceus, hoc est, luteus in rubrum vergens. Poëtæ Latini rubrum crocum vocant: 'Nec fuerant rubri cognita fila croci.' Quidam *τὸ ξανθὸν* supra *πυῤῥὸν* collocant in gradibus coloris rubri percensendis, alii infra. Favorinus apud Agellium in quibusdam editionibus (Aldi Manutii nimirum, H. Stephani, et quæ illos sequuntur) hoc ordine procedit in

distantiis signandis rufi coloris: ξανθὸς δὲ καὶ πυῤῥὸς καὶ ἐρυθρὸς καὶ φοινικοῦς. Aliter tamen scribunt veteres libri, ex quorum auctoritate totus ille locus Agellii sic distinguendus ac legendus: *Russus enim color et ruber nihil a colore rufi differunt, neque proprietates omnes ejus declarant. Ξανθὸς autem, et ἐρυθρὸς, et πυῤῥὸς, et φοίνιξ habere quasdam distantias coloris rufi videntur.* Ut vulgo editum est contrarium sensum efficit Favorini menti: πυῤῥὸν facit vicinum φοίνικι, ita enim vocat puniceum. Hesychius φοίνικα interpretatur πυῤῥόν. Alii πυῤῥὸν infra ξανθὸν ponunt, remittentes ac dilutiorem reddentes. *Salmas. ad Solin. pag.* 1155.

Ξανθὸς, &c.] Id est, 'Flavus autem et ruber, et fulvus et puniceus.'

§ 3 *Phœniceus*] Rubicundus instar immaturæ palmulæ. Sed confunditur sæpe cum puniceo; qui summum splendorem ruboris habet. Græci tamen utrunque colorem φοίνικα appellarunt, nonnunquam φοινικοῦν puniceum: sanguineus color φοίνιξ et φοίνιος, qualis purpuræ Tyriæ. A qua tinctura Phœnices dictos eruditi arbitrantur. Sed a Phœnice, qui idem cum Erythra rege sive Edom, qui Esavus, ita dicti. Et hinc mare Erythræum. Edom enim, Φοίνιξ, et Erythras idem denotant, nimirum rubicundum. Vide Exod. xxv. cap.

Spadix] Dioscorides involucrum fructus palmæ, vel etiam fructum σπάθην appellat: σπάδιξ palmæ termes, ex quo fructus dependet, Polluci dicitur, imo ipsa palma Hesychio. Etiam Theophrastus σπάθας palmites sive termites appellavit, unde racemi sive poma dependent. Hinc igitur spadix vel spadiceus color, Phœniceo similis. Isidorus: 'dictus spadix a colore palmæ, quam Siculi spadica vocant.' Doricos appellavit Gellius. Siculi autem Dorica lingua utebantur. Philargyrus: 'spadix et Phœniceus est, quales sunt fructus palmarum, neque diluti nimium coloris, neque nimium pressi.' Color itaque erat remisse ruber, 'quales fructus,' ut Gellius noster loquitur, 'palmæ arboris non admodum Sole incocti.' Colorem leucopyrum appellat, id est, album et fuscum (lege, fulvum) Probus Grammaticus, sicuti esse solet palmæ deficiens color. Idem et badius color Isidoro ἀπὸ τῆς βάϊδος, quæ ramum, sive potius termitem, palmæ denotat.

Συνώνυμος] Cognominis.

Splendoremque] Contradicere sibi Gellius videtur, cum primo exuberantiam et splendorem coloris proponit, et deinde remissum ruborem instar immaturæ palmæ significat. Conjungere hæc non debuit, cum phœniceus color diversus sit, licet Græci uno vocabulo φοίνικα appellent, et φοινικοῦς tamen etiam puniceus dicitur, ut supra dixi.

§ 4 *Poëta*] Virgilius.

Fulvam Aquilam] Imitatus est Homerum, qui Il. ω. aquilam μορφνὸν appellavit. Αἰετὸν ἧκε τελειότατον πετεηνῶν, Μόρφνον θηρητῆρ' ὃν καὶ περκνὸν καλέουσι. Inter aquilæ species ponit quoque Aristoteles de Hist. An. lib. ix. cap. 32. μορφνὸς autem et περκνὸς dicitur obscurus, subniger, vel etiam fulvus.

Iaspidem] Extat lib. iv. Æneidos, 'atque illi stellatus iaspide fulva Ensis erat, Tyrioque ardebat murice lana.' 'Fulvam' exponit Servius 'viridem.' Plinius lib. xxxvii. c. 9. inter varia iaspidum genera, etiam fulvum commemorat. Hoc idem juxta Servium Didymus et Nicander affirmant. Neque tantum iaspis viridis invenitur, cujus vires prædicat Aëtius lib. ii. tetrabibl. cap. 18. sed purpurei, roseique, aliorumque colorum quoque reperitur: ita ut non opus sit 'fulvam' exponere viridem.

Fulvos galeros] Ex Lupina pelle, Virg. vii. Æneid. vs. 688. 'fulvosque lupi de pelle galeros Tegmen

habet capiti,' ubi galerus pro galea poni videtur: galerus alioquin proprie sacerdotalis pileus. Servius Danielis: 'Suetonius tria genera pileorum dixit, quibus sacerdotes utuntur, apicem, tutulum, galerum. Sed apicem pileum sutile, circa medium virga eminente: tutulum pileum lanatum metæ figura: galerum pileum ex pelle hostiæ cæsæ.'

A Virgilio dicuntur flavæ] Lib. v. Æneid. vs. 309. 'Omnibus hic erit unus honos: tres præmia primi Accipient, flavaque caput nectentur oliva.' flavam olivam viridem interpretatur Servius. Æschylus quoque ξανθὴν ἐλαίαν dixit, quod posterior pars folii videatur porracei esse coloris juxta interpretem Græcum.'

Lymphis flavis] Id est, 'aquis flavis:' flavus color proprie est, qualis in spicis maturis: talem aliquando colorem sudo cœlo aquæ præ se ferunt, aliquando purpureum vel cæruleum. Aquilus color juxta Festum ab aqua nomen accepit, cujus incertum esse colorem dicit.

§ 5 *Luteus, &c. color*] Qualis in ovorum vitellis, vel maturo pomo inprimis Cydonio, vel qualis in iis qui morbo Regio laborant, unde et lutea pellis Persio Sat. VII. dicitur.

Delutior] *Dilutior* legit Salmasius, aliter, *dilucidior:* atque inde nomen accepisse voluit Auctor Noster. Melius est ab herba, quæ lutum dicitur, nomen accersere. Ita Maroni croceum lutum, ita Plinio, ita Vitruvio appellatur. Quo colore nuptialia vela sive flammea tingebantur. Lucanus lib. I. 'Lutea demissos velarunt flammea vultus.' Qualis herba lutum sit incertum. Isatin herbam, quæ et vitrum dicitur, quidam esse arbitrantur. Sed hæc non luteo sed cæruleo colore inficit. Vide Salmasium ad Solin. p. 254. et seq. Leonicenus de Plinii erroribus, et Ruellius Lysimachiam esse existimant. Operæ pretium est audire Vitruvium lib. VII. in fin. 'Item qui non possunt chrysocolla propter caritatem uti, herba, quæ lutum' (ita legit Salmasius, vulgo *luteum*) 'appellatur, cæruleum inficiunt, et utuntur viridissimo colore.' Innuere videtur luteum colorem cum cæruleo mixtum chrysocollam, quæ viridissima est, imitari. Herbam ipsam cærulo subtritam pro chrysocolla induci Plinius testatur lib. XXXIII. cap. 5. Vide Philandrum ad caput ultimum lib. VII. Vitruvii.

Quam glaucum] Qua voce utitur Virgilius lib. III. Georg. vs. 81. 'Luxuriatque toris animosum pectus: honesti Spadices, glaucique color, deterrimus albus.'

Cæsia] Donatus, 'Cæsius, glaucis oculis, quasi felis oculos habens, glaucos.' Hinc Minerva passim γλαυκῶπις appellata.

§ 6 *Uberem*] Copiosam.

Καὶ νίκην] Id est, 'et victoriam de virtute ambiguam fecisti.' Non constat versus, neque Homeri talis reperitur. Ita enim se habet. Ιλ. ψ. vs. 382. Καί νύ κεν ἢ παρέλασσ', ἢ ἀμφήριστον ἔθηκεν. Id est, 'Et certe prævertisset, vel ambiguum fecisset certamen.' Similis versus occurrit eodem libr. vs. 527. Τῷ κέν μιν παρέλασσ', οὐδ' ἀμφήριστον ἔθηκεν. Vel itaque allusit Gellius ad versum Homeri, et pro νύ κεν posuit νίκην, pro παρελάσσε ἐπ' ἀρετῇ, vel versus ex poëta restituendus est, sed vix tamen tum ad præsens negotium facit. Vide H. Stephanum ad Gellium, p. 181.

§ 7 *Marmore flavo*] Aquas maris 'marmor' appellavit, ob nitorem, splendorem: μάρμαρος autem Græcis λευκὸν denotat, ut Hesychius testatur. λευκὸν autem et λαμπρὸν denotat, quod multa luce splendeat.

Conferta] Confertis navibus: vel lege, ut monui, *conserta*.

CAP. XXVII. Ἑώρων] Id est, 'Videbam autem ipsum Philippum, cum quo nobis de imperio et principatu certamen erat, oculo effosso, clavicula

fracta, manu et crure læsum, omne denique corporis membrum, quodcunque fortuna auferre cuperet, ultro offerentem, ut vitam in cæteris honoratam et gloriosam ageret.' Philippo dextrum oculum sagitta ex muris jacta effossum, cum Methonam oppugnaret, Justinus lib. VII. in fine testatur. Plutarchus tamen in Parallelis minor. cap. 8. ab Astere Olynthio, cum oppugnaturus esset civitatem Olynthon et Methonam, oculo vulnus inflictum affirmat, dum trajicere Sandanum fluvium nitebatur. Sagitta hunc versum inscriptum habebat, Ἀστὴρ Φιλίππῳ θανάσιμον πέμπει βέλος. Id est, 'Aster lethale Philippo mittit spiculum.' Plutarchus in Alex. c. 8. commemorat oraculo Delphico nuntiatum Philippo, ideo alterum oculum amisisse, quod per rimas ostii Jovem Ammonem conspexisset serpentis figura cum Olympiade concumbentem. Putida et fatua adulatione Philippum imitatus Clisophus oculo se privavit, ut Ælianus et Athenæus tradiderunt.

Hæc æmulari volens Sallustius] Non video quid opus sit Demosthenis imitatione hæc scripsisse Sallustium.

Tribunus militum] Sertorium in Hispania tribunum militum fuisse præter alios probatos auctores Plutarchus memoriæ reliquit. Ita enim loquitur in vita Sertorii: Σερτώριος μετὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων πόλεμον, ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ Δειδίῳ στρατηγῷ χιλίαρχος ἐπὶ Ἰβηρίας, ἐν τῇ πόλει Κάστλων ἐχείμαζε Κελτιβήρων. I. e. 'Sertorius post bellum Cimbricum Teutonicumque Tribunus militum in Hispaniam sub Didio Imperatore missus, hibernavit in urbe Celtiberorum Castulone.'

Didio Imperatore] Ita legendum, non, *imperante*, multo minus, *T. Didius Imperator*: neque enim in Hispania T. Didius fuit tribunus, sed Sertorius, quem post Cimbricum et Teutonicum bellum a Didio Imperatore in Hispaniam missum Plutarchus testatur. In denario antiquo argenteo mentio fit T. Didii, hoc modo, T. DIDIO IMP. atque ita hic scriptum arbitror. Plutarchus στρατηγὸν appellat.

Paratu] Apparatu. Ita solet Sallustius loqui.

Adversis cicatricibus] Quæ adverso corpori illatæ, non a tergo.

Quo ille dehonestamento] Hoc vocabulo etiam utitur Tacitus. Apuleius in Apologia etiam 'inhonestamentum' dixit, et C. Gracchi verba Isidorus lib. II. Etymol. ita refert: 'Pueritia tua adolescentiæ tuæ inhonestamentum fuit, adolescentia senectutis dedecoramentum, senectus Reip. flagitium.' Donatus in Eunuchum actu III. scen. 2. paulo aliter hæc verba in hunc modum legit: 'hæc,' id est, cicatrices, 'sunt virtutis insignia, dehonestamento tamen esse corpori maxime lætabatur.'

Gloriosius retinebat] Plutarchus in vita Sertorii totum hunc locum expressit. Operæ pretium est illum audire: Τοῦ γὰρ Μαρσικοῦ πολέμου συνισταμένου στρατιώτας τε προσταχθὲν αὐτῷ καταλέγειν καὶ ὅπλα ποιεῖσθαι, σπουδὴν καὶ τάχος προσθεὶς τῷ ἔργῳ, παρὰ τὴν τῶν ἄλλων νέων βραδύτητα καὶ μαλακίαν, ἀνδρὸς ἐμπράκτως βιωσομένου δόξαν ἔσχεν· οὐ μὲν ὑφήκατο τῆς στρατιωτικῆς τόλμης, εἰς ἀξίωμα προεληλυθὼς ἡγεμόνος, ἀλλὰ καὶ χειρὸς ἐπιδεικνύμενος ἔργα θαυμαστὰ, καὶ τὸ σῶμα τοῖς ἀγῶσιν ἀφειδῶς ἐπιδιδοὺς, τῶν ὄψεων ἀπέβαλε τὴν ἑτέραν ἐκκοπεῖσαν. ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ καλλωπιζόμενος ἀεὶ διετέλει. τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους οὐκ ἀεὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἀριστείων περιφέρειν, ἀλλὰ καὶ ἀποτίθεσθαι στρεπτὰ, καὶ δόρατα, καὶ στεφάνους· αὐτῷ δὲ τῆς ἀνδραγαθίας παραμένειν τὰ γνωρίσματα, τοὺς αὐτοὺς ἔχοντι τῆς ἀρετῆς ἅμα καὶ τῆς συμφορᾶς θεατάς. Id est, 'Bello Marsico ingruente jussus delectum habere militum et arma parare, et industriam et festinationem adhibuit, supra cæterorum juvenum

tarditatem et mollitiem, viri impigri sibi gloriam peperit. Neque de militari audacia deflexit, ubi ad dignitatem ducis pervenit, verum et manu admiranda opera edidit, corporique in præliis minime pepercit, alterumque oculum excisum amisit. Ob quod etiam gloriabatur perpetuo, alios non semper strenuitatis secum circumferre testimonia, sed deponere torques, hastas, coronas: sibi fortitudinis insignia permanere, quando eosdem virtutis suæ et calamitatis habeat spectatores.'

§ 2 *T. Castricius*] Qui juxta Gellium lib. XIII. c. 21. fuit 'Rhetoricæ disciplinæ doctor, qui habuit Romæ locum principem declamandi ac docendi, summa vir auctoritate gravitateque, et a Divo Hadriano in mores atque literas spectatus.'

Πᾶν ὅτι ἂν βουληθῇ] Id est, 'Offerentem omnia membra corporis, quæcunque fortuna auferre cuperet.'

Gloriarum] Gloria in plurali numero apud alios haud temere reperitur. Cicero tamen semel quod sciam usurpat: 'Honorum gradus summis hominibus et infimis sunt pares, gloriæ dispares.'

CAP. XXVIII. *Compertum non est*] Badius *non est* rejicit. Hunc autem modum loquendi confirmat ex antiquis auctoribus Budæus in Annotationibus ad Pandectas, quia in particula sequenti *sed ne* negationem præcessisse satis liquet.

Physicas quidem Philosophias] Durus modus loquendi: forsan legendum, *Physicos quidem Philosophos*. Varia enim fuit ea de re philosophorum sententia. Vide Senecam lib. VI. Natur. Qu.

Ventorumne vi, &c.] Apposite Seneca: 'Quæramus ergo quid sit, quod terram ab infimo moveat, quid tanti molem corporis impellat, quid sit illa valentius, quid tantum onus vi sua labefactet: cur modo tremat, modo luxata subsidat, nunc in partes divisa discedat: et alias intervallum ruinæ suæ diu servet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notæ convertat introrsus, nunc novos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret, ignesque nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos et per secula nobiles comprimat. Mille miracula movet, faciemque mutat locis, et differt montes, subrigit plana, valles extuberat, novas in profundo insulas erigit.' Quod autem magis stupendum, nonnunquam urbes ipsas alio transportat. Ita Anonymus Grammaticus tempore Valentiniani urbem Methonen terræ motu triginta octo ulnis, sive pedibus ducentis viginti octo transpositam fuisse testatur. In Peloponneso urbes radicitus evulsæ, atque alio translatæ. Transferri non tam mirum, quam non pessundatas. Illud tamen factum in Syria et Mesopotamia sub Constantino Copronymo, Theophanes, Cedrenus, alii affirmant. Sit fides penes auctores. Ut de terræ motu succincte quædam videamus, Aristoteles dividit inter tremorem, et pulsum, quem τρόμον καὶ σφυγμὸν appellavit. Tremore terra concutitur juxta latitudinem ad latus dextrum vel sinistrum, pulsu secundum longitudinem sursum aut deorsum agitatur. Dividit illum Aristoteles in συστολὴν καὶ διαστολὴν. Illa erumpens spiritus magnas moles instar montium egerit, et durissima quæque perrumpere nititur, atque etiam montes alio transfert tanto impetu atque si cœlum ipsum dissiliret; hæc hiatu profundo terras, montes, ipsas urbes pagosque haurit. Pulsus rarior, frequentior tremor esse solet. Tremor fieri solet instar agitationis cunarum, qui etiam urbes et ædificia ex imis fundamentis quatiendo nonnunquam convellit. Ita sub Tiberio duodecim Asiæ urbes una nocte prostratæ. Ita sub Herode Magno multis in Judæa

urbibus, vicis, pagisque subversis 80000. millia Judæorum horribili fato occubuerunt, ut testatur Josephus lib. I. de Bell. Jud. cap. 14. In montibus periculosi tremores pulsusque, qui aliquotiens abrupti vicina loca urbesque et pagos ruina tegunt, flumina eructant, ignitos rivos evomunt, ut Petrus Bembus eleganti de monte Ætna tractatu memoriæ prodidit. De variis terræ motibus consulendi Historici. Inprimis ille funestus fuit, qui contigit sub Valentiniano Imperatore, qui totum fere terrarum orbem commovit. Vide Socratem lib. IV. Histor. Eccles. cap. 3. et Ammianum Marcellinum in fin. l. XXVI. qui narrat ibidem, retectam maris profundi voraginem, visas in ipso pelago vallium veluti et montium vastitates, piscesque multiformes in limo hæsisse. Horribiles quoque terræmotus in urbe Bysantina describit Agathias lib. V. Histor. Porro scribit Aristoteles II. Meteor. c. 8. terræmotus vere et autumno potissimum fieri, quia hæc tempora sunt flatuosissima, cœlo tranquillo, et nocturno vel matutino tempore. 'Præcedit quoque,' ut Plinius testatur, 'comitaturque terribilis sonus, alias murmur simile mugitibus aut clamori humano, armorumque sonantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formaque vel cavernarum vel cuniculi per quem meat,' &c. Nimirum venti sive spiritus in cavernis quadam reciprocatione luctantur, atque erumpere nituntur. Et quidem quo magis in arctum constricti, eo validius in altum enituntur, atque celerius magno impetu erumpunt. Ventum igitur sive spiritum clausum causam terræmotui Aristoteles et Theophrastus statuunt.

An aquarum] Vide Senecam lib. VI. Nat. Qu. cap. 6. 7. et 8.

'Ἐννοσίγαιον, *&c.*] Quod utrumque Græcum vocabulum 'terræ concussorem' denotat. Sed non est necesse de terræ motu intelligere; Antiqui enim eo denotarunt, litora et terras fluctibus oceani percuti.

An cujus aliæ rei causa] Anaxagoras aliique ignem causam terræmotus esse dixere, variasque adferunt causas. Anaximenes terræ tribuit, Democritus omnes simul causas statuit. Vide Senecam lib. VI. pluribus capitibus. Vide et Plutarchum de Placitis Philos. lib. III. cap. 11. Plinium lib. II. cap. 79. inprimis vero Aristotelem lib. II. Meteorol. c. 7. Porro Astronomi Saturno, Jovi, et Marti efficacem quoque causam terræmotus tribuunt: Saturnus enim, ut aiunt, frigidos humores cumulat, Mars calefacit, Jupiter ita temperat, ut calor et frigus inter se rixentur, et motu diverso et adverso in se mutuo agant. Eclipses quoque inprimis Solis inter causas referunt, quod Solis radii discutere vapores nequeant, qui non attracti in visceribus terræ postmodum tumultum faciunt. Ventis quoque humidis et frigidis, æstivo tempore, quinetiam pluvia tempestate terræ meatus ac pori constringuntur, ac postmodum calore rarefacti propter nimiam quantitatem exhalare nequeunt. De quibus videndus iterum Aristoteles. Terræmotum pestis, sterilitas, fames utplurimum sequuntur. Halitus enim qui longo tempore in concavitate terræ conclusi fuere putrescunt, atque ubi eruperunt aërem terramque inficiunt. Ipsi quoque fontes puteique noxium spiritum hauriunt. Unde legimus apud Plinium et Ciceronem Pherecydem haustu aquæ e puteo terræ motum prædixisse. Sed manum de tabula.

Aliæ rei] Pro *alius rei*. Ita et Plautus 'aliæ mulieri' dixit, Cicero 'unæ rei,' Priscianus 'nullæ nationi.'

Alteriusve Dei vi] Alterius Neptuno.

§ 2 *Castissimi*] Purissimi, vel rituum observantissimi. Castus enim substantive etiam ritum religionis denotat. Varro Rer. Divin. lib. I.

'Nostro ritu sunt facienda civilius, quam Græco castu,' id est, ritu vel cæremonia. Nævius Bello Punico: 'Res divas edicit, prædicat castus.'

Ubi terram movisse senserant] Livius lib. XXXV. 'Romæ per idem tempus duo maximi fuerunt terrores, diutior alter sed segnior; terra duos et quadraginta dies movit: per totidem dies feriæ in sollicitudine et metu fuere, in triduum ejus rei causa supplicatio habita est.'

Polluisset] Vel si feriis indictis conceptisque opus aliquod fieret; vel religiosus cultus quocunque modo violatus esset.

Piaculo] Sacrificio ad expiandam Deorum iram.

SI DEO, SI DEÆ] Ita Dii tutelares urbium evocitabantur ambiguo nomine, SI DEUS, SI DEA, quod aliter urbem capi posse non crederent, aut si posset, nefas æstimarent Deos habere captivos, ut loquitur Macrobius lib. I. Saturnal. cap. 9. Ita in devotionibus urbium de nomine dubitabant; quarum hæc formula erat, DIS. PATER. VE. IOVIS. MANES. SIVE. VOS. QUO. ALIO. NOMINE. FAS. EST. NOMINARE. Neque tantum de nomine, sed de sexu quoque soliciti erant, ut testatur Arnobius l. IV. Quinetiam quædam ideo numina sub utroque sexu venerabantur. Ita Lunum et Lunam dixere, et Minerva sub utraque specie colebatur. Onomacritus in Hymnis, qui vulgo creditur Orpheus, ad Minervam ita loquitur: Ἄρσην μὲν καὶ θῆλυς ἔφυς. Quid autem esset τὸ ἄῤῥεν καὶ θῆλυ πρὸς τοῖς θεοῖς Hipparchus olim teste Suida explicavit.

§ 3 *Lunæ motibus*] Vocabulum *motibus* delendum videtur. Neque enim hic quicquam ad rem pertinet.

Rationes veras, &c.] Inhibentur Solis radii tempore novilunii, cum in cauda vel capite Draconis vel juxta has metas Sol positus fuerit propter interpositionem Lunæ inter aspectum nostrum et corpus Solis. Atque hæc Eclipsis solaris dicitur. Lunaris fit in plenilunio propter interpositionem terræ, quæ propter soliditatem radios Solis non transmittit, et quandoquidem Luna proprium lumen non habet, sed a Sole mutuatur, lumine adscititio illam privari necesse est. Thaletem Milesium primum Solis Eclipses deprehendisse Diogenes Laërtius in ejus vita affirmat. Talis autem superstitio incessit gentilium animos, ut æris tinnitu laboranti Lunæ succurrerent, atque eo in omnibus fere sacris πρὸς ἀφοσίωσιν καὶ ἀποκάθαρσιν uterentur. Macrobius lib. V. cap. 19. 'Omnino autem ad rem divinam pleraque ænea adhiberi solita, multa indicio sunt: et in his maxime sacris, in quibus delinire aliquos, aut devovere aut denique exigere morbos volebant.' Quare soliti Veteres deficiente Luna æra pulsare, Plutarchus aperit libro de Facie quæ in Lunæ orbe apparet. Credebant autem Lunam veneficiis cœlo excuti. Virgilius: 'Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam.' Ridet hæc et merito Ovidius, 'Et quamvis aliquis Temesæa removerit æra, Nunquam Luna suis excutietur equis.' Vide Plutarchum in Æmilio, Liv. lib. XXVI.

CAP. XXIX. *Æsopus ille*] Qui major Pythagora floruit quadragesima Olympiade et apud Crœsum in pretio fuit, quinquagesima immerito rupe a Delphensibus dejectus misere periit. Fuit hic conditione servus, natura liber, corpore deformis, ingenio præstans. Plato aliquotiens ejus mentionem fecit, ostenditque leges sæpenumero esse adversas, cum natura liberum Æsopum, fortuna servilis illum fecerit conditionis. Nimirum multi in servitute liberalis conditionis sunt, multi in libertate servi et mancipia sunt vitiorum, ignorantiæ, et suis continuo affectibus in transversum abripiuntur. Vide Aristotelem in

Polit. Vitam ejus scripsit Maximus Planudes.

Ille e Phrygia fabulator] Ex Amorio magnæ Phrygiæ oppido. Distinctionis causa hæc addit, namque et fuit Æsopus Mithridatis anagnostes, qui de laudibus Mithridatis scripsit, et nobilis ille Tragœdiarum actor qui tempore Ciceronis vixit, de quo Horatius, lib. II. Epistol. 'Quæ gravis Æsopus, quæ doctus Roscius egit.'

Prospicienter] Aliter, *perspicienter*.

Illecebra] Charisius et Diomedes pluraliter tantum dici affirmant. Sed Cicero quoque ita loquitur II. Catil. 'Jam vero quæ tanta in ullo unquam homine juventutis illecebra fuit?' et pro Milone, 'Impunitatis spes maxima est illecebra peccandi.'

Induit] Vulgo, *induxit*. Seneca Epist. 94. 'Nulla res magis animis honesta induit, quam bonorum conversatio.' 'Induere animum artibus,' Tacitus quoque dixit.

§ 2 *Habitat*] Schegkius dicit in suo Codice reperiri *habet*. 'Habere' Antiqui dicebant pro 'habitare.' Plautus in Aulularia, 'Patri avoque hujus qui nunc hic habet.' Virg. Æneid. lib. VII. 'Quæ loca quique habeant homines.'

Ut appetit] Ubi in propinquo est; legitur in antiquis editionibus, *appetat*.

Congesserat] Ita Schegkius emendaverat ex suo Codice; vulgo legebatur *concesserat*, et apud Badium *consederat*. Congerere autem idem est quod nidificare teste Servio ad illum versum Virgilii Ecloga III. 'namque notavi Ipse locum, aëriæ quo congessere columbæ.' Congerere autem proprie est nidum construere, unde et avium congestus dicitur, cum ad nidum construendum festucas, floccos, herbas, atque id generis alia congerunt. Græci συμφορεῖν et συμφορουμένους ὄρνιθας dixerunt.

Tempestiviores] Citius solito demetendas.

Manus jam postulare] Ad demetendum.

Diluculabit] Vix aliter quam in tertia persona invenitur.

§ 3 *Otiosos*] Ms. R. *animo otioso esse*, id est, animo securo et tranquillo.

Sol fervit] In tertia conjugatione etiam dixit Virg. 'cum litora fervere late Prospiceres.' Idem lib. III. Georg. 'Omnia tum pariter vento nimbisque videbis Fervere.' Quintilianus tamen libro primo c. 6. reprehendit ideo Lucilium, et dicit *fervo* Latinis inauditum esse. Vide Vossium lib. III. de Analog. cap. 35.

§ 4 *Tempori*] Tempestive, in tempore.

Obsequibiles] Obsequiosos. Haud temere apud alios probatos auctores hoc vocabulum invenies.

§ 5 *Nidum migravit*] Alio nidum transportans migravit. Insolens modus loquendi.

§ 6 *Versibus quadratis*] Id est, Octonariis sive octo pedum, qui quatuor habent combinationes, vel mensuras. Terentianus Maurus ostendit Iambicum trimetrum, duobus pedibus additis, fieri quadratum. Sicuti ex hoc versu, 'Phaselus ille quem videtis hospites,' fit Octonarius sive quadratus hoc modo, 'Phaselus ille quem videtis hospites Sabinus est.' Quod Octonarios quadratos appellaverint, ex Mathesi desumptum videtur, nam sicut in cubica figura anguli sunt octoni, quæ figura, sicuti alibi vidimus, quadrantal dicitur, ita et quadratos versus dixere, atque longos. De his versibus audire operæ pretium Terentianum, quadratus iambicus qui fiat, 'Sed hic trimetrus quando duplicem pedem A capite sumet: tunc quadratus dicitur. Idemque dictus est et octonarius. Ergo ante versum collocabo iambicum, Phaselus ille quem videtis hospites: Quadratus iste talis effici potest:

Adest coler phaselus ille, quem videtis hospites.' Addit idem auctor una syllaba in principio amota fieri Trochaicum catalecticum, quinetiam ex Hipponacteo acatalectico quadratum fieri una syllaba adjecta. Rufinus in metris Terentianis Boiscum de Cysico hujus carminis repertorem tradit: Fortunatianus, 'Hic,' inquit, 'quia quatuor metris constat, quadratus dicitur.' Per metra Syzygias intelligit.

Cap. xxx. *Aër fluit*] Ventum cum aëre ejusdem regionis conjungit Auctor Noster. Ventus tamen et aër motus differunt. Aër est tenuissimus spiritus calidus et humidus. Ventus est exhalatio crassior et concitatior, qui ubi ad mediam aëris regionem pervenit, ab aëre frigido et denso protrusus, refracto et dissultante impetu in obliquum flectitur resilitque. Nonnulli Philosophi ventum esse aërem motum censuerunt. Atque ita quoque medicorum Princeps libro de flatibus judicavit, et Theophrastus lib. de ventis idem innuere videtur. Ventus quidem movet, verberatque aërem, sed longe alius est ab aëre. Vide Aristotelem lib. II. Meteorol. Idem tamen Philosophus problem. Sect. 23. Probl. 11. τὸ πνεῦμα σύνωσιν ἀέρος esse, id est, 'ventum esse impulsum aëris ait.' Verum ibi Aristoteles aëris nomine intelligere videtur ipsam exhalationem, quæ aërem movet. Venti exhalatio talis est, ut per aërem moveatur, et una cum ipsa aër. Neque tamen omnis aër per se motus ventus est. Recte Alexander Aphrodiseus: 'Potest enim quandoque moveri ab aliquo casu plurimum quidem aëris, quem tamen nullus ventum appellabit; cum non habeat principium quoddam, et quasi fontem, a quo fluxus venti nascatur.' Ita igitur Aristoteles in Problematibus intelligendus, et Alexander quoque aërem exhalationem interpretatur. Alioqui Anaximandri contrariam opinionem Philosophus in Meteor. ex professo refutavit.

Conflaccescunt] Languent, quiescunt.

Undabundum] Fluctibus agitatum.

§ 3 *Adminiculari*] Fulciri, adjuvari.

Ἔνθα, &c.] Id est, 'Ubi Auster maritimum fluctum in saxum impellit.' Quæsivi hunc versum apud Homerum, sed frustra. Versus quidem similis, sed non idem occurrit, 'Οδ. γ. Ἔνθα νότος μέγα κῦμα ποτὶ σκαιὸν ῥίον ὠθεῖ: Id est, 'Huc auster ingentem fluctum ad asperum promontorium propellit.'

Καὶ βορέης] Id est, 'Boreas serenus ingentem fluctum volvens.' Extat locus 'Οδ. ε. vs. 295. Σὺν δ' εὖρός τε νότός τ' ἔπεσε, ζέφυρός τε δυσαὴς, Καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῦμα κυλίνδων. Quos versus suo more imitatus est Virgilius, 'Una eurusque notusque ruunt, creberque procellis Africus, et vastos volvunt ad sidera fluctus.'

Susum, atque rursum] Antiquæ editiones, *sursum atque dejici*. Antiquissima Ven. Ed. pro *atque* legebat *utque*. H. Stephanus *susum, atque rursum dejici*. *Susum* pro *sursum* dixere Veteres, sicuti *prosum* loco *prorsum*. Petrus Victorius in Varronem de Re Rustica ita legi quoque in manuscriptis apud Varronem de R. R. lib. I. cap. 6. testatur: 'Qui colunt deosum, magis æstate laborant, qui susum magis hyeme. Verno tempore in campestribus maturius eadem illa seruntur, quam in superioribus, et celerius hic quam illic coguntur: necnon susum quam deosum tardius seruntur ac coguntur.' *Susum* et *deosum* semper in Mss. inveniri testatur Victorius, atque *susum* quoque in Mss. Codd. Plauti legitur. Ejusdem originis *susque deque*, quod denotat *sursum et deorsum* ἄνω καὶ κάτω: hinc 'susque deque habere,' negligere an quid sursum an deorsum eat.

'Ωθεῖ] Legendum ex Homero, ὤθεσκε. versus extat 'Οδ. λ. vs. 595. ubi de Sisypho ita loquitur, Λᾶαν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον: Id est, 'Lapidem sursum pellebat ad cacumen.'

§ 4 *Libros problematum*] Extat locus apud Aristotelem Sectione 26. Problem. 38. verba ita se habent, Διὰ τί ποτὲ τοῦ μὲν νότου πνέοντος, ἡ θάλαττα κυανέα γίνεται; τοῦ δὲ βορέου ζοφώδης; ἢ ὅτι ὁ βορέας ἧττον τὴν θάλατταν ταράττει; τὸ δὲ ἀτακτότερον ἅπαν, μέλαν φαίνεται. In ultimis verbis pro ἀτακτότερον Gellius legisse videtur ἀταρακτότερον, i. e. 'quod minus turbatur, quod tranquillius est.' Si communis lectio Græca (ἀτακτότερον) servetur, contrarium intelligitur, nimirum perturbatum mare nigrum videri. Ita antiquus interpres intelligit, qui θάλατταν quoque κυανέαν mare nigrum interpretatur, sicuti ea vox nonnunquam apud Græcos auctores sumitur. Ita ultima verba ad austrum referri deberent, qui juxta Aristotelem sequenti problemate, in fine concitatior esse solet, Aquilo autem primo impetu validior, in fine magis compositus et sedatus. Et hæc ratio quoque esse videtur, quare citius Aquilone desinente undæ subsidant, Austro autem remittente, diutius maria intumescant. Dubitatione quoque non caret, an illud, quod tranquillum est, nigrum colorem mentiatur. (Sunt enim hi omnes colores apparentes,) Aristoteles utique Sect. 23. Probl. 23. sibi contradiceret, qui tranquillam et quietam aquam albam videri affirmat, concitatam, minus albam vel nigram. Loquitur autem Philosophus de motione modica, si enim aquæ maris tumidi tempestatibus flagellentur, collisa et spumescens alba videtur. Atque illam rationem reddit, quod quieta aqua magis pellucida sit, et visum transmittat, mota autem aqua visum impediat, et retundat, atque ita nigra esse videatur. Sicut mare quoque remotius nigrum esse videtur. Ubi notandum est Aristotelem dicere Κυανοῦν καὶ μέλαν εἶναι. Nigrum ita et Cyaneum colorem quasi unum esse innuere videtur. Κυανέαν itaque θάλατταν mare nigrum hic interpretari quis posset, secus atque Gellius qui cæruleum vertit, nisi quod postmodum Aristoteles mare ζοφώδη, id est, tenebricosum flante Aquilone esse affirmet. Contra antiquum igitur interpretem communemque lectionem, Gellii versionem probat quoque Gaza. Quod autem ad Aristotelis locum attinet Sect. 23. Problem. 23. ubi quietam aquam albam, motam minus albam vel nigram esse affirmat, non sentit Philosophus allegato ab Agellio problemate aquam plane quietam esse nigram; sed modice motam, nigrum colorem induere. Addit enim τὸ ἀταρακτότερον (aliter, ἀτακτότερον) ἅπαν μέλαν φαίνεται. 'Quod minus turbatum est (vel incompositum) nigrum esse videtur.'

Percerpsimus] Carptim legimus.

LIBER III.

CAP. I. *Balneas Sitias*] Ab auctore Sitio ita appellatas. Innumeræ fuere privatæ. Recenset S. Rufus in urbe octingentas. Publicæ instar urbium, vel, ut Ammianus loquitur, in modum provinciarum extructæ. Antoninianæ 1600. Diocletiani 3200. sellas habuerunt. Luxum in balneis etiam privatis admodum reprehendit Seneca. Unum tantum locum adducam, ne nimium diffusus sim. 'Pauper,' inquit, 'sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis ac preciosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint; nisi illis undique et in picturæ modum variata circumlitio prætexatur; nisi vitro condatur camera; nisi Parius et Thasius lapis, quondam rarum in aliquo templo spectaculum, piscinas nostras circumdedit; nisi aquam argentea epitonia fuderint. Et adhuc plebeias fistulas loquor, quid cum ad æenea libertinorum pervenero? quantum statuarum, quantum columnarum est, nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum et impensæ causa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eo deliciarum venimus, ut nisi gemmas calcare nolimus.' Vide Fulvium Ursinum in Appendice de Triclinio, Georgium Fabricium de urbe Roma c. 17. de constructione balnearum Vitruvium lib. v. c. 10. et qui hunc expressit, Palladium lib. I. cap. 11. sicuti autem hic Sitias Balneas commemorat Auctor Noster, ita Martialis et alias meritorias nominat, Tuccæ, Fausti, Fortunati, Grylli, Lupi, Pontici, Severi, Tigellini, atque ita porro.

Venenis malis] 'Qui venenum dicit,' inquit Caius JC. de V. S. 'adjicere debet malumne an bonum sit. Nam et medicamenta venena sunt.'

Effeminat] Cogitationes viriles deprimit, mulieribus similes reddit, quæ divitiarum maxime capiuntur desiderio.

Neque inopia] Inopia non minui minime mirum.

§ 2 *Veterator*] Qui in usu et experientia rerum vetus est et consenuit. Neque enim semper in malam partem sumitur.

Probum] Grammaticum nobilem. De quo vide supra.

§ 3 *Haberet, &c. dicere*] Græcismus. Ita Cicero, 'nihil habeo scribere; hæc habui dicere.'

§ 4 *Strenuo*] Robusto, bene valenti. *στρηνὴς* teste Hesychio *ἰσχυρὸν* sive fortem denotat, unde 'strenuus' derivatur.

CAP. II. *M. Varro*] Hæc ex Gellio Macrobius commentariis suis inseruit lib. I. Saturn. cap. 3.

Dierum observationem divisisse] Dies alii naturales, alii civiles: Civiles 24. horis, quibus cœlum vel potius terra circumrotatur, finiebantur. Naturales dies in duodecim horas dividebantur, et pro ratione dierum horæ crescebant vel decrescebant. Cæterum antiquioribus temporibus nullus fuit horarum tam apud Græcos quam Romanos usus, nulla horologia. In duodecim tamen partes etiam Herodoti ætate dies dividebatur, verum æquinoctialis. Operæ pretium est audire Salmasium in Solinum p. 641. Ad æquinoctialis diei partes duodenario numero æqualiter dividendas, Babylonii Græcique omnes Astrologi veteres et Gnomonici rationes suas ac-

commodarunt. Nec sane aliter fieri potuit. Et hoc ita fiebat nondum publicato horarum nomine et usu. Post eas repertas et horologia inventa, quum horæ ipsæ variarent, et pro dierum ratione modo breviores modo longiores ponerentur, Astronomi tamen Astrologique omnes, et Gnomonici, insuper habita horarum civili observatione, æquinoctiales solas ad usum ac rationes suas observabant. Etenim cum horologia omnia tum ad cursum Solis facta horas exhiberent omnium anni mensium, ex umbrarum momentis crescentes et decrescentes, solius gnomonis æquinoctialis umbras respiciebant Gnomonici, et rationes omnes Mathematicas ad eum dirigebant. Etiam diversi regionum situs, quos varia facit inclinatio cœli, quique ex umbrarum incrementis ac mutationibus deprehenduntur, non aliter colligi solebant, nisi per umbræ æquinoctialis gnomonem, ut Vitruvius ostendit lib. IX. c. 8. Quibuscunque igitur in locis horologia describerentur, eo loci sumebant æquinoctialem umbram. Quinetiam ad dierum augmenta vel decrementa per singulos menses indicanda non aliis horis quam æquinoctialibus utuntur Veteres Calendariorum auctores. Hactenus *Salmasius*. Eodem modo clepsydris dies longiores et breviores metiebantur, duodecimque horis definiebant. Tale horarium ex aqua Romæ primus fecit P. Cornelius Nasica. Vide Censorinum de Die Natali cap. 23. Ctesibius tamen longe ante apud Græcos inventor fuit teste Vitruvio lib. IX. cap. 9. De die naturali lege Geminum pag. 79. de diebus et horis Gyraldum de annis et Mens. Hadr. Jun. de Anno. Josephum Scaligerum de Emendat. tempor. lib. I. De Planetariis horis, et quare dies septimanæ non ex ordine planetarum numerentur, egregio Tractatu Chronologico Th. Traudenius ostendit, cujus pater et avus celeberrimi Gymnasiarchæ, teste Manutio et Lipsio, rem literariam docendo plurimum promoverunt.

§ 2 *Athenienses*] Vide iterum Macrobium lib. I. Sat. c. 3. et Plin. lib. II. c. 77. Ita et Judæi dies numerabant et Libyes, ut Stobæus ex Nicolao Damasceno refert Serm. 165. Ita et Germani. Tacitus de Mor. Germ. 'nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant. Sic constituunt, sic condicunt, ut nox ducere diem videatur.' Vide Lindenbrogium in vocabulario ad leges Germanicas. De Gallis idem testatur Cæsar lib. VI. 'Galli se omnes a Dite patre prognatos prædicant, idque a Druidibus proditum dicunt. Ob eam causam spatia omnis temporis, non numero dierum, sed noctium definiunt: et dies natales et mensium, et annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur.' Atque hæc ex mundi prima origine tradita gentilibus, quia tenebræ primo incumbebant terræ, antequam lux fieret. Hinc Hymnographus antiquus hymno Noctis, Νύκτα θεῶν γενέτειραν ἀείσομαι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν. Id est, 'Noctem concelebro genetricem hominumque Deumque.'

Babylonios] Vide Plin. lib. II. c. 77. et Isidorum lib. V. Orig. c. 20. Eodem modo hodie computant Noribergenses.

In Umbria] Umbros Liguribus vicinos statuit Dionysius Halycarn. lib. I. Vide Cluverum in descriptione Italiæ.

§ 3 *A media nocte*] Rationes suo more quærit Plutarchus Quæst. Rom. 84. Inter alias hanc verisimilem reddit, quod crediderint Romani tum inchoandum diem, 'cum Sol vel in medio cœli est, vel in opposito ejus puncto. Hoc autem posterius melius congruit. Sol enim a meridie versus occasum a nobis fertur: a mediæ noctis puncto versus ortum ad nos.' De hoc more locus egregius Pauli lib. VIII. D. de Feriis: 'More Romano

dies a media nocte incipit, et sequenti noctis media parte finitur: itaque quicquid in his viginti quatuor horis, id est duabus dimidiatis noctibus et luce media actum est, perinde est quasi quavis hora lucis actum esset.' Vide et lib. v. D. qui test. fac. poss. et lib. I. D. de Manum. et Cujacium observ. xv. 32. Apud nos idem mos usurpatur. Itali tamen horas incipiunt a Sole occidente, easque viginti quatuor numerant, quarum prima post Solis occasum, ultima Sole cadente.

Nocturna] Qualia Baccho sacra, quæ teste Servio ideo quoque Nyctelia appellantur. Quæ sint nocturna sacra vide Politianum x. miscell.

Proximus eam noctem] Tanquam si 'proximus' esset præpositio accusativum regens: ita Salustius, 'Proximi Hispaniam Mauri sunt.'

Auspicaverunt] Ita Antiqui loquebantur, ut ex Plauti variis locis liquet. Eodem quoque vocabulo Arnobius passim utitur. Quomodo augures et auspices templa cœli sive regiones aspexerint, alibi dictum. Auspicia autem fiebant vel cum, vel sine obnuntiatione. Utraque potestas agendi cum populo tollebatur, primo vel si nulla omnino signa de cœlo monstrarentur, nec obnuntiaretur quicquam, altero quum cœlesti signo viso quod publicam calamitatem portendere videretur, obnunciaret is, qui auspicabatur, ei, qui cum populo ageret. Quod institutum lege lata P. Clodius sustulit, ut testatur Cicero pro Sextio. Vide Aldum in commentariis ad illam orationem. Scaliger in Festum inter nuntiationes, et obnuntiationes distinguit, quod nuntiationes essent Augurum, obnuntiationes Magistratus, quanquam et illæ nonnunquam confundantur. Obnuntiationis etiam meminit Arnobius lib. II. 'cœlo servatis aut ociosas facitis obnuntiationibus actiones?' Græci obnuntiare vocant ἀπαγορεύειν. Quænam autem concionem impediant, vel dirimant, ostendit Aristophanes in Nebulis: inprimis fulmen, pluvia, et similia negotium impediebant.

§ 4 *Nullum diem*] Abnoctare Tribuni non poterant, quia illorum officium erat sua præsentia et intercessione injuriam Populi prohibere. Itaque januas tam noctu quam interdiu, ceu asyla miserorum, patentes habebant. Livius tamen scribit Tribunos in Siciliam missos ad P. Scipionem ex illa insula retrahendum, nisi tum nondum lex hæc lata fuerit, vel, quod potius arbitror, lege soluti fuerint.

Post primam facem] Quæ erat inter vesperam, et noctem concubiam. 'Ita enim noctem dividebant, ut diei novissimum tempus suprema tempestas vocaretur, inde vespera, ab hoc tempore fax, deinde concubia nox et inde intempesta, quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. Post mediam noctem mediæ noctis inclinatio, deinde gallicinium, inde' (Veteres et Ms. libri habent *conticinium*) 'conticuum, cum et galli conticescunt, et homines etiam tum quiescunt, deinde diluculum, id est, cum incipit dies dignosci, inde mane cum dies clarus est.' Ita loquitur Macrobius, quem vide lib. I. Saturn. cap. 3. sub finem.

Q. Mucium] Intelligit Q. Mucium Scævolam, qui juris civilis peritia, et eloquentia fuit celeberrimus, ut testatur Cicero lib. I. de Oratore. Juris scientia veluti hæreditaria fuit in Muciorum familia. Quantæ fuerit virtutis Valerius Maximus lib. VIII. cap. 15. ostendit: 'At ne Q. quidem,' inquit, 'Scævolæ, quem L. Crassus in consulatu collegam habuit, gloria parum illustris: qui Asiam tam sancte et tam fortiter obtinuit, ut Senatus deinceps in eam provinciam ituris Magistratibus exemplum atque formam officii Scævolam decreto suo proponeret.' Syllanis temporibus a Mario interfectus, cum proscriptionem fugeret, aramque Vestæ amplec-

teretur. De quo Augustinus lib. III. de Civitat. Dei cap. 28. 'Mucius Scævola Pontifex Maximus, quoniam nihil apud Romanos templo Vestæ sanctius habetur, aram ipsam amplexus occisus est, ignemque illum, qui perpetua cura Virginum semper ardebat, suo pene sanguine extinxit:' et cap. 29. 'Marianis autem partibus quid sanctum cui parcerent fuit, quando Mucio civi, Senatori, Pontifici aram ipsam, ubi erant, ut aiunt, fata Romana, miseris ambienti amplexibus, non pepercerunt?' Primus Jus Civile in artem redegit libris decem et octo. Vide lib. II. de Orig. Jur. Passim quoque aliæ leges hunc citant.

Non esse usurpatam mulierem] De uxorum usu quærendarum forma nihil a quoquam veterum auctorum literis proditum reperi. Tentari quidem certe, non incolorate posset; nec vero quid obstet, præter juris rationem qua Flacci partes tueri Cicero nisus est, video. Usu partas ac quæsitas uxores eas fuisse quæ matrimonii causa in domum absque coëmtionis solennibus deductæ toto vertente anno cum viro adsuessent: quæ post id temporis ex 12. Tab. in manu mancipioque viri fuerint, quasi usu, id est, possessione viro mancipatæ. Usum enim pro possessione Veteres dicebant. Et ita 12. Tab. scriptum erat: 'Annuus usus esto.' Unde et 'usucapionis' nomen. Usum vero legitimum fuisse dominiorum quærendorum et adipiscendorum modum nemo ambigit. Et vel juris civilis auctoribus tacentibus, ejus rei unus locupletissimus esset testis Horatius, cum ait: 'Si proprium est quod quis libra mercatur et ære, Quædam, si credis consultis, mancipat usus.' Proinde quemadmodum res mobiles, vel se moventes, anno possessæ, possessoris, ex jure Quiritium, fiebant, ita mulierem quæ cum viro una matrimonii causa anno integro morata esset, ei uxorem cum re et effectu partam conciliatamque fuisse suspicari possumus. Probabile hoc facit, quod annui hujus usus interrumpendi interpellandique gratia trinoctio perfecto a viro uxorem abnoctare lex 12. Tab. jubebat. Hoc enim de usurpatione uxorum, id est, usus earum interruptione, ex Q. Mucio Scævola Gellius et ab eo mutuatus Macrobius prodiderunt. Cujus usurpationis quæ fuisset utilitas non video nisi in manum et mancipium viri per annuam possessionem mulier transitura fuisset. Quorsum enim, quæso, de usurpatione annui uxorum usus lege cautum fuisset, si non ejusmodi usu aliquid viro præter nudum matrimonii nomen accessisset? Nam ad uxoris inane consortium (id est, conventionis in manum viribus destitutum) consequendum, annum exspectari nihil attinebat, quod mero consensu, mutuaque voluntate, protinus conjuges nanciscebantur. Necesse est igitur amplius aliquid annuo usu maritum nactum ac consecutum fuisse. Quæ res existimandi copiam præbet, ut, quemadmodum servus venditus et traditus, neque tamen emtori mancipatus, nec in jure cessus, nec ab ipso annum possessus, in bonis tantum ejus erat; non autem, quoad horum quid intervenisset, ex jure Quiritium ejus fiebat; sic quæ nec farre nec coëmtione in manum convenisset, sed in domum duntaxat pro uxore deducta esset mulier, uxor quidem habebatur: ceterum non ante in manum viri convenisse censebatur, quam apud eum annum nulla trinoctii absentia interposita implevisset. Transacta vero annua die, tum usu viro quæsita uxor judicabatur, pro eoque erat ac si in manum solennibus verbis convenisset, utpote usu ac possessione, quod solennitati defuerat, supplente. Sed hæc ut sunt in conjectura posita, et a me investigandi tantum, non etiam adfirmandi gratia proposita, ita a lectoribus accipi et æqui bonique con-

suli velim. Liberum enim suum cuique de his judicium, imo vero liberam suspicionem relinquo. *Briss. de R. N.*

Usurpatam, &c.] Usu fieri matrimonium dicebatur, cum tutoribus auctoribus mulier in matrimonium conveniebat, et cum viro ita consuescebat, ut cum justo marito, adeo ut si usus ille intra annum non interrumperetur, pro usucapta jam haberetur. Ex verbis autem Gellii apparet, ut aliarum rerum, sic etiam uxorum usucapionem fuisse, et si uxor per annum integrum nullo interrupto usu apud virum fuisset, in manum mariti venisse, et ex tutorum potestate exisse. Usum vero, si per tres noctes ab eo abfuisset, interruptum fuisse. Hoc enim Veteres 'usurpari' dixerunt. Ita hæc interpretatur Sigonius lib. I. de Jure civium Rom. c. 9. Connubia autem fiebant vel usu, vel confarreatione, vel coëmptione. Confarreatione, quando facto sacrificio coibat conjugium, in quo eodem farre conjuges vescebantur. Vide Ulpianum c. 9. Instit. et Plin. lib. XVIII. c. 3. farreum libum vocat Festus, quo itidem fiebat diffarreatio, sive dissolutio matrimonii. Coëmptione hoc modo fiebat matrimonium. 'Veteri Romanorum lege,' ut Varro inquit, 'mulieres tres ad virum asses ferre solebant, atque unum quidem quem in manu tenebant, tanquam emendi causa, marito dare; alium, quem in pede habebant, in foro larium familiarium ponere, tertium in sacciperio cum condidissent, compito vicinali solebant resignare.' Ita Varro. Verum alii tradunt virum uxori, et uxorem viro, adhibitis testibus et libripende unum nummum mutuo tradidisse. Boëthius, in Topicis, in coëmptione a viro et muliere mutuas interrogationes fieri solitas refert, an materfamilias vel paterfamilias esse cuperet. Affirmantibus contrahebatur matrimonium. Servius ad lib. I. Georg. Virgilii de tribus modis connubiorum paulo aliter loquitur, quem audire operæ pretium est: 'Tribus modis apud Veteres nuptiæ fiebant: usu; si, verbi gratia, mulier anno uno cum viro, licet sine legibus, fuisset; farre, cum per Pontif. Max. et Dialem Flaminem per fruges et molam salsam conjungebantur, unde confarreatio appellabatur; ex quibus nuptiis patrimi et matrimi nascebantur; coëmptione vero, atque in manum conventione, cum illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, (Dionysius Halycarn. lib. II. illud de confarreatione scribit,) ut si quis prior fuisset defunctus, locum hæreditatis justum alteri faceret.' Et mox addit, 'quod quæcunque in manum convenerat, omnia protinus quæ doti dicebantur, marito serviant.'

Usurpatum] Ut usurparetur. Paulus lib. II. de Usurp. et Usuc. Usurpationem dicit esse usucapionis interruptionem, oratores autem frequentem usum appellare.

Non enim posse impleri trinoctium] Cum hæc admodum obscura sint, Mosellanus conjicit morem fuisse ex 12. tabulis, ut qui uxorem duceret, trinoctium ab ea omni contactu abstineret, atque emenso anno idem mos repeteretur: (vide de tribus diebus nuptiarum, et solenni ritu sponsam accipiendi Brissonium de Rit. Nupt. cap. 14.) similia fere Badius. Quæ ergo IV. Calendas non abiisset media nocte, non fuisset Calendis usurpata, quod non abfuisset triduum et trinoctium integrum. Verum hæ sunt conjecturæ. Sigonius, interruptum fuisse usum, atque ita usucapi non potuisse commemorat, sicuti usucapiones non debebant interrumpi.

Virgilius] Extant versus lib. V. Æneid. vs. 738. ubi Servius quoque Aulum Gellium citat, et Ciceronem in Auguralibus. Sicuti autem ex hoc versu etiam probat Romanos a media nocte diem inchoasse, ita affirmat Etruscos et Athenienses a sexta hora

diei incipere. Si Etruscos posuit pro Umbris, verum dixit: de Atheniensibus, ut supra vidimus, aliter scribunt probati auctores, nimirum ab occasu Solis diem incepisse.

Cap. III. *Contente*] Summa attentione vel contentione. Gellianum hoc vocabulum.

Ælii] Vulgo, *Helii Sedigiti*. Apud Gellium nostrum mentio L. Ælii Stylonis Præconini lib. II. cap. 21. lib. V. cap. 21. et mentionem ejus fecit Suetonius de Illustr. Gramm. Ælius quoque Melissus librum de loquendi proprietate scripsit, quem citat quoque Auctor Noster lib. XVIII. c. 6. uti et Charisius. L. Ælii Galli meminit quoque Varro.

Sedigiti] Librum scripsit de Poëtis, et Vulcatius Sedigitus vocatur. Vide Auctorem Nostrum lib. XV. cap. 24.

Claudii] Quem citat Varro lib. VI. de L. L. 'Aurelius,' inquit, 'scribit deliquium esse a liquido: Claudius, ab eliquato.'

Aurelii] P. Aurelium Opilium intelligere videtur, quem quoque citavit Gellius lib. I. c. 25. Vide Suetonium Lib. de Illustr. Gramm. cap. 6. Ubi dicit illum libellum quoque edidisse, qui inscribebatur 'Pinax.' Verba Suetonii hæc sunt: 'Hujus cognomen in plerisque indicibus et titulis per unam literam scriptum animadverto; verum ipse id per duas effert in parastichide libelli, qui inscribitur Pinax.' Cæterum Aurelium quoque cum Claudio conjunxit Varro lib. VI. de L. L. sub finem.

Accii] Qui Διδασκαλικῶν libros novem teste Charisio scripsit, item παρέργων et πραγματικῶν libros, citante Nonio. Hunc alii Attium appellant, et cum Poëta confundunt, quod alibi quoque L. Accius Poëta judicium scripserit de Poëtis Homero et Hesiodo, teste Gellio nostro lib. III. cap. 11. Actium quoque simul cum pontificalibus libris citat Varro de L. L. lib. IV. pag. 26.

Manilii] Forsan Mallius intelligitur, qui a Macrobio citatur lib. I. Sat. c. 10. Idem Manlius et Manilius apud Varronem appellatur.

Bœotia] Translata fuit ex Antiphane, quem citat Pollux lib. X. et Athenæus lib. XIV.

§ 2 *Esse Aquilii dicatur*] Citatur etiam a Varrone lib. V. de L. L. Sed locus corruptus. 'Accensum,' inquit, 'solitum ciere Bœotia,' scilicet Comœdia, 'ostendit: quam Comœdiam alii esse dicunt: hoc versu, Ubi primum accensus clamarit meridiem:' pro *alii* legendum *Aquilii*. Scaliger tamen legit *Ælii*. Alii docti Viri *M. Accii*, ut Plautus intelligatur.

§ 3 *Primus qui horas repperit*] Censorinus: 'Horarum nomen non minus annos CCC. Romæ ignoratum esse credibile est. Nam duodecim tabulis nusquam nominatas horas invenias, ut in aliis postea legibus, sed Ante Meridiem.' Accensi autem clamabant quodnam diei tempus esset, antequam horologia Romæ essent, Varro lib. V. de L. L. 'Hoc idem Cosconius in Actionibus scribit, Prætorem accensum solitum tum esse jubere, ubi ei videbatur esse horam tertiam' (id est, tempus illud quod postmodum hora tertia metiebantur) 'inclamare horam esse tertiam, item meridiem, et horam nonam.' Plinius lib. VII. 'duodecim tabulis ortus tantum et occasus nominantur, post aliquot annos adjectus et meridies, accenso Coss. id pronunciante.' Porro quod Censorinus scribit per CCC. annos nullum usum horarum fuisse, jam antea dixerat, 'In horas duodecim divisum esse diem, noctemque in totidem vulgo notum est. Sed hoc credo Romæ post reperta solaria observatum.' Horologia autem cum horis quando primum Romæ in usu fuerint, non ita proclive dictu, verum quadringentos septuaginta septem annos elapsos fuisse,

cum a M. Valerio horologium in foro positum, Plinius commemorat. Apud Græcos horarum et horologiorum usus non multo antecessit Alexandri Magni ætatem. Vide Salmasium ad Solinum pag. 651. Quando igitur Auctor noster dicit, 'primus qui horas repperit,' ad Romanos referendum, nisi Antiphanem ad verbum Latine reddiderit Plautus, vel quisquis Bœotiæ comœdiæ auctor est.

Primus statuit hic solarium] De primo Solario Romæ ita Censorinus: 'Quorum antiquissimum quod fuerit, inventu difficile est. Alii enim apud ædem Quirini primum statutum dicunt,' (nimirum a L. Papyrio Cursore. Plin. lib. VII. cap. 60.) 'alii in Capitolio, nonnulli ad ædem Dianæ in Aventino. Illud satis constat, nullum in foro prius fuisse, quam id quod M. Valerius Messalla, Catina capta ex Sicilia advectum, ad rostra in columna posuit. Quod quum ad clima Siciliæ descriptum, ad horas Romæ non conveniret, L. Philippus censor juxta constituit.' De Horologio autem Siculo verisimile est loqui hic Comicum.

Me puero] Si Plauti hæc sit comœdia, de tempore solarii positi haud difficilis conjectura, quando hic dicit Auctor noster se puero nullum aliud nisi ventrem fuisse solarium. Plautus floruit scripsitque initio secundi belli Punici, anno U. C. circiter quingentesimo trigesimo quinto.

Esse] Edere.

Oppletum est oppidum solariis] De Roma dici nequit. Unicum enim tum erat solarium ex Sicilia allatum. Neque ex Antiphane hoc Poëta transtulit, qui floruit nonagesima octava Olympiade; verum tum neque horæ repertæ, neque horologiorum usus, nisi horoscopia, quæ Anaximander invenit, sine horarum usu intellexerit Comicus. Forsan Parasitus risus captandi causa hæc suo more exaggeravit. Vide Salmasium ad Solinum pag. 650.

§ 4 *Stratea*] Ita in vulgatis Codicibus. Antiquissima Veneta nullo sensu legit, *Strata, scruppa de strato ulvæ sordidæ*. Nonius Marcellus ex Plauti Aulularia (scribendum, Nervolaria) ita hunc versum citat, *Scraptæ, scrupedæ, strictivellæ, sordidæ*. Expressisse autem Gellium liquet ex iisdem verbis, cum dicit esse 'exprobrationem vitii aut deformitatis meretricum.' Festus, 'Scraptæ dicebantur nugatoriæ ac despiciendæ mulieres,' quales sunt meretrices. Apud Varronem lib. VI. de L. L. legitur *Scrantiæ*, vel *Scractiæ*. Turnebus Adversar. lib. XXIII. cap. 18. *Scraciæ* scribendum putat, quasi *Screatiæ*, quæ tussiendo et excreando exhaustæ sunt. Itaque apud Varronem, pro *sic adsignificat*, legendum cum Scaligero et Turnebo, *siccam significat*: nam cum siccæ sunt et arentes fauces, magno et difficili strepitu et roncho velut troclea screatum trahimus. Scraciæ igitur mulieres despiciendæ instar sputi. Scracere enim τὸ χρέμπτεσθαι.

Scrupedæ] Quæ ægre incedunt, tanquam per scrupos et lapillos. Quæ ita ægre consisterent, Veteres etiam Petreias appellabant. Ego puto melius esse ut dicamus Plautum, cum hæc ex Græco transferret, Græca quædam vocabula reservasse. Itaque scrupedas, quasi crupedas dictas, ut tritavus, stritavus, &c. κρούπεδα enim, quæ et κρούπεζα Græce dicuntur, sculponeæ. A quo homines duris pedibus et ligneis vocabantur κρούπεδοι et κρούπεζοι, quia κρούπεδα, inquit Hesychius, σανδάλια καὶ ὑποδήματα ξύλινα μεθ' ὧν τὰς ἐλαίας πατοῦσι. Deinde τοὺς κρουπέδους interpretans, θέλει οὖν, inquit, δηλοῦν τοὺς τραχεῖς πόδας ἔχοντας. Ita Scaliger in conjectaneis ad Varronem. Sed fortasse *scauripedæ* legendum, quæ pravis talis, ut loquitur Horatius, male fultæ erant, id est, quæ non erant καλλίσφυροι neque εὐ-

πεζοι. Ita arbitror Varronem emendandum, cum dicit, *scrupedam Aurelius scribit auscaripedam.* lege *scauripedam:* mox addit, 'Juventius Comicus dicebat a vermiculo piloso, qui solet esse in fronde cum multis pedibus:' scrupea quoque, ut ex eodem Varrone liquet, dicitur superstitiosa, δεισιδαίμων.

Strativolæ] Si hæc lectio servetur, innuit illas libidine fœda flagrantes stratum lectum continuo cupere, vel concubitum semper affectare. Apud Nonium, *strictivellæ* legitur. Erant quæ psilothro, pumice et volsellis crebro utebantur ad castiganda supercilia, pilosque evellendos. Vel sin ibi legendum, *strictipellæ*, sicut in nonnullis quoque Codicibus Mss. Varronis habetur, intelliguntur illæ, quæ stringunt cutem rugasque extendunt, vel quæ faciem fuco oblinere solent, et postmodum ex frequenti usu distentam rugosamque pellem nanciscuntur. Cæterum *strictabillæ* quoque legitur apud Varronem, atque hoc interpretatur Turnebus, quæ prave incedentes terram summo pede vel talo veluti stringunt. Quod usu venire iis solet, quibus pedes læsi sunt vel crura; non enim planum ponunt vestigium pedis, sed ejus extremo tantum radunt solum: qui eidem ægre pedibus suis consistunt. A 'stringere' fit 'strictare,' a 'strictando' 'strictillare,' et 'strictibillare:' hinc *strictibillæ* dictæ. Vide Turn. Adv. l. XXIII. c. 18. Apud Nonium tamen *strictivelæ* legitur, pro quo Baptista Pius Annotationum suarum c. 204. legebat *scriptipellæ*. Apud Varronem olim legebatur, pro *strictibilla*, *rutabula*, sicut hodieque pro *Sordidæ*, legitur *Tantalæ*. 'Rutabula' interpretantur, vietas, quæ igni semper assident versantque, sicut rutabula carbones. Quid sit rutabulum Festus docet . Rutabulum est, quo rustici in igne proruendo panis coquendi causa utuntur.' 'Tantalæ' dicuntur propter inexplebilem sitim vel potus vel pecuniæ. Turnebus tamen *tantulæ* restituere cupit. Sed ad rem. Tanta igitur varietas lectionum. Neque eædem Comœdiæ citantur. Nonius *Aulularium* citat, vel ut vulgo legitur, *Frivolaria*, sed emendandum ex Gellio *Nervolaria*. Veteres excusi codices Varronis *Ervolariam*, nonnulli *Vidulariam* citant. Frivolaria et Vidularia sunt inter perditas Plauti Comœdias. Quid igitur de hac varietate dicendum? Forsan in variis Comœdiis eadem, ut fieri solet, verba repetita sunt. Neque etiam Varronis verba omnia conveniunt; pro *Sordidæ* enim *Tantalæ* legitur, secus atque apud Nonium, qui retinuit ultimam Gellii vocem, quem etiam verba ejus sectando expressit.

§. 5 *Oraculi arietini*] Intelligit Jovis Ammonis Oraculum in Libyæ desertis. Licet autem certa et infallibilia haberentur Oracula Jovis Ammonis, nihilominus verbis flexis intortisque constabant, instar arietinorum Dei cornuum. Atque ideo cornibus arietinis Deum conspicuum fuisse Servius in IV. Æneidos affirmat. 'Jovi,' inquit, 'Hammoni templum cum simulachro cum cornibus arietinis constitutum, quod ideo fingitur, quia satis ejus involuta sunt responsa.' De modo consulendi oraculi ita Curtius: 'Hunc,' (scilicet umbilicum, cujus speciem imago Ammonis referebat,) 'cum responsum petitur, navigio aurato gestant sacerdotes; multis argenteis pateris ab utroque navigii latere pendentibus. Sequuntur matronæ virginesque patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo propitiari Jovem credunt, ut certum edat oraculum.' Jupiter Ammon, ut observatum ab eruditis, a Chamo originem accepit, qui hoc nomine in Africa cultus. Ægyptii Ἀμμοῦν vel Ἀμοῦν appellabant, sicut ex Herodoto in Euterpe, et Plutar-

cho lib. de Iside et Osiride liquet. Quinetiam ipsa Libya, teste Stephano de Urbibus, Ammonia appellata fuit. Et mentio Ammonis Jeremiæ c. XLVI. vs. 25. et Nahum. c. III. vs. 8. aliisque locis. Æthiopibus quoque et Arabibus cultus. Lucanus lib. IX. 'Quamvis Æthiopum populis Arabumque beatis Gentibus atque Indis unus sit Jupiter Hammon.'

Quod Arietinum responsum] Ad Jovem Ammonem referendum videtur, qui responsum tale aliquando dederit, ut quodcunque quis fecisset in malum cederet. Nisi ad cornua flexa et intorta Ammonis respexerit. Silius Italicus lib. IX. 'Ac patrius flexis per tempora cornibus Ammon.' Fortasse ad Jovis Ammonis Oraculum ne respexit quidem Poëta, et per 'arietinum responsum' intelligit intortas et sophisticas tendiculas, quibus ab utraque parte quis capitur. Has Quintilianus vocat Ceratinas, tanquam si argumentationes cornutas dicas. Ita loquitur lib. I. cap. 10. 'Non quia ceratinæ aut crocodilinæ possint facere sapientem, sed quia illum ne in minimis quidem oporteat falli.' Tales captiunculas etiam Lucianus, in primo νεκρικῶν dialogo, *κέρατα καὶ κροκοδείλους* appellavit; sicuti in Symposio philosophorum et in Gallo gryphorum illorum meminit. Stoici autem, ut alibi vidimus, p. 6. captiosis illis utebantur argumentis. Diogenes Laërtius in Zenone, *κερατίνου λόγου* mentionem fecit: Diodorum autem illum primum invenisse affirmat in ejus vita idem Diogenes. Quædam tamen exemplaria *κερατίνην* ibi legunt. Idem Laërtius in vita Euclidis Eubulidem Milesium ceratinis similibus captionibus plurimum indulsisse refert. Vide quoque Politianum cap. 54. Miscell. Arietinum igitur responsum forsan idem atque *κεράτινος λόγος*, intorta nimirum argumentatio.

Peribo si non fecero] Hoc oraculum esse cum Gellio censet Turnebus. Sed multum dubito an tale oraculum fuerit, et an non simpliciter sit intelligendum.

Accii] Vulgo legitur *actu*. Intelligit autem Accium, vel potius Attium, de quo supra egimus, qui διδασκαλικῶν libros scripsit, in quibus agebat de poëtis, eorumque fabulis. Ex quo Charisius lib. I. hæc verba citat: 'Quam varia sint genera poëmatorum, Bæbi, quamque longe distincta ab aliis, nosce.' Locum de Euripide citat quoque Nonius in 'Temerius.'

Nec Condalium] Citat Varro lib. V. de L. L.

Ἄγροικος] Hoc titulo inter Græcos Philemonem et Antiphanem Comœdias scripsisse Athenæus testatur. Latine quoque *Agricus* citatur, atque ita forte hic legendum.

Commorientes] Hanc fabulam tamen Terentius in prologo Adelphorum Plauto tribuit, cum ita loquitur: 'Synapothnescontes Diphili Comœdia est, Eam Commorientes Plautus fecit fabulam. In Græca adolescens est, qui lenoni eripuit Meretricem. In prima fabula eum Plautus locum Reliquit integrum, eum hic locum sumsit sibi In Adelphos, verbum de verbo expressum extulit.' Dicit Terentius Συναποθνήσκοντες Comœdiam esse Diphili, eodem nomine Alexidis quoque Comœdiam citat Athenæus.

M. Aquilii] De quo supra. Vulgo corrupte, *M. Acutici*.

§ 7 *Saturionem*] Cujus Comœdiam Festus aliquotiens citat.

Addictum] Citat queque illum Anonymus Virgilii interpres.

Molas, quæ trusatiles appellantur] Erant apud Antiquos molæ asinariæ, trusatiles, vel manuales. Asinariæ ab asinis, manuales ab hominibus versabantur. Asini machinarii meminit JC. l. XII. § 10. de Instruct. et Instr. Leg. Molæ inferior pars meta, superior catillus dicebatur, sicuti refert Paulus JC. l. XVIII. § 5. de In-

atrum. leg. contra tamen censent Grapaldus, Scaliger, et Salmasius. Græcis μύλη proprie inferior lapis, ὄνος, sive asinus, superior, teste Hesychio. et in l. xviii. § 2. ita loquitur JC. 'Asinam molendariam et molam negat Neratius instrumento fundi contineri.' Sicuti Græci molam et asinam, ita et hic distinguit Jurisconsultus. μύλον καὶ ἐπιμύλιον vocant 70 Interpretes Deut. xxiv. vs. 6. Inventæ et postmodum molæ aquariæ, de quibus videndus Vitruvius lib. x. c. 10. et Palladius lib. i. cap. 42. Quales molæ juxta flumina torrida, et quæ impetu rotas circumagere queunt, passim hodie videntur. Antiquioribus temporibus, fruges in pilis terebant. Servius ad illud Æneid. i. 'Et torrere parant flammis, et frangere saxo,' inquit: 'Apud majores nostros molarum non erat usus; frumenta torrebant, et ea in pilas missa pinsebant, et hoc genus erat molendi, unde et pinsores dicti sunt, qui nunc pistores appellantur.' Primo itaque siccabant et torrebant fruges, inde pilis pinsebant. Postmodum molas asini vel etiam homines circumagebant, ut saxo fruges minuerent. Atque ideo, ut arbitror, asini, dependente pane, corona sicuti et molæ cingebantur Vestalibus v. Idus Junias. (quanquam ad Priapi fabulam asini coronam referat Ovidius.) Audi ingeniosissimum poëtam lib. vi. Fastorum, 'Ecce coronatis panis dependet asellis, Et velant scabras florida serta molas: Sola prius furnis torrebant farra coloni, Et fornacali sunt sua sacra Deæ. Suppositum cineri panem focus ipse parabat, Strataque erat tepido tegula quassa solo. Inde focum servat pistor, dominamque focorum, Et quæ pumiceas versat asella molas.' Corona asini ad formam panis fuisse videtur. Hinc Lactantius: 'Apud Romanos eundem asellum Vestalibus sacris in honorem pudicitiæ conservatæ panibus coronant.' Ita 'Coronas fecisse de panibus' Aurelianum Imperatorem, 'et singulis quibusque donasse,' Vopiscus in ejusdem vita testatur.

Nævio] Vide supra.

In Principes civitatis] Scipionem Africanum et Metellum.

De Græcorum poëtarum more] Intelligit Veteris Comœdiæ autores, qui summa mordacitate etiam optimos quosque lacerabant, ut ex Aristophane liquet.

In vincula] Carceri mancipatum fuisse etiam Plautus in Milite glorioso ostendit, 'Nam os columnatum Poëtæ inesse audivi barbaro, Cui bini custodes semper totis horis accubant.' Innuit Nævium, quem Græco more barbarum, id est, Latinum poëtam vocat, in vincula conjectum, atque ipsum propter oris petulantiam et mordacitatem columnis carceris constrictum fuisse. Turnebus putat brachium velut columnam suffulsisse mento, dum fabulas scribebat. Alii putant vincula columnæ simul annexa et capiti fuisse. Forsan ad Mæniam columnam respicit, ubi judicia exercebantur a Triumviris. Cicero in Cluentiana de Q. Manilio Triumviro: 'Ex petulanti,' inquit, 'et improbo scurra in discordiis civitatis ad eam columnam, ad quam multorum sæpe conviciis perductus erat, cum suffragiis populi pervenerat.' Meminit et alibi Cicero de Divinatione.

Triumviris] Capitalibus. Judices, vel, ut alii legunt, vindices rerum capitalium Sallustio dicuntur, creatique primum M. Curio Dentato et P. Rufino Coss. ut ex Livii lib. ix. apparet. Hi maleficii suspectos conquirebant, comprehendebantque, carceris custodes erant, damnatosque a Prætore in carcere carnifici necandos tradebant. Ipsi quoque de scelere eorum, qui cum cives Romani non essent, in urbe tamen habitabant, item vilibus personis judicabant, fa-

cinorisque convictos puniebant, atque ea judicia in foro Romano ad Mæniam columnam exercebant. Eidem mulctam, sive sacramentum, (ita vocabant æs quod pœnæ nomine pendebatur,) exigebant, sicuti Festus nos docet in verbo 'sacramentum.' Plebiscitum ibidem mutilum ita restituit Scaliger: QUEICUNQVE. PRÆTOR. POSTHAC. FACTUS. ERIT. QUEI. INTER. CEIVEIS. IOUS. DICET. TRESVIROS. CAPITALEIS. POPOLUM. ROGATO. IIQUE. TRESVIREI. CAPITALEIS. QUEICUNQUE. POSTHAC. FACTEI. ERUNT. SACRAMENTA. EXIGUNTO. IUDICANTOQUE. EODEMQUE. IOURE. SUNTO. UTEI. EX. LEGIB. PLEBEIQUE. SCITEIS. EXIGERE. IUDICARE. ESSEQUE. OPORTET. De sacramento hoc vide Varronem lib. IV. de L. L. Asconium Pædianum Verrina tertia. De Triumviris Fabr. Semest. lib. II. cap. 6. et Ræyardum lib. II. Variorum.

Diluisset] Postmodum tamen Metello aliisque nobilibus invisus in exilium pulsus, Uticæ obiit, ut in Chronico Eusebiano Hieronymus prodit.

CAP. IV. *In libris*] Sicuti præter alios C. Oppius scripsit de vita et rebus gestis Africani Majoris, teste Charisio. Vide et Gellium nostrum lib. VII. Noct. Att. c. 1.

P. Scipionis Pauli filio] P. Scipio Africanus Major filium a Paulo Æmilio in adoptionem acceperat, qui deinde Scipio Æmilianus et Africanus minor dictus, eo quod Africam devicit, et Carthaginem funditus delevit.

Cui equum in censura ademerat] Magna potestas erat Censorum, quippe poterant vel Senatu aliquem ejicere, equum adimere, tribu movere, ærarios facere. In publica Equitum recensione, moris erat Equites equum suum manu ducentes ad sellam Censorum venire; sin probaretur, præterire solenni verbo jubebant, sin secus, equum adimebant, vendique jubebant.

Cadida veste] Alba toga.

Neque fuisse cultu solito reorum] Rei enim sordidati mutata veste, promissis capillis Populo misericordiam movere soliti. Non itaque barbam vel capillos tondebant, non candida sed obsoleta veste ipsi et propinqui reatus tempore utebantur. Quæ itaque hic Gellius de Scipione Æmiliano, Plutarchus de Macro, Valerius Maximus de Rutilio referunt, quod nec vestem mutaverint, nec barbam promiserint, singularia sunt.

Quod de barba rasa, &c.] Antiquioribus temporibus erant intonsi Romani. Anno fere quadringentesimo quinquagesimo quarto ab urbe condita tonsores Siculos primum admisere, ut auctor est Plinius lib. VII. Natur. Histor. Ponebant autem barbam ut plurimum sub annum 21. Macrobius in somnium Scipionis, 'ter septenarium numerum requiri ad barbam radendam,' affirmat. Atque ita Neronem posuisse ex Fastis et annis liquet. Cæsar Octavianus vigesimo quinto, ut Dio refert. Caligula vigesimo, ut Suetonius refert in ejus vita cap. 10. Dies hic positionis barbæ solennis habebatur. Juvenalis Sat. III. 'Ille metit barbam, crinem hic deponit amati.' Itaque viri erant imberbes, sicuti ex numismatibus aliisque monumentis liquet. Primus Adrianus hunc morem mutavit, ut ex Xiphilino, Spartiano in Adriani vita, et nummis liquet. Ab Adriano igitur omnes fere Imperatores barbati. Julianus ideo Antiochensibus ludibrio erat, sicut ejus μισοπώγων testatur. Juvenes autem barbatulós fuisse dicit Cicero. Miratur itaque Gellius barbam Scipioni jam quadragenario rasam fuisse. Qui vel barbam non alebant, vel radebantur, vel psilothro, aliove medicamento, pilos extirpabant.

CAP. V. *Plutarchus refert*] Locus est in lib. præcept. San. et Symposiacon lib. VII. cap. 5.

CAP. VI. *Aristoteles*] Hæc hodie de-

siderantur.

Propterea, inquit Plutarchus] Sympos. lib. VIII. c. 5. ubi ita loquitur: Ἴδιον δὲ παρὰ ταῦτα, καὶ μηδενὶ συμβεβηκὸς ἑτέρῳ, τὸ μέλλον λέγεσθαι. φοίνικος γὰρ ξύλον ἂν ἄνωθεν ἐπιθεὶς βαρὺ πιέζῃς, οὐ κάτω θλιβόμενον ἐνδίδωσιν, ἀλλὰ κυρτοῦται πρὸς τοὐναντίον, ὥσπερ ἀνθιστάμενον τῷ βιαζομένῳ. τοῦτο δὴ καὶ περὶ τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνάς ἐστι. τοὺς μὲν γὰρ ὑπὸ ἀσθενείας καὶ μαλακίας εἴκοντας αὐτοῖς πιέζουσι κάμπτοντες, οἱ δὲ ἐῤῥωμένως ὑπομένοντες τὴν ἄσκησιν, οὐ μόνον τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς φρονήμασιν ἐπαίρονται καὶ αὔξονται. Id est, 'Peculiare autem præter hæc omnia est quod dicam, quod nulli aliæ arbori contingit. Palmæ lignum si superne onere imposito premas, non deorsum affligitur aut cedit, sed contra incurvatur, quasi vi renitens prementi. Eodem modo res habet in athleticis certaminibus. Qui enim ob imbecillitatem vel mollitiem cedunt, ii flectuntur atque deprimuntur: qui exercitationem fortiter sustinent, eorum non corpora tantum, sed animi quoque eriguntur et augentur.' Alias quoque ibidem rationes adfert Plutarchus, inprimis quod ut folia semper durant vigentque, ita gloria semper viget et immortalis est. De Palma vide quoque Plin. lib. XIII. cap. 4. Dioscoridem lib. I. cap. 126. Theophrastum lib. II. de Histor. Plant. cap. 8.

CAP. VII. *Q. Cædicio*] Calpurnium Flammam appellat Florus lib. II. c. 2. Verba ipsa audire operæ pretium est. 'Trepidatum est semel circa Camerinensium saltum. Sed eximia virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evasimus, qui lecta trecentorum manu infestum et insessum ab hostibus tumulum occupavit, adeoque moratus hostem, dum exercitus omnis evaderet: ac hic pulcherrimo exitu Thermopylarum et Leonidæ famam adæquavit, hoc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit, et supervixit, licet nihil scripserit sanguine.' Ubi posterioribus verbis Florus Leonidæ tribuit, quod Othryadæ proprium erat. Differentia itaque in nomine apud autores probatos invenitur. Hinc Frontinus lib. IV. Stratag. cap. 5. 'Idem fecit sub Attilio Calatino Consule is, cujus varie traditur nomen. Alii Laberium, nonnulli Q. Cædicium, plurimi Calpurnium Flammam vocitaverunt.' Vide et Plin. lib. XXII. c. 6. et Livii Epitom. lib. XVII. ipsumque Livium lib. XXII. in Oratione Manlii Torquati.

In terra Sicilia] Ad saltus Camerinenses.

Quadringentos] Livius, Florus, Frontinus, alii trecentos commemorant.

Ad verrucam illam] Reprehendit Quintilianus Catonem, quod saxeam verrucam pro saxeo colle dixerit, humili nimirum vocabulo, si ad modicam cutis asperitatem collium sublimitatem conferas. Notat Salmasius hunc tumulum non tam insessum fuisse quam circumsessum, ut Epitomes Livianæ auctor loquitur lib. XVII. Itaque tumulum intér medios hostes situm fuisse arbitratur, idque ex Livio lib. XXII. probat. Deturbandi igitur hostes non ex illo colle, quem non insederant, sed perruptis illorum castris, collis vacuus fuit occupandus. Ita quidem Salmasius. Sed non opus est ita argutari. Circumsessum et insessum, ut Florus loquitur, collem fuisse arbitror. Et potest tumulus, ut loquitur Livius, situs fuisse inter medios hostes, et quod ipsi hostes tamen illum insiderent.

§ 2 *Cuneos*] Collectam et stipatam militum multitudinem. Quid proprie sit cuneus docet Vegetius lib. III. cap. 19. 'Cuneus dicitur multitudo peditum, quæ juncta acie, prima angustior, deinde latior procedit, et adversariorum ordines rumpit: quia a pluribus in unum locum tela mittuntur, quam rem milites nominant

caput porcinum.' Isidorus nodum et cuneum hoc modo distinguit: 'Nodus,' inquit, 'proprie est densa peditum multitudo, sicut turma equitum. Dictus autem nodus pro difficultate, quod vix possit resolvi. Cuneus est collecta in unum militum multitudo, &c. eo quod in unum omnes coguntur missilibus.'

§ 3 *Aut missilibus operti*] Telorum multitudine obruti.

Quod sanguen] *Sanguen* pro *sanguis* usurparunt Veteres, Ennius, Lucretius, Varro, alii.

§ 4 *Post illa*] Vulgo, *post illam*, scilicet 'operam.'

Leonidas Lacedæmonius] Vide Herodotum lib. VII. Strabonem lib. IX. Valerium Maximum lib. II. cap. 2. Pausaniam in Laconicis. Ctesias in Excerptis nonnihil variat. Seneca Epist. 82. hunc Q. Cæditium cum Leonida quoque comparat. Audi ejus verba: 'At ille Leonidas quam fortiter illos allocutus est? Sic, inquit, commilitones prandete, tanquam apud Inferos cœnaturi. Non in ore crevit cibus, non hæsit in faucibus, non elapsus est manibus? Alacres illi et ad prandium promiserunt, et ad cœnam. Quid dux ille Romanus' (nomen tacet, quia in ejus nomine differunt auctores) 'qui ad occupandum locum milites missos, cum per ingentem hostium exercitum ituri essent, sic allocutus est: Ire Commilitones illo necesse est, unde redire non est necesse.' Trecentis viris tam insigne facinus ausum fuisse Leonidam Herodotus scribit et Plutarchus in Parallelis cap. 4. uti et Cicero de Fin. 2. quingentos habet Diodorus, sexcentos Justinus. Mille autem Lacedæmonios eduxerat antea sine sociis, ut refert Diodorus. Verum in hoc conflictu trecentos tantum fuisse refert Herodotus, complures enim pugnam detrectabant.

Thermopylas] Angustæ hæ inter præruptum Græciæ montem sunt fauces sive portæ, et quia vicinæ aquæ calidæ, thermopylæ appellantur. Ita Pylæ Ciliciæ et Susidæ Curtio et Plinio dicuntur: Isocrates cum Caudinis Furcis comparat. Vide Strabonem l. IX. Appianum in Syriacis, et Livium lib. XXXVI.

Monimentis] Sepulti illi, qui ceciderant, in loco qui ideo *πολυανδρεῖον* appellatus fuit: quinque quoque erectæ ibidem columnæ cum inscriptionibus. Vide Strabonem lib. II. Supra tumulum Leonidæ erectus lapideus leo, teste Herodoto. Spartanorum in columna hæc erat inscriptio: *Ὦ ξέν', ἀπάγγειλον Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε Κείμεθα τοῖς κείνων πειθόμενοι νομίμοις.* Id est, 'Hospes, Spartanos dic nos hic esse sepultos, Præstantes patriis legibus obsequium.' Ex qua inscriptione liquet omnes fuisse cæsos. Aristodemum tamen et Eurytum pugnæ non interfuisse refert Herodotus; ex quibus tamen Eurytus pugnando postmodum occubuerit, Aristodemus Lacedæmonem reversus ignominia multatus fuerit.

CAP. VIII. *Pyrrhus*] Qui a Tarentinis in Italiam vocatus contra Romanos vario eventu pugnavit. Vide Plutarchum in Pyrrho, et Justinum lib. XVIII. cap. 1. et Florum lib. I. c. 18.

Unam atque alteram pugnam] Post primam pugnam, teste Plutarcho, hoc contigit. Quæ ab utraque parte cruenta admodum Pyrrho periclitanti victoriam concessit. Audi Justinum: 'Cujus' (Pyrrhi) 'audito adventu, Consul Romanus Valerius Lævinus, festinans, ut prius cum eo congrederetur, quam auxilia sociorum convenirent, exercitum in aciem educit: nec rex, tametsi numero militum inferior esset, certamini moram fecit. Sed Romanos vincentes jam, inusitata ante elephantorum forma stupere primo, mox cedere prælio coëgit; victoresque jam nova Macedonum monstra repente vice-

runt. Nec hostibus incruenta victoria fuit. Nam et ipse Pyrrhus graviter vulneratus est; et magna pars militum ejus cæsa; majoremque gloriam ejus victoria quam lætitiam habuit.' Post hanc itaque pugnam Timocharis facinus erupit. Prima autem pugna contigit inter Pandosiam et Heracleam ad Sirin fluvium. Altera ad Asculum, ubi iterum victoria Pyrrho cessit.

Pleraque Italia] Post primam pugnam castra a Romanis deserta cepisse Pyrrhum testatur Plutarchus, socias civitates alienasse, agros late populatum, non plus quam triginta sex millibus ab urbe abfuisse.

Ambraciensis] Ambracia oriundus; quæ urbs in Epiro, Regia Pyrrhi, ab Ambrace rege Thesproti filio nomen accepit, quæ Herodoto, Ptolemæo, Æliano Ampracia dicitur. Ambracum diversum oppidum fuisse ab Ambracia docet Stephanus de Urbibus.

Nihil proderent] Timocharis nomen suppressum fuisse etiam Valerius Maximus affirmat lib. VI. cap. 5. Eutropius proditorem nominatum fuisse affirmat, sicuti hic postmodum Quadrigarius Niciam appellat, Cicero nomen subticet lib. III. Offic. c. 22.

§ 2 *Consules Romani*] Epistolam Consulum hoc modo citat Plutarchus. *Γάϊος Φαβρίκιος καὶ Κόϊντος Αἰμύλιος ὕπατοι Ῥωμαίων Πύῤῥῳ βασιλεῖ χαίρειν. Οὔτε φίλων εὐτυχὴς ἔοικας εἶναι κριτὴς, οὔτε πολεμίων. Γνώσῃ δὲ, τὴν πεμφθεῖσαν ἐπιστολὴν ἀναγνοὺς, ὅτι χρηστοῖς καὶ δικαίοις ἀνδράσι πολεμεῖς, ἀδίκοις δὲ καὶ κακοῖς πιστεύεις. Οὐδὲ γὰρ ταῦτα σῇ χάριτι μηνύομεν, ἀλλ' ὅπως μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ, καὶ δόλῳ δόξωμεν, ὡς ἀρετῇ μὴ δυνάμενοι, κατεργάσασθαι τὸν πόλεμον.* Hoc ita Latine sonat: 'G. Fabricius, et Q. Æmilius Consules Romani Pyrrho Regi S. Neque amicorum videris, neque hostium esse felix judex. Lectis, quæ missæ sunt, literis cognosces te bonos et justos viros bello persequi, contra perfidis et improbis habere fidem. Neque vero hæc nos, quo gratiam emereamur tuam, indicamus: verum ne casus tuus calumniam nobis aspergat, ut videamur dolo, quasi virtute militari nequiverimus, bellum confecisse.' Ita Plutarchus, additque Pyrrhum intellectis insidiis medicum punivisse, et Fabricio Populoque Romano gratiæ referendæ ergo gratis captivos donasse.

CAP. IX. *Gabius Bassus*] Apud Macrobium lib. I. Saturnal. legitur *Gavius Bassus*. In antiquis quoque inscriptionibus Gavius et Gavia occurrit. Gaviam quoque gentem fuisse satis liquet, sed cognomina aliquando in prænomina mutantur. Etiam ita legitur apud Gellium nostrum lib. X. c. 17. Noct. Att. Sed leviculum est, V enim et B sæpe in se invicem mutantur. Lactantio lib. I. *C. Bassus* vocatur; scribendum *G. Bassus*. Fulgentius quoque corrupte, *Galbius Bassus*. Carrio judicat, hunc eundem esse Gavium Bassum, qui Trajano Imperante oræ Ponticæ fuit Præfectus, quem laudat Plin. lib. X. Epist. 22. Non raro enim Gellius illos autores citat, qui suæ ætati æquales vel paulo superiores fuere.

Julius Modestus] Aliquotiens illum quoque citat Macrobius lib. I. Saturnal.

Argis] Argos Hippium intelligit in Peloponneso nobilem urbem. Horat. 'Aptum dicit equis Argos, ditesque Mycenas.' Homerus *ἵππιον* et *ἱππόβοτον* appellat. Strabo notat, cum *Ἄργος* ab Homero sine adjectivo ponitur, Peloponneson intelligi, cum *Ἀχαϊκὸν* additur, ipsam urbem. Vide Stephanum de Urbibus.

Diomedis Thracis] Qui rex Thraciæ cum equas, ut in fabulis est, humana hospitum carne pasceret, ab Hercule equis objectus est. Ovid. 'Quid cum Thracis equos humano sanguine pin-

gues, Plenaque corporibus laceris præsepia vidi.' Vide Diodor. Sic. lib. v.

§ 2 *Colore Phœniceo*] De hoc colore vide quæ supra dixi: intelligit hic autem non dilutum puniceum colorem sive badium obscurum, sed, ut postmodum loquitur, colorem exuberantissimum instar cocci vel purpuræ. Quod merito suspectum est, an tales equi unquam fuerint reperti.

Flora et comanti juba] Aliter, *flava*. Sed in Ms. R. *flora comanti juba*, id est, juba diffusis et splendidis comis insigni. *Flora* pro *florida*. Floridus autem color vegetus, multo lumine radians. Græcis λαμπρὸς vel εὐάνθης et ὀξὺς dicitur. Contrarius est color surdus Plinio. Vide Salmas. ad Solinum p. 200.

HS. centum millibus] Juxta Scioppii et Gronovii computationem fuerint scutati vel ducatones 2500. Vossius 3000. computaret, quia sestertius illi stufero fere Hollandico æstimatur, Gronovio duabus blancis Hollandicis. De Sestertiis et Re Nummaria omnium accuratissime scripsit Vir Cl. præstantissimusque et Collega amicissimus Joh. Fredericus Gronovius.

Ipsum quoque Dolabellam] Dolabella a Cassio Laodiceæ obsessus, ne vivus in hostium potestatem veniret, seipsum interfecit, ut testatur Dio lib. XLVII. Servi sui ictui haud segniter cervicem dedisse Velleius Paterculus lib. II. testatur. Vide et Appianum de Bell. Civil. lib. IV.

§ 3 *Victis partibus*] Ita et Badii editio. Antiquissima Veneta aliæque editiones *victis Parthis*. Sed quorsum hic Parthorum mentio, cum intelligat exitum Cassii in campis Philippicis bello civili? Emendat itaque Lipsius lib. I. Elect. cap. 7. *victis partibus*. Partes sunt factiones et turbæ civiles.

Miseram mortem oppetiisse] Cassius in fugam actus Titinnium centurionem dimiserat, exploratum, 'quæ esset multitudo ac vis hominum,' ut Velleius loquitur, 'quæ ad se tenderet: tardius eo nunciante, cum in vicino esset agmen cursu ad eum tendentium, neque pulvere facies aut signa denotari possent, existimans hostes esse, qui irruerent, lacerna caput circumdedit, extentamque cervicem interritus liberto præbuit.' Hic libertus vocabatur Pindarus, (male apud A. Victorem legitur Pandarus,) sicuti liquet ex Valerio Maximo lib. VI. c. 8. Plutarcho in Antonio, Brutoque, Appiano lib. IV. Belli Civ. et Dione lib. XLVII.

Detestabili exitio interisse] Erat Antonio servus, nomine Eros, quem jam pridem hortatus fuerat, ut jussus ipsum interficeret. Is cum id, quod olim in se receperat, tum præstare juberetur, stricto gladio, cum Antonium videretur percussurus, averso vultu seipsum confodit, et ad heri pedes occubuit. Tum Antonius: Bene, inquit, o Eros, qui quod facere non voluisti, mihi quomodo faciendum esset, ostendisti: simulque vulnus sibi in ventrem ingessit, et in lectum se dimisit. Paulo post Cleopatram vivere cognito, statim tollendum se famulis præbuit: manibusque eorum ad fores usque domicilii, in quo ea erat, portatus est. Cleopatra foribus non apertis de fenestra se conspiciendam præbuit: catenisque et funibus demissis, iis implicatum ipsa, et duæ, quas solas secum in munimentum receperat, mulieres attraxerunt. Qui interfuerunt, nullum eo miserabilius spectaculum fuisse asserunt. Ita *Plutarchus*. Dio libro LI. ostendit Cleopatram prodidisse Antonium; suspicabatur enim si nuntium mortis suæ (sepulchro autem cum duabus ancillis et eunucho se commiserat) dispersisset, Antonium amoris impatientia sibi ipsi mortem acceleraturum esse. Vide Dionem dicto l. LI. et confer cum Plutarcho.

Aurum Tholosanum] Justinus lib.

XXXII. 'Tectosagi autem cum in antiquam patriam Tholosam venissent, comprehensique pestifera lue essent, non prius sanitatem reciperavere, quam aruspicum responsis moniti, aurum argentumque bellis sacrilegiisque quæsitum in Tholosensem lacum mergerent. Quod omne magno post tempore Cæpio Romanus Consul abstulit. Fuere autem argenti pondo centum decem millia, auri pondo quinquies decies centum millia. Quod sacrilegium causa excidii Cæpioni exercituique ejus postea fuit. Romanos quoque Cimbrici belli tumultus, velut ultor sacræ pecuniæ, insecutus est.' Q. autem Servilius Cæpio Consul cum Cn. Manlio contra Cimbros in Italiam irruentes missus apud Rhodanum victus profligatusque est: Jussu Populi Romani bona ejus publicata, ipse in carcere extinctus, inde tractus discerptusque ad scalas Gemonias. Vide Livii Epit. 67. Alii exilio periisse tradunt.

In ejus oppidi templis] Aliter hæc refert Justinus lib. XXXII. templa autem uti auro donatitio utplurimum referta erant, ita et pecunias homines divites in templis securitatis causa deponebant, ut ex Herodiano lib. I. de templo Pacis apparet, quod sub Commodo exustum est.

§ 4 *Colore exuberantissimo*] Vide quæ supra diximus. Colvius in Apuleium legit *exuperantissimo*.

CAP. X. *Virtutes potestatesque*] Ad intellectum hujus capitis vide Macrobium lib. I. in Somn. Scipionis c. 6. et Anonymum in Theologumenis Arithmeticis cap. de septenario; Philonem de Opificio mundi; Chalcidium in Timæum Platonis, M. Capellam lib. VII. Justinum Martyrem Qu. 69. Alex. Aphrodis. lib. II. Prob. 47. Inter recentiores Petr. Bongum et Meursium de Denar. Pythagor. Pythagoras enim, Arithmetici, et Musici hunc perfectum esse numerum censebant, sicuti affirmat quoque Cicero in Somnio Scipionis. Hunc numerum quoque Virginem appellabant, quod neque gigneret ex se alium, neque genitus esset. Oribasius in Hippocratis Aphorism. lib. II. Aph. 22. 'Septenarius numerus maxime versatur in Arithmetico numero, et criticis diebus, quia in se continet parem et imparem: et intra denarium solus neque generat, neque generatur, cum alii aut generent aut generentur.' Similia habet Hierocles in Aurea Carmina, Philo de Mundi Opificio, aliique. Sicuti Virgo, ita et Minerva ideo appellata, ut Chalcidius in Timæum Platonis, Eulogius in Somn. Scipionis, aliique Veteres testantur. Quinetiam in sacra pagina septimus dies sacer et septies septenus annus, qui jubilæus vocatur, in veneratione fuit. Et uti septimo die perfectus mundus, et ab opere suo quievit Deus, atque ideo sacer fuit; ita Josephus adversus Appionem, et Philo non uni urbi, aut regioni, sed universo festum diem fuisse affirmant. Et Dio Cassius lib. XXXII. morem per septenos dies computandi ab Ægyptiis ad omnes homines profluxisse testatur, et vetustissimum affirmat Herodotus lib. II. Veneratio itaque septenarii numeri, quem et mysticum appellat D. Hieronymus, ex sacra scriptura per traditionem originem suam accepisse videtur, et ex multis scripturarum locis testimonia afferri possunt.

Septentriones majores minoresque] Ursam majorem et minorem intelligit. Hyginus: 'utramque Arcton nostri septentriones vocarunt.' Ursa minor septem habet stellas, major septem clariores inter vigintiseptem.

Vergilias] Ita dictæ 'a vere' juxta Festum, 'quod extremo vere oriantur.' Has Græci πλειάδας appellarunt. Proclus tantum sex numerat in tergo tauri, Plinius in cauda septem. Quæ recepta est opinio.

Erraticas] Planetas intelligit.

P. Nigidius] Est hic P. Nigidius Figulus, qui Julii Cæsaris tempore vixit, omnium rerum singulari notitia excellens, quo in extinguenda Catilinæ conjuratione socio atque adjutore usus est Cicero. Quæ autem hic citat Gellius noster, ex libris de Sphæra proculdubio desumpta sunt. Servius ad I. Georg. ex Sphæra Græcanica et Barbarica quædam citat, et complura Commentat. in Germanici Aratea. Ejus fragmenta collegit Janus Rutgersius Var. Lect. lib. III. cap. 16.

Circulos quoque] Vide Proclum de Sphæra, ubi agit initio de axi et polis, circulisque.]

Πόλους] Polos, sive vertices, circa quos mundi Sphæra circumagitur. Cic. II. de Nat. Deor. ‘Extremusque adeo duplici de cardine vertex Dicitur esse polus.’ Proclus de Sphæra: *Ἄξων καλεῖται τοῦ κόσμου διάμετρος αὐτοῦ, περὶ ἣν στρέφεται· τὰ δὲ πέρατα τοῦ ἄξωνος πόλοι λέγονται τοῦ κόσμου. τῶν δὲ πόλων ὁ μὲν λέγεται βόρειος, ὁ δὲ νότιος.*

Quæ κρικώτη vocatur] Interpres Græcarum vocum Gellii ‘pertusam’ interpretatur: *κρίκος* significat annulum vel circulum, hinc *κρικώτη* annulis vel circulis conserta dicitur. Leontius Mechanicus Sphæram *κρικῶν*, sive circulorum appellavit, et *κρίκον* quoque et *ἡμικρίκιον* eadem significatione indigetavit. Vide Cœlium Rhodiginum Lect. Antiq. lib. V. c. 13.

§ 2 *Nam in septimo signo*] Ita quoque Macrobius lib. I. in somnium Scipion. cap. 6. ‘Sol quoque ipse, de quo vitam omnia mutuantur, septimo signo vices suas variat. Nam a solstitio hyemali ad æstivum septimo pervenit signo, et a tropico verno usque ad autumnalem tropicum septimi signi peragratione producitur.’ Intelligendum autem hoc ex veterum ratione computandi vel numerandi vulgo talia. Quum dicunt, ‘in septimo signo fit solstitium a bruma,’ primum signum significant, quo est solstitium, postremum quo bruma, et vicissim. Solstitium fit postquam Sol introitum fecit in Cancrum; bruma, postquam in Capricornum. Sunt igitur a solstitio in brumam signa, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus. Et sic a bruma in solstitium, Capricornus, Aquarius, Pisces, Aries, Taurus, Gemini, Cancer. Eodem modo possunt menses numerari. Et hæc solennis erat Antiquis consuetudo. Sic Olympias et Græcis et Latinis dicitur pro tempore quinquennii, quum revera tantummodo quadriennium complecteretur. Et contra quinque anni pro Olympiade. Seneca: ‘Quinta cum sacrum revocarit æstas.’ Nimirum idem annus habetur quintus prioris et primus incipientis Olympiadis. Notum ex instituto Cæsaris quartum quemque annum esse bissextilem. Id ‘lustrum’ dicit Ovidius, quæ vox Romanis proprie quinque annos solidos significat, sine respectu præcedentis lustri: ‘Hic anni modus est: in lustrum accedere debet, Quo consummetur partibus, una dies.’ ‘In lustrum,’ est, in quinque annos, in quintum quemque annum. Revera autem quartus est. Plinius de eadem intercalatione lib. II. cap. 8. ‘quinis annis dies adjici:’ et, ‘quinto anno unus intercalaris dies additur.’ Sic hodieque a priscis accepto vocabulo Medici dicunt ‘tertianam.’ Sic in fastis numeramus ‘tertio Calendas, Nonas, Idus,’ qui alter vel secundus est ab Calendis, Nonis, Idibus. Et plura talia observari possunt. Ita recte annotavit *Cl. Gronovius.*

Halcyones] Plinius lib. X. c. 32. ‘Fœtificant Halcyones bruma, qui dies Halcyonides vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, et totidem sequentibus pariunt.’

Lunæ curriculum] Vide Notas ad

lib. I. c. 20. Audi Macrobium: 'Luna octo et viginti prope diebus totius Zodiaci ambitum conficit. Nam etsi per triginta dies ad Solem, a quo profecta est, remeat; solos tamen fere viginti octo in tota Zodiaci circumitione consumit: reliquis Solem, qui de loco in quo eum reliquit abscesserat, comprehendit; Sol enim unum de duodecim signis integro mense metitur. Ponamus ergo Sole in prima parte arietis constituto ab ipsius, ut ita dicam, orbe emersisse Lunam, quod eam nasci vocamus. Hæc post viginti octo dies et horas fere septem ad primam partem arietis redit; sed illic non invenit Solem. Interea enim et ipse progressionis suæ lege ulterius abscessit, et ideo ipsa necdum putatur eo unde profecta fuerat revertisse: quia oculi nostri tunc non a prima parte arietis, sed a Sole eam senserant processisse. Hunc ergo diebus reliquis, id est duobus, plus minus consequitur; et tunc orbi ejus denuo succedens, ac denuo inde procedens rursus dicitur nasci.' Vide et Josephum Scalig. lib. I. Chron. c. 4.

Omnes, &c. numeros] Etiam unitatem, quamvis non numerus, sed principium numeri sit. Nam unum, duo, tria, et quatuor faciunt decem: et quinque, sex, et septem faciunt octodecim: quæ simul octo et viginti faciunt. Hoc item obiter notandum, quod in omni supputatione quatuor prima constituunt denarium sui generis, sicuti 1. 2. 3. 4. decem, 10. 20. 30. 40. centum. 100. 200. 300. 400. mille, et ita deinceps. *Badius.*

§ 3 *Virile secus*] Id est, virilis sexus more antiquo, vulgo *fœtus.*

Caput et spinam] Putat hic Varro in fœtu formando septenarium quoque numerum vim et efficaciam habere, et quidem per partes formari fœtum. Variæ de generatione hominis apud Antiquos fuere sententiæ. Aristoteles lib. III. de Part. Anim. cap. 4. cor primum formari arbitratur, quod hominis vitam maxime contineat. Hippon et Alcmæon caput, teste Plutarcho lib. v. de Plac. Phil. cap. 17. Galenus de Fœt. Form. cap. 4. statuit jecur primum fœtus fundamentum esse. Hippocrates l. I. περὶ Διαίτης omnia membra simul existere affirmat, et cum eo Stoici, ut Censorinus testatur.

Secundum naturam nasci potest] Ante septimum mensem partus vix vitalis esse potest. Septimo mense partus maturus est. Vide Hippocratem lib. de septim. partu, cujus auctoritate quoque utitur JC. Paulus in lib. XII. ff. de Stat. Hom.

Justissime] Justo admodum tempore.

Ita nascuntur, periculi q.] Post *ita nascuntur* finienda periodus, et punctum apponendum. Legendumque cum Salmasio in de Annis Climacteric. *Pericula quoque vitæ fortunarumque hominum, quos Climacteras Chaldæi appellant, gravissimos quosque fieri affirmat septenariis.* Vel, quod eodem redit, cum Vett. Codd. *Pericula quæque vitæ, fortunarumque hominum, quæ Climacteras Chaldæi appellant, gravissima quæque fieri affirmat septenariis.* Pericula enim ipsa Græcis Mathematicis κλιμακτῆρες vocantur. Et notat Gellius ex Varrone et Chaldæorum mente ista omnia graviora videri, et minus evitabilia, quæ annis Climactericis acciderent. Quomodo autem anni Climacterici Hebdomadici intelligendi, notatum est ad lib. XV. c. 7.

§ 4 *Climacteras Chaldæi*] Κλιμακτὴρ ἀπὸ τῆς κλίμακος, quod certis numeris, velut per scalarum gradus ascendat, atque colligatur. 'Scansilem' vocat Plin. lib. VII. cap. 49. Sunt autem climactericorum duo genera: aut enim ἑβδοματικοὶ sunt, aut ἐννεατικοί. Jul. Firm. lib. IV. cap. 14. ἑβδοματικοὶ qui numero septenario constant. Veluti, 7. 14. 21. 28. 35. 42. 49. 56. 63. 70. 77. 84. ἐννεατικοὶ qui novenario, ut

9. 18. 27. 36. 45. 54. 63. 72. 81. In ἑβδομαστικοῖς periculosiores a nonnullis putantur, qui ternis hebdomadibus constant, ut 21. 42. 63. 84. Sed omnium difficillimos illos esse opinantur, quos complet numerus quadratus, cujusmodi sunt 49. et 81. quorum alter confit ex septies septem, alter ex novies novem. Plura de annis Climactericis lege, si lubet, apud Feder. Bonav. lib. VI. de Octimest. partu cap. 50. cum quatuor sequentib. Marsil. Ficin. lib. II. de triplici vita c. 20. Pet. Mess. lib. I. var. lect. cap. 46. Læl. Bisciol. lib. XV. hor. subsec. c. 7. Levin. Lemn. lib. II. de occult. nat. mirac. c. 2. *Ita scribit Lindenbrog.* ad Censorinum. Per Climacteras ipsa pericula denotantur, ut ex Vettio Valente liquet. Vide Salmas. de anno Climacter. De anno Climacterico sexagenario tertio agit quoque Gellius lib. XV. c. 7. quem præcipue videri periculis insignem Julius Maternus auctor est, quoniam numerus uterque septem et novem decretorii maleficique sunt, et ad vitam succidendam pollentes in unum quasi confluant. Numeros quoque nonnulli Mathematici singulis imperiis tribuunt, et quidem ad eorundem occasum, 496. annos, qui ex septuaginta septenariis annorum conficitur, ita ut ab antiquis etiam auctoribus proditum sit anno quingentesimo Resp. mutari vel everti. Plato certe lib. VIII. de Rep. ubi de imperiorum mutatione agit, multa de Numeris intricate agit. Quæ abstrusa obscuritas in Proverbium abiit. Neque Proclus lib. VIII. sibi interpretandum sumpsit, et Theo Smyrnæus locum hunc consulto præteriit. Et refutavit hanc de numeris sententiam qualemcunque Aristoteles. Et utique hæc Veterum deliria arbitror. Deus cuncta nutu suo gubernat temperatque.

Herodotus, homo fabulator] Ita antiqui et recentiores complures censuerunt. Ælius Harpocration olim de ementita Historia Herodoti integrum librum scripsit teste Suida. Falsitatis quoque illum arguit Strabo lib. ult. Geograph. suæ, Josephus lib. I. contra Appionem errore deceptum potius existimat. Vide tamen H. Stephani Apologiam pro Herodoto.

Oresti corpus] Sicut Virg. ' immitis Achilli, infœlicis Ulyssi.' De tragica hac historia vel fabula, vide Euripidem in Oreste, et Sophoclem in Electra. Non opus autem erat hic Herodotum mendacii accusare, cum ex antiqua et recentiori historia vasti et proceri corporis homines fuisse dubium non sit. Multa tamen fabulis immixta. Filios Anac gigantes fuisse affirmat sacra Scriptura Num. XIII. vs. 29. 34. et terra Basan Gigantum terra appellabatur, ut est Deut. III. vs. 13. cujus lectum quoque describit ejusdem cap. vs. 11. ' Ecce lectus ejus lectus ferreus: nonne in Rabboth filiorum Ammon? novem cubitorum longitudo ejus, et quatuor cubitorum latitudo ejus ad cubitum hominis.' Præterea multa alia vernilia de eodem gigante referunt Judæi, quæ referre piget tædetque. Neque veriora quæ antiqui nonnulli autores prodiderunt. Nam de inventis ossibus immanium gigantum pleraque haud admitti possunt. Ossa enim illa plerumque effodiuntur ex arenis, aliisque locis maritimis, quæ forsan fuerint marinarum belluarum ossa casu quodam illic obruta. Neque reperire vix liceat virum fide dignum, qui sepulchra fabrefacta suis usurpaverit oculis. Suetonius certe alibi dixit, esse Capreis immanium belluarum ferarumque membra prægrandia, quæ dicebantur gigantum ossa. Eundem errorem reperit Peirescius, cum ad illum Tuneto molarem, ut putabat, hominis dentem misisset Jo. Arcosius, ut testatur Gassendus lib. IV. in vita Peirescii Aquæ sextiensis Senatoris. Videndi tamen inter antiquos Pausa-

nias in Laconicis, et Eliacis, Philostratus Heroicorum initio, Plin. lib. VII. c. 16. Solinus cap. 1. De molari hominis dente Augustinus lib. XV. de Civ. Dei cap. 11. Josephus lib. V. Hist. Ant. c. 2. Phlegon Trallianus Mirab. c. 9. Inter recentiores vide Pigatestam de Novo orbe, ubi de freto Magellanico agit, Olaum magnum et Saxonem Grammaticum Histor. Dan. lib. XVII. Fazellum de Reb. Sic. Gigantes tamen fuisse dubium non esse arbitror. Vide Cassanionem de Gigantibus. Quod autem hic Auctor Noster scribit de Oreste, etiam Solinus scribit lib. I. 'Priscorum autem,' inquit, 'testantur molem etiam Orestis suprema, cujus ossa Olympiade quinquagesima et octava Tegeæ inventa a Spartanis oraculo monitis discimus implesse longitudinem cubitorum septem.'

Ut Homerus opinatus est] Illo vs. Οἷοι νῦν βροτοί εἰσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, quod expressit Virgilius, 'Qualia nunc hominum producit corpora tellus.'

Vastiora, prolixioraque fuerint corpora] Primos initio mundi homines vegetos fuisse, corpore et animo excelluisse verisimile, ut Philo Judæus lib. de Mundi opificio ostendit. Sed singulis sæculis decrescere homines poëtarum vel male feriatorum hominum commentum est. Juvenalis: 'Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero: Terra malos homines nunc educat atque pusillos.' Ita etiam Plinius censuit: 'In plenum cuncto mortalium generi minorem in dies mensuram fieri, rarosque parentibus proceriores: consumente ubertatem seminum exustione, in cujus vices nunc vergat ævum.' Et similia quoque habet Phlegon Trallianus. Ultimis verbis ad Ecpyrosin vergere suam ætatem voluit Plinius. Conflagrationem enim et diluvium mundi per vices magnis sæculorum periodis statuebant Stoici, etiam Aristoteles lib. I. Meteor. cap. 14. et Plato in Timæo. Magnum annum nonnulli veteres appellabant, atque inter se differebant annorum numero. Vide c. 18. Censorini, et Notas Lindenbrogii. Sed ad rem. 'Quod ad decrementa hominum pertinet,' etiam teste Columella, 'Tremellius falso credidit parentem omnium terram, sicut muliebrem sexum, anili jam ætate confectam, progenerandis esse fœtibus inhabilem.' Audi et Lucretium, 'Jamque adeo affecta est ætas, effœtaque tellus, Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.' Sed hæc falsa. Eadem est natura, neque adhuc effœta. Ineptum quoque est decrescere homines, cum per ter quaterque mille annos ejusdem fuerint staturæ.

§ 5 *Dentes quoque*] Quanquam generantur dentes in utero juxta Medicorum sententiam, erumpunt tamen extra gingivas mense ut plurimum septimo, nonnunquam etiam serius post annum elapsum.

Septenos ex utraque parte] Non omnes enim dentes simul ex gingivis erumpunt. Nam alioqui ubi perfectus est ordo dentium, simul viginti octo vel triginta duo in utraque maxilla esse solent.

Cadere annis septimis] Circa septimum annum et decimum quartum solent alii prodire excidentibus prioribus, in utraque maxilla decem, quatuor incisorii, duo canini, et quatuor maxillares. Vide Solonem in eo fragmento cujus initium est, Παῖς μὲν ἄνηβος ἐὼν ἔτι νήπιος, ἕρκος ὀδόντων Φύσας ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἑπτ' ἔτεσιν. Vide et Censorinum cap. 14.

Vel potius arterias] Non hic agit de numero arteriarum vel venarum, sed dicit septenario numero vel modo musico ipsas venas arteriasque magis subsultare.

Medicos musicos] Qui Musica Medicinam factitabant. De qua arte

egit quoque Theophrastus, et Phrygio modulo levari. Ischiacos scripsit. Quod ex Theophrasto refert quoque Athenæus lib. xiv. cap. 10. et 11. Censorinus de Die Natali cap. 14. 'Plerique aliter moti duos istos numeros subtiliter discreverunt, dicentes, septenarium ad corpus, novenarium ad animum pertinere. Hunc medicinæ corporis et Apollini tributum, illum Musis, quia morbos animi, quos appellant πάθη, Musica lenire ac sanare consueverit.

Τὴν διὰ τεσσάρων] Id est, 'per quaternariam consonantiam.' De Musica Veterum, quamque vim ad affectus movendos habeat, vide Aristot. lib. viii. Pol. cap. 5. De Harmoniis quoque egit Plato lib. iii. de Republ. de consonantiis illis, vide Aristoxenum lib. ii. Harmon. Audi Martianum Capellam lib. ix. de Nuptiis Philologiæ. 'Et in his alia sibi congruunt, alia discrepant, sed discrepantium nimia multitudo: convenientia per singulos tropos sunt sex, id est, διὰ τεσσάρων, quod de quatuor dicimus: διὰ πέντε, quod de quinque: διὰ πασῶν, quod ex omnibus concinit. Illud etiam quod ex omnibus et quatuor constat, vel ex omnibus, et ex quinque, vel bis ex omnibus, quod bis διὰ πασῶν dicitur. Sed illud quod διὰ τεσσάρων, hoc est, ex quatuor, dicitur, recipit sonos quatuor, spatia tria, tonos duo semis, hemitonia quinque, diesis vero decem, et est in epitriti ratione ut sunt quatuor ad tres.' Vide musicos veteres, quos novissime edidit Meibomius. Scripsit quoque de Musica Veterum Glareanus.

Discrimina etiam periculorum in morbis] Hippocrates, lib. iv. de Morbis, 'morbos judicari diebus imparibus' dixit. In morbis autem acutis dies septimus (nonnunquam etiam quartus pro vehementia morbi) dies criticus censebatur, quo die de salute vel periculo ægri medici judicabant.

Κριτικοὺς ἢ κρισίμους] Criticus dies est qui judicat, Κρίσιμος, id est, judicabilis, in quo de morbo vel ægro judicatur a medico. Celsus: 'Est autem et alia etiam de diebus ipsis dubitatio, quoniam Antiqui potissimum impares sequebantur, eosque, tanquam de ægris judicaretur, κρισίμους nominabant.' Alexander Aphrodiseus l. ii. Probl. 47. Καὶ τὰ νοσήματα δὲ ἀναλόγως τῷ ἑπτὰ ἀριθμῷ κρίνεται, id est, 'morbi quoque eodem modo numero septenario judicantur.' Apollini quoque septenarius numerus sacer, ut testatur Proclus in Timæum lib. iii.

Primam hebdomadam, &c.] Id est, septimum diem, decimum quartum, et vigesimum primum.

Septimo demum die mortem oppetunt] Illi qui calidioris sicciorisque sunt temperamenti difficilius famem ferunt, quam qui frigidioris et humidioris. λιμὸς autem teste Hippocrate ξηραίνει τὰ σώματα. Non eadem itaque omnium ratio, sicuti etiam valetudine adversa correpti diutius inedia vitam protrahunt. Quousque fame quis vitam protrahere possit, vide Levinum Lemnium de occult. Nat. mirac.

§ 6 *Septem opera*] Vulgo hæc miracula ita numerantur, Muri Babylonici, Dianæ Ephesiæ templum, Jovis Olympici simulachrum, Pyramides Ægyptiæ, Mausoleum, Colossus Rhodius, Cyri regia. Vide Cassiodor. lib. vii. Variar. sed differunt in illo autores. Vide Philonem Byzantium de septem Orb. spectac. et Leonis Allatii Annotat.

Sapientes septem esse] De septem Sapientibus non inter se convenisse Antiquos testatur Diogenes Laërtius. Quem vide in Thalete.

Curricula, &c. septem] Septies enim cursum a carceribus ad metam iterabant. Vide Onuphrium Panvinium de Ludis Circensibus.

Duces septem electos] Qui erant Adrastus, Polynices, Tydeus, Amphia-

raus, Capaneus, Hippomedon, et Parthenopæus. Cum enim Eteocles et Polynices filii Œdipi ea lege societatem regni Thebani iniissent, ut per vices singulis annis imperarent, neque Eteocles anno elapso cedere regno cuperet, Polynicesque ad Adrastum Regem Argivum fugisset, junctis copiis Eteocli bellum illatum. Polynices et Eteocles mutuis vulneribus occumbunt. Præter Adrastum cæteri quoque duces interfecti: Filii interfectorum, quos Epigonos vocabant, duce Alcmæone prælio victores urbem postmodum vacuam invadunt. Ita Diodorus Siculus Hist. lib. IV. c. 68. Vide etiam Euripidis et Sophoclis Tragœdias.

Duodecimam annorum Hebdomadam] Id est, Octuagesimum quartum annum, quo hæc conscripserat Varro.

Septuaginta hebdomadas librorum] Id est, quadringentos nonaginta libros. Divus Hieronymus scribit Origenem sex M. librorum scripsisse, quod nequaquam fuerat crediturus, nisi omnes perlegisset.

Aliquammultos] Id est, Aliquantum.

CAP. XI. *Super ætate Homeri*] Solinus dicit eum excessisse ex vita post Ilium captum anno ducentesimo et septuagesimo secundo. Atque in eo Cornelium Nepotem sequitur, sicuti ex Gellio nostro colligitur lib. XVII. c. 21. 'Ante Romam conditam, ut Cornelius Nepos in primo Chronicorum de Homero dicit, annis circiter centum et sexaginta.' Juxta Nepotem itaque fuit Homerus vel obiit post Ilium captum anno ducentesimo septuagesimo secundo. Roma condita post Ilium captum juxta Solinum anno 433. Ergo Homerus obiit ante Romam conditam annis centum sexaginta uno. Cassius in Annalibus de Homero et Hesiodo scriptum reliquerat, vixisse eos annis plus centum et sexaginta post bellum Trojanum. Atqui ducentis ac septuaginta plus annis eos vixisse oportet post bellum Trojanum, siquidem annis circiter centum et sexaginta ante urbem conditam fuere. Idcirco Lipsius corrigendum in Agellio indicabat, *plus ducentis atque sexaginta*. Sed nihil necesse. Opinio Cassii nihil commune habuit cum Nepotis sententia. Ille paulo plus quam centum et sexaginta annis post Trojam captam fuisse Homerum voluit, sic circiter annis centum et sexaginta ante Romam conditam. Huic supputationi calculum addunt et consensum omnes ferme Latini scriptores. Plinius lib. VII. cap. 16. 'Jam vero ante annos prope mille vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortalium quam prisca conqueri.' Scribebat ille anno urbis octingentesimo trigesimo. Quibus si addas centum et sexaginta annos, ante urbem conditam, quo tempore floruisse Homerus proditur, fient anni nonaginta et nongenti. Sic anni sunt prope mille ab ætate Homeri ad Plinium. Juvenalis: 'atque uni cedit Homero, Propter mille annos.' Vetus scholiastes: 'dinumerato tempore fortassis ad ætatem suam, poëta dixit mille annos fluxisse ex tempore Homeri. Fuit autem Homerus annis ante urbem conditam centum sexaginta. Post Ilium captum ducentis sexaginta.' Scripta illa Satyra a Juvenale sub initium Nervæ viginti circiter annis post Plinii opus. Sic mille ac decem præter propter anni ab Homero ad Juvenalem, quo tempore scripsit illam Satyram. Velleius Paterculus in eadem sententia, qui annos ferme nongentos et quinquaginta Homerum ante ipsius ætatem floruisse tradit. Annis circiter quadraginta ante Plinium scribebat Velleius. Longe major inter Græcos scriptores discordia. Quidam eum tempore belli Trojani extitisse volunt. In his Dionysium Epici Cycli scriptorem numerat Tzetzes et

Diodorum: 'Ο *κατὰ Διονύσιον ἄνδρα τὸν Κυκλογράφον, Ἐπὶ τῶν δύο στρατειῶν λεγόμενος ὑπάρχειν, Θηβαϊκῆς Ἑλλήνων τε τῆς δια τὴν Ἑλένην.* Crates Grammaticus apud Clementem et Eusebium circa Heraclidarum descensum viguisse vult octoginta annis post Troica, quam opinionem perperam Apollodoro tribuit Tzetzes in Chiliadibus. Eratosthenes centum annis eum abfuisse scripsit a Troicis temporibus. Aristarchus centum quadraginta. Herodotus centum sexaginta octo, quod Cassius in annalibus sequutus est, qui plus centum atque sexaginta annis Homerum post bellum Trojanum vixisse notaverat. Nec enim hic numerus mutandus, ut putavit magnus Criticus. Philochorus eum a Troja submovebat annis centum octoginta. Euthymenes in Chronicis ducentis, et æquævum Hesiodum faciebat. Apollodorus Atheniensis centesimo anno migrationis Ionicæ floruisse tradidit, hoc est a Trojæ excidio ducentesimo quadragesimo. Apud Hieronymum legitur CCLX. Huic calculo quidam duodecim annos adjiciunt, ut Latini fere omnes, qui centum ac sexaginta circiter annis ante urbem conditam vixisse eum tradunt. Latini itaque Apollodori sententiam secuti sunt. Alii longius multo a Troicis removent temporibus, ut Euphorion, qui Gygis ætati comparem statuebat. Gyges autem regnare occœpit ab Olympiade decima octava. Archilochus Eusebio teste in Olympiadem vigesimam tertiam Homeri florem ætatis ac famæ conjecit, idem cum Euphorione sentiens. Nonnulli nonaginta tantum annis ante primam Olympiadem aiunt fuisse, hoc est, centum quadraginta sex annos ante urbem conditam. Hujus opinionis auctorem prodit Clemens Sosibium Laconem, quæ a supputatione Latinorum quatuordecim tantum annis distat. Hanc dividiam auctorum super ætate Homeri heic libuit brevibus æris subducere. *Salm. ad Solin. pag.* 866. Vide quoque Vossium de Poëtis Gr. c. 2.

Hesiodi] Nec minor varietas auctorum circa Hesiodi ætatem. Si obiit ille, ut scribit Solinus, in auspiciis primæ Olympiadis, haud longe abfuisse oportet ab Homeri ætate, quem nonaginta annis ante primam Olympiadem volunt floruisse. Agellius tradit lib. XIII. cap. 21. de Homero et Hesiodo inter omnes fere auctores constare, ætatem eos egisse vel iisdem ferme temporibus, vel Homerum aliquanto antiquiorem. Sed hanc constantiam, quam prædicat Agellius, neutiquam in auctoribus deprehendo. Tam varie narrata est Homeri ætas, ut fieri non possit, quin juxta quorundam sententiam æqualis Hesiodus illi reperiatur. Qui et ipse eodem prope dissensu per varias ætates agitatus est. Velleius centum et viginti annos distinctum ab Homeri temporibus Hesiodum esse scribit. Homerus illi, ut plerisque Latinorum, centum ac sexaginta circiter annis ante urbem conditam ævum agitabat. Si centum et viginti annis Hesiodus posterior fuit, quadraginta tantum annis ante urbis initia fuerit, hoc est, sedecim annis ante primam Olympiadem. At Solinus obiisse eum dicit auspiciis primæ Olympiadis. Quod potest convenire. Inter Homerum et Hesiodum centum ac triginta octo annos medios fuisse idem ait. Certe inter utriusque obitum totidem annos computat, quum Homerum decessisse dicat post Trojam captam anno ducentesimo septuagesimo secundo. Ita a Trojæ captivitate ad primam Olympiadem, qua ineunte obiit Hesiodus, quadringentos ac decem annos ponit. Eusebius secundum quosdam Hesiodum inclaruisse notat circa quartam Olympiadem. Alio loco insignem eum habitum tradit anno ante primam Olympiadem fere trigesimo. Alibi Homero æqualem ævi facit circa annum centesimum ac sexagesi-

mum ab Ilio capto. Quæ sententia multum ab aliis distat. Euthymenes in Chronicis Homerum et Hesiodum eadem ætate vixisse scripsit, annis a Troja ducentis. Triginta tantum annorum spatio a Cassiana vel Agelliana hæc opinio differt. Ut ut sit, non multum abfuisse oportet Hesiodum ab Olympiadis primæ temporibus vel ætatis flore vel obitu. At Homerum longe antiquiorem puto. Quum igitur Hesiodum Homero πρεσβύτερον quidam fecerint, nonnulli σύγχρονον, plures ac meliores posteriorem tradiderunt, non plus tamen quam centum viginti. Suidas: Πορφύριος καὶ ἄλλοι πλεῖστοι νέωτερον ἑκατὸν ἐνιαυτῶν ὁρίζουσι. Porphyrium hunc allegat Eusebius in Hesiodi ætate declaranda, eumque ex illius sententia triginta annis floruisse observat ante primam Olympiadem. Si centum annis posterior Homero fuit, Homerus juxta Porphyrium vixerit, vigueritque circa annum ducentesimum septuagesimum ab Ilio exciso. Quæ vulgatior et communior, ac fortasse etiam verior sententia est, tam de Homero quam Hesiodo. Una ætate ambo vixisse testantur versus quos tamquam Hesiodi citant veteres Grammatici: Ἐν Δήλῳ τότε πρῶτον ἐγὼ καὶ Ὅμηρος ἀοιδοὶ, Μέλπομεν ἐν νεαροῖς ὕμνοις ῥάψαντες ἀοιδὴν, Φοῖβον Ἀπόλλωνα χρυσάορον, ὃν τέκε Λητώ. Sed suspicor hos versus spurios et commentitios esse. Quod ex illis verbis colligo, ἐν νεαροῖς ὕμνοις ῥάψαντες ἀοιδὴν, quæ ῥαψῳδοὺς aperte designant. Atqui ῥαψῳδία non solum Homero, sed etiam Hesiodo recentior. Idem sentiendum censeo de illo Epigrammate quod in tripode scriptum esse, qui in monte Helicone ab Hesiodo dedicatus est, proditur: Ἡσίοδος Μούσαις Ἑλικώνισι τόνδ' ἀνέθηκε, Ὕμνῳ νικήσας ἐν Χάλκιδι θεῖον Ὅμηρον. Ex hoc Epigrammate non esse dubium affirmabat Varro, quin aliquo tempore eodem vixissent Homerus et Hesiodus. Multo probabilius est ab Hesiodi amatoribus et admiratoribus hæc talia conficta fuisse, qui palmam illi et coronam contra Homerum dare parati erant. Quæ si vera et genuina essent, cui dubium foret ambo eodem omnino tempore fuisse? *Salmas. ad Solin.*

Philochorus] Cujus passim meminerunt antiqui scriptores, Strabo, Plutarchus, Laërtius in Protagora, Ælianus, alii. Scripsit Historiam de Rebus Atticis, Olympiadum libros duos, et nonnulla alia.

Xenophanes] Intelligitur, ut puto, Xenophanes Colophonius, qui contra Homerum et Hesiodum Iambos et Elegias scripsit. Vide Diogenem Laërtium.

Ephorus] Historicus, Isocratis discipulus. Scripsit XXX. libris Historiam Græcam. Vide Diodorum Sic. lib. IV. Strabon. l. X. et XIII. Senec. l. VII. Natur. Qu. qui eum 'non religiosissimæ fidei, sæpe decipi, sæpe decipere' dixit. Quod et Diodorus Siculus lib. I. affirmat, stylum tamen ejus lib. V. laudat. Vide Vossium de Histor. Græc. lib. I. c. 7.

Ex epigrammate] Vide quæ supra de Hesiodo annotata sunt, ubi ipsum quoque Græcum Epigramma proponitur.

Accius autem] De cujus Didascalicorum libris supra dictum est.

§ 2 *Colophonium*] Cicero pro Archia Poëta: 'Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi vero suum esse confirmant, itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicarunt.' Chii quoque numisma ferierunt, in cujus postica parte Homeri facies erat insculpta. Atque ibi natum Silentiarius Anthol. lib. III. post Theocritum persuadere nititur. Communis hæc fere est sententia, Smyrnæum fuisse, hinc a Melete fluvio Smyrnam præterlabente 'Melesigenes' appellatus fuit. Ideo Meleteas Chartas Homericas appellat Ti-

bull. l. IV. Quod Cic. de delubro Homeri dixit, Strabo quoque de Smyrna agens l. XIV. testatur. Ἔστι δὲ *καὶ βιβλιοθήκη, καὶ τὸ Ὁμήρειον, στοὰ τετράγωνος ἔχουσα νεὼν Ὁμήρου καὶ ξόανον.* Id est, ‘est et Bibliotheca, et Homerium, scilicet porticus quadrata templum habens Homeri et simulachrum.’ Æreus quoque nummus ab illo vocatur *Ὁμήρειος* eodem teste. Fuere et aliæ urbes et regiones quæ illum sibi vindicare nitebantur, Cumæ, Thebæ Ægyptiæ, Lydia, Ithaca, Creta, Babylon. Meleager Syrum fuisse credit. Videndi sunt Herodotus et Plutarchus, et Pausanias in Phocicis, et novissime Leo Allatius de Patria Homeri.

Capella Homeri] Insculpta hæc sepulchro, quod candida capra Homero Ietæ parentarent.

Quod hac Ietæ] Ita Salmasius emendat, ex vetere scriptura, quam ita se habere dicit, *quod acietæ.* Antiquissima Veneta et Badiana editio, *quod ariete.* legitur quoque, *quoi ara Ietæ*, et, *quoia ara rite.* Quinam autem sunt Ietæ? Qui insulam Ion incolebant, et sepulchrum Homeri monstrabant, ac seorsim Clymenes matris, ut testatur Pausanias in Phocicis. Urbis quoque Ietis (Ἴης in recto casu appellatur) in Achaia incolæ ita appellantur. Promontorium ejusdem nominis est. Sed prior sententia vera est.

Ἑπτὰ πόλεις] Id est, ‘Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri, Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Ios, Argos, Athenæ.’

Ἴος] Quædam editiones habent Χίος. Utrunque recte. De Io supra Aristoteles dixit. Quod Chios voluerit sibi Homerum vindicare, tum apud Ciceronem constat pro Archia Poëta, tum alia Epigrammata fidem faciunt. Utramque Chion et Ion proposuit Antipater lib. IV. Antholog. Epigrammate in Homerum, Οἱ *μέν σευ* Κολο*φῶνα τιθηνήτειραν,* Ὅμηρε, Οἱ δὲ *καλὰν* Σμ*ύρναν, οἱ δ’ ἐνέπουσι* Χίον, Οἱ δ’ Ἴον, *οἱ δ’ ἐβόασαν εὔκλαρον* Σαλαμῖνα, Οἱ δέ νυ *τῶν Λαπιθῶν μητέρα Θεσσαλίην·* Ἄλλοι *δ’ ἄλλην γαῖαν ἀνιάχον. εἰ δ’ ἐμὲ Φοίβου* Χρὴ *λέξαι πινυτὰς ἀμφαδὰ μαντοσύνας,* Πάτρα *σοι τελέθει μέγας οὐρανὸς, ἐκ δὲ τεκούσης* Οὐ *θνατᾶς, ματρὸς δ’ ἔπλεο* Καλλιόπης. Id est, ‘Hi quidem Colophonem tuam nutricem, Homere, Hi vero pulchram Smyrnam, hi vero dicunt Chion, Alii vero Ion, alii dixerunt fœcundam Salamina, Alii autem Lapitharum matrem Thessaliam, Alii aliam terram cecinerunt; si vero mihi Phœbi Decet dicere prudens aperte vaticinium, Patria tibi est magnum cœlum, quæ autem te peperit, Non est mortalis, matre enim natus es Calliope.’

CAP. XII. *In commentariis Grammaticis*] Quos libros complures fuisse ex Gellio et Nonio liquet, ex quibus Auctor Noster lib. X. c. 5. librum XXIX. citat. Nonius in verbo ‘nixurit’ 30. vel ut alii legunt 35. Mercerus substituit 25.

Bibosum] Clamosus tamen, quo vocabulo utitur Quintilianus et Juvenalis, a ‘clamo’ derivari videtur, nisi ab antiquo ‘clamos,’ pro clamore, originem capiat.

Laberium] Qui in mimis scribendis non mediocrem laudem judicio M. Tullii et aliorum consecutus est. Sæpe a Gellio, Nonio, aliisque veteribus Grammaticis citatur. Vide quæ supra lib. I. cap. 7. diximus.

CAP. XIII. *Hermippus*] Qui vitas præstantium virorum scripsit, ut ex Laërtio in Thalete, Athenæo pluribus locis perspicuum est. Hunc quoque Plutarchus in Vita Demosthenis commemorat ex aliorum libris testari, Demosthenem Platonis auditorem fuisse.

Atque is, inquit, Demosthenes domo egressus, ut ei mos erat, cum ad Platonem pergeret] Bene animadvertit Ranchinus Var. Lect. lib. I. c. 3. ridiculum esse, notare alicui morem esse egredi domo; quasi hoc non omnibus

foret commune: at non omnibus mos adire Platonem discendi gratia; ideoque reponendum: *Demosthenes domo egressus, cum ad Platonem pergeret, ut ei mos erat.*

Compluresque populos] Suspectum hoc H. Stephano, quod complures populi in una eademque civitate esse dicantur, quamvis in unam eandemque civitatem complures e diversis populis ac gentibus convenerint. Esto igitur (quod tamen mihi non fit verisimile) magnam hominum multitudinem tota e Græcia ad audiendum Callistratum, sicut ad audiendos celeberrimos illos antagonistas, Demosthenem et Æschinem, Athenas confluxisse; nemini tamen ita loqui licuit, meo quidem judicio. Quomodo igitur locus hic parva cum mutatione emendari poterit? scribendum: *compluresque e populo concurrentis viderit.* H. Stephan. Verum non opus est ea emendatione, cum per populos intelligat δήμους, urbs enim Atheniensis in Κώμας, χώρα in δήμους distributa fuit, ut testatur Isocrates in Areopagitico: ubi Interpres male δήμους 'municipia' vertit. φρατρίας καὶ δήμους conjunxit Plato lib. VI. de leg. Δήμαρχοι autem τοὺς δήμους convocabant, quando necesse erat, eandemque potestatem habebant quam antea habuerant Ναύκραροι, ut scribit Harpocration in Lexico suo, et Scholiastes Aristophanis ad hæc verba act. I. sc. 1. ἐν Νεφέλαις, Δάκνει με Δήμαρχός τις. Demarchos autem a Clisthene, Naucraros a Solone, vel etiam antea, institutos affirmat ex Aristotele de Repub. Atheniens. De Naucraris, vel ut alii scribunt, Nauclaris, etiam egit Herodotus in Terpsichore. Hesychius: Ναύκλαροι· δήμαρχοι, ὑπηρέται. τινὲς δὲ ἀφ' ἑκάστης φυλῆς δώδεκα, οἵτινες ἀφ' ἑκάστης χώρας τὰς εἰσφορὰς ἐξέλεγον. Ναυκλαρία igitur teste Polluce lib. VIII. erat duodecima pars τῆς φυλῆς. Per 'populos' itaque τοὺς δήμους intellexit, φυλὰς autem et δήμους distinxit Plutarchus in Pericle. φυλὴ autem erat duodecima pars civitatis, ut Demosthenes et Æschines referunt. Quæ ipsæ singulæ in tres partes divisæ erant, ita ut triginta sex numerarentur. φυλὴ tamen et δῆμος aliquando confunduntur. De Tribubus Atheniensium vide Postellum de Rep. Atheniensium, et Ubbonem Emmium, qui recte inter φυλὰς, id est, tribus, φρατρίας, id est, curias, δήμους, populos, in quos populus universus divisus erat, distinguit: hinc φύλαρχοι, φρατρίαρχοι, δήμαρχοι dicebantur.

Callistratum] Varii fuere Callistrati. An hic idem sit, quem Harpocration citat, cuique opus περὶ 'Αθηνῶν tribuit, quod tamen alii Menecli Baceleo adsignabant, dubium est.

Orator in Rep. fuit. illi δημαγωγοὺς appellant] Dubitari potest juxta H. Stephanum, an omnes absque ullo discrimine, qui Athenis in Rep. Oratores essent, δημαγωγοὶ vocarentur, quamvis revera populum oratione sua ducerent flecterentque. Julius tamen Pollux per δημαγωγοὺς publicos Oratores intelligit: et Diogenes Laërtius ita Demosthenem appellat. Apud Isocratem ad Nicoclem δημαγωγεῖν denotat Populum sive Remp. moderari. Oratorum illorum in Rep. Atheniensi summam fuisse potestatem ex antiquis monumentis satis perspicuum est. Oratores itaque, publici Demagogi quidem etiam appellabantur, verum non omnes Demagogi erant Oratores. Namque et exercitus ductores, et qui principem in Rep. locum obtinebant, ita appellabantur: hinc Hesychius: δημαγωγὸς ἄρχων, ἐκ τοῦ τὸν δῆμον ἄγειν καὶ διοικεῖν. nonnunquam, ut idem testatur, δημαγωγεῖν idem quod ὀχλοποιεῖν, id est, 'turbas movere et concitare in populo.' Vide Loënsem lib. IX. Miscell. c. 16.

Τὴν περὶ 'Ωρωποῦ δίκην] 'De Oropo causam dicentem.'

Academiam cum Platone reliquerit] Aliter hæc referuntur a Plutarcho in Demosthene. Dicit enim audito Callistrato eum disciplinis studiisque puerilibus relictis, declamationibus operam dedisse sub Isæo. Nulla mentio Academiam et Platonem reliquisse, cum postmodum Platonis auditor fuerit, multumque ex ejus florida facundia in dicendo profecerit.

CAP. XIV. *Si e sextario hemina*] Congius capiebat sex sextarios, sextarius cotylas binas, quæ et heminæ dicuntur. Fannius, 'At Cotylas, quas si placeat dixisse licebit Heminas, recipit geminas sextarius unus.'

§ 3 *Scruta*] Scruta sunt vilia vasa, quæ et 'frivola' dicuntur, unde Plauti Comœdia 'Frivolaria' nomen accepit. Sic vasa futilia plena rimarum Terentius in Eunucho usurpat, quæ Græci γρύτην sive γρυτάρια appellant. Ita quoque appellantur res viles et antiquitate deteriores factæ, ut vestes detritæ, calceamenta marcida, et id genus quisquiliæ.

Præfractam strigilem] Qua equi, vel in balneis homines stringebantur. Strigilis balnearis figuram vide apud Mercur. Artis Gymnast. l. I. cap. 8. hinc 'strigmenta' sordes quæ destringuntur ex corpore. Martialis in Apophoretis curvum instrumentum fuisse scribit, 'Pergamus has misit: curvo distringere ferro; Non tam sæpe teret lintea fullo tibi.' Symposius Ænigmate 86. 'Rubida, curva, capax, alienis humida guttis, Luminibus falsis auri mentita colorem, Dedita sudori, modico succumbo labori.' Nonnulli quoque strigilem pro vase apud Plautum in Persa, et Ciceronem lib. II. de Finibus exponunt. Strigles quoque vel potius strigiles dicuntur apud Vitruvium canaliculi depressi in columnis, quod canaliculis strigilum similes sint. 'Strigilium cava' (vulgo *striglum*) appellat Vitruvius lib. IV. cap. 4. Vide eundem lib. X. cap. 11. *Strigiles* in antiquis libris Vitruvii impressis ubique legebatur, ut testatur Budæus.

Soleam] Solea dicta quæ solum sive plantam pedis tegebat. Solum enim plantam quoque dixere Veteres. Lucret. lib. I. 'Avia Pieridum peragro loca nullius ante Trita solo.' Cicero in Tuscul. Qu. 'Solorum callum' dixit. Soleis autem domi, calceis foris utebantur Romani. Vide Gellium lib. XIII. cap. 20.

§ 4 *Ei adeo obsonii*] Occurrit locus in Aulularia Act. I. Scen. 6.

Dies quidem] In Menæchmis hic locus est Act. I. Sc. 2.

Ad umbilicum] Ad meridiem: umbilicus enim media pars corporis.

CAP. XV. *Aristoteles*] Cujus varia quoque fuere Historica scripta. Vide Vossium de Histor. Gr. pag. 460. et 461.

Polycritam] Historiam hujus mulieris ita scribit Plutarchus de Virt. Mul. Cum bellum esset inter Milesios et Naxios, Diognetus ex munimento contra Naxiorum urbem sito magnam abstulit prædam, mulieres quoque ac virgines liberas. Inter illas Polycritam amore captus uxoris loco habuit. Cum festus in castris Milesiorum ageretur dies, permittente Diogneto, Polycrita fratribus placentas misit, tabellamque plumbeam inseruit, qua hortabatur Naxios, ut noctu hostes vino somnoque sepultos adorirentur. Id factum occupato itaque a Naxiis Castello, multisque hostium interfectis, Diogneti salutem precibus Polycrita a civibus impetravit. Ipsa autem civibus ad portam occurrentibus, et serta offerentibus, impenseque eam laudantibus, magnitudine lætitiæ in ipsa porta exanimis concidit. Ita Naxii Historici commemorant. Verum Aristoteles, teste Plutarcho, non captam fuisse Polycritam affirmat, sed Diognetum amore ejus flagrantem cuncta illi juramento addito promisisse, quæ postularet, si ea potiretur. Illam De-

lium castellum petiisse, Diognetum promissa præstitisse. Ita cum Milesiis pacem factam.

Naxo] Vulgo, *e Naxo*. Ita legit Carrio ex veteribus libris. Utrumque recte dicitur. Ita 'Vinum Chio,' vel 'Lesbo,' more Græco dicitur. et Plautus in Mercatore, 'Hospes Zacyntho.'

Philippides] Insignis hic Comicus, cujus quædam fragmenta apud Plutarchum aliosque auctores invenias. Citat quoque ejus Comœdias aliquoties Athenæus. Hic Lysimacho familiaris fuit, multaque per eum Populus Atheniensis ab eo suscepit beneficia.

Ætate jam edita] Lipsius dure legit, *exita*, sicuti Suetonius in Claudio, 'ætate progressa.' 'Edita,' idem est, atque 'provecta, grandæva ætate.'

In certamine Poëtarum] Ita de aliis testatur Plinius lib. VII. c. 53. 'Gaudio,' inquit, 'obiere præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles et Dionysius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ victoriæ nuntio.' Addit postmodum: 'Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab Antiquis traditur, Comœdiarum histrione. Is cum populo admodum placuisset natali die suo, conviviumque haberet, edita cœna calidam potionem in pultario poposcit, simulque personam ejus diei acceptam intuens, coronam e capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem admoneret.'

Lætissime gauderet] Id est, effusissime: gaudio placide movetur animus, lætitia exultat, et gestit, ut testatur Cic. IV. Tuscul.

Repente mortuus est] Annotatum a Medicis est, plures nimio gaudio, quam tristitia mortem oppetere. Nimio gaudio diffluunt spiritus, tristitia constipantur.

De Rhodio etiam Diagora] Hujus Diagoræ pugilis meminit quoque Cicero lib. I. Tusc. Qu. et Pindarus integra Oda VII. in Olympicis illum laudibus extollit. Quam Odam aureis literis in fano Minervæ collocatam affirmat ejusdem scholiastes.

§ 2 *Tres filios*] Hi juxta Scholiastem Pindari erant Damagetus pancratiasta, Dioreus, et Acusilaus, quorum statuæ juxta patrem in columnis erectæ erant.

Unum pugilem] Pugiles vel pugnis (unde nomen) vel cæstibus pugnare consueverant. Cæstus erat clava plumbeas pilas loris bubulis appensas habens, sed et laminæ nonnunquam ferreæ aut annuli connexi erant, quibus utrumque vel alterutrum brachium armabatur. Propertius lib. III. 'Nunc ligat ad cæstum gaudentia brachia loris.' Servius: 'Erat durum certamen cæstuum, raroque sine cæde committebantur, nam ex ferro erant, et ut habilius faciliusque manibus gererentur, pendebant ab illis lora, quibus non solum manus, sed brachia, humerique alligabantur, ut etiam remissis digitis palmæ tamen hærerent.' Virgilius lib. v. Æneid. Daretem et Entellum cæstu pugnantes graphice depingit. Pollucis pugilis et Amyci Neptuno geniti pugnam describit Apollonius Argon. lib. II. et Valer. Flaccus lib. IV. Utroque autem brachio sæpe armabantur. Virg. de Entello: 'Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.' Et sævissimum erat aliquando spectaculum, ita ut cerebrum ac guttur facile eliderentur. Iccirco ἀμφώτιδας aurium munimenta induebant, quod aures nonnunquam amitterent, ut ex Anthologia liquet. Vide Onuphrium lib. II. de Lud. Circ. cap. 2. Mercurialem de Arte Gymn. lib. II. cap. 9. Aldum Manutium de Quæsit. per Epist. l. I. c. 8. Turnebum lib. XIV. c. 4. Male tamen cæstum cum cesto nonnulli confundunt. Nam a cædendo nomen accepit. Atque ita vocabantur lora,

quibus pugilum brachia manusque innectebantur, et duum generum esse superius dixi, ita ut vel clavam referrent, quæ plumbeas pilas loris appensas habebat, vel laminæ ferreæ insutæ loris essent. Virg. IV. Æneid. 'Terga boum plumbo insuto ferroque rigebant.'

Alterum Pancratiastem] Pancratium consistebat lucta et pugilatu. Quique eo pugnabant non tantum pugnis, sed cubitis, calce, intensis viribus, conserto corpore cum adversario certabant. Quint. lib. II. inst. c. 4. 'Sicut ille exercendi corpora peritus, non si docendum pancratiastem susceperit, pugno ferire, vel calce tantum, aut nexus modo certos aliquot docebit: sed omnia quæ sunt ejus certaminis.' Alii itaque Quinquertiones sive πένταθλοι, secus, atque Valla, Volaterranus, Hermolaus judicarunt. Contrarium liquet ex Plutarcho lib. II. Sympos. c. 4. Luciano in Anacharside, aliisque auctoribus.

Luctatorem] Luctatores omni modo corpore conserto, brachiisve implicitis, nitebantur se invicem in terram prosternere. Hi nudi pudendis velatis luctabantur, et oleo inungebantur, etiam pulvere addito. Statius, 'Tum medios artus alterno pulvere siccant.' Hoc unguentum ceroma appellabatur, quod ex oleo, pulvere, et cera mixtum erat. Pulvis ille ex variis regionibus adferebatur, inprimis in usu Ægyptius et Puteolanus. De Ægyptio Suetonius in Nerone cap. 45. 'Nam et forte accidit, ut in publica fame Alexandrina navis nuntiaretur pulverem luctatoribus aulicis attulisse.' Vide et Plin. lib. XXXV. cap. 13. Hinc Conisterion dictum apud Vitruvium, lib. V. cap. 11. quod eo in loco pulvere et oleo aspergerentur luctaturi, ut prehensiones firmiores, neque lubricæ essent. Martialis Græco vocabulo hanc inspersionem ἁφὴν appellavit lib. VII. Epigr. 66. tactum arenæ vocavit Ovidius: 'Inque vicem fulvæ tactu flavescit arenæ.'

Vincere coronarique] Victores enim sive ὀλυμπιονῖκαι corona oleagina donabantur. Pindarus quidem de Olympia loquens ait, μᾶτερ ὦ χρυσοστεφάνων ἀέθλων Ὀλυμπία, quasi innuat certamina Olympica aureas coronas victoribus largiri. Sed per χρυσοστέφανον, καλλιστέφανον intellexit. Ita Homerus χρυσείην Ἀφροδίτην dixit, ut annotavit scholiastes. Quanquam autem hæc exigua essent virtutis præmia, tamen tanto apud suos in pretio habiti fuere, ut veluti triumphantes quadrigis in suas civitates inveherentur. Audi Vitruvium in Præfatione lib. IX. 'Nobilibus Athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea vicissent, Græcorum majores ita magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma et corona ferant laudes, sed etiam cum revertuntur in suas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in mœnia et in patrias revehantur, e reque publica perpetua vita constitutis vectigalibus utantur.' Aristoteles merito problem. Sect. 30. quærit, cur Veteres præmia certaminibus corporum constituerint, scientiæ nullus quicquam statuerit. Antiquis quidem hæc obtinuere temporibus, posterioribus etiam de eruditione, inprimis poësi, certamina fuere. Vetus tamen Horatii Interpres Od. IV. 2. poëtas in decantandis heroum laudibus certasse, victoresque coronatos fuisse tradit, Herodotum quoque suas recitasse historias, præsente cum patre suo Thucydide admodum puero, qui cum commotus illa recitatione lachrymas funderet, gratulatum patri Herodotum his verbis μακαρίζω σε τῆς εὐτεκνίας, Ὄλορε, id est, 'beatum te prædico, Olore, ob sobolis felicitatem,' eique auctorem fuisse, ut filium bonis artibus, quarum jam amore flagraret, erudiendum curaret. Athenæus quoque ex Dicæarcho comme-

morat Cleomenem Olympicis ludis Empedoclis Expiationes memoriter reddidisse. De Neronis Musico certamine in Olympio scribit quoque Philostratus lib. I. de Apollon. Tyanæo.

Eodem Olympiæ die] Quinque diebus hi ludi celebrabantur.

Flores undique in eum jaceret] Originem coronandi Etymologicum magnum inde profluxisse ostendit, quod antiquioribus temporibus frondes in honorem victoris jacerentur, et quod illi quasi fesso cubile foliis insterneretur.

Apud Cannas] Valerius Maximus lib. IX. cap. 12. ad lacum Thrasymenum hoc contigisse commemorat. Audi Valerium: 'Vix verisimile est in eripiendo spiritu idem gaudium potuisse, quod fulmen: et tamen potuit. Nunciata enim clade, quæ ad lacum Thrasymenum inciderat, altera mater sospiti filio ad ipsam portam facta obviam, in complexu ejus expiravit; altera cum falso mortis filii nuntio domi mœsta sederet, ad primum conspectum redeuntis exanimata est. Genus cæsus inusitatum: quas dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.' Plinius tamen lib. VIII. c. 54. cum Gellio sentit. De Cannensi clade vide Livium lib. XXII. et Florum lib. II. c. 6.

CAP. XVI. *Πόσος, &c.*] Id est, 'quantum sit hominis gestationis in utero tempus.'

Septimo] Quod auctoritate Hippocratis probat JC. Paul. lib. XII. de Stat. Hom.

Rarenter] Raro: antiquo more loquendi.

In Comœdia Cistellaria] Verba hæc tertia a principio Scena inveniuntur.

§ 2 *Γυνὴ κυεῖ δεκάμηνος*] Id est, 'Mulier decimo mense parit.'

§ 3 *Aristotelem laudat auctorem*] Locus hic est apud Aristotelem lib. VII. de Histor. Animal. cap. 4. Hunc locum expressit Plin. lib. VII. cap. 5. Falluntur tamen aliquando in computatione mulieres.

In libro Hippocratis] Hippocrates in Aphorismis, et lib. de Octimestri partu, et *περὶ Σαρκῶν*, negat partum octimestrem esse extra Ægyptum vitalem. Locus autem, quem hic citat Auctor Noster, aliter in impressis libris habetur. Aristoteles tamen supra allegato loco, et lib. IV. de Generat. Anim. cap. 4. et Prob. 40. Sect. 10. octimestrem partum recipit. Plinius lib. VII. c. 5. dicit, 'translatitium in Ægypto esse octavo gigni, et in Italia jam tales partus esse vitales, contra priscorum opiniones.' De Naxiis mulieribus idem scribit Stephanus de Urbibus. Quid de octimestri partu sentiendum sit, vide Cæl. Rhod. lib. XX. Lect. Antiq. c. 1. et lib. XXII. c. 13.

In libro Hippocratis qui inscriptus est περὶ τροφῆς] Liber Hippocratis *περὶ τροφῆς*, sive de Alimento, valde mutilus, neque hæc verba inveniuntur, quæ hic citat Gellius. Exposuerat Hippocrates varias super tempore puerperii sententias, dixeratque aliis quidem videri tempus id esse dierum CCX. qui quidem efficiunt septem menses, si quis Ægyptiorum more, quem tum fere sequebantur, tricenos dies singulis mensibus tribuat; aliis trecentorum, qui eadem ratione efficiunt decem menses, aliis denique CCXL. qui eadem ratione octo menses efficiunt. Deinde ad hanc postremam opinionem respiciens subjicit, *ἔστι καὶ οὐκ ἔστι*. Quæ verba quid sibi velint ne Mopsus quidem aut Œdipus divinarit. Sed legendum hoc modo ex Gellio nostro, *ἔστι δὲ καὶ οὐκ ἔστιν ὀκτάμηνος γένεσις*, id est, 'est autem et non est octimestris partus.' Atque ita intelligendum, esse quodammodo octimestrem partum, et quodammodo non esse. Potest enim mense octavo mulier parere, sed fœtus vitalis non est. Ita Muretus lib. XV. Var. Lect. cap. 12.

§ 4 *Sabinus medicus*] Qui antiquior Galeno, ab eodem in hoc loco citatur.

Ἔστι μὲν, &c.] Id est, 'Videntur quidem tanquam animantia post abortum. Non vero sunt utpote statim morientia, atque in præsens quidem apparent, potestate non existunt:' utpote confestim moritura.

Fatis tribus] Ita legit optimus liber Regiæ Bibliothecæ, ubi legitur in vulgatis: *parcis tribus*. Ammianus 'partilia fata' dixit, ut Græcorum Μοίρας interpretaretur, lib. XIV. De Adrastia: 'Substantialis tutela generali potentia partilibus præsidens fatis:' *ταῖς μοίραις*, quas Græci quoque *ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι* appellatas volunt. Sed et *μοῖρα* idem quod *μερίς*. Videntur et *μορτὴν* dixisse ab eadem origine et causa. Unde *μορτίτης*, 'partitarius:' sicuti Livium poëtam 'mortam' pro 'mœra' dixisse Gellius hic testatur, ex quo Livii loco Cæsellius Parcæ unius de tribus nomen esse colligebat. Pernere hominis vitam credebantur illæ *μοῖραι*. Quibus ea per vim adimeretur, filo absciso id fieri putabant, plena scilicet adhuc colo. Ideo *πρὸ μοίρας θανεῖν* de his proprie dici obtinebat. Adrastum, qui vivus absorptus est, nentes adhuc Parcas et plenas colos deprehendisse canit Statius. Ideo raptim rumpenda fuisse stamina. Supererat illi nempe quod viveret, nisi manus fatis per vim injecta esset. At qui per se et sponte naturæ suæ moriebantur, exhausto subtemine et vacua colo decedere existimabantur, etiamsi ante diem obirent, quod longius illis filum dispensatum non esset. Sic fato suo mori is demum intelligitur, qui causa ex se nata, nec extraria aut foris accersita, moritur. Nam causæ mortis extraneæ et ab aliqua vi afflictæ videntur fatum accelerare, stamen rumpere, et tempora vitæ constituta mutilare et abbreviare. Quando aliquis autem nulla alia causa aut vi extrinsecus illata decedit, tum ex sorte nascendi sua non videtur longiora vitæ tempora habuisse destinata. Ita sane 'fatum' Latini et *μοῖραν* Græci proprie acceperunt. Præter fatum igitur censentur omnes causæ leti violentæ et arcessitæ. *Salmas. ad Solin. pag.* 1120.

Parca] Tertullianus Partulam Deam nominat, quæ partui præest. Locus ita se habet lib. de Anima: 'Hæc æstimando etiam superstitio Romanam Deam finxit Alemonam alendi in utero fœtus, et nonam et decimam a sollicitioribus mensibus, et Partulam quæ partum gubernet, et Lucinam quæ producat in lucem.' Fortasse et Parta Dea dicta fuerit, unde diminutive Partula appellata sit. Durior utique hæc immutatio, Parcam a partu nominatam esse. Sicuti autem tres finguntur Parcæ, ita hæc speciali nomine dicta fuerit, quod extra nonum decimumque mensem partui præesset.

§ 5 *Cæsellius autem Vindex*] Cœlius Rhodiginus lib. XII. cap. 13. legit, *Cæcilius Minutianus Apuleius*. Cujus mutilum quoque de Orthographia librum citat. Citatur hic Cæsellius ab Auctore Nostro variis locis, lib. II. cap. 16. lib. VII. cap. 2. lib. XI. cap. 15. lib. XX. cap. 2. item Charisio, Prisciano, aliis.

Morta] Eadem quæ *μοῖρα*. Quæ etiam pro bona aut mala fortuna dicitur. Mœra quoque et Morta ejusdem originis, a partiendo nimirum, quod Græcis *μείρειν*, et proprie est fatalis portio. *Εἱμαρμένην* Græci vocant fatum, sive concatenatam rerum omnium necessitatem, *μοῖραν* fatum singulare. A Morta quoque mortis nomen apud Latinos: namque et Hesychius *μορτὸν*, *θνητὸν* appellat.

Livii] Livium Andronicum merito hic antiquissimum vocat, quem primum fabulas egisse Diomedes, et Gellius noster lib. XXVII. c. ultimo testantur: unde hi versus, 'Punico bello secundo Musa pennato gradu

Intulit sese in bellicosam Romuli gentem feram.' Cicero in Tusculana prima: 'Annis fere CCCCXIV. post Romam conditam Livius fabulam dedit C. Clodio, Cæci filio, M. Tuditano Coss. anno ante natum Ennium.'

Quem profata Morta est] Alii legunt *Mœra*, sed ex sequentibus ita legendum constat. Notandus autem ex Tertulliano locus: 'Nato,' inquit, 'puero tota hebdomade proponebatur Junoni mensa: ultima die fata scribenda advocabantur.' Hinc Virg. Salonino nato dixit: 'Talia sæcla, suis dixerunt, currite, fusis Concordes stabili fatorum numine Parcæ.' Vide Turnebum lib. XVIII. Adv. c. 34.

Quasi Mœram] Per μοῖραν vel unam Parcarum, vel fatalem portionem denotabant: hinc et μοιρολογεῖν, themate genituræ proposito futura prædicere. Et Mathematici ab hoc nomine μοίρας gradus signorum dixere. Censorinus de die Natali cap. 8. 'sunt autem hæ particulæ in unoquoque signo tricenæ, totius vero Zodiaci numero CCCLX. Has Græci Mœras cognominarunt, eo videlicet quod Deas fatales vocant Mœras, et eæ particulæ nobis veluti fata sunt.' Hasce μοίρας Julius Firmicus lib. II. cap. 4. ait 'esse infinitæ potestatis et licentiæ, et quæ fata hominum potestatis suæ auctoritate designent.'

Quoniam decemviri] In legibus XII. Tabularum.

§ 6 *Veterum philosophorum*] Inter quos Aristoteles lib. VII. de Hist. Animal. cap. 4. verum improbat hos partus tanquam illegitimos Ulpianus in L. si ab intestato 3. § post decem D. de suis et legit. Hæred.

Genuntur] Antiquo modo locutus est, pro *gignuntur*. Ita loquuntur Varro, Lucretius, Censorinus, Apuleius, etiam Jurisconsulti. 'Gignere' et 'parere' aliquando confunduntur, sicut ex Gellio liquet; et Plin. lib. VII. cap. 5. 'Vestilia quatuor partus enixa Sempronium septimo mense genuit.'

Ὄνοι λύρας] Id est, 'Asini ad lyram.' Arbitrantur nonnulli natos decimo mense homines esse ineptos, et obtusi ingenii.

Κατ' Ἀριστοτέλη] 'Juxta Aristotelem.' Sensum nonnemo horum verborum hunc esse existimat, 'si decimo mense nati, asini ad lyram, id est, inepti, insulsi, quia meos negare possum, exhæredes sunto, si qui undecimo, quia plane mei non sunt, licet Aristoteles putavit undecimo gigni posse.'

Idem Accii, quod Titii] Ita JC. Caium, Titium, Sempronium vocant.

§ 7 *Protolli*] Prorogari.

Χαῖρε γυνή] Extant hi versus 'Οδ. λ. vs. 247. atque Latine ita se habent: 'Gaude mulier amore, circumvoluto autem anno Liberos splendidos paries, quoniam non inanes concubitus Immortalium.' pro eo quod vulgo legitur νῦν, γυνή, vel γύναι legendum est: per φιλότητα φιλοτήσιον ἔργον intelligit.

Partim] I. e. 'pars eorum.' Gell. lib. X. c. 13.

Sicut Romuli] Decem enim tum fuere menses. Verum Romulus annum ita primus non instituit, cum ante Romam conditam decimestrem fuisse in Latio constet, quod etiam apud alias plerunque gentes, sicut Athenis quoque in usu fuit. Ammonius Hermeas: Πρυτανεία θηλυκῶς ὁ χρόνος. Διῄρητο γὰρ παρ' Ἀθηναίοις ὁ ἐνιαυτὸς εἰς δέκα πρυτανείας, ὅσαι καὶ φυλαὶ ἦσαν, καὶ ἐπρυτάνευσαν ἑκάστη φυλῇ κατὰ ἐνιαυτὸν ἅπαξ. ὅθεν καὶ τοὺς μισθοὺς, καὶ τὰ ἐνοίκια, καὶ τὰς πρυτανείας κατὰ μῆνα ἐτέλουν. De Romulo audiendus et Ovidius lib. I. Fastor. 'Tempora digereret cum conditor urbis, in anno Constituit menses quinque bis esse suo: Scilicet arma magis, quam sidera, Romule, noras, Curaque finitimos vincere major erat. Est tamen et ratio, Cæsar, quæ moverit illum, Erroremque suum quo tueatur habet. Quod satis est, utero

matris dum prodeat infans, Hoc anno statuit temporis esse satis.'

Affecta enim] Ciceronis verba sunt: 'Bellum affectum videmus, et fere, ut dicam, bene confectum.'

§ 8 Γίνεται δὲ] Id est, 'In hisce vero et plures nascuntur, et pauciores, et ex toto ac per partes: dicimus autem plures pluribus, et pauciores paucioribus.' In Hippocrate libro περὶ τροφῆς hic locus ita legitur. Γίνεται δὲ ἐν τούτοισι καὶ πλείω καὶ ἐλάσσω. Καὶ ὅλον καὶ κατὰ μέρος. οὐ πολλὸν δὲ πλείω ἢ ἐλάσσω. τὰ δ' ἐλάσσω τοσαῦτα, καὶ ὅσα ἄλλα τούτοισιν ὅμοια. Accipiunt autem Interpretes de longiore, et breviore fœtuum tempore, neque tamen multo productiore aut contractiore. Quod tamen non adeo certum est, quin aliquando variet. Gellius de velociore ac tardiore partuum editione exponit. Atque hanc lectionem Galenus quoque in suos commentarios transtulit.

Jus trium liberorum] De quo alibi diximus.

Libro septimo] Cap. 5.

In eodem libro] Cap. 6.

§ 10 *Oscitatio*] Quia lapsas et languidas vires ostendit, quibus integris ad enixum opus est. Quinetiam compressione spirituum nixus adjuvatur, oscitatione vires enitendi flaccescunt.

Sicut sternuisse] Quia sternutatio valido impetu corpus movet, semenque conceptum ejicit. Scribit tamen Hippocrates, 'mulieri quam uteri vitia infestant, aut quæ difficulter parit, si sternutamentum superveniat, bono esse.'

Cap. xvii. *Tenui admodum pecunia familiari*] Non videtur tum fuisse tenui re familiari, cum a Dionysio octoginta accepisset talenta. Audi Diogenem Laërtium in vita Platonis: Λέγουσι δέ τινες (ὧν ἐστι καὶ Σάτυρος) ὅτι Δίωνι ἐπέστειλεν εἰς Σικελίαν ὠνήσασθαι τρια βιβλία Πυθαγορικὰ παρὰ Φιλολάου μνῶν ἑκατὸν, καὶ γὰρ ἐν εὐπορίᾳ (φασὶν) ἦν παρὰ Διονυσίου λαβὼν ὑπὲρ τὰ ὀγδοήκοντα τάλαντα, ὡς καὶ Ὀνήτωρ φησὶν ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ, Εἰ χρηματιεῖται ὁ σοφός. Id est, 'Aiunt quidam (ex quibus Satyrus est) Dioni illum scripsisse in Siciliam, uti tres libros Pythagoricos sibi emeret a Philolao centum minis. Erat enim satis opulentus, acceptis a Dionysio plusquam octoginta talentis, sicut etiam Onetor scribit in libro cujus est titulus, an pecuniosum oporteat esse sapientem.' Non dicit hos libros Philolaum auctorem habere, sed a Philolao emtos, quem Platonem audivisse, sicuti etiam Eurytum Pythagoricum satis constat. Mixta autem Philosophia Platonis erat ex Heraclitica, Pythagorica, et Socratica, sicut idem Laërtius testatur, et Hesychius Illustris.

Decem millibus denarium] Denarii mille valent trecentos Caroleos, decem mille, tria Caroleorum millia. Summa convenit cum centum minis Laërtii.

Amicum ejus Dionem] Laërtius magnam summam octoginta talentorum ei dono dedisse Dionysium refert, nihil de Dione, nisi illi fuisse amicum, utpote cum Dionysius Platonem propter liberiora de tyrannide verba occidere constituisset, commemorat idem auctor a Dione et Aristomene exoratum fuisse. Venditum deinde Platonem in Ægina insula, cum capitali pœna sancitum esset, si quis Atheniensium illam intravisset insulam, ab Anniceride Cyrenæo, vel, ut alii, a Dione ad redimendum missam pecuniam. Extat quoque Platonis in Dionem Epigramma, quod Syracusis ejus sepulchro incisum idem Laërtius commemorat.

Speusippi] Successit in Academia Platoni, cujus soror Potona ejus mater erat. Vide Laërtium in ejus vita. Extant Speusippi Ὅροι cum versione Ficini.

Talentis Atticis tribus] Talentum Atticum valet LX. minas, sive Phi-

lippeos vel Ducatones sexcentos. Tria igitur talenta fuerint 1800. Philippei. Male vir eruditus pro Atticis talentis Achaica restituit, atque in eam rem Polybium et Livium in partes vocat. Vide quoque Petitum lib. I. obs. cap. 4.

HS. duo et septuaginta] Seneca et Priscianus dixerunt talentum esse viginti quatuor sestertia, hæc sunt denarium sex millia, et ter ducta, septuaginta duo sestertia. Vide Gronovium nostrum lib. III. de vetere pecunia cap. 3.

Timon] Cujus mordacia carmina Σίλλοι appellantur. Hesychius: σίλλος, ἔμμετρον σκῶμμα, hinc et σιλλαίνειν, 'irridere.' Quam vocem Pollux lib. II. c. 4. interpretatur ἐπὶ χλευασμῷ σείειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅθεν καὶ χλευαστικὸν ποίημα σίλλος. ἰλλαίνειν etiam Hippocrati torquere oculos, et ἴλλος quoque oculum denotat, ἰλλὸς strabum. Quicquid sit, Sillorum celebris scriptor fuit Timon, sectæ Pyrrhonianæ, qui a Phlio Peloponnesi civitate Phliasius appellatus fuit. Suidas: Τίμων Φλιάσιος, καὶ αὐτὸς φιλόσοφος τοῦ Πύῤῥωνος ἀγωγῇ, ὁ γράψας τοὺς καλουμένους σίλλους, ἤτοι ψόγους τῶν φιλοσόφων βιβλία γ'. Id est, 'Timon Phliasius, et ipse Philosophus sectæ Pyrrhoniæ, qui scripsit quos vocant Sillos, sive vituperationes Philosophorum libris tribus.' Hoc opere dicteria ac convitia in Philosophos dogmaticos maxime jaciebat. Citant illius versus Diogënes Laërtius, Sextus Empiricus, Plutarchus, Athenæus, Stephanus de urbibus, Eusebius, Clemens Alexandrinus.

Quem dixeramus] Videntur hæc glossam sapere.

Timæum nobilem illum Dialogum] In quo de principio mundi, et natura universi agit. Pythagoras multa a Judæis accepit teste Clemente Alexandrino lib. I. περὶ στρωμάτων, et Origene lib. I. contra Celsum. Idem ex Hermippo Fl. Josephus lib. I. contra Appionem testatur. Plato autem uti Pythagoram, ita et Mosen secutus videtur. Unde etiam Numenio Pythagorico apud Clementem Μωυσῆς ἀττικίζων, id est, Moses atticissans dicitur. Nomen autem huic dialogo a Timæo Pythagorico scriptore, quem hic introducit Plato, unde et Τιμαιογραφεῖν Sillographo dicitur, ut Proclus in principio commentariorum in Timæum testatur.

Concinnasset] Ita Ms. R. id est poliisset, ornasset: vulgo *continuasset*.

Καὶ σὺ Πλάτων] Versus hos ita legendos arbitratur H. Stephanus. Καὶ σὺ Πλάτων. Καὶ γάρ σε μαθητεύειν πόθος ἔσχε. Πολλῶν δ' ἀργυρίων ὀλίγην ἠλλάξαο βίβλον, Ἔνθεν ἀπαρχόμενος τοιαῦτα γράφειν ἐδιδάχθης. Id est, 'Et tu Plato. Nam te discendi desiderium cepit, Multa autem pecunia exiguum tibi comparasti librum, Unde incipiens scribere talia didicisti.' Ultimus versus apud Lipsium de Stoica Philosophia lib. I. c. 6. ita legitur, Ὅθεν ἀπαρχόμενος Τιμαιογράφειν ἐδιδάχθης. Cum autem ex Timone hæc citat Auctor Noster, Καὶ σὺ Πλάτων, minime suspecta esse debent, cum enim Timon etiam alios Philosophos carperet, per apostrophen utendo ellipsi ad Platonem sermonem convertit, ut recte monuit H. Stephanus.

CAP. XVIII. *Senatusconsultum per discessionem fiebat*] Duplex forma erat Senatusconsulti, vel enim senatores a Consule rogati sententias dicebant, (atque hoc in causis gravissimis ut plurimum obtinebat) vel per discessionem, quid approbarent, indicabant. Consul hac formula utebatur: 'Qui hæc sentitis in hanc partem, qui alia omnia in illam partem ite, quam sentitis.' Et hoc vocant Antiqui pedibus in sententiam ire, vel in sententiam discedere, vel in eandem concurrere. Apud Vopiscum in vita Aureliani Imperatoris occurrit quoque alius modus suffragandi, quando sententiæ manu ferebantur, 'deinde,'

inquit, 'aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in sententiam abeuntibus, plerisque verbo consentientibus, conditum est Senatusconsultum.' Ritus ille manu assentiendi ab Atheniensibus translatus videtur, apud quos Populus per χειροτονίαν, sive manum extendendo suffragia inibat, ut ex Demosthene contra Timocratem apparet: unde χειροτονεῖν et χειροτονία pro 'sciscere' et 'plebiscito' sumitur.

Curulem magistratum] Cui jus erat Sellæ curulis, ut Dictator, Consul, Censor, Prætor, Ædilis Curulis.

Curru solitos, &c.] Videtur Gellius curulem Sellam a curru derivare. Quod Isidorus apposite firmat. 'Consules olim' inquit 'et Prætores ob longinquitatem viæ curru in forum provectos: ideoque et sellas quæ post eos vehebantur, in quibus sedentes jura redderent, curules dictas.' Verius Lipsius arbitratur a Curibus Sabinorum oppido nomen accepisse. Curru autem in curiam vehi L. Cæcilio Metello honoris causa primum concessum fuisse vetus marmor in ejus elogium sculptum ostendit, quod ita se habet: L. CÆCILIVS L. F. METELLVS PONT. MAX. COS. II. DICTATOR. MAG. EQ. XV. VIR AGRIS DANDIS. QVI PRIMVS ELEPHANTOS PRIMO PVNICO BELLO DVXIT IN TRIVMPHO, PRIMARIVS BELLATOR, OPTIMVS ORATOR, FORTISSIMVS IMPERATOR, AVSPICIO SVO MAXVMAS RES GESSIT, MAXVMO VSVS HONORE, SVMMA SAPIENTIA: MAXVMVS SENATOR EX ÆQVO PECVNIAM PARTAM SINGVLIS LIBERIS RELIQVIT. CLARISSVMVS IN CIVITATE FVIT. TRIBVTVM EI, VT QVOTIENS IN SENATVM IRET, CVRRV VEHERETVR AD CVRIAM, QVOD A CONDITO ÆVO NVLLI ALII CONTIGIT.

In quo curru sella esset] Isidorus sellas post illos vehi solitas refert.

Quæ ob eam causam curulis appellaretur] Forma ejus in nummis crebra expressa: nec dissimilis sellis iis, quas Hispanicas appellamus, et quarum in aulis usus. Describit Plutarchus in Mario, et incurvis pedibus eas fuisse ostendit. Itaque in glossis priscis sella curulis explicatur ἀγκυλόπους θρόνος βασιλικός. Illæ fuere sublimes. Silius lib. VIII. 'Hæc altas eboris decoravit honore curules.' Et Lucanus lib. v. 'Lentulus e celsa sublimis sede profatur.' Non quod sellæ ipsæ altissimæ, sed quod adjuncti plures gradus. Cassiodorus lib. VI. Epist. 'Sellam curulem pro sua magnitudine multis gradibus enisus ascendit.' Ebore autem eæ tectæ, vel ex ebore: ideoque Horatius lib. I. Epist. 'Dabit eripietque curule Cui volet importunus ebur.' Et Athenæus lib. v. cap. 4. de Antiocho Rege, 'sedisse eum' ait 'eburnea sede ritu Romanorum:' significans curulem. Nec aliter Græci vertunt ἐλεφάντινον θρόνον aut δίφρον. Quo exemplo etiam Vopiscus in Aureliano, 'sellam eboratam' dixit. Cælatum et sculptum illud fuisse Ovidius ostendit lib. IV. de Ponto Eleg. 9. 'Signa quoque in sella nossem formata curuli, Et totum Numidæ sculptile dentis opus.' *Lipsius.*

§ 2 *Nondum a censoribus*] Censorum enim munus erat singulis lustris legere Senatum, quamvis bello Punico secundo M. Fabius Buteo Dictator ex Sc. illud officium præstiterit. Ex Livio l. XXIII. modus legendi senatores, et quinam potissimum legerentur, apparet, qui ita loquitur. 'Recitato vetere Senatu, inde primum in demortuorum locum legit, qui post L. Æmilium et C. Flaminium censores curulem magistratum cepissent, necdum in Senatum lecti essent, ut quisque eorum primum creatus erat: tum legit, qui Ædiles, Tribuni pl. Quæstoresve fuerant: tum ex iis qui magistratus non cepissent, qui spolia ex Romano hoste fixa domi haberent, aut civicam coronam accepissent. Ita CLXXVII. cum ingenti approbatione omnium in Senatum lectis, extemplo

se magistratu abdicavit.' Verum censorum hoc proprie munus fuit, sicuti quoque Principem Senatus legere, ut Plutarchus et Livius referunt. Sequebantur tamen ut plurimum priorum censorum judicium, mortuo autem vel Senatu moto alium sublegebant.

§ 3 *Pedaneos appellant*] Pedanei senatores non dicuntur, sed judices, qui de levioribus causis cognoscebant. L. IV. et l. fin. C. de Pedan. Judic. Theophilus χαμαιδικαστὰς appellavit, quod in imis subselliis assiderent. Vide Nov. 82. et ibi Cujacium.

CAP. XIX. *Confabricatus est*] Ita loquitur Gellius, pro *confabricavit.*

Parcus] Parcere etiam servare denotat. Virg. Æn. X. 'Argenti atque auri memoras quæ multa talenta Gnatis parce tuis:' 'Parce,' i. e. 'serva:' juxta Servium. Atque ita 'parcus' a parcendo dici potest, quia Parci parcunt, id est, conservant res suas.

LIBER IV.

CAP. I. *In vestibulo ædium*] Salutatores priusquam admitterentur, consistebant ante fores in vestibulis ædium. Potentiores autem hora prima et secunda matutina salutabantur. Martialis: 'Prima salutantes atque altera continet hora.' Quibus vel cœnæ rectæ, vel sportulæ, sive pecunia, vel obsonia, pro officio salutationis distribuebantur. De quibus sæpe Martialis jocatur. Principum autem salutationes aliquid adorationis admixtum habuere. Suetonius in Vitellio: 'Idem miri in adulando ingenii, primus C. Cæsarem adorari ut Deum instituit: cum reversus ex Syria non aliter adire ausus esset, quam capite velato, circumvertensque, deinde procumbens.' Gestus enim habitusque Deos adorantium talis erat, ut velato capite, dextra manu labris admota, priore digito in erectum pollicem residente corpus dextrovorsum circumagerent, ut ex Lucretio lib. v. Macrobio Saturn. lib. I. cap. 8. Plutarcho Quæst. Rom. X. Apuleio lib. IV. Asini, Minutio Felice, aliisque auctoribus liquet. Hunc religiosum salutandi morem recepit quoque Diocletianus, mansitque ex parte sub insecutis Principibus.

Ædium Palatinarum] Palatium sive Palatinus mons antiqua imperii sedes, non tantum Evandri, Romuli, verum etiam ab Octavii Augusti temporibus Imperatorum, nunc suffossionibus et subterraneis meatibus totus quasi pensilis, ruinis deformis aut hortis occupatus.

Cæsaris] Adriani, ut arbitror.

Scholica quædam] Scholis convenientia, σχολικὰ Græcis.

Sibyllæ oraculorum] De quibus alibi diximus.

§ 2 *Nam et hoc penus, et hæc penus*] Nonius neutrum esse negat. Sed Festus *penora* dixit, idemque ex Afranio Priscianus et Charisius testantur. Fœminino genere etiam posuit Lucilius: 'Magna penus parvo spatio consumpta peribit.' Et in Pandectis titulus 'de Penu legata' legitur. 'Penum' plurali numero carere ait Phocas, nam 'penora,' quod apud Columellam et Festum occurrit, derivatur a 'penus.' 'Peni' in genitivo fit a 'penum,' quo utitur quoque Terentius in Eunucho.

Peniteris] Hoc ab inusitato nomi-

ne 'penitus' derivari videtur.

Mundum] Hunc priorem versum citat quoque Nonius Marcellus. Mundum dicit Festus esse 'ornatum muliebrem,' sed distinguit Ulpianus in l. xxv. § 10. ff. de Auro et Arg. Leg. ubi cum primum de ornamentis muliebribus egisset, postmodum ita loquitur: 'Mundus muliebris est, quo mulier mundior fit. Continentur eo specula, unguenta, vasa unguentaria, et si qua similia dici possunt.' Crebro tamen pro quocunque ornamento muliebri mundus vel mundum sumitur.

§ 3 *Quæ genera*] Antiquiss. Ven. *Quot sint penus genera.* Ita ut Grammaticus Philosophum non intellexisse videatur.

§ 4 *Plane dictam*] Ita Lambecius emendat. Antiquiss. Ven. Ed. *Plane dicam. Postulas, quod est difficilius, dici planius.*

Sed si item mihi præmandere] Vulgo, male, *præmandare.* Apud Ciceronem lib. II. de Oratore hujusmodi proverbium usurpatur, 'omnia minima mansa tanquam infantibus pueris, ut aiunt nutrices, in os inserere.' Cibum præmansum in os inserere idem est, atque rudius, crassius planiusque explicare rem haud difficilem, nisi sit puer, vel rudis et imperitus. Vide Erasmum in Proverbiis.

Et scientiæ capiens] Superfluum hoc in definitione esse videtur, cum sufficiat dixisse hominem esse animal rationale. *Capiens* autem dixit, pro *capax.*

§ 5 *Philosophias*] Ita loqui amat Gellius, plurali pro singulari utens.

An ordeum] Inter penum recenset Ulpianus l. III. § 8. de Penu legata.

Quid Virgilius dixerit] Extant versus lib. I. Æneid. vs. 707. 'Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo Cura penum struere, et flammis adolere penates.'

Penum instruere] *Instruere* hic legit Favorinus, apud Virgilium hodie *struere* legitur, id est juxta Servium, 'ordinare, componere. Unde et structores dicuntur ferculorum compositores.'

Longo ordine] Servius hæc ita interpretatur: 'id est, dispositione secundum Tullium: qui in Œconomicis dicit, quid ubi ponendum sit. Nec enim debent universa confundi.' Donatus ad quinquaginta famulas refert, 'ad quarum curam pertinebat procuratio cellarii, et Deorum Penatum cultus: illas sine dubio vicissitudo longo ordine tangebat.' Nulla apud illos Interpretes mentio in quibusdam libris *ordine longam* legi.

§ 6 *Qui Sapientes appellati sunt*] Pomponius JC. in l. II. De Origine Juris, § 37. P. Sempronium a Populo Romano sapientem appellatum refert, nec quenquam ante hunc aut post hunc hoc nomine cognominatum fuisse. Idem tamen de L. Acilio paragrapho sequenti refert, et Cicero in Lælio: 'Scimus L. Acilium apud Patres nostros appellatum esse sapientem, quia prudens esse in Jure Civili putabatur.' Hinc et Jurisperiti prudentes appellantur, et Jurisprudentia Ulpiano sapientia civilis dicitur.

Q. Scævolam] De Q. Mucio Scævola vide supra: citat quoque in hanc rem Scævolam JC. in l. III. ff. de Penu legata, sicuti et Sabinum, qui eadem fere verba proponit, Aristonem, aliosque.

Opus eorum] Nam servi et famuli ad familiam pertinebant. Vet. Edit. *opus non facit*, quæ lectio si servetur, intelligenda juxta l. III. § 6. de penu legata: 'Sed quod diximus,' inquit, 'usus sui gratia paratum: accipiendum erit, et amicorum ejus, et clientium, et universorum quos circa se habet, non etiam ejus familiæ, quam neque circa se neque circa suos habet: puta si qui sunt in villis deputati, quos Q. Mucius sic definiebat,

ut eorum cibaria contineri putet, qui opus non facerent. Sed materiam præbuit Servio notandi, ut textorum et textricum cibaria adjiceret contineri. Sed Mucius eos voluit significare, qui circa Patremfamilias sunt.' Familiam itaque sive famulos alienos exclusit Mucius.

Nam quæ, &c. in dies singulos] Servius: 'Inter penum et cellarium hoc interest: quod cellarium est paucorum dierum; unde et in cella dicitur importatum frumentum; penus vero temporis longi.'

§ 8 *Servium Sulpicium*] Vide quæ diximus supra.

Seio Ælio] Antiq. Veneta *Saeo Helio*. lege *Sexto Ælio*. De quo Cicero in Bruto: 'Numeroque eodem fuit Sextus Ælius, juris quidem civilis omnium peritissimus, sed etiam ad dicendum paratus.' De quo Ennius, teste Cicerone lib. I. de Oratore: 'Egregie cordatus homo catus Ælius Sextus.' Consul fuit cum T. Quintio Flaminio, Anno U. C. DLV. cujus consulatus meminit quoque Plutarchus in Flaminio. Tantæ fuit integritatis et continentiæ, ut tantum duo pocula argenti, quæ acceperat a socero L. Paullo, devicto Rege Perseo, habuerit, ut testatur Plinius lib. XXXIII. cap. 11. Scripsit in jure complures libros, inprimis, Jus Ælianum, Tripartita, et Commentaria, quæ, ut puto, hoc in loco intelliguntur.

Tus quoque et cereos] Ita et Sextus Cæcilius scripsit, si in domesticum usum parati fuerint. Vide leg. 3. § 9. in fine de Penu legata. Ubi S. Cæcilio tribuitur, quod Ælio Gellius adscribit, unde forsan hic supra emendandum *Sexto Cæcilio*.

Quodque esset ejus ferme rei causa comparatum] Id est, sine quo penus non recte haberi potest. Audi Ulpianum in dicta l. III. § ult. 'Vasa quoque penuaria quin contineantur, nulla dubitatio est. Aristo autem scribit dolia non contineri. Et est verum secundum illam distinctionem, quam supra in vino fecimus. Nec frumenti, nec leguminum thecæ, arculæ forte, vel sportæ, vel si qua alia sunt, quæ horrei penuarii, vel cellæ penuariæ instituendæ gratia habentur, non continebuntur. Sed ea sola continentur, sine quibus penus haberi non recte potest.'

Massurius Sabinus] Persius aliique *Masurium* appellant. Vide supra lib. III. c. 16.

In libro, &c. secundo] *Libro* in antiquis editionibus omittitur. In Catalogo Pandectis Florentinis præposito numerantur Sabini tres Juris Civilis libri, sed ex iis nulla legum capita in Digestorum libros relata reperiuntur.

Quod jumentorum causa] Ulpianus dicta l. III. § 7. 'Simili modo et jumentorum cibaria penu continentur: sed eorum jumentorum, quæ usibus ipsius et amicorum deserviunt: ceterum si quæ jumenta agris deserviebant vel locabantur, legato non cedere cibaria eorum.'

Ligna quoque et virgas] Q. Mucius et Ofilius negaverunt penori inesse, Rutilius affirmabat, sed ea quæ non vendendi causa parata essent. Vide dictam l. III. § 9.

Quæ promercalia] Promercalia dicuntur, quæ reservatis iis quæ ad proprium usum pertinent, Paterfamilias vendit. Ita Julius Cæsar, cum in Gallia fana templaque Deum atque urbeis expilasset, auroque abundaret, ternis millibus nummum in libras promercale per Italiam provinciasque divendit, ut testatur Suetonius in vita Cæsaris cap. 54.

Quæ sint usui annuo] Paulus JC. in l. IV. de Penu legata: 'Item si quis solitus fructus suos vendere, penum legaverit, non omnia quæ et promercii causa habuit legasse videtur: sed ea sola, quæ in penum sibi separabat. Quod si promiscue uti solebat, tunc quantum ad annuum usum ei sufficeret, familiæque ejus, cæterorumque,

qui circa eum sunt, legato cedet. Quod fere, inquit Sabinus, evenit in personis mercatorum, aut quotiens cella est olei et vini, quæ venire solebant in hæreditate relicta.' Vide et l. LX. § 2. de Leg. 2.

CAP. II. *Ædilium Curulium*] Utpote qui inter alia munera etiam rebus emendis et vendendis præessent.

Titulus servorum singulorum] Tituli, in quo virtutes et vitia servorum scribebantur, nulla mentio in verbis Ædilitii edicti quæ extant in Jure civili. Verba autem in leg. I. § 1. eod. tit. ita concepta sunt: Aiunt ædiles: 'Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitiique cuique sit, quis fugitivus, erreve sit, noxave non solutus sit.' 'Certiores faciant emptores,' inquit Ulpianus, quod fieri potest vel palam pronunciando, vel per titulum. Locus tamen hic detruncatus videtur a Triboniano. Hic titulus servorum collo appendebatur. Propertius lib. IV. 'At quorum titulus per barbara colla pependit, Cœlati medio cum saliere foro.' Seneca de servis loquens, 'cui dominus titulum impegit:' titulus hic quoque in venalitio pingebatur. Petronius: 'Ego autem spiritu non destiti totum parietem persequi. Erat autem venalitium titulis pictum.' Venalitium est locus in quo servi vendebantur. Quinetiam mancipia creta vel signo notabantur, atque ita Scaliger hunc versum interpretatur, 'Cœlati medio cum saliere foro.' 'Cœlati,' id est signati, nisi *cretati* legendum sit. Atque ex eodem versu liquet, currere vel saltare circum adstantem coronam solitos fuisse, ut sanitate ac celeritate corporis valetudinem significarent, atque ita lectores allicerent. Vide Scaligerum in lib. IV. Propertii, pag. 268. et 269. et Durantium lib. I. Var. cap. 10. et Pignorium de Servis.

CŒRATO] Id est, *curato*. Ita apud Ausonium 'cœbus' pro 'cubus,' 'gœrus' pro 'gyrus:' ita enim apud poëtam legitur, 'Octo et octoginta gœris, et super trihorio Additis ad hos priores gœros geminis orbibus.'

Quis fugitivus errove sit] De fugitivis vide l. XVII. ff. de Ædil. Ed. Erro dicitur, 'qui non quidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur, et temporibus in res nugatorias consumptis serius domum redit,' l. XVII. § 14. Eod.

Noxave solutus non sit] Id est, noxali judicio subjectus, ut interpretatur JC. in l. XVII. § 1. Eod. Noxis tamen solutus etiam servus dici potest, ob cujus noxam nihil debetur, vel qui nemini est obnoxius, solutus omni obligatione quæ ex noxa contrahitur, sive noxam nullam commiserit, sive quod satisfactum sit. De Noxalibus Actionibus vide titulos Instit. et Pandectarum.

Quantumque morbus a vitio differret] Quid sit morbus et vitium Cicero lib. IV. Tuscul. ostendit: 'Morbum appellant,' inquit, 'totius corporis corruptionem, ægrotationem morbum cum imbecillitate, vitium cum partes corporis inter se dissident, ex quo pravitas membrorum, distortio, deformitas.'

Cæcilius Sabinus] Legitur quoque *Cælius*. Verba fere eadem occurrunt apud Ulpianum lib. I. § 7. ff. de Ædilitio Edicto. Verba ita se habent: 'sed sciendum est morbum apud Sabinum' (omissum videtur *a Labeone*) 'sic definitum esse: habitum cujusque corporis contra naturam, qui usum ejus ad id facit deteriorem, cujus causa' (hæc verba apud Gellium non habentur) 'natura nobis ejus corporis sanitatem dedit. Id autem alias in toto corpore, alias in parte accidere; namque totius corporis morbus est, puta phthisis, id est, tabes, febris; partis, velut cæcitas,' (addit Gellius, aut debilitas pedis,) 'licet homo itaque natus sit.'

Alias in parte corporis] Morbum to-

tius corporis esse corruptionem dixit Cicero.

§ 2 *Veluti phthisis aut febris*] Morbi quidam totius corporis atque substantiæ sunt, ut phthisis, gangræna. Febres etiam putridæ non totius substantiæ, sed simplicis intemperiei morbi sunt.

Atypus] Occurrit quoque illud vocabulum in l. x. §. ult. ff. de Ædilit. Edicto: ubi ita legendum esse ex Pandectis Florentinis monet Budæus, nam vulgo *antripus* legebatur, vel etiam *atraphus*. *Athiphus* legitur in antiquissima Veneta, in Badiana *atypus*, recte. Glossæ Philoxeni, *hatubus* (lege *atypus*) μογιλάλος, id est, qui ægre et impedite loquitur: μογιλάλοι Aëtio lib. VIII. cap. 38. οἱ μόγις διαλέγονται. Dicuntur et ἀγκυλόγλωσσοι, nisi quod Aëtio μογιλάλοι dicantur, qui ex affectione quadam, alii qui etiam ex nativitate impedite loquuntur. Paniciatus apud Gyraldum legit *aphtha*, Eguatius *aphthicus*, id est, qui aphthis sive serpentibus oris ulceribus laboraret. Sed hoc non vitium sed morbum esse ex medicorum libris liquet. Gyraldus legebat *alphicus*, id est, qui vitiligine vel impetigine laborat. De qua ita loquitur C. Celsus: 'Vitiligo quoque, quamvis per se nullum periculum adfert, tamen fœda est, et ex malo corporis habitu fit: ejus tres species sunt, alphos vocatur, ubi color albus est et fere subasper, et non continuus, ut quædam quasi guttæ dispersæ esse videantur: interdum etiam latius et cum quibusdam intermissionibus serpit,' &c. Ex quibus Celsi verbis elici quoque arbitratur, 'alphon' vitium tantum, non morbum esse. Utique et JC. Trebatius in l. VI. de Æd. Ed. 'impetiginosum, non esse morbosum' dixit, 'si eo membro ubi impetigo est, æque recte utatur.' Omissis aliorum divinationibus, *atypus* retinendum est. Atypi autem Budæo appellantur, qui non satis expedito plectro linguæ utuntur, neque expressa verba pronunciant. Sicuti enim ἔκτυπος 'expressum,' ita ἄτυπος contrarium denotat.

§ 3 *De eunucho quidem quæsitum est*] Castratum intelligit. 'Spadonem enim morbosum non esse neque vitiosum verius mihi videtur, sed sanum esse sicuti illum qui unum testiculum habet, qui etiam generare potest,' respondit JC. in l. VI. § 2. De Ædil. Ed. verum addit lege sequenti: 'Sin autem quis ita spado est, ut tam necessaria pars corporis, et penitus absit, morbosus est.' Nam, ut loquitur JC. Ulpianus in l. CXXVIII. de V. S. 'Spadonum generalis appellatio est, quo nomine tam hi qui natura spadones sunt, item thlibiæ, thlasiæ, sed et si quod aliud genus spadonum est, continentur.' Distinguit itaque d. l. VI. et VII. inter spadonem, cui ex natura vitium aliquod est, atque inter castratum.

Redhiberi posse] 'Redhibere est facere, ut rursus habeat venditor, quod habuerit, et quia reddendo id fiebat, redhibitio est appellata, quasi redditio:' ut loquitur JC. in l. XXI. ff. de Æd. Ed.

Sues autem feminas] Hæc pertinent ad secundam partem edicti quæ agit de jumentis et pecore. Vide l. XXXVIII. ff. de Æd. Ed. Male hæc Gellius cum prima parte, quæ agit de servis, commiscuit.

De sterili autem muliere] Ulpianus l. XIV. § 3. ff. de Æd. 'De sterili Cælius distinguere Trebatium dicit, ut si natura sterilis sit, sana sit: si vitio corporis, contra.'

Ei edicto] Vetus editio, *ex edicto*.

§ 4 *De myope quoque*] Myopem cum luscitioso hic confundit Auctor noster. Sed myopes juxta quosdam acute vident propinqua et noctu acutius, remota non vident. Auctor Isagoges: μύωπας δὲ λέγουσι τοὺς τὰ μὲν σύνεγγυς βλέποντας, τὰ δὲ πόῤῥωθεν μὴ ὁρῶντας. Ita et Aristot. Probl. Sect. 31. P.

Ægineta lib. III. c. 32. Aphrodiseus lib. I. Prob. 74. Luscitiosi interdiu vident, non vesperi aut noctu. Plinius lib. XXVIII. cap. 11. luscitiosos Græcis νυκτάλωπας dici testatur. Quos Galenus nocturno tempore non videre affirmat. Ulpianus JC. in l. X. § 4. ff. de Ædil. Ed. 'Sed et νυκτάλωπα, id est, luscitiosum, morbosum esse constat, id est, ubi homo neque matutino tempore videt, neque vespertino, quod genus morbi Græci νυκταλωπίαν' (ita legendum) 'appellant. Luscitionem eam quidam esse putant, ubi homo lumine adhibito nihil videt.' Contra Hippocrates lib. II. Prædict. νυκτάλωπας noctu acutius cernere commemorat. Cæterum duplex et contrarium oculorum vitium esse videtur, quod Latini luscitionem appellant. Plinius lib. II. cap. 37. 'Multorum visus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium nec post occasus. Alii interdiu hebetiores, noctu præter cæteros cernunt.' Myopia itaque diversa Antiquis: illam quæ primo membro a Plinio ponitur, amplectuntur Varro, Nonius, apud quem corrupte μείωπες legitur, et Ulpianus, alteram Festus Pompeius et Fulgentius Planciades.

Luscitiosus] Idem et nuscitiosus Festo appellatur, cum inquit: 'Nuscitiosum Atteius Philologus ait appellari solitum, qui propter oculorum vitium parum videret, ac P. Opilius Aurelius nuscitiones esse cæcitudines nocturnas, Ælius Stilo, qui plus videret vesperi quam meridie, nec cognosceret nisi quod usque ad oculos admovisset.'

Περὶ νωδοῦ] Id est, 'de edentulo.'

§ 5 *Quod vitium perpetuum*] Ita quoque loquitur JC. in l. CI. §. pen. D. de V. S. 'Verum est morbum esse temporalem corporis imbecillitatem, vitium vero perpetuum corporis impedimentum:' Et Nonius Marcellus: 'Morbum a vitio prudentia Veterum sic voluit separari: ut sit morbus, quum accessit, utique aut temporis aut contagii; vitium perpetua et insanabilis atque irrevocabilis causa.' Medici tamen hæc vocabula quoque confundunt. Ita Celsus lib. III. c. 6. 'Vitium levius et vehementius' pro 'morbo' dixit, et lib. VII. c. 14. Atque ita Scribonius Largus passim loquitur.

Furiosus] Vide l. IX. § 10. et 11. et l. II. de Ædil. Ed.

Mutus] Ulpianus in l. IX. 'Mutum morbosum esse Sabinus ait: morbum enim esse, sine voce esse, apparet. Sed qui graviter loquitur, morbosus non est, nec qui ἀσαφῶς, id est, obscure. Plane qui ἀσήμως, id est, sine ulla significatione loquitur, hic utique morbosus est.'

CAP. III. *Quingentis fere annis*] Lambecius legendum putat *quingentis plus fere annis;* nam si *fere* tantum ponatur, significare, 'non longe minus,' quod contra ipsum Gellium est. *Fere* tamen pro *circiter* hic poni videtur. Cujacius emendat, *sexcentis fere annis*. Atque ita Tertullianus in Apolog. cap. 6. 'Ubi est illa fœlicitas matrimoniorum de moribus utique prosperata, qua per annos ferme sexcentos nulla repudium domus misit?' Valerius et Plutarchus annos numerant quingentos et viginti.

Rei uxoriæ neque actiones] Quoties nimirum post divortium de dote contentio est, juxta Boëthium in Topica Ciceronis. Ejus actionis hæc formula erat, QUANTUM ÆQUIUS MELIUS, ut Cicero lib. III. Offic. testatur. Vide tit. Dig. et C. 'Soluto matrim.' et l. un. C. de Rei uxor. Actione.

Neque cautiones] Cautiones dicuntur promissiones, fidejussiones, vel satisdationes.

Nullis etiam tunc matrimoniis divertentibus] Dionysius Halycarnassæus lib. II. ne quidem fuisse eam libertatem primis et antiquis temporibus testatur, ideoque tam longo temporis spatio nulla divortia fuisse.

Necessarias] Recte, quia antea, uti dixi, nulla erat libertas.

Sp. Carvilius] *Carvilium* et *Carbilium* promiscue appellat Plinius. Plutarchus a seipso valde discrepat, nam in Romulo *Sp. Servilium* appellat, idem Probl. c. 18. *Carbilium*. In comparatione Numæ et Lycurgi Sp. Corvinum, sed legendum ibi Καρουΐλιον, sicuti etiam pro *Servilium*, *Carbilium*.

Anno urbis conditæ DXXIII.] Valerius et Plutarchus anno U. C. DXX. divortium primum constituunt. Ipse autem Gellius sibi non constat. Infra enim lib. XVII. cap. 21. id factum dicit anno U. C. DXIX. Utrobique Lambecius erratum arbitratur, et rescribendum anno U. C. DXXVII. in quem annum incidit consulatus M. Atilii Reguli et P. Valerii Flacci, ut placet Varroni, Verrio Flacco, et aliis diligentioribus temporum scriptoribus.

M. Attilio P. Valerio Coss.] Dicit hoc factum Dionysius anno post quingentesimum vicesimo, centesima tricesima septima Olympiade, M. Pomponio et C. Papyrio Coss.

Sed jurisjurandi] Dionysius Halycarnasseus lib. II. etiam testatur jurare coactum a censoribus liberorum gignendorum gratia se matrimonium colere: erat autem ei conjux sterilis. Quo tamen facto etsi necessario invisus Populo fuit. Juramenti apud Valerium Maximum nulla mentio, sed solius sterilitatis. 'Repudium,' inquit, 'inter uxorem et virum, a condita Urbe ad vicesimum et quingentesimum annum nullum intercessit. Primus autem Sp. Carvilius uxorem sterilitatis causa dimisit. Qui quanquam tolerabili ratione motus videbatur, reprehensione tamen non caruit: quia nec cupiditatem quidem liberorum conjugali fidei proponi debuisse arbitrabantur.' Gellius lib. XVII. c. ult. addit, ex amicorum consilio propter sterilitatem dimissam fuisse.

Se liberum quærendorum] Hoc in ipso matrimonio hic contigisse liquet. Initio matrimonii antiquitus hoc curabant auspices, postmodum proxenetæ veteris consuetudinis vestigia ipso nomine usurparunt. Valerius Maximus lib. II. cap. 1. 'Apud Antiquos non solum publice, sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo ex more nuptiis etiamnum auspices interponuntur. Qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpant.' Idem Cicero lib. II. de Divinatione refert. De liberis quærendis ita loquitur ex Varrone Macrobius lib. I. Saturn. cap. 16. 'Mundus cum patet, Deorum tristium atque Inferum quasi janua patet, &c. propterea uxorem liberorum quærendorum causa ducere religiosum est.' Huc pertinet quoque 'l. Si vicinis C. de Nupt.' Vide Augustinum lib. III. contra Julianum, et Serm. 324. et lib. I. de Nuptiis ad Valerium Comitem. Ita quoque conjugium mulieris, quod liberorum quærendorum causa non intercessisset, improbavit Cæsar Augustus, ut testatur Val. Maxim. lib. VII. cap. 7. Et L. Papia Poppæa, viri sexagenarii, vel mulieres quinquagenariæ matrimonio arcebantur, quod generationi inhabiles crederentur. Sed Claudius de viris sexagenariis abrogavit, ut testatur Suetonius in ejusdem vita cap. 23. Justinianus l. XXVII. C. de Nuptiis vetuit tales nuptias impediri.

Pellicem autem] In lib. CXLIV. de Verb. signific. ita loquitur JC. 'Libro Memorialium Massurius scribit pellicem apud Antiquos appellatam, quæ cum uxor non esset, cum aliquo tamen vivebat, quam nunc vero nomine amicam, paulo honestiore concubinam appellari. Granius Flaccus in libro de Jure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo, cui uxor est, corpus misceat,

quosdam eam quæ uxoris loco sine nuptiis in domo sit, quam Græci παλλακὴν appellant.'

Consuetaque esset] Consuevisset, rem habuisset.

In cujus manu, mancipioque] In manu esse uxores dicuntur, et in manum mariti convenire, quotiens per coëmptionem matresfamilias fiebant. Mancipium quoque dominium vocabatur, quod per nexum acquisitum esset. Mulieres autem, quæ erant in perpetua tutela, tutorum potestate emancipabantur, atque ita in manum mariti conveniebant. Fiebat itaque per hanc emancipationem minima capitis deminutio, sicut Boëthius testatur; et expresse Ulpianus: 'minima capitis deminutio est, per quam libertate et civitate salva status duntaxat hominis mutatur. Quod fit adoptione, et in manum conventione.' Vide pag. 1166. et seq.

ASAM] *Aram* Antiquos etiam *asam* appellasse satis constat. Causam Macrobius ex Varrone refert lib. III. Saturn. cap. 2. cujus hæc verba sunt: 'Varro Divinarum libro quinto dicit aras primum asas dictas; quod esset necessarium a sacrificantibus eas teneri. Ansis autem teneri solere vasa, quis dubitet? Commutatione ergo literarum aras dici cœptas, ut Valesios, et Fusios dictos prius, nunc Valerios et Furios.'

NE. TAGITO] Antiquo more loquendi, pro NE TANGITO, uti vulgo hic legitur.

JUNONIS] Juno enim nuptiarum præses censebatur, unde Græcis τελεία dicitur; τέλος enim nuptias quoque denotat, teste Suida et Eustathio ad lib. II. Iliad. Eademque a variis officiis 'Juga,' 'Domiduca,' a cingulo novæ nuptæ 'Cinxia,' ab unctione qua postes oblinebantur 'Unxia' appellabatur. Hanc ridiculam in nuptiis Junonis aliorumque numinum multitudinem ridet Augustinus lib. VI. de Civ. Dei c. 9. et Arnobius lib. II. adversus Gentes.

CRINIBUS DEMISSIS] Fruterius legit, *crinibus demessis*, quod erat magnum probrum, cum in honorem Junonis comere capillos solitæ essent mulieres. Tibullus lib. IV. Eleg. 6. 'Lota tibi est hodie, tibi se lætissima comsit, Staret ut ante tuos conspicienda focos.'

ARNUM FEMINAM] Veteres editiones, *agnum feminam*. ARNUS ἀπὸ τοῦ ἀρνὸς, genitivo casu ex ἀρὴν, derivatur. Ἄρνα autem masculino et fœminino genere Græci agnum vel agnam appellabant. 'Arnam' fœminino genere quoque dixit Festus: 'Arnæ caput, agnæ caput.' Oves et agnas sacrificari solitas Junoni satis constat. Fulgentius de Prisco sermone: 'Bæbius Macer, qui fastalia dierum scripsit, ait, Junoni eas, quæ geminas parerent oves, sacrificare, cum duobus agnis altrinsecus alligatis, quas oves ambignas' (ita emendandum pro *ambiguas*) 'vocari, quasi ex utraque parte agnos habentes.'

Pellex autem] Ab inusitato verbo 'lacere,' quo verbo Lucretius non semel utitur, 'pellicere' derivatur; hinc 'pellices' dictæ, quæ amatoriis verbis alienos viros ad se pellicerent. Ex eodem fonte 'pellacem' Ulyssem dixit Virgilius II. Æneid. et 'pellacia' ponti Lucretio. Alii pellicem a pellendo dictam existimant, quod legitimam uxorem a marito fere pellat.

Πάλλαξ] Male in antiquiss. Ven. Ed. ἀσπάλλαξ. Interpres Græcarum vocum corruptum exemplar secutus inepte 'talpa' vertit. Sed huic homini sæpe contigit ineptire.

Παλλακίς] Adolescentula, vel etiam concubina. Hinc Hesychio ἐκπαλλακίδιοι, spurii, nothi.

CAP. IV. *Quæ Latium*] In margine mei Codicis adscriptum, *quod Latium*. Antiquum Latium situm erat inter Tiberim et Circeios ad quinquaginta millia passuum, ut scribit Plinius lib. III. cap. 5. Auctis

finibus, teste Servio inter Tiberim et Vulturnum. Vide Cluverii Italiam.

Servius Sulpitius] Vide supra. Scripsit autem præter alia librum singularem de Dotibus, sicuti juxta Gellium testatur Neratius lib. II. Membranarum in l. VIII. D. 'Causa data, causa,' &c. Ex eodem proculdubio libro sunt, quæ citantur in l. LXXIX. De Jur. Dot. et in l. VI. de Dote Præleg.

Sponsa appellabatur] Huc quoque pertinet l. II. et III. D. de Sponsal. Primo Virgo 'sperata' dicebatur, cum conventa erat conditio, 'pacta;' ubi interpositæ stipulationes, 'sponsa.' Arnobius lib. IV. contra Gentes: 'Habent speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas.' Vide Brissonium de Formulis p. 543. sponsione facta anulum ferreum sponsæ sponsus largiebatur. Ferreum anulum eumque sine gemma sua adhuc ætate sponsæ mitti solitum Plinius testatur lib. XXX. c. 1. Nomen proprium, ubi nubentes in domum mariti ducebantur, non usurpabant, sed 'Caios' et 'Caias' se invicem appellabant. Auctor Epitomes lib. X. quæ Valerio Maximo vulgo tribuitur: 'Cæterum Caia usu super omnes celebrata est. Fertur enim Caiam Cæciliam, Tarquinii Prisci regis uxorem, optimam lanificam fuisse. Et ideo institutum fuit, ut novæ nuptæ ante januam mariti interrogatæ quænam vocaretur, Caias se esse dicerent.' Plutarchus ἐν Αἰτίοις illos qui nubentem introducerent sponso hæc verba suggessisse refert, 'ubi tu Caius, ego Caia;' id est, juxta quorundam opinionem, 'ubi tu dominus, ego domina.' Idem in Problem. clamare alta voce solitam refert mulierem, 'Cai Cæcili,' viro interim clamante, 'Caia Cæcilia.' Quintilianus lib. I. cap. 7. 'Nam et Caius C. litera notatur, quæ inversa mulierem declarat: quia tam Caias vocitatas esse quam Caios ex nuptialibus sacris apparet.' Vide et Ciceronem in Orat. pro Muræna. A Caia itaque Cæcilia, quæ et Tanaquil appellata, uxore Tarquinii Prisci, (Plutarchus ἐν Αἰτίοις, γυναῖκα τῶν Ταρκυνίου παίδων ἑνὶ συνοικήσασαν dixit, id est, 'mulierem uni liberorum Tarquinii junctam connubio,' ubi Brissonius emendat Ταρκυνίων ἑνὶ,) Caiæ nubentes appellatæ. Addendus est locus Plinii lib. VIII. Hist. Natur. cap. 48. 'Lanam cum colo et fuso Tanaquilis, quæ eadem Caia Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, auctor est M. Varro, factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Servius Tullus fuerat usus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus comta, cum fuso et stamine.'

Quo civitas universo Latio] Civitatis jus, ferendi suffragii, et adipiscendorum magistratuum, sociis et Latinis omnibus tributum, belli Italici extinguendi causa. Vide Sigonium de Antiquo Jure Latii. Velleius Paterculus lib. II. 'Tam varia atque atrox fortuna belli Italici fuit, ut per biennium continuum duo Romani Consules, Rutilius ac deinde Cato Porcius, ab hostibus occiderentur, exercitus P. R. multis in locis funderentur, utque ad saga iretur, diuque in eo habitu maneretur. Caput imperii sui Corfinium legerant, quod appellarunt Italicum. Paulatim deinde recipiendo in civitatem (quod jus antea effiictim petierant) qui arma aut non ceperant aut deposuerant maturius, vires refectæ sunt.' Bellum Italicum descripserunt Appianus I. Bell. Civ. Strabo lib. V. Livius Lib. LXXI. et LXXXII. Florus, Eutropius, aliique.

Lege Julia] Hanc legem tulit Sextus Julius Cæsar Consul cum L. Martio anno DCLXII. L. Cæsarem hujus legis auctorem esse censet Manutius, qui cum P. Rutilio Consul fuit. Lex autem Julia appellata, quod Rutilio in prælio occiso, solus eam Cæsar tulisset.

Neratius] Antiquiss. Ven. male hic substituit, *Horatius*. Neratium Priscum intelligit, quem admodum familiarem fuisse Trajano constat. Membranarum, Responsorum, et Regularum libros conscripsisse ex Jure Civili liquet. Liber quidem hic de Nuptiis in Jure Civili, quod sciam, non citatur: sed huc referri posse videntur, quando Neratius l. v. et l. xx. D. de Jur. Dotium citatur.

Cap. v. *In comitio*] Fuit comitium foro conjunctum, imo pars fori a Palatii porta incipiens, et finiens ad templum quod nunc vocatur D. Mariæ Novæ, ut Marlianus scribit Topograph. Ant. urbis lib. iii. cap. 15. et 20. quo S. P. Q. R. etiam coire solitus fuit. Hinc Varro lib. iv. de Ling. Lat. dicit comitium inde primum nomen accepisse, quod comitiis curiatis Populus illuc conveniret. Et frequentes illic fuere statuæ.

Horatii Coclitis] Qui sustinuit solus exercitum Hetruscorum, et ponte sublicio rupto incolumis ad suos transnatavit. Vide Livium lib. ii. et Valer. lib. iii. cap. 2. Cocles autem appellatus, quod unum oculum in alio prælio amisisset. Cocles enim *μονόφθαλμος*.

De cælo tacta est] Id est, fulmine percussa.

Ob id fulgur] Fulgur sæpe cum fulmine confunditur. Ita Plinius aliique dixerunt, 'sacra fulgura terris condi.' Hinc et Fulgurales libri apud Ciceronem lib. i. de Divinat. 'Quod,' inquit, 'Hetruscorum declarant aruspicini, et fulgurales, et rituales libri.' In primis celebrantur Fulgurales Tagetis libri.

Piaculis luendum] Sacrificio, vel quocunque alio modo expiandum. Variæ autem erant locorum fulguritorum expiationes. Primo ovem vel bidentem sacrificabant, unde bidental ipse locus appellatus fuit fulmine tactus et expiatus ove, ut Cornelius Fronto loquitur. Atque ille quoque consecrabatur, neque cuiquam calcare fas fuit. Præterea fulmine icta a Pontifice sub terra certis ritibus condebantur. Lucanus lib. i. 'Aruns dispersos fulminis ignes Colligit, et terræ mœstos cum murmure condit, Datque locis nomen, sacris tunc admovet aris Electa cervice marem :..' Quinetiam aliis ritibus, ut ex Gellio liquet, hæc procurabant. Neque tantum expiationes fieri solitæ, sed ex fulminibus prospera quoque vel adversa prædicebant, ut Livius lib. xlii. de columna bello Punico posita, et fulmine discussa testatur.

In area Volcani] Vulcani templum Titum Tatium vovisse Varro et Dionysius lib. ii. testantur. Plutarchus Qu. Rom. 47. Romulum Vulcani fanum extra urbem construxisse refert.

§ 2 *Annalibus Maximis*] Cicero l. ii. de Oratore: 'Erat historia nihil aliud, nisi annalium confectio: cujus rei, memoriæque publicæ retinendæ causa, ab initio Rerum Romanarum usque ad P. Mucium, Pontificem Maximum, res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebatque in album, et proponebat tabulam domi, potestas ut esset Populo cognoscendi; ii qui nunc etiam Annales Maximi appellantur.' Dicit hunc morem fuisse Tullius 'ab initio Rerum Romanarum,' Vopiscus tamen post Romuli excessum a Numæ imperio originem ejus arcessit. Vide Vossium de Histor. Lat. cap. 1.

Verrii Flacci] Sæpius a Gellio, Festo, Macrobio, aliisque Grammaticis citatur. Vitam ejus describit Suetonius de Illust. Gramm.

'Η δὲ *κακὴ βουλὴ*] Id est, 'Malum vero consilium consultori pessimum.'

Cap. vi. *Eaque res procuratur*] Id est, certis ritibus expiatur. Proprium hoc vocabulum in prodigiorum expiatione. Cicero de Divinat. 'In monstris interpretandis, procuran-

disque magna vis esse videtur in Aruspicum disciplina.'

In sacrario] Sacrarium est locus in quo sacra reponuntur juxta Isidorum lib. xv. cap. 5. Sacer locus est qui consecratus est. Sacrarium autem etiam in privato ædificio esse potest. Ulpianus leg. ix. § 2. de Rer. Divis. 'Illud notandum est aliud esse sacrum locum, aliud sacrarium. Sacer locus est locus consecratus, sacrarium est locus in quo sacra reponuntur: quod etiam in privato ædificio esse potest, et solent, qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde evocare.'

In regia] Vel in Palatio, vel in Regia proprie dicta pontificum, quæ erat in sacra via non procul a Vesta. Regia Numæ antiquissimis temporibus, atque templum Vestæ juxta se posita, ut testatur Victor in descriptione urbis. Post exactos reges, reges quoque sacrorum, qui absolute quoque reges dicebantur, et regio in sacris officio fungebantur, juxta Vestam habitabant, et quia ædes contiguæ erant Vestæ, eas Vestalibus donavit Augustus. Vide Dionem lib. LIV. et Festum in vocabulo, 'sacram viam,' &c.

Hastas Martias movisse] Sponte vel vi divina commotas fuisse. Hasta autem Romanis et Sabinis Martis simulachrum fuit. Clemens Alexandrinus in Protreptico: Ἐν Ῥώμῃ, τὸ παλαιὸν, τὸ δόρυ φησὶν γεγονέναι τοῦ Ἄρεως ξόανον Οὐάῤῥων ὁ συγγραφεύς. Sabini quoque Curinum Martem dixere, quod curis illis esset hasta, teste Festo. Pro quibus postmodum nomina 'quiris' et 'Quirinus' usurpata sunt. Hinc quoque Romulus post mortem Quirinus appellatus fuit.

Hostiis majoribus] Hostiæ et victimæ sæpe confunduntur. Victimas tamen majora esse sacrificia quam hostias, Isidorus et Fronto testantur. Ita maxima victima taurus, maxima hostia ovis. Sed hic quæcunque majores in genere suo hostiæ intelliguntur, et quidem eximiæ.

ROBIGUS ACCEDERET] Intelligi hic existimant nonnulli Robigum Deum, de quo Varro lib. v. de R. R. 'Quarto Robigum ac Floram, quibus propitiis neque rubigo frumenta atque arbores corrumpit, neque non tempestive florent: itaque publicæ Robigo feriæ, Robigalia; Floræ, ludi Floralia instituti.' Festus: 'Robigalia dies festus VII. Calendas Maias, quia Robigo Deo suo, quem putabant rubiginem avertere, sacrificabant.' De hoc Festo agit Ovidius lib. IV. Fastorum. Sed quorsum hic mentio Robigi Dei, nisi forsan S^ctum^ factum mense Aprili? VII. enim Calendas Maias fuere Robigalia. Robigus tamen Deus hic locum non habere videtur. Namque antea dictum, JOVI. MARTI. ET. CÆTERIS. DIS. QUIBUS. VIDERETUR. PLACANDIS. In margine Vossiani Codicis, ex Ms. pro ROBIGUS ACCEDERET, habebatur, ROBUS SUCCEDERET. In alio Codice inveni, ROBIUS. Robi autem boves a colore robo, quem Græci ξανθὸν appellant, Festo appellantur. In antiqua quoque inscriptione robius vitulus occurrit, quæ ita se habet: UT PRÆTOR, CUI HÆC REGIO SORTI OBVENERIT, LITATURUM SE SCIAT, ALIUSQUE QUIS MAGISTRATUS VOLCANALIBUS, X. CAL. SEPTEMB. OMNIBUS ANNIS VITULO ROBIO ET VERRE. Servius, 'Multi ob hoc dictum putant, quod robus color Deorum sit.'

§ 2 *Men' piacularem*] Extant hi versus in Epidico, Actu I. Scena 2.

Tergum &c. succidaneum] Quod pro alterius culpa cæditur.

Succidaneæ autem hostiæ] Festus: 'Succidanea hostia appellatur, quæ secundo loco cædebatur, quod quasi succideretur, dicta. Quidam a succedendo, non a succidendo dictam putant.' Ita enim Festi locus legendus videtur. Paulus: 'Succidanea hostia dicebatur, quæ secundo loco

cædebatur. Sic appellata est a succedendo,' vel, uti etiam legitur, 'a succidendo.' Servius quoque ad VIII. Æneid. 'Si per marem litare non possent, succidanea dabatur femina, si autem per feminam non litassent, succidanea adhiberi non poterat.'

Tractim pronunciata] Producte, longo tractu.

Præcidaneæ quoque hostiæ] Præcidanea hostia, ut recte Scaliger, imitabatur Græcorum προτέλειαν. Præcidariam appellari debere Marius Victorinus lib. Art. Gramm. voluit: sed utrunque recte dicitur 'præcidanea,' et 'præcidaria,' 'succidanea,' et 'succidaria.'

Familiam funestam] Festus: 'Præcidanea agna vocabatur, quæ ante alias cædebatur. Item porca, quæ Cereri mactabatur, ab eo, qui mortuo justa non fecisset, id est, glebam non objecisset: quod mos erat eis facere prius, quam novas fruges gustarent.' Similiter Marius Victorinus: 'Non est, ut emendastis, porca præcidanea, sed præcidaria, quæ frugum causa immolatur: qui justa defuncto non fecerunt, aut in faciendo peccarunt, his porca contrahitur, quam omnibus annis immolari oporteat, antequam novam quasi dapem mereat de se capere.'

Tib. Coruncanio] Corrupte in Vett. Edit. *Ibi Cornucario*. Tib. Coruncanium laudat Pomponius in l. II. § 38. De Orig. Jur. et Cicer. lib. III. de Orator.

Feriæ præcidaneæ] Quæ sunt Ateio Capitoni feriæ præcidaneæ, Græcis eæ προτέλειος ἡμέρα, ut Scaliger ad Festum monet, succidanea, τὰ δεύτερα ἀμείνω. Et videntur a præcedendo nomen accepisse. Ita apud Jctos succedaneus vel succidaneus usurpatur apud Ulpianum in l. III. in fin. ff. de Administr. tut. in l. IV. ff. de Mag. conven.

In atrum diem] De dierum differentia vide Gellium lib. V. c. 17. et Macrob. lib. I. Saturn. cap. 16.

Non habendum religioni] Ita loquitur quoque Cicero lib. II. de Officiis c. 14. et passim probati scriptores.

CAP. VII. *Inter suam ætatem*] Id est, inter suæ ætatis homines.

Hannibalem] Ultima syllaba in Hannibal producitur, quia בעל i. e. *baal* orientalium exprimit. Atque hinc Græcorum Βῆλος. Hannibal autem Pœnis denotabat 'dominum gratiæ.'

Hamilcarem] Derivari videtur a מלך et עריץ quæ 'regem fortem' denotant. Hinc et Melicartus nomen accepit, et ex Aritz Ἄρης Græcorum: sicut autem hæc propria nomina, ita et numina fuere Orientalium et Pœnorum. Ex eodem fonte Molech, et Milicus apud Sil. Italicum lib. III. Vide Seldenum De Dis Syris Syntagm. c. 6. Scaligerum in Append. de Emend. Temp. De his quoque Punicis vocabulis late Aldubretus Cordubensis Libro Hispanico quem de Antiq. Hisp. edidit.

Penultimam circumflecteret] Penultima longa existente natura, et ultima brevi, necesse est penultimam circumflexo tono enunciare, id quod Latinis Græcisque commune est. Vide Voss. de Arte Gramm. lib. II. c. 9.

Ex libro qui Scipio inscribitur] Poëma ab Ennio compositum fuisse videtur de Rebus gestis P. Cornelii Scipionis Africani. Ex quo libro trochaicos quoque versus citat Macrobius lib. VI. Saturn. cap. 2. et cap. 5. Atque ob eam rem illum honorem meruit, ut in monumento Scipionum non tantum sepeliretur, verum marmorea quoque illi erigeretur statua. Livius lib. XXXVIII. 'Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuæ sunt, quarum duæ P. et L. Scipionum dicuntur esse, tertia poëtæ Q. Ennii.' Idem testatur Cicero pro Archia poëta, Ovid. lib. III. de Arte Amandi.

Quadrato numero] De versibus quadratis alibi diximus.

Cap. viii. *Fabricius Luscinus*] Vulgo male etiam in antiq. Edit. *Lucinus*. 'Luscinum' etiam appellat Valerius Maximus lib. ii. c. 9. Atque ita quoque in Ms. R. teste Lambecio. Qui restituit quoque locum Porphyrionis ad Horatii Odam 12. lib. i. 'Gratus insigni referam Camœna, Fabriciumque:' ubi interpretatur Scholiastes, 'Fabritium Licinium.' Corrupte, pro *Luscinum*. De hoc Fabricio vide Val. Maxim.

Osusque eum] Ita et Curtius, 'exosus fuit,' pro 'odio habuit:' hoc Veteribus familiare fuisse testatur Diomedes l. i. Art. Gramm.

§ 2 *Ammirantibus*] Ita in Ms. pro *Admirantibus:* uti in Vett. libris sæpe pro 'admitto,' 'ammitto' legitur.

Hominem avarum] Locus vulgo etiam in antiq. Ven. Ed. ita legitur, *cui esset inimicissimus creari Cos. peteret, quem hostiliter oderat*. Alterutrum certo glossematis vitio insertum est. In Ms. R. locus mutilus hoc modo concipiebatur: *quod hominem avarum cui esset inimicissimus creari compilet quam hostis vendat*. Ex quibus verborum reliquiis conjicit Lambecius scriptum fuisse: *Nihil est quod miremini si malim, ut Consul me compilet, quam hostis vendat*. Sed vulgata lectio majus acumen habet.

Quam venire] Vendi ab hoste, si per ignaviam alterius Consulis vincerentur Romani. Quintilianus lib. xii. Instit. cap. 1. ita παραφράζει, 'Malui a cive meo spoliari, quam ob hoste venire.'

Bis consulatu] Primum Consul fuit cum Man. Curio Dentato, secundo cum C. Junio Bruto Bubulco. De Dictatura ejus vid. Liv. lib. viii. c. 17.

Senatu movit] Censorum hæc auctoritas, ut Senatorem Senatu movere possent, (quod sola præteritione fiebat tempore lustri,) Equiti equum adimere, tribu movere, atque ex honestiore in minus honestam transferre, vel ærarium facere, id est, suffragii ferendi potestate privare, qui ita erat in numero civium, ut æra tantum tributi nomine penderet.

Decem pondo libras] In Antiquissima Ven. Ed. quam Aldina aliæque veteres sequuntur, corrupte legebatur, *quod decem pondo argenti factitaret*. Ita enim Gellius quoque noster loquitur lib. xvii. cap. 21. ibidemque dicit causam notæ subscriptam, quod eum comperissent Censores C. Fabricius Luscinus et Q. Æmilius Papus 'cœnæ gratia decem pondo argenti facti habere.' Vide et Valerium Max. lib. ii. c. 9. et Tertullianum in Apolog. cap. 6. Porro in Ms. recte legitur *decem pondo libras* usitato more loquendi Veteribus, ita ut pondo accessio sit libræ, partiumque assis. Ita non tantum pondo libram, verum etiam pondo bessem vel semissem dicebant. Vide Gronovium de Pec. Vet. pag. 59. Simpliciter autem pondo libram denotat. Festus: 'Centenas pondo dicebant Antiqui, referentes ad libras.'

Argenti facti] Libra argenti ut centum denariis, ita quadringentis æstimabatur sestertiis.

§ 3 *Quod ejus gratias dedignatus consul esset*] In antiquiss. Veneta legitur, *quod ejus gratiam dedignatus non esset:* quam Aldina et aliæ veteres et recentiores sequuntur. Lambecius ex vestigio veteris Scripturæ legit, *quod ejus gratia designatus Consul esset:* et putat ultimam syllabam vocis *Consul* a librario omissam fuisse, et postmodum pro *con*, *non* substitutum fuisse. Quod uti verisimile est, ita integra sententia *dedignatus* hic servari potest.

Verba Ciceronis hæc sunt] Eadem hodie extant apud Ciceronem lib. ii. de Orat. cap. 66. nuperæ Edit. Leid. ubi de facetiis sententiarum risuque argute captando agitur.

Cap. ix. *In undecimo commentariorum grammat.*] Trigesimus quoque liber a Nonio citatur. An plures fue-

rint, dubium. Citat quoque Nonius Nigidium in voce 'Religio,' sed male Gellium exscripsit. Sicut autem crebro ejus verba exprimit, ita nomen ejus supprimit, forte quia recentior: sæpe tamen veterem auctorem, sed obscurum laudat. Passim quoque Gellium intelligit, cum 'sapientes et prudentes' dicit.

Religiosus is appellabatur] Refutat postea hanc sententiam Gellius. Putarunt nonnulli religionem a relegendo dictam. Cicero lib. II. de Natur. Deorum: 'Majores nostri religionem a superstitione separaverunt. Nam qui totos dies precabantur, et immolabant, ut sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati, quod nomen postea latius patuit. Qui autem omnia, quæ ad cultum Deorum pertinerent, diligenter retractarent, et tanquam relegerent, dicti sunt religiosi ex relegendo, tanquam a deligendo deligentes, et intelligendo intelligentes. His enim verbis omnibus inest vis legendi eadem, quæ est in religioso. Ita factum est in superstitioso, et religioso alterum vitii nomen, alterum laudis.' Displicet hæc sententia Lactantio l. IV. de Ver. Sap. c. 28. Vide quoque Macrobium l. III. Sat. c. 3.

Alio quodam diverticulo] Flexione nominis a solita significatione.

§ 2 *Religiosus pro casto*] Festus: 'religiosi sunt qui facienda et vitanda discernunt,' ut citat Macrobius. Hodie apud Festum ita reperitur: 'Religiosi dicuntur, qui faciendarum prætermittendarumque rerum divinarum secundum morem civitatis dilectum habent, nec se superstitionibus implicant.' Et mox apud eundem: 'Religiosus est non modo Deorum sanctitatem magni æstimans, sed etiam officiosus erga homines.'

Casto] Vitæ probatæ atque integræ.

Religiosi enim dies] Dies atri, 'quibus aliquid, nisi quod necesse erat, nefas habebatur facere,' teste Festo Pompeio.

Perperam nefastos appellant] Suetonio tamen et Tacito nefasti dies pro atris nonnunquam ponuntur. Neque id mirum, cum omnis ater nefastus etiam sit, sed non omnis nefastus ater, cum dies festus etiam sit nefastus, quo jus non dicebatur. Dies nefasti etiam Græcis ἀποφράδες dicuntur, qui cum ταῖς μελαίναις sive atris etiam confunduntur Dioni Cassio, Luciano, aliis. Plato lib. VI. de LL. ὁπόταν ἡμέραι μὴ καθαραί τινες, ἀλλ' ἀποφράδες ὦσι. 'Αποφράδες tamen dies proprie nefasti apud Græcos scriptores, qui de rebus Romanis scribunt. Hinc Dionysius Halycarnassæus lib. IX. Antiquit. Rom. atram diem μέλαιναν καὶ ἀποφράδα dixit.

§ 3 *Libro Epistolarum nono ad Atticum*] Epistola quarta.

Alliensis pugnæ] Allia fluvius ex Crustuminis montibus ortus in Tiberim defluit. Distabat juxta computationem Plutarchi nonaginta ab urbe stadiis. Livius ad undecimum lapidem statuit. Ad hunc fluvium postridie Idus Quinctiles tribuni militum (nam hoc anno Urbis CCCLXV. Roma non Coss. sed tribunos militares pro Coss. habebat. Vide Liv. lib. V. cap. 37.) legiones ad Alliam flumen educentes a Gallis pugna sunt victi.

Quam urbis captæ] Quod tamen postmodum insecutum est.

Quod hoc malum ex illo] Id est, quod ex malo cladis Alliensis orta calamitas urbis a Gallis occupatæ.

Massurius autem Sabinus] Macrobius Servium Sulpicium vocat. In alterutro mendum.

Quos de indigenis composuit] Justus Lipsius putat probabilius legendum esse titulum, *de indigitamentis*, qui ad religionem et sacra apte referri potest. Qualem quoque librum Granius Flaccus teste Censorino cap. 3. scripsit. Indigitamenta sunt βιβλία

ἱερατικὰ in veteribus glossis, in quibus sacrorum ritus, ac Deorum nomina velut catalogo comprehendebantur. Cæterum, uti probabilis hæc Lipsii emendatio, ita in Veteribus Editionibus et Mss. constanter legitur *de Indigenis*, nisi quod in Editione Parisiensi Jo. Ludovici Tiletani, quæ cum Ascensianis Notis prodiit anno MDXXXVI. legatur corrupte, *Ingeniis*. An de Indigenis vocabulis vel potius hominibus, qui popularium suorum ritus et vocabula optima norunt, intelligendum sit, dubium est. Potuerunt hæc historico libro inserta esse, sicut idem Fastorum et Memoriales libros conscripsit.

Propter sanctitatem] Notum est in Jure civili res sacras et sanctas ac religiosas distingui. 'Sacræ res sunt,' ut Justinianus loquitur, 'quæ rite per Pontificem Deo consecratæ sunt. Res sanctæ, ut muri et portæ civitatis, quia pœna capitalis constituta est in eos, qui aliquid in muros deliquerint. Ideo et legum eas partes, quibus pœnas constituimus adversus eos, qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus. Religiosum locum unusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum.' Sed apud Veteres sæpe hæc confundebantur, ut ex Macrobio lib. III. Saturn. c. 3. liquet, qui dicit 'sanctum interdum idem esse quod sacrum, idemque quod religiosum; interdum aliud, nimirum quod venerabile, incorruptum, inviolatum est.' Vide Festum in voce, 'Religiosus.'

A relinquendo dictum] Ita etiam ex Servii Sulpicii mente refert Macrobius lib. III. Saturn. cap. 5. et Aggenus Urbicus de Limitibus agrorum, quia nimirum exempta sunt usibus humanis. Lactantius aliique ex Patribus a religando religionem deducunt.

Tanquam cærimonia a carendo] Ita quoque Macrobius eodem quem modo citavi libro et capite. Alii a Cære Thusciæ oppido, vel a Cereris sacris, qui *ceremonias* scribunt. Scaliger a 'cerus,' quod Antiquis 'sanctum' denotat.

§ 4 *Horum cumulus*] Cumulata laus.

§ 5 *Disciplinosus*] Similia multa vocabula collegit Barthius Advers. lib. XXXV. cap. 9.

M. Cato] Intelligitur M. Porcius Cato Censorius. Citat Nonius in verbo 'disciplinosus' Catonem de 'Re militari.' Vegetius lib. I. cap. 8. eundem citat de 'Disciplina militari.'

Effiguravit] Talem figuram induxit: aliter, *affiguravit*.

Sempronius Asellio] Vide Lib. II. Noct. Attic. cap. 13. et lib. XIII. c. 20. ubi et decimumquartum lib. Histor. citat. Similiter et Charisius lib. II.

Infrunita] Insulsa, inutilia: a 'fruniscor' fit 'frunitus,' et 'infrunitus.' In Veneta antiquissima et Paris. Bad. legitur *infinita*.

CAP. X. *Ordo rogandi sententias, &c.*] Dionysius Halycarnassæus multis in locis testatur, olim apud Rom. morem fuisse, ut primi seniores, deinde minores natu interrogarentur: idque ita intelligendum, ut secundum magistratuum ordinem sententiam dicerent; Consulares primo, Prætorii secundo, Ædilitii tertio, Tribunitii quarto, Quæstores quinto loco.

Alias qui designati Consules erant] Post comitia consularia designati Consules primo rogabantur. Cicero Philipp. V. 'Qui ordo in sententiis rogandis servari solet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. A Bruto igitur Consule designato, more majorum exordium capiamus.' Qui autem priore loco Consul designatus erat, primus rogabatur, sicut primus quoque Consul rogabat sententias. Itaque honos erat Consulem priori loco creari. Ita refert Plutarchus M. Lepidum ante Q. Catulum, Cn. Pompeio adnitente, Consulem esse renunciatum. Quare autem Coss. designati primi rogarentur vide Ap-

pianum Civilis Historiæ lib. II.

Postquam filiam Cn. Pompeio desponderat] Suetonius: 'suamque Juliam Cn. Pompeio collocavit, repudiato priore sponso Servilio Cæpione, cujus vel præcipua opera paullo ante Bibulum impugnaverat. Ac post novam affinitatem, Pompeium primum rogare sententiam cœpit, cum Crassum soleret; essetque consuetudo, ut quem ordinem interrogandi sententias Consul Kalendis Januarii instituisset, eum toto anno conservaret.' 'Toto anno,' accipe pro tota parte anni, qua Consules designati nulli erant: nam consularibus comitiis peractis, quin mutanda ratio esset, et is honos Coss. designatis habendus non ambigo. *Casaubon.*

§ 2 *Tiro Tullius*] Cujus varia scripta citat Agellius, Epistolas lib. VII. cap. 3. lib. X. c. 1. Pandectas, de variis atque promiscuis Quæstionibus, de usu atque oratione linguæ Latinæ, lib. XIII. c. 9. Citantur quoque ejus scripta a Plutarcho.

Capito Ateius] Hic studiis civilibus excellens Labeoni semper in juris tractatione et in Rep. gubernanda adversus fuit. Cui cum successisset Massurius Sabinus, Labeoni vero Nerva, auctæ quoque illæ fuere dissensiones. Scripsit Commentaria ad XII. Tabulas. 'Conjectaneorum libros,' ut Auctor noster refert lib. XIV. cap. 7. 'de Pontificio Jure' citante iterum Gellio lib. IV. cap. 6. Librum sextum Pontificalem in partes vocat Festus in voce, 'Mundus,' et Macrobius lib. VII. Saturnal. cap. 13. ejusdem verba ex libro de Pontif. jure adscribit, de annulorum gestatione, ea occasione, quod nefas esse sanciret Deorum formas anulis inscribi. Ex 'Collectaneorum' libris Auctor quoque noster librum nonum, qui inscriptus erat 'de Publicis Judiciis,' citat lib. IV. cap. 14. et de Jure Sacrificiorum lib. X. Macrobius lib. III. Saturn. Denique occurrit hic liber singularis de 'officio Senatorio,' pro quo quædam editiones habent, *Senatoris.*

Ducendæ] Producendæ.

Eximebatque dicendo diem] Id est, diem consumebat. Post solis autem occasum S^ctum^ perscribi nequibat. 'Extrahere diem' dixit Valerius. Idem enim refert 'invito C. Cæsare Consule adversus publicanos dicendo in curia diem extraxisse.' Historiam ita scribit Plutarchus in Catone: 'Hinc sublatus Cæsar aliam legem tulit de Agro Campano ferme toto pauperibus, quique tenuioris conditionis essent, dividendo, neque objecit se ei quisquam præter Catonem. Hunc ex Rostris traxit Cæsar, atque in carcerem duxit, qui nihilo magis libertatem linguæ submisit, verum intereundum de Lege disseruit, et commonuit cives ut inhiberent tales actiones. Sequutus Catonem est mœstus Senatus et optimi quique ex Populo stomachantes tacite et indignantes. Nec latuit Cæsarem, id illos indigne ferre, sed ex ambitione expectans dum provocaret Cato, supplexque fieret, perrexit eum ducere. Quem ut perspicue sensit nihil minus facturum, victus pudore et infamia Cæsar submisit unum ex tribunis, qui Catonem eximeret.' Plutarchus in Cæsare refert ex hac occasione Catonem in carcerem duci jussisse Cæsarem, quod reluctaretur admodum Cæsari, ne illi Gallia cisalpina et transalpina omnis adjuncto Illyrico cum quatuor legionibus in quinquennium decernerentur. Varietas hæc notabilis. In Catone dicit ex alia causa in carcerem ductum, deinde decretum de Provinciis, prædicente Catone in arce collocari tyrannum.

Erat enim jus senatori, &c.] Hinc Tacitus Annal. lib. XIII. ex persona Thraseæ, 'licere Patribus, quoties jus dicundæ sententiæ accepissent, quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare.'

Viatorem] Apparitorem. Columella in Præfat. lib. I. 'Illis temporibus proceres civitatis in agris morabantur, et cum consilium publicum desiderabatur, a villis arcessebantur in Senatum. Ex quo qui eos evocabant, viatores nominati sunt.' Vel etiam cives qui rusticabantur frequenter a magistratibus vocabantur. Vide Festum, in 'Viatores.'

Mitti] Dimitti.

Cap. XI. *Occupavit*] Obtinuit.

Non esitavisse ex animalibus] Communis hæc Veterum fuit sententia. Laërtius inde corporis salubritatem et mentis sagacitatem provenire statuit. Utique inter antiquos Patres Tertullianus de cibis Judaicis, et Hieronymus I. ad Jovin. carnis usum ante diluvium illicitum fuisse existimant. Vide c. 1. Genes. vs. 29. et c. 9. vs. 3. Multis rationibus hoc probat Menasse Ben-Israel. Qu. 9. in Genes.

Fabulo] Faba. Ita loquitur Gellius.

Καὶ κυάμων, *&c.*] Corrupte priore versu legitur ἀνιόντον, pro quo quædam editiones ἀνιόντων. H. Stephanus legit, Καὶ κυάμων ἀπὸ χεῖρας ἔχειν, καὶ ἄναιμον ἔδεσθαι. Ita sensus horum versuum futurus est: 'Et fabis manus abstinere, et sanguinis expers edere, Etiam ego, ut jussit Pythagoras, affirmo.' Quid si legatur ἀνιῶντας ἔδεσθαι, ut molestum ac triste esse dicat fabas comedere? Posset quoque ἀνίατον legi, ut innuat Poëta fabas attingere nefas esse, immedicabile autem esse comedere.

Quod] Aliter, *quæ res*, male.

Inflationem magnam] Dioscorides lib. I. c. 98. dicit non tantum inflare, et concoctu difficilem esse, verum etiam tumultuosa somnia facere. Vide et Galen. lib. I. de Alim. facult. et lib. VII. simpl. medicam. Plutarchus quoque Symposiacon lib. VIII. quæstione decima ait, 'cibos certos esse, qui difficiles somnos faciant, et animam perturbent: testatumque id fieri fabarum exemplo et polypodis capite, quibus abstinere jubentur, qui divinare per somnos cuperent.'

Tranquillitatem] Apud Ciceronem hodie legitur, *tranquillitati mentis, quærenti vera, contrariam*. Vide Ciceronem nuperæ editionis Leidensis p. 1157. ubi egregium ex Platone locum adducit.

Contrariam] In antiquis editt. *constat esse contrarius*. Haud probe, neque Latine, et recte ex vetustis Codicibus restituit H. Stephanus.

§ 2 *Aristoxenus musicus*] Citat quoque Athenæus Δείπν. lib. XIV. librum ejus τῶν Συμμίκτων Συμποτικῶν, sive 'miscellanearum convivalium quæstionum.' Hujus Harmonicorum libri tres hodieque extant, nuper meliori versione et Notis a Meibomio aucti.

Aristotelis &c. auditor] Quem mortuum probris laceravit, quod scholæ successorem reliquisset Theophrastum, cum ipse inter ejus auditores magnam gloriam esset consecutus, ut testatur Suidas. Idem Xenophilum Pythagoricum audivit, quem hoc eodem capite familiarem Aristoxeni appellat Auctor noster.

Πυθαγόρας, *&c.*] Id est, 'Pythagoras inter legumina fabam maxime approbavit: movendi enim et discutiendi vim habere. Ideoque maxime illa utebatur.'

Κινητικὸν] Antiquæ editiones legunt κυητικὸν, id est, concipiendi vim habere, vel vim genitalem promovere.

Porculis quoque minusculis] Lactantes porculos intelligit, qui Græcis γαλαθηνοί. Abstinuisse iis quam maxime juxta quorundam opinionem refert Diogenes Laërtius in vita Pythagoræ. Porphyrius in ejusdem vita gallinas et teneriores porcellos sacrificasse commemorat. Idem Porphyrius lib. I. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων. ἱστοροῦσι δέ τινες καὶ αὐτοὺς ἅπτεσθαι τῶν ἐμψύχων Πυθαγορείους, ὅτι θύοιεν θεοῖς. id est, 'Sunt qui narrant Pythago-

ræos ipsos non omnino animatis abstinuisse, cum sacrificarent Diis.'

§ 3 *Alexis*] Quem ducentas et quadraginta quinque fabulas scripsisse Suidas testatur. Plutarchus Præcepta quoque voluptatis ab Alexide tradita scribit. Platonem Philosophum in Comœdiis traduxisse Diogenes Laërtius testatur. In Pythagoricos hi versus citantur, Οἱ Πυθαγορίζοντες γὰρ, ὡς ἀκούομεν, Οὔτ' ὄψον ἐσθίουσιν, οὔτ' ἄλλ' οὐδὲ ἓν Ἐμψύχων, οἶνόν τ' οὐχὶ πίνουσιν μόνοι. Ἐπιχαρίδης μὲν τὰς κύνας κατεσθίει Τῶν Πυθαγορείων εἷς, ἀποκτείνας γε μὴν, Οὐκ ἔτι γάρ ἐστ' ἔμψυχον. Id est, 'Pythagorici enim, ut audimus, Nec obsonio vescuntur, nec alio quopiam Animato, vinumque soli non bibunt. Epicharides quidem canes devorat Unus Pythagoricorum, occidens tamen, Nam tum non amplius est animatum.' An hos versus respexerit Gellius, dubito. De Alexide vide supra.

Qui disciplinas Pythagoræ secutus est] Rutgersius legit, *Quo disciplinas Pythagoræ secutus est.* 'Sequi' autem interpretatur narrare, describere, more Græcorum, qui ἕσπετέ μοι Μοῦσαι, nonnunquam dicunt ἀντὶ τοῦ εἴπετε. Atque huc adducit illud Livii Andronici, *Inseque Musa virum*, et Virgilii versus Ecloga VI. 'Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est, Dulichias vexasse rates...' Quinetiam 'sectiones' narrationes ac sermones dici alibi testatur Auctor noster. Empedoclem autem Pythagoræ dogmata carmine divulgasse, ac ob id eorum cætu prohibitum fuisse manifesto tradit Laërtius. Vide Rutgers. lib. IV. Var. cap. 19. Usitata tamen lectio hic servari potest, Pythagoræ enim disciplinas sectatum Empedoclem satis constat: neque opus est hic λεπτολογεῖν.

Δειλοί, &c.] Id est, 'Ter miseri nolite fabas attingere dextris.' Lucianus Pythagoram apud Inferos dicentem introducit, par esse scelus comedere fabas, et capita parentum. Citatur a Clemente lib. III. Στρωμ. hic versus, Ἶσόν τι κυαμοὺς τρώγειν, κεφαλάς τε τοκήων. Id est, 'Est æquale fabas comedere, atque capita parentum.'

Κυάμους *hoc in loco*] Κύαμος quoque Græcis pars illa qua secus muliebre censetur, ἀπὸ τοῦ κύειν. Sed et κύαμον, id est, fabam pudendi fœminini formam referre ait Aristoteles apud Laërt. Hinc forsan κυαμίζειν puellæ dicuntur, quæ maturæ virum appetunt: hinc Iacchus κυαμίτης (ita illum Hesychius appellat) dicebatur, a muliebris membri contrectatione, cujus Orphica meminerunt apud Clementem Alexandrinum. Gellius hic interpretatur testiculos. Certe fabam in sacris Eleusiniis nominari fas non erat, ut Pausanias testatur. Vide Salmas. ad Sol. p. 751. Cælius Rhodiginus l. XVII. Antiq. Lect. cap. 17. per κυάμους ova intelligit, quod in iis sit animalium κύησις, a quibus abstinebant quoque Pythagorici teste Laërtio. Alii, inter quos Plutarchus de Educandis liberis, fabis abstinere ita interpretantur, ut magistratus fugerent, qui olim suffragiis per fabas latis, in primis apud Athenienses, creabantur. Fabæ illæ vel erant albæ, vel nigræ, quæ in urnam conjiciebantur. Quibus albæ extrahebantur, magistratui destinabantur. Nonnunquam et perforatæ, vel sine foramine in cadum mittebantur. Hinc Scholiastes Demosthenis: κύαμον ἐκάλουν τὸν κλῆρον καὶ ψῆφον, τὸ λαγχάνειν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἄρχειν. ἦσαν δὲ αὗται ποτὲ μὲν τετρυπημέναι, καὶ ἄτρυποι, ποτὲ δὲ μέλαιναι καὶ λευκαί. Id est, 'Cyamum vero sive fabam vocabant sortem vel suffragium, quod illis sortirentur magistratum. Erant autem illæ perforatæ, vel secus, nigræ vel albæ.' Pythagoras apud Lucianum ἱεροὺς fuisse κυάμους refert. Certe in sacris quibusdam infernalibus Romanos usos fuisse constat. Ovidius lib. V. Fas-

torum: 'Cumque manus pure fontana perluit unda, Vertitur, et nigras accipit ore fabas: Aversusque jacit: sed dum jacit, Hæc ego mitto; His, inquit, redimo meque meosque fabis. Hæc novies dicit, nec respicit. Umbra putatur Colligere, et nullo terga vidente sequi.' Festus Pompeius: 'Fabam nec tangere, nec nominare diali flamini licet, quod ea putatur ad mortuos pertinere. Nam et Lemuralibus jacitur larvis, et parentalibus adhibetur sacrificiis, et in flore ejus luctus literæ apparere videntur.' Juxta literam tamen hæc Plutarch. in Probl. (a seipso dissentiens l. περὶ τῶν παίδων ἀγωγῆς) Cicero, Laërtius, Lucianus, alii acceperunt. Ex Ægyptiorum placitis forsan hæc hausit Pythagoras. Namque Herodotus scribit, neque serere fabam, neque comedere Ægyptios, atque etiam a conspectu ejus abhorrere.

Εἰς τὸ κυεῖν δεινοὶ] Id est, 'ad impregnandum validi, atque adeo in causa sunt.'

Proluvio] In margine mei codicis adscriptum *prolubio*. 'Proluvium' et 'proluvies' immunditiem denotat. 'Prolubium' cupiditatem, voluptatem:' quo vocabulo etiam utitur Gellius lib. XVI. cap. 19. Pythagoram Veneris temperantissimum fuisse ex Laërtio constat, qui refert quoque illum censuisse concubitum quocunque tempore sanitati officere, atque infirmitatem corpori conciliare.

§ 4 'Ἀριστοτέλης δὲ] Id est, 'Aristoteles a vulva, corde, et urtica marina, atque id genus quibusdam aliis abstinere Pythagoricos dixit, uti vero aliis.' In dictis Pythagoræ quoque habetur, 'cor non comedendum;' quod tamen allegorice exponit Laërtius. Idem dicit ex Aristotele abstinuisse usu *μήτρας καὶ τρίγλης*. Per *τρίγλην* mullum intelligit H. Stephanus, Casaubonus in Athenæum apuam triglitidem, vilem pisciculum. Operæ pretium est Laërtii Græca verba apponere: Παντὸς δὲ μᾶλλον ἀπηγόρευεν μήτ' ἐρυθῖνον ἐσθίειν, μήτε μελάνουρον, καρδίας τε ἀπέχεσθαι καὶ κυάμων. Ἀριστοτέλης δέ φησι καὶ μήτρας καὶ τρίγλης. Id est, 'maxime omnium prohibuit neque Erythrinum comedere,' (ita et Plinio vocatur, Aristoteli ἐρυθρῖνος a rubore. ἔρυθος tamen et ἐρυθαίνειν quoque dicitur,) 'neque melanurum,' (cujus meminit quoque Aristoteles et Plinius,) 'abstinere item a corde et cyamis. Aristoteles vero dicit etiam matrice et trigla.' Item jecinore, sicut idem Aristoteles in Deliorum Rep. teste Laërtio commemorat.

'Ἀκαλύφη] Alii legunt ἀκαλήφη, quod ἄκαλος sit τῇ ἀφῇ, sive noxia tactu, sicuti urtica Latinis dicitur, quod uredinem capientibus infligat. Videtur autem ἀκαλήφη et plantam et piscem denotare, sicut urtica apud Latinos. Atque huc facit proverbium Pherecratis apud Athenæum lib. III. cap. 12. ἀκαλήφαις ἐστεφανῶσθαι, id est, 'urticis coronatum esse.' Cujus meminit quoque Scholiastes Aristophanis ad Comœdiam Ἱππεῖς, uti et Suidas Grammaticus. De hoc pisce vide Aristot. Hist. Anim. lib. IV.

Sed et piscibus nonnullis] Athenæus lib. VII. ne gustasse quidem pisces refert. Verba ejus hæc sunt: *οἱ Πυθαγορικοὶ τῶν μὲν ἄλλων ἐμψύχων μετρίως ἅπτονται, τινὰ δὲ καὶ θύοντες, ἰχθύων μόνων οὐ γεύονται τὸ παράπαν*: id est, 'Pythagorici cum modo aliis quidem animatis vescuntur, quædam etiam sacrificant, solos omnino pisces ne gustant quidem:' sicuti Syri piscibus abstinuerunt. Ovid. II. Fastor. 'Inde nefas ducunt, genus hoc imponere mensis, Ne violent timidi piscibus ora Syri.' Plutarchus περὶ δεισιδαιμονίας apua ut mænide piscibus abstinuisse refert, quod Dea Syria immittere crederetur tumores, ulcera maligna, atque jecur liquefacere. Dea Syria etiam Derceto, et Atergatis vocabatur, cujus simulachrum ex dimidia fœmina et pisce constabat,

ut Lucianus de Dea Syria testatur.

Plutarchus in Symposiacis] Vide lib. VIII. Qu. 8. ubi quærit, quare Pythagorici ex animalibus maxime pisces pro cibo sint aversati.

§ 5 *Euphorbum*] Ovid. lib. ult. Metamorph. 'Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ.' Heraclides Ponticus apud Laërtium refert dixisse Pythagoram, se aliquando fuisse Æthalidem, dein Euphorbum, postea Hermotimum, et Pyrrhum, post quem fuisse Pythagoram.

Clearchus] Hic fuit Solensis, Aristotelis discipulus, cujus libros περὶ βίων aliquotiens citat Athenæus. In quibus proculdubio de Pythagoræ quoque vita agebatur.

Dicæarchus] Messenius, qui præter alia etiam vitas teste Laërtio conscripsit.

Pyrandrum] Quem hominem astutum et nequam fuisse refert Suidas. Unde technæ Pyrandri in proverbium abiere pro versutissimis fraudibus.

Meretricem] Scortum Periclis fuisse Lucianus in Gallo affirmat, ubi Micyllus miratur insolens transformationis genus, quod scilicet ex scorto prodierit Philosophus. *Mosell.*

CAP. XII. *Opus censorium*] Dignum animadversione censorum.

Ærarium faciebant] Hæc nota ad plebeios pertinebat, quos aut tribu movebant, et ex honesta sive rustica tribu in urbanam sive minus honestam transferebant, aut ærarios faciebant, qui privati jure suffragii æra pro capite tributi nomine persolverent. Qui etiam in cæritum tabulas relati dicebantur. Vide Gellium nostrum lib. XVI. cap. 3. et Asconium Pædianum in Divinat. Cic.

Cujus rei utriusque] Utriusque notæ censoriæ.

CAP. XIII. *Ischiaci*] Ἰσχίας morbus dicitur coxendicis. ἰσχίον coxarum vertebra. Dicuntur autem ἰσχιακοὶ, et ἰσχιαδικοί.

Modulis lenibus] Vereor, ut hæc satis fideliter relata sint. Certe quidem Theophrastus non lenibus modulis levari ischiacos scripserat; sed harmonia Phrygia, quæ omnium vehementissima est, et aptissima ad animos audientium divino quodam furore incitandos. Ideoque eam adhibebant in orgiis Bacchi et Berecynthiæ; et hoc est quod ait Catullus: 'Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.' Et propterea ait Aristoteles tibiam adhibendam esse, ἐν οἷς ἡ θεωρία κάθαρσιν μᾶλλον δύναται ἢ μάθησιν. quod non animadverterunt, qui eum Aristotelis locum interpretati sunt. Verum autem esse quod dixi de Theophrasto, constat ex his quæ sunt apud Athenæum libro XIV. Ὅτι δὲ καὶ ἰᾶται μουσικὴ Θεόφραστος ἱστόρησεν ἐν τῷ περὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἰσχιακοὺς φάσκων ἀνόσους διατελεῖν, εἰ καταυλήσοι τις τοῦ τόπου τῇ Φρυγιστὶ ἁρμονίᾳ. Sed et quod statim subjicit de morsu viperarum, vereor ne non de viperis scripserit Theophrastus, sed de iis phalangiis, quæ hodie vulgo Tarantulæ vocantur, quarum morsus, in Appulia, si negligatur, lethalis est: neque aliud mali usitatius aut exploratius remedium, quam in citharœdis et tibicinibus: quibus auditis, velut e gravi somno excitatus, qui morsus est, attonitus et extra se positus saltare ac tripudiare incipit; neque unquam desinet, dum ne illi quidem intermittant, donec delassatus, ac sudore fluens, prope exanimis concidat. Hoc quidem et certissimum et notissimum est, et a præstanti medico Matthiolo litteris proditum. *Muret. lib.* XIV. *c.* 6. *Var. Lect.*

Περὶ λοιμῶν ἢ λοιμικῶν] Id est, 'de pestilentia et malis pestilentibus.' Inepte in antiquis Editionibus legitur, ἢ λογικῶν κακῶν, in aliis κακῶν. Muretus veram lectionem hanc restituit.

Plurimis hominum morbis] Martianus Capella: 'Ad affectiones animi Theophrastus tibias adhibebat. Ischiacos quis nescit expelli aulica suavitate? Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat. Thaleatem Cretensem compertum est citharæ suavitate morbos ac pestilentiam fugasse. Nos phreneticos legimus ab Asclepiade vel tibiarum vel fidicularum cantu adhibito sanatos.' De Davide, qui cithara lymphatico Sauli succurrebat, primo Samuelis cap. XVII. in fin.

Incentiones] Modulationes. Vide Plin. lib. XXVIII. c. 2. Sed pro incentione carmen appellavit: 'Dixit,' inquit, 'Homerus: profluvium sanguinis vulnerato femine Ulyssem inhibuisse carmine, Theophrastus ischiadicos sanari: Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris.'

Et propterea quoque vitiis] Ita Aristoteles quoque judicat lib. VIII. Polit. cap. 5. et Athenæus lib. XIV. Δειπνοσ. cap. 5. et 6. et Hermogenes περὶ τῶν ἰδεῶν. Quintilianus: 'Pythagoram accepimus concitatos ad vim pudicæ domui inferendos juvenes, jussa mutare in spondeum modos tibicina, composuisse.' Cæterum etiam Galenus et Cœlius Aurelianus talis incentionis meminerunt.

CAP. XIV. *Atei Capitonis*] De quo supra cap. 10.

De tabulato] Ita emendat hunc locum Salmasius. Editiones omnes, excepta ultima, quam hic sequimur, *de ambulacro*. Rectius *tabulato*, quæ erat plana ædium superficies, in qua etiam ambulari poterat.

Comissatorem] Qui post cœnam convivium in multam noctem protraxerat. Hoc enim proprie est 'comissare.'

Coronario] Corona. Qui enim genio indulgebant, coronis caput cingere soliti. Penes ædiles quidem popinarum, et fornicum, scortationum, meretricum coërcitio, cæterum hic comissator libidinis causa eo venerat. Pro *coronario* forsan legendum, *corollario*, quo etiam corona intelligitur, ut ex Suetonii August. cap. 45. et ex Plinio lib. XXI. liquet. Glossæ Philoxeni, 'corollarium, ἐπιστεφάνωμα.' Badius et Mosellanus per 'coronarium' coronarum convivalium concinnatorem intelligunt.

CAP. XV. *Ubi de magna*] Similia verba occurrunt apud Thucydidem lib. II. in funebri oratione Periclis.

CAP. XVI. *Senatuis*] Hoc etiam, teste Charisio, Helenius Acro adnotavit in Adelphos Terentii.

Domuis] Ita Varro ταφῇ Μενίππου: 'Perrexit in interiores partes domuis.

Patrius casus] Genitivus.

Terentii quoque comici versus] In Heaut. Actu II. Scena 3.

§ 2 *Senatui magis dicendum*] Sicut a 'Senatui' per contractionem 'Senatus' quoque dicitur, ita etiam Veteres usurparunt 'Senatu' in dativo casu pro 'Senatui.' Atque ita in similibus nominibus. Vide Vossium de Analogia lib. II. cap. 18.

§ 3 *Virgilius quoque*] Æneid. VI. et Georg. IV. Ita idem Poëta lib. I. Æneid. 'Parce metu Citherea.'

Caius Cæsar] Nunquam aliter in Commentariis suis Cæsar loquitur. Priscianus itaque errat, qui existimat solos ita loqui poëtas. Namque et Sallustius et Tacitus ita loquuntur.

In Anticatone] Duos libros Julius Cæsar contra Catonem scripsit, cum ægre ferret Ciceronem in libro, cui titulus est 'Cato,' Catonem Uticensem suis laudibus cumulasse, quod sibi hanc laudationem opprobrio esse duceret. Vide Plutarchum in Cæsare.

Dolabellam] Quem adolescens repetundarum postulaverat, cum esset annorum XXI. ut testatur Auctor Dialogi de Oratoribus. Suetonius in Cæsare: 'Cornelium Dolabellam, con-

sularem et triumphalem virum, repetundarum postulavit: absolutoque Rhodum secedere statuit, et ad declinandam invidiam, et ut per otium ac requiem Apollonio Molonis, clarissimo tunc dicendi magistro, operam daret.' Vide et Plutarchum in Cæsare. De hac Accusatione ita Val. Max. lib. VIII. c. 9. 'Divus quoque Julius, quam cœlestis numinis, tam etiam humani ingenii perfectissimum columen, vim facundiæ propriæ expressit, dicendo in accusatione Cn. Dolabellæ, quem reum agit, extorqueri sibi causam optimam L. Cottæ patrocinio.'

In libris quoque Analogicis] Duos de Analogia libros Cæsar sub tempus prælii Mundensis conscripsit, teste Suetonio.

CAP. XVII. *Asellus*] Hic est ille, ut arbitror, in quem apud Ciceronem l. II. de Oratore Scipionis jocus extat: 'Cum' enim 'Asellus omneis provincias stipendia merentem se peragrasse gloriaretur, agas,' inquit Scipio, 'Asellum.' Est autem Asellus cognomen familiæ ex gente Sempronia: quo etiam referri debet Sempronius Asellio Historicus, qui sub P. Scipione Africano tribunus militum fuit, et bellum Numantinum conscripsit. Vide Gell. lib. II. cap. 13. et supra.

Lustrum] Proprie Latinis quinquennale tempus denotat. Quo tempore censores censum instituebant, et nisi funestus esset annus, lustrum condebant. Itaque census aliquando agebatur, lustrum non condebatur. Livius lib. IV. 'Census actus eo anno: lustrum propter Capitolium captum, Consulem occisum, condi religiosum erat.'

Grani] Ita legendum. Vulgo, *Graii*. De Granio præcone Cicero in Bruto, vel potius Atticus: 'Ita,' inquit, 'tacitus tribunatus (Crassi) ut nisi in eo magistratu cœnavisset apud præconem Granium, idque nobis narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse.' Atque huc versus referendi videntur. Namque L. Crasso, P. Nasicæ, aliisque optimatibus asperiorem fuisse ex Cicerone quoque constat.

§ 2 *Sufferctus*] A sufferciendo dicitur. Antiq. Ven. *suffercatus*, Badiana *suffectus*: 'sufferti' vocabulo etiam utitur Suetonius in Vita Neronis c. 20. Alii quoque legunt juxta Maserium *suffert catus*.

Apud Virgilium] Lib. II. Georg.

§ 3 *Quæ in verbis*] Id est, quando consonantes sequuntur.

§ 5 *Sulpicium Apollinarem*] Quem aliquoties citavit Gellius, atque idem vel ejus filius est, cujus meminit Capitolinus in Vita Pertinacis.

Obicibus ruptis] Versus extant lib. II. Georg. vs. 480. *Obicibus* autem hic pro *objicibus* ponitur, consonante *j* interjecta. Ita Claudianus quoque l. I. de Rapt. Proserpinæ loquitur, 'Sive quod objicibus discurrens ventus opertis.' Silius Italicus l. IV. corripit, cum inquit, 'Et fidos certant obices arcessere sylvæ.' Sed tum consonans *j* omittitur, vel non subintelligitur.

§ 6 *Sublimes*] Legitur apud Nonium Vett. Cod. *sublimas*. Ita et Accius et Sallustius apud Nonium loquuntur. Lucretius eodem modo usurpat, 'At nunc per maria et terras, sublimaque cœli, Multa modis multis varia ratione moveri, Cernimus.'

Subices] Uti 'obex' dicitur ab 'objiciendo,' ita 'subex' a 'subjiciendo.' Hinc subices dicuntur nubes teste Festo, quod Diis subjiciantur. Scaliger ad Manilium 'subices' dici existimat, quod 'subeant cœlestia.' Græci μετέωρα appellant. 'Subire' autem apud Manilium et Plinium etiam 'ascendere' denotat. Ita quoque Nonius ab altitudine dici subices affirmat, citatque Virgilii versum Ecl. IX. 'Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.' Ubi 'subjicere'

significat ex inferiori loco se in altum attollere. Ita Lucretius l. I. 'submittere' dixit, 'tibi suaves Dædala tellus Submittit flores.' Et Virg. XII. Æn. 'Et corpora saltu Subjiciunt in equos,' id est, sursum jaciunt.

Ad priorem Pyrenæum] Unum ex montibus Pyrenæis primum aspectu, vel propiorem. Mosellanus intelligit Pyrenæum saltum Hispaniæ citerioris, a quo distenduntur montes Pyrenæi, qui Galliam ab Hispania separant.

Pacuvius in Chryse] Ita Ms. R. Cujus fragmenta crebro a Cicerone, Varrone, Festo, Nonio citantur: vulgo *Anchise*, cujus nullus, quod sciam, meminit.

Linguam] *Lingua* Vet. Editio. Intelligit autem caput promontorii, quod in altum tenditur.

CAP. XVIII. *Exsuperantiæ*] Eminentiæ. Cicero v. Tusc. 'nonne omnem exuperantiam virtutis oderunt?'

Quum M. Nævius] Eandem historiam ita narrat Val. Max. lib. III. c. 7. 'Diem illi ad populum M. Nævius tribunus pleb. aut (ut quidam memorant) duo Petilii dixerant: quo ingenti frequentia in forum deductus, rostra conscendit, capitique suo corona triumphali imposita, Hac, inquit, Quirites, die Carthaginem magna sperantem leges vestras accipere jussi: proinde æquum est vos mecum ire in Capitolium supplicatum. Speciosissimam ejus deinde vocem æque clarus eventus secutus est: siquidem et Senatum totum, et universum equestrem ordinem, et cunctam plebem Jovis maximi pulvinaria petens, comitem habuit. Restabat ut tribunus apud populum sine populo ageret, desertusque in foro cum magno calumniæ suæ ludibrio solus moraretur: cujus devitandi ruboris causa in Capitolium processit, deque accusatore Scipionis venerator est factus.' Vide etiam Livium lib. XXXVIII. c. 50. et seq. qui in indice Orationis P. Scipionis nomen M. Nævii inveniri affirmat.

Memoria, &c.] Similis fere Oratio extat apud Livium.

Insperabilem] Insperatam, quæ evenerit Romanis nihil tale cogitantibus.

§ 2 *Relicto tribuno*] Valerius in Capitolium quoque processisse tribunum commemorat, Livius solum relictum cum servili comitatu, et cum præcone, qui ex rostris reum citabat, affirmat.

In Capitolium] Addit Livius etiam alia Deorum templa circuiisse. Postmodum tamen Scipio iterum vocatus, cum frater L. Scipio valetudine absentiam ejus excusasset, Liternum abiit, ubi defunctus est: variant tamen auctores, teste Livio l. XXXVIII. Vide eundem cap. 56. ubi pro illo egregia Oratio occurrit Tib. Sempronii Gracchi.

A. Marco, &c.] Cujus etiam extitisse Orationem de pecunia Regis Antiochi testatur Livius.

Comparati] Vel mercede vel alio quocunque modo.

Prædæque] Præda in publicis belli actibus erat Populi Romani, ejus dispensandæ arbitrium aliquod Imperatoribus belli concedebatur, ita tamen ut rationes reddere deberent, alioqui in peculatus crimen incidebant. Vide Grot. de Jur. Bell. lib. III. cap. 6.

§ 3 *Ibi Scipio exurgit*] Livius scribit P. Scipionem, quum librum rationis ejus Lucium fratrem adferre jussisset, 'inspectante Senatu suis ipsum manibus concerpsisse, indignantem quod quum bis millies in ærarium detulisset, quadragies ratio ab se posceretur.' Vide quoque Val. Max. lib. III. cap. 7.

E sinu togæ] Contractis togæ oris in medio fit sinus vel capacitas. Vide tamen Turn. lib. II. Adv. c. 26.

CAP. XIX. *Si plurimo cibo*] Vide Plutarchum de Ed. lib.

Veterni] Quo morbo qui laborant, gravi somno et stupore premuntur.

Eluci] Ita Cod. Reg. Vulgo, *advertimusque hinc elici tarditatem*, vel, ut quidam libri, *animadvertimusque*. Elucus autem juxta Gellium nostrum lib. XVI. cap. 12. tarditatem quandam animi ac stuporem denotat. A Græco, ut videtur, ἀλύκη, quod similem languorem denotat. Hesychius χάσμησιν appellat, quia oscitationem comitem habet. Hinc Erotianus in Lexico: ἀλύκη, ἀπορία μετὰ χάσμης. Vide Salmas. ad Solinum pag. 1279.

Capys] Legendum arbitror *Cato:* ita Nonius pluribus locis Varronem citat, quanquam ablativo casu *Cato*, corrupte pro *Catone*, nisi *Catus* fuerit inscriptio, ut prudentiam in educandis liberis denotet.

CAP. XX. *Ex animi tui sententia*] Hæc verba in jurejurando exigendo præmittebantur, quæ significabant, 'jura bona fide ad id quod rogabo,' deinde addebant censores, 'tu uxorem habes?' Cicero in Academicis: 'Quam rationem etiam majorum nostrorum comprobat diligentia, qui primum ex sui ANIMI SENTENTIA quemque jurare voluerunt.' Hanc formulam jurisjurandi etiam proponit Eumolpus apud Petronium. Livius quoque hæc solennia verba usurpat.

Canalicula] Vulgo, *canicula*, a morsu. Sed canalicolæ dicti olim 'homines forenses, quod circa canales fori consisterent,' ut Festus testatur. Plautus in Curculione: 'In foro infimo boni homines atque dites ambulant, In medio propter canalem ostentatores meri.' Canalicula itaque dictus homo scurrilis dicacitatis. Per canales autem intelligit Salmasius cancellos tribunalis, quos Græci δρυφάκτους appellant, atque ita Festi locum interpretatur. Canalicola igitur homo forensis, dicax, qui jura cavillationibus perturbat. Vide Salmas. ad Histor. Augustam pag. 484. et ad Tertullianum de Pallio, Lipsium quoque lib. III. Elect. cap. 2.

Ridicularius] Gaudet talibus antiquis vocabulis Auctor Noster. Ita alibi 'vulgarius,' 'singularius.'

Uxorem habes] Censores cum primis curam habuere rei uxoriæ, ne quis civis Romanus cœlebs et sine uxore esset, quia propagatio sobolis tum ad dignitatem, tum ad æternitatem urbis pertinebat. Cœlibatus itaque legibus coërcebatur, matrimonia privilegiis et favore publico fulciebantur. Ideoque cœlibes pœnæ nomine pendebant æs, quod 'uxorium' Festo dicitur, quod primi exegisse videntur M. Furius Camillus et M. Posthumius censores anno ab U. C. CCCL. quorum memorabilia contra cœlibatum extant verba.

Sed non ex animi tui sententia] Vetus Edit. Ven. *non hercle*. Justus Lipsius legebat, *ex animi mei sententia*. Petebat Censor, ut jurans ex animi sui sententia verum diceret, utrum cœlebs esset, vel uxorem haberet, alter verba intorquens respondit præter expectationem, se non habere uxorem, qualem ex animi sui voluntate vellet habere. Eundem vel similem saltem jocum habes apud Ciceronem lib. II. de Orat. inter Catonem Censorem et Nasicam. Et huc respexisse videtur Auctor Noster. Vide Lips. lib. I. Var. Lect. cap. 1. si retineamus, *ex animi tui sententia*, Censorem cavillatus est, quasi pronior in uxorem suam fuerit, neque ex animi sententia illa potiri posset, vel quod illi fortunam suam invideret.

In ærarios retulit] Asconius in Divinat. 'Qui plebeius erat in Cæritum tabulas referebatur, et ærarius fiebat, ac per hoc non erat in albo centuriæ suæ, scilicet ad hoc ut civis esset: sed tantummodo ut pro capite suo tributi nomine æra penderet.' Suffragiis itaque privabatur, ut testatur Auctor Noster lib. XVI. cap.

13. Vide et Strabonem lib. v. et Horatium lib. II. Epist. 6. Censorum munus erat, adimere senatori curiam, Equiti equum, plebeio tribum, aut suffragium. Nonnunquam tamen, si gravius incideret peccatum, etiam senatores vel equites tribu moti, aut ærarii facti sunt. Vide Livium lib. IV. et lib. XLIV.

Causamque] His animadversionibus semper subscriptæ fuere causæ, nisi in præteritione senatorum, cui rationem adscribi haud veteris instituti fuisse tradit Livius lib. XXXIX.

§ 2 *Allucinantis*] Soluti, torpidi. Nonnulli hoc nomen ab ἀλύκη derivant, quod languorem cum oscitatione denotat. Psellus de veteribus medicinæ vocabulis: ἀλύκη ἡ μετ' ἐκλύσιος ἀπορία. Ita *alucinari* scribendum esset.

Oscedo] Vitium quo sæpe oscitando os deducimus. Sereno tamen ulcera oris denotat, 'Hinc oscedo fugit, cedunt quoque vulnera linguæ.' Sicuti Isidorus quoque interpretatur, lib. IV. Orig. cap. 8. Vide Turneb. Advers. pag. 314. Marcello Empirico etiam scorbutus ita appellari videtur.

§ 3 *Sabinus Massurius*] Vide supra lib. III. cap. 16.

Strigosum] Morbum hunc esse jumentorum Nonius testatur, 'qui corpora stringat aut fame aut alia vitii causa.' Intellige hic 'macilentum.'

Uberrimum et habitissimum] Succi admodum plenum et pinguem.

Servus] Abest a Badiana editione et Ms. R. non male propter ea quæ sequuntur.

Statius] Is fortasse aut alius ejusdem nominis libertinus Stauro stomachanti paupertatem patris objecerat, qui quamvis patritius et nobilis, carbonariam tamen exercuisset. Ex eo natam ferunt legem Liciniam et Mutiam, auctore Scauro, Coss. latoribus, de regundis civibus, quæ bellum Italicum magna ex parte conciliavit, quod cum vix liber esset aut civis, aut ne civis quidem, tam superbe principem Senatus appellasset. Turn. lib. I. p. 109.

In cognomentum] Serius stirpis nomen factum, ut ostendit de Statio Papinio Gevartius: servi autem manumissi vel nomen mutabant, vel patroni addebant suo.

Cælius Statius] Lege *Cæcilius Statius*, ut Editt. Vett. cujus versus in Scaurum extant apud Cic. l. II. de Orat.

LIBER V.

Cap. i. *Musonium philosophum*] De quo Philostratus in vita Apollonii, atque ejusdem, ut puto, sunt fragmenta, quæ leguntur apud Stobæum. Alter quoque Musonius fuit Juliani tempore, cujus mentionem fecit Eunapius in vita Proæresii. Vide Suidam.

Si summo] Vett. Editt. *de summo.* id est, ex intimo pectore.

Si clamitant etiam] Formulam proponit Cicero lib. iii. de Orat. 'BENE ET PRÆCLARE! BELLE ET PRÆCLARE!' vel ut Græci, *καλῶς, σοφῶς, ἀληθῶς.* Vide Plutarchum de Audit. Nonnunquam et nutu, gestu, vel manuum applausu laudabant. Quintil. lib. v. Inst. c. 2. 'At nunc,' inquit, 'proni atque succincti ad omnem clausulam non exurgunt modo, verum etiam excurrunt, et cum indecora exultatione exclamant.'

Frequentamentis] Iteratis numeris, modulisque. Vide supra.

§ 2 *Animus is*] Ad *inquit* quoque vocula *is* referri potest.

Et pudeat tacitus et pœniteat] Cum cætera sint personalia, etiam hæc esse videntur. Quod raro apud idoneos auctores iuvenias. 'Pudent' etiam occurrit apud Terentium, 'pœnitent' apud Justinum. Vide Vossium de Anal. lib. iii. cap. 42.

Poëtarum sapientissimus] Cum Ulysses lib. xii. 'Oδ. labores suos recensuisset, lib. sequenti hic versus occurrit: *Ὣς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.* Quod expressit Virg. lib. ii. 'Conticuere omnes, intentique ora tenebant.'

§ 3 *Ulyxi*] De talibus genitivis affatim Voss. de Analog. lib. ii. cap. 9.

Obstupidos] Legitur quoque in Ms. *obstipidos.* Pierius Valerianus in multis Ms. Variorum auctorum *obstipuit* se invenisse testatur, pro *obstupuit.* Palmerius in spicilegio legebat *obstitos,* quod 'attactos cœlo' apud Festum Cloatius et Ælius Stilo interpretantur: atque ita attonitos et obstitos recte jungi idem Palmerius arbitratur: sed serva vulgatam lectionem.

Ad origines usque vocis permanentibus] Vett. Editt. *permanantibus.* Vult dicere delinimenta aurium ita ad linguam pervenisse, ut præ oblectatione nimia frenum linguæ cohiberetur. Illud delinimentum *κηληθμὸν* Homerus appellavit, cum superiori versui, quem citavi, addit, *Κηληθμῷ δ' ἔσχοντο κατὰ μέγαρα σκιόεντα.* Didymus *κηληθμὸν, θέλξιν, τέρψιν, κήλησις γὰρ δι' ᾠδῆς τέρψις, καὶ ἡδονή.* 'Delinimentum' vocavit hic Gellius.

Cap. ii. *Bucephalas*] Ita et Strabo lib. xv. et Plutarchus. Vulgo, *Bucephalus.*

Cares] Chares Mitilenæus intelligitur, qui Historiam Alexandri Magni conscripsit. Citatur aliquoties ab Athenæo et Plutarcho in vita Alexandri.

Talentis tredecim] Id est, 7800. Scutatis sive Philippeis: eandem summam referunt HS. cccxii.

Regi Philippo donatum] Philonicus Thessalus hunc equum Philippo obtulit venalem, ut testatur Plutarchus in vita Alexandri.

Bello Indico] Contra Porum juxta Hydaspem fluvium. Vide Curtium

lib. VIII. et Plutarchum in Alexandro, Diodorum Siculum lib. XVII. Arrianum lib. V.

Animam expiravit] Plutarchus in Alexandro: 'Ex prælio cum Poro commisso Bucephalas mortuus est, non extemplo, sed post, ut plerique produnt sub vulnerum curatione; ut Onesicritus est auctor, ob senium labore confectus, nam triginta annorum ætate eum decessisse refert.

Bucephalon appellavit] Salmasius legit *Bucephalen*. Straboni lib. XV. Stephano, et Hesychio Βουκεφάλεια appellatur, Bucephala, vel potius Bucephale Plinio et Ptolemæo. Ita Græci dicunt Εὐρώπη et Εὐρώπεια, Κασσιόπη et Κασσιόπεια, Καλλιόπη, Καλλιόπεια. Vide Salmas. ad Solin. pag. 893.

CAP. III. *Protagoram*] Hujus historiæ Laërtius meminit hunc in modum. Καὶ πρῶτος τὴν καλουμένην τύλην, ἐφ' ἧς τὰ φορτία βαστάζουσιν, εὗρεν, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ παιδείας. φορμοφόρος γὰρ ἦν, ὥς καὶ Ἐπίκουρός πού φησι, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἤρθη πρὸς Δημόκριτον, ξύλα δεδεκὼς ὀφθείς. id est, 'et primus quidem invenit τύλην' (τύλη vel τύλος Scholiasti Aristophanis denotat clavum ligneum) 'in qua onera portant, ut Aristoteles in libro de Disciplina refert. Erat enim, ut commemorat Epicurus, bajulus. Atque hoc modo delatus est ad Democritum, quum ligna ligasse visus est.' Cæterum neque Plato, neque Plutarchus, neque Laërtius tam diffuse atque Gellius historiam hanc commemorant.

Plato libro illi inclyto] In dialogo, qui Protagoras, sive Sophistæ, inscribitur.

In Abderam oppidum] Urbem Thraciæ non longe a Nessi fluminis ostio, quam Teiorum coloniam fuisse Herodotus lib. I. testatur. Hinc forsan Eupolis apud Laërtium illum Teium appellavit.

Caudices ligni] Caudex vel codex Veteribus appellatur plurium tabularum contextus, ut testatur Seneca c. 13. de Brev. vitæ. Vide et Nonium, ubi de codicariis navibus agit.

§ 2 *Democritus*] Qui ex atomis, quibus figura et varietas innumera, coagmentata omnia tradidit, omnemque motum ab iisdem fieri. Quæ sententia quoque Epicuri fuit. Idem sentiebat atomorum vertiginem causam omnis generationis esse, ipsumque solem ex hujusmodi vertiginibus, tumorumque circumferentiis esse compositum, infinitos esse mundos. Vide Laërtium in ejus vita, Hesychium Illustrem, Valer. Maxim. lib. VIII. cap. 7. Euseb. lib. X. προπ. cap. 2.

Incohibili] Quod cohiberi nequibat.

§ 3 *Benefaciendi*] Solerter aliquid agendi.

Insincerus quidem philosophus] Hic primus relicto sincero et ingenuo philosophandi more, ad sophismata, et ineptas argutias et contortiunculas animum appulit. Exemplum ejusmodi argutiarum extat apud Auctorem nostrum lib. V. c. 10. et Apuleium Flor. 18. Plato in Zenone testatur eum, cum annos sexaginta vixisset, gloriatum fuisse, se per quadraginta annos juventutem corrupisse. Sophisticen quoque exagitat Plato, in Dialogo cui nomen 'Protagoras.' Vide Laërtium in vita Protagoræ, Athenæum lib. VIII. et Suidam.

Acerrimus sophistarum] Cicer. lib. I. de Nat. Deor. 'Abderites quidam Protagoras, cujus a te modo facta est mentio, sophistes temporibus illis quam maximus.'

Pecuniam quippe ingentem] Laërtius centum minas exegisse a discipulis singulis affirmat. Centum minæ valent mille scutatos sive ducatones. Singulæ enim minæ valent centum drachmas sive denarios. Hic autem primus philosophorum mercede docuit, magnasque divitias possedit, ut auctor est Plato in Zenone.

Τὸν ἥττω λόγον, &c.] Id est, 'Inferiorem causam superiorem efficere.' Meminit quoque τῶν λόγων Aristophanes ἐν Νεφ. vs. 114. et vs. 881. ubi innocentissimo Socrati insultat. De Gorgia Leontino refert Cicero lib. II. de Fin. de quacunque quæstione dicere solitum. 'Audax,' inquit Cicero, 'negotium dicerem impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostros esset. Sed et illum quem nominavi, et cæteros Sophistas, ut e Platone intelligi potest, lusos videmus a Socrate.' Vide Basilium magnum ad Libanium Sophistam.

Cap. IV. *Apud Sigillaria*] Vicum intelligit Romæ, ubi signa et imagunculæ, sigilla, aliæque merces, etiam libri venales exponebantur. A sigillis illis Festum Sigillarium nomen accepit. De quo Festo ejusque origine agit Macrobius lib. I. Sat. c. 10. et 11. Vide supra l. II. c. 3.

Julius Paulus] Poëta illius temporis: addunt Vett. Editt. *Poëta.*

Expositi erant] Prostabant venales.

Fabii annales] Intelligitur Q. Fabius Pictor, qui tempore Annibalis, cum bellum Punicum ultima Italiæ minaretur, vixit, et Historias scripsit, sicut ex Appiano in Annibalicis, et Livio lib. XXI. et Dionys. Halic. lib. I. Antiq. liquet. Vide supra l. I. c. 12.

Ex plebe alter Consul factus est] L. Sextius primus ex plebe factus Consul, et collegam habuit L. Æmilium Mamercum. Vide Livium lib. VI. contigit hoc anno ab U. C. 388.

Duoetvicesimo] Nonius tamen legit *duodevicesimo.* Ubi legendum *duoetvicesimo, vel duovicesimo:* nam *duodevicesimus* decimum octavum denotat. Juxta Nonium autem vicesimum secundum significat. Emendandus itaque Nonius cum exemplis, quæ adducit. Ex Gellio autem hæc mutuatum fuisse more solito non vane arbitror. Finis enim hujus capitis mutilus est.

Cap. V. *In libris veterum*] Exscripsit hæc Macrob. lib. II. c. 2.

Bellum populo Rom. facturus] Instigante Annibale, 'qui in Africa victus, profugus, et pacis impatiens, hostem populo Romano toto orbe quærebat,' ut loquitur Florus lib. II. cap. 8.

Convertebatque] Exercitum producendo monstrabat.

Currus cum falcibus] Persarum hæc militia, qui falcatis curribus obvia quæque proterebant. Vide Stewechium ad Vegetium, qui icones quoque exhibuit. De falcatis curribus ita Curtius lib. IV. 'Ex summo temone hastæ præfixæ ferro eminebant. Utrinque a jugo ternos direxerant gladios, et inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum. Aliæ deinde falces summis rotarum orbibus hærebant, et aliæ in terram demissæ; quicquid obviam concitatis equis fuisset amputaturæ.' Contra quadrigas falcatas, tribulos aliaque machinamenta ferrea acuminata Romani spargere soliti, ut Vegetius testatur, etiam contra camelos, ut Herodianus lib. IV. Murices quoque vocant Curtius et Valerius Maximus, qui in quamcunque partem inciderint, suos protendunt aculeos, unde et dolose in terram, contra hostes, equosque conjici solebant.

Elephantos cum turribus] Quos primus Pyrrhus Epirotarum Rex in aciem duxit, turres dorsis eorum imponebantur, ex quibus milites pugnabant, tela hastasque jacientes, ut Polybius lib. V. ostendit. Complures milites turribus imponebantur, nonnunquam sexaginta, ut a Julio Cæsare factum testatur Plin. lib. VIII. c. 7. Elephanti autem partis utriusque periculo in aciem deducebantur, eo quod hæ bestiæ in suos frequenter se converterent, teste Appiano de Bellis Punicis.

Monilibus, phaleris] Monile proprie

ornamentum muliebre ex gemmis, quod ex collo dependet, teste Isidoro lib. XIX. c. 31. περιτραχήλιος κόσμος Græcis dicitur. Et Virgilius lib. I. Æneid. collo monile tribuit. Lib. VII. Æneid. vs. 278. monilia cum phaleris confundit, cum inquit, 'Aurea pectoribus demissa monilia pendent.' De phaleris vide quæ dixi l. II. c. 12. Quicquid autem fronti, maxillæ, pectori equorum ornamenti addebatur, communi vocabulo phaleras nominasse videntur. Fronti Suidas, maxillæ Herodotus, pectori Servius et Plinius tribuunt. Proprie autem phaleræ equorum, monilia hominum dicuntur. Phaleræ tamen etiam hominibus aliquando tribuuntur. Juvenal. Satyr. ult. 'Ut læti phaleris omnes, et torquibus omnes.' Phaleræ demissæ ad pectus pendebant, torques collum magis stringebant et ambibant. Vide Lips. l. v. de mil. Rom. cap. 17.

Ignaviam imbelliamque militum] Facile victus a Scipione Antiochi exercitus. Apparatum illius quoque describit Florus lib. II. cap. 8. 'Hic rex, incredibile dictu, quibus auxiliis, quibus copiis consederat: trecenta millia peditum, equitum, falcatorumque curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpura, argento, et suo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine sua; ad hoc imbre, qui subito superfusus, mira fœlicitate Persicos arcus corruperat: primum trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt: victo et supplici pacem atque partem regni dari placuit, eo libentius, quod tam facile cessisset.' 'Imbellia' autem hic nove pro imperitia belli ponitur.

Cap. VI. *Sed triumphum procurant*] Virtutis tamen causa oleagineam militibus quoque donatam Dio l. XLIX. testatur. Quos auctores habuerit Gellius, quia ipse non adsignat, dici vix potest. Forsan Claudium Saturninum secutus est, quem præstantissimum in hac materia citat Tertullianus c. 5. de Corona mil.

Triumphales coronæ] Quæ a sociis et amicis gentibus mittebantur Imperatoribus, atque in triumpho præferebantur, numero frequenti. In Scipionis Asiatici triumpho aureas coronas 234. Livius numerat, Appianus in Cæsaris 2822.

Aurum coronarium] Non tantum coronæ, sed aurum postmodum ad coronas missum, etiam cum gravi exactione in aliis causis. vide tit. Cod. lib. X. de Auro coronario. Lege Lips. de magn. Rom. lib. II. c. 9.

E lauru erant] Propter paupertatem, ut Festus affirmat.

Obsidionalis] Castris totis obsidione liberatis, ut Plinius testatur lib. XXII. cap. 5. Idem innuere videtur militem Imperatori hanc dedisse, si totus exercitus unius virtute obsidione liberatus esset. Cæterum ad alios quocunque modo obsessos recte hoc extenditur.

Ut fieret e gramine] 'Quia,' ut loquitur Plinius, 'summum victoriæ indicium erat herbam porrigere victos.'

§ 2 *Quernus*] Vet. Edit. *querceus*. Ex glandibus victitari solitum etiam Plinius et Gal. lib. II. de Alim. fac. testantur.

Etiam ex ilice] Plinius: 'Civica iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Jovi sacra. variatumque et cum quercu est, ac data ubique quæ fuerat, custodito tantum honore glandis.'

§ 3 *Civicam coronam tum dari solitum*] Leges has præscribit Plinius lib. XVI. cap. 4. 'Civem servare, hostem occidere, utque eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die, utque servatus fateatur, alias testes nihil prosunt, ut civis fuerit. Auxilia' (i. e. auxiliares copiæ) 'quamvis Rege servato decus id non dant. Nec

crescit honos idem Imperatori conservato, quoniam conditores in quocunque cive summum esse voluere. Accepta licet uti perpetuo. Ludos ineunti semper assurgi, etiam ab Senatu in more est. Sedendi jus in proximo Senatuì. Vacatio munerum omnium ipsi, patrique, et avo paterno.' Causas cur querna daretur corona, Plutarchus Qu. Rom. 92. proponit.

§ 4 *L. Gellius*] Qui circa annum U. C. DCLXXXII. consulatum gessit cum Cn. Cornelio Lentulo, et cum eodem annis tribus post censor factus est. Vide Ciceronem pro Balbo, et in Verrem, Plutarchum in Crasso, aliosque.

Muri pinnis] Aut turribus.

Insigne valli] Ideo et vallaris appellata.

§ 5 *Navium rostris*] Navalem simplicem rostris navium non distinctam fuisse arbitratur Lips. l. v. de mil. Rom. cap. 17. aut certe aliqua nota diversam fuisse a Rostrata. Hæc enim in summo pretio, et non iis data, qui in navim aliquam transcendissent, (sæpe id factum,) sed qui navale aliquod magnum decus aut victoriam magna industria peperissent. Data ducibus, et similis aliquatenus obsidionali. Classicam, quæ ducibus dabatur, majoris fuisse pretii, vix dubitari potest, et raro vel vix unquam illam concessam fuisse Dio Cassius lib. XLIX. ostendit, cum dicit, 'Agrippam corona rostrata aurea donavit, quod neque ante neque postea cuiquam contigit.' Vide et Velleium lib. II. cap. 81. Livium Epitoma 129. Senecam lib. III. de Benef. c. 32. Duo exempla refert Plin. lib. XVI. cap. 4.

Ovandi autem] Plutarchus in Marcello ab ove nomen arcessit, quod in ovatione oves non tauri vel boves sacrificarentur, uti in triumpho fieri solitum. Et recte. Festus tamen a militari gratulantium clamore originem accipisse arbitratur, Dionysius Halycarn. ἀπὸ τῆς εὐάστης. De ovatione vide Alex. ab Alex. Gen. Dier. lib. VI. cap. 17. et Onuphrium Panvinium de Triumpho.

§ 6 *Myrteam coronam*] De qua ita Plinius lib. XV. cap. 29. 'Bellicis quoque se rebus inseruit: triumphansque de Sabinis Posthumius Tubertus in consulatum (qui primus omnium ovans ingressus urbem est, quoniam rem leviter sine cruore gesserat) myrto Veneris victricis coronatus incessit, optabilemque arborem etiam hostibus fecit: hinc postea ovantium fuit corona.' A myrto quoque Venus olim Myrtea dicta, quam postmodum Murciam appellarunt. Ita Plinius eodem cap. Varro lib. IV. de L. L. Plutarchus Qu. Rom. 20. testantur. Murcia tamen etiam marcoris et desidiæ Dea, de qua Arnob. lib. XIV. Tertullianus lib. de Spectac. c. 8. Augustinus lib. IV. de Civ. Dei cap. 16.

Bello fugitivorum] Duce Spartaco. De hoc bello ita Velleius Paterculus lib. II. c. 30. 'Dum Sertorianum bellum in Hispania geritur, LXIV. fugitivi e ludo gladiatorio Capua profugientes, duce Spartaco, raptis ex urbe gladiis, primo Vesuvium montem petiere; mox crescente indies multitudine, gravibus variisque casibus affecere Italiam, quorum numerus in tantum adolevit, ut qua ultimo dimicavere acie, XL. millia hominum' (Eutropius LX. Appianus vero ad C. et XX. millia extendit, Orosius, Liviique Epit. medium tenuisse videntur) 'se Romano exercitui opposuerint. Hujus patrati gloria penes M. Crassum fuit, mox Romanorum omnium principem.' Vide Florum lib. III. c. 20. Plutarchum in Crasso, Liv. Epit. 96. Eutrop. VI. Oros. l. v. c. 24.

§ 7 *Equo vehentem*] Id est, vectum. Ita cum Lucretius Tricipitinus de Æquis et Volscis triumpharet, Veturio concessum a Senatu, ut sine legionibus equo veheretur. Ita Claudius Nero bello Punico secundo eques

sine militibus urbem introivit. Plerunque tamen pedites urbem ingrediebantur.

CAP. VII. *Persona*] Non admittit hanc derivationem Scaliger lib. IV. de L. L. Vide Voss. lib. II. Inst. Poët. c. 28. forsan a Græco περιζώνη, ut voluit Scaliger: ζῶσθαι autem induere Græcis teste Pausania denotat. Ita ab integumento persona dici potuit.

Claros canorosque] Imo obscuriores.

Vocabuli formam] Derivatione literam productam esse innuit: quod in derivativis aliquoties contingit, cum in primitivis brevis sit litera, vel syllaba.

CAP. VIII. *Ipse Quirinali lituo*] Extant versus lib. VII. Æneid. vs. 187. Lituus erat incurvus baculus, quo augures cœli spatia designabant, quia manu non licebat: tali baculo uti solebat Romulus augurii peritus, sicut Plutarchus in Romulo refert. Quirinalem itaque lituum dixit, qualem postea Quirinus vel Romulus habuit, nisi Martis baculum quis intelligat; nam ante Romulum Mars Quirinus appellatus fuit. Quemcunque tamen regium baculum sive sceptrum intelligere hic quis potest. Vide et Macrobium lib. VI. cap. 8. Saturn. qui suo more hæc ex Gellio transcripsit. Illustrat Turnebus lib. IX. c. 10. et lib. XXX. cap. 5.

Trabea] Toga Regum et augurum de cocco et purpura, teste Servio. Vel erat vestis segmentata trabibus purpura expressis.

Ancile] Scutum, ita dictum vel quod ἀγκύλον sive incurvum esset, ut placuit Plutarcho in Numa, vel 'ab ancisum, quod ea arma ab utraque parte incisa essent,' ut Varro loquitur. Vide et Festum.

§ 2 *Victorem Buten*] Virg. v. Æneid.

In medium, &c.] Extat versus l. v. Æneid. vs. 401.

Cæstus] De Cæstibus alibi diximus. Vide Mercurial. de Arte Gymnast. lib. II. c. 9. Manut. de Quæst. per Epist. lib. I. c. 8. Turneb. lib. XIV. c. 4.

§ 3 *A tuba*] Cicero lib. I. de Divinatione. 'Romuli lituus, id est, incurvum et leviter a summo inflexum bacillum, quod ab ejus litui, quo canitur, similitudine nomen invenit.'

Λίγξε βιὸς] Id est, 'insonuit arcus.' Extat locus Iliad. Δ. vs. 125. λίγχω 'sono,' 'strideo.' Didymus λίγξε, ποιόν τινα ἦχον ἀπετέλησε. Hesychius λίγξαντα interpretatur ἠχήσαντα. Sed potius a λιτὸς lituus deducitur quod tenuis, et acuti soni sit. Ennius: 'Inde loci lituus sonitus effundit acutos.'

Et lituo] Versus extat Æneid. VI. vs. 167.

CAP. IX. *Filius Crœsi*] Hunc Atym vocat Solinus cap. 7. Alium ab Aty statuit Herodotus, quem jaculo interemptum ab Adrasto refert.

Quum jam per ætatem] Id est, cum jam ætas idonea esset ad loquendum: 'Semestris tamen,' juxta Plinium, 'locutus est Crœsi filius in crepundiis, quo prodigio totum id concidit regnum.' Ita ante ætatem locutus, et postmodum mutus factus fuisset. Sed potuit hic alter esse Crœsi filius, de quo Plinius loquitur.

Bello magno] Contra Cyrum, qui urbem Sardes Regiam Crœsi occupaverat.

Deducto] Aliter, *educto:* forsan *diducto*, ut alludat ad idem vocabulum, 'diducto gladio,' et 'diduxit os.'

§ 2 Ἄνθρωπε] Id est, 'O homo, ne occidas Crœsum.' Vide Herod. l. I.

Quispiam] Pro, *quidam.*

Αἴγλης] Valerius Max. lib. I. tit. de Miraculis, 'Ægles Samius athleta mutus, cum ei victoriæ quam adeptus erat titulus et præmium eriperetur, indignatione accensus vocalis evasit.'

Ipsos] Forsan, *ipsum:* per *ipsos* alioqui intelligit, qui ejusdem partes sequebantur.

Adhæse] Glossarium Gellii, quod edidit Barthius, 'adhæse loqui, balbutire, male pronunciare.' Per omne itaque vitæ tempus expedite locutus est.

CAP. X. Ἀντιστρέφοντα] Vide Aristotelem lib. II. Rhetor.

Protagoram] De hoc Philosopho vide supra cap. 3. Quintilianus lib. III. Iustit. Euathlum a Protagora decem millibus artem didicisse testatur. Scribit Aristoteles lib. IX. Ethic. Protagoram solitum discipulos interrogare, quanti artem æstimarent, et tantum ab iis accipere solitum. Cæterum quæ hic de Protagora et Euathlo dicuntur, alii auctores Coraci et Tisiæ tribuunt, quos artis illius inventores et principes in Sicilia fuisse testatur M. Tullius.

Euathlus] Hæc periodus abest in Badiana editione typothetarum, ut puto, incuria.

§ 2 *Conjiciendæ, &c. causæ gratia*] Conjicere causam est argumentum causæ judici strictim et per indicem breviter exponere, sive, ut Asconius loquitur, in breve cogere, antequam ipsa causa ageretur. Quod Pandectæ quoque Florentini ostendunt: videtur autem causæ conjectio ex XII. tabulis originem accepisse, in quibus ita habetur: IN. FORO. AUT. COMITIO. ANTE. MERIDIEM. CAUSAM. CONJICITO. Ita regulam quasi causæ conjectionem Sabinus appellavit lib. I. de R. I.

Consistendæque] Consistere quidem dicitur in judicio congredi, sed 'causam consistere' Gellianum est, qui neutra pro activis crebro sumere solet.

§ 3 *Esse obviam*] Vet. Ven. *isse obviam*, id est occurrere, diluere alia captione.

Sed majus] Vulgo, *sed magis, &c. proludium est*. recte in Ms. R. *prolubium est*, id est, lubido, voluntas. Quo vocabulo etiam utuntur Antiqui, teste Nonio in 'Prolubium.'

§ 4 *Dubiosum*] Pro *dubio:* dixit et etiam alibi Gell. lib. III. c. 3.

CAP. XI. *Biantis*] Bionis hoc dictum fuisse refert Diogenes Laërtius.

Ἤτοι καλὴν ἕξεις] I. e. 'Aut pulchram habebis,' (Ven. Vet. pro ἕξεις legit ἄξεις,) 'aut deformem. Et si pulchram ducas, habebis communem, si deformem, habebis pœnam. Alterutrum autem non est bonum. Non ducenda igitur uxor.' Citat Hieronymus l. I. contra Jovinianum Theophrasti librum, in quo quæritur, an sapienti ducenda sit uxor.

Εἰ μὲν καλὴν ἕξω] Ven. Vet. legit ἄξω. id est, 'si quidem pulchram ducam, non habebo pœnam: si vero deformem, non habebo communem. Ducenda igitur uxor.'

§ 2 *Πρότασις est, &c.*] 'Propositio est, aut pulchram habebis, aut deformem.'

§ 3 *Q. Ennio in Menalippa*] Ex hac quoque tragœdia citant versus Nonius, Priscianus lib. X. Macrobius lib. VI. c. 4. Juvenalis Satyra VIII. 'Ante pedes Domitî longum tu pone Thyestæ Syrma, vel Antiopes, seu personam Menalippes.' Menalippe autem, a Neptuno compressa, exposuit liberos in stabulo patris. Varro lib. II. de Re Rust. cap. 5. 'Hanc esse qui filios Neptuni e Menalippâ servarit, ne in stabulo infantes grex boum obtereret.' Dionysius quoque Halycarnass. De Fig. Locut. et Eusebius de Præp. Evang. Euripidem similem tragœdiam scripsisse refert, in qua sapiens Menalippe egregie suam personam agebat. Ad hanc fabulam agendam gestu, maxime opus fuisse Cicero lib. I. de Offic. testatur: 'Qui voce freti sunt Epigonem, Medeamque, qui gestu, Menalippam, Clytemnæstram eligunt.' Pro *Menalippa* Ennii legunt quoque nonnulli *Menalippo*, qui Tydeum occidit. Ita quoque versus Juvenalis supra citatos legit vetus ejusdem Poëtæ Scholiastes.

CAP. XII. *In antiquis spectionibus*] Vulgo *spectationibus*. 'Spectio in auguralibus ponitur pro adspectione,' ut testatur Festus. Varro lib. v. de L. L. 'Spectare dictum a specio antiquo, quo etiam Ennius usus: Vos epulo postquam spexit. Et quod in auspiciis distributum est, qui habeant spectionem, qui non habeant.' Intelligit hic vel antiqua auguralia verba, vel inscriptiones, quæ spectando leguntur.

Ædes Vejovis] A Romulo Nonis Martiis dedicata. Quæ erat in regione VIII. juxta P. Victor. Vide Fastos Ovidii lib. III. et Dion. Halic. lib. II.

A juvando] Alii a Jova vel Jehova deducunt. Certe ab hac voce corrupte ἰάω, et ἰάζω, et ἰεύω nomen suum accepere, et hinc fortasse Græcorum Ζεύς. Jupiter autem tanquam Jovis Pater, sicut Græcis Ζεὺς πατήρ.

§ 2 *Dijovis*] Quasi Deus Jovis, ut Diana quasi Dea Jana.

Lucetius] Ita et Juno Lucetia dicta, quod lucis auctor sit parturientes adjuvans. Festus: 'Lucetium Jovem appellabant, quod eum lucis esse autorem credebant.' Glossæ, *Lucerius*, Ζεύς. lege *Lucetius*.

Quosdam ne obessent placabant] Ita Pavori et Pallori constituta fana. Liv. lib. I. c. 27. Etiam publice Febri fanum in Palatio dicatum fuit, ut testatur Plin. lib. II. cap. 7. Prudentius Hamartigenia: 'Par furor illorum, quos tradit fama dicatis Consecrasse Deas, Febrem Scabiemque, sacellis.' Ita Plutonem, Furias, Infernalesque Deos placabant. Arnobius lib. III. 'Non commemorabimus hoc loco Deam Lavernam furum, Bellonas, Discordias, Furias, et læva illa quæ constituitis numina taciturnitatis silentio præteribimus.' Vide et Augustinum lib. IV. de Civ. Dei c. 21. Etiam tempestates consecratas fuisse refert Cicero lib. III. Nat. Deor.

Vejovem appellaverunt] Festus tamen 'parvum Jovem,' id est, adolescentem interpretatur. Ovid. 'Vis ea si verbi est, cur non ego Vejovis ædem, Ædem non magni suspicor esse Jovis?' Vetus marmor, FORTUNÆ. JOVIS PUERI PRIMIGENIÆ: ita et Jupiter in Anxure opido imberbis colebatur, et Juno Virgo, quæ Feronia dicebatur. Virg. lib. VII. Æneidos, 'Circæumque jugum, queis Jupiter Anxurus arvis Præsidet, et viridi gaudens Feronia luco.' 'Axurus' tamen legendum Ursinus de Fam. Rom. arbitratur, quasi ἄξυρος, ut in nummo argenteo Pansæ indigitatur ab uno latere, JOVIS. AXUR. VIBIUS. C.F.C.N. ab altero, PANSA. Ipsa etiam urbs Anxur, vel potius Axur, a Jove Axuro nomen accepit, ut præter Servium etiam Acron testatur, ad Horatii lib. I. Sat. V. Ovidius itaque suspicatur 'Jovi non magno' sive adulescenti vel puero ædem illam a Romulo consecratam. Sed Gellius hic noxium numen intelligit. Quem non tantum Vejovem, sed etiam Vedium appellarunt. Martianus Capella de Nupt. Philol. 'In eo perenni strepitu colliditur animarum, quam Vedius adjudicarit impietas, id est, Pluton, quem etiam Ditem Vejovemque dixere.' Papias: 'Vedius, Pluto, vel Orcus.' Vejovis igitur idem qui Jupiter Stygius. Ita enim Plutonem appellavit Virg. lib. IV. Æneidos: 'Sacra Jovi Stygio quæ rite incepta paravi.' Inter supremum, id est, cœlestem et Stygium Jovem distinguit Arnob. lib. II. et III. Silius Italicus lib. VIII. nigrum Jovem appellavit, cum inquit: 'Nigro forte Jovi, cui tertia regna laborant.'

§ 3 *Utroque versum*] In utramque partem.

Vescum] Phylargyrius in IV. Georg. 'Vescum,' inquit, 'tria significat, minutum, edule, et multum.' et in III. Georg. 'Vescas, teneras et exiles. Nam vescum apud Antiquos signifi-

cabat macrum, et quasi quod escam non reciperet.' Festus: 'Vescus, fastidiosus: *ve* enim pro pusillo utebantur. Lucretius vescum dixit edacem, cum ait, Nec mare quæ impendent vesco sale saxa peresa.' Idem: 'Vesculi male curati et graciles homines, *ve* enim syllabam rei parvæ præponebant. Unde Vejovem parvum Jovem, et vegrandem fabam minutam dicebant.' Ita et Plin. lib. VII. c. 20. 'corpore vesco, sed eximiis viribus Tritanum.' Ovid. lib. III. Fastor. 'vegrandia farra coloni Quæ male creverunt, parvaque vesca vocant.' Glossæ: Vescus ὀλιγόσιτος, ὀλιγοδεής. Vide Gellium lib. XVI. cap. 5.

Vehemens] Quasi vemens, a 've' et 'mente,' quod mens perturbata sit: hinc vehemens inserta aspiratione. Vide supra lib. II. Noct. Att. c. 3.

Vegrande] Auget hoc vocabulum, et minuit. Auget in illo versu Persii, 'Ut ramale vetus vegrandi subere coctum.' Minuit in citatis jam versibus Ovidii. Ita Varro de Re Rust. lib. II. cap. 2. 'Vegrandes et imbecillas oves' dixit. Sentit cum Gellio etiam Festus.

Στερητικὸν μόριον] Id est, 'privativam particulam.'

§ 4 *Apollinem*] Macrobius l. I. Saturn. cap. 17. 'Hinc est quod arcu et sagittis Apollinis simulachra decorantur, ut per sagittas intelligatur vis emissa radiorum. unde Homerus, Αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς Βάλλ'. Idem auctor est et publicæ sospitatis, quam creditur Sol animantibus præstare temperie. Sed quia perpetuam præstat salubritatem, et pestilens ab ipso casu rarior est, ideo Apollinis simulachra manu dextra gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra, quod ad noxam sit pigrior, et salutem manus promptior largiatur.' 'Alii,' ut superius eodem capite loquitur, 'cognominatum Apollinem putant, ὡς ἀπολλύντα τὰ ζῶα; exanimat enim et perimit animantes, cum pestem intemperie caloris immittit.' Itaque morbo tali implicitos Ἀπολλωνοβλήτους appellabant, tanquam sagittis Dei tactos. Apollo quoque λοίμιος Lyndiis celebatur.

Capra] Ovid. lib. III. Fastorum, 'Stat quoque capra simul; Nymphæ pavisse feruntur Cretides; infanti lac dedit illa Jovi.'

In tenui labor] Extat l. IV. Georg.

Numina læva] Servius tamen et Philargyrius interpretantur prospera, ut alibi, 'intonuit lævum.'

Averruncus] Θεὸς ἀποτρόπαιος. 'averruncare' enim significat 'avertere:' ut ex Cicerone, Livio, Varrone, aliis, liquet. Legitur quoque *arungus* in vet. edit. Ita legendum *Aruncus*, vel *Auruncus*, ut in Philoxeni Glossis: etiam 'auruncare' Festo dicitur.

Robigus] Qui robiginem a segete averruncare credebatur, ut scribit Varro lib. V. de L. L. Ejus festum Robigalia VII. Kal. Maias, quia tum fere segetes robigo occupat, ut testatur Plinius lib. XVIII. cap. 29. Vide et Festum in 'Robigalia.' Huic Deo canis et ovis extis sacrificabant. Ovid. lib. IV. Fast. 'Flamen in antiquæ lucum Rubiginis ibat, Exta canis flammis, exta daturus ovis.' Instituit hæc sacra Numa Pompilius. Lucum et ædem in regione V. ponit Panvinius, Ædem via Nomentana extra portam Catulariam. De cane cæso et quidem lactente etiam Columella ita loquitur, 'Hinc mala rubigo, virides ne torreat herbas, Sanguine lactentis catuli placatur et extis.' Etiam cane rufa sacra faciebant Caniculæ sideri. Festus: 'Catularia porta Romæ dicta est, quia non longe ab ea ad placandum Caniculæ sidus frugibus inimicum, rufæ canes immolabantur, ut fruges flavescentes ad maturitatem perducerentur:' sicut Romani, ita et Rhodii Deum habuere,

qui rubiginem propelleret. Templum enim iis erat Apollinis Erythibii. Ἐρυθίβην enim rubiginem Græci appellant. Rubigo autem tum segetes lædit, cum udos imbre culmos Sol ardens torret, sicuti Plutarchus de Primo frigido testatur. Contra tamen Plinius lib. XVIII. cap. 27. 'Pleriqne dixere rorem inustum sole aëri frugibus rubiginis esse causam, et carbunculi vitibus: quod ex parte falsum arbitror, omnemque uredinem frigore tantum constare, Sole innoxio.'

CAP. XIII. *Juxta parentes*] Revera post patriam, parentes, et liberos.

§ 2 *Clientes*] Ex Romuli lege hoc profluxit, ut clientes a patronis in capite et fortunis protegerentur. De quorum jure vide Dion. Halyc. et Plutarchum in Romulo. Quin et Provinciales et socii se in clientelam dabant vel toti Senatui, vel proceribus potentioribus.

Hospites] Hæc necessitudo non tantum erat inter privatos, sed etiam inter populos, vel singulos et civitates. Inter Eumenem Regem et Pop. Rom. publicum hospitium fuisse scribit Liv. lib. VII. cujus nota erat tessera hospitalis, et Jupiter hospitalis vindex illius necessitudinis violatæ.

Testimonium adversus clientem] Utrisque tam patrono quam clienti hanc legem imposuit Romulus, ut neque inter se accusare, neque aut testimonio aut suffragio lædere, inimicitiasve exercere licitum esset. Vide Dion. Halycarn. lib. I.

§ 3 *Potiores habitæ*] Prælatæ sunt viris, quod magis defensione egeant non secus atque pupilli.

Pupillarique tutelæ] Vett. Editt. *pupillarisque tutela mulieri prælata*. Stephanus secutus Badium legit *muliebri*, et bene. Pupillaris enim tutela muliebri præfertur propter teneram ætatem: mulieres autem jure antiquo, quamvis pupillæ non essent, in perpetua erant tutela.

Affuissent] Supple patres. Sensus est: Etiam si patres in judicio contra aliquem stetissent, filii tutores adjuvare pupillum tenebantur. Mosellanus ita interpretatur: si tutores filios habuissent, qui accusarent pupillos, tunc parentes, tutores pupillorum, contra suos filios stabant pro pupillis, adeo ut pupilli etiam filiis præferrentur: si Mosellani sententiam sequimur, distinctio adhibenda est non post *affuissent*, sed post *ejus filii*. [Quæ sequuntur ex Addend. subduximus] Quæ ad hæc verba notata sunt, non videntur eorum sensum assequi; sed potius explicanda ex *leg. ult. D. de postul.* ubi Triphonius Jurisconsultus scribit: 'A Principe nostro rescriptum est, non prohiberi tutorem adesse pupillo in negotio, in quo advocatus contra patrem ejus fuisset.' Regula enim est neminem pro eo agere posse, adversus quem fuit advocatus, nec, contra, adversus eum, cujus patrocinium antea suscepit; quod et in eorum liberis obtinet. Ab hac regula excipiuntur tutores, ut patet ex dicta lege ult. quomodo etiam Massurii Sabini verba capienda; cum etiam tutores adversus fiscum agere possint, in ea causa, in qua adversus patrem antea fuerunt fisci Advocati. d. l. ult. et penult. D. eod.

Hospitio] Quo non sine infamia pudicitiæ usus est Cæsar. Suet. in Cæs. cap. 49.

Necessitate] Necessitudine clientelæ.

CAP. XIV. *Appion, qui Plistonices appellatur*] Vulgo, *qui Polyhistor*. Plistonicæ meminit Plin. lib. XXXVII. cap. 15. Clemens lib. I. στρωμ. Tiberii tempore et ultra vixit, nam ab Alexandrinis ad Caligulam legatus fuit, ut Philo pro Judæis. Rerum Ægyptiacarum lib. quinque scripsit, ut testatur Tatianus Orat. ad Gentes. Etiam contra Judæos, cui respondit Josephus adversus Apionem.

Venditator] Jactator: nam vendi-

tantes sua plus nimio commendant.

In circo maximo] Ex Palatini latere meridionali, quod Aventino oppositum jacet: cujus ruinæ hodie cernuntur ab æde S. Anastasiæ, usque ad Severi septizonium. Fornices quadrupliciter altera alteri impositæ, et sedilium directæ lineæ, ut testatur Fabricius in Roma. Vide Bullengerum de Circo, et Panvinum de Lud. Circ.

Venationis] Vide Onuphrium lib. II. de Lud. et Circ. et Vopiscum in vita Probi.

§ 2 *Toris*] Tori sunt eminentes musculosæ partes, quæ nervis vel toris tanquam funibus sunt compactæ.

Comisque] Jubis: jubati ætate leones, generosi. Leænis nullæ teste Plinio lib. VIII. cap. 16.

Fluctuantibus] Forsan, *fluitantibus*: ad comas refertur.

Ad pugnam bestiarum] Hæc pro ratione delicti fugitivorum pœna. Aliquando stigmata et notæ iis inurebantur, qui subverbustæ Festo appellantur.

§ 4 *Hominem et leonem*] Similis historia, quam Seneca lib. II. de Benef. cap. 19. refert, 'Leonem,' inquit, 'in amphitheatro spectavimus, qui unum e bestiariis agnitum, cum quondam ejus fuisset magister, protexit ab impetu bestiarum.' Putat Lipsius eandem esse historiam cum hac Gelliana. Tempora quidem conveniunt, nam Appion eodem tempore vixit, ut ex Josepho, Plinio, aliisque auctoribus liquet. Sed non omnia conveniunt. Scribit Seneca, bestiarium quondam leonis fuisse magistrum, deinde protectum ab impetu ferarum. Quæ hìc paulo aliter narrantur. Extat quoque historia leonis a juvene quodam, dum in Africa exercitum Rex Maurorum Juba duceret, sagitta percussi, qui cum in sylvam sè recepisset, et anno post copias illuc Rex iterum traduceret, ab eodem leone juvenis ille correptus, et dilaceratus est. De Cretensi puero a dracone latronibus occisis erepto, quod illi aliquando familiaris fuisset, vide Ælian. Var. Hist. lib. XIII. c. 46. et Photium in Biblioth.

Terræ illius præside] Confundit proconsulem cum præside Macer JC. l. I. ff. de Offic. procons. 'Nomen præsidis generale est, eo quod et proconsules, et legati Cæsaris, et omnes Provincias regentes, licet senatores sint,' (legendum *non sint*, intelligit enim equites,) 'præsides appellantur.'

§ 5 *Specum quandam*] Specus in masculino, fœminino, et neutro dicitur.

Penetro] Penitus abdo: nove dixit Gellius.

§ 6 *Vestigio pedis*] Ima parte pedis.

A militibus] Militibus stationariis ea cura incumbebat fugitivos servos inquirendi et custodiendi, ut ex toto tit. ff. de servis fugitivis apparet.

§ 7 *Cunctis petentibus*] Populi in arena præcipuum jus, et ad voluntatem ejus Domini se conformabant: pollex autem pressus signum erat favoris et liberationis, conversus contra aversi animi indicium. Vide Lipsium lib. II. Saturn. cap. 22.

CAP. XV. Τὸ δρώμενον] Id est, 'Agens aut patiens corpus est.'

Lucretius] Lib. I.

§ 2 Τὸ τριχῆ διαστατὸν] Id est, 'Trina dimensione distans:' constat enim longitudine, latitudine, et profunditate.

Eamque esse dicunt ictum aëra] Diogenes Laërtius in vita Zenonis: *ἔστι φωνὴ ἀὴρ πεπληγμένος*. Eandem definitionem Seneca lib. II. Nat. Qu. Diomedes lib. II. et Priscianus repetunt. Ideoque Stoici vocem corpus esse affirmabant: verba Laërtii in Zenone hæc sunt: *καὶ σῶμα δ' ἐστὶν ἡ φωνὴ κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς, ὥς φησιν Ἀρχέδημός τε ἐν τῇ περὶ φωνῆς, καὶ Διογένης, καὶ Ἀντίπατρος, καὶ Χρύσιππος ἐν τῇ*

δευτέρῳ τῶν φυσικῶν. Πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν, σῶμά ἐστι· ποιεῖ δὲ ἡ φωνὴ προσιοῦσα τοῖς ἀκούουσιν ἀπὸ τῶν φωνούντων, id est, 'sed et corpus est vox juxta Stoicos, ut ait Archidemus in libro de Voce, et Diogenes, et Antipater, et Chrysippus secundo Physicorum. Omne enim quod facit aliquid corpus est; facit autem vox, quæ a loquentibus ad audientes pervenit.' Idem legas apud Plutarchum lib. IV. de Placit. Philos. cap. 20. et Galenum in tractatu de Præcogn. cap. 5. et Eustathium Il. B. Quinetiam eidem omnia esse corpora statuebant, ne accidentibus quidem exceptis, ut testatur Sextus Empiricus adversus Mathem. et Lucianus in Hermotimo.

Sed plaga ipsa atque percussio] Primus inter Philosophos, teste Laërtio, vocem πλῆξιν τοῦ ἀέρος appellavit. Facit huc locus Platonis, quem citat Plutarchus de Placitis Philos. lib. IV. c. 19. Πλάτων, inquit, τὴν φωνὴν ὁρίζεται, πνεῦμα διὰ στόματος ἀπὸ διανοίας ἠγμένον, καὶ πληγὴν ὑπὸ ἀέρος δι' ὤτων, καὶ ἐγκεφάλου, καὶ αἵματος μέχρι ψυχῆς διαδιδομένην, id est, 'Plato vocem definit spiritum per os a cogitatione' (vel *animo*) 'impulsum, et plagam ab aëre per aures, ac cerebrum, et sanguinem ad animam usque traductam.' Aliud proculdubio est plaga ipsa atque percussio, quam aër percussus. Simili modo loquitur Aristoteles lib. II. de Anim. c. 8. ὥστε ἡ πληγὴ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος ὑπὸ τῆς ἐν τούτοις τοῖς μορίοις ψυχῆς πρὸς τὴν καλουμένην ἀρτηρίαν φωνή ἐστι. Inter πεπληγμένον ἀέρα et πληγὴν etiam recte distinguit Origenes lib. II. et IV. contra Celsum, et Nemesius de Nat. hom. c. 4. Neque illis vox corpus fuit. Concludam Latinis verbis Plutarchi lib. IV. cap. 40. 'Pythagoras, Plato, Aristoteles incorpoream vocem statuunt; non enim aërem esse, sed figuram aëri hærentem et superficiem certo quodam pulsu factam esse vocem. Omnis autem superficies incorporea est. Movetur quidem cum corporibus, nullo tamen prorsus corpore constat, sicuti flexa virga superficies quidem nihil patitur, materia autem flectitur.' Vox itaque non est aër ictus, sed plaga aëris et alterius corporis. Quæ ita juxta rerum naturalium peritos fieri solita. Aër a pulmonibus attractus impellitur ad laryngem, (cujus pars, quæ glottis dicitur, proximum et adæquatum est organum) quæ duriuscula est, et per musculos varie aperitur, clauditurque, ibidemque collisus fit vox vel resonantia, cui edendæ inserviunt inprimis lingua, palatum, dentes, labia. Vide Galenum, Aristotelem, aliosque medicos, Philosophosque veteres.

Οὐχ' ἁπλῶς, *&c.*] Id est, 'non simpliciter plaga aëris vox est, nam digitus quoque adactus aërem ferit, et vocem non edit. Sed plaga magna et vehemens, et tanta ut exandiri possit.'

Democritus ac deinde Epicurus] De quibus ita loquitur Plutarchus lib. IV. περὶ τῶν ἀρεσκ. c. 19. Ἐπίκουρος τὴν φωνὴν εἶναι ῥεῦμα ἐκπεμπόμενον ἀπὸ τῶν φωνούντων, ἢ ἠχούντων, ἢ ψοφούντων. τοῦτο δὲ τὸ ῥεῦμα εἰς ὁμοιοσχήμονα θρύπτεσθαι θραύσματα. ὁμοιοσχήμονα δὲ λέγεται τὰ στρογγύλα τοῖς στρογγύλοις, καὶ σκαληνὰ καὶ τρίγωνα τοῖς ὁμοιογενέσι. τούτων δὲ ἐμπιπτόντων ταῖς ἀκοαῖς, ἀποτελεῖσθαι τὴν αἴσθησιν τῆς φωνῆς. φανερὸν δὲ τοῦτο γίγνεσθαι ἀπὸ τῶν ἀσκῶν ἐκρεόντων, καὶ τῶν ἐκφυσώντων κναφέων τοῖς ἱματίοις. Δημόκριτος καὶ τὸν ἀέρα φησὶν εἰς ὁμοιοσχήμονα θρύπτεσθαι σώματα (ὁμοιοσχήμονα δὲ λέγεται τὰ στρογγύλα τοῖς στρογγύλοις) καὶ συγκαλινδεῖσθαι τοῖς ἐκ τῆς φωνῆς θραύσμασι. Id est, 'Epicurus vocem emissum esse a loquentibus profluvium, sonantibusque et strepentibus. Illam autem fluxione in conformia comminui fragmenta. Conformia vero dici teretia teretibus, et scalena scalenis, et triangula sui generis figuris. His frag-

mentis in aures incidentibus vocis sensum confici. Manifestum autem hoc esse in utribus effluentibus, fullonibusque vestes inflantibus. Democritus quoque aërem in corpora uniformia frangi, et cum fragmentis sive particulis vocis una volvi.'

Individuis corporibus] Atomis.

Hos alioeque] De voce tamen et visu non tantum jucunda, sed etiam utilis contemplatio est.

Philosophandum est paucis] Turnebus, ut senarius sit, legit: *Philosophandum est mi paucis: nam omnino haud placet.* Sed putat Vossius fuisse trochaicum quadratum istiusmodi, *Philosophari mihi est necesse: at paucis: nam omnino haud placet.* Saltem propius ita acceditur ad verba hæc Ciceronis, quæ sunt lib. II. Tus. Qu. 'Neoptolemus quidem apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse: Sed paucis: nam omnino haut quidem placere.' Voss. ad Fragm. Ennii.

CAP. XVI. *De videndi ratione*] Videndus et Plutarchus lib. IV. de Plac. Philos. cap. 13. ubi Veterum sententias proponit, et Galenus lib. VII. de Placitis Platonis et Hippocratis, et Macrob. lib. VII. Sat. c. 14. Non vana est eorum opinio, qui visum simul receptione specierum et emissione radiorum oculi ad aliquod intervallum fieri existimant. Ejus sententiæ fuit Empedocles, similisque Platonis συναύγεια. vide illum in Timæo: atque ita species radiis junctæ cum ad oculum pervenerint in retina tunica demum agnoscuntur, quia ibi opaco corpore sistuntur, non primario in crystallino, ut voluit Galenus. Vide Plempii Ophthalmographiam.

Epicurus] Atque etiam Democritus. Vide Gassendum de Phil. Epic. part. 2. Sect. 1. cap. 11. et 12.

CAP. XVII. *Verrius Flaccus*] Vide supra.

Postridie Kalendas, &c.] Ita etiam Festus, et ex Festo Paulus. Locus similis, sed paulo aliter apud Macrobium occurrit lib. I. Saturn. cap. 16. 'Dies,' inquit, 'postridianos ad omnia majores nostri cavendos putarunt; quos etiam atros, velut infausta appellatione, damnarunt: eosdem tamen nonnulli communes, velut ad emendationem nominis, vocitaverunt. Horum causam Gellius Annalium libro quintodecimo, et Cassius Hemina historiarum libro secundo referunt. Anno ab Urbe condita trecentesimo, sexagesimo tertio, a tribunis militum Virgilio Mallio, Æmilio Posthumio, collegisque eorum in Senatu tractatum, quid esset propter quod totiens intra paucos annos male esset afflicta Resp. et ex præcepto patrum L. Aquinium haruspicem in Senatum venire jussum religionum requirendarum gratia dixisse, Q. Sulpicium tribunum militum, ad Aliam adversus Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quintiles; item apud Cremeram, multisque aliis temporibus et locis, post sacrificium die postero celebratum male cessisse conflictum: tunc patres jussisse ut ad collegium Pontificum de his religionibus referretur: pontificesque statuisse postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus atros dies habendos; ut hi dies, neque præliales, neque comitiales essent. Sed et Fabius Maximus Servilianus pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Janum Jovemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet.' Augustus etiam postridie nundinas et Nonas tanquam inominatos dies vitabat, vel quod illi dies non bene sibi vertissent, vel ad imitationem superioris superstitionis. Vide Sueton. in Augusto cap. 92.

Nefastos] Vide supra IV. 9. Nonius tamen: 'Atri dies dicuntur, quos nunc nefastos, vel posteros vocant.'

Ad Aliam] Tacitus Histor. lib. II. 'Funesti ominis loco acceptum est, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius de ceremoniis XV. Kal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Aliensique cladibus.' Vide de ominibus infaustis Jo. Isac. Pontanum ad Macrob. p. 621.

§ 2 *Ante diem*] Eadem verba ex Gellio repetit Macrobius lib. I. Sat. c. 16.

Tanquam ominalem diem plerique vitant] Recte. 'Ominalis dies,' in malam partem dictus est, tanquam mali ominis, ut Græcis ἀποφρὰς et ἀπαίσιος; et supra lib. IV. cap. 9. Auctori Nostro 'religiosi dies' dicuntur 'tristi omine infames, impeditique.' Et ibidem paulo post: 'Religiosi dies dicti, quos propter ominis diritatem relinquimus.' Male in vulgatis *inominalem* legebatur, uti et apud Macrobium, ubi similiter *ominalem* reponendum.

Ante diem quartum] Id est, die quarto ante Nonas Sextilis, sive Augusti. De hoc more loquendi multis agit Salmasius in Epist. lib. I. Epist. CXXIV. 'Ante diem' forsan dictum ut vitaretur ambiguitas, an ante an post Kalendas vel Nonas dies intelligatur. Dicebatur quoque *in ante diem*. Priscianus lib. XVIII. ex Ciceronis prima Invectiva: 'meministi me in ante diem duodecimum Kalendarum Novembrium dicere in Senatu, fore in armis certo die, qui dies futurus esset in ante diem sextum Kalendarum Novembrium.'

CAP. XVIII. *Verrius Flaccus*] Vide supra. Ejus opinionem sequitur Servius ad l. I. Æneid.

Præsentium] Dure ad eos qui præsentes fuerint hoc refert Stephanus, ut ex textu liquet.

Sicuti, quod est homo] Sicut genus et species inter se differunt.

§ 2 *Sempronii Asellionis*] Vide supra I. 13.

Res gestas] Rerum gestarum historiam.

Annales libri] Cicero lib. II. de Orat. ubi de Annalibus maximis, quibus res gestas singulorum annorum Pontifex Maximus annotabat, verba fecisset, ita de Annalibus subjungit: 'Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine ullis ornamentis monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt.' Eidem, 'unam dicendi laudem putabant esse brevitatem,' ut ibidem Cicero.

Satis esse] Exponit Barthius, 'satius esse.' Ita Cœlius, 'satis videtur, et commodum est,' conjunxit apud Charisium l. II. de tenuitate enim Annalium jam ante locutus est. *Satis* tamen servari potest. 'bene est, quod satis est, satius autem melius est,' ut Priscianus loquitur.

§ 3 *Iterare*] Antique, pro memorare, referre.

Rogatiove] Leges, plebiscita atque id generis alia decreta rogationes appellabantur, quod tribus rogarentur, 'Velitis jubeatis id fieri.' Cum respondissent, 'uti rogatis,' lex erat. Legitur quoque *qua rogatione*. Quod non contemnendum existimat Barthius, quia multum interest scire, qua occasione et causa, quibus rogantibus lex perlata sit.

Fabulas pueris est narrare] Ita hyperbolice loquitur, quia illis narrationibus non augetur prudentia civilis. Fabula autem dicitur apud antiquos scriptores non tantum de fictis sed etiam veris narrationibus.

CAP. XIX. *Per populum*] Jus antiquum hic proponit Auctor Noster: sub principibus fiebat arrogatio principali rescripto, ut ex jure civili liquet. Sed quando per populum fieri desierit, ab eruditis dubitatur. Hotomanus sub Diocl. et Max. vel circa illam ætatem abolitum ritum illum existimat. Et huc facere videntur verba Impp. in L. impuberem C. de Adopt. 'Arrogatio etiam ex indul-

gentia principali facta perinde valet apud Prætorem, vel præsidem intimata, ac si per populum jure antiquo facta esset.' Mirum est populi, non vero Principis mentionem facere Gellium, nisi antiquus mos tum adhuc in usu fuerit. Certe et Caius in Instit. lib. II. antiquum jus proponit, etiam Ulpianus in Fragm. tit. 8. Accedit quod curiatæ legis usum, quæ in comitiis fieret, in arrogationibus sub Imperatoribus perdurasse, ex Dionis lib. XXXIX. et XLIII. Appiano lib. III. Belli Civ. apparet: ita Tiberium, et Neronem adoptatum, ex lib. I. Ann. et lib. XII. liquet. Quin etiam Tacitus lib. I. Hist. his verbis utitur, 'si te privatus lege curiata apud Pontifices, ut moris est, adoptarem.' Ita loquitur Galba ad Pisonem. Sin ritus ille adhuc in usu fuerit, ab auctoritate tamen Principum dependebat. Vide Magium, Miscellan. lib. IV. cap. 6.

Tertia mancipatione] Abalienatio ejus rei quæ mancipi, fiebat aut nexu, aut in jure cessione. Boëthius lib. III. in Topica Ciceronis ex Caii Institutionibus de nexu faciendo hæc citat: 'Est autem mancipatio imaginaria quædam venditio, quod ipsum jus proprium Romanorum est civium, eaque res ita agitur, adhibitis non minus quam quinque testibus Rom. civibus puberibus, et præterea alio ejusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui vocatur libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex Jure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc ære, æneaque libra, deinde ære percutit libram, indeque æs dat ei, a quo mancipium accipit.' Interveniebant igitur tres mancipationes, et duæ manumissiones, ut ex l. ult. C. de Adopt. apparet: nam si filius tertia vice manumissus esset, fiebat sui juris: tertia autem mancipatione ita vendebatur, et mancipabatur adoptatori, ut ei in jure cederetur, isque illum tanquam filium suum assereret, et jure Quiritum adinstar quodammodo servi vindicaret. Mancipatio igitur hæc erat ficta venditio, olim lege Romuli vera, ut testatur Dionysius Halic. lib. II. uno autem nummo vel duobus fiebat hæc venditio. Vide Caium lib. I. et Theophilum lib. I. tit. 9.

In jure ceduntur] Boëthius distinguit mancipationem, et in jure cessionem. Aliquis autem apud magistratum rem tenens ita loquebatur, 'Hunc ego hominem ex Jure Quiritium meum esse aio: deinde postquam vindicavit, Prætor interrogabat eum qui cedit, an contra vindicaret, quo negante aut tacente, tunc ei qui vindicaverit, eam rem addicit, idque legis actio dicitur.' Ita ex Caii Institutionibus Boëthius. Legitur hic quoque, *tertia emancipatione ceduntur*.

Apud eum apud quem legis actio est] Legis actio est id, quod fit ex præscripto legis juxta solennem constitutumque morem: si lex igitur magistratum designaret, penes eum dicebatur esse legis actio l. IV. ff. de Adopt. l. I. C. eod. l. III. de offic. Proc.

Arbitris etiam Pontificibus] 'Quæ causa cuique sit adoptionis, quæ ratio generum ac dignitatum, quæ sacrorum, quæri a Pontificum collegio solebat,' ut Cic. loquitur.

Quæ curiata appellantur] Notum est comitia alia fuisse, curiata, centuriata, et tributa. Curiata comitia expediebantur per curias, quæ triginta fuere a Romulo institutæ. Vide Dionys. Halic. l. II. et Gruchium l. III. de Comit. Roman. III. Aget de singulis Gellius ex professo lib. XV. cap. 27.

An liberis potius, &c.] Cicero pro domo: 'Quid est jus adoptionis, Pontifices? nempe ut adoptet, qui nec jam procreare liberos possit, et cum possit sit expertus:' et mox,

'tum ne qua calumnia, fraus, aut dolus adhibeatur.' Vide Cicer. Ed. Leid. pag. 460. et 461. legitur hic quoque pro *potius*, *postea*.

Nisi jam vesticeps] Pubes, qui jam pubertate vestitus est, ut Festus loquitur, sive qui major est quatuordecim annis. Contra 'investis' impubes dicitur, ut ex Festo, Nonio, Macrobio, aliis perspicuum est.

§ 2 *In alienam familiam transitus*] Arrogato vel adoptato competebat hæreditas nominis, pecuniæ, sacrorum, ut scribit Cicero pro Domo.

VITÆ NECISQUE] Ex lege Romuli, quæ a Decemviris confirmata. Jure novo castigare filium et corrigere tantum permissum, si vero gravius quid admisisset, ad magistratum rem deferri leges jubent l. III. C. de Patr. Pot. l. un. C. de Emend. prop. l. II. ad L. Corn. de Sicar.

Neque pupillus] Vide l. XVII. ff. de Adopt. Non admittitur facile pupilli adrogatio, nisi quem vel naturali cognatione, vel alioqui sanctissima affectione duci appareat l. XV. § 2. et d. l. XVII. eod. et l. XII. C. et § 3. Inst. eod. Impuberum autem et pupillorum eadem ferme fuere capita.

Neque mulier] Potuit tamen postmodum ex rescripto Principis adrogari, l. XXI. D. de Adopt.

Non est] *Non* abest a Vet. Edit.

Nulla comitiorum communio est] Valer. Max. lib. III. cap. 8. 'Quid fœminæ cum concione? si patrius mos servetur, nihil.' Arrogatio autem auctore populo in comitiis fiebat. Atque in hanc rem facit l. fœminæ II. de R. I. et extat cap. 3. lib. VIII. apud Valer. Max. de Mulier. quæ causas egerunt.

§ 3 *Libertinos vero*] Si arrogator liberos non habeat, l. III. C. de Adopt.

Jura ingenuorum] Justinianus Imper. omnibus manumissis jura ingenuitatis tribuit Novell. 78.

§ 4 *Filius adoptivus*] Quod etiam traditum l. II. § 2. de Vacat. Mun. quia beneficia patribus data propter τὴν πολυπαιδίαν. Adoptivi autem liberi non erant liberi. Emancipati itaque proderant, non adoptivi.

Prodesse] Vet. Ed. Ven. *procedere*, id est, 'valere,' 'prodesse.' Cato de R. R. c. 148. 'Quot,' inquit, 'dies per dominum mora fuerit, quo minus vinum degustet, totidem dies emptori procedent.' Sed retine *prodesse*, ut in Ms. legitur.

CAP. XX. *Sinnio Capitone*] Cujus præter alios crebro meminit Festus Pompeius.

Striblligo] Vox antiqua, qua utitur quoque verborum veterum affectator Arnobius lib. I. στρεβλὸς Græcis 'intortum,' 'pravum' denotat, unde hoc vocabulum originem accepisse videtur.

Apud Græcorum idoneos] Præter Aristotelem usus quoque nitidissimus auctor Lucianus in vit. Aut. Plutarchus Symp. 8. cap. 9.

Haud scio an unquam] Ipse tamen Gellius lib. I. c. 7. utitur. Auctor quoque Rhetor. ad Herennium lib. IV. eodem vocabulo usus. Inferiores ætate auctores crebro usi, inter quos Martialis, Ausonius, alii.

CAP. XXI. *Inauditiunculas*] Regulas vulgares, quas audiendo acceperat.

Quasi pulverem ob oculos] Proverbium hoc natum vel a militia Veterum, quando cineres pulveresque oculis hostium objiciunt, quod fecisse Sertorium in ejusdem vita Plutarchus refert, vel ex natura petitum. Scribit Plinius lib. X. cap. 4. de Aquilis: 'Primo et secundo generi non minorum tantum quadrupedum rapina, sed etiam cum cervis prælia: multum pulverem volutatu conjectum insidens cornibus excutit in oculos pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes.'

§ 2 *M. Cato, &c.*] De his Auctoribus alibi actum fuit.

§ 3 *Faunorum et Aboriginum sæculo*] Quod ad 'Faunos' attinet, antiquissimum illud et fabulosum sæculum intelligit, quo Faunus Saturni nepos Latio imperabat. Virg. VII. Æneid. 'Rex arva Latinus et urbes Jam senior longa placidas in pace regebat, Hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica Accipimus, Fauno Picus pater, isque parentem Te Saturne refert, tu sanguinis ultimus auctor.' De Fauni Oraculo ibidem agit Poëta. Hinc Fauni et vates conjunguntur. Ennius, 'Scripsere alii rem Versibus, quos olim Fauni vatesque canebant.' Faunus autem viris, Fauna mulieribus futura prædicebat, quæ et Fatua dicebatur. Vide Arnob. lib I. et V. Lactant. lib. I. cap. 22. Macrob. I. Sat. cap. 12. Aborigines autem antiquissimi Italiæ populi, qui tanquam *αὐτόχθονες* dicti. Vide Dionys. Halic. lib. I. et Cluverium in Italia.

In templo Pacis] Templum Pacis Vespasianus Romæ consecravit, magna spe et animo, mansurum post civilia tunc quoque bella. Fuit foro proximum, ac nunc vestigia ejus extant, et ex iis operis ipsius forma. Grande fuit, et longitudo 300. pedes attigit, latitudo 200. Igitur supra Capitolium ipsum. Hac causa merito Herodianus id appellat maximum omnium in urbe operum: additque ditissimum item fuisse, ornamentis auri et argenti excultum. Fecisse id sub initia imperii et post triumphum Vespasianum ex Josepho discas. Magnis enim opibus in hanc rem usus, et priscorum etiam præclara omnia adhibens, picturis et statuis pulcherrimis adornavit. Omnia enim in hoc templum collata et disposita sunt, ob quæ homines videndi cupiditate antea per totum orbem vagabantur. Consonat et Plinius, qui passim pulcherrima aut rarissima operum in templo Pacis fuisse adnotat. Quod magis impressiusque refertur, ut tristius damnum cognoscatur, quod factum est templi hujus incendio sub Commodo. Tunc enim levi terræ motu prævio, sive ictu fulminis, sive igne e terra expirante, subito et improviso totum conflagravit, itemque porticus et totus ambitus: malo sane augurio, ut tunc Romani haud vane interpretabantur, periisse sibi pacem. Inter adjecta autem vel circumjecta periit et bibliotheca, quæ in ambitu ejus templi erat, quo hic respexit Gellius. *Lips. in Antiq.*

§ 4 *Pluria Latinum esse*] Priscianus lib. VII. dicit ablativos in *i* facere pluralia in *ia*, idemque alio loco testatur Antiquos 'pluria' solitos fuisse dicere. Vide et Charisium lib. I. Quando 'plura' vel 'pluria' dicuntur, ab ablativo singulari 'plure' fit 'plura,' a 'pluri' 'pluria.' In genitivo semper 'plurium' dicitur. Donatus ad Terentii Phormionem dicit Veteres dixisse, 'complure,' 'compluria,' et, ut credit, 'plure' et 'pluria.'

Absolutum esse] Hoc non admittit Vossius de Anal. lib. II. cap. 24. et Julius Scaliger lib. II. de Caus. L. L. cap. 101. Ita Terentius 'complures servos' comparative dixit. Aliquando tamen positive etiam poni non iverim inficias, non voce tamen sed significatione.

LIBER VI.

CAP. I. *Homines fecisse dicatur*] Initium est ἀκέφαλον. Ex titulo autem liquet contra providentiam disputatum fuisse, assertumque arbitror casum vel fortunam primos homines in lucem protulisse, cum tot calamitatibus et ærumnis affligantur, vel potius casu cuncta mortalium circumrotari.

Περὶ προνοίας] Id est, 'De Providentia.' Horum librorum Laërtius non meminit.

Utraque necessarium] Bona absolute sine malis considerari possunt. Cum Chrysippo tamen sentit quoque Plato in Theæteto. Cæterum ad hunc scopulum plerique gentiles alliserunt, si providentia sit, unde mala. Neque mirum, cum sacris divinis non essent initiati. Plato tamen in Theæteto summam hominis fœlicitatem et præstantiam fuisse scribit, cum similis Deo esset, justeque viveret. Et luculente de aurea illa ætate idem in Politico scribit. Locus autem admodum memorabilis occurrit apud Plotinum. 'Quod,' inquit, 'istæ animæ quæ naturæ divinæ participes sunt, ita oblivioni tradiderint et Deum parentem, et agnationem suam, et seipsas, quid tandem causæ esse potest? Profecto,' respondet ipse, 'initium mali temeritas et audacia, quia voluerunt sese emancipare, et sui juris esse: itaque libertate ad licentiam abusæ, adversam plane viam elegerunt, adeoque alienæ factæ sunt a Deo.' Et Proclus in lib. de Anim. ita scribit de Animæ integritate: 'Si integra mansisset apud Deum, ut Plotinus volebat, rationem ipsam, quæ animæ tanquam radius, illibatam servasset, ac proinde omnes ejus actiones ita direxisset, ut peccato obnoxii facti non essemus.' Etiam Poëtæ tanquam per nebulas quædam de prima origine malorum proposuerunt. Quid aliud figmento de Pandora ejusque pyxide denotarunt, quam mulieris primum lapsum? Ex pyxide enim illa omne mali, miseriæ, morbi, mortisque genus primum in mundum invectum esse scribunt, ut ex Hesiod. lib. I. Ἐργ. apparet. Eodem pertinet furtum Promethei, cum ignem cœlo eripuisse fingitur. Unde Horat. lib. I. Carm. Od. 3. 'Audax Iapeti genus Ignem fraude mala gentibus intulit. Post ignem ætheria domo Subductum macies et nova febrium Terris incubuit cohors, Semotique prius tarda necessitas Lethi corripuit gradum.'

§ 2 *Privatio*] Nulla bona definitio est per privationem vel negationem, juxta Aristotelem.

Infortunitas] Gellianum hoc et insolens vocabulum pro 'infœlicitate' ponitur.

Sicuti Plato ait] Locus Platonis talis est in Phædone: ὡς ἄτοπον (ἔφη), ὦ ἄνδρες, ἔοικέ τι εἶναι τοῦτο, ὃ καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι ἡδύ. ὡς θαυμασίως πέφυκε πρὸς τὸ δοκοῦν ἐναντίον εἶναι, τὸ λυπηρόν. τῷ ἅμα μὲν αὐτὼ μὴ θέλειν παραγίνεσθαι τῷ ἀνθρώπῳ. ἐὰν δέ τις διώκῃ τὸ ἕτερον καὶ λαμβάνῃ, σχεδόν τι ἀναγκάζεσθαι ἀεὶ λαμβάνειν καὶ τὸ ἕτερον, ὥσπερ ἐκ μιᾶς κορυφῆς ἡμμένω δύ' ὄντε. καί μοι δοκεῖ (ἔφη) εἰ ἐνενόησεν αὐτὰ Αἴσωπος, μῦθον ἂν συνθεῖναι, ὡς ὁ θεὸς βουλόμενος αὐτὰ διαλλάξαι πολεμοῦντα, ἐπειδὴ οὐκ ἐδύνατο, συνῆψεν εἰς ταυτὸν αὐτῶν τὰς κορυφὰς, καὶ διὰ ταῦτα ᾧ ἂν τὸ ἕτερον παραγένηται, ἐπακαλουθεῖ ὕστερον καὶ τὸ ἕτερον.' i. e. 'quam absurda, (inquit,) o

viri, videtur hæc res esse, quam homines voluptatem appellant, et quam mire se naturaliter habet ad dolorem, qui contrarius esse videtur! quippe cum simul homini adesse nolint. Si quis autem prosequatur capiatque unum, etiam alterum capere semper cogitur, quasi ambo ex eodem vertice connexa. Et mihi videtur, (inquit) si hæc cogitasset Æsopus, fabulam facturum fuisse, videlicet Deum ipsum, cum hæc inter se pugnantia vellet conciliare, quandoquidem non poterat, in unum eorum vertices conjunxisse. Ideoque cui unum adest, eidem statim adfuturum per sequelam alterum esse.'

§ 3 Εἰ αἱ τῶν ἀνθρώπων νόσοι] Id est 'An hominum morbi juxta naturam sint.'

Quæ compagem hanc mundi] Deum mundum hunc condidisse saniores Philosophi (Aristoteles tamen aliter censuit) et Poëtæ crediderunt. Ita Thales Milesius, ita Anaxagoras, cujus hæc egregia sunt verba: *πάντα χρήματα ἦν ὁμοῦ πεφυρμένα. ὁ νοῦς δ' αὐτὰ διῇρε, καὶ διεκόσμησε, καὶ ἐκ τῆς ἀταξίας ἐς τάξιν ἤγαγε*, id est, 'cuncta simul erant, at mens ea discrevit ornavitque, et quæ confusa erant, ordinavit.' Phœnicum de mundi origine sententiam sacris literis fere consonam proponit Eusebius lib. I. Præp. Ev. cap. 10. Vide quoque Diodorum Siculum lib. I. In primis videndus Plato in Timæo. Egregius hic locus occurrit Porphyrii in Timæum: 'Opifex,' inquit, 'ille universi, suo solo esse, quod et intelligere est, universo substantiam suppeditavit, individuus videlicet ipse dividuo huic mundo. Cui enim mirum esse debeat, quod res incorporea corporeas producat, cum ex tenuissimo semine animal ingens, quod ex tot, tantis, tam variis partibus coagmentatum est, prodeat et crescat? Etsi enim semen exile est, ratio sane seminalis minime exilis, quæ tam magna facit, nec rursus magna, quæ vel in minimis particulis conspiciatur, seseque exerat. At seminalis hæc ratio materia indiget, Ratio divina non item, quæ nullius indiga omnia facit et fabricat; et licet omnia producat, moveatque, in sua nihilominus materia permanet.' Plutarchus quoque Sympos. 8. probl. I. Platonem explicans, Deum ait mundi esse Patrem, non emissione seminis, sed alia quadam vi genitabili materiæ inserta. Dicunt autem Poëtæ amorem omnia condidisse. Hinc Orpheus, vel quicunque hymnorum auctor est: Πρεσβύτατόν τε καὶ αὐτοτελῆ πολυμήτιν ἔρωτα, Ὅσσα τ' ἔφυσεν ἅπαντα, διέκρινε τ' ἄλλα ἀπ' ἄλλου. Id est: 'Et antiquissimum ac ex se perfectum solertem amorem, Quique produxit omnia, et secrevit alia ab aliis.' Eusebius ex Phœnicum theologia lib. I. scribit spiritum amore suorum principiorum tactum, factamque inde mixtionem, huic nexui nomen factum Cupidinis. Moses quoque spiritus meminit, et in voce מרחפת amoris significatio est. Inter Poëtas Latinos legendus hac de re maxime Ovidius, inter Græcos Hesiodus, et Aristophanes in Avibus.

Et genus hominum fecit] Varias et ridiculas opiniones Veterum de hominum origine proposuit Censorinus de Die Natali. Proxime ad veritatem accessit Zeno Cittieus, Stoicæ sectæ conditor. Vide et Ciceronem lib. I. de Nat. Deor. et Aristotelem lib. III. de Gen. Anim. c. ult. inprimis Ovidium lib. I. Metamorph.

Debilitates] Ἀσθενείας Græci dicunt.

Sequelas] Naturæ corruptæ primæva transgressione.

§ 4 *Tenuissimis*] Cranium tamen satis crassum est, cum ubique fere duplex sit. Vide Lactant. de Opif. Dei c. 8.

Cap. II. *Εἱμαρμένην*] Id est, 'Fatum esse naturalem compositionem

universorum, ab æterno, mutuo sese consequentium immutabili et inviolabili hac complicatione.' Pro καὶ μετὰ πολὺ μὲν οὖν, ut veteres editiones habent, inter quas princeps Veneta, quæ prodiit ann. MCCCCLXXVII. antiquior editio, anni LXXII. cui Gaza operam suam tribuit, legit καὶ μὲν οὖν, quam et Veneta anni MDIX. et aliæ quædam sequuntur. Justus Lipsius legit ἀμεταβόλου. Vocat fatum naturalem compositionem a naturæ summo moderatore insitam, quam et λόγον appellabant, a quo et mundum conditum asserebant. Tertullianus adversus gentes: 'Apud vestros quoque sapientes λόγον, id est, sermonem atque rationem constat artificem videri universitatis. Hunc enim Zeno determinat factitatorem, qui cuncta dispositione formaverit.' Similia scribit Amelius Platonicus, citatque Johannem Evangelistam, quem barbarum appellat, cujus verba adducit Eusebius Præpar. Ev. lib. XI. c. 19. et Cyrillus lib. VIII. contra Julianum. Stobæus in Physicis εἱμαρμένην vocat, λόγον, καθ' ὃν τὰ μὲν γεγονότα γέγονε, τὰ δὲ γινόμενα γίνεται, τὰ δὲ γενησόμενα γενήσεται, id est, 'rationem per quam facta, sunt facta, fiunt, quæ fiunt, fient quæ fient.' Fatum quoque vocatur necessitas eorum quæ hic fiunt, serie et connexione immutabili, quia Deus est immutabilis. Recte enim Seneca, Quæst. Nat. 'Imminutio majestatis sit et confessio erroris mutanda fecisse. Necesse est ei eadem placere, cui nisi optima placere non possunt:' et ibidem, 'Nec Deus ob hoc minus liber aut potens est: ipse enim est necessitas sua.' Vide præter Ciceronem, Senecam, Plutarchum, Epictetum, et Simplicii in illum commentaria, Alexandrum Aphrodisiensem de Fato, Lipsium de Physiol. Stoic. lib. I. c. 12.

§ 2 *Agmina*] 'Actus,' 'ductus,' ut Macrobius interpretatur lib. VI. c. 4.

Non sustentanda] Ita Vett. Editt. præter Aldinam, quam Gryphius sequitur, quæ habet, *non subsistenda, neque inducenda*. R. M. teste Bourdelotio, habet quoque *inducenda*. Forsan pro *subsistenda* scribendum, *succensenda*, vel *subscribenda*, id est, attribuenda, imputanda.

Neque condicenda] 'Condicere' proprie est Festo, 'dicendo denuntiare,' veteribus Græcis συντάσσεσθαι μετὰ παραγγελίας. 'Conditio est in diem certum ejus rei, quæ agitur, denunciatio,' Festo itidem auctore: ita et 'condicere cœnam.' Ciceroni et Suetonio in Tiberio dicitur pro 'denunciare se adfuturum.' 'Peccata igitur,' dicit Auctor Noster, 'non condicenda ipsis voluntatibusque eorum,' id est, non iis culpa peccatorum communi consensu indicenda, adscribenda est.

§ 3 *Tenuiter*] Id est, *subtiliter*.

Scævitate] Perversa voluntate, vel fortuna.

§ 4 *Lapidem cylindrum*] Cylindrus lapis est oblongus et teres, instar columnæ, quo rustici obvoluto areas æquare solent, ut ex Virg. II. Georg. Catone, aliisque rei rusticæ auctoribus constat. Eandem sententiam et simile exemplum cylindri proponit Cicero de Fato: 'Ut igitur,' inquit, 'qui protrusit cylindrum, dedit ei principium motionis, volubilitatem autem non dedit, sic visum objectum imprimet illud quidem et speciem suam quasi signabit in animo, sed assensio nostra erit in potestate: eaque, quemadmodum in cylindro dictum est, extrinsecus pulsa, quod reliquum est suapte vi et natura movebitur.' Vide et Plutarchum de Fato, et de Repugnantiis Stoicorum.

Voluntas cujusque propria] Extat luculenta Chrysostomi Oratio, ὅτι οὐδεὶς βλάπτεται εἰ μὴ ὑφ' ἑαυτοῦ, id est, 'quod nemo lædatur, nisi a seipso.' Neque vero necessitas est respectu hominis, quod aliquid fiat, vel futurum sit, neque Deus voluntatem hu-

mnam cogit. Videndus est Augustinus, qui luculente ea de re disputat.

Διὸ ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων] Id est, 'Quare a Pythagoricis sic dictum est, Cernas esse homini quæsitos sponte dolores: quia scilicet noxia cuique de semet adveniant, peccentque homines sui appetitus motione, lædanturque suapte sententia, et proposito.' Vide Hieroclem ad aurea carmina Pythagoræ, et de providentia sive fato.

§ 5 *Fani asylum*] Asylum fere templum erat, cui consecrationis lege concessum fuit, ut inde rei ad supplicium rapi non possent. Quæ loca apud Romanos aucta. De quorum frequentia, præcipue si rei ad statuas Principis fugissent, querela est apud Tacitum.

Ὢ πόποι] Id est, 'Dis facere invidiam mortalis culpa laborans Clamitat a nobis nasci mala, cum tamen ipsi Per scelus accersant supra sibi fata dolores.' Extant hi versus 'Οδ. α. vs. 32. De Laudibus Homeri vide Plutarchum.

§ 6 *Chrysippus æstuans*] Cicero cum ostendisset et eos qui concedebant anteire visa, nec tamen fato fieri assensiones, quod proxima illa et continens causa non moveat assensionem, et Chrysippum patefacta et explicata sententia sua ad eundem exitum venire, et illos non re sed verbis duntaxat dissidere; rationem subjunxit, qua hujusmodi Philosophorum ratiocinatio posset examinari, quam esse obscurissimam et implicatissimam, et a qua neque Epicurus neque Chrysippus ipse sese potuerint expedire, testabatur: tandem concludebat his verbis, 'Hoc modo hanc causam disceptari oportet: non ab atomis errantibus, et de via declinantibus auxilium petere.' Sed locus ille verbis aliquot, et fortasse sententiis (quis enim his in rebus certi quid afferre se posse asseverabit?), locus, inquam, vacuefactus est. Hoc tamen liquet verbis illis: 'Hoc modo hanc causam disceptari oportet,' alia fuisse adjuncta, adeoque cum his connexa, quæ existant apud Gellium, et in fragmentorum numerum a viris doctis, malo dilectu, sint relata. Scripsit Cicero: 'Chrysippus æstuans laboransque, quonam pacto explicet et fato fieri omnia, et esse aliquid in nobis intricatum. Hoc modo hanc causam disceptari oportet, non ab atomis errantibus, et de via declinantibus auxilium petere.' Scilicet arbitror aut postrema ista verba e Noctibus Atticis excidisse, quod sæpenumero extremis illarum capitibus accidisse docuimus, aut voces duas, *hoc modo*, quæ mihi hujus observationis indicium fecerunt, ab alio fuisse adjecta, ut sequentis orationis designarent initium. Certe et eo apud Ciceronem loco hæc reponenda sunt, et Gellius vel hoc vel illo pacto corrigendus. Ita Carrio l. I. Em. c. 13.

CAP. III. *Tubero*] L. Ælius Tubero, Quincti Ciceronis in Asia Legatus, de quo M. Tullius ad Quinctum fratrem lib. I. Ep. Citant et laudant quoque illum Dionys. Halicarn. l. I, Antiq. Rom. Livius, Charisius, Nonius, alii.

Bagradam flumen] Fluvius hic præter Uticam labebatur, quæ sexaginta stadiis ab Carthagine distabat.

Adversus unum serpentem] De quo Valerius Maximus hunc in modum: 'Quæ quia supra usitatam rationem excedentia attigimus, serpentis quoque a T. Livio curiose pariter ac facunde relata fiat mentio.' Hæc narratio Livii intercidit, 'Is enim ait in Africa apud Bagradam flumen, tantæ magnitudinis anguem fuisse, ut Attilii Reguli exercitum usu amnis prohiberet, multisque militibus ingenti ore correptis, compluribus caudæ voluminibus elisis, cum telorum jactu perforari nequiret, ad ultimum ballistarum tormentis undique petitum,

silicum crebris et ponderosis verberibus procubuisse, omnibusque cohortibus et legionibus ipsa Carthagine visum terribiliorem. Atque etiam cruore suo gurgitibus imbutis, corporisque jacentis pestifero afflatu vicina regione polluta, Romana inde summovisse castra. Dicit belluæ etiam corium, CXX. pedes longum, in urbem missum.' Vide et Plinium lib. VIII. cap. 15. et Silium Italicum lib. VI.

Ballistis et catapultis] Ballista lapides et saxa jaciebat, aliquando ad trecenta pondo, catapulta tela, quamquam hæc non semel confundantur. Tormenta autem hæc funibus vel potius nervis intendebantur. Vide Ammianum Marcellinum has machinas describentem lib. XXIII. et Justum Lips. lib. III. Poliorcet. cap. 2. et 3. et Stewechii annotationes ad Vegetium.

CAP. IV. *Est*] Abest a Vet. Ed.

Tuditani libris] Hic est C. Sempronius Tuditanus, qui Consul fuit cum M. Aquilio anno Urbis DCXXIV. Scripsit commentariorum libros, quorum meminit Plinius lib. XIII. c. 13. et Gellius noster lib. XIII. c. 14. Asconius quoque in Oratione pro Cornelio, et Macrobius lib. I. c. 13. et 16.

Regulum captum] Post gravissimas Carthaginiensibus clades illatas, insidiis Asdrubalis et Xantippi Lacedæmoniorum ducis captus fuit. Vide Val. Maxim. lib. I. cap. 1. Historia ita se habet: Cum magnis cladibus fracti Carthaginienses iniquas pacis ineundæ conditiones a M. Attilio propositas repudiarent, Xantippum Spartanum accersiverunt, militari peritia inclytum. Contemptus hostis et temeritas magnam cladem Regulo intulit, quam ab elephantis acceptam Polybius lib. I. auctor est. Frontinus lib. III. Stratag. peritiæ Xantippi in construenda acie adscribit. Appianus victoris antea M. Attilii confidentiam et temeritatem accusat, dum æstuoso die, calore Solis et siti confectum exercitum, armis gravibus fatigatum, iniquissimo loco contra hostem duceret, addit ex triginta millibus paucos evasisse, reliquos fœde cæsos vel cum Imperatore captos fuisse. Cum Floro concludam, qui floride ita loquitur: 'Sed omnium victor Regulus, quum terrorem nominis sui late circumtulisset, quumque magnam vim juventutis, ducesque ipsos cecidisset, aut haberet in vinculis, classemque ingenti præda onustam, et triumpho gravem in Urbem præmisisset, jam ipsam belli caput Carthaginem urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat. Hic paulum circumacta fortuna est, tantum ut plura essent Romanæ virtutis insignia, cujus fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus, quum Xanthippum illis ducem Lacedæmon misisset, a viro militiæ peritissimo vincimur. Tum fœda clade Romanisque usu incognita vivus in manus hostium venit Imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione suscepta, quippe diversa, quam hostes mandaverant censuit, ne pax fieret, ne commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo sive carceris, sive crucis supplicio deformata majestas, imo his omnibus admirabilior, quid aliud quam victus de victoribus, atque etiam quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit?' Vide quoque Silium Italicum lib. VI. et C. Nepotem de Vir. Ill. cap. 40.

Novisque exemplorum modis] De supplicio Reguli variant inter se scriptores antiqui. Cicero in Oratione contra Pisonem machinæ illigatum fuisse scribit, et resectis palpebris vigilando enecatum. Eam machinam Appianus caveam vocat, aculeis intus extantibus; necubi sine corporis lace-

ratione proclinare posset. Florus lib. II. cap. 2. supplicio crucis affectum scribit, cæteri omnes insomnia, etsi alio atque alio modo.

Armario muricibus præfixo] Interiori secessu vel machina aculeatis stimulis præfixa, instar muricis piscis, cui sunt aculei plures habentes cuspides. Vide Plin. lib. IX. c. 33.

CAP. V. *Alfenus Jurisconsultus*] Intelligitur P. Alfenus Varus, qui inter decem Servii Sulpitii discipulos Cæsaris ætate numeratur a Pomponio in l. II. § 44. De Orig. Juris. Quem plurimum auctoritatis habuisse, Consulemque fuisse idem refert. Citatur quoque aliquotiens in Jure civili, ut in l. 'ut Alfenus' 87. de V. S. et l. XXIX. § 2. ff. de legat. III. l. II. § item Varus 5. ff. de aqua et aq. pluv. arc. l. v. § 3. de Rei vindic. similibusque legibus.

Digestorum trigesimo et quarto] Scripsit Digestorum libros quadraginta, quos Paulus in Epitomen redegisse videtur, ut ex inscriptione l. XXX. et XXXI. 'D. Locati,' similibusque legibus liquet.

Conjectaneorum autem secundo] Quædam Editt. habent, *conlectaneorum*. Ex Servio præceptore suo quædam collegisse videtur, ut ex l. LXV. § 8. ff. pro Socio, et l. LXXVII. de V. S. elici posse videtur.

Puri puti] Purgati et excocti. Varro lib. IV. de L. L. 'Putare valet purum facere: ideo Antiqui purum putum appellarunt:' et Festus: 'imputatum nondum purgatum, putum enim est purum, unde putare vites dicimus, hoc est, detrahere, quæ impedimento sunt ad fructum.' Alfenus Jurisconsultus pusulatum argentum in l. III. Locat. appellavit. Pro *putum* dixisse etiam videntur Veteres *pusum*; hinc *pusulum*, et *pusulatum*. Suetonio in Nerone et Martiali lib. VII. Epigr. *pustulatum*, vel *postulatum* dicitur. Atque ita in l. XXXI. *postulatum* legit Alciatus 6. Parerg. 4. sed male interpretatur ita dictum esse, quod postularetur, ut in circo victoribus daretur: *postulatum* et *pustulatum* idem est, literarum *o* et *u* promiscua mutatione: idemque *pusulatum* dicitur. Vossius existimat, *putum* pro excocto et expurgato dici, *pusulatum* autem vel *pustulatum* poni pro recenti et adhuc ex novitate aspero nummo, instar pustularum: alii, quod multiplici coctione tubercula collegerit, qualia nimirum vi ignis excitantur. 'Pusula' quoque ignis sacer, et 'pusulosa ovis' Columellæ dicitur. Plinius lib. XXVI. cap. 8. 'Est enim tam ferventis naturæ, ut per se extra corpori impositum pusulas ignium modo faciat, et pro caustico in usu sit.' Vide Turnebum lib. XXIV. Advers. c. 2. Sed ad rem. Argentum igitur purum putum, quod excoctum, purgatum est. Purum tamen etiam dicitur, cui signa detracta erant atque emblemata, vel quod sine ullis crustulis atque emblematis erat. Vide Fr. Luisinum lib I. Parerg. cap. 2.

§ 3 Δὶς παῖδες] Id est, 'Bis pueri senes.' Meminit Erasmus in adagiis.

CAP. VI. *Dædalus, ut fama est*] Extant versus Æneid. VI.

Opportune] Prospere.

§ 2 *Cn. Mattium*] Male in Vett. Editt. legitur *Trimatium*. Est autem Mattius ille qui et mimiambos exemplo Herodoti λογομίμου scripsit, et Iliada Homeri transtulit, ut Livius Andronicus, qui ducentis aliquot annis antea Odysseam Homeri Latine verterat. Fuit et doctissimus, et C. Cæsaris amicissimus. Hujus nomen varie depravatum est apud veteres Grammaticos. Apud Macrobium *Attilius*, apud Nonium *Crassus*, apud Priscianum *Nimius Cassius*, apud Diomedem *Cn. Atticus* appellatur. Ita Scaliger ad Varronem p. 15. Citat Cn. Mattium quoque Gellius noster lib. IX. cap. 14.

Septimo Iliadis] Ita legendum, non

ut veteres editiones, *secundo*. Expressit enim versum Homeri Il. H. *εἰσόκε δαίμων Ἄμμι διακρίνῃ δώῃ δ' ἑτέροισί γε νίκην*.

Præpes victoria] Celer, alata.

Præpete portu] Ad quem facilis et fausta navigatio.

§ 3 *Non ipsæ tantum aves*] Servius ita loquitur ad versum supra positum: 'PRÆPETIBUS PENNIS, vel velocibus, vel felicibus. Præpetes autem dictæ quod priora petant, vel summi volatus,' (videtur alludere ad *τὸ πέτασθαι*, quod volare Græcis denotat,) 'vel quæ præpetit volatum, vel quæ secundum auspicium facit, et quidam præpetes tradunt non tantum aves dici, sed etiam locos quos capiunt, quod idonei felicesque sunt, unde bene Dædali pennas præpetes, quia de locis, in quibus periculum metuebat, in loca tutiora pervenit.' His ultimis verbis Servius Gellium expressit.

Præpetibus] Versus constat, vel per cæsuram. Ita Virg. Æneid. IV. 'Pectoribus inhians:' vel quod *h* pro litera habeatur.

Aves inferas] Servius Danielis ad III. Æneid. 'Sed præpetes aut superiora petunt, et præpetes vocantur, aut inferiora, et dicuntur inferæ.' Aves itaque quæ fœlix præ se augurium alte volando ferebant præpetes dictæ. Infœlices quoque 'inebræ' dictæ, ut testatur Servius P. Danielis ab lib. III. Æneidos. Festus: 'inebræ aves, quæ in augurio aliquid fieri prohibent. Et prorsus omnia inebra appellantur, quæ tardant vel morantur agentem.'

Nigidius Figulus] De hoc ita Cicero de univers. 'Fuit enim,' inquit, 'ille tum cæteris artibus, quæ quidem dignæ libero essent, ornatus omnibus, tum acer investigator ac diligens earum rerum, quæ a natura involutæ videbantur. Denique sic judico post illos nobiles Pythagoricos, quorum doctrina extincta est quodammodo, cum aliquot sæculis in Italia, Sicilia-que floruisset, hunc extitisse qui illam renovarit.' Vide ad III. 10.

§ 4 *Erucio Claro*] Nominatur etiam in Pandectis l. III. § 2. de Off. Præf. Vig. Sed is alius ab isto (fortasse ejus proles) qui sub Antonino vixit, nec urbi sed vigiliis præfuit. *Lips. Elect. lib.* II. *cap.* 2.

Præfecto urbi] Præfectus urbi, sub regibus et Coss. quando domo profecti, ne urbs sine imperio esset, eam pro tempore moderabatur. Sub Imperatoribus perpetua erat potestas et quicquid criminis intra urbem, vel intra centesimum lapidem admissum erat, ad illum pertinebat. Vide tit. ff. de Offic. Præf. urb. et Tacit. l. VI. Annal.

Τύνη δ' οἰωνοῖσι] Id est, 'Tu vero avibus alas expandentibus jubes Obedire, ego vero minime illas moror, vel curo.' Extant hi versus Iliad. *μ*. v. 257.

CAP. VII. *Tarratiam quidem virginem*] Plutarchus in Publicola Tarquiniam appellat, quæ vicinum campo Martio fundum Marti dedicaverit, ideoque magnos illam consecutam honores fuisse, inter quos fuerit testimonii dictio, quam inter mulieres sola obtinuit.

Testabilis] Idonea ad testimonium dicendum. Alioquin Vestales quoque minorennes, simul atque sacerdotium ingressæ erant, testamentum condere poterant, ut testatur Plutarchus.

IMPROBUS INTESTABILISQUE ESTO] Turnebus Adv. lib. XXXVIII. cap. 14. summotis alienis quibusdam et subdititiis verbis hanc legem ita legi debere arbitratur: 'Qui si erit antestatus, libripensve fuerit, non testimonium fateatur, improbus intestabilisque esto.' Nescio unde hæc priora verba textui Turnebus inserat, multo minus, quæ verba summota velit, tanquam subdititia et aliena. Nihil hic supposititium apparet, omnesque editiones eodem modo se ha-

bent. Intestabilis autem ille est, 'qui lege jubetur, ne ejus testimonium recipiatur, neve ipsi dicatur testimonium,' ut Caius JC. loquitur.

Si quadraginta annos] Quale hoc privilegium, cum per triginta annos Vestales Virgines ministerio tantum sacratæ essent? Audi Dionysium: 'tempus tricennale manere eas oportet, castas et a nuptiis vacuas, sacra ex more facientes. Quo tempore decem annos discere debent, decem sacris operari, decem docere.' Eadem alibi divisio in Plutarcho. Atqui Labeo Antistius scripsit, 'minorem quam annos sex, majorem quam annos decem natam, capi fas non esse.' Ita Vestales anno trigesimo quarto, vel ad summum quadragesimo potuerunt nubere. Quonam modo hæc conciliantur? Primis temporibus Virginitas perpetua fuisse videtur. Hinc Livius de Ilia dixit, 'perpetua virginitate spem partus ei ademptam.' Neque etiam eadem terminatio annorum Albæ, unde oriundum hoc sacerdotium: quinquaginta enim anni destinati: nam quod apud Dionysium *τετταετοῦς χρόνον* legitur, legendum *πεντηκονταετοῦς*. Vide Lipsium de Vestal. c. 5.

Quod campum Tiberinum sive Martium] 'Pulsis Regibus bona Tarquinii diripienda plebi tradiderunt, domum regiam et atrium solo æquaverunt. Amœnissimam campi Martii partem possidebat Tarquinius, quam Marti consecraverunt,' ut loquitur Plutarchus in Publicola. Vicinum autem illi alium fundum Tarquinia dedicavit. Non itaque Tarratia, vel Tarquinia (quam tamen vocem apud Plutarchum corruptam arbitror) totum campum Martium Populo Romano donavit, si vera sint quæ Plutarchus refert.

Sed Acca Larentia] Audi Macrobium lib. I. Saturn. cap. X. 'Decimo Kalendas' (Decembris) 'feriæ sunt Jovis, quæ appellantur Larentinalia, de quibus, quia fabulari libet, hæ fere opiniones sunt. Ferunt enim, regnante Anco, æedituum Herculis, per ferias otiantem, Deum tesseris provocasse, ipso utriusque manum tenente; adjecta conditione, ut victus cœna scortoque multaretur. Victore itaque Hercule illum Accam Larentiam per id tempus nobilissimum scortum intra ædem conclusisse cum cœna; eamque postero die distulisse rumorem, quod post concubitum Dei accepisset munus; nec commodum primæ occasionis, cum se domum reciperet, offerendæ aspernaretur. Evenisse itaque ut egressa templo mox a Carucio capto ejus pulchritudine compellaretur, cujus voluntatem secuta, assumptaque nuptiis, post obitum viri omnium bonorum ejus facta compos, cum decederet, Populum Romanum nuncupavit heredem. Et ideo ab Anco in Velabro loco celeberrimo urbis sepulta est: ac sollemne sacrificium eidem constitutum, quo Diis manibus ejus per flaminem sacrificaretur, Jovique feriæ consecratæ, quia æstimaverunt Antiqui animas a Jove dari, et rursus post mortem eidem reddi. Cato ait Larentiam meretricio quæstu locupletatam post excessum suum Populo Romano agros Turacem, Semurium, Lutirium, et Solinium reliquisse, et ideo sepulchri magnificentia, et annuæ parentationis honore dignatam. Macer historiarum libro primo, Faustuli conjugem Accam Larentiam Romuli et Remi nutricem fuisse confirmat. Hanc regnante Romulo Carucio cuidam Tusco diviti denuptam, auctamque hæreditate viri, quam post Romulo, quem educasset reliquit: et ab eo parentalia diemque festum causa pietatis statutum.' Plutarchus in Romulo non *Larentiam*, sed *Laurentiam* appellat, atque ex una duas facit, priorem fuisse nutricem Romuli, et huic sacra

fieri per flaminem Martialem mense Aprili, atque hinc festum Laurentialia dici. Alteram fuisse Tarrutio nuptam, et Populo pleraque bona legasse, denique ex hominum conspectu ablatam, eo in loco, quo prior esset humata. Huic igitur sacra facta fuerint mense Decembri, sicut Ovidius quoque testatur, et in Vetere Calendario habetur. Notandum primo Macrobium emendandum ex Plutarcho, qui pro *Carutio Tarrutium* scribit. 'Tarrutius' enim nomen proprium, qui et 'Tarruntius,' et 'Tarratius' dicitur. Unde et 'Tarratia' supra nomen accepit. Deinde *Laurentia*, non *Larentia* Plutarcho dicitur, et Festum *Laurentalia*. Ita etiam Ovid. l. III. Fastor. 'Vester honos veniet, cum Laurentalia dicam, Acceptus Geniis illa December habet.' Festus tamen habet *Larentalia*: 'Larentalia,' inquit, 'conjugis Fausti nutricis Romuli et Remi Larentiæ festa.'

In vulgus dabat] Vulgabat.

Flamine Quirinali] Id est, 'Martio,' sicut Plutarchus testatur; Mars enim et Quirinus confunduntur. Flaminis tamen Quirinalis in honorem Romuli a Numa instituti mentio quoque est apud Livium, alios.

Collegium mansit fratrum, &c.] Quorum officium erat Cereri et Baccho pro vini et segetis ubertate sacra facere. Hinc hostiæ ambarvales, quæ rei divinæ causa ter circum arva ducebantur.

Spicea corona et albæ, &c.] Quæ Cereri quoque acceptæ. Ovid. l. IV. Fastor. 'Tum demum vultumque Ceres animumque recepit, Imposuitque suæ spicea serta comæ.' Et mox: 'Alba decent Cererem: vestes Cerealibus albas Sumite: nunc pulli velleris usus abest.' Colores cuique numini proprios enumerat Tertullianus de Pallio. 'Infulæ autem sunt,' juxta Festum, 'filamenta lanea, quibus sacerdotes, et hostiæ, templaque velabantur.'

CAP. VIII. *Appion*] Vide supra lib. V. c. 14.

Vetuit] Matrem uxorem, et filias in ejus conspectum venisse Q. Curtius et Justinus referunt.

Tempestivam] Nubilem.

Nobilis viri Hispani filiam] 'Nobilissimo gentis Indibili desponsam accersitis parentibus et sponso inviolatam tradit. Aurum quoque quod pro redemptione puellæ allatum erat, summæ dotis adjecit. Qua continentia ac munificentia Indibilis obligatus, Celtiberorum animos Romanis applicando, meritis ejus gratiam debitam retulit,' ut loquitur Val. Max. lib. IV. c. 3.

CAP. IX. *Cn. Flavium*] Ita etiam Cicero Ep. ad Att. 6. et Plinius. Livius C. Flavium Cn. filium appellat. Locum corruptum arbitror. Causam hanc, cur ædilis Curulis factus fuerit, ita refert Plin. lib. XXXIII. cap. 1. 'Hic namque publicatis diebus fastis, quos populus a paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, et ipse Appii Cæci scriba, cujus hortatu exceperat eos dies consultando assidue sagaci ingenio, promulgaveratque, ut Ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis ante annis hostis fuisset, et præteritis C. Petilio et Domitio, quorum patres Consules fuerant. Additum Flavio, ut simul tribunus plebis esset. Quo facto tanta Senatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abjectos fuisse in antiquissimis reperiatur Annalibus.' Ita Plinius. Livius innuit non ante ædilitatem, sed in ipsa, civile jus repositum in penetralibus pontificum evulgasse, fastosque circa forum in albo proposuisse, ut quando lege agi posset sciretur. Idem scribit summa nobilium invidia Concordiæ ædem dicasse. Addit idem, 'Tantumque Flavii comitia indignitatis habuerunt, ut pleri-

que nobilium annulos aureos et phaleras deponerent.'

L. Piso] Hic est L. Calpurnius Piso, cognomento Frugi, ut Verrina V. Tuscul. III. et Oratione pro Fonteio a Cicerone appellatur: idemque cognomen in nummis reperitur. Passim ejus meminerunt Dionysius Halycarn. Plutarchus, Plinius, Censorinus, Arnobius, Lactantius, Macrobius, alii.

In tertio annali] Scilicet, libro.

Pure et venuste] Annales exiliter scriptos fuisse refert Tullius. Gravem tamen auctorem esse scribit Plinius lib. II. Hist. Nat. cap. 53. simplicissima suavitate et rei et orationis illum usum fuisse scribit Gellius noster lib. XI. cap. 14.

Scriptum faciebat] Id est, scribæ munus exercebat. Ita et Livius sub finem lib. IX. loquitur. Scribæ autem dicti, qui rationes publicas scribebant in tabulis, et mercenarii erant. Ideo dicit Livius, 'quum appareret ædilibus, fierique se pro tribu ædilem videret, neque accipi nomen, quod scriptum faceret; tabulam posuisse, et jurasse se scriptum non facturum.'

Apparebat] Tanquam minister publicus: unde et Apparitores dicti. Cicero pro Cluentio: 'Quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid cæteri, quos apparere vides, volunt?' Viles erant apud Romanos scribæ, et vel servi vel liberti, contra atque apud Græcos, ut C. Nepos in Eumene testatur. Sicuti autem scribæ privati erant et publici, ita hi erant honestioris conditionis. Vide Barth. Adv. 50. cap. 1.

Negat accipere] Nomen, sive ejus nullam rationem habiturum. Quorum petitio justa legitimaque videbatur, eorum nomina ab eo qui comitiis præerat accipiebantur, eorumque ratio habebatur: quorum illegitima petitio, eorum nomina non accipiebantur, et licet suffragiis Populi renunciarentur, se non admissurum comitii Præses testabatur. Nomen autem Flavii non accipiebatur, quod esset scriba, qui ad majores dignitates aspirare nequibat, ut ostendit Cujacius ad Tit. de Orig. Jur.

Tabulas posuisse] Putat Barthius tabulas semper in promptu habuisse.

Scriptu sese abdicasse] Scribatus muneri renunciasse.

CAP. X. *Philosophus Taurus*] Cujus et commentaria in Gorgiam Platonis Auctor noster infra cap. 14. citat. Scripsit idem de differentiis Platonis et Aristotelis, de corporeis et incorporeis, et alia complura, teste Suida.

Expergebat] Antique dixit, pro expergefaciebat. Exempla in eam rem ex antiquis auctoribus adducit Nonius. Hinc etiam 'expergitus' Varro lib. VI. de L. L. Lucretius lib. III. aliique veteres dixerunt.

Euclidem, &c. Socraticum] Hujus historiæ apud Laërtium nulla mentio. Fuit autem Euclides Socratis discipulus, et alius a Mathematico, qui floruit temporibus Ptolemæi Lagidæ et primus Mathesin Alexandriæ docuit, ut Proclus Diadochus 2. Commentar. testatur, hoc est, XC. annis post Euclidem hunc Megarensem. Meminit quidem Valerius Maximus lib. VIII. c. 12. Platonem quosdam ad 'Euclidem Geometram' misisse, sed mendum ibi latet, et recte. Mitalerius in Ed. sua restituit, *Eudoxum Geometram*. Ita legendum ostendit Plutarchus de Deo Socratis, qui in Geometrica quæstione Eudoxi Cnidii Platonis discipuli meminit. Euclidem hunc nostrum extremæ Socratis disputationi interfuisse Plato in Phædone testatur. Hic, cum Megarensis esset, Megaricorum sectam constituit, uti Cic. l. II. Tusc. Qu. et Strabo testantur lib. IX. Qui et ἐριστικοὶ vocantur. Alii tamen Zenonem Eristicæ sectæ faciunt auctorem.

Qui Megaris civis esset] Ita Græci plurali numero appellant. Plinius Megaram vocavit. Ea civitas sita

erat in Hellade post Isthmum ad oram Corinthiaci maris. Vide Stephanum de Urbibus.

Capitalis] Carrio in membranis correctum invenit, *capital*.

Indidem] Ex eodem loco. Ita Cicero, Nepos, alii loquuntur.

§ 2 *Megaris erat*] Quidam teste Laërtio illum Γελῷον fuisse voluerunt, ex Gela Siciliæ oppido oriundum.

Pallio versicolore] Tale pallium etiam 'recinium' vocatur. Festus: 'Recinium omne vestimentum quadratum ii, qui duodecim' (sc. leges) interpretati sunt, esse dixerunt, vel togam qua mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo.' Ricinium igitur pro toga vel pallio erat mulieribus: toga erat rotunda, pallium autem quadratum, sub quo tunicam gestabant. Vide Salmas. ad Histor. Aug. p. 389. et seq.

Rica velatus] Vulgo, *et ora velatus*. Rica autem 'est palliolum, ad usum capitis factum,' ut Festus loquitur. 'Ricæ' itaque sunt 'parva ricinia' ad caput velandum.

Juvenum divitum] Vide Lucianum περὶ τῶν ἐπὶ μίσθῳ συνόντων.

Nocturnum omne vinum] Quia vino madidi nocturno post cœnam tempore fuerant.

Cap. xi. *Q. Metelli Numidici*] Hic est Q. Cæcilius Metellus, vir magni animi, qui in exilium abire maluit, quam in legem Saturnini jurare. De hoc luculente loquuntur Cicero in Orat. post reditum ad Quirites, et in Senatu, pro Cornelio Balbo, pro Sestio, in Pisonem, de Claris oratoribus, et in Epist. ad Lentulum. Epitome Livii lxvi. Paterculus lib. i. Auctor de Viris Illustr. cap. 62. (qui illum Smyrnæ exulasse scribit, Livius et Plutarchus, Rhodi,) Val. Max. l. iii. cap. 8. et lib. iv. cap. 1. Orosius lib. v. cap. 15. et 17. Appianus Bellor. Civ. lib. i. et Plutarchus in Mario et Lucullo.

Cap. xii. *Servius Sulpicius*] Vide quæ diximus ad ii. 10.

De sacris detestandis] Ita in Veteribus excusis et calamo exaratis codicibus. Vulgo legebatur, *Libro de Testamentis secundo*. Sed quid hic intelligitur per sacra detestanda? Notandum veteri Jure Pontificio contineri, ut sacra privata conserventur, ac deinceps familiis prodantur. Hæredes itaque bonorum, etiam erant sacrorum. Introducti postmodum modi, quibus peractis fraus legi fieret, quibus sacra perimerentur. Id autem fiebat aut per emancipationem per æs et libram adhibito libripende, aut alio genere imaginariæ venditionis, quæ vocabatur coëmptio, adhibitis senibus coëmptionalibus, qui asse Caiano, hoc est, nummo sestertio ter accepto, et rursus reddito hæredem absolverent, ut Cicero pro Murena testatur: aut denique perimebantur sacra detestatione, quæ solemnibus verbis calatis comitiis celebrabantur, ut refert Gellius noster lib. xv. c. 27.

Quasi mentis quædam] Hanc allusionem tantum esse nemo non videt. Similes allusiones inveniuntur l. i. in pr. de Acquir. Poss. l. i. de Novat. l. iii. de Damn. inf. l. xxxv. § 1. de Mort. caus. don. l. ii. § 2. de Reb. cred. Immerito itaque in Justinianum invehitur Valla lib. vi. Eleg. c. 36. Goëddæus in l. Nomen 164. de Verb. sign.

C. quoque Trebatio] Qui tempore Julii Cæsaris et Augusti floruit, Ciceroni admodum familiaris, ut Epistolæ ejus ad Trebatium, et Topica ostendunt. In Jure Civili suo tempore principatum obtinuit, maximamque auctoritatem obtinuit, ita ut Augustus illum aliosque sapientes de Codicillorum usu consuluerit, ut apparet ex pr. tit. Inst. de Codicillis. Vocatur autem C. Trebatius Testa, diversus a Trebatio Sergiano, cujus mentio est in ii. 5. ff. de Hær. petit.

De Religionibus] Citatur quoque a

Macrob. lib. I. Sat. cap. 16. et lib. III. cap. 8. et cap. 5. Atque ad hos libros pertinere quoque videtur l. XIV. § 11. de Relig. et sumpt. sunt.

CAP. XIII. *Immunes*] Muneris expertes.

Asymboli] Qui nihil in commune conferunt. Utitur Terentius in Phormione. Symbola proprie est quando communi sumptu cœnaturi pecuniam conjectant, ut alibi loquitur Gellius. Græcum est συμβολὴ ἀπὸ τοῦ συμβάλλειν. Symbolum pro annulo, arrha, vel tessera ponitur, ejus qui convivium exhibet. Sed ad alias quascunque tesseras extenditur.

Cupedias] Lautiores cibos.

Ἐνθυμήματα] Enthymemata, præter syllogismos imperfectos, denotant quoque quicquid animo commentamur.

Moriens moreretur] Eo fit temporis puncto, quod inter mortem et vitam medium est. Vide S. Empir. Pyrrh. Hypot. lib. III. cap. de Gen. et Cor.

Quum sederet] Eos qui motum negabant, vel potius nihilo magis esse quam non esse dicebant, solitos hoc quæstionum genere uti, discimus ex eo quod Herophilus medicus Diodoro Philosopho dixit, quum luxato humero ad ipsum venisset ut curaretur: 'Aut in quo erat loco humerus existens excidit, aut in quo non erat: at neque in quo erat, nec in quo non erat: non ergo excidit.' Vide Stephanum in Præfat.

§ 3 Τὴν ἐξαίφνης φύσιν] Id est, 'repentinam naturam,' vel quæ occulto venit.

Τὸ γὰρ ἐξαίφνης] Id est, 'repentinum tale quid significare videtur, tanquam ex illo in aliud se (subito) mutans.'

Tales apud Taurum symbolæ] Aliter, *talia Symbola*: male. Symbolum et symbolam aliud esse supra diximus.

Τραγήματα] Id est, 'bellaria.'

CAP. XIV. *Νουθεσία, &c.*] Mirum est quod Auctor Noster νουθεσίαν, et παραίνεσιν, quæ vocabula proprie admonitionem et adhortationem denotant, punitioni, quæ κόλασις dicitur, intermisceat, quum nihilo magis hæc cum illis quicquam commune habeant, quam verba cum verberibus habere dici possunt. Vide Steph. in Præfat.

Τιμωρίαν appellant] Proprie dicitur respectu punientis, maxime magistratus, κόλασις respectu pœnas luentis. A dignitate et conservatione honoris, Gellius dici putat: sed τιμὴ Græcis non tantum honorem, sed pœnam, et ultionem quoque denotat. Plato lib. V. de LL. et in Protagora ac Gorgia κόλασιν et τιμωρίαν confundit. Aristoteles autem in Rhetor. ad Theodectem I. distinguit eo modo atque dixi: Διαφέρει δὲ, inquit, τιμωρία καὶ κόλασις, ἡ μὲν γὰρ κόλασις πάσχοντος ἕνεκα ἐστίν. ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος, ἵνα πληρωθῇ. Servius τιμωρίαν ἀπὸ τῆς τιμῆς, id est, pretio derivat. Ita Virg. lib. XII. loquitur, 'Illum Tydides alio pro talibus ausis Affecit pretio.' Terentius: 'Ego ob stultitiam pretium fero.' Τιμὴ utique etiam pro τιμώριᾳ ponitur. τιμωρία ἀπὸ τοῦ τιμήορος et τιμωρὸς deducitur, quasi τῆς τιμῆς τοὺς καιροὺς ὁρῶν, id est, 'pœnæ infligendæ et vindictæ occasiones observans.'

§ 2 Παράδειγμα] Quod exempli causa publice populo ostendebatur. Apposite ex Eusebio Philosopho Stobæus hæc adfert: ἀγνοεῖ δὲ τὸ μέγιστον, ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς παρὰ τῶν πρώτως δικαιωσάντων, οὐκ ὥστε κακὸν ἐπιτιμήθη, ἀλλ' ὡς ἔσχατον, καὶ ἐν φαρμάκου λόγῳ, κατὰ τῶν οὐ δυναμένων τῆς κακίας ἐλευθερωθῆναι. ὅπως ἐπειδὴ οὐχ' οἷά τε ἦν ἄλλως, τούτῳ γε οὖν τῷ τρόπῳ, ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ, αὐτῇ πορίσωνται φυγήν. Id est, 'Ignorat vero quod maximum est, quod nec ipsa mors, ab iis qui prima jura constituerunt, quasi malum aliquod impositum decretumque sit, sed ut extremum, et medicinæ loco, adversus eos qui malitia liberari non pos-

sent: ut quoniam alia ratio non esset, hac via saltem, absoluti vinculis, eam effugerent.'

Pœnitio] Antique pro 'punitione' dixit: sic 'mœros' pro 'muros,' et alia, passim posuerunt Veteres.

Idcirco Veteres quoque nostri exempla pro maximis gravissimisque pœnis dicebant] Ita quoque Tacitus hac voce utitur lib. xv. Annal. 'Ut tanquam adversus sontes et extrema exempla meritos.' Id est, gravissimas pœnas. Huc etiam faciunt illa Donati ad istud Terentii in Eunucho: 'uterque exempla in te edent,' ubi notat: 'Exempla dicuntur mira et nova tormenta, quæ pro exemplis narrentur, aut quæ documenta sint cæteris, ne delinquant.'

§ 3 *Has tres ulciscendi rationes*] Seneca lib. I. de Clem. cap. 22. 'Transeamus ad alienas injurias: in quibus vindicandis hæc tria lex secuta est, quæ Princeps quoque sequi debet: aut ut eum, quem punit, emendet; aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat; aut ut sublatis malis cæteri securiores vivant.'

Duas solas] Primam etiam Plato in Protagora *εὐθύνην* appellavit.

Προσήκει δὲ παντὶ] Id est, 'convenit autem omnem, qui punitur, ab eo qui recte punit, aut meliorem fieri, atque utilitatem percipere, aut exemplum omnibus aliis esse, ut alii videntes alium pati, metuentes meliores existant.' Similis locus est apud eundem Platonem in Protagora: *οὐδεὶς γὰρ κολάζει τοὺς ἀδικοῦντας πρὸς τοῦτο τὸν νοῦν ἔχων, καὶ τούτου ἕνεκα, ὅστις ὥσπερ θηρίον ἀλογίστως τιμωρεῖται. ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν, οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἕνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται, (οὐ γὰρ ἂν τὸ πραχθὲν ἀγένητον θείη,) ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὖθις ἀδικήσῃ, μήτε αὐτὸς οὗτος μήτε ἄλλος ὁ τοιοῦτον ἰδὼν κολασθέντα.* i. e. 'Nemo enim sapiens injuste agentes punit, vel ejus causa quod injuste egerit, qui tanquam bellua sine ratione punit. Qui autem cum ratione conatur punire, non præteriti criminis causa pœnam infligit (neque enim quod factum est, infectum reddere potest,) sed futuri causa, ne iterum ipse peccet, neque alius qui illum punitum viderit.' Eodem modo de Legibus XI. loquitur. Vide quoque Senecam lib. I. de Ira cap. 15. qui Platonem quoque citat, Eundem de Clem. lib. I. c. 22. et Lactant. de Ira Dei c. 18.

§ 4 *In medium relinquo*] Ita dicunt probati Auctores, 'in memoriam habere,' 'in potestatem habere,' 'in possessionem esse,' ut Terentius, Cicero, et JC. loquuntur.

CAP. XV. *Quiescit, usitate, e, litera correpta dixit*] Non voluit hoc Auctor noster, secundam in 'quiescit' corripi, quæ positione longa est, vel primam syllabam acui, cum accentus non meminerit, sed hoc tantum, *e*, exiliter sonare. Vocales enim istæ nunc tenuius exiliusque, nunc crassius productiusque, ad imitationem Græcorum, a Romanis efferebantur. Vide Vossium de arte Grammat. p. 61.

Quasi in præstigiis] Quando manuum celeritate quædam ita esse videntur, quæ non sunt. Præstinguitur itaque et eluditur acies oculorum a præstigiatoribus, qui mirifica ostentant.

§ 2 *Ne si Ælii quidem*] Intelligitur L. Ælius Stilo Præconinus, cujus meminit Gellius lib. II. c. 21. lib. III. c. 3. lib. V. c. 21. Fuit Varronis magister: crebra apud antiquos auctores ejus mentio. Apud Fabium et in antiquioribus Plinii Codd. pro *Stilo* corrupte *Stolo* legitur.

Cincii] L. Cincii Alimenti meminit quoque Gellius lib. XVI. c. 4. et Macrobius lib. I. c. 12. Idem esse videtur, qui lib. II. c. 9. in suasione legis Fanniæ citatur.

Satyri] Non hic Fauni, ut supra locutus est, antiqui Italiæ populi, intelliguntur. In Ms. quodam, *Sanre,*

unde *Santræ* legendum, cujus mentio in Terentii vita, quæ Tranquillum non Donatum auctorem habet: item apud Terentium Scaurum in Orthographia, et passim apud Festum, qui et una in 'Nuptiarum' verbo nominat tres hosce quos Gellius conjunxit. Eorundem etiam libro primo, sed locis distinctis, meminit Charisius. Ita *Voss. de Arte Gramm. lib.* I. *c.* 5.

Græcæque vocis] Ridicula hæc derivatio. 'Quiesco' dictum a 'quieo,' quod forsan deducitur a *κέω*, 'cubo,' unde *κεῖμαι*.

Non convenire] In antiquis Editt. verba seq. capitis extremis his verbis conjunguntur hoc modo: *ut diceret ejusmodi quispiam, &c.* Initium seq. capitis est, *quum in Lycio, &c.* In Mss. *ut diceret* non habebatur. Unde recte conjecit Carrio lib. II. Em. cap. 8. inchoandum esse sequens caput, hoc modo, *Ejusmodi, &c.* nam aliquotiens nonnulla eorum capitum verba, quæ primore loco debebant collocari, vel capiti proxime præcedenti cohæserunt, vel in aliud longe caput sunt translata, ut ostendit quoque Lips. in Antiq. lib. I. c. 10.

CAP. XVI. *In Lycio*] Gymnasium hoc illustre Athenis fuit, quod Theopompus a Pisistrato, Philochorus a Pericle conditum refert, ut testatur Harpocration. *Lyceum*, et *Lycium* dicitur, *ἀπὸ τοῦ λυκείου*. Forsan ita dictum quod Apollini Lycio sacrum esset.

Quo signo] In Veteribus Gellianis exemplaribus, quorum descriptionem penes se habuit Josephus Scaliger, ita hi versus leguntur. Vulgo legebatur, *Cui ego quasi eadem.*

§ 2 *Sic enim, deprecor, a Catullo dictum*] 'Deprecari' hic significat, amoliri in caput ejus. Nam quum aliquis male imprecaretur, qui audiebat, *ἀφοσιούμενος* respondebat: 'Quod quidem ætati tuæ atque capiti vertat.' Quicquid igitur imprecabatur Catullo Lesbia, id omne a se in ejus caput imprecabundus amoliebatur. Precari ne sibi accidat, hoc est, deprecari proprie. Itaque recte veteres Latini dicebant deprecari a capite et fortunis suis malam rem, aut periculum: ac verbum id Græcis est *ἀφοσιοῦσθαι*. Conati sunt quidam Gellium super hujus epigrammatis enarratione reprehendere. Sed næ ipsi frustra sunt. Non animadverterunt Catullum totidem verbis eadem convitia in caput Lesbiæ regerere. Itaque id plane est 'deprecari a se alicui,' 'deprecari' 'a se in aliquem.' Nam nusquam factum, ut 'deprecor' simpliciter sit 'imprecor.' Neque Lesbia, quæ prima convitiatur Catullo, potest videri proprie deprecari Catullo. Id enim non patitur Latini sermonis castitas. Sed Catullus, qui non vult hæc convitia in se cadere, religione ac superstitione vulgari ea in eam regerit. Idque, ut dixi, palam est deprecari. Ita Scaliger ad Catullum p. 109. Carpit tamen immerito Catullum Valla; de quo vide Florid. Sabin. l. I. Lect. Succis. c. 8.

§ 3 *Q. Ennius in Erechteo*] Præter Gellium citant hanc tragœdiam Macrob. lib. VI. c. 4. Festus, Nonius in 'deprecor.'

Quibus nunc, &c.] Verba sunt Colophoniæ, cum pater Erichthonius ex sortibus pro Atheniensibus sacrificaturus esset. Vide Hyginum fab. CCXXXVIII.

§ 4 *Ctesiphonte*] Legendum *Cresphonte*, cujus fabulæ aliquoties meminit Nonius, aliique.

Non modo invidia] Citat hæc verba quoque Nonius in 'deprecor.'

Gracchi caritas] Uterque et Tib. et C. Gracchus accepti fuere populo ob agrarias leges. Sed uterque postmodum occisus.

Παραιτοῦμαι] Id est, deprecor, vel depello, removeo veluti deprecando.

CAP. XVII. *Pisistratus*] Atheniensium tyrannus, ingenio et facundia pollens, quique studia literarum plu-

rimum fovit. De quo præter Plutarchum in Solone, vide Diodor. Sic. lib. XIII. Herod. lib. I. Valerium Maximum lib. I. c. 8. et lib. VIII. c. 9. Ælianum lib. VIII. c. 16. Huic autem Homerum correctum et digestum debemus, ut testantur Cicero lib. III. de Oratore, Ælianus Var. Hist. lib. XIII. c. 14. Pausanias in Achaicis, Libanius in Panegyrico Juliani. Diogenes tamen Laërtius refert Solonem magis Homerum illustrasse, quam Pisistratum, ideo quod primus jusserit Homeri poësin ordine debito ἐξ ὑποβολῆς alternis recitare, ita ut ubi unus desiisset, alter auspicaretur, sicque unum Poësios Homericæ conflaretur corpus. Plato tamen in Hipparcho non Soloni illud, sed filio ejus Hipparcho tribuit. Pisistratus itaque confusos libros Homeri digessit, ut nunc habemus, Solon vel Hipparchus illustriorem fecere recitando alternatim.

Urbe ipsa] Deserta nimirum et vacua civitate. Infirmos tamen affectæque ætatis multos relictos fuisse scribit Plutarchus. Ab iis qui armis inepti essent, arcem ligno munitam, ut oraculo satisfacerent, tradit Pausanias in Atticis. Cui et Herodotus astipulatur, pauperesque relictos affirmat.

Præter, &c.] Herodotus tamen lib. VIII. magno molimine obsessam incensamque fuisse testatur, cujus hæc verba subjeci: 'Hos Persæ castris ex adverso arcis positis, in prominenti colle, quem Areopagum Athenienses vocant, hunc in modum obsederunt; sagittas stupa circumdatas ubi incenderant emittebant in illorum vallum. Athenienses, quanquam obsessi, et ad ultimum malorum deducti, etiam incenso vallo, tamen resistebant: ac ne verba quidem Pisistratidarum conditionem deditionis offerentium admittebant, et cum alia ad repugnandum excogitarunt, tum vero hoc, quod in barbaros portis subeuntes devolverunt saxa molaria: adeo ut Xerxes perdiu inops consilii fuerit, quod eos expugnare non posset. Tandem ex difficultatibus accessus quidam apparuit Barbaris. Necesse enim erat secundum oraculum, omnem Atticam quæ in continente est, subjici Persis. Igitur a fronte arcis, a tergo autem portarum et ascensus, qua parte nemo excubabat, quaque nemo credebat quempiam hominum ascensurum, hac parte, etsi loco prærupto, quidam conscenderunt, juxta templum Aglauriæ filiæ Cecropis. Quos ubi in arcem ascendisse viderunt Athenienses, partim e muro se præcipitaverunt, atque extincti sunt, partim in ædem refugerunt. At Persæ qui ascenderant, primum ad portas contendunt, eisque patefactis supplices trucidant: atque ubi omnium stragem fecerunt, direpto templo arcem incendunt.' Inter cæsos, etiam sacerdotes refert Auctor de Vir. Ill.

Seleucus Rex] De quo vide Appianum in Syriacis.

A Ptolemæis Regibus] Audi Vitruvium in Præfatione lib. VII. 'Reges Attalici magnis Philologiæ dulcedinibus inducti cum egregiam Bibliothecam Pergami ad communem delectationem instituissent, tunc item Ptolemæus' (Philadelphus) 'infinito zelo cupiditatisque incitatus studio, non minoribus industriis ad eundem modum contenderat Alexandriæ comparare.' Magnam quoque in libris comparandis inter illos Reges fuisse contentionem affirmat Galenus in lib. Hippocr. de Natura Humana. Vicit tamen Ptolemæus. Nam in Pergamensi Bibliotheca fuere ducenta librorum millia, ut testatur Plutarchus in vita M. Antonii: in Alexandrina autem Bibliotheca septingenta ferme millia fuere juxta Gellium nostrum et Ammianum, juxta Josephum quingenta, quadringenta juxta Senecam. Meminerunt quoque ejus Eusebius

lib. VIII. de Præpar. Evang. Ammianus lib. XXII. Epiphanius in lib. de Ponder. duas ait publicas fuisse Alexandriæ bibliothecas, primam in Bruchio, a Ptolemæo Philadelpho constructam, secundam longo post tempore ædificatam fuisse in Serapeo, quæ et prioris soror dicebatur. In hac Bibliotheca, cui Philadelphi tempore præfectus erat Demetrius Phalereus, Variarum gentium libri, vel sua lingua vel conversi continebantur, sicuti vetus testamentum a 70. interpretibus Ptolemæo auctore translatum fuit in linguam Græcam. Primus igitur Ptolemæus Philadelphus bibliothecam hanc erexit, auxere admodum sequentes Reges.

Confectus] Comparatus.

Bello priore Alexandrino] Bello civili Pompeiano, cum Cæsar in ipsa Urbe Alexandria bellum cum incolis gereret, et tuitionis suæ causa ignem in naves misisset, qui vicina navalibus ipsamque bibliothecam corripuit.

Dum diripitur ea civitas] Hoc apud Dionem et Plutarchum non habetur.

Opera consulta] Ex industria.

Incensa sunt] Periere juxta Senecam quadringenta millia librorum. Forsan igitur non tota Bibliotheca conflagravit, vel cum duæ fuerint, una tantum. Periit Olympiade CLXXXII. cum vix CCXXIV. annos stetisset.

LIBER VII.

CAP. I. *Quod de Olympiade*] Justinus lib. IX. 'Namque mater ejus' (Alexandri) 'Olympias confessa viro suo Philippo fuerat, Alexandrum non ex eo se, sed ex serpente ingentis magnitudinis concepisse.' Idem refert Plutarchus in vita Alexandri, eandemque lymphatico ritu serpentes mansuefactos circumtulisse.

C. Oppius] Qui vitas Illustrium virorum scripsisse videtur. Plutarchus citat eum de vita Pompeii; vitam Marii Plin. lib. XI. Hist. Nat. c. 45. Eundem de Vita Cassii citat Charisius.

Julius Higinus] Vide supra I. 14.

Ingentem anguem] Ab Ægyptiis, Phœnicibus, Græcis, Romanis numinis vice serpens cultus fuit. An a primo impostore Adami et Evæ? Certe in antiquis Græcorum mysteriis acclamatum εὖα, et simul monstratus serpens. Meminere Hesychius, Clemens in Protreptico, Plutarchus Alexandro, Chalcidius ad Timæum.

Mense decimo] Nono impleto.

P. Scipionem Africanum] Qui in Africam profectus cum ipsas Carthaginis portas obsidione quateret, Annibalem inhærentem atque incubantem Italiæ extorsit, prælioque secundo vicit. Vide Livium lib. XXX.

Impendio] Supra modum, impense.

§ 2 *Literis mandaverint*] Auctor de Viris Illustr. 'P. Scipio ex virtutibus cognominatus Africanus, Jovis filius creditus: nam antequam conciperetur serpens in lecto matris ejus apparuit. Et ipsi parvulo draco circumfusus nihil nocuit. In Capitolium intempesta nocte eunti nunquam canes allatrarunt. Nec hic quicquam prius cœpit, quam in cella Jovis diutissime sedisset, quasi divinam mentem occepisset.' Vide et Livium lib. XXVI. et Plutarchum in Scipione.

Diluculåret] Diluculum appeteret. Ita Auctor Noster locutus quoque est lib. II. c. 19.

Cellam Jovis] De hoc Capitolio Tarquinii, quod bello civili Syllano

exarsit, ita loquitur Dionysius Halycarnassæus: 'Situm est in alta crepidine, habetque in ambitu octo jugera, sic ut latera singula 200. fere pedum sint, exigua latitudinis et longitudinis differentia, nisi quod ista illam vincit vix pedibus quindenis. Qua parte frons ejus meridiem spectat, triplici columnarum ordine circumcingitur, ab aliis lateribus duplici. In ipso sunt tres cellæ ex ordine, a lateribus communione parietum clausæ. Media est Jovis, utrimque altera Junonis, altera Minervæ sub eodem laqueari eodemque tecto.'

§ 3 *Assidebat*] Obsidebat, vel prope urbem castra posuerat.

Oppidum in Hispania] Cujus nomen Badium fuisse testatur Valerius Maximus.

Vadimonium] Sponsionem se sistendi in judicio constituto die.

Vadari jusserat] Vadimonium statui et promitti.

CAP. II. *Cæsellii Vindicis*] De quo alibi diximus lib. III. c. 16.

Pleraque] Notus Græcismus, τὰ πολλὰ, intelligitur κατά.

Quem credidit esse meum cor] Ita et Nonius cum Cæsellio judicat.

Bellum se facere, &c. volentem dehortetur] Auctor fuerat Annibal non in Græcia sed in Italia sedem belli ponere, quippe Romanos vinci non nisi suis armis posse. Vide Justinum lib. XXXI. c. 5. Ita quoque Livius lib. XXXIV. c. 59. 'Sententia Annibalis una atque eadem semper erat, ut in Italia bellum gereretur. Italiam et commeatus et militem præbituram externo hosti. Si nihil ibi moveatur, liceatque populo Romano viribus et copiis Italiæ extra Italiam bellum gerere, neque regem neque gentem ullam parem Romanis fore.' De colloquiis Antiochi cum Annibale, et de bello Romanis inferendo, legendus quoque Polybius et Appianus.

§ 3 *Cor meum credidit*] Id est, ego credidi: simili modo et Græci et Latini loquuntur, ἲς Πριάμοιο 'vis Priami,' pro Priamo. Ita Horatius 'Virtus Scipiadæ et mitis sapientia Lælî,' pro Scipiade et Lælio. Ita 'Error Ulyssis' pro ipso Ulysse apud eundem. Atque ita in aliis.

'Ραθυμότερον] Id est, 'negligentius junctura ista verborum captus.'

Accentu acuto] Ita pronunciabant in interrogationibus, in relativis utebantur gravi.

CAP. III. *Civitas Rhodiensis*] Strabo lib. XIV. dicit hanc urbem portubus, viis, muris, et reliqua structura tantum antecellere alias, ut nullam ei æqualem, nedum præstantiorem dicere possimus. Locus hic dignus adscribi: Θαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ εὐνομία, καὶ ἡ ἐπιμέλεια πρός τε τὴν ἄλλην πολιτείαν, καὶ τὰ ναυτικὰ, ἀφ' ἧς ἐθαλασσοκράτησε πολὺν χρόνον καὶ τὰ ληστήρια καθεῖλεν, καὶ 'Ρωμαίοις ἐγένετο φίλη, καὶ τῶν βασιλέων τοῖς φιλορωμαίοις τε καὶ φιλέλλησιν, ἀφ' ὧν αὐτόνομός τε διετέλεσε, καὶ πολλοῖς ἀναθήμασιν ἐκοσμήθη, id est, 'Admiranda vero etiam est præclara legum constitutio, diligensque cura tum reliquarum Reip. partium, tum maxime rerum navalium, quo factum, ut multo tempore mari dominata sit, ac prædones sustulerit, et Romanorum, regumque qui cum Romanis et Græcis amicitiam coluere, fuerit amica: quorum gratia et mansit libera, et multis donariis ornari meruit.'

Operum nobilitate] Inter quæ celeberrimus fuit colossus, de quo Plinius: 'Ante omnes autem in admiratione fuit Solis Colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lindius Lysippi supradicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulachrum post quinquagesimum sextum annum terræ motu prostratum, sed jacens quoque miraculo est. Pauci pollicem ejus amplectuntur. Majores sunt digiti, quam pleræque statuæ.' Simonides Epigr. in Colossum lib. IV. 'Ανθολ. hujus Colossi auctorem fuisse

Lachetem refert, nisi corrigendus est locus. Sicuti et Festus emendandus est qui Caleto artifice formatum scribit. Testis ipse artifex, qui nomen suum Colosso subscripsit hoc modo: Τὸν ἐν Ῥόδῳ κολοσσὸν ἑπτάκις δέκα Χάρης ἐποίει πηχέων ὁ Λίνδιος. De terræmotu, quo cecidit Colossus, vide Polybium lib. v.

Et navigandi sollertia] Hinc et leges nauticæ Rhodiorum fuere celeberrimæ, adeo quidem ut leges nauticæ apud JC. Romanos Rhodiæ appellentur. Vide tit. Dig. ad L. Rhodiam de jactu, et Basil. lib. LIII. tit. 8. Harmenopulus legum nauticarum, quæ non interciderunt, vetustissimas appellat, atque a Tiberii usque tempore in mores Romanorum receptas fuisse.

Legationibus Romam sæpe missis] Satis superbe legatione usi. Dicebant enim se ad Regem etiam legatos misisse: per quos stetisset, quo minus belli finis fieret, adversus eos, quid sibi faciendum esset, Rhodios consideraturos esse, ut testatur Liv. lib. XLIV. c. 14. Indecoræ erant illæ minæ. Quinetiam Perseo Regi addictiores esse videbantur, immemores beneficii Romanorum, quando devicto Antiocho Syriæ Rege Lyciam et Cariam usque ad Mæandrum fl. præter Telmessum Rhodiis dederant, ut idem testatur Livius.

§ 2 *Ubi Perses victus captusque est*] A Paulo Æmilio. Cæsa ultimo prælio ad viginti millia hominum, ad sex millia, qui Pidnam ex acie profugerant, vivi in potestatem pervenerunt, et vagi e fuga quinque hominum millia capta. Ex victoribus ceciderunt non plus centum, vulnerati aliquanto plures. Perses ipse prælio non interfuit, neque tum captus, sed ubi in Samothracem aufugisset, Octavio, qui illuc a Consule missus erat, se tradidit. In triumphum ductus ante currum victoris catenatus documentum humanorum casuum dedit. Aliqui tamen in Samothracia insomniis occisum referunt. Sallustius in Fragmentis: 'Persen deinde Philippi filium post multa et varia certamina apud Samothracas Deos acceptum in fidem, callidi, et repertores perfidiæ, quia pacto vitam dederant, insomniis occidere.' Aliqui in carcere periisse dicunt, alii triumphi ignominiam morte prævenisse. Varias opiniones proponit Plutarchus. De bello hoc idem videndus est in P. Æmilio, Livius lib. XLI. et seq. Florus lib. II. c. 12. Paterculus lib. I. cap. 9. Pausanias in Achaicis.

Partim senatorum] Pro 'pars senatorum.' Elegans locutio.

Quorum opibus diripiendis] Sallustius in Catilinar. 'Bello Macedonico, quod cum Rege Perse gessimus, Rhodiorum civitas magna atque magnifica, quæ populi R. opibus creverat, infida atque adversa nobis fuit, sed postquam bello confecto, de Rhodiis consultum est, majores nostri, ne quis divitiarum magis quam injuriæ bellum cœptum diceret, impunite eos dimisere.'

Defensum conservatumque] Sunt hæc supina.

In quinto Originum libro] Aliquotiens Orationes Catonis Originum libris insertas fuisse perspicuum est. Epit. Livii lib. XLIX. 'Cum L. Scribonius, tribunus plebis, rogationem promulgasset, ut Lusitani, qui in fidem populo Rom. dediti, a Sergio Galba in Galliam venissent, in libertate restituerentur, M. Cato acerrime suasit. Extat oratio annalibus ejus inclusa.' Origines Annales appellavit. Historias appellat Cornelius Nepos, nam libro tantum secundo et tertio origines Italicarum urbium explicabantur. Locus est in fragmento lib. posterioris de vitis Excell. Imper. ubi simul quid Originum libris contineretur, demonstratur. 'Senex historias scribere instituit, quarum sunt libri septem. Primus con-

tinet res gestas Regum populi Romani. Secundus et tertius, unde quæque civitas orta sit Italica: ob quam rem omnes Origines videtur appellasse. In quarto autem bellum Punicum primum: in quinto secundum. Atque hæc omnia capitulatim sint dicta. Reliqua bella pari modo persecutus est, usque ad præturam Servii Galbæ, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit, quæ in Italia Hispaniisque viderentur admiranda. In quibus multa industria et diligentia comparet, multa doctrina.' Citatur et laudatur Cato a Val. Max. lib. VIII. c. 7. Plinio lib. VII. c. 27. Dionysio Halyc. lib. I. Antiq. Rom. vitam ejus descripsit Plutarchus.

§ 2 *Tiro autem Tullius*] Vide supra I. 7.

Adminiculatore] Adjutore. Effuse enim laudat Cicero, èt in quadam Epistola studiorum suorum regulam appellat. Redegit utique Tiro fere omnes Ciceronis libros in ordinem.

Ad Q. Axium] Axii meminit quoque Cicero apud Suetonium in Cæsare cap. 9. hoc modo: 'De hac significare videtur et Cicero in quadam ad Axium epistola referens, Cæsarem in consulatu confirmasse regnum, de quo ædilis cogitaverat.'

§ 4 *Ἀναγώγως*] Id est, sine inductione, vel sequela.

Consiperent] Verbum antiquis usitatum, ut 'adsipio,' 'præsipio.' Visum aliter imperitis, qui idem verbum in Livio non concoxerunt lib. I. 'Romani ex arce hostium urbem cernentes, cum alia atque alia parte nova aliqua clades oriretur, non solum mentibus consipere, sed ne auribus quidem atque oculis satis constare poterant.' Nam vulgo ubique leges, *concipere*. Lips. lib. I. Elect. cap. 7.

Rigentesque] Rigidos, severos, qui haud facile a sententia sua flecti possunt.

§ 5 *Secundæ res*] Ita Sempronius Gracchus priore victoria exultans ab Annibale tandem fœde victus est, ut testatur Livius.

In potestatem nostram redeamus] Qui enim immoderato gaudio exultat, impotens sui non advertit quid agat, sed totus fixus et occupatus in gaudio nullam aliarum rerum curam gerit.

§ 8 *Optimum esse publicum*] Id est, publico utilissimum.

Utilitatibus publicis] Quia Rhodii potentia et auctoritate præstabant, contra illos bellum decernere non utile erat Romanis. 'Rhodii,' inquit Livius lib. XLII. 'maximi ad omnia momenti habebantur, quia non favere tantum, sed adjuvare etiam viribus suis bellum poterant.' Alios nimirum facile ad arma concitassent, atque ita grave bellum exarsisset. Expediebat autem Rhodios amicos habere.

§ 9 *Propitiandos*] Propitios reddendos. Utitur hoc vocabulo Curtius, Suetonius, Plinius, alii. Male itaque novum hoc vocabulum esse dixit Mosellanus.

Aut fieri jam cœpto] Id est, 'cum fieri jam aliquid cœptum est.'

§ 11 *Nequam*] Id est nihili, aut nequaquam ad rem faciens.

§ 12 *Euripidi*] Ex qua Tragœdia non constat, quia complures perierunt; scripsit enim fabulas, ut quidam, 75. (ut alii 82.) vel etiam plures teste Suida.

Merope fratris uxor] Scribit Apollodorus lib. II. Biblioth. Cresphontem non multo post susceptum imperium Messenæ interfectum fuisse, cum duobus filiis, Polyphontem simul cum imperio Meropen invitam duxisse, hunc iterum a filio Meropes Ægypto occisum, ac paternum imperium recuperasse. Quædam Editt. habent *Ærope*, quæ fuit Catrei Cretensis filia, Atrei uxor, ut Lycophronis interpres testatur.

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν] Id est, 'Si enim,

ut dicis, te occisurus erat meus maritus, In futurum hoc te facere oportuit, quando utique tempus adveniebat:' temporis autem tractu ira cadit.

Ea fini] Eo fine. ἀρχαϊκῶς. Virg. quoque lib. IV. Æn. ita loquitur.

Aut occidere si occupaverit] Quanquam enim læsus vulneratusque arma submittat, nullum tamen jus adversario liberandi. Hoc jus soli populo vel Principi competebat. Itaque gladiatores imminentem sibi certam necem omni molimine avertere nitebantur, quia incerta erat missio. Nonnunquam etiam sine missione dabantur gladiatores, quod idem erat, atque ad certam mortem dari, nisi vincas. Augustus hoc decreto prohibuit gladiatores sine missione edi, nonnulli enim munerarii in certam mortem omnes dabant; imo nonnunquam percussos jacentesque repeti jubebant, et cadavera ictibus dissipari, ne simulata morte eluderent. Vide Lips. de Gladiat.

§ 13 *Fallaciosis*] Ita etiam Apuleius lib. VIII. loquitur: 'Promissioni fallaciosæ mulieris oppressus succubuit Thrasillus.'

Et quasi Græcorum sophistarum] Sophistæ antea Philosophiæ Professores appellabantur, sed cum ostentationis et quæstus causa philosophiam prostituerent, in pejorem partem accepti sunt, ut testatur Cicero l. II. Acad. Qu. quinetiam qui contortis argutiis alios circumvenire nitebantur, sive fuerint philosophi, sive Rhetores, ita dicuntur, quos traducit Plato in Protagora.

§ 14 *Neminem qui male facere voluit*] Ita apud JC. dicitur voluntatis pœnam neminem pati, quod tamen in crimine læsæ majestatis aliter obtinet. Neque hæc regula, ubi Reip. salus agitur, firma est. Satius enim est volentem hostilia facere, quamvis nondum fecerit, præoccupare.

§ 15 *Dimidium familiæ*] Familiæ nomen aliquando et personas et res continet. Hinc familiæ emptor dicitur, ut ex Ulpiano Inst. tit. 26. et Quinctiliano declam. 308. liquet.

Plus quingenta jugera] Licinius Stolo legem tulerat, qua cavebatur pœna X. M. æris, ne quis plus quingenta jugera possideret. Qua lege ipse Stolo primus condemnatus fuit, 'quod mille jugerum agri cum filio possideret, emancipandoque filium fraudem legi fecisset,' ut loquitur Livius lib. VII. in fin. cap. 17. meminerunt hujus legis Varro l. I. de R. R. Columella lib. I. de R. R. cap. 3. sed mendum incumbit illis verbis: *Criminosum tamen senatori fuit, supra quinquaginta jugera possedisse.* Pro *quinquaginta* legendum *quingenta*. Emendandus quoque est C. Nepos de Vir. Ill. c. 20. qui *centum jugera* habet, pro quingenta, *centum et quinquaginta* Stolonem possedisse dicit, ubi legendum, *cum jugera quingenta haberet, et altera.* Vide quoque Appianum de Bell. Civ. lib. I. Gellium nostrum lib. XX. cap. 1. Val. Max. lib. VIII. cap. 6. Velleium lib. II. Plinium lib. XVIII. cap. 3. Plutarchum in Camillo et Gracchis. Eandem legem quoque confirmavit Gracchus, ut ex Velleio liquet, et Plutarcho. In mendo itaque cubat Siculus Flaccus de conditione agrorum: 'Gracchus,' inquit, 'legem tulit, ne quis in Italia amplius quam ducenta jugera possideret.' Pro *ducenta* legendum *quingenta*. Quæ mensura autem esset jugeri, ostendit Plinius lib. XVIII. cap. 3. 'Jugerum vocabatur, quod uno jugo boum in die exarari posset: Actus, in quo boves agerentur, cum aratur uno impetu justo. Hic erat CXX. pedum, duplicatusque in longitudinem jugerum faciebat.' Eodem modo Columella lib. V. cap. 1. Continuit itaque jugerum ducentos et quadraginta pedes; dimidium in latitudine ex dimensione Quintiliani.

Si quis majorem pecudum numerum]

Eadem lege Licinia cavebatur, ne quis plura quam centum pecoris majoris capita, quingenta minoris possideret.

§ 18 *Propugnaculis*] Id est, pluribus argumentis, quæ vice propugnaculorum erant.

Ignoscentias] Gellianum vocabulum hoc est.

Si ignoscatur] Recte Sallustius ad Cæsarem ait: 'Qui clementia et benignitate imperium temperavere, his candida et læta omnia fuerunt, etiam hostes æquiores, quam aliis cives.' Audi et Senecam in Octavia: 'Pulchrum eminere est inter illustres viros, Consulere patriæ, parcere afflictis, fera Cæde abstinere, tempus atque iræ dare, Orbi quietem, sæculo pacem suo, Hæc summa virtus, petitur hac cœlum via.'

§ 20 *Decursibus indictis*] In Ms. *discursibus.* Ludicra spectacula tam pedestria quam equestria intelligit, quibus adjungit prælia voluptaria. Suetonius in Domitiano: 'Spectacula magnifica assidue et sumptuosa edidit, non in Amphitheatro modo, verum et in circo: ubi præter sollennes bigarum quadrigarumque cursus, prælium duplex etiam equestre ac pedestre commisit, atque in amphitheatro navale quoque. Nam venationes gladiatoresque et noctibus ad lychnuchos, nec virorum modo pugnas, sed et fœminarum.' Talia spectacula et alii Imperatores dedere.

Sparsa] Dispersa.

§ 21 *Aptis*] Connexis, ab apiscor. Vulgo, ut etiam alibi, *apertis.*

Erectiusque] Melius, sicuti qui se erigunt, melius cuncta inspiciunt.

CAP. IV. *Pileatos servos*] Si hoc insigni venderentur servi, venditor vitium aut morbum non præstabat, vel quia hoc signo liberali ingenio, fide, et animo sine vitio esse credebantur, vel quia sive boni sive mali essent, venditor ita vendebat emptoris periculo. Cæteri servi aperto capite venibant, et tantum concedebatur pileus, quum libertate donarentur. Hinc 'ad pileum vocare' est manumittere et asserere in libertatem. Cum autem pileum acciperent, radebantur. Ita apud Plautum in Amphitruone Sosia: 'Ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.' Plutarchus in T. Q. Flaminio, *καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις, ὅταν ἐλευθερωθῶσι, ξύρεσθαί τε τὰς κεφαλὰς, καὶ πιλία φορεῖν*, id est, 'Sicuti mos est servis, quando in libertatem asseruntur, radi capite, et pilea gestare:' cur autem raderentur ostendit Nonius: 'Qui,' inquit, 'liberi fiebant, ea causa calvi erant, quod tempestatem servitutis videbantur effugere, ut naufragio liberati solent.' De naufragis idem testatur Lucianus in Hermotimo, et Artemidorus lib. I. cap. 23. Atque hoc teste Servio fiebat in templo Feroniæ, quæ erat libertorum Dea. Quanquam autem pileus libertatis insigne erat, non tamen Romani cives utebantur. Nam ut plurimum aperto capite incedebant, idque hoc argumento probatur, quod nummi omnes veteres statuæque sunt sine tegmine. Ita gratissimum Julio Cæsari fuit jus laureæ gestandæ ad occultandum calvitium. Si pilei fuissent in usu, quid opus laurea? In sacris tamen, ludis, Saturnalibus, peregrinatione, vel militia etiam tegumento vel pileo usi, vel etiam ægri capiti firmando. Ovid. 'Arguat et macies animum, nec turpe putaris, Pileolum nitidis imposuisse comis.' Vel senes debiliores, quod ex Varrone colligi videtur. In manumissionibus itaque potissimum pileus in usu. In morte Neronis plebs pileata, teste Suetonio, per totam urbem discurrit. Quorsum tum pileata, si pilei fuissent in usu? Audi Sext. Aurelium: 'Omnis Roma adeo interitu Neronis exultavit, ut plebs induta pileis manumissionum, tanquam sævo domino

exempta triumpharet.' Si pileis autem non nsi promiscue Romani, cur Consule adventante equo desilire, caput aperire moris fuit? Hoc intelligendum putat Lipsius, quod lacinia togæ caput tectum fuerit. Vide eundem Lipsium lib. de Amphitheatro cap. 20. Pilei autem sine margine erant, petasi marginati. Atque eos ex ovium pellibus densos ac villosos fuisse affirmat Athenæus lib. v. Δειπνοσ.

Venum solitos ire] Vendi solitos.

Quorum nomine venditor nihil præstaret] Id est, si vitia servorum non indicasset, nullam cautionem faceret de vitio vel morbo servi, neque redhibitio locum haberet. Vide in Jure Civili tit. ff. de Ædilit. Edict.

Cælius Sabinus] *Cæcilius* lib. IV. c. 4. Att. Noct. appellatur. Sed *Cælius* emendandum est, sicut quidam codices legunt. Successit hic in disciplina Juris Cassio Longino, plurimumque Vespasiani temporibus potuit. Scripsit librum de Edicto Ædil. Cur. ideoque sub eodem titulo aliquotiens in Jure Civili citatur. Quæ autem hic citantur, ex eodem libro deprompta videntur, quia de venditione servorum agit, quæ pertinet quoque ad ædilitium edictum.

Insignia] Non puto intelligi excellentia, sed signo quodam conspicua.

Veniebant] Sub hasta præconibus proclamantibus. Hinc et 'hasta' aliquando pro auctione sive subhastatione ponitur.

Quod supra dixi] Nimirum coronas capitibus venalium impositas fuisse. Quod Tertullianus quoque cap. VII. de Corona militis testatur.

CAP. V. *Histrio*] Scenicus. Histriones autem non omnino inter turpes habitos scribit Macrob. l. II. Saturn. c. 10. Vide tamen Augustinum lib. I. de C. D. c. 32. et lib. II. c. 8. et tit. ff. de His qui not. inf.

Electram Sophoclis] Electra in Sophoclis tragœdia mortem fratris Orestis deplorat. Vide Sophoclem in Electra et Euripidem in Oreste. De Sophoclis autem laude multa admodum scripsit Cicero in lib. de Senect.

Urnam] Sepulchralem, in qua mortuorum ossa et cineres recondebantur. Græci non semper corpora defunctorum cremabant, condere ea soliti erant πυέλοις, ex lapide ut plurimum factis, cui natura est corpora cito absumere. Qualis erat Assius lapis, qui ideo σαρκόφαγος appellatur. De quo videndus Plinius et Dioscorides. Græci πύελον, σορὸν, et κιβωτὸν appellarunt, sive arcam mortualem: τεῦχος sive vas appellat Sophocles in Electra. Vide Salmas. in Solinum pag. 1203. et seqq. qui tamen fallitur, cum Græcos cadavera non cremasse dixit. Utique pro ratione temporum etiam concremata fuere cadavera. Ita matrem Orestis crematam scribit Euripides in Oreste; idemque ex aliis probatis auctoribus ostendi potest.

Existimatur] Ita Vet. Ed. Badiana legit, *existimabatur*: neque enim extinctus erat, sed Orestes ipse, qui Ægistum sibi necem molientem fugiens, in Phocidem se receperat et post XII. annos Argos reversus, ignotus Electræ sorori, eidem urnam tanquam mortui Orestis tradidit, quæ in lachrymas acerbas effusa, tandem Oreste se prodente, fratrem agnovit. Sophocles in Electra pathetice admodum hoc describit.

Et quasi Oresti] Id est, quasi Orestis ossa amplexus.

CAP. VI. *Ὄψιν*] Id est, 'visum, auditum, gustum, tactum, odoratum.'

Inora] Legendum, *inodora*, ex Nonio, ut Badiana quoque Parisiensis editio habet. Quænam enim animantia sine ore, aut quod ori simile est, et per consequens (quod tamen Gellius negat) sine gustu? nisi quis Plinio credat, qui lib. VII. cap. 2. Astomos Indiæ populos affirmat, qui

oris expertes, odore per nares victitant.

Inauritave] Legendum ex Nonio, *inauditave:* 'Inauditum,' inquit Nonius, 'quod non audiat, in veteribus prudentibus lectum.' Ita Gellium inprimis sine nomine indigetat: 'Quædam animalium aliud alio carent, aut' (apud Nonium vox 'cæca' excidit) 'a natura gignuntur, aut inodora, aut inaudita.'

Περὶ μνήμης] Id est, 'de memoria.'

Τὴν δὲ ἁφὴν] 'Sensum et gustum omnia animalia habent, præter imperfecta.' Locus hic vel similis occurrit apud Aristotelem in lib. de Somn. et vig. et lib. II. de Anima. Non invenio lib. περὶ μνήμης.

CAP. VII. *Annianus poëta*] Ejus mentio quoque lib. IX. c. 10.

Probum Grammaticum] De quo alibi diximus.

Intentionem] Quoties incrementum notat, et augendi vim habet.

§ 2 *Natura longior*] Eam syllabam natura longam dicimus, quæ aut diphthongum, aut vocalem longam habet. Diomedes lib. II. et Priscianus hanc accentuum rationem habent. In trisyllabis et tetrasyllabis et deinceps, secunda ab ultima observanda est. Hæc si natura longior fuerit, inflectitur, ut 'Romanus,' 'Cethegus.' Si vero positione longa fuerit, acuitur penultima, ut 'Catullus,' 'Metellus.' Si autem brevis fuerit, prima servabit acutum. Si itaque sequens syllaba sit natura longior, priorem syllabam in trisyllabis non acui voluit Gellius. Secus dicendum, si positione longa sit. Ita in 'exinde' et 'siquando' primam acuebant. Servius in VI. Æn. 'Exinde una pars orationis est, et in tertia a fine accentum habet, licet penultima longa sit.' Donatus in Eunuchum Act. v. sc. 1. 'Siquando et prima syllaba acui potest, et media.' Cæterum notandum est, ut alibi quoque diximus, simul et accentus et longæ sequentis syllabæ rationem habuisse Veteres.

Non ferme] Dubitat tamen de natura longæ Gellius, quia noverat aliam accentus, aliam syllabæ productæ haberi rationem. Ultimis autem duabus longis tertiam ab ultima acui nec Latinus nec Græcus sermo patitur.

Livius in Odyssea] Vide lib. III. cap. 16.

CAP. VIII. *Delfinos*] Amores erga pueros describit quoque Athenæus lib. XIII. Ideoque in emblematis et nummis ac statuis Veterum exhibetur Delphin alato Cupidine frenatus, vel qui dorso ejus insidet. Quod Delfini amore homines prosequantur, refert quoque Aristoteles lib. IX. Hist. anim. c. 48. Nota historia vel potius fabula, quam refert Herodotus lib. I. de Arione Methymnæo, qui cum in mare prosiliisset, a Delfino Tænarum in Laconiam transvectus est. Complures tales narrationes proponit Plinius lib. IX. cap. 8. vide etiam Plutarchum de Compar. Anim. Ælianum lib. VI. cap. 15. Athenæum VII. Δεινός. Merito hæc suspecta Julio Cæsari Scaligero in Comm. ad Aristot. hist. de Anim. Hinc Delfinos occidere, multo minus vesci, grande nefas habes habitum apud Græcos, et Oppianus in 'Αλιευτ. parricidio comparat. Huc pertinet illud Athenæi l. XIII. Cœranum a piscatoribus vitam et libertatem Delfini pecunia redemisse.

Nam et sub Cæsaribus] Plinius lib. IX. c. 8. 'Divo Augusto principe Lucrinum lacum invectus pauperis cujusdam puerum ex Bajano Puteolos in ludum literarium itantem, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mecænatis, et Flavii Alfii, multorumque esset literis mandata. Quocunque diei tempore inclamatus a puero, quamvis occultus atque abdi-

tus, ex imo advolabat, pastusque e manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vagina condens: receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo revehens pluribus annis, donec morbo extincto puero, subinde ad conjunctum locum ventitans, tristis et mœrenti similis, (quod nemo dubitaret) desiderio expiravit.'

Appion] Vide supra l. IV. c. 14.

Apud Naupactum] Quod Ætoliæ oppidum est Straboni lib. IX. et Stephano de Urbibus.

Ut Theophrastus tradidit] Eundem quoque citat Plinius. Verisimile autem hæc scripsisse *ἐν τῷ Ἐρωτικῷ*, quem librum simili in materia citat Athenæus lib. XIII.

Quod sunt ipsi genus] Cujus generis ipsi sunt.

Arserunt] Deperierunt, impatienter amarunt. Activum quoque verbum est apud Virg. Ecl. II. 'Corydon ardebat Alexin:' more Græcorum, quibus αἴθειν et neutrum et activum est.

§ 2 *Aurigationes*] Pueri, qui tanquam auriga dorso insidens delfinum moderabatur.

Καὶ αὐτὸς δ' οὖν εἶδον] Id est, 'et ipse quidem vidi juxta Dicæarchiam' (ita appellabatur civitas Campaniæ Puteoli, ut testantur Strabo, Pausanias, Stephanus, qui eam quoque Dicæam vocat) 'delphinum puerum amantem, et ad pueri vocem amoris œstro percussum acciri. Piscis igitur adnatans puerum tergo suscipiebat, et pinnæ aculeos cohibens, ne dilectum sibi corpus laceraret, et illum qui more equi ejus dorsum ascenderat ad stadia ducenta' (stadium continet centum viginti quinque passus auctore Plin. l. II. c. 24. De stadii tamen diversitate vide supra lib. I. c. 1.) 'deferebat. Roma igitur omnisque Italia eo confluebat, ut videret ex amore natantem piscem.'

Τὰς ἀκάνθας] Plinius hunc locum expressit, cum dicit, 'pinnæ aculeos velut vagina condens.' Tales tamen aculeos in tergo Delphini non inesse Rondeletius, qui plurimos conspexit, testatur lib XVI. cap. 8. de Piscibus.

§ 2 *Amœnus*] 'Qui ad se amandum allicit,' juxta Festum. In Ms. quodam, ut annotatum a viro docto in Cod. antiquo, legitur *amatus*.

CAP. IX. *Memorderit*] Eadem habet Nonius, 'in memordi.' Sed Gellium nunquam nominat.

Meum, inquit, non est: at si me canis memorderit] In Ms. R. Ennii verba ita leguntur: *Meum non est, alt'nus iste canis memorderit.* Unde Lambecius Ennium scripsisse forsan autumat: *Meum non est, alterius si te canis memorderit.* Ut sit proverbiali specie dictum in eum, qui mali sui causam non ipsi auctori, sed alteri cuipiam imputat, *ὥσπερ κύων εἰς τὸν λίθον ἀγανακτοῦσα.*

Laberius] Vide supra I. 7. et III. 12.

Memordi] Absumpsi.

Gallina deligitur, et opponitur] Serpentium morsibus opitulari testantur rerum naturalium scriptores, si gallinæ vivæ discerptæ, calentesque sufficiantur. Plinius de gallinaceis idem tradit, cum dicit lib. XX. c. 4. 'Carnibus gallinaceorum, ita ut tepeant avulsæ, appositis, venena serpentium domantur, item cerebro in vino poto.' Adversus venenatarum bestiarum morsus gallinarum cerebellum in vino epotum valere Dioscorides quoque tradidit lib. II. c. 2. Quinetiam ipsa ova: Plinius lib. XXXIX. c. 3. 'Adversus ictus serpentium ova cocta tritaque, adjecto nasturtio, illinuntur.'

§ 2 *Item Atta*] Vet. Edit. habent, *Accius*, atque ita corrupte quoque apud Nonium legitur. In Mss. *Atta.* Intelligitur Quinctius Atta Poëta. Festus: 'Attæ appellantur, qui propter vitium crurum aut pedum plantis

insistunt, et attingunt magis terram, quam ambulant. Quod cognomen Quinctio Poëtæ adhæsit.' Meminit quoque ejus Horatius lib. II. Epistol. 1. 'Recte necne crocum floresque perambulet Attæ Fabula si dubitem, clament periisse pudorem Cuncti pene patres.' Hunc poëtam togatas docuisse monuit nos Porphyrio. Vide Carrionem lib. I. Em. c. 14.

Perduellionis] Qui hostili animo in Remp. aut Imperatorem esset, perduellionis judicio tenebatur. Atque hoc crimen morte non extinguitur, distinguiturque a crimine majestatis l. ult. ff. ad L. Jul. Maj. Perduelles enim et duelles Veteribus hostes dicebantur. Illorum autem causa qui perduellionis accusabantur, non apud Prætorem coram tribunali, sed a Populo Rom. comitiis centuriatis cognoscebatur. Vide Orat. Cic. pro Rabirio, et Val. Max. lib. VI. cap. 5.

Atta in Ædilicia] Ita illum quoque citat Diomedes lib. III. sed corrupte ibi *Attius* legitur. Citat quoque Macrobius lib. II. Sat. c. 14. Attam in 'supplicatione.' Nonius in 'Aquis caldis,' 'Epigrammatis,' 'Lucubratione.'

§ 3 *Tib. Gracchus*] Tib. Gracchi clarissimi atque eminentissimi viri filius, P. Africani ex filia nepos, quo quæstore et auctore turpissimum fœdus Numantinum in Hispania ictum fuerat.

C. Mancino] Hostilio, Consuli. De quo Cicero lib. III. Offic. 'C. Mancinus, ut Numantinis, quibuscum sine Senatus auctoritate fœdus fecerat, dederetur, rogationem suasit eam, quam L. Furius Sex. Atilius, ferebant. Qua accepta, est hostibus deditus.' Hanc sponsionem procul-dubio hic intelligit Auctor noster. Vide Florum lib. II. cap. 18. Velleium Paterculum lib. II. cap. 2. Appianum in Ibericis.

Παρακείμενον] Id est, 'Præteritum perfectum.'

Plerumque vertunt] Nisi a vocali in indicativo verbum incipiat. Priscianus dicit lib. IX. nihil esse apud Græcos in Arte Gramm. quod non idem in lingua Latina observatum sit. Sed de eo merito dubitatur.

Γράφω] Id est, 'scribo scripsi, facio feci, loquor locutus sum, teneo tenui, lavo lavi.'

C. Cæsar] Forsan in lib. de Analogia hoc monuit.

§ 4 *L. Attius in Sotadicorum libro primo*] Vett. Editt. habent *Accius*. Forsan hic legendum *Didascalicorum*, ut Accius intelligatur, cujus meminit Gellius vel quisquis Auctor est titulorum lib. III. cap. 11. Qui libri Indices appellantur ab Auctore nostro lib. III. cap. 3. Accius itaque vel potius Attius Διδασκαλικὰ scripsit, quibus de Poëtis eorumque fabulis judicium et censura instituebatur. Libri illi scripti prosa oratione, non versibus, quibus illa claudere frustra eruditi tentarunt. In eo autem imitatus est veteres Græcos, qui libros quoque Διδασκαλικῶν scripserunt, cujusmodi fuere Aristotelis, Dicæarchi, Aristophanis Grammatici, Callimachi, Eratosthenis, Aristarchi. Vide Casaubonum ad Athenæum lib. VI. c. 7. Didascalicorum Attii libros citant quoque Charisius et Nonius. Si tamen placet *Sotadicorum libros* legi, (ut in Vett. Codd. et Mss. legitur, sine quibus nihil temere mutandum,) vel obscœni fuere libri, quibus Sotadem, impurum scriptorem, imitatus est, qui primus cœpit κιναιδολογεῖν, ut Strabo loquitur lib. XIV. cujus nimiam quoque maledicendi prurigi- nem, etiam ipsi Ptolemæo Philadelpho (quæ causa illi mortis fuerit) reprehendit Athenæus lib. XIV. vel Sotadeo metro libros suos scripsit, de quo metro ita scripsit Fortunatianus in fragmento: 'Primus spondeus, secundus periiambus, tertius spondeus, quartus periiambus, quintus tribrachys, sextus item tribrachys,

ultimus spondeus. Et, quod magis mirum videri potest, totus Sotadeus numerus e trochæis potest constare pedibus, et duo habet Ithyphallica metra, et unum trochæum pedem.' Alii aliter de Sotadeo Ionico scribunt. Sotades autem et prosa, ut ex Athenæo liquet, et vorsa oratione scripsit, ut Suidas testatur. Quocunque igitur modo Sotaden imitatus est Attius.

Cap. x. *A Litera*] Quæ alias brevis est.

A tribuno ærario] Pædianus Verrina tertia: 'Pecunia attributa est, quæ in stipendium militum de ærario a tribunis ærarii adnumerari quæstori solet.' Meminit quoque Varro lib. iv. de L. L. Cicero lib. iii. de L. L. inter minores magistratus enumerare videtur, quales erant quæstores, tribuni militum, et ærarii, atque ita porro. Tribuni autem ærarii in Porcia Basilica, non e tribunali aut curuli sella, sed e subselliis, quia minores erant magistratus, jus dicebant.

Hanc capionem] Familiare hoc in legibus et edictis. Sic 'pignoris capio' dicitur in l. ult. C. Theodos. de Pignor. l. xv. § 3. ff. de Re Jud. 'Dominii capio' in l. xviii. § 1. ff. de Damn. infect. integer quoque titulus in Jure civili, in ff. de mortis causa donat. et capionibus.

Cap. xi. *Levitatem*] Levitas gravitati opponitur vel proprie vel translate. Pro inconstantia et mutabilitate etiam Cicero utitur in Miloniana: 'Resistere et levitati multitudinis et perditorum temeritati.' Quæ sit illa levitas, Pro domo sua ostendit: 'Quod in imperita multitudine est vitiosissimum, varietas et inconstantia, et crebra tanquam tempestatum sic sententiarum commutatio.'

Ἄσωτον] Id est, 'perditum' (qui servari nequit) 'aut incastigabilem, aut nullius frugi, aut improbum, aut male moratum, aut scelestum:' ἄσωτος etiam dicitur, qui per se suaque opera perit, luxu et ganeæ studio perditus. Vide Aristot. l. iv. cap. i. Ἀκόλαστον 'incastigabilem' verti, et tum opponitur κεκολασμένῳ, quem Latini 'castigatum' appellant. Ita quoque dicitur intemperans, lascivus, libidinosus. Hesychius ἀκόλαστον interpretatur θρασέα, κακὸν, ἀσελγέα, ὑβριστικόν. Quod autem Gellius voci 'nequam' putat respondere ἄσωτον, ἀκόλαστον, μιαρόν, H. Stephanus jure dubitat, an illa vox tantam ignominiam, vel etiam scelus in se recipiat. Notandum igitur vocem 'nequam' proprie 'inutilem,' 'nullius frugi' denotare. Caper extremo libro de Orthographia, 'Nequam non malum significat, sed inutilem.' Vide quoque Varronem lib. ix. de L. L. et Festum. Verum ad libidines amatorias et gravia etiam postmodum crimina et flagitia traductum illud vocabulum, uti ex Ciceronis Philippica secunda, aliisque probatis auctoribus liquet.

Secunda Antonianarum] Philippica secunda.

§ 2 *Hora diei decima*] Id est, duabus horis ante occasum Solis. Dies enim apud Romanos in duodecim semper horas dividebatur, quæ, prout dies longiores vel contractiores erant, contrahebantur. Horæ, ut dies, longissimæ fuere tempore solstitii æstivi, brevissimæ bruma.

Ad Saxa rubra] Quæ sita erant inter urbem et Veios, ut Livius lib. ii. testatur. λίθον ἐρυθρὸν Strabo appellat lib. v. Lapidicinas rubras vocat Vitruvius lib. ii. c. 7.

Delituit] Revera ut cognosceret, quid in urbe ageretur. Nunciatum enim erat Cæsarem interfectum.

Inde cisio] Cisium erat vehiculi biroti genus, quo utebantur ad iter velociter conficiendum. M. Tullius in Oratione pro Roscio Amerino: 'Decem horis nocturnis sex et quinquaginta millia passuum cisiis pervolavit.' Ausonius Epistola viii. 'Cornipedes rapiant imposta petorrita mulæ: Vel cisio trijugi, si placet, in-

silias.' A cisio cisiarius dictus ipse rhedarius vel auriga. Ulpianus in l. XIII. ff. locati: 'Item quæritur, si cisiarius, dum cæteros transire contendit, cisium evertit, et servum quassavit vel occidit, puto ex locato in eum esse actionem.' De Cisio et aliis generibus vehiculorum, vide Corasium III. Miscell. 20. Male Maturantius in Ciceronem hic legit, *cassia*, et viam Cassiam intelligit, cujus et marmor antiquum meminit.

A Marco] Antonio.

Cum illa mima] Volumnia.

In hunc] Fulviam.

In collum invasit] Injecit se in amplexum mulieris.

Ergo ut te catamitum] Effœminatum, impudicum. Proprie Catamitus, juxta Servium, puer meritorius, nonnunquam et ipse Ganymedes ita appellatur.

Urbem terrore nocturno] Rumor enim falsus de cæde Cæsaris sparsus erat, et nocturnus Antonii in urbem introitus trepidationem auxerat.

Italiam multorum dierum metu] Creditum enim Cæsarem occisum, quod ex medio itinere Antonius subito domum reversus esset.

§ 3 *In censum dedicavisti*] Casaubonus conjicit legendum, *in censu indicavisti*. Indicare idem quod Græcis τιμᾷν. 'Dedicare' tamen præter 'consecrare,' etiam significat 'attribuere;' Festus: 'dedicare est proprie dando deferre.' 'In censum' itaque 'dedicavisti,' idem est atque, 'in æstimationem attribuisti.'

Qui spondet mille nummum] Id est, quis pro te cautionem faciet mille nummum, te a nequitia et malitia purum esse? *Qui* pro *quis*, ita etiam Virg. 'Nec qui sim quæris, Alexi.'

Verbis conceptis conjuravisti] Cum jusjurandum publice præstandum erat, adhibebantur qui præjurationes facerent, id est, conceptis verbis ante alios jurarent, post quos ille, a quo juramentum exigebatur, in eadem verba jurabat. Et hinc Gellius hic dicit, *conjuravisti*.

Sciente animo tuo] Ex ANIMI SUI SENTENTIA, prout res se habebat, jurare profitebatur.

CAP. XII. *Tunicis*] Augustinus lib. III. de Doctrin. Christiana: 'talares ac manicatas tunicas habere apud Romanos flagitium erat.' Cicero in Catilinam: 'manicatis ac talaribus tunicis.' Prolixis illis et manicatis tunicis Barbaros usos fuisse Herodianus non uno in loco indicat. Persas prolixis atque usque ad manus ac prope digitos usos scribit Strabo lib. XV. Geogr.

Chiridotas] Manuletas. Græci χειριδωτοὺς appellant. χειρίδες sunt manicæ. καρπωτοὺς etiam Græci vocant, quod usque ad καρπὸν manus pertingant. Apud Capitolinum in Pertinace legitur quoque in antiqua editione, *Chirodita*, quod referre patet χειροδυτὰ quod illæ manicæ manum quoque induerent. Δύειν enim Græcis 'induere.'

Decoram existimaverunt] Ita Gryphius edidit. Ascensius legebat *indecere*, uti et Aldus. 'Indecere' idem est, quod 'valde decere.' Steph. leg. *decoram*; vetustissimæ tamen editiones legunt constanter *indecoram*, id est, 'valde decoram,' ab 'indecet,' in quo vocabulo 'in' est ἐπιτατικόν.

Primo quidem sine tunicis] Pædianus: 'Cato Prætor judicium, quia æstate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus. In forum quoque sic descenderat, jusque dicebat: idque repererat ex vetere consuetudine, secundum quam et Romuli ætatis statuæ in Capitolio, et in rostris Camilli fuerunt togatæ sine tunicis.'

Postea substrictas] Tunicatum sine toga apparere in publico, vilissimæ sortis erat indicium. Hinc apud Horatium, Tacitum, alios, 'tunicatus populus' pro infima plebe ponitur: tunicas igitur sub toga gestabant, eas-

que cinctas, præcipue viri: sub tunicis autem interulæ sive subuculæ lineæ habebantur, quas cingi non fuit moris, quia breviores et strictiores erant, atque pressius corpori adhærebant. Varro apud Nonium: 'postquam duas tunicas habere cœperunt, instituerunt vocare subuculam et indusium.' Vide Bayfium de Re Vestiaria, et Oct. Ferrarium lib. III. c. 8. De Re Vest. et Aldum in quæsitis per epistolam.

'Εξωμίδας] Quasi dicas, 'exhumerales.'

§ 2 *Subvolsis*] Non rasis sed extractis pilis circa femur vel pubem.

Interior] Vett. Editt. *inferior*, hoc est, ultimo loco lecti accubitorii. Et is qui ad pedes, dicebatur inferior accumbere. De quo Lips. ad Tac. Ann. lib. XI. Aliquando quidem inferior locus in medio lecto, si plures lecti strati essent, honoratissimus locus erat, ut ex Sallustii fragmentis apparet, cum dicit: 'Igitur discubuere, Sertorius inferior in medio,' &c. Erat tamen revera ultimus locus lecti; sed quia is locus proximus erat convivii domino, qui in primo tertii discumbebat, ideo juxta Plutarchum medii lecti locus ultimus tribuebatur convivarum dignissimo. Rectius legitur *interior*, qui honoratior locus amasio debebatur. Nam qui interiores, supra alios accumbebant, quod in stibadiis sive in toro continuo ac semirotundo semper usitatum erat. *Interior* quoque ad obscœna referri potest. Ita Julius Cæsar sponda interior lecticæ Nicomedis dicebatur.

Virosus] Virorum appetens, sive agendo, sive patiendo. Neque enim puto hic 'virosum' a 'virus' fœtidum significare, nisi quis Venere pollutum, contaminatum intelligat.

Virgilius] Lib. IX. Æneid.

Et habent redimicula mitræ] Servius in hunc locum: 'Pilea virorum sunt, mitræ fœminarum, quos calanticas dicunt. Mitra autem proprie Lydorum fuit, ut 'Mæonia mentum mitra,' quem habitum imitati sunt Trojani. Alii mitras meretricum esse voluerunt, quod hic est tanquam effœminatis objectum.'

Ennius] Vide Nonium in v. 'tunica.'

CAP. XIII. *Classici dicebantur*] Servius Tullius in sex classes populum divisit, ut numerat Dionysius. Apud Gellium nostrum lib. X. cap. 28. Tubero tantum quinque recenset, nulla classis ultimæ habita ratione, quam Livius centuriam appellare videtur. In hac ultima classe homines proletarii erant et capite censi. Proletarii mille et quingenta æris in censum deferebant, at capite censi aut nullo aut minori saltem quam proletarii ære censebantur. Accurate de his classibus Dionysius Halycarnassæus et Livius lib. I. egerunt. Ex his classibus centum et nonaginta tres centuriæ erant; et quia primæ classis LXXX. erant centuriæ, (quamvis de numero centuriarum inter se non conveniant,) XII. equitum et, sex aliæ, et fabrum duæ simul centum, cæteras classes et centurias suis superabant suffragiis. Itaque primæ classis cives primæ erant auctoritatis.

Centum et viginti quinque millia æris] Livius: 'Ex iis qui centum millium æris, aut majorem censum haberent, LXXX. confecit centurias, quadragenas seniorum ac juniorum.' 'Centum millia æris' sunt tria millia florenorum Hollandicorum.

Minore summa æris] Secunda enim classis, ut refert Livius l. I. intra centum usque ad quinque et septuaginta millium censum instituta, tertia classis in quinquaginta millia censebatur, quarta classis in viginti quinque millia, quinta classis in undecim millia. Cæteri erant proletarii, vel capite censi.

M. Catonis] Vide Ciceronem de Senectute.

Qua Voconiam legem suasit] Tulit

hanc legem Q. Voconius Saxa tribunus plebis Anno U. C. DCCXCIV. 'qui post eos censores census esset, ne quis hæredem virginem, mulieremve faceret,' ut testatur Cicero I. in Verrem c. 42. Lege quoque Voconia cautum, (nam plura ejus erant capita,) ne plus cuiquam legaretur, quam ad hæredem hæredesve pertineret, ut monet Theophilus in Instit. ad tit. de Leg. Falc. Cæterum quomodo conciliari possunt, quæ ex Cicerone, Asconio, Augustino proferuntur, lege Voconia sancitum fuisse, 'Ne quis Virginem vel mulierem hæredem faceret, ac ne quidem unicam filiam,' cum Dio lib. LVI. de mulieribus dicat, Voconia lege iis licitum non fuisse plus quam *δύο καὶ ἥμισυ μυριάδας κληρονομεῖν*, id est, 'ultra 25. millia sestertium hæreditate capere?' Verum sciendum, antiqua lege Voconia, quæ lata inter secundum et tertium bellum Punicum, teste Augustino lib. III. de Civ. Dei c. 21. omnes mulieres a successione hæreditatis remotas fuisse. Epitome Livii lib. XLI. 'Q. Voconius Saxa tribunus plebis legem tulit, ne quis hæredem mulierem institueret.' Sed cum ea lex nimis rigida paulatim in desuetudinem abiisset, accessit (ut puto) postmodum interpretatio prudentum, qua nimius rigor temperatus est. Primo qui census non erat, hæredem filiam relinquere poterat. Audi Ciceronem I. in Verrem: 'P. Annius Asellus mortuus est, C. Sacerdote Prætore. Is cum haberet unicam filiam, neque census esset, quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, ut filiam bonis suis hæredem institueret. Hæres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas, voluntas patris, edicta Prætorum, consuetudo juris ejus, quod erat tum, cum Asellus mortuus est.' Idem Cicero in eadem oratione: 'Nam post te Prætorem multi testamenta eodem modo fecerunt. In his nuper Annia. Ea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quod censa non erat, testamento fecit hæredem filiam.' Censi itaque mulieres hæredes relinquere non poterant. Census autem dicebatur qui centum millia sestertium possidebat, teste Asconio Pædiano. 'Nam more Veterum,' ut idem refert, 'censi dicebantur qui centum millia professione detulissent. Hujusmodi adeo facultates census vocabantur.' Forsan autem de solis censis sive divitibus locuta est lex Voconia; nam dicit Cicero, 'lex nulla prohibebat;' sed adversatur, quod postmodum dicat, 'legis æquitas,' 'consuetudo juris.' Quod autem ad Dionis locum attinet, dicit lege Voconia cautum (per interpretationem hoc additum arbitror) ut mulieres non plus quam 25. millia sestertium hæreditate caperent, hoc ita interpretatur Hotomannus: ne qui census esset, id est, centum millia sestertium possideret, instituere posset virginem sive mulierem, supra quadrantem suorum bonorum. Nescio autem quare locum Dionis Xylander ita verterit, qui ita se habet: *τῶν τε γυναικῶν τισι καὶ παρὰ τὸν Οὐοκώνειον νόμον, καθ' ὃν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν, συνεχώρησε τοῦτο ποιεῖν*· versio talis est, 'Cumque lege Voconia mulieribus prohiberetur, ne quæ majorem centum millibus nummum hæreditatem possent adire, ea quoque lege quasdam solvit.' Nulla mentio est apud Dionem centum millium, sed viginti quinque. Denique ex interpretatione legis Voconiæ, 'Fœminæ ad hæreditates legitimas ultra consanguineas successiones non admittebantur,' ut scribit Paulus lib. IV. sent. 8. vide et § 3. Instit. de Legit. Agnat. success.

CAP. XIV. *Χαρακτῆρας*] Formas. De illis characteribus vide Demetrium Phalereum, et Longinum de sublimi dicendi genere.

Uberem vocamus] Diversitas hæc

stili etiam temporibus inservire debet.

§ 2 *Incerti*] Aliter *inferti*, vel *infecti*, id est, tincti, immixti.

Pacuvium] Vide supra I. 24.

Lucilium] Quem lutulentum et incomposito pede decurrere scribit Horatius lib. I. Sermon. Sat. IV.

Terentium] Cujus nitorem et castitatem sermonis omnes docti magni faciunt: lenem et 'sedatis vocibus' usum Cæsar, et Cicero, citante Donato, ita in carmine testatur: 'Tu quoque qui solus lecto sermone, Terenti, Conversum expressumque Latina voce Menandrum In medio populi sedatis versibus effers, Quicquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.'

Jam antiquitus tradita] Ausonius quoque illos heroas ita conjunxit in Profess. Burdig. Epigr. 22. de Urbico loquens, 'Priscos Heroas ut et olim Carmine Homeri commemoratos Fando referres: Dulcem in paucis, ut Plisthenidem, Et torrentem, ceu Dulichii Ninguida dicta: Et mellitæ nectare vocis Dulcia fatis verba canentem Nestora regem.'

§ 3 *Quos Athenienses*] Expressit hæc verba non nominato Gellio Macrobius lib. I. Saturn. c. 15.

Propter Oropi vastationem] Oropus Bœotiæ urbs Ptolemæo, Thucydidi lib. VIII. Stephano de urbibus.

Talentum fere quingentum] Plene talenta quingenta numerat Plutarchus. Valent illa Philippeos, sive ducatones, 300000. sive novem vasa auri.

Carneades ex Academia] Qui tertiæ Academiæ auctor. Sextus Empiricus Pyrrhon. Hypotypos. lib. I. c. 33. 'Academiæ autem fuerunt, ut aiunt, plures tribus. Una quidem eaque antiquissima Platonis: secunda et media Arcesilæ, qui fuit auditor Polemonis: tertia et nova Carneadis et Clitomachi. Sunt qui his addant quartam Philonis, et Charmidæ. Sunt qui etiam quintam adjiciant Antiochi.' Vide de Carneade Ciceronem lib. IV. Acad. Qu. et Plutarchum contra Coloten.

Diogenes Stoicus] Cognomento Babylonius, (Laërtius natum fuisse Seleuciæ, sed ob loci vicinitatem Babylonium dictum fuisse refert,) Chrysippi auditor. Vide de eo Ciceronem lib. IV. Tusc. Qu. Citat quoque eum Seneca lib. III. de Ira c. 38. Fragmenta ejus quoque sæpius in Stobæo citantur, quæ ingenio et sapientia eum polluisse ostendunt.

Critolaus Peripateticus] Ejus nullam in hac legatione mentionem facit Plutarchus. Ejusdem Critolai meminit Gellius lib. IX. c. 5. An idem sit cum Critolao historico, quem citat quoque Gellius noster lib. IX. c. 9. dubium est.

C. Acilio] Ita Plutarchus; vulgo, *Cæcilio*. Macrobius *Cælio*.

Ostentandi gratia] Carneades primo pro justitia, dein contra eam disseruit. Itaque Cato tales legatos quamprimum dimittendos censuit. Vide Plutarchum in Catone, Quintil. lib. V. c. 1. Plin. lib. VII. cap. 30.

Rutilius] Est hic P. Rutilius Rufus, qui tum de vita sua, tum Numantini belli historiam scripsit. Laudat eum Livius, Velleius, Valerius Maximus, Plutarchus, alii.

Polybius] Qui civili prudentia, et scientia militari inclytus ipsis rebus interfuit, quas scripsit; Scipionis enim Africani Æmiliani in Africa comes fuit. Scripsit libros XL. sed quinque primi salvi tantum et incolumes ad nos pervenerunt. Ex cæteris tantum excerpta habemus. Vide Voss. de Histor. Græcis.

Præstigiosum] Vanum, instar præstigiarum.

CAP. XV. *Labeo*] Vide I. 12.

Q. Scævola] Vide supra III. 2.

Quod cui servandum datum est] Ita quoque in jure Justinianeo habetur, l. XL. et LIV. et LXXVI. ff. de Furt. l.

VII. C. eod. l. v. § 8. ff. commodati et § 6. Inst. de Obligat. quæ ex Del. nasc.

CAP. XVI. *Quam περὶ ἐδεσμάτων, &c.*] Id est, 'de eduliis.' Hanc Satyram citat quoque Auctor noster l. XV. Sicuti Ennius etiam ἰχθυοφαγητικὰ vel potius ἡδυφαγητικὰ versibus scripsit (vulgo corrupte apud Apuleium *ædes: Phagitica* legitur:) ita Archestratus ἡδυπάθειαν versibus conscripsit, quem imitatus Ennius, cujus versus apud Apuleium leguntur.

Et domicilia] Sedes, regiones, ubi præ cæteris delicati cibi reperiuntur.

§ 2 *Pavus e Samo*] Varro lib. III. de Re Rust. cap. 6. 'Pavonum greges transmarini esse dicuntur in insulis Sami in luco Junonis.' Ubi primum natos et nutritos, atque hinc in alias regiones translatos refert Athenæus lib. XIV. Δειπνοσ. Ideoque in numismate Samio pavo insculptus erat, et Junoni ideo sacri pavones. Addit eodem capite Varro: 'Primus hos Q. Hortensius augurali adjiciali cœna posuisse dicitur: quod protinus factum tam luxuriosi quam severi' (Macrobius lib. II. Sat. cap. 9. legit *tam luxuriose quam severe*. Popma in Varronem legit, *luxuriosi quam severi* deleto *tam*:) 'viri boni laudabant. Quem cito secuti multi extulerunt eorum pretia, ita ut ova eorum denariis veneant quinis, ipsi facile quinquagenis: grex centenarius facile quadragena millia sestertia ut reddat: ut quidem Albutius aiebat, si in singulos ternos exigeret pullos, perfici sexagena posse.' Similia de Hortensio scribit Plin. lib. x. cap. 20. et Ælianus lib. v. de Animal. c. 21. qui scribit ideo eundem κριθῆναι sive κατακριθῆναι, 'in jus vocatum, vel condemnatum fuisse.' Sed hac de re nulla apud alios Auctores mentio est. Scribunt quoque Varro et Plinius M. Aufidium Lurconem primum saginasse, et ex eo quæstu reditus sestertium sexaginta M. habuisse. Cum tanto itaque pretio emerentur, in deliciis erant apud Romanos. Quam stultitiam ridet Horatius lib. II. Sat. 2. 'Vix tamen eripiam, posito pavone, velis quin Hoc potius quam gallina tergere palatum, Corruptus vanis rerum, quia veneat auro Rara avis, et picta pandat spectacula cauda: Tanquam ad rem attineat quicquam. num vesceris ista, Quam laudas, pluma, coctove num adest honor idem?' Utique caro ejus dura, difficilis concoctu, ut testatur Galen. lib. III. de Alim. fac. cap. 19.

Phrygia attagena] Horatius Ionicum attagenem (attagen autem et attagena dicitur) maxime laudat, et Martialis in Xeniis Ep. LXI. 'Inter sapores fertur alitum primus Ionicarum gustus attagenarum.' Sed Ionia non adeo distat a Phrygia, atque inde forsan in Ioniam delatæ. Cum rusticula sive scolopace quidam confundunt.

Grues Melicæ] Ex Melo insula advectæ, quæ sita inter Cretam et Sunium Achaiæ promontorium. Grues autem mensis Romanorum appositas fuisse testatur Plin. lib. x. c. 23. et Horatius l. II. Sat. ult.

Hædus ex Ambracia] Ambracia Epiri oppidum est in Græcia: pulcherrimos tamen hædos et maximos idem Varro lib. III. de R. R. cap. 3. in Media insula nasci scribit. 'Melon' insulam intelligere videtur.

Pelamis Chalcedonia] Pelamides vocantur thynni nondum adulti, teste Aristotele lib. VI. Hist. Anim. cap. 16. et, qui Aristotelem expressit, Plinio l. IX. cap. 15. Verba Plinii hæc sunt: 'Cordyla appellatur partus, qui fœtus redeuntes in mare autumno comitatur. Limosæ vero a luto (πηλοῦ) Pelamides incipiunt vocari, et, cum annuum excessere tempus, Thynni.' In Ponto autem maxime et circa Byzantium stabulabantur, juxta Chalcedonem rariores teste eodem Plinio.

Πηλαμὺς per υ scribendum esse monet Hesychius. Pelamydes autem in particulas consectæ condiri solitæ. Juvenalis Sat. VII. 'Siccus petasunculus, et vas Pelamydum:' ubi vetus interpres, 'Vocabulum est piscium salsorum.' Pelamis itaque Chalcedonia maxime probatur, quæ capitur prope Chalcedónem urbem, quæ sita erat ad Bosphorum Thracium.

Muræna Tartessia] Juxta freti Hispanici angustias, ubi sita fuit Tartessus, quæ et postmodum Carteia appellata fuit teste Livio lib. VIII. Decad. 3. et Strabone lib. III. Geogr. Tartessiæ murenæ etiam meminit Aristophanes in Βατράχοις. Siculas tamen murænas etiam Varro laudat apud Macrobium l. II. Saturn. cap. 11. De quibus ita Juvenalis Satyr. v. 'Virroni muræna datur, quæ maxima venit Gurgite de Siculo.' Quin et ex ipso freto Siculo ad piscinas magnatum traducebantur alebanturque. Quantopere delectati fuerint eo pisce Romani, Licinii nomen, cui murænæ nomen adhæsit, testatur. Vide Macrobium dicto loco, et Columellam, et Varronem, qui cap. ult. lib. III. de piscinis Hirtii et murænarum frequentia incredibilia narrat. Quomodo hi pisces appararentur, docet Apicius lib. x. Rei Cul. cap. 2. De murænis quoque ex Theophrasto de Piscibus egit Athenæus lib. VII. et cum anguillis et viperis cognationem quandam habere ostendit.

Aselli Pessinuntii] Hi ὄνοι, ὀνίσκοι Græcis dicuntur, ut Oppianus lib. I. ἁλιευτ. docet: quorum species sunt callariæ, et bacchi, de quibus Plin. lib. IX. cap. 7. 'Callariæ minores et bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideoque prælati minoribus.' Speciem aselli, qui callarias appellatur, putant nonnulli esse Belgarum *Schelvisch*, bacchum autem *Cabeljau*. Sed difficilis est veterum piscium cum nostris comparatio. Vide de hoc pisce Athenæum lib. VII. Aselli itaque Pessinuntii ab urbe Pessinunte (olim Phrygiæ, postmodum Galatiæ oppido, teste Marcellino lib. XXVI.) nomen suum accepere.

Ostrea Tarentina] Bajana laudat Ausonius ad Theonem: 'Ostrea Bajanis certantia, quæ Medulorum Dulcibus in stagnis reflui maris æstus opimat.' Ostreorum quoque vivaria in Bajano invenisse Sergium Oratam scribit Plinius lib. IX. c. 54. Etiam Brundisina et Britannica ibidem commemorat. Juvenalis Sat. IV. 'Circeis nata forent an Lucrinum ad Saxum, Rutupinove edita fundo, Ostrea callebat primo deprendere morsu.'

Pectunculus Chius] Pectines et pectunculos videtur distinguere Plinius: eos inter ὀστρακόδερμα recenset Aristot. de Hist. Anim. lib. IX. cap. ult. Vide etiam Athenæum lib. III. Tarentinos laudat Horatius, 'Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.'

Elops Rhodius] Idem refert Varro lib. II. de R. R. c. 6. et Plinius l. IX. cap. 54. Columella lib. VIII. c. 16. Pamphylio pelago non alibi nasci scribit.

Scari Cilices] Macrobius lib. II. Sat. cap. 12. 'Nec contenta illa ingluvies fuit maris sui copiis, nam Octavius' (Optatus Plinio dicitur) 'præfectus classis, sciens scarum adeo Italicis litoribus ignotum, ut nec nomen Latinum ejus piscis habeamus, incredibilem scarorum multitudinem vivariis navibus huc advectam inter Hostiam et Campaniæ litus in mare sparsit; miroque ac novo exemplo pisces in mari, tanquam in terra fruges aliquas, seminavit: idemque tanquam summa in hoc utilitatis publicæ verteretur, quinquennio dedit operam, ut si quis inter alios pisces scarum forte cepisset, incolumem confestim et inviolatum mari redderet.' Inter pisces principatum tenet teste Galeno. Carpathio mari, cui Cilicium vicinum, frequens. A quo hic 'Cilices scari' dicuntur.

Nuces Thasiæ] Amygdala esse dicit Macrobius lib. II. c. 14. Verius nuces avellanas intelligi. Thasiæ dicuntur a Thaso insula maris Ægæi Thraciæ proxima.

Palma Ægyptia] Præstantissimam nasci in Judæa in valle Hierichunte, ubi sylva palmeto et opobalsamo distinguebatur, Galenus testatur.

Peragrantis] Mari terraque perquirentis.

§ 3 Ἐπεὶ τί δεῖ] Id est, 'Nam quid mortalibus opus nisi his duobus modo, Cereris fructu, et aquam fundente poculo? Quæ præsto sunt et nata ut nos nutriant, Quorum nunquam suppetit satietas, luxu vero Aliorum edulium adminicula venamur.'

Cap. XVII. *Parvitatemque*] Vilitatem. Ita loquitur quoque Valer. Max. in prologo.

Obnoxium] Festus: 'Obnoxius is proprie dicitur, qui pœnæ obligatus est ob delictum,' sive noxam et noxiam. Translate pro quocunque obligato et devincto sumitur.

§ 2 *Oblique*] Qui simulans tanquam illi cederet, responsum tamen illudebat.

Non obnoxie] Obnoxie perire dicitur, qui non plane nec funditus perit, sed ita punitur ut ob delictum alteri sit obnoxius, atque ita ab illo pendeat eique subjectus sit. Acidalius interpretatur 'clementer,' ita ut per quem peris illi obnoxius sis, gratiamque ei debeas. Vide Notas nuperas ad Plautum p. 995. Badius interpretatur 'non ficte,' vel simulate: sicuti obnoxii sæpe obsequia præstant simulato animo.

§ 3 *Ni sibi obnoxia foret*] Obnoxia hic idem est atque morem gerens, sicut obnoxii solent.

§ 4 *Obnoxia surgere Luna*] Extant hi versus I. Georg. vs. 395. et seq. Luna fratris radiis obnoxia dicitur, quia Solis vario aspectu varie illustratur: (quando itaque ante conjunctionem cum Sole μονοειδὴς videtur, non est obnoxia Solis radiis:) 'obnoxia' itaque est quæ se submittit, sive quæ Solis radios accipit; epithetum itaque illud, 'obtusa,' quod superiori versu occurrit, repetendum est de Luna.

Non ulli obnoxia curæ] Non subjecta ulli labori, vel curæ, vel, ut Servius loquitur, 'nihil labori nostro debentia.' Locus est II. Georg. vs. 438. et seq.

In Phœnice] Citant hanc quoque Tragœdiam Nonius et Charisius l. II.

Sed virum vera virtute] In cunctis vett. libb. secundo versu legitur, *Adjecit fortiter, cumque innoxium vocare.* Unde præstantissimus Scriverius acute conjectabat ex glossemate hæc irrepsisse, ubi scriptum fuerit: adjecit FORTITER, *cum innoxium vocaret*, hoc est, cum non obnoxium vocaret. Et forte *vocaret* ex *notaret* postea inolevit. Hoc glossemate furcillato, item ex *purum et firmum* altero ejecto, tanquam ab hæsitante scriba nato, sic idem Ennii versus in senarios redigebat: *Sed virum vera virtute vivere Animatum fortiter adversu' adversarios Ea liberta'st, qui pectus firmum gestitat; Res aliæ obnoxiæ nocte in obscura latent:* vel si συνίζησις in 'obnoxiæ' displicet, *Obnoxiæ res aliæ in obscuro latent*, ut τὸ nocte repetitum sit ex 'obnoxiæ.' Et sane vel hæc vera sunt, vel saltem *innoxius* factum est ex *obnoxius:* quod quia de hoc agitur, ad oram fuerit adjectum, unde *innoxius* in textum sit receptum. Quo uno observato non difficile fuerit hinc facere Trochaicos quadratos: *Sed virum vera virtute vivere animatum addecet, Fortiterque eum* (vel ἀρχαϊκῶς *emque fortiter*) *vacare adversus adversarios. Ea libertas est, qui pectus purum et firmum gestitat, Aliæ res obnoxiæ nocte in obscura latent.* Hiatum vero versu extremo suppleo hoc pacto: *Aliæ res obnoxiæ hosti nocte in obscura latent.* Nam cum ductus literarum in *hosti* non multum

abeat a sequenti voce *nocte*, similitudo ea occasionem dare potuerit oscitanti librario alterum prætereundi. Ita Vossius in Notis ad fragmenta Ennii. Ultimo versu pro *obnoxiæ* Acidalius legebat, *obnoxiosæ*. Obnoxiosus est multum obnoxius; quo vocabulo etiam Plautus in Epidico et Trinummo utitur.

§ 5 *Ex Asinaria*] Extant hi versus Act. II. Sc. 2. vs. 16.

Maxumas opimitates] Abundantiam, res secundas. Addit 'effertissimas' a farciendo, qui enim farciunt aves, opimas reddunt.

Audibis male] Antique, sicut apud Plautum 'sepelibis,' 'sentibis.'

CAP. XVIII. *Legibusque multis ostenditur*] Intelligit partim leges XII. tabularum, partim alias Juris civilis. Cicero II. de LL. 'perjurii pœna divina, exitium: humana, dedecus.' Olim tamen qui juratus falsum testimonium dixerat, saxo Tarpeio dejiciebatur. Idem Cicero III. Offic. 'Nullum vinculum ad astringendam fidem jurejurando majores arctius esse voluerunt: id indicant leges in XII. tabulis, indicant sacra, indicant fœdera, quibus etiam cum hoste devincitur fides: indicant notationes animadversionesque Censorum, qui nulla de re diligentius quam de Jurejurando judicabant.' Postquam Censura esse desiit, extra ordinem vindicari cœptum perjurium. Vindicari ostendunt leges in Jure civili, l. XIII. §. ult. l. XXVIII. §. ult. ff. de Jurej. l. XXII. C. de Dolo, l. XXI. C. de Transact. l. XIII. C. de Test. l. penult. C. de Dignitat. similibusque legibus.

Et hoc, quod dicemus, rei non tenue argumentum esse potest. Prælio Cannensi Hannibal, &c.] Cum lectio sic interrupta, melius cum Lambecio legas: *Et hoc quod dicemus, rei non tenue argumentum est. Post prælium Cannense, &c.* Vide Valerium Maximum lib. II. cap. 9.

Pondolibram S.] Vet. Ed. *darent a. p. l. scilicet et selibram.* Quæ ultima glossam sapiunt. Pondo autem est accessio libræ, vel etiam partium assis. Plautus in Menæchmis: 'atque huic ut addas auri tu pondo unciam.' Libra pondo nihil aliud est, quam libra pendendo vel ad pendendum. Vide Gronovium de Pec. Vet. p. 58. et seq.

Postliminio in patriam redisse] Postliminio reversus dicitur, cum quis ex hostium loco fines suos intraverit, ut respondit JC. Paulus in l. XIX. § 3. eod.

§ 2 *Dejurio*] Juramento. Dejerare etiam Terentius dixit, pro sancte jurare per Deum immortalem.

Rursum injurati abissent] Cicero lib. I. de Offic. c. 13. de uno hoc scribit. Locus totus dignus qui apponatur. 'Secundo autem Punico bello, post Cannensem pugnam, quos decem Hannibal Romam adstrictos misit jurejurando se redituros esse, nisi de redimendis iis, qui capti erant, impetrassent, eos omneis censores, quoad quisque eorum vixit, qui pejerassent, in ærariis reliquerunt, nec minus illum, qui jurisjurandi fraude culpam invenerat. Cum enim Hannibalis permissu exisset de castris, rediit paulo post, quod se oblitum nescio quid diceret. Deinde egressus e castris jurejurando se solutum putabat, et erat verbis, re non erat. Semper autem in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum.' Teste eodem Cic. lib. III. de Offic. c. 32. de decem illis captivis non omnes uno modo scripsere. 'Polybius,' inquit, 'bonus auctor in primis scribit, ex decem nobilissimis, qui tum erant missi, novem revertisse a Senatu re non impetrata: unum ex decem qui paulo post quam egressus erat e castris redisset, quasi aliquid esset oblitus, Romæ remansisse. Reditu enim in castra liberatum se esse jurejurando arbitrabatur: non recte. Fraus enim adstringit, non dissolvit perjurium.

Fuit igitur stulta calliditas perverse imitata prudentiam. Itaque decrevit Senatus, ut ille veterator, et callidus, vinctus ad Annibalem duceretur.'

Dispretique sint] Antiquæ editiones legunt *discerpti*, quod interpretatur Mosellanus, convitiis et probris lacerati, neque enim discerptos interfectosque ex Livio lib. XXIII. et Gellio liquet. Lipsius legebat *dispretique*, vel *despretique*; 'Despernere' enim apud Festum significat, 'valde spernere.' Quid si *despectique*, vel *desertique* legamus?

§ 8 *Cornelius autem Nepos in libro Exemplorum quinto*] Citantur quoque hi libri a Charisio lib. I. Vixit Nepos Julii Cæsaris tempore, et amicus fuit Ciceronis, ut Gellius noster testatur lib. XV. c. 28. Præter vitas Illustrium virorum, etiam Chronica scripsit tribus libris, ad quæ referendi versus Catulli, 'Quoi dono lepidum novum libellum, Arida modo pumice expolitum? Corneli, tibi: namque tu solebas Meas esse aliquid putare nugas, Jam tum, quum ausus es unus Italorum Omne ævum tribus explicare chartis, Doctis, Juppiter! et laboriosis.'

Intestabiles] Infames, dicendi testimonii incapaces. Caius JC. in lib. XXVI. ff. Qui test. fac. poss. 'Cum lege quis intestabilis videtur esse, eo pertinet, ne ejus testimonium recipiatur, et eo amplius (ut quidam putant) neve ipsi dicatur testimonium.' Porphyrio ad Horatii verba lib. II. serm. Satyr. 3. 'intestabilis et sacer esto,' ita loquitur: 'Antiqui illos, quos ad testimonium admitti nolebant, intestabiles vocabant: detestabiles, quorum testimonium malum et execrandum esset.'

CAP. XIX. *C. Minucius Augurinus*] Reum factum L. Scipionem apud Q. Terentium Culleonem Prætorem refert Livius lib. XXXVIII. Condemnatus, 'quo commodior pax Antiocho daretur, Scipionem sex millia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepisse, quam in ærarium retulerit.' Judicio a Q. Terentio perfecto, cum prædes non daret Scipio, 'atque contenderet omnem quam accepisset pecuniam in ærario esse, nec se quicquam publici habere, in vincula duci cœptus est,' ut loquitur Livius, et tunc luculentam orationem habuisse dicitur P. Scipio, etsi alii illum, cum in vincula fratrem duci videret, repulisse a corpore ejus viatorem memoriæ reliquerint, et tribunis retinentibus magis pie quam civiliter vim fecisse, ut ex quorundam relatu commemorat Livius: et hoc est quod dicit Seneca ad Polyb. c. 32. 'Eodem enim die, quo viatoris manibus fratrem abstulerat, tribuno quoque plebis privatus intercessit.' *Tribuno plebis* dixit, cum alii dicant *tribunis*. Et recte monet Lipsius se non videre causam, cur *eodem die* dixerit, cum hoc eodem facto et statim contigerit. Forsan igitur cum *tribuno intercessisset* dicit, intelligit C. Minucium, qui fratri multam irrogaverat, et prædes poposcerat, et in vincula ducere affectaverat. A quo Africanus, ut hic Gellius testatur, proculdubio eodem die ad collegium tribunorum provocaverat.

Prædes] Sponsores in causa publica. Festus: 'Præs est is qui se obligat populo, interrogatusque a magistratu, si præs sit, ille respondet præs.' Scaliger pro *præs sit*, legit *præs est*, id est præsens est, et se sponsorem exhibet. Sed Varro dicit a præstando dictum.

Ad collegium tribunorum provocabat] Primo luculentam orationem habuit, et deinde tribunos in auxilium vocavit. Tribuni cum in consilium secessissent, reliqui omnes præter Gracchum pronunciarunt; Prætori non intercedere tribunos, quo minus sua potestate uteretur, ut testatur Livius.

Octo tribuni] Decem numero cum essent, ex iis C. Minucius multam irrogaverat juxta Gellium, atque ita

non numeratur inter alios, Gracchus resistebat. Atque ita revera fuere octo.

INAUSPICATO] Nihil enim publice privatimque, nisi auspicato, gerebatur. Extat lex vetus Romuli, NE QUID INAUGURATO GERUNTO. 'Inauspicato' etiam sumitur pro inconsulto, temerarie.

Prehendi et in carcerem duci] Tribunis jus competebat intercedendi, idque et solenni verbo fiebat, VETO: si quis resisteret, per viatorem prehendi et in carcerem abripi poterat, ita ut Consules quoque prehendi atque in vincula duci sæpe jusserint. Factum hoc a Prætore Q. Terentio dicit Livius, Val. Maximus a Consule.

CUM L. CORNELIUS SCIPIO] Verba decreti Tiberii Gracchi ita recitat Livius lib. XXXVIII. c. 60. 'Quo minus ex bonis L. Scipionis, quod judicatum sit, redigatur, se non intercedere Prætori. L. Scipionem (qui regem opulentissimum orbis terrarum devicerit, imperium populi Romani propagaverit in ultimos terrarum fines; regem Eumenem, Rhodios, alias tot urbes Asiæ devinxerit Populi Romani beneficiis, plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit) non passurum inter hostes populi Romani L. Scipionem in carcere et vinculis esse, mittique eum se jubere.' Livius tamen superius eadem fere verba Gellii habet, nimirum 'jurasse, sibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuissent, manere, nec se gratiæ quærendæ causa quicquam facere. Sed in quem carcerem reges et Imperatores hostium ducentem vidisset P. Africanum, in eum se fratrem ejus non duci passurum.'

IN CARCEREM CONJECTAVERIT] De P. Scipione Africano hoc refert Gracchus apud Livium. Sed Valer. lib. IV. c. 1. L. quoque Scipionem appellat.

A COLLEGÆ VI PROHIBEO] Intercessio valida erat etiam inter tribunos ipsos, adeo ut, uno ex collegio vetante, irritæ esset reliquorum omnium actiones.

Sed damnatum] Vid. Livium lib. XXXVIII.

CAP. XX. *Talem dives arat, &c.*] Extat hic versus lib. II. Georg. vs. 224. Divitem Capuam dixit vel propter divitias et luxum, vel propter ubertatem agrorum.

Vicina Vesevo] Vesevus mons Campaniæ incendiis nobilis.

Poëtam offensum] Servius ad lib. VIII. Æneid. ad hunc versum, 'Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ,' legi quoque testatur, *mœnia Bellæ*. Et addit: 'Multi Nolam volunt intelligi: et dicunt iratum Virgilium nomen ejus mutasse propter sibi negatum hospitium: et ita aperte noluisse dicere, sed ostendere per periphrasin. Nam illic Punica mala nascuntur, ut nunc Bella pro Nola posuerit. Alii volunt accipi ut sit Synalœpha, et legatur Mœnia Abellæ.' Aliter itaque Servius hæc narrat, verum Philargyrus ad citatum supra versum, 'vicina Vesevo Ora jugo,' ita inquit, 'Et hoc emendavit ipse qui Nolam posuerat. Nam postea offensus a Nolanis, qui eidem aquam negaverant, Ora pro Nola posuit.'

§ 2 *Nam vocalis*] Nonnunquam vocalium concursus ad elegantiam vel magnificentiam facit. Quod ex Cicerone et Virgil. liquet. Ita Poëta dixit 'Ilio alto,' et alibi, 'Insulæ in Ionio magno.' Idem in Thucydide, Platone, Demosthene, Herodoto, Homero passim invenies.

Jucundo hiatu] Hiante enim et diducto ore fit illa pronunciatio, quando illa est concursio vocalium.

'Η δ' ἑτέρη] Id est, 'Alter' (fons) 'æstate defluit similis grandini, Vel nivi frigidæ, vel ex aquæ' (concreto) 'crystallo.' Extant versus Il. χ. vs. 150. et 151.

Λᾶαν ἄνω ὤθεσκε] Id est, 'Lapidem sursum pellebat ad cacumen.' Extat

'Οδ. λ. vs. 595. ubi de Sisypho loquitur Poëta.

§ 3 *Minister vetuli*] Vetere vino delectabantur antiquitus Romani. De Surrentino vino illud ante annum vigesimum adhuc crudum esse, testatur Galenus lib. I. de Antidot. cap. 6. Ita enim loquitur: 'De Surrentino autem quid me dicere opus est? quod omnes jam sciunt, ante annum ferme vigesimum adhuc crudum esse, vigesimo enim tandem anno viget, potuique aptum diu perseverat, nec facile amarescit, præstantiaque cum Falerno contendit.' Sed nullum erat vinum, quod ætate Falernum vinceret. De Falerno Opimiano refert Plinius lib. XIV. cap. 4. in ducentesimum annum durasse. Illud autem nascebatur vel in Falerno agro, vel in Massico monte vicino, qui etiam Falernus dicebatur. Philargyrus ad verba Virgilii lib. II. Georg. 'Bacchi Massicus humor,' ita dicit, 'Vinum a montibus Falernis, qui Massici dicuntur.' Hoc vinum nigrum erat. Martialis, 'Candida nigrescunt vetulo crystalla Falerno.'

Calices amariores] Manifesto 'amariores' pro meraciores intelligit, alludens ad Homericum, *ζωρότερον δὲ κέραιρε*. Quod diverse a Veteribus exponi solitum cognosces ex Plutarcho. Martialis autem aliter etiam exponit: 'Hic scyphus est, in quo misceri jussit amicis Largius Æacides vividiusque merum.' Hic largius et vividius est *ζωρότερον*. Ita Scaliger in Castig. in Catullum. Verum 'amariores' etiam interpretari quis posset, pro 'vetustiores.' Plinius lib. XIV. cap. 4. de vino Falerno: 'Etenim hæc natura vinorum in vetustate est, nec potari per se queunt, si non pervincat aqua, usque ad amaritudinem carie indomita.' Vina itaque amara præ vetustate aqua ita diluebantur, ut sentiri amaritudo non posset. 'Calices' itaque 'amariores,' sunt minus aqua dilutæ.

Ut lex Postumiæ] In conviviis regna vini sortiebantur, ut ex Horat. lib. I. Od. 4. liquet. Symposiarchi illi modum bibendi statuebant. Qui magistri, arbitri conviviorum dicebantur; modiperatores Varroni apud Nonium. An autem hic legem publicam, quæ ita appellata forsan a Postumio, qui ædem Cereri et Libero et Liberæ vovit, Cassius dedicavit, teste Dionys. lib. IX. an potius Postumiam mulierem convivii magistram intelligit? De talibus conviviorum præfectis vide Arianum lib. I. Dissert. Epicteti, et Lucianum in Saturnal. Plutarchum in Apophthegm. et Gellium nostrum lib. XV. c. 2.

Ebriosa acina] Vett. Editt. *Ebriosæ acinæ*. Et forsan ita legendum, cum in vett. edd. in seqq. *Ebriosi* legatur pro *Ebrioso*. Acinæ autem ebriosæ dicuntur quod medio succi uvarum hæsitent.

Ebriosioris] In Coloniensi editione Gymnici legitur *ebriosiores*, ut ad 'calices' referatur.

CAP. XXII. *Equum adimere solitos*] Locus hic interpolatus. De Censorum potestate alibi actum fuit. Vide lib. V. c. 12. et alibi.

Sed munus] Equestre.

Cato] M. Porcium Catonem varias Orationes scripsisse alibi diximus.

LIBER VIII.

CAP. I. *Hesterna noctu*] Proculdubio Macrobius lib. I. Saturn. c. 4. descripsit sequentia ex Gellio, Auctore non nominato, ut solet. Verba ejus hæc sunt: 'Ennius enim, nisi cui videtur inter nostræ ætatis politiores munditias respuendus, noctu concubia dixit his versibus: Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti Mœnia concubia, vigilesque repente cruentant. Quo in loco animadvertendum est, non solum quod, noctu concubia, sed quod etiam, qua noctu, dixerit. Et hoc posuit in Annalium septimo: in quorum tertio clarius dixit: Hac noctu filo pendebit Etruria tota. Claudius quoque Quadrigarius annali tertio: 'Senatus autem de noctu convenire, noctu multa domum dimitti.' Non esse ab re puto hoc in loco id quoque admonere, quod Decemviri in XII. tabulis insitate *nox* pro *noctu* dixerunt. Verba hæc sunt: SEI. NOX. FURTUM. FACTUM. ESIT. SEI. IM. OCCISIT. IOURE. CAISUS. ESTO. In quibus verbis id etiam notandum est, quod ab eo quod est, *is*, non *eum* casu accusativo, sed *im* dixerunt.' Hæc omnia ex Gellio forsan etiam iisdem verbis excerpsit Macrobius. 'Noctu' itaque ac 'diu' (quæ Quintiliano lib. I. c. 4. adverbia sunt) veri sunt ablativi.

CAP. III. *Peregrinus Philosophus*] De quo Gell. lib. XII. c. 11. Lucian. in ejus vita, Ammian. lib. XXIX. M. Tyrius Orat. 37. Pausan. lib. II. Eliac.

Assidue oscitantem] Ex hoc capite fragmentum subodoror apud Nonium in 'Halucinare.'

CAP. IV. *Quod Herodotus*] Verba Herodoti sunt lib. VI. Historiarum. Illud tamen et piceæ, et cupresso, aliisque arboribus contingit, nisi fortasse cognationem inter has arbores esse voluerit, atque ideo pinus nomine appellaverit. Inter pinum certe et piceam magna convenientia. Pinus proprie Græcis πίτυς, picea πεύκη dicitur. Etiam aliquando confunduntur. Ita Theophrastus lib. III. c. 10. de plantarum Historia, ubi περὶ τῆς πεύκης agit, pinum intellexit. Namque illi στρόβιλον assignat sive nucem pineam, quæ ab Hippocrate et Aëtio κόκκαλος appellatur, ab aliis quoque κῶνος, ut auctor est Galenus lib. VII. de Comp. med. sec. loc. c. 1. Pini quoque quædam maritimæ breves nuces edunt instar cupressi, non tamen rotundas, sed acuminatas. Ita ut has arbores confudisse videatur Herodotus. Sicuti etiam larix et abies quandam cognationem habent.

CAP. V. *Cœlum stare pulvere*] Habes hoc apud Virg. lib. XII. Æneid. 'et sævus campis magis ac magis horror Crebrescit, propiusque malum est: jam pulvere cœlum Stare vident.' Servius in Virgilium, Acro et Porphyrio, antiquissimi Horatii interpretes, exponunt 'plenum esse,' 'cooperiri.' Ita quoque intelligendum illud Lucilii 'pectus sentibus stare,' id est, 'plenum esse,' vel etiam 'horrere.' Vide Nonium in 'stare,' qui etiam quædam ex Gellio mutuatus videtur.

CAP. VI. *Theophrasti libro*] Περὶ τῆς φιλίας. Citat eum quoque Gellius noster lib. I. c. 3. Atque ex illo libro quædam adducit Plutarchus in Catone minore, et Hieronymus in Oseam prœmio lib. III.

CAP. VII. *De natura et habitu me-*

moriæ] Præter librum Aristotel. de Memoria et Rem. vide quoque l. II. de Anim. c. 4. et lib. I. de Hist. an. c. 2. Memoria etiam bestiis, sola reminiscentia homini tribuitur.

De exuberantia aut interitu ejus] De admiranda memoria lege Plinium lib. VII. c. 24. Fabium lib. XI. c. 2. Senecam Patrem initio controversiarum, qui de se refert se eo ordine atque recitata essent duo millia nominum reddidisse. Similia narrat de Simplicio quodam Augustinus lib. IV. c. 7. de Anima. Lege miram historiam apud Muretum Var. Lect. l. III. c. 1. De interitu memoriæ vide Plin. lib. VII. qui de Messalla Corvino commemorat nominis sui oblitum fuisse. Similia itaque vel eadem narravit hic, ut arbitror, Gellius.

CAP. IX. *Quod Theophrastus*] Apud Diogenem Laërtium in vita ejus nihil tale invenio.

Quodque idem hoc Demostheni] Nihil hac de re apud Plutarchum in Demosthene, sed hoc commemoratur: cum decem legati missi essent ab Atheniensibus ad Philippum, atque inter illos esset Demosthenes, Regem ad Orationem Demosthenis accurate respondisse. Idem Ciceroni contigit, ut Appianus meminit lib. II. de Bell. Civ. et Plutarchus in Cicer. dixit, accessisse eum ad dicendum trepidum, ac multis in causis medio ardore et statu orationis vix tandem horrere et tremere desiisse.

CAP. X. *Eleusine*] Non, ut putat nonnemo, partem urbis Atheniensis intelligit, quam quadrurbem fuisse Festus affirmat: 'Quadrurbem,' inquit, 'Athenas Attius appellavit, quod scilicet ex quatuor urbibus in unam domicilia contulerunt, Braurone, Eleusine, Pireæo, Sunio.' Duodecim in unam contraxisse Theseum scribit Strabo lib. IX. Eleusinem hanc Atticæ urbem fuisse Cereri consecratam, ex Mela, Ptolemæo, aliis, notum est.

Præstigiose] Vano ostentatore, instar illorum qui præstigiis populum ludunt. Non opus est itaque ut hic laboret H. Stephanus.

Formidines] Intelligit captiosa argumenta. Formido enim erat linea variis plumis pennisque avium conserta, quæ ad retia ponebatur, et sic genus omne ferarum inducebat. Seneca lib. II. c. 12. de Ira: 'Nec mirum, cum maximos ferarum greges linea pennis distincta contineat, et in insidias agat, ab ipso effectu dicta Formido.' Hanc aperte describit Nemesianus: 'Linea quinetiam magnos circumdare saltus Quæ possit, volucresque metu concludere prædas, Digerat innexas non una ex alite plumas. Namque ursos, magnosque sues, cervosque fugaces Terrificant; linique vetant transcendere septum.' Et Seneca lib. I. de Clementia: 'sic feras lineis et pinna conclusas contine, easdem a tergo eques telis incessat; tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabuntque formidinem.' Usus quoque Apuleius in Apolog. Oppianus lib. IV. de Venat. δειμαλέην μήρινθον, id est, 'lineam formidolosam,' et δεῖμα πολύχροον, 'formidinem multicolorem' appellat. Formido autem a formis, sive imaginibus vel picturis et terriculamentis rerum nomen accepisse videtur. Vide Colv. ad Apuleium p. 258. et Turneb. lib. V. Adv. c. 5.

CAP. XI. *Per Dionysia*] Festis enim diebus præcipue Liberi patris majori impensa genio indulgebant. Immania hæc sacra vocat Arnobius lib. V. 'Bacchanalia,' inquit, 'etiam prætermittamus immania, quibus nomen Omophagys Græcum est: in quibus furore mentito, et sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis vos anguibus, atque ut vos plenos Dei numine ac majestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis.' De serpentibus, quibus se incingebant, etiam Catullus de

Nuptiis Thetidis et Pelei, 'Pars sese tortis serpentibus incingebat,' Euripides in Bacchis, Plutarchus in Alexandro, Clemens in Protreptico. Alia quoque ibidem festa Dionysia refert Arnobius, in memoriam ejus quod Liber discerptus fuerit a Titanibus, frustatim in ollam conjectus ut coqueretur, qui a Jove fulmine in tartara fuerint conjecti.

Cap. xii. *Plerique omnes*] Si plerique, quomodo omnes? Idem est, 'atque ferme omnes.' J. Scaliger lib. vii. de Re Poët. cap. ult. ita interpretatur: 'quomodo dicimus *sex septem* subintellecta disjunctiva vel, item *plus minus*, pro *plus vel minus*: sic et dicimus *plerique omnes*, pro *vel plerique, vel fortasse omnes*: sed *plerus* quoque pro *plenus* sumitur a Græco πλήρης. Ita esset, *plene omnes*.'

Cap. xiii. *Quepsones*] Corruptum vocabulum: pleræque editiones veteres legunt *Qpsones*, nullo sensu. Scaliger invenit in libro scripto Bituricensi *Eupsones*, pro quo legit *Eudones*, pag. 32. ad Fragm. Em. temp. a Punico *Haudoni*, quod denotat χαῖρε κύριε. Forsan *Eudones* videtur dictum pro *Adonis*. Æolica dialectus α crebro mutat in αυ, ut ναὸς, ναυὸς, ἀὴρ, αὐὴρ, αὐ vero in εὐ quoque mutatur. Forsan igitur *Eudones* pro *Adonis* Afris dicebatur. Quod Græcum putavit esse Gellius, cum revera Syriacum vel Phœnicium sit. Intelligi tamen forsan potest ἀϊδωνεὺς, qui idem atque ᾅδης teste Hesychio. Sed hæ sunt conjecturæ.

Cap. xv. *Tractatus*] Forsan *taxatus*. 'Taxare,' inquit Festus, 'idem est quod convitiis tangere.'

A C. Cæsare] Quid hoc capite comprehenderetur ostendit Macrobius lib. ii. Sat. cap. 7. cum enim Laberius invitus in scenam a C. Cæsare productus esset, ut ipse ageret mimos quos scriptitabat, mordaciter in Cæsarem invectus est, inprimis his versibus: 'Porro Quirites! libertatem perdimus.' Et paulo post adjecit, 'Necesse est multos timeat, quem multi timent.' Cum Laberius a P. Syro victus esset, Cæsar arridens hoc modo pronunciavit, 'Favente tibi me victus es, Laberi, a Syro.' Quod Laberius sequenti versu ultus est, quibus innuebat Cæsari non fore perpetuam tyrannidem, nec Publium Cæsaris favorem semper experturum, quamvis de se ipso loqui videretur. Versus tales sunt: 'Non possunt primi esse omnes omni in tempore. Summum ad gradum cum claritatis veneris, Consistes ægre; et quum descendas, decides. Cecidi ego: cadet qui sequitur: laus est publica.' Vide et Gellium nostrum lib. xvii. c. 14.

LIBER IX.

Cap. i. *Q. Claudius*] Quadrigarius. Vide supra i. 7. et alibi.

A Metello] An Metellus Numidicus, an alius intelligatur, dubium est. De Numidico vide vi. 11.

Spargunt fortissime] Sagittas ex arcubus, lapides vel glandes ex fundis, qui summo cum impetu mittebantur. De Funditoribus sive Balearibus ita loquitur Diodorus Siculus lib. vi. 'In prælio lapides multo majores quam reliqui jactant robuste, ut aliquo tormento lapis missus videatur. In urbium expugnatione lapidum jactu

eos, qui desuper ex propugnaculis tuentur mœnia, vulnerant. In pugna vero scuta, galeas, omneque armorum genus confringunt.' 'Spargere' itaque vel de sparsione sagittarum lapidumque intelligi potest, (quod peculiare hic vocabulum,) vel de ipsis sagittariis et funditoribus. Ennius, 'Postquam defessi sunt stantes, spargere sese,' pro dispergere, diffundere.

Deorsum versum] Loquitur de sagittis et lapidibus, quæ arcu, ballista fundaque jaciuntur, secus si quis pila hastasque vel lapides manu torqueat, tum enim ex superiori loco major vis atque impetus est, inprimis si non longe perpendiculi linea absit. Hinc Tac. lib. XVII. 'ingerunt,' inquit, 'desuper Othoniani pila, librato magis ac certo ictu, adversus temere subeuntes.' Livius lib. VII. Dec. 1. 'Præter virtutem, locus quoque superior adjuvit, ut pila omnia hastæque, non tanquam ex æquo missa vana, quod plerumque fit, caderent, sed omnia librata ponderibus figerentur.' Et lib. X. Dec. 3. 'Pœni vana pleraque, utpote supino jactu, tela in locum superiorem mittebant. Gravior ac pondere libratior superne ex onerariis ictus erat.' Ita interpretatur hunc locum Hier. Magius lib. II. Var. c. 16. Sed superiora loca de ictibus et fixionibus telorum propinquis intelligi possunt.

Multo minus] Erant ergo inferiori loco.

A pinnis] Acuminibus murorum, vel fastigiis.

Hostis] Vet. Ed. *hostes:* sensus est, quod facillime hostes a mœnibus et muris depellerent. 'Defendere' pro 'arcere' etiam Propertius et alii utuntur.

Antonium Julianum] Vide I. 4.

CAP. II. *Herodem Atticum*] Vide lib. I. c. 2.

Barbam et pallium] Promittere barbam et pallio detrito uti Philsophorum erat vanum insigne. Barbam ideo 'sapientem' appellavit Horat. l. II. Sat. 1. 'tempore quo me Solatus jussit sapientem pascere barbam.' Hinc philosophi barbati magistri dicebantur: 'barbatum hæc crede magistrum Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ.' Inde apud Græcos proverbium, ἐκ πώγωνος σοφοί. palliastrum autem detritum, ut plurimum erat, vel 'scissile,' ut Apuleius lib. I. Met. Socrati tribuit. Vide Aristophanem ἐν Νεφέλ. imprimis Lucianum de Auct. vit. qui tale palliolum τριβώνιον πολύθυρον appellavit. τὸ διεῤῥωγὸς τοῦ τρίβωνος appellat Laërtius in Antisthene. Huc refer quoque l. VIII. C. de Prof. et Med. et Apuleium in Flor.

Noscitemus] Cognoscamus.

Ganearum] Tabernarum, lupanarium.

§ 2 *Musonius*] Philosophus Stoicus, cujus prolixa fragmenta a Stobæo citantur. Fuit familiaris Apollonio Tyanæo, et sub Nerone periit. Vide Suidam.

Æruscanti] Ita Ascensiana Par. edit. et posteriores, vett. editt. *circumstanti:* æruscare autem est, stipem et æra undique colligere; Græcis dicuntur χαλκολογεῖν, et æruscatores χαλκολόγοι, qui cibum quæstumque ex mendaciis captabant, ut loquitur Auctor noster lib. XIV. c. 1.

Ἄξιος οὖν ἐστιν ἀργυρίου] Id est, 'dignus igitur est argento.' Dignus argento, ut ita illum confestim dimittamus, vel innuit tacite pecuniæ possessionem sæpe indignis contribui. Forsan alludit ad servos ἀργυρωνήτους, qui pretio comparantur.

Probra] Ita membranæ Gisel. et vetus edit. aliter, *probrosa:* ut Terentius hominem scelestum 'scelus' appellat, ita hic Gellius homines probrosos et conviciis dignos 'probra' appellat.

§ 3 *Harmodii et Aristogitonis*] Qui Hipparchum filium Pisistrati occide-

runt Panathenæorum tempore. Ipsi ambo a satellitibus occisi, plerique alii torti et supplicio affecti. Eisdemque postmodum tanquam libertatis auctoribus statuæ erectæ, ut Pausanias testatur, et Plinius lib. XXXIV. c. 4. qui eodem anno hoc contigisse dicit, quo Romæ pulsi sunt Reges. Vide et Gellium nostrum lib. XVII. c. 21.

Hippiam tyrannum] *Hipparchum* voluit dicere. Nam post Hipparchi cædem (quem tamen moderatum et eruditum fuisse scribit Plato in Dial. de Lucri cupid. secus atque Diodorus, qui violentum et sui impotentem fuisse dicit,) Hippias tres annos tyrannidem obtinuit, et quarto pulsus ad Darium confugit, anno vicesimo ante Marathoniam pugnam, ut ait Thucydides. Pisistratidarum autem tyrannis extincta est Alcmæonidarum opera, et auxilio Lacedæmoniorum. Vide Thucydidem lib. VI. Herod. lib. V. et VI. sed Gellius dicit 'adorsos' fuisse Hippiam interficere, ita ut innuere videatur in animo habuisse, sed frustra. Hipparchum itaque occiderunt conjurati. Heraclides lib. de Polit. per errorem eum cæsum refert, cum fratrem juniorem Thessalum interimere cuperent: Hipparchum enim longe commodiorem duobus fratribus fuisse. Longe aliter hæc narrat Justinus, cujus verba audire operæ pretium est: 'Post ejus mortem' (Pisistrati) 'Diocles alter ex filiis, per vim stuprata virgine, a fratre puellæ interficitur. Alter, Hippias nomine, cum imperium paternum teneret, interfectorem fratris comprehendi jubet: qui cum per tormenta conscios cædis nominare cogeretur, omnes amicos tyranni nominavit: quibus interfectis, quærenti tyranno an adhuc aliqui conscii essent, neminem ait superesse, quem amplius mori gestiat, quam ipsum tyrannum. Qua voce ejusdem se tyranni victorem, post vindictam pudicitiæ sororis, ostendit. Hujus virtute cum admonita civitas libertatis esset, tandem Hippias regno pulsus in exilium agitur: qui profectus in Persas, ducem se Dario, inferenti Atheniensibus bellum, sicuti supra significatum est, adversus patriam suam offert.' Vide Meursium in Pisistrato.

Decreto publico]. Græci dicerent, ἐψηφίσαντο.

Prænomina patriciorum quorundam] Suetonius in vita Tiberii cap. 1. de gente Claudia: 'cum prænominibus cognominibusque variis distingueretur, Lucii prænomen consensu repudiavit, postquam e duobus gentilibus præditis eo, alter latrocinii, cædis alter convictus est.' Ita decreto cautum fuit, ne quis gentis Manliæ M. Manlius vocaretur. Liv. lib. VI. Festus in 'Manliæ gentis,' &c. Dio lib. LI. 'Edicto,' inquit, 'cautum, ne quis ex ea familia M. prænomen et ferret.' De L. Tarquinio Collatino, qui propter nomen Tarquinii invisus erat, et urbe pulsus, vide Liv. lib. II.

Vocabula] Nomina: ita non semel Tacitus loquitur.

CAP. III. *Macetæ*] Ita recte: vulgo *Macedones*. Macedoniæ partem Μακετίαν appellatam fuisse scribunt Stephanus de urbibus et Hesychius, et inde totam regionem nomen accepisse Eustathius in Dionysium Periegetem. Macetæ itaque Macedones sunt. Quos arbitrantur nonnulli cum כתים in sacra scriptura eosdem esse. Sicut enim a Javan Ἰάονες dicti, qui et Iones, ita a Cethim filio Javan Cetheos dictos. Utique Machab. I. habetur 'Alexandrum egressum terra Cethim.' Citium quoque Macedoniæ urbs Liv. l. XLII. et Cittus mons Macedoniæ. Xenoph. de Ven. Vide Bochartum in suo Phaleg.

Inclutæ illæ Demosthenis orationes] Vide Philippicas Demosthenis, sicuti etiam passim servitutem Græciæ imminere a Philippo ostendit, qui ab eodem πανοῦργος 'veterator' dictus est

Olynth. 1. in pr. Philippus autem ad Chæroneam urbem Bœotiæ victor, Græciæ dominus, evasit. Vide Diodorum Siculum lib xvi. c. 87. Plutarchum in Alexandro cap. 14. ac Demosthene c. 26. Strabonem lib. ix. Pausaniam in Achaicis et Bœoticis.

Vocificant] Ita membranæ Giselini teste Lipsio. Vet. Edit. *notificant*. Usus hoc quoque vocabulo Varro de R. R. libr. iii. 'Itaque insectantes a se ejiciunt fucos: quos vocificantes plures persequuntur etiam paucæ:' ita autem dictum, ut 'rumificant:' forsan tamen scriptum *vociferant* pro *vociferantur*: sciendum tamen *notificant* etiam Latinum esse. Ovid. lib. i. Eleg. 2. 'Atque modum pœnæ notificare velis.'

Affectus] Occupatus, nove.

A liberali tamen Musa] Demosthenes ipse Philippum 'hominum eloquentissimum' appellat in Orat. de Fals. Legat. et Polyænus Stratag. lib. iv. non minores eum res oratione quam prælio confecisse scribit, et pluris æstimasse verbis quam armis partas victorias. Justinus lib. ix. c. 8. 'Inter hæc eloquentia et insignis oratio, acuminis et sollertiæ plena, ut nec ornatui facilitas, nec facilitati inventionum deesset ornatus.'

Quin lepide comiterque] Justinus: 'Blandus pariter et insidiosus alloquio; qui plura promitteret, quam præstaret: in seria et jocos artifex.'

Epistolarum] Extant apud Demosthenem variæ Epistolæ Philippi ad S. P. Q. Atheniensem. Una prolixa est, qua bellum Atheniensibus indicit: ad quam Epistolam Orationem habuit Demosthenes.

§ 2 *Ut eductus*] Educatus. Plato lib. de Leg. educationem arcem et caput esse omnis virtutis affirmat. Vide Plutarchum de Educ. Liber.

Cap. iv. *Brundusium iremus*] Oppidum hoc est Calabriæ, ad mare Adriaticum, unde facilis in Græciam, et ex Græcia in Italiam, transitus.

Portu illo inclyto] Portum hunc ita describit Strabo l. vi. *Καὶ εὐλίμενον μᾶλλον τὸ Βρεντέσιον, ἐνὶ γὰρ στόματι πολλοὶ κλείονται λιμένες ἄκλυστοι, πολλῶν κόλπων ἀπολαμβανομένων ἐντὸς, ὥστε ἐοικέναι κέρασιν ἐλάφου τὸ σχῆμα. ἀφ' οὗ καὶ τοὔνομα. σὺν γὰρ τῇ πόλει κεφαλῇ μάλιστα ἐλάφου προσέοικεν ὁ τόπος.* Id est, 'Ad hæc Brundusium portum habet' (quam Tarentum) 'commodiorem. Quippe multi includuntur uno ostio portus, ab omnibus fluctibus tuti; intus receptis intra fauceis multis sinibus; ita uti eorum forma cornibus cervinis similis sit; locus enim cum ipsa urbe maxime cervini capitis speciem habet.' Lucanus lib. v. 'curvique tenens Minoia tecta Brundusii, clausas ventis brumalibus undas Invenit, et pavidas hiberno sidere classes.'

Præpetem] De quo alibi dictum est lib. et cap. vi.

Incredulæ] Quæ a nullo facile credi possent.

Aristeas Proconnesius] Vixit tempore Cyri et Crœsi, et carmine scripsit historiam hyperboreorum Armasporum, ut testatur Herodotus lib. iv. et Strabo lib. xiii. Quales fabulas scripserit ex Plinio lib. vii. Nat. Hist. c. 2. liquet. Quin et fabulosa de ipso Aristea comminiscuntur Veteres. Vide Apoll. in Histor. Mirab. 2. Maximum Tyrium dissert. 22. et 28. Origenem contra Celsum lib. iii. alios.

Isigonus Nicæensis] Plinius lib. vii. Hist. Nat. cap. 2. quædam etiam ex illo citat, quæ hic quoque commemorat Gellius.

Ctesias] Vixit tempore Cyri junioris, et Artaxerxem sanavit, ut Diodorus Siculus lib. ii. testatur. Quæ scripserit Photius ita indicat: 'Ctesiæ Cnidii Persica libris viginti tribus continentur: sed in sex priori-

bus res Assyriorum, et quæcunque res Persicas præcessere, tractat: a septimo autem libro de Persicis rebus agit: ac in septimo, octavo, nono, decimo, undecimo, duodecimo, et decimo tertio, quæ ad Cyrum, et Cambysem, et magnum illum Darium et Xerxem spectant, commemorat.' Idem Photius pleraque Herodoto contraria scripsisse testatur, illumque fabularum scriptorem appellasse. Sed ipse nihil minus est quam ἀξιόπιστος, ut affirmat Aristoteles lib. VIII. Hist. Anim. c. 28. Ita ut mirum sit Diodorum Siculum illum secutum fuisse. Præter hæc etiam Indica scripsit, ut ex Photii Excerptis liquet. Vide Vossium de Hist. Gr. lib. I. c. 5.

Onesicritus] Qui res Alexandri Magni, cujus comes erat, fabulose scripsit. Mentionem quoque ejus facit Arrianus lib. VI. de Exped. Alex. Strabo, Plutarchus in Alexandro.

Polystephanus] Meminit quoque ejus scholiastes Apollonii lib. I. Phylostephanus apud Serv. forte idem.

Hegesias] De quo Cicero in Bruto, et Dionysius Halic. περὶ Συνθέσ. ὀνομ. Strabo lib. XIV. sub Ptolemæo Lago et Philadelpho vixit.

'Ανήκοος] Auditus expers.

§ 8 *Auditiones*] Ita in scriptis, vulgo, *auditionibus*, Græci ἀκροάσεις appellant.

'Ανθρωποφάγους] Hominum devoratores. Ex Isigono idem scribit Plinius lib. VII. Hist. Nat. c. 2. 'Priores Anthropophagos, quos ad septentriones esse diximus, dierum decem itinere supra Borysthenem amnem, ossibus humanorum capitum bibere, cutibusque cum capillo pro mantilibus ante pectora uti, prodidit Isigonus Nicæensis.' De Anthropophagis scribit quoque Herodotus in Melpomene, de Scotis Hieronymus idem commemorat. In novo orbe complures tales Populi reperiuntur.

Arimaspi] Quos Æschylus ideo μονῶπας vocavit. Ipsum quoque Arimasporum nomen ex re illis inditum putant. Scythica enim lingua *ari* unum esse, *maspon* oculum. Sed quibus curæ fuit veritatem rerum diligentius indagare, eam gentem arcu et sagittis excelluisse memorant, quas cum dirigerent, alterumque, ut fit, oculum clauderent, adsiduique in eo studio essent, dicti sunt uno tantum oculo uti. Fortassis etiam, quod ei rei a pueris adsuefierent, alterius oculi orbe erant contractiore: versaque paulatim, ut sæpe accidit, in naturam consuetudine patrum similes filii nascebantur: quæque in patribus deformitas ex oculorum inæqualitate ἐπίκτητος et adventitia, eadem in filiis innata atque insita erat. Ita certe de quibusdam in Asia populis gravis auctor Hippocrates narrat; cum apud eos pulchrum haberetur oblongo capite esse: ob idque nutrices recens editorum infantium tenella capita manibus contrectando ac comprimendo, globosam et orbicularem figuram corrumperent, eaque fastigiarent, ac fasciis etiam adstricta in acumen crescere cogerent, paulatim studium in naturam vertisse, ut omnes in gente oblongis capitibus nascerentur; ex eoque Macrocephalos vocari. Ita scribit Muretus Var. Lect. lib. XII. c. 8.

Cyclopas] Quos fingunt Poëtæ oculum in fronte habuisse, et Siciliam incoluisse. Addit Plinius *et Læstrigonas.*

Singulariæ] Ita Gellius loquitur pro *singularis.* Turpil. 'Homo unica natura et singularia.' Ita 'peculiariæ res' dicuntur apud Ulpianum in l. IV. § fin. ff. de Doli Except.

Vestigia] Plantas pedum.

Retro porrecta] Plinius, 'aversis crura plantis, eximiæ velocitatis, passim cum feris vagantes.'

Albania] Quæ erat regio Scythiæ ad mare Hyrcanum. Pomponius Mela lib. III. c. 5. 'Intus sunt ad Caspium sinum Caspii, et Amazones, sed

quas Sauromatidas appellant: ad Hyrcanum Albani, et Moschi, et Hyriani.'

Qui in pueritia canescant] Non temerarium est, quod in Ms. legitur, *in pueria*. Ne errorem suspiceris, in margine repetita vox est. Et id ejus libri olim scriptor solitus in rarioribus vocibus. *Lips.* Forsan scribendum *puertia*. Quod autem dicitur, 'in pueritia canescere,' forte illi ita visi quod albicantibus vel subflavis comis essent, quod lixivio quoque olim, sicut etiam nunc, Batavos Germanosque effecisse ostendit Martialis lib. VIII. Epig. 33. et lib. XIV. Ep. 26. ubi dicit, 'Caustica Teutonicos accendit spuma capillos.' Porro idem ex Isigono tradit Plinius his verbis: 'Idem in Albania gigni quosdam glauca oculorum acie, a pueritia statim canos, qui noctu plus quam interdiu cernant.' Nimirum qui glaucis oculis præditi, instar felium, splendore suo aërem tenebricosum nocte illustrant. per 'aciem' autem non pupillam oculi, sed iridem intelligit Salmasius. Pupilla, sive κόρη omnibus animalibus nigra. Iris est circulus qui pupillam ambit, et diversos colores induit. Vide Salmas. ad Solinum p. 190.

Plus cernant oculis] De glaucis oculis idem refert Aristoteles lib. v. de Gen. Anim. cap. 1.

Borysthenem] Fluvius hic est Sarmatiæ Europææ Ptolemæo.

Longe colunt] Id est, 'habitant.' Plinius dicit 'itinere dierum x. supra Borysthenem.'

§ 4 *Plinii Secundi*] Extat locus lib. VII. Hist. Nat. c. 2. his verbis: 'In eadem Africa familias quasdam effascinantium Isigonus et Nymphodorus tradunt, quarum laudatione intereant probata,' (πρόβατα sive oves intelligit; an potius probata, id est, laudata?) 'arescant arbores, emoriantur infantes. Esse ejusdem generis in Triballis et Illyriis adjicit Isigonus, qui visu quoque effascinent, interimantque, quos diutius intueantur, iratis præcipue oculis; quod eorum malum facilius sentire puberes. Notabilius esse quod pupillas binas in singulis oculis habeant.'

Voce atque lingua effascinantium] Qua, sicuti etiam visu vel tactu, fiebat effascinatio vel incantatio. Si quæ autem impensius laudarentur, fascino obnoxia credebantur: Virgilius, 'Aut si ultra placitum laudarit, baccare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.' Qui itaque alium laudabant, addebant 'præfiscini' vel 'præfiscine,' id est, sine fascino; ut testarentur non se fascinandi sed laudandi animo, sine ullo livore, candideque loqui. Qui tamen laudabatur, ei credebant nihil laudationem nocituram, si amuleto quodam præmunitus esset. Præterea superstitio Veterum finitum numerum obnoxium fascino credebat; unde Catullus Epigr. 7. 'Tam te basia multa basiare Vesano satis et super Catullo est, Quæ nec pernumerare curiosi Possint, nec mala fascinare lingua.' Quod uti vitarent, 'præfiscini' verbum addebant, quo omnem invidiam amolirentur.

Illyriis] Quorum regio ad dextrum latus maris Adriatici extenditur.

Pupulas in singulis oculis binas] Vet. Ven. ed. *pupillas:* hi Græcis Δίκεροι tam viri quam mulieres a gemina pupula ita dicebantur; non ideo autem ita dicti, quod in eorum oculis congeminaret istud breve punctum, quo tuemur; sed quod iridem ipsam duplici colore haberent: nam exterior iridis circulus, qui album contingit, in illis niger erat, et ejusdem coloris cujus pupilla: hinc duplicem habere pupillam crediti. Hi sunt, quos διαστυρόμους etiam vocatos scribit Hesychius. Nam τὴν ἅλω nigram habent, hoc est, extimum iridis circulum, iridem ipsam cæsiam, aut alio colore, pupulam nigram. *Salmas. ad*

Solinum p. 190. *et* 191.

§ 5 *Caninis capitibus et latrantibus*] Plinius lib. VII. cap. 2. 'In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus armatum venatu et aucupio pasci. Horum supra centum viginti millia fuisse, prodente se, Ctesias scribit.' De his Cynocephalis Ctesias in Indicis apud Photium ita scribit: *καὶ συνιᾶσι μὲν παρ' ἐκείνων λεγόμενα, αὐτοὶ δὲ οὐ δύνανται διαλέγεσθαι*, id est, 'Ipsi, quæ alii loquuntur, intelligunt, ipsi loqui nesciunt.' Eidem '*Ἡμίκυνες* Apollonio dicuntur.

Monocoli] Κῶλα vocantur crura, hinc *μονόκωλα δένδρα*, quæ unico tantum stipite et trunco a terra attolluntur. Et *μονόκωλα* ædificia, quæ plura membra adjuncta non habent, sed singulari structura surgunt. Vide Salmas. ad Solin. p. 1006. et ad Hist. Aug. p. 118. Legitur quoque hic et apud Plinium *Monosceloi*. Sed tum scribendum esset *μονοσκελεῖς*. Etiam corrupte *Monomeri* dicuntur in optima Ed. Ven. And. Catharensis MCCCCLXXVII. Eosdem dicit Plinius 'Sciopodas vocari, quod in majori æstu humi jacentes resupini umbra se pedum protegant.'

Saltuatim] Saltu, aut saltando.

Vivacissimæ] Admodum vegetæ.

Nullis cervicibus] Idem scribit Plinius. Sed hæc ad monstra referenda. Vide Fortunium Licetum de Monstris. Hugo tamen Grotius lib. IV. Histor. in fine ita loquitur: 'Quædam horum tamen, et quod certiori testimonio firmatur, capite truncos homines, qui vultus in pectore gerant, aut esse, aut colli brevitate erectisque humeris tales videri, haud pertinaciter refellam, satis gnarus, ut alibi ignium intemperie, ita vi frigoris nimia peccare naturam.'

Et avium ritu plumantibus] Plinius ita scribit: 'Ad extremos fines Indiæ ab oriente, circa fontem Gangis, Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam, vestiri frondium lanugine, halitu tantum viventem, et odore, quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullumque potum, tantum radicum florumque varios odores et sylvestrium malorum,' (Strabo addit *ἐπτῶν κρέων*,) 'quæ secum portant longiori itinere, ne desit olfactus: graviore paulo odore exanimari.' Uti hæc fabulosa, ita odore nonnihil vitam posse protrahi ex Medicis constat. Quod autem dicit Auctor noster, 'avium ritu plumantibus,' de ipso corpore intelligere ridiculum, nam hodie quoque videntur induti ornatique veste plumanti serica.

Cibatu] Cibo: ita Plinius quoque loquitur.

Pygmæos quoque] Fabula de Pygmæis, quos Plinius in India, Mela in confinio Troglodyticæ et Æthiopiæ, alii in Scythia ponunt, inde nata videtur, quod summus calor Solis, et summum frigus corpora exigua et contorta generat. Strabo lib. XVII. Geogr. affirmat, in interiori Æthiopia omnia fere animalia exigua nasci, atque hinc natam de Pygmæis fabulam. Ita ad septentrionem extremum contorta et brevia corpora Samoiedæ habent. Vide Arist. lib. IX. Anim. et lib. II. de Gen. anim. circa finem, et Sect. 10. Probl. qui rationem reddit unde nani, pumiliones, contortisque membris homines nascantur. Vide quoque Bartholin. de Pygmæis.

§ 6 *Plinius Secundus*] Extant sequentia verba lib. VII. c. 4.

De Cænide et Cæneo] Cænis compressa a Neptuno ab illo hoc obtinuit, ut in virum mutaretur, et invulnerabilis esset. Vide Ovid. XII. Metamorph. et Virg. Æneid. VI. Apollonii interpretem, et Eustathium in lib. I. Iliad.

§ 7 *Deportatum in insulam*] Julius Obsequens libello de Prodigiis variis locis dicit, hermaphroditos aruspi-

cum præcepto in mare deportari, undisque submergi solitos. Vide Jac. Durantium Variarum lib. I. c. 8.

Licinius Mucianus] Meminit ejus Plinius variis in locis, Tacitus II. Hist. Sueton. in Vesp. c. 6. et c. 13.

Argis] Civitas hæc Peloponnesi, non procul a Mycenis.

Smyrnæ] Urbs hæc Ioniæ: vide Strabonem lib. XIV.

L. Cossicium] Aliud igitur nomen fœminæ.

Thysdritanum] Θύσδρος oppidum Africæ Ptolemæo. Meminit quoque Plinius lib. V. c. 4.

Quos hermaphroditos vocamus] Vide Bauhinum l. II. De Hermaphrod. et monstros. part. nat.

In deliciis] Propter teneriorem habitum.

CAP. V. *Epicurus, &c.*] Vulgaris est opinio Epicurum in voluptate corporis summum bonum constituisse. Cæterum Diogenes Laërtius non tantum ostendit temperanter vixisse, verum etiam virtutibus nobilem fuisse. Qualem autem voluptatem intelligat, ipse Epicurus Epistola ad Menœcea demonstrat his verbis: *τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν φρόνησις· διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταὶ, διδάσκουσαι ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως· συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον.* Id est, 'Horum vero omnium initium est idemque maximum bonum prudentia. Quocirca et Philosophiæ præstat prudentia, ex qua una reliquæ omnes natæ sunt virtutes, quibus docemur, non posse nos jucunde vivere nisi prudenter, et honeste, et juste; nec rursus prudenter, et honeste, et juste, nisi jucunde vivamus. Sunt enim jucundæ vitæ virtutes innatæ, neque ab his jucunda vita separari potest.' Quinetiam antea invectus fuit ipse Epicurus in eos, qui imperite existimabant voluptatis nomine ἀσωτίαν se intelligere. Ipse quoque temperantiam commendat, multumque ad sanitatem conducere, et ad vitæ munia exercenda impigrum reddere affirmat. Quo respexit Horatius, imo ipsa verba Epicuri expressit, 'Quin corpus onustum Hesternis vitiis animum quoque prægravat una, Atque affigit humo divinæ particulam auræ: Alter ubi dicto citius curata sopori Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.' Vide quoque Ciceronem lib. II. de Fin. Stobæum de Epicuro Serm. XV. et XVII. Porphyrium lib. I. de Abstin. ab Animat. Hanc sententiam Epicuri de voluptate exprimit quoque Cicero sub persona Torquati lib. I. de Finibus, 'Clamat Epicurus, is quem vos voluptatibus deditum esse dicitis, non posse jucunde vivi, nisi sapienter, honeste, justeque vivatur; nec sapienter, honeste, juste, nisi jucunde.' Vide Senecam lib. IV. de Benef. c. 2. et c. 10. et seqq. de Vita Beata, et Ciceronem lib. III. de Offic. c. 33. Distinguit quoque Lactantius Epicuri sententiam ab Aristippi, cum lib. III. de Fals. Sap. cap. 7. ita scribit, 'Epicurus summum bonum in voluptate animi esse censet, Aristippus in voluptate corporis.' Si voluptatem qualemcunque intellexit Epicurus, ut plerique volunt, vide quæ contra eos, qui voluptatem bonorum finem statuunt, scripsit Aristot. X. Moral.

Σαρκὸς] Id est 'corporis' (vel carnis) 'firmam constitutionem.' Eodem fere modo Metrodorus perfecte putabat beatum esse, 'cui corpus bene constitutum esset, et sit exploratum semper futurum,' ut Cic. II. Tusc. et II. de Fin. et l. III. Offic. testatur. vide Plut. lib. *ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον.*

Antisthenes] Vide Diogenem Laërtium in vita Antisthenis.

Μανείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην] Id est, 'insanirem potius, quam voluptatem captarem.' Idem refert Laërtius in vita Antisthenis, Sextus Empiricus lib. x. adversus Mathem. Theodoretus serm. 12. de Virtute Activa.

Speusippus] Platonis discipulus, de quo vide Laërtium.

Vetusque omnis Academia] Platonis philosophia mixta fuit ex Heraclitica, Pythagorica, et Socratica, atque hæc secta vetus appellabatur Academia. Vide Laërtium in vita Platonis, Apuleium de Dogm. Plat.

Zeno censuit voluptatem esse indifferens, id est, neutrum] Cicero III. de Fin. 'Indifferentium alia æstimabilia esse, alia contra, alia neutrum. Quæ æstimanda, eorum in aliis satis esse causæ, quamobrem quibusdam anteponerentur; ut in valetudine, integritate sensuum, vacuitate doloris, divitiis, gloria; alia autem non esse ejusmodi. Itemque eorum, quæ nulla æstimatione digna essent, partim satis haberi causæ, quare rejicerentur: ut dolorem, morbum, sensuum amissionem: partim non. Atque hinc exortum esse illud, quod Zeno *προηγμένον*, contraque quod *ἀποπροηγμένον* appellavit.' *Προηγμένα* 'præposita,' *ἀποπροηγμένα* 'rejecta' idem Cicero appellat I. Acad. 'Præposita' autem, vel potius 'præcipua' dicit esse Sextus Empiricus, 'quæ satis habent dignitatis, rejecta quæ satis indignitatis.' Vide Gellium nostrum lib. XII. c. 5.

Critolaus Peripateticus] Aristonis Cei discipulus, cujus meminit quoque supra Auctor noster lib. VII. c. 14.

§ 2 *Plato*] Voluptatem non esse summum bonum ostendit in Philebo, ὡς ἡδονὴ κτῆμα οὐκ ἔστι πρῶτον οὐδ' αὖ δεύτερον, 'ita ut voluptas neque possessio sit prima neque secunda.' Quinetiam dolores voluptatibus immisceri ibidem demonstrat, sicuti etiam in Phædone. In eo Epicurum aliquo modo sequitur, quod vera voluptas prudentis sit. Lib. IX. de Rep. ita loquitur, *οὐδὲ παναληθής ἐστι ἡ τῶν ἄλλων ἡδονή, πλὴν τῆς τοῦ φρονίμου, οὐδὲ καθαρὰ, ἀλλ' ἐσκιαγραφομένη τις, ὡς ἐγὼ δοκῶ μοι τῶν σοφῶν τινὸς ἀκηκοέναι*: id est, 'neque omnino vera est aliorum voluptas, præterquam prudentis, neque sincera, sed umbratilis atque inanis, ut ego a sapientum quodam mihi audivisse videor.' Cum Antisthene et Critolao, idem dicit nihil voluptate ejusque exultatione immoderatius inveniri posse, ut in fine Philebi loquitur. De corporeis autem potissimum tum voluptatibus loquitur. Cum Speusippo medium quoddam inter voluptatem et dolorem ponit lib. VII. de legibus. Ipsi autem Platoni summa fœlicitas *ὁμοίωσις τῷ θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν*, id est, 'assimilari Deo, quantum fieri potest:' atque hinc illi nascitur gaudium firmum et stabile. Vide Apuleium de Dogm. Plat. et de Philosophia.

Ex sermonum ejus fontibus] Ex quibusdam antiquioribus Plato ipse desumpsit.

Taurus autem noster] Quem commentaria in Gorgiam Platonis scripsisse testatur Auctor noster lib. VI. c. 14.

Hæc Hieroclis] Hic idem est, qui in aurea Pythagoræ carmina (revera Lysidis Pythagorici sunt, qui Epaminondam, teste C. Nepote et Diogene Laërtio, instituit) commentarium aureum edidit, et quamvis Stoicus Pythagoreorum sententiam optime expressit.

Ἡδονῆς τέλος] Id est, 'voluptatis finis meretricis dogma, si non sint lupanaria nullum meretricis dogma.' In Annotationibus Mss. viri eruditi invenio, pro *πόρνης*, *πορνείης*, pro *πορνεία*, *πορνείη*, iterum pro *πόρνης*, *πορνείης*. Pro *ἡδονῆς* legit H. Steph. *ἡδονή*. Pro *οὐκ ἔστιν* in Vet. Editt. legitur *ἀπέστω*, id est, 'absit scortatio.'

Ἡδονῆς] Commune in editionibus omnibus mendum esse arbitror in

prima voce ἡδονῆς, et scribendum ἡδονή. Præterea non placet hic, οὐκ ἔστιν, nisi particulam ὅπου, aut οὗ, quæ facilius omitti ante οὐκ potuit, ei præfigamus, ut dicat, 'ubi non sunt lupanaria.' Quinetiam magis mihi arrideat οὐδὲν, ut totus ita locus legatur: ἡδονὴ τέλος, πόρνης δόγμα. οὐκ ἔστω πορνεῖα, οὐδὲ πόρνης δόγμα. Hoc sensu: 'Voluptas finis, hoc meretricis est dogma. Non sint lupanaria, nec meretricis dogma erit.' Aut legendo, οὗ οὐκ ἔστι πορνεῖα, 'ubi non sunt lupanaria.' Sed quoniam vox, qua lupanaria significantur, πορνεῖα a πόρνη derivatur, majori venustate Græce dicuntur. Nisi pro 'meretrice' 'lupam' quis dicat. Verum sive οὐδὲν sive οὐδὲ legas, (quod malo,) subaudiendum erit ἔσται post δόγμα. Ita autem accipiendum est quod Taurus hic proponit, ac si illud Epicuri effatum, 'voluptatem finem esse,' non Philosopho sed meretrice dignum sit. *H. Steph. in Specim. Em. in Gell. p.* 17. Interpretatus est vulgatus interpres πορνεῖα 'venerem:' videtur πορνείῃ legisse.

CAP. VI. *Corripiant*] Notum est positione longam esse primam syllabam in 'actito,' sed modo exilius pronunciabatur, modo productius tanquam A A geminatum.

Esito, et unctito] Duplici E, et V, accedente ad ου Græcorum, *unctito* tanquam *ounctito*. In scribendo geminare quoque vocales solebant Antiqui: postmodum adjecto apice, vel sublato, longitudinem vel brevitatem denotabant. Nævium et Andronicum geminasse vocales scribit Marius Victorinus lib. I. De Orthograph. sed pro *I* longo, *Ei* usurpasse. De adjiciendo apice, ubi necesse est, scribit Quinctilianus lib. I. cap. de Orthographia. Si quis plura volet, vide Lipsium de Linguæ Lat. Pron. et Vossium de Arte Gramm. l. I. c. 12. et lib. II. c. item 12.

CAP. VII. *Folia olearum*] Verti folia quarundam arborum solstitio æstivo etiam Theophrastus scripsit lib. I. Hist. Plant. cap. 16. Ita enim loquitur: Ἴδιον καὶ τὸ τῇ ἐλαίᾳ, καὶ τὸ τῇ φιλύρᾳ, καὶ τῇ πτελέᾳ, καὶ τῇ λεύκῃ συμβαῖνον· στρέφειν γὰρ δοκοῦσι τὰ ὕπτια μετὰ τροπὰς θερινάς. Καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν, ὅτι γεγένηνται τροπαί. Id est, 'Illud sane peculiare, quod oleæ, tiliæ, ulmo, populo evenire videtur. Vertunt enim (foliorum) partes supinas mox post solstitium æstivum: eoque argumento solstitium confectum intelligunt.'

Brumali] De æstivo refert Theophrastus. Cæterum oleæ sunt inter illas arbores quæ perpetua coma virent etiam hyberno tempore, propter λιπαρότητα, ut Theophrast. scribit.

Supra fieri] Aliter *supraferri*. Alii legunt *superferri*. Lipsius e Giselini schedis legit *superfieri*, a 'superfio.' Ita Lucretius dixit 'confieri' a 'confio:' 'Ne forte ex homine et veterino semine equorum Confieri credas centauros posse, nec esse.' Virg. lib. IV. Æneid. 'Nunc qua ratione quod instat Confieri possit, paucis adverte, docebo.'

Suetonius etiam Tranquillus] Ludicram historiam uti scripsit, ita Παιδιὰς Ἑλλήνων ejus partem putat fuisse Vossius, quas Tzetzes citat Chiliade VI. Hist. LXXXV. uti et Suidas. Forsan tamen hæc Historia pars est ejus operis, quod scripsit De Romanorum spectaculis et certaminibus, teste Suida.

Nervias] Nonius: 'NERVI masculini sunt, sicuti plerunque: NERVIA Fœmininum apud doctos lectum est sæpe. Verum Varro ὄνος λύρας: scientia doceat, quemadmodum in psalterio extendamus nervias.'

In fidibus] Instrumento Musico. Alioqui et pro ipsis chordis ponuntur. A Græco autem σφιδὴ 'fides.' Hesychius, σφιδή, χορδή.

Alias digitis pelli] Id est, 'pulsari.' An voluit digitis pulsatas quiescere,

alias sonare, an potius simul sonare? quod ex confinio fieri potest. Neque enim de diversis instrumentis eum loqui arbitror, ut uno tacto, aliud juxta positum resonet.

Alias sonare] Quam quæ digitis tactæ sunt. Chordas tamen vel nervos aliquando sponte sonare a musicis annotatum est. Si ratio naturalis sit, aëris qualitas nonnunquam laxat vel intendit chordas. Si intendantur chordæ, bruma frigido tempore ex intensione chordæ vocales fieri possunt. Etiam arte mechanica vocales chordæ factæ, ut stato tempore sonitum ederent. Ita quæ de Memnonis statua dicuntur, Mechanico artificio tribuit interpres Juvenalis nondum editus ad illum versum, 'Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ,' ita loquitur: 'Statua Memnonis filii Auroræ ita arte quadam mechanica composita, ut humana voce regem et Solem salutaret. Postea rex Cambyses volens hanc rem cognoscere, dimidiam partem abscidit, et sic postea Solem tantum, non regem salutabat.' Strabo tamen lib. XVII. dubitat de impostura, uti sæpe in sacris Gentilium factitatum. Nonnulli magica arte id fieri solitum affirmant. Sed multa arte magica fieri putantur, quæ naturalibus nituntur rationibus. Vide tamen Plinium lib. XXXVI. c. 7. Tacitum II. Annal. Pausaniam in Atticis, Veterem interpretem Juvenalis a Pithæo editum. De sonitu dissentiunt ipsi Autores. Locus veteris interpretis humanam vocem tribuit, Strabo sonitum *πληγῆς οὐ μεγάλης*, Plinius crèpitum, Pausanias quotidie sub ortum Solis sonum edere, qualem vel citharæ vel liræ nervi, si forte dum tenduntur, rumpantur. Ita quoque Juvenalis, et ad eum Vetus interpres Pithæi, 'Memnonis,' inquit, 'ex ære statua, cytharam tenens, certis horis canebat.' Sed hæc ex occasione obiter dicta sunto.

CAP. VIII. *Multis egere, qui multa habeat*] Avaritia nimirum 'semper infinita, insatiabilis est, neque copia neque inopia minuitur,' ut loquitur Sallustius. Et prodigalitas quoque avaritiam comitem habet. In paupertate itaque aliquando divitiæ, in divitiis paupertas. Qui recte et honeste divitiis utitur, omne punctum tulit. Vide Sallustium in Catilina, et Senecam.

Detornatam] Tanquam torno politam.

Τὸν γὰρ μυρίων] Id est, 'Illum enim, qui decem millibus vel quinque millibus chlamydum indiget, pluribus illum non indigere fieri non potest. Cum enim plus quam habeam egeo, detrahens ex iis quæ habeo, contentus sum illis quæ habeo.' Alludit forsan Favorinus ad trecentas purpureas chlamydes, quas Lucullus Prætori magnificos ludos edenti et tantum centum poscenti commodavit, teste Plutarch. in Lucullo. De eodem paulo aliter Horatius: 'Chlamydes Lucullus, ut aiunt, Si posset centum scenæ probare rogatus, Qui possum tot? ait: tamen et quæram, et quot habebo Mittam: post paulo scribit sibi millia quinque Esse domi chlamydum: partem, vel tolleret omnes.' Quibus subjungitur hoc epiphonema: 'Exilis domus est, ubi non et multa supersunt, Et dominum fallunt, et prosunt furibus.' Plutarchus quoque ejusdem Epiphonematis mentionem facit, scribit enim: *εἰς δ' καὶ Φλάκκος ὁ ποιητὴς ἐπιπεφώνηκεν, ὡς οὐ νομίζει πλοῦτον, οὗ μὴ τὰ παρορώμενα καὶ λανθάνοντα πλείονα τῶν φαινομένων ἐστί.* Quæ tamen ab eo non omnino ita dicuntur. Nam paulo aliud est dicere, Non existimare esse divitias, ubi quæ negliguntur, et latent, plura non sunt iis quæ conspiciuntur: quam quod legimus apud Flaccum, Exilem domum esse, ubi non supervacanea sunt multa, et quum dominum lateant, furibus sunt utilia. Sed quis apud

Plutarchum putandus est subaudiri nominativus cum verbo νομίζει? potius certe de Lucullo quam de Horatio eum intellexisse arbitror: ideoque νομίζοι lubentius scripserim. *H. Stephanus in Specim. Emend. ad Gell. p.* 173.

Χλαμύδων] Chlamydes tunicis superindui solebant. Nonnunquam pro paludamento ponuntur. Hesychius: Χλαμὺς πορφυρᾶ ἢ χιτών.

Ἀρκοῦμαι] Qui suis contentus est, dives est. 'Tam deest avaro quod habet, quam quod non habet,' inquit Mimographus. Pulchra sunt Epicuri verba apud Stobæum: Ἐπίκουρος ὁ Γαργήττιος κέκραγε λέγων, ᾧ ὀλίγον οὐχ' ἱκανὸν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν· ἔλεγε δὲ ἑτοίμως ἔχειν, καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ, id est, 'Epicurus Gargettius exclamat dicens: cui parum non sufficit, ei nihil sufficit: additque paratum se cum Jove de fœlicitate certare, si polentam habeat et aquam.' Quod expressit Seneca Epistol. 110. 'Habeamus aquam, habeamus polentam, Jovi ipsi de fœlicitate controversiam faciamus.' Vide supra Gellium nostrum lib. VII. c. 16.

CAP. IX. *Verba vertendi in Græcas sententias*] Stephanus judicat dici a titulorum auctore per Poëticam hypallagen et ellipsin adjectivi, cum illo substantivo 'verba' jungendi: tanquam nimirum significare voluerit, 'quis modus sit vertendi Græcas sententias in Latina verba.'

Deque his Homeri versibus] Non opus est, ut Stephanus putat, ut de omnibus, sed quibusdam Homeri versibus intelligatur.

Perdunt enim gratiam pleraque] Horat. de Arte Poët. 'Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres: nec desilies imitator in arctum, Unde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex.'

Quum aut Homeri] Plures imitatus est Virgilius, in Bucolicis passim Theocritum, in Georgicis Hesiodum, et, quod ad tempestatis serenitatisque signa attinet, Arati Phænomena. In Æneide Homerum et Apollonium Rhodium, etiam quod ad 'eversionem Trojæ' attinet, 'cum Sinone suo,' ut Macrobius loquitur lib. v. Sat. c. 2. 'et equo ligneo cæterisque omnibus quæ librum secundum faciunt, a Pisandro pæne ad verbum transscripsit, qui inter Græcos Poëtas eminet opere, quod a nuptiis Jovis et Junonis incipiens, universas historias, quæ mediis omnibus seculis usque ad ætatem ipsius Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, et unum ex diversis hiatibus temporum corpus effecerit. In quo opere inter historias cæteras interitus quoque Trojæ hunc in modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretando fabricatus est sibi Iliacæ urbis ruinam.' Præter hos inter Græcos quoque Callimachum, et Pindarum, Euripidem, aliosque imitatus est: Ennio et Lucretio nonnunquam integros versus eripuit. De Virgilii Poësi vide Macrobium lib. IV. V. VI. Saturn. atque inter recentiores Jul. Cæs. Scal. Poët. lib. v. qui cæteros omnes superare ingenio et judicio Virgilium ostendit. Virgilium collatione scriptorum Græcorum illustravit singulari libro Ursinus.

Aut Apollonii] In Argonauticis. Medeæ amores, qui occurrunt lib. III. Argon. sub persona Didonis imitatus Virgilius, uti et alia nonnulla. Sed quantum superaverit Apollonium, vide Scalig. Poët. lib. v. c. 6.

Aut Parthenii] Parthenium Nicænum, ut voluit Vossius, imitatus est. Fuit enim et alter Chius, teste Suida. Parthenii versum a Virgilio expressum producit Auctor noster lib. XIII. cap. 25. Ejusdem Μεταμορφώσεις, quas Plutarchus citat, Ovidium imitatum fuisse, vero simile est. Parthenium quoque in pretio habuit Tiberius. Audi Suetonium in vita Ti-

berii: 'Fecit et Græca poëmata, imitatus Euphorionem, et Rhianum, et Parthenium, quibus Poëtis admodum delectatus, scripta eorum et imagines publicis bibliothecis inter veteres et præcipuos auctores dedicavit.' Quorum poëtarum etiam meminit Cicero II. de Divinat. item III. Tuscul. Meminit quoque Parthenii Probus in Eclog. III. Virgilii, et Artemidorus lib. IV. Ὀνειροκρ. Lilius tamen Gyraldus in Dial. de Poët. Virgilium Parthenium Chium imitatum fuisse existimat, qui, ut creditum, ex Homeri posteris unus fuit, et de patre suo Thestore scripsit, et alia nonnulla amatoria: quæ tamen alteri Parthenio nonnulli adscribunt.

Callimachi] Complura prosa et vorsa oratione scripsit, teste Suida. Inter quæ Ἄπια, libri fabularum pleni, et qui res a memoria remotissimas continebant. Propertius 'somnia Callimachi' appellat. Finxerat enim somniando se Musarum cætui interfuisse, atque ab iis res obscuras et intricatas percepisse. Vide Anthol. lib. I. Ep. 65. et lib. III. 25. Virgilius hæc et alia quæ non extant imitatus videtur: sicuti autem teste Strabone lib. I. Callimachus Homerum imitatus est, ita Callimachum Virgilius.

§ 2 Βάλλει] Id est, 'Ferit et malis caprarium Clearista Capras præteragentem, et suave aliquid admurmurat.' extat εἰδυλλ. έ.

Malo me Galatea] Elegantissimi hi versus habentur Eclog. III. Exprimit Poëta lasciviam, cum petit malis: virginem, cum fugit: muliebre ingenium, cum cupit se videri.

§ 3 Τίτυρ' ἐμὶν, *&c.*] Extat εἰδ. γ΄. i. e. 'O Tityre mihi admodum amate, pasce capellas Et ad fontem duc, Tityre, et illum coleatum hircum Libycum Cnacona caveto, ne te cornu feriat.'

Κνάκωνα] Hirci nomen proprium. Hesychio κνακὸν, λευκὸν, πυῤῥὸν, 'album' vel 'fulvum' denotat. Scholiastes Theocriti 'album' quoque interpretatur, ἀπὸ τῆς κνήκης τοῦ σπέρματος λευκοῦ ὄντος. granum carthami intelligit, quod sane album est. κνὰξ Hesychio quoque est γάλα sive lac, unde lacteus color κνακός. Sed quomodo Hesychius dixit κνακὸν 'album,' 'rufum?' quia semen cneci album, flos luteus vel croceus. Hesychius: κνηκὸν (quod Dorice κνακὸν) τὸ κροκίζον χρῶμα ἐπὶ τοῦ ἄνθους, ὅτε δὲ ἐπὶ καρπῷ τὸ λευκόν. Κνακίας, interpretatur quoque Hesychius, ψάρος ἵππος, qui albas maculas in nigro vel fulvo habet. Dioscorides utique fructum κνήκου (vulgo male scribitur κνίκου) dicit album et rufum, vel quod color maculis sparsus sit, vel quod pallidus rufus. Hircus itaque forsan maculis albis et rufis vel nigris mixtus fuit: atque inde nomen accepit. De Cneco vide Theophrastum lib. VI. cap. 4. de Histor. Plant. De colore lege Salmas. in Plin. Exercit. pag. 895. et 896.

Hoc igitur reliquit] Non defuit igitur linguæ, sed ab ea defectus est. At quod supplevit, quanta cum gratia? Nam sane hoc ipsum τὸ καλὸν ne cæteræ quidem ejusdem Græciæ nationes sua lingua queant explicare. Sed et 'pastas' dixit, longe quam ille efficacius, quas potum ducat. Est enim pecus minime siticulosum. Et repetitio 'pascendi' in 'pastas' elegans est. Ita Jul. Cæs. Scaliger lib. V. de Art. Poët. cap. 5.

Nisi quod caprum dixit] Caprum pro castrato, ut plerique, ita Martialis dixit, 'Dum jugulas hircum factus es ipse caper.' Virgilius tamen ita loquitur etiam alibi, 'Vir gregis ipse caper.' Vetus autem interpres Theocriti tam ἐνόρχαν, quam ἐνόρχαν legisse videtur, cum inter scholia addat, ἡμιτομίαν. Ita forsan Virgilius legit. ἡμιτομίας est, cui unus testis exectus est. Sed vir doctus in Adversariis pro ἡμιτομίαν legit ἢ μὴ τομίαν.

§ 4 *Tityre, dum redeo*] Extant hi versus Ecloga IX. vs. 23. et seqq.

Valerii Probi] De quo alibi diximus.

§ 5 Οἵη δ' Ἄρτεμις] Id est, 'Qualis autem Diana incedit per montem sagittis gaudens, Aut per Taygetum arduum, aut Erymanthum, Sese oblectans capris, et velocibus cervis, Simul cum illa nymphæ filiæ Jovis Ægiochi Agrestes ludunt, gaudet vero mente Latona. Omnes vero ipsa capite supereminet, atque fronte. Facilis vero cognitu est: pulchræ vero omnes.' Taygetus hic mons Laconicæ, Erymanthus' Arcadiæ, ut notum est. Extant autem versus 'Οδ. ζ.

Ἀριγνώτη] Scholiastes, μεγάλως γνωστὴ καὶ φοβερά.

Qualis in Eurotæ ripis] Extant versus Æneid. I. vs. 502.

In Eurotæ ripis] Fluvii Laconicæ, sicuti Cynthus mons Deli.

Oreades] Nymphæ montium, sicuti Dryades sylvarum, fontium Napeæ, vel Naiades, maris Nereides.

§ 6 *Quoniam Dido in urbe*] Personæ comparantur, non loca. Neque etiam in comparationibus omnis similitudo requiritur.

Inter Tyrios Principes] Virgilius dicit, 'Juvenum stipante caterva.' Atque ad hoc tantum sequentem comparationem pertinere dicit Servius.

Regnisque futuris] Carthaginiensium.

Quæ lusibus atque venatibus Dianæ] Dianam Homerus non describit venantem, verum dicit sagittarum jactu et capreis atque cervis delectari. Si enim esset in venatione, quare nymphas colludentes introducit? Infelix venatio, ubi fabulæ et lusus feras fugitant.

§ 7 *Quum de venatu Deæ nihil dixisset*] Neque Homerus hoc fecit, uti dixi. Et satius erat de venatione tacere, cum ad comparationem nihil attineret. Quinetiam, ubi dicit Poëta, 'Exercet Diana choros,' recte ad illum locum ita observavit Servius: 'Hoc non ad comparationem pertinet: sed est poëticæ descriptionis evagatio; quod chori nec personis hic, nec locis congruunt. Saltantium enim et cantantium dicuntur.'

Pharetram tantum] Recte, quia et Dianæ et Apollinis erat gestamen. Nymphæ ad latus gerebant, sicuti soli Dii ἀμφηρεφέα, alii vero non, sed detectam. Vide de his omnibus cum judicio disserentem Jul. Cæs. Scaligerum lib. v. Art. Poët. qui Criticus vocatur, cap. 3. Quin etiam pharetra Tyriarum virginum insigne, ut Virgilius hoc versu testatur, 'Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram.'

Λητὼ] Latona.

Gaudium gaudeat] Ita etiam Catullus et Terentius loquuntur, Græci dicunt χαίρειν χαράν.

Genuinum] Verum, solidum, nativum.

Siquidem non aliud est] Non video tam ingens hic denotari gaudium.

Pertentant] Servius interpretatur, 'vehementer tentant,' 'Alibi,' inquit, 'leviter, ut, *blanda vicissim Gaudia pertentant mentem*. Sunt enim multa quæ pro locis intelliguntur, ut impotens, et satis, et minus, et nihil potens, significat.' Quinetiam gaudia tacitum pectus pertentabant, quæ vehementem affectum ostendunt, nimia enim lætitia vocis usum adimit, et taciturnitatem parit.

§ 8 *Florem*] Præstantissimum florentissimumque locum.

Florem ipsius totius loci] Non ab re videtur omisisse illum versum, quia proposito non inserviebat. Licet enim Deæ conveniat, non tamen continuo fœminæ, et viduæ, et fugitivæ, et sollicitæ.

Una facile] Dixit tamen Virgilius: 'gradiensque Deas supereminet omnes,' quo expressit, ἀριγνώτη πέλεται.

CAP. X. *Annianus poëta*] Vide lib. VII. cap. 7. et lib. XX. cap. 8. Inter

cætera Fescenninos quoque versus scripsit.

Ejusdem Musæ] Ejusdem scientiæ.

Verecunda quadam tralatione] Ita Euripides Priamum ἀροτῆρα τέκνων et φυτουργὸν appellavit, et Hesiodus passim de concubitu dixit, μιχθεὶς ἐν φιλότητι. Plautus, 'fundum arare.'

Sic enim scripsit] Æneid. VIII. vs. 404. et seqq.

Conjugis infusus gremio] Ad hunc locum ita Servius. 'Hoc est, ante concubuit, et sic quievit. Probus vero et Carminius propter sensum cacephaton, *infusum* legunt, ut sit sensus, Dormiit cum conjuge dormiente, id est, petiit soporem infusum, etiam conjugis e gremio. Alii *infusus* legunt, ut significetur coisse illos, et sic sopitos, et volunt esse emphasin coitus, nam *infusum gremio soporem* nihil esse dicunt: multi autem cacephaton accipiunt; ne duo epitheta videantur, *placidum* et *infusum*. Alii figurate accipiunt, *placidum per membra*, pro eo quod est placidum membris.'

Παρθενικὴν] Παρθενίην apud Homerum legitur 'Οδ. λ. versu 244. Ita autem loquitur Poëta: Λῦσε δὲ παρθενίην ζώνην, κατὰ δ' ὕπνον ἔχευεν, 'Solvit autem virginalem zonam, somnumque superinfudit.' Dicitur autem Græcis zona solvi iis quibus virginitas minuitur, nonnunquam etiam de parientibus, quam Dianæ λυσιζώνῳ consecrabant, ut testatur Apollonii scholiastes. Apud Romanos, ut Festus loquitur, 'cingulo nova nupta præcingebatur, quod vir in lecto solvebat, factum ex lana ovis, ut sicut illa in glomos sublata conjuncta inter se sit, sic vir suus secum cinctus vinctusque esset. Hoc Herculaneo nodo vinctum vir solvit, ominis gratia, ut ille fœlix sit in suscipiendis liberis, ut fuit Hercules, qui LXX. liberos reliquit.' Virginali autem Deæ virgines zonam solvebant, ut testatur Varro apud Augustin. De Civ. lib. IV. cap. 11.

Καὶ λέκτροιο θεσμὸν] Occurrit hic versus 'Οδ. ψ. vs. 295. οἱ μὲν ἔπειτα Ἀσπάσιοι λέκτροιο παλαιοῦ θεσμὸν ἵκοντο. 'Hi quidem postea Mutuo se amplectentes veteris lecti legem repetiverunt.' Obiter notandum, quod Aristarchus et Aristophanes, ut scholiastes refert, hic Odysseæ finem statuerunt, secus atque in vulgatis hodie reperitur exemplaribus.

Ἔργα φιλοτήσια] Occurrit apud Homerum 'Οδ. λ. vs. 245. Αὐτὰρ ἐπεί ῥ' ἐτέλεσσε θεὸς φιλοτήσια ἔργα: id est, 'Cæterum postquam perfecit Deus amatoria opera.'

Τὼ μὲν ἄρ' ἐν τρητοῖσι] Ita ex Vett. Editt. et ipso Homero Iliad. γ. versu 448. emendandus est hic versus. Vulgo legitur, Τὸν μὲν ἄρ' ἐν τρητοῖσι κατευνάσατ' ἐν λεχέεσσι. Apud Homerum legitur, Τὼ μὲν ἄρ' ἐν τρητοῖσι κατεύνασθεν λεχέεσσι: id est, 'Et hi quidem in pertusis cubarunt lectis.' τρητοῖσι interpretatur scholiastes, τετρυπημένοις πρὸς τὴν τῶν σχοινίων δέσιν: id est, 'perforatis ad funium ligaturam.' Sed forsan ad rem Veneream trahendum est.

§ 2 *Prætextatis*] Obscœnis. Verba prætextata dici a prætextatis fabulis existimat Turnebus, in quibus fœdissima et turpissima dicta erant et argumenta. Verum Josephus Scaliger prætextatas fabulas inter tragœdias recenset, easque dicit gravissimis personis, et cothurno, non socco idoneas esse. Nullus itaque hic locus fuerit verbis obscœnis et ludicris. Sed Donatus ad prologum Adelphorum conjungit fabulam tabernariam, prætextam, crepidatam, et Attellanam. Festus aliam proponit interpretationem his verbis: 'Prætextatum' (legitur quoque prætextum) 'sermonem quidam putant dici, quod prætextatis nefas sit obscœno verbo uti. Alii, quod nubentibus depositis prætextis a multitudine puerorum obscœna clamentur.' Posterius ma-

gis placet. Pueri enim in nuptiis Fescenninas locutiones et obscœnos jocos jactabant, et ipsi quoque prætextati erant. Unde forsan prætextata verba dicta sunt. De Fescenninis versibus vide Festum, et Livium libro septimo, qui Glyconiis similes fuisse commemorat. Dicit Festus, 'depositis prætextis a multitudine puerorum obscœna clamari.' Notandum quod virgines nuptiarum tempore prætextam deponerent, quam Fortunæ Virginali offerebant. Hinc Arnobius: 'Virginum togulas Fortunam defertis ad Virginalem.'

Annæus Cornutus] Vide supra II. 6.

Membra] Pudenda intellexit Probus; sicut poëtæ nonnunquam appellant. Unde illud in Priapeiis: 'Sed ruber hortorum custos membrosior æquo.' Sed poëta Virgilius imitatus est Lucretium, 'Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem Irrigat.'

CAP. XI. *De M. Valerio*] Vulgo, *Maximo*: male: scribit eandem historiam Livius lib. VII. et Valer. lib. VIII. 15.

Tali genere editus] Respicit ad initium capitis 'M. Valerio,' atque hinc ex tali genere editum refert. Antiquissimam Valeriam gentem cum Tatio rege Romam venisse tradit Dionysius lib. IV. De Valerio Publicola vide Plutarchum in ejus vita. Quidam hic legunt *Italo genere*: male. Justus Lipsius putabat non esse hæc verba Agellii, sed antiqui cujuspiam Annalium scriptoris, cujus nomen omissum sit. Itaque cum antea parentes nominasset Valerii et decora gentis, subjecit, *tali genere*, nimirum quale memoratum.

Agrum Pomptinum] Aliter, *Pontinus*. A Pometia dicitur *Pometinus*, *Pomtinus*, vel *Pomptinus*, et quia *m* ante *t* facile liquescit, *Pontinus*. Unde et Pontinus ager dicitur, sicuti etiam ejusdem nominis paludes. Volscorum Pomentinorum campum appellat Strabo lib. v. et fuit illa maxima planities ad Tarracinam usque, ubi Pomtinæ erant paludes.

Satis agentibus] 'Satis agentibus,' id est, satis laborantibus.

§ 2 *Grandia ingrediens*] Ita Vet. Ed. Ven. anni M CCCC LXXVII. quæ vice Ms. esse potest, et Ms. Giselin. vulgo *gratia dimicandi*. 'Grandia ingredi,' Græcanicum est. Homerus dixit μακρὰ βιβὰς, et Ammianus 'grandia incedens.' Vide Lips. lib. II. Ep. Q. Ep. 16.

Vis quædam divina] Livius: 'Minus insigne certamen humanum numine interposito Deorum factum: namque conserenti jam manum Romano corvus repente in galea consedit, in hostem versus; quod primo ut augurium cœlo dimissum lætus accepit tribunus: precatus deinde: Si divus, si diva esset, qui sibi præpetem misisset, volens propitius adesset. Dictum mirabile, tenuit non solum ales captam semel sedem, sed quotiescunque certamen initum est, levans se alis, os oculosque hostis rostro et unguibus appetiit: donec territum prodigii talis visu, oculisque simul ac mente turbatum, Valerius obtruncat. Corvus e conspectu elatus clam orientem petiit.' Corvus, uti notum, erat inauspicata avis, ideoque Gallo huic funesta fuit. De Ciceronis interitu, insidente corvorum agmine in antennæ cornibus, cum Cicero navi in Formianum aufugeret, vide Plutarchum in vita Ciceronis, qui addit in prætorii fenestris corvos quoque insedisse, togamque, et stragulum quo opertus erat Cicero, cum se quieti dedisset, rostro paulatim corvum a facie detraxisse. Vide et Appianum lib. v. Bell. civ. Sed hæc obiter.

§ 3 *Id factum*] A superiori verbo statim post initium capitis, 'Adolescens,' usque ad hunc locum putabat Scriverius esse verba Quadrigarii, qui pugnam Manlii Torquati simili

modo infra c. 18. descripsit.

Statuam] In porticibus, quæ ad latera fori erant, statuæ erectæ Regum, ducumque Romanorum, triumphali effigie. Suetonius in Augusto cap. 31. 'Proximum a Dis immortalibus honorem memoriæ ducum præstitit, qui imperium Populi R. ex minimo maximum reddidissent. Itaque et opera cujusque manentibus titulis præstituit: et statuas omnium triumphali effigie in utraque fori sui porticu dedicavit. Professus est edicto, commentum id se, ut illorum velut ad exemplar, et ipse dum viveret, et insequentium ætatum Principes exigerentur a civibus.' Inter illas igitur statuas etiam hæc Corvini fuit.

In foro suo] Augustus forum tertium præter Romanum et Julium constituit, in quo et Martis Victoris templum dedicatum. Ovidius, 'Ulter ad ipse suos cælo descendit honores, Templaque in Augusto conspicienda foro.' Inter urbis maxima opera recenset Plinius. Restitutum postea ab Hadriano est, teste Spartiano.

CAP. XII. § 2 *Vocabulo hoc sic usus est*] Citat quoque Nonius eundem locum.

In Nigidianis] Citat quoque Nigidium Nonius hoc modo: 'infesti proprietatem hanc esse Nigidius voluit, quasi nimium festinantis ad scelus, vel fraudem.'

Scriptum invenimus] Vett. Editt. legunt, *invenimus commentariis scriptum*. 'Commentaria' aliquotiens citat Gellius, ut lib. XV. c. 3. et lib. XVII. c. 13. aliisque in locis.

§ 8 *M. Catonem de re Floria*] Cato enim contra Floralia, atque eorundem obscœnitatem, librum scripsit, postquam semel theatro abiisset. De his ludis ita scribit Lactantius lib. I. de Fals. Relig. 'Celebrantur ergo illi ludi cum omni lascivia convenientes memoriæ meretricis. Nam præter verborum licentiam, quibus obscœnitas omnis effunditur, exuuntur etiam vestibus populo flagitante meretrices; quæ tunc mimarum funguntur officio, et in conspectu populi usque ad satietatem impudicorum luminum cum pudendis motibus detinentur.' Arnob. lib. VII. 'Existimatur se tractari honorifice Flora, si suis in ludis flagitiosas conspexerit res agi, et migratum ab lupanaribus in theatra.' Hanc Floram propudiosam meretricem fuisse testantur Plutarchus, Minutius, Augustinus. Vide quoque Ovidium lib. v. Fastor. et Valerium lib. II. c. 10. 'Res' itaque 'Floria' esse videtur, quæ ad Floram vel Florim pertinet. Flora enim etiam Dea Floris appellatur Ovidio. Eadem et ἀρχαϊκῶς Flaura nominata. Ita vilem contemptamque meretriculam denotant. φλαῦρα enim Græcis 'malam,' 'vilem' significat; ut φλαῦρον ἔπος Sophocli dicitur: ita non a floribus, sed ἀπὸ τῆς φλαυρότητος dicta fuerit. Apud Lactantium lib. I. de Fals. Rel. cap. 20. pro *Faulam* emenda *Flauram*. Ita *Florum* quoque et *Flaurum* Veteres dicebant. Vide Sueton. in Vespas. c. 22.

Et si fabulosus] Ita se habet novissima editio Gellii, nescio an vitio typothetæ. In omnibus, quas vidi, editionibus, legitur *famulosus*: legendum *famosus*. Neque enim servilis conditionis homo intelligitur, cum inter liberos homines recenseat: dicit enim Auctor noster, 'vim in corpus liberum non æquum censuere afferri.' Inter alios autem excipit *famulosum*. Scribo itaque *famosum*: nisi *fabulosum*, pro 'scenico' sumas, qui infamis habebatur. Vide tit. D. de His qui not. inf.

§ 4 *C. Calvus*] Poëta lascivus, ingenio pollens, familiaris admodum Catullo, adeo ut cum Catullo nominetur ab Horatio, 'Nil præter Calvum et doctus cantare Catullum.' Ejus versus in mortem Quinctiliæ laudat Catullus, et Propertius lib. II. Eleg. Alius fuit Calvus orator, cu-

jus Seneca et Quinctilianus meminerunt, quem quidam omnibus anteponere oratoribus non dubitarunt.

Laboriosum] Ita Catullus Nepotis 'chartas doctas et laboriosas' appellat.

Laberius quoque in Sororibus] Citat quoque Nonius in verbo 'somniculosus.' Sed interpretatur barbare, 'quo ad somnos vacet:' forsan scribendum *vocet*. Nam hic ille est, qui somnum conciliat, *καρωτικός*. Et juxta Mercerum in Annotationibus ad Nonium forsan legi debet, *Ecastor mustum somniculosum*. Verba sunt mulieris quæ mustum ebiberat.

Cinna in Poëmatis] Hic tanto in pretio fuit Virgilio, ut se longe inferiorem illo in Bucolicis Eclog. IX. statuat. 'Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna Digna, sed argutos inter strepere anser olores.' Præter Epigrammata edidit opus elaboratum, sed obscurum, 'Smyrnam' nomine, in quo poliendo novem integros annos impenderat. Extat in ejusdem Smyrnam Epigramma Catulli.

Somniculosam ut Pœnus aspidem] Aspides Ægypto et Libyæ propriæ letalem somnum inducunt. Tres erant species, χερσαῖαι, χελιδονίαι, et πτυάδες. Χερσαῖαι dictæ, quod in mediterraneis victitarent, Chelidoniæ quod fuscæ essent instar hirundinum, Ptyades quod sputo inficerent. Omnes veneno suo somniferæ erant, et hinc ὑπναλαὶ dictæ. Ita Aspidis morsu tanquam somno soluta fuit Cleopatra. Vide Nicandrum in Theriacis, Galenum, Aëtium lib. XIII. Plin. lib. VIII. cap. 23. Quinetiam ipsis aspidibus somnus injiciebatur. Virg. VII. Æn. 'Vipereo generi et graviter spirantibus hydris Spargere qui somnos cantuque manuque solebat.' 'Somniculosam' itaque etiam referri potest ad aspidem somno sopitam, vel quod ipsæ semper oculis sopore plenis sint, ut testatur Nicander.

Pœnus aspidem Psyllus] Psylli Africæ populi supra Garamantes, quorum regionem postea Nasamones habitarunt teste Herodoto. Nicander eos circa Syrtes posuit. Plinius lib. VII. cap. 2. de his similibusque populis ita loquitur: 'Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocant, serpentum ictus contactu levare solitos, et manu imposita, venena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi quorum salivæ contra ictus serpentum medeantur. Similis et in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta, cujus sepulchrum in parte Syrtium majorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ut cujus odore sopirent eas. Mos vero liberos genitos protinus objiciendi sævissimis earum, eoque genere pudicitiam conjugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus.' Varronis locum ex lib. I. Rer. Hum. adducit quoque Priscianus. Etiam suctu Psyllos extrahere venenum Plinius dicit lib. XXVIII. cap. 3. et Dio lib. LIII. ubi de Cleopatræ morte agit. Vide quoque Strabonem lib. XIII. et lib. XVII. qui incantatione hoc factum arbitratur. Sicuti idem de Marsis hoc testatur Silius lib. VII. et Virg. lib. VII. Æn.

§ 5 *Id bellum*] Extat in fragmentis lib. I. Histor.

Et vulnere] Extat lib. II. Æneid. vs. 436.

§ 6 *Quæ in locis nesciis, &c.*] Id est, in locis ignotis dubia et incerta spe sumus. Extat Scena 5. Actus I. in Rudente apud Plautum: vulgo etiam in antiquis editionibus legebatur nullo sensu, *Quæ incolis nescius, nescias pessimus*. Vide et Nonium in 'Nescium.' Eodem modo 'nescia tributa' dixit Tac. Annal. I. in Orat. Arminii ad Cheruscos, pro 'ignota' vel 'quæ

ignorantur:' et Virgil. *Æn.* IV. 'liquitque volatile ferrum Nescius,' teste Servio: nisi quis ibi accipiat pro ignorante; namque aufugientes cervas venator telis impetens, unam ex iis nescius, id est ignorans, vulnerare potest, quia frondibus sagittam immissam existimat. Vide tamen Servium ad Virg. p. 477. Ed. Leid.

Ignare visundi] Id est, ignota explorandi et inspiciendi. Hæc quoque ex Gellio transscripsit Nonius in verbo 'ignarum.' Extat locus in Sallustii Bello Jugurth. pag. Edit. nostræ 364. [cap. 93.] qui antea corrupte se habebat, 'more ingenii humani cupido difficilia faciundi.' Ita vocabulo 'ignari' usus quoque est Tacitus: 'per occulta et vigilibus ignara.' Ovid. X. Metamorph. 'Jamque aderat Theseus proles ignara parenti.'

Ignarum] Extat versus lib. X. vs. 709.

Laurens habet ora] A Laurento oppido Laurentes agri appellati. Tibullus lib. II. Eleg. 5. 'Impiger Ænea, volitantis frater amoris, Troica qui profugis sacra vehis ratibus, Jam tibi Laurenteis assignat Jupiter agros, Jam vocat erranteis hospita terra Deos.' Aurelius Victor in libro de Orig. gent. Rom. 'Inde ad Italiæ oram, quæ ab arbusto ejusdem generis Laurens appellata est, Latino regnante pervectus Æneas.' Vide Cluver. Italiæ antiquæ lib. III. p. 883. et seqq.

CAP. XIII. *T. Manlius*] Vide luculentam narrationem Livii lib. VII. c. 10. et Ciceronem lib. III. de Offic. et lib. I. et II. de Fin.

Adprimeque nobilis] Duplex alioquin fuit Manlia gens, patricia, et plebeia, ut ex Cic. Philipp. I. apparet.

Induvias] Indumenta: sicut 'exuvias' vocat spolia.

Q. Claudius] Quadrigarius. De quo alibi diximus.

§ 2 *Nudus*] Non loricatus.

Præter scutum et gladios duos] Scuta ingentia Germanis Gallisque longi et graves gladii, quibus cæsim pugnabant: videntur ex hoc loco duos gladios gestasse, alterum longiorem et graviorem, alterum leviorem instar pugionum, sicuti hodieque effigies comitum Hollandiæ conspiciuntur. Etiam Romanis suo tempore hoc in usu fuisse affirmat Josephus lib. III. Excidii.

Torque atque armillis] Livius: 'Versicolori veste, pictisque et auro cœlatis refulgens armis.'

Antistabat] Aliter, *antestabat*. Lucret. lib. V. et Catullus ita loquuntur.

Atque utrisque] Membranæ Giselini, teste Lipsio, *utris*, ἀρχαϊκῶς, pro *utrisque*. 'Que' enim non tam conjunctio, quam syllabica adjectio, ut Priscianus lib. XIV. testatur. Ita et 'pleris' dixerunt pro 'plerisque.' Lipsius quoque in Vet. Cod. apud Livium lib. XXVI. invenisse testatur, 'utros pariter frustrata est,' pro *utrosque*.

Pausa] Quies.

Facies] Ita Apuleius Metam. l. VI. 'potest in asino meo latere aliquid, vel vultus hominis, vel facies Deorum,' pro *faciei*. Vide sequens cap. 14.

Linguam exertare] Aliter *lingua exerrare*, quod est juxta Lipsium linguam extra os projectam per irrisum reciprocare. Retine *exertare*: ita Livius quoque *exerere* dixit.

Scuto pedestri] Aliud enim equestre scutum erat: Manlius autem eques pedestri prælio scutum mutavit.

Gladio Hispanico] Vetus liber, ut Carrio testatur, *gladio Spanico constitit contra Gallum*. *Hispania* etiam *Spania* Veteribus dicitur. Ita in membranis Justini, et in optimis Q. Curtii exemplaribus legi testatur Bongarsius. Sed apud alios quoque ita scriptum invenitur. Qualis fuerit gla-

dius Hispanicus vel Spanicus docet Polybius lib. VI. ἅμα δὲ τῷ θυρεῷ μάχαιραν, ταύτην δὲ περὶ τὸν δεξιὸν φέρει μηρόν. καλοῦσι δὲ αὐτὴν Ἰβηρικήν. Ἔχει δὲ αὐτὴ κέντημα διάφορον, καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν βίαιον, διὰ τὸ τὸν ὀβελίσκον αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον εἶναι. id est, 'una cum scuto gladium, quem gestat ad dextrum femur: Hispaniensem vocant, habetque mucronem eximium, et ictum utrinque validum, quoniam lamina ejus firma est et stabilis.' Hispanicum ensem hic intelligit Auctor Noster, non quod revera tum temporis tales gladii in usu essent (neque enim tum noti Hispani) sed quod ad instar illorum, qui postea Hispanici dicti sunt, fabricati essent. Hisce punctim et cæsim pugnabant: tanta firmitas eorum erat, ut galeas dividerent teste Seneca lib. V. de Benef. Vide Lipsium l. III. de Mil. Rom. Dial. 3.

§ 3 *Congressio*] Legit Carrio, *eam congressionem, &c. Factum est* ex vetere libro, sed serva solitam lectionem.

In ipso ponte] Ad Anienem fluvium.

Gallus sua disciplina] Id est, suo more, uti ipse didicerat. Livius: 'Gallus velut moles superne imminens, projecto læva scuto in advenientis arma hostis, vanum cæsim cum ingenti sonitu hostem dejecit. Romanus mucrone surrecto, quum scutum scuto imum perculisset, totoque corpore interior periculo vulneris factus, insinuasset se inter corpus armaque, uno alteroque subinde ictu ventrem atque inguina hausit, et in spacium ingens ruentem porrexit hostem. Jacentis inde corpus, ab omni alia vexatione intactum, uno torque spoliavit: quem, respersum cruore, collo circumdedit.'

Scuto projecto] Objecto, immisso. Vide Livii superiorem locum.

Scutum scuto percussit] Servius in II. Æneid. 'Qui scripserunt de Arte militari, dicunt summum genus esse dimicandi, quoties calcato umbone adversarii, se in hostilem clypeum erigit miles, et ita contra stantis vulnerat terga.'

Hausit] Confodit: ita et Livius in hac historia loquitur.

Concessu] Ita Lipsius. Vet. codex *concussu*. quid si *congressu* legatur? inveni quoque *cæstu*, forsan *cæsu*, vel *concæsu*.

§ 4 *Torquati*] Per militares facetias T. Manlius Torquati nomen accepit, 'Dictator coronam auream addidit donum, mirisque pro concione eam pugnam laudibus tulit,' ut testatur Livius lib. VII.

Manliana] Vide supra Auctorem nostrum lib. I. c.13. et quæ ibi annotata.

Bello adversum Latinos] Ita etiam Livius, Valerius, Auctor de Vir. Ill. Orosius lib. IV. scribunt. Sallust. et Dionysius Antiq. l. IV. bello Gallico illud contigisse referunt. Plutarch. hoc anno contra Samnites a Torquato pugnatum refert, contra historiæ fidem. Etiam confusio in prænomine. Nam Sallustius pro Tito A. Manlium appellat. Frontinus lib. IV. Stratag. cap. 1. Manlium postea 'Imperiosi' cognomen accepisse affirmat. Sed fallitur. Hic enim fuit L. Manlius Titi pater, qui ab ostentatione sævitiæ ita dictus, ut testatur Liv. l. VII. et Seneca l. III. de Benef. c.37. Idem fragmenta vetustissimorum marmorum Romæ effossa satis indicant.

CAP. XIV. *Hujus facies*] Ita in aliis quoque vocabulis similis terminationis sæpe legitur. Lucretius lib. IV. 'Et stimuli subsunt, qui instigant lædere id ipsum Quodcunque est, rabies unde illæ hæc germina surgunt.'

§ 2 *Meminimus, &c. invenire*] Valla hunc modum loquendi ridet. Agrætius antiquus Grammaticus 'memini' cum præsenti infinitivo, non præterito, scribendum auctoritate veterum auctorum probat.

In Tiburti bibliotheca] Meminit

Auctor ejusdem Bibliothecæ lib. xix. c. 5. dicitque in Herculis templo fuisse. Videtur publica fuisse, forsan Adriani, qui eo secessu lætabatur. Vide Lipsium lib. de Biblioth. c. 8.

Facii] Quod a *faciei* deductum videtur. Ab iis quæ in *es* terminantur quadruplex fuit genitivus, in *es*, *ei*, *ii*, et *e*. Ita dixerunt, *dies*, *diei*, *dii*, *et die*, ut late ostendit Vossius lib. II. de Analog. cap. 19.

§ 3 *Cæsellius*] De Cæsellio Vindice vide lib. III. c. 16.

Illius dies pœnas] Putat Stephanus Cæsellium et Gellium usos fuisse corruptis codicibus, vel quod Cicero referat non sua sed Consulis ἀρχαΐζοντος verba, vide cap. 12. Or. Ciceronis, Ed. Leid. p. 496.

Idiographum] Propria manu scriptum.

Libra dies] Extat hic versus Georg. I. vs. 208. Hodie legitur, *libra die*, neque hujus genitivi Servius meminit. Quin et Priscianus ita legit. Neque in antiquis Codicibus, etiam Ms. Bibliothecæ Leidensis aliter legitur. Quidam etiam *dii* pro *diei* hic legerunt, teste Charisio.

Somnique] Noctem intelligit, quam somno metitur. Sub libra autem, ut notum, æquinoctium est autumnale.

§ 4 *Munera lætitiamque dii*] Extat hemistichium lib. I. Æneid. vs. 640. Servius quoque dicit nonnullos *dii*, multos *die* pro *diei* legisse, sicuti in aliquot Maronis Codd. Mss. hodieque legitur, sed ipse legit *Dei*, id est, Liberi patris, quo vinum denotat. Esculenta miserat Dido, quidni et potulenta? Scripserat ante Virg. 'Nec minus interea sociis ad littora mittit Viginti tauros, magnorum horrentia centum Terga suum, pingueis centum cum matribus agnos.' An hoc unius diei sociis erit apparatum convivium? Et quidem sine vino? Vide Parrhasium Ep. 33. Corradus putat hæc omnia a Didone missa, ut Neptuno sacrificarent: quæ res munera lætitiamque 'Deo,' id est, Neptuno afferat.

Fames fami] Fames etiam fuit quinctæ declinationis, hinc *famei* et contracte *fami*. Ita progenies, *progeniei*, et *progenii*. Eodem modo in aliis.

Cato] Fuere Orationes Annalibus ejus insertæ, ut alibi dictum est: neque enim ex professo historiam de Bello Carthaginiensi scripsit, ut Colerus judicat ex eo, quod Nonius illum de 'Bello Carthaginiensi' citat. In Epitome Livii lib. XLIX. luculentus ea de re locus, 'Extat oratio annalibus ejus inclusa.'

§ 5 *Sisenna*] Designat L. Cornelium Sisennam, qui Historias conscripsit, et in iis res Syllanas. De eo ita Salustius de Bello Jugurthino judicat: 'L. Sisenna optime et diligentissime omnium, qui eas res dixere, persecutus, parum mihi libero ore locutus videtur.' Meminit ejus quoque Cicero in Bruto et in primo de LL. cum laude. Velleius Paterculus l. II. bello Numantino juvenem fuisse dicit. Ejus filius Cn. Cornelius Sisenna habetur in argenteis denariis cum inscriptione, CN. CORNEL. L. F. SISENA, unico N antique, ut testatur Ursinus.

Pacuvius in Paullo] Citat Pacuvii versum quoque Nonius in verbo PROGENII.

Cn. Matius] Vide supra lib. VI. cap. 6.

Altera pars acii] Desumptus versus ex Iliad. XXI. initio, ubi dicit partem copiarum Xanthum fluvium vitasse ᾗπερ οἱ ἄλλοι ἀτυζόμενοι φοβέοντο, id est, 'qua alii turbati fugerant.'

An maneat specii] Versus desumptus ex Homero Il. ψ. Ὢ πόποι, ἦ ῥά τις ἐστὶ καὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισι Ψυχὴ καὶ εἴδωλον. Vide Scaligerum ad Varronem p. 150. ubi plura loca Matii cum Homericis comparat.

In oratione] Extant hæc verba cap.

45. ejusdem Orat.

§ 7 *C. Cæsar*] Vide lib. I. cap. 10.

CAP. XV. *Cum Antonio Juliano*] Vide supra.

Per feriarum tempus æstivarum] Julio et ex parte Augusto mensibus judiciariæ res et lites cessabant. Plinius Junior lib. VIII. Epist. 21. 'Ut qui jam nunc adsuescerent, et ab otiosis, et in triclinio audiri. Julio mense, quo maxime lites interquiescunt.' De utroque mense Seneca Apocolocynth. ubi intempestivam Claudii diligentiam irridens, quod etiam tempore messis judiciis non abstinuisset, eum ad Herculem loquentem introducit: 'Nam si memoria repetis, ego eram, qui ante templum tuum jus dicebam totis diebus mense Julio et Augusto.' Duplices autem feriæ erant messis et vindemiarum, ut ex l. I. ff. de Feriis apparet. Audi et Papinium lib. IV. Sylvarum ad Marcellum: 'Certe jam Latiæ non miscent jurgia leges, Et pacem piger annus habet, messesque reversæ Dimisere forum. Nec jam tibi turba reorum Vestibulo, querulique rogant exire clientes. Cessat centeni moderati judicis hasta.' Nec tantum in foro, sed etiam scholis. Augustinus lib. IX. cap. 2. 'Et opportune tum paucissimi dies supererant ad vindemiales ferias, et statui tolerare illos, ut solenniter abscederem.' Quod Cyprianus quoque Epist. 2. ad Donatum testatur. Distinguebantur igitur messium et vindemiarum feriæ, ut ex l. II. C. de Feriis liquet: 'A die octavo,' inquit Theodosius, 'Kalendarum Julii usque in Kalendas Augusti messis feria concedatur: et a Kalendis Augusti usque in decimum Kalendarum Septembris agendarum causarum tribuatur licentia. A decimo autem Kalendarum Septembris usque in idus Octobris vindemialis feria concedatur.' Per ferias itaque æstivas messivæ potissimum hic intelliguntur, quia illæ æstati, vindemiales magis autumno competebant. Vide Suet. in Cæs. c. 40. Hoc autem tempore deliciis Campaniæ Romanis uti familiare fuit, unde hic Gellius dicit Neapolin se concessisse.

Ætati ejus decebat] Ita et Terentius loquitur in Adelph. act. III. sc. 4. et act. V. sc. 8. Ad quem locum ita Donatus: 'Antiqui, si addebant statim verbum Facere, nos decet facere, dicebant: si non addebant, Nobis decet, dicebant.' Ita quoque Plautus, et Sallustius, Livius, aliique loquuntur. Latine itaque eo modo loquebantur, neque opus est ut quis dicat hellenismum esse.

§ 2 *Proficiens*] Qui jam multum in studiis profecerat.

Offendens] Activum pro passivo, id est, 'offensus.'

In præcipiti] Ex quo facilis cum ignominia lapsus.

Et contra dicit] Bene contradicit, quia quatuor eorum sententiæ vincebant, quæ non ultimo supplicio afficiendum judicaverant, etsi diversa pœna.

§ 3 *Et involucra*] Ambigua.

Volumina] Volubilitatem linguæ notat.

Ex cohorte ejus] Tralatio sumpta vel a rustica vel militari cohorte. Studiosa cohors Horatio quoque lib. I. vide supra l. I. c. 9. in fine.

Clamore magno exultantibus] Tales acclamationes usitatæ usque ad adulationem. Philostratus in Alexandro Seleucensi: *εὐσταλὴς δὲ οὕτω τοῖς Ἀθηναίοις ἔδοξε, ὡς καὶ βόμβον διελθεῖν, αὐτοῦ ἔτι σιωπῶντος, ἐπαινεσάντων αὐτοῦ τὸ εὔσχημον*, id est, 'Ita bene compositus Atheniensibus videbatur, uti et bombo sive acclamatione etiam tacentem illum exciperent, laudantes decoram ejus staturam.' Themistius Euphrades initio orationis, cui titulus 'Sophista:' *ἆρα οἴεσθέ με ὦ ἄνδρες ἐπιδεῶς ἔχοντα ἔτι κρότουντε καὶ ἐκβομβήσεων, ὧν δαψιλῶς μοι εἰώθατε χορηγεῖν ἑκαστότε, ὅταν λέγω.* id est, 'putatis-

ne igitur, o viri, me adhuc indigere vestro plausu vel acclamationibus, quibus me copiose etiam exultando semper soletis excipere, quando verba ad vos habeo?' Plaudendi quoque et acclamandi etiam ars fuit apud Romanos, ita ut concentum quendam ederent. Vide Plinium initio Panegyr. Tacitum Annal. XVI. Suetonium in Nerone cap. 20.

Versuum multis millibus] Notum est versum in prosa quoque dici, nihilque aliud esse quam lineam versam, tum enim vertitur stilus, et novam incipit. Hinc Justinianus titulo de Confirm. Digest. § 1. dicit 'opus in centum quinquaginta pene millia versuum' consummatum fuisse.

Sine controversia] Controversia dicitur, quando causa in utramque partem disputatur, ut ex Seneca liquet. Nulla igitur hic fuit controversia, quandoquidem hic adolescens alios, ut proponerent, non expectaverat. Disertus itaque erat sine adversario. Hinc jocus ex ambiguitate loquendi in illis verbis SINE CONTROVERSIA. Ascensius itaque non bene exponit, 'nisi tam inepte eam controversiam declamasset disertus haberi posset.' Alii SINE CONTROVERSIA interpretantur tanquam res ita esset explorata, ut in re vix dubia vel controversa magno molimine disertus videri vellet. Sed profecto res ita perspicua non erat, ut in declamationem venire non posset, cum adversarius arguere posset tres esse divisiones sententiarum, in duabus prioribus singulis duo tantum esse suffragia, in tertia tria. Vide tamen Titium lib. I. controv. et contra illum Yvonem Villiomarum (sub ficto nomine Scaligerum) lib. I. cap. 1. et 2. ubi Titium reprehendit, quod putaverit ἄπορον aliquando dici, quod nullam dubitandi causam habeat, quod expeditum sit.

CAP. XVI. *Quos studiosorum inscripsit*] Plinius Junior, in Epistol. in qua de libris Avunculi agit: 'Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem divisi, quibus oratorem ab incunabulis instituit et perficit.'

§ 2 *Si placet lex: redde*] Uxorem, quam tu legis hujus beneficio obtines, quamque ego nunc iterum forti facinore merui.

Si non placet] Quia nullo jure uxorem meam vindicare potuisti.

'Αντιστρέφον] Id est, 'reciprocum.'

Si placet lex, non reddo] Quia legis voluntate acquisivi.

Si non placet] Quia jure antea quæsitam mihi retineo, nunc vero lex non placet, ut restituam. Sic enim lex multis modis esset elusoria. Sententia enim legis fuit, ut qui fortiter fecit, alterius uxorem sibi vindicet in perpetuum. Sed Plinius contra Agellium defendi potest. 'Αντιστρέφον, hoc est, 'Si placet lex, non reddo: si non placet, non reddo.' Non reddo, quia lege eam vindicavi: cæterum responderi potest, quod eadem lex alteri fortiter se gerenti lata quoque est, idem igitur illi competit beneficium. Quod si non placeat lex, nullo jure obtinuisti, restitui itaque debet.

LIBER X.

Cap. i. *Liber decimus*] In schedis Ms. *Liber* xi. *incipit*. unde suspicatur Lipsius e prioribus librum unum periisse. Idem post finem libri noni in Giselini membranis legi dicit, *Liber* x. *explicit, incipit* xii. *feliciter*. additum et tetrastichon hoc modo,

C. Aurelii Romuli,

Cecropias noctes, doctorum exempla virorum
Donat habere mihi nobilia Eustochius.
Vivat et æternum lætus bono tempora ducat,
Qui sic dilecto tanta docenda dedit.

Hoc tetrastichon etiam in Cod. Torn. et vetustis editionibus habetur.

Cœlium] Intelligit Cœlium Antipatrum historicum, qui de bello Punico scripsit, ut testatur Cicero in Oratore. Mentionem ejus quoque fecerunt Cicero in Bruto, et lib. i. de Divinat. Velleius Paterculus, Livius, Valerius Maximus, Festus, Charisius, Servius, Nonius, Priscianus, Philargyrius, alii.

§ 2 *Aliud est quarto*] Romæ tamen hæc antiqua inscriptio legitur: P. DECIUS. DECII. F. PRIMO. COS. DE. SAMNITIBUS. TRIUMPHANS. SPOLIA. EX. HIS. CONSECRAVIT. ITERUM. ET. TERTIO. COS. Vide Laur. Vallam lib. iii. Eleg. c. 59. et H. Magium Misc. iii. c. 9.

In theatro] Construxit Pompeius celebre theatrum, de quo videndus est Dio, sed interpretatur Tiro quale illud sit, de quo hic agit.

§ 3 *Tiro Tullius*] De quo alibi dictum.

Ædem Victoriæ] Non Victoriæ sed Minervæ delubro manubias ex victoriis reportatas dedicavit, ut testatur Plinius lib. vii. c. 26. In quo etiam fuit breviarium rerum a Pompeio magno gestarum. Sed forsan inde error, quod proculdubio in eodem delubro Victoriæ statuam auream vel argenteam consecravit. Ita Curiam Juliam in honorem Julii post triumphos suos Augustus dedicavit, in eaque Victoriæ statuam posuit. Ita Victoriæ simulachrum aureum ad cccxx. pondo ab Hierone Siciliæ rege gratulationis ergo missum in Jovis Capitolini templo positum fuit. Hæc ita concilianda videntur, nisi ædes Victoriæ theatro Pompeiano, quod Dio describit, contigua fuerit; Ædis tamen nulla mentio est apud Dionem. Forsan ædicula fuit, qualem etiam Victoriæ virgini M. Porcius Cato bello Hispaniensi vovit, et biennio post dedicavit, ut testatur Liv. lib. xxxiv. Verum iterum obstat theatro superimpositum templum Veneris. Locus insignis est apud Tertullianum lib. de Spectac. cap. x. 'Pompeius Magnus, solo theatro suo minor, cum illam arcem omnium turpitudinum extruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animadversionem, Veneris ædem superposuit, et ad dedicationem edicto populum vocans, non theatrum sed Veneris templum nuncupavit, cui subjecimus, inquit, gradus spectaculorum.' (Notate hæc verba, quia Tiro de gradibus ædis Victoriæ idem refert.) 'Ita damnatum, et damnandum opus templi titulo prætexuit.'

Honores inscriberentur] Plinius supra dicto lib. vii. qualis fuerit inscriptio ostendit: 'Hos,' inquit, 'honores urbi tribuit in delubro Minervæ; quod ex manubiis dicabat Cn. Pompeius Magnus Imp. bello xxx.

annorum confecto, fusis, fugatis, occisis, in ditionem acceptis hominum vicies semel centenis LXXXIII. M. depressis aut captis DCCXLVI. oppidis, castellis MDXXXVII. in fidem receptis, terris a Mæotis lacu ad Rubrum mare subactis, votum merito Minervæ. Hoc est, breviarium ejus ab oriente. Triumphi vero quem duxit ad tertium Kalendas Octobres M. Messala M. Pisone Consulibus, præfatio hæc fuit: Cum oram maritimam a prædonibus liberasset, et imperium maris Populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Judæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Bastarnis, et super hæc de regibus Mithridate atque Tigrane triumphavit.' Pro *inscriberentur* Vett. Ed. male habent *inscriberet.*

Dictio] Pronunciatio.

§ 4 *Eodem nunc theatro*] Non igitur hic videtur idem cum celeberrimo theatro Pompeii, quod fortuito igne exustum fuisse scribit Tacitus Annal. I. et Seneca ad Marciam cap. XXII. verum idem a Cæsaribus refectum. A Tiberio imperfectum relictum, a Caligula absolutum. Suet. in Tiber. c. 48. et in Calig. c. 21. Iterum incensum restituit Claudius. Suet. in Claud. c. 21.

Scena] Theatri pars, quæ inter duo ejus cornua extenditur. Hic erant personarum habitacula, vel latibula. Vide Vitruvium lib. V. cap. 8. Pollucem lib. IV. c. 19. Cassiodorum lib. IV. Variarum, cap. ult. et Servium ad III. Georg. ad hunc versum, 'Vel scena ut versis discedat frontibus:' Ausonius quoque 'scenas domorum' vocavit 'corpora ædificiorum,' ut Salmasius adnotavit. Sed hic frons theatri, adversa intelligitur. Servius ad illa verba Virgilii lib. I. Æn. 'Tum sylvis scena coruscis:' 'Scena: inumbratio; et dicta scena ἀπὸ τῆς σκιᾶς. Apud Antiquos enim scena parietem non habuit: sed de frondibus umbracula quærebant. Postea tabulata cœperunt in modum parietis. Scena autem pars theatri adversa spectantibus, in qua sunt regia.' Aulas regias et hospitalia appellat Vitruvius lib. V. c. 7. 'Ipsæ,' inquit, 'scenæ suas habent rationes explicatas, ita ut mediæ valvæ ornatus habeant aulæ regiæ, dextra ac sinistra hospitalia.'

Tribus tantum lineolis] Hoc modo, III. Quæ lineolæ quoque in veteribus editionibus adduntur.

CAP. II. *Mulierem in Ægypto*] Vide Aristotelem lib. IV. de Gen. Anim. c. 4. et 5. et lib. VII. de Hist. Anim. c. 4. ubi de fœcunditate mulierum agit. Locus insignis est Pauli JC. in lib. III. ff. si pars Hæred. Pet. qui ita loquitur: 'Ideo nam' (lege *tam*) 'multa de hujusmodi re, tam varia, tam incredibilia creduntur, ut fabulis adnumerentur. Nam traditum est et quatuor pariter puellas a matrefamilias natas esse. Alioquin tradidere non leves auctores quinquies quaternos enixam Peloponensi' (legendum *Peloponesi*) 'multas Ægypti uno utero septenos. Sed et tergeminos Senatores cinctos vidimus Horatios' (*Cincios* legit Cujacius, et *vidimus Horatios* delet, quia Paulus illos videre nequivit), 'sed et Lælius scribit vidisse se in palatio mulierem liberam' (Serapiam nomine) 'quæ ab Alexandria producta est, ut Hadriano ostenderetur, cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa,' inquit, 'dicebatur, quintum post diem quadragesimum.' Caius JC. in lib. VII. § 1. ff. de Reb. dubiis idem paulo aliter narrat, mulierem, quæ Serapias appellabatur, uno fœtu quinque liberos enixam: idem quoque refert Julianus in lib. XXXVI. ff. de Solut.

Partionis] Ἀρχαϊκῶς, pro 'partus.' Ita et Plautus loquitur.

Neque plures unquam simul genitos] Rationem addit ex Aristotele Julia-

nus JC. d. lib. xxxvi. 'Nam,' inquit, 'Aristoteles scripsit quinque nasci posse, quia vulvæ mulierum totidem receptacula habere possunt.' Quod tamen non memini ab Aristotele proditum. Contra numerum locorum expresse agit lib. iv. de Gen. Anim. c. 4. Revera uterus unam cavitatem habet, et quæ de septem cellulis a nonnullis prodita, jam dudum ab Anatomicis explosa sunt. Fœtuum multitudo seminis quantitati vel qualitati imputanda. Placenta uterina sola multis fœtibus sufficit, et totidem funiculos sustinet divisis locis, quot sunt embryones, ut testatur in historia simili depinxisse Beslerum Bartholinus. Sed ad rem. Julianus itaque Aristoteli falsam sententiam tribuit. Quod plures autem philosophus nunquam genitos fuisse scribit, contrarium sed rarissime contingit, ut de Ægyptiis mulieribus supra retulit Paulus JC. idemque ex Trogo refert Solinus. Quamvis etiam illud dubitatione non caret. Quæ de prodigiosis partubus Albertus tradidit, fabulis propiora sunt: quæ de Margarita comitis Hollandiæ filia vulgo tradita, ficta esse ex collatione temporum ostendit Petrus Scriverius in Antiquit. Batav.

In agro Laurente] Vide supra.

Via Laurentina] Quæ ad Laurentum ducit. Legitur quoque *Laurentia*. In Scriveriano Cod. adnotatum invenio *Lavicana*. Quod si ex Ms. sit, forsan scribendum *Lavinia*. Urbs enim Laurentum etiam Lavinium dictum et Lauro-Lavinium, ut Servius testatur ad lib. i. Æneid. Virg. ipso initio. Incolæ Laurentes Lavinates sæpe in antiquis inscriptionibus appellantur. Via itaque Laurentina etiam Lavinia dici potuit. Si *Lavicana* servetur, quod non puto, est hæc via, quæ intra Esquilinum et Cœlium, per Esquilinam, ut inquit Strabo, portam exiens, vel, ut alii, Næviam, deducebat ad Lavicanum oppidum. Quicquid sit, melior scriptura est *via Laurentina*, inprimis quia illa mulier in Laurente agro enixa est.

Cap. iii. *C. Gracchus*] Cicero de Clar. Orat. 'Sed ecce in manibus vir et præstantissimo ingenio, et flagranti studio, et doctus a puero, C. Gracchus. Noli enim putare, quemquam, Brute, pleniorem et uberiorem ad dicendum fuisse. Et ille, sic prorsus, inquit, existimo; atque istum de superioribus pæne solum lego. Immo plane, inquam, Brute, legas censeo. Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ, Latinæque literæ fecerunt. Utinam non tam fratri pietatem, quam patriæ præstare voluisset: quam ille facile tali ingenio, diutius si vixisset, vel paternam esset vel avitam gloriam consequutus! Eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem; grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus ejus: præclare inchoata multa, perfecta non plane. Legendus, inquam, et hic Orator, Brute, si quisquam alius, juventuti: non enim solum acuere, sed etiam alere ingenium potest.' Ita autem gestu, oculis, voce agebat, ut de cæde fratris agens etiam inimici ejus lachrymas tenere non possent, teste eodem Cicerone. Vide quoque Auctorem Nostrum supra lib. i. c. 11.

Teanum Sidicinum] Campaniæ in Italia oppidum. Sidicinum cognomine dictum a populis Sidicinis, qui ea loca incoluere, et ad discrimen Teani in Apulia. Nobile et illustre quondam fuit oppidum, ut testatur Strabo l. v. Colonia quoque illuc deducta a Cæsare Augusto, ut refert Frontinus in libro de Coloniis.

Balneis virilibus] Virilia enim a muliebribus distincta nonnunquam pariete interjecto, ut pudor viris mulieribusque constaret, atque parsimoniæ causa duplex tale balneum igne calefaciebant. Vide quæ fuse scrip-

sit Fulvius Ursinus in appendice de Triclinio.

Virgis cæsus est] Quod servile habitum, ut habetur in lib. x. ff. de Pœnis lib. VII. § 2. lib. IX. § pen. et l. ult. ff. de Injur. Humiliores quandoque fustibus subjiciebantur, d. lib. x. et lib. XXVIII. § non omnes ff. de Pœnis. nonnunquam tamen teste Polybio lib. VI. ξυλοκοπία capitalis erat, ita ut hac pœna condemnati usque ad mortem cæderentur, qua de re etiam Porphyrio scribit in Horatii lib. II. Epist. 1. et Cornutus in Pers. Satyr. 1. Dio etiam Antigonum Judææ regem, cui successor Herodes datus est, ab Antonio ita punitum refert, ut palo alligatus flagris cæderetur atque obtruncaretur. Lege Porcia cautum, ne quis magistratus civem Romanum virgis cæderet, necaretve, sed damnato exilium permitteret: cum antea nudorum cervix insereretur furcæ, corpus vero ad necem cæderetur. Liv. lib. x. 'Lex Porcia,' inquit Cicero pro Rabirio, 'libertatem civium lictori eripuit, virgas enim ab omnium civium Romanorum corpore amovit.'

Caleni] Cales civitas propinqua Teano Sidicino, ut Ptolemæus et Strabo ostendunt.

Ferentini] Hujus oppidi meminit quoque Strabo lib. v. in mediterraneis Etruriæ, et Horat. lib. I. Epist. 17. ubi vetus scholiastes: 'Ferentinum: Alii municipium volunt viæ Labicanæ ad XLVIII. lapidem; alii Ferentinum, quod est in Tuscis.'

§ 2 *Is in lectica ferebatur*] Ut lecticis viri veherentur, Asia devicta primum invaluisse videtur, nullumque antiquiorem lecticæ usum esse ex hoc loco arbitratur Lipsius lib. I. Elect. c. 19.

De plebe Venusina] Venusia oppidum in confinio Lucaniæ et Apuliæ: ipse Horatius Venusinus de eo ita loquitur, 'sequor hunc, Lucanus an Apulus anceps, Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.' Plinius tamen et Ptolemæus Apuliæ tribuunt; Strabo Samnitibus.

Num mortuum ferrent] Lectica enim mortui efferebantur, si honestiores essent. Vide Lipsium lib. I. Elect. cap. 19.

Struppis] Isidorus lib. XIX. cap. 4. 'Struppi vincula loro vel lino facta, quibus remi ad scalmos alligantur.' τροποὺς vocavit Homerus 'Οδ. δ. Glossæ Philoxeni, *Stropus*, (ita emendandum pro *Strepus*,) τροπωτήρ. Etiam in glossis *Struppus* appellatur. Omnes tamen, quas hactenus vidi, editiones, præter ultimam, hic habent *Stuppis*. Quæ lectio non male quoque se habet. στύππη Græcis dicitur, vel στυππεῖον Polluci, qui fieri ait ἐκ λίνου καὶ καννάβεως. Ex Cannabi autem robustissimos funes parari uti nostratibus notum est, ita Dioscorides lib. III. cap. 148. testatur. In glossis quoque Cyrilli κανναβάριος, *Stupparius*, dicitur.

Quibus lectica deligata erat] Vincula igitur illa eximi poterant. Asseres, quos lecticarii ferebant, lecticæ illigati erant. Vide tamen Lipsium l. I. El.

§ 3 *Contraque leges*] Contra legem Porciam, de qua supra diximus, et Semproniam.

Fretum effervescit] Apposite. Fretum enim teste Varrone a fervendo dictum, 'a similitudine ferventis aquæ, quod in fretum sæpe concurrat æstus atque effervescat.' Ita 'fretum ætatis' Lucretius dixit pro juvenili ætate.

§ 4 *Expediri*] Proferri. Citat Nonius in 'Expedire.' Addit his Cicero lib. v. in Verrem. 'Clamabat ille miser se civem esse Romanum municipem Cossanum: meruisse se cum L. Pretio, splendidissimo Equite Romano, qui Panormi negotiaretur: ex quo Verres scire posset. Tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Sicilia ab ducibus fugitivo-

rum esse missum: cujus rei neque index, neque vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla. Deinde jubet hominem undique corripi, vehementissimeque verberari.'

Messanæ] Civitas hæc Siciliæ ad Fretum Mamertinum.

Civis Romanus sum] Qui juxta leges verberibus non erat obnoxius. Illorum verborum auxilio D. Paulus verberum injuriam deprecatus est, ut Lucas in Actis Apostolorum c. XXII. scribit: vide et Suetonium in Galba cap. 9. et Ciceronem v. in Verrem, unde hic locus desumptus est.

§ 5 *O lex Porcia legesque Semproniæ*] De lege Porcia supra egimus: legem autem Semproniam tulit M. Sempronius tribunus plebis, ne de capite civis Romani injussu Populi judicaretur; qui indicta causa in civem Romanum animadvertisset, de eo Populi quæstio constitueretur: quod propter P. Popillium latum est. Cicero pro Rabirio, pro Cluentio, De Leg. III. C. quoque Gracchus legem tulit, ne de capite civium Romanorum, injussu Pop. Rom. judicaretur. Plutarch. in Gracchis. Legem quoque antea Valerius Publicola scripsit, ut Dionysius Antiq. lib. v. et Livius lib. II. testantur, quæ eum qui provocasset, virgis cædi, securique necari vetuit; sed cum plus paucorum opes, quam libertas plebis possent, sæpius ab eadem familia renovata; sed si quis adversus eam fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjectum est. Quod vinculum legis non satis validum pœnam non irrogavit, donec pro tergo civium Lex Porcia gravem pœnam sauxit, ut Livius commemorat lib. x. c. 9.

Tribunicia potestas] Opposita hæc potestas contra vim et potentiam magistratuum, ne plebes ab iis opprimeretur. Tribuni itaque oppressos juvabant, eripiebant, iniqua decreta aut jussa Patrum vel magistratuum rescindebant. Intercessionis maxima erat auctoritas, quæ peragi solenni verbo solita, Veto. Vide Valer. lib. IV. c. 5. Ciceronem lib. III. de LL. Plutarchum in Coriolano, Livium lib. VI.

Fasces ac securis] Prætores lictores habebant cum sex fascibus: (Verres autem, de quo agit Cicero, Prætor Siciliæ erat:) erant autem fasces isti fasciculi virgarum, quibus erat obligata securis, ita ut ferrum in summo extaret; quemadmodum ex picturis veteribus liquet. Videndus Plutarchus in Probl.

Ignes ardentesque laminæ] Quibus misere reos cruciabant, vel etiam enecabant. Prudentius in Hymno Vincentii inter tormenta 'ungulas, et stridentem flammis laminam' recenset. Aliquando palo alligatis lamina ardens picem in membra stillabat. Vide Juvenalem Satyr. I. Porro ex Cicerone liquet hunc hominem in crucem actum. De his qui in cruce vel palo ustulati vide Lips. de Cruce lib. III. c. 10.

Si te acerba illius imploratio] Male quidam legunt, *improbatio*. Rei innocentes fidem Populi, fidem Quiritium, ut illis succurrerent, implorabant. Fidem implorare nihil aliud quam auxilium in hac loquendi formula denotat, ut testatur Donatus in Andriam Terentii Act. IV. Sc. 3.

§ 6 *Hispida*] Horrida, aspera.

Modificatio] Numerositas.

Opacæ] Tenebricosæ.

§ 7 *De falsis pugnis*] Recte. Ita et Nonius citat in 'Vibices.' Putant nonnulli legendum *pœnis*, quia in eo fragmento sævitiæ ac pœnarum mentio fit. Sed falluntur. Vide Jos. Mercerum ad Tacitum pagina extrema.

Ubi societas] Citat hæc quoque Nonius in 'Vibices.'

Bruttiani] In Ms. Schegkii, *Brettiani* more Græco. Præter hanc rationem, quam Gellius adfert, Strabo lib. VI. a Lucanis Brutios, sive, ut ille

loquitur, Βρέττιους, quod 'desertores' denotat, appellatos fuisse scribit. Fuerant enim pastores Lucanorum, qui ab illis defecerant. Notabilis quoque locus apud Diodorum Siculum lib. XVI. 'Quum summum Athenis magistratum obtineret Elpinus, et Romæ consulatum gererent M. Popilius Lænas et Cn. Manlius imperiosus, olympias vero ageretur CVI. in Italia multitudo quædam hominum miscellaneorum (plerique enim erant servi fugitivi) ex variis undique locis circa Lucaniam confluxit. Hi primum vitam prædatoriam instituebant, mox, excubiarum agrestium et incursionum consuetudine, rerum bellicarum exercitationem usumque sibi compararunt.' Paulo post: 'Et quia plerique fuerant servi, Brettii dicti sunt. Incolarum enim sermone ita fugitivi appellantur.' Non mirum itaque Bruttianos pro servis et ministris crudelitatis poni, cum ipsa vox Bruttiorum servum denotet. Vide tamen Justinum, lib. XXIII. qui a Brutia muliere nomen deducit. Gellio autem astipulatur etiam Festus, cum ita loquitur: 'Brutiani dicebantur, qui officia servilia magistratibus præstabant: eo quod hi primum Annibali se tradiderant, et cum eo perseveraverunt, usque dum recederet de Italia:' Strabo quoque, in fine libri quinti, eandem ob causam Picentes, Lucanos, Bruttios factos esse cursores publicos et tabularios affirmat. Fulgentius dicit Gerones quoque Bruttianos dictos. De Servis publicis vide Pignorium de Servis p. 30. et seqq.

§ 8 *Lorarii*] Qui dominorum jussu servos imperia detrectantes, vel segniter obeuntes loris et flagellis excipiebant.

Cap. IV. *Ratione naturæ facta esse*] Videndus est Plato in Cratylo, ubi accurate pro utraque parte disputat. Cratylus utique, qui κατὰ συνθήκην ab hominibus vocabula constituta arbitratur, addit tamen primigenia nomina quædam extare, quæ a priscis autoribus instituta, quæ potentia majore quam humana, cæterorum vocabulorum fundamentum sint. Inde tamen vocabulorum tantam perturbationem fuisse, ut longis annorum spatiis obfuscata, vix ac ne vix quidem agnoscantur primorum illorum vocabulorum vestigia. Quæ sacræ scripturæ aliquo modo conveniunt. Namque ab Adamo juxta rerum naturam imposita vocabula inprimis primogenia. Eademque post confusionem Babylonicam valde turbata sunt, ut vix vestigia nisi in primogenia lingua agnoscantur.

P. Nigidius] Levi prorsus et futili argumento usus est P. Nigidius, ut doceret nomina et verba naturalem quandam significandi vim habere, non quæ eis hominum arbitratu, quasique conventione quadam imposita esset. Scripsit enim id percipi posse ex vocibus, Ego, Tu, Mihi, Tibi, Nos et Vos, itemque ex Græcis provocabulis quæ idem valerent. Nam Ego, Nos, Mihi, neque profuso intentoque flatu vocis, neque projectis labiis pronunciari, sed et spiritu et labiis quasi inter nosmet ipsos adductis atque compressis. At cum Tu, Tibi, Vos, dicimus, labias sensim primores emoveri, ac spiritum atque animam porro versum, et ad eos quibus cum loqueremur intendi. Dignum sane argumentum, quod ex multis seligeretur a Gellio, eique præter cætera lepidum et festivum videtur. Existimo autem illud, qualecumque est, e Chrysippi fontibus haustum ac derivatum fuisse: qui cum superiorem animi partem, id est, τὸ ἡγεμονικὸν, in corde, non in cerebro, esse contenderet, vel ex eo id colligi posse dicebat, quod cum dicimus, Ego, natura ipsa duce, et ita quodam modo cogente natura ipsius litteræ quæ ejus vocis princeps est, mentum deorsum ad pectus, et ad cor movemus: ut

quasi nutu ostendamus eam partem qua præcipue sumus id quod sumus: 'Mens enim cujusque,' ait Cicero, 'is est quisque.' Addebat illud quoque, naturale esse, ut de nobis loquentes, nosque ipsos ostendere volentes, digitum indicem ad pectus referamus, non ad caput. Ex quo effici, ut natura ipsa quodammodo docere videatur, præcipuæ partis, et ejus quæ hominem constituit, non in capite, sed in corde, sedem ac domicilium esse. Quoniam autem videbat Chrysippus, promptam ac paratam esse ἔνστασιν adversus illud prius argumentum ex voce ἐκεῖνος, cujus idem esset principium, quod τῆς ἐγὼ, subjecerat pulchram sane et ingeniosam dissolutionem. neque enim tantum priorem syllabam vocis 'Ego' ita conformatam esse, ut eam qui proferret, nutu se, id est, pectus suum, ostenderet; verum et posteriorem, id est, syllabam *go*, nihil habere, ut ipse loquebatur, apostematicon, id est, quo quidquam extra nos positum indicaretur. At vocem ἐκεῖνος incipere quidem ab eadem syllaba; sed sequi statim syllabam κεῖ: in qua inesset vis quædam significandi aliquid a nobis sejunctum ac separatum. Hæc tam ingeniose fatua vix a summis viris dicta crederemus, nisi ex Varrone didicissemus, nihil a quoquam ægroto somniari posse tam stultum, quod non aliquis Philosophorum serio dixerit. Ita scribit Muretus l. XIII. Var. Lect. c. 2. Galenus quoque ridet illud Chrysippi argumentum l. II. de Plac. Hipp. et Plat. c. 2. Frigidos itaque Chrysippi syllogismos suo merito vocat Lucianus in Icaro-Menippo.

Φύσει τὰ ὀνόματα] 'An natura nomina sint, an ex impositione.'

Vos, inquit] Apud Græcos ἡμεῖς et ὑμεῖς spiritu aspero et projecto pronunciatur.

Labias] Ita præter Lucilium Plautus quoque in Sticho loquitur.

CAP. V. *Avarus*] Apud Isidorum lib. X. dicitur *avarus*, quasi 'avidus auri,' extrito *u*. Sed tum melius diceretur 'avidus æris,' quia post percussionem nummi, in ære primum, non in auro veterum facultates consistebant.

Locupletem] 'Locuples dicebatur a copia locorum,' ut Fronto loquitur: vel potius 'plenus locorum:' 'locus' agrum denotat, 'ples' abundantem, ab inusitato 'pleo,' unde 'impleo,' 'repleo.' Hanc derivationem etiam probat Plinius lib. XVIII. c. 3. et Isidorus lib. X.

Quod est aveo] Probat hanc sententiam Vetus Interpres Horatii ad Satyr. 1. lib. I. 'Aveo,' significat, 'cupio,' et hinc 'avidus' et 'avarus.'

Amarus] Non quadrat, quia non est nomen verbale. 'Amarus' autem ab Hebræo מר deducitur. Chaldæi et Arabes מריר dicunt. Hinc 'amarus,' imo ipsum quoque 'mare,' quod amarum est.

De quo nihil dici potest] Quasi dicat, quod simplex esse negari non potest.

CAP. VI. *Appii namque illius Cæci*] Cum Cineas Romam missus esset legatus a Pyrrho, ut pacis conditiones cum Senatu iniret, ea lege ut Pyrrhus in urbem reciperetur, Appius Cæcus et senex jussit se in Senatum deferri, et sua oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur. Extat Appii Oratio apud Plutarchum in Pyrrho.

Si P. Claudius frater] P. Claudius Pulcher contempta religione, cum cavea liberati pulli non pascerentur, atque hoc inauspicatum esset, mergi eos in aquam jussit, quando esse nollent. Prælio navali juxta Siciliam cum Adherbale habito, XCIII. navales ab hostibus captæ, ipse vix cum XXX. navibus fuga elapsus. Estque a Romanis condemnatus, quod temeritate ipsius cladem acceptam esse satis constaret, ut Cicero et Polybius, qui

hanc cladem luculente describit lib. I. testantur. Valerius tamen lib. VIII. imbre dissolutis comitiis evasisse testatur.

Cum ingenti civium numero] Ex XCIII. captis navibus paucos evasisse Polybius testatur.

Sed utinam, &c. reviviscat frater] Suetonius in Tiberio: 'Extant et fœminarum exempla diversa æque: siquidem gentis utriusque utraque Claudia fuit, et quæ navem cum sacris matris Deum Ideæ obhærentem Tiberino vado extraxit, precata propalam, ut ita demum sequeretur, si sibi pudicitia constaret: et quæ novo more judicium majestatis apud populum mulier subiit, quod in conferta multitudine ægre procedente carpento, palam optaverit, ut frater suus Pulcher reviviseret atque iterum classem amitteret, quo minor turba Romæ foret.' Valer. Maxim. lib. VIII. cap. 1. addit optasse, 'ut frater sæpius Consul factus infelici ductu nimis magnam urbis frequentiam minueret.' Vide et Liv. Epit. lib. XIX.

Ædiles plebei] Qui simul cum Tribunis plebis instituti A. U. CCLXXI. atque erant iisdem tanquam administri et adjutores, ut tradit Dionysius lib. VI. Eidem tanquam minuti censores multas quoque Indicebant.

Æris gravis viginti quinque milia] Budæus et Scaliger per 'æs grave' rude atque informe intelligunt, quos rejicit Salmasius, atque idem de M. Usur. c. 6. extra controversiam esse ait, quamdiu asses fuere librarii, 'grave æs' non alia notione acceptum fuisse, quam de ære signato; ubi vero imminutum assium pondus fuit, et illi lege Papiria ad semunciam redacti, 'æris gravis' appellationem non nisi de infecto et rudi usurpatam. At ego maxime controversum existimo, quod illi extra controversiam est. Nam dum as libram pondo fuit, quæ ratio potuerit excogitare aut utilem ac necessariam reddere 'gravis æris' appellationem nullus video: unius enim generis erat quicquid erat: et quia grave erat omne, ideo nullum, quod 'grave' iceretur. Nondum extiterat nomisma, quod minori pondere accederet ad idem pretium, a quo ut appellando discerneretur, alterum grave nuncupandum erat. Tum demum opus fuit distinctione nominis, postquam aliud æs pondere levius eadem æstimatione cœpit usitari. Adeo ut vocabulum pœne non fuerit, nisi ex quo res fuit, hoc est, esse desiit. Ergo dum libralis as fuit, ignorabatur discrimen et nomen æris gravis: at circumscripto asse, 'grave æs' et de signato et de rudi, prout res tulit, pro pecunia accipi facile concedam. Ita scribit *Gronovius de Pecunia Veteri lib.* III. *c.* 15. Addit in fine capitis: Aut cogitemus factum Romæ, quod fit hodieque apud Sueones. Sunt nummi ærei; sunt etiam massæ grandes quadratæ, in quatuor oris et medio alterius lateris signatæ. Ita credi possit usum nummorum non statim sustulisse usum massarum. Æs grave tum dixerint Romani et massas hujusmodi signatas, postquam nummi pondus imminutum est. Sed illarum massarum pretium crevit pro ratione nummi. *Ita Vir Clarissimus et amicissimus Collega Gronovius.* Quandoquidem autem hanc historiam contigisse refert Ateius bello Punico primo, adduci hic debet locus Plinii l. XXXIII. c. 3. ubi ita loquitur: 'Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis Respublica non sufficeret, constitutumque ut asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri, dissolutumque æs alienum.' Ita asse sextantario facto, procuIdubio adhuc asses librales extiterunt, qui 'gravis æris' dicebantur. Quinetiam massa XX. librarum, quæ prius valuerat vicenos æris, tum CXX. asses valuit et appensa est. Eadem ratio in asse

unciario. Primis autem illis temporibus, quanquam leviori pondere asses ferirentur, procuidubio graves tamen non statim aboliti: vel igitur de talibus assibus, vel massis æreis intelligendus hic locus.

Capite Ateius] Vide l. VIII. c. 10.

Ultra] Ex textu elici potest *intra* scribendum, nisi titulus, quod aliquoties contingit, non respondeat textui. Nilus tamen, et Danubius etiam extra limites imperii Romani ex parte fluunt, Rhodanus intra limites. Sed ita intelligendum est, flumina hæc ultra imperium fluere in mare, qua imperium Romanum est.

Τὴν εἴσω θάλασσαν] Mare internum sive mediterraneum.

Maximum esse Nilum] Longitudine et latitudine. Volunt nonnulli a fonte usque ad exitum in mare conficere secundum directum cursum 25. gradus majoris circuli, id est, miliaria Germanica quingenta viginti quinque, et multo plura si obliquitatem alvei spectes. Nam Diodorus Siculus insulas septingentas circuire testatur. Latitudo Nili et Danubii fere eadem, ubi amplissima est, miliaris nimirum unius Germanici. De Nilo videndus Herodotus, Diodorus, Strabo, Ammianus, Aristides in Ægyptiaca, Heliodorus in Æthiopicis, Philostratus, alii. Vide Wendelinum de Admir. Nili cap. 4.

Histrum] Istrum vel potius Histrum cum Nilo comparat Herodotus in Euterpe. Quinetiam vetus scriptor apud Suidam cataractas quoque in Istro esse ait, sicut in Nilo, scopulos quosdam instar montium, qui aquarum cursum impediunt. Aristides in Ægypt. 36. fere cataractas esse testatur. Uti Nilus septem ostiis in mare internum, ita Danubius, qui idem cum Istro, in Pontum Euxinum sex ostiis, ut Plinius, ut Ammianus, septem, se effundit. Plin. lib. IV. c. 12. 'Ortus hic in Germaniæ jugis montis Abnobæ, ex adverso Raurici Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes, Danubii nomine, immenso aquarum auctu, et unde primum Illyricum alluit Hister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur.' Ausonius quoque Nilo secundum fuisse dicit Epigr. 3. 'Illyricis regnator aquis, tibi Nile secundus Danubius lætum profero fonte caput.' Vide quoque Ovidium lib. IV. de Ponto, Eleg. 10. Arrianus lib. I. de Gest. Alex. et Ptolemæus hunc fluvium totius Europæ maximum esse scribunt. Profunditas ejus quibusdam in locis ducentorum pedum. Unde Horatius Danubium 'profundum' dixit. Quod de Nilo incertum est. Scribit autem Appianus ad Savi fluminis et Danubii confluentem, superiorem partem Danubium, inferiorum Istrum vocari. Strabo lib. VII. usque ad Cataractas Danubium, a Cataractis usque ad Pontum Istrum vocari commemorat, Plinius, ubi primum Illyricum alluit.

In tribus primis] Inter quæ Rhenus, Danubiusque.

Rhodanum] Fluvium Galliæ celeberrimum, quem eleganter describit Ammianus Marcellinus lib. XV. 'A Pœninis,' inquit, 'Alpibus effusiore copia fontium Rhodanus fluens, et proclivi impetu ad planiora degrediens, proprio agmine ripas occultat, et paludi sese ingurgitat nomine Lemanno, eamque intermeans nusquam aquis miscetur externis: sed altrinsecus summitates undæ præterlabens segnioris, quæritans exitus, viam sibi impetu veloci molitur. Unde sine jactura rerum per Subaudiam (ita emendat Valesius pro eo, quod vulgo habebatur, *densa paludium*) 'fertur et Sequanos, longeque progressus Viennensem latere sinistro perstringit, dextro Lugdunensem: et emensus spatia flexuosa, Ararim, (quem Sau-

connam appellant) inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen asciscit. Qui locus exordium est Galliarum. Exindeque non millenis passibus, sed leucis itinera metiuntur. Hinc Rhodanus, aquis advenis locupletior, vehit grandissimas naves, ventorum flatu jactari sæpius adsuetas, finitisque intervallis, quæ ei natura præscripsit, spumeus Gallico mari concorparatur, per patulum sinum, quem vocant ad gradus, ab Arelate octavo decimo ferme lapide disparatum.' Plinius tria ejus ostia numerat, Ptolemæus et Polybius duo. Quinque Timæus, quem reprehendit Polybius. Vide Melam lib. II. c. 5. Strabonem lib. IV. Polyb. lib. III. Hodie Arari mixtus, violentus et impetuosus, et juxta ostia diffusus, in mare mediterraneum se præcipitat, sed Istro longe minor est.

CAP. VIII. *Fuit hæc quoque*] Ex Plinio adducit Joannes Sarisburiensis lib. VI. c. 12.

Quasi minus sani viderentur] Hæc ratio subtilior. Muretus putat potius id factum, ut sanguinem, quem cum gloria fundere pro patria noluerant, eum cum ignominia amitterent. Verum Lipsius hoc improbat, cum etiam in furto sanguinis missio in usu fuerit; nam Frontinus lib. IV. Stratag. ita loquitur, 'M. Cato memoriæ prodidit, in furto comprehensis inter commilitones dextras esse præcisas, si lentius' (legendum, *lenius*) 'animadvertere voluissent in principes, sanguinem missum.' Justus Lipsius lib. V. de Milit. Rom. dial. 18. primo emendat pro *in principes*, *in principiis*, nam in illo loco castrorum pleræque pœnæ exactæ. Stewechius in Notis ad Frontinum vulgata verba servanda autumat, et principes putat vel principales milites gregariis ac contubernalibus opponi. Sed ad rem. Mureti itaque sententiam improbat Lipsius. Quis enim, inquit, in furto castigato, sanguis pro patria fundendus fuit? Sed pro Mureto responderi posset, originem hanc pœnæ fuisse, sed postmodum ad alia delicta tralatitiam factam esse. Etiam alia quoque ratio addi potest, ut illi, qui in hostili sanguine fundendo parci, vel meticulosi fuissent, suum sanguinem amitterent. Potuit interea quoque esse nota meritæ mortis, ut Lipsius censet, sed clementer condonatæ, cujus species erat sanguinis missio modica.

CAP. IX. *Frons*] Initium aciei. Cato de Re militari apud Nonium: 'Una depugnatio est fronte longo, quadro exercitu.' Quæ verba Vegetius quoque usurpat lib. III. c. 20.

Subsidia] Auxiliares copiæ. Ita socii ad utrumque cornu legionibus subsidio erant, quinetiam legiones secundariæ aut tertiariæ primariis. Nec legiones tantum, verum cohortes sic substitutæ.

Cuneus] Literæ Δ assimilabatur. Angusta in fronte acies paulatim se pandens in maximam longitudinem desinebat. 'Caput quoque porcinum' appellarunt. Vegetius lib. III. de Re Mil. cap. 19. 'Cuneus dicitur multitudo peditum, quæ juncta acie prima angustior, deinde latior procedit, et adversariorum ordines rumpit: quia a pluribus in unum locum tela mittuntur, quam rem milites appellant caput porcinum.' Videndus quoque Agathias lib. II. et Ammianus lib. XVII.

Orbis] Quod orbicularis esset figuræ, dictus.

Globus] 'Qui' juxta Vegetium 'a sua acie separatus vago superventu incursat inimicos:' figura quoque rotunda et globosa fuisse videtur.

Forfices] Vel *forcipes*, contrarii erant cunei figuræ.

Serra] Paulus ex Festo, 'Serra præliari dicitur cum assidue acceditur, recediturque, neque ullo tempore consistitur:' ad modum nimirum agitatæ serræ.

Ala] Vegetius l. II. c. 1. 'Equitum alæ dicuntur ab eo, quod ad similitudinem alarum ab utraque parte protegant acies.'

Turres] Ordo militum in quadro, instar turris.

Cap. x. *Annulum*] Vide Kirchmannum de Annulis et Gorlæi Dactyliothecam.

Usitatos] Usos: ita et alibi loquitur.

Appion] De quo alibi diximus.

Nervum quendam] Sunt hæ ineptiæ. Idem scribit Macrobius lib. VII. Sat. cap. 13. Addit ex sacerdotum Ægyptiorum relatu, 'complicatum senarium numerum digitus iste demonstrat qui omnifariam plenus, perfectus, atque divinus est.' Ibidem Ateius Capito scribit, usum annulorum exemptum dextræ, quæ multum negotiorum gerit, ne crebro motu pretiosi lapides frangerentur, et in digito illo, qui minus officii gerit, constitutum esse.

Cap. xi. *Mature*] Idem ex Nigidio citant Servius ad illud Georg. I. 'Maturare datur,' Macrobius lib. VI. Saturn. c. 8. iisdem fere quibus Gellius verbis, et libellus vetus Grammat. de differentiis.

Decocta] Putrida.

§ 2 Σπεῦδε βραδέως] Id est, 'festina lente.' Hoc dictum Augustus nummis quoque expressit, cum Terminum fulmini conjunxit. Addidit Augustus hunc quoque versum, 'Ἀσφαλὴς γάρ ἐστ' ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης. Versus Trochaicus est ex Euripidis Phœnissis: 'tutiora' enim, ut in adagiis loquitur Erasmus, 'quæ lentis consiliis providentur, quam quæ calidis consiliis properantur.' Hæc autem verba σπεῦδε βραδέως non sunt cum sequenti versu conjungenda, ut putavit Erasmus. Vide H. Steph. Schediasm. lib. IV. c. 8. in supplem. tom. 5. facis Criticæ.

Et industriæ celeritas, &c.] Hæc duo nomina 'industriæ' et 'diligentiæ' non solum dandi, sed et gignendi casus esse possunt. Ut celeritas industriæ sit, quam adfert industria, (quum omnia eo celerius fiant, quo majori ad ea facienda industria utimur) itidemque tarditas diligentiæ intelligatur, quam poscit diligentia: quoniam quo quid diligentius accuratiusque fit, eo etiam fieri tardius consuevit. Alioqui industria et diligentia a Cicerone lib. I. de Orat. conjunguntur. *H. Stephanus in Schediasm.*

Frigidus agricolam] Extant hi versus lib. I. Georg. vs. 259. et seqq. Ad quem locum Servius: 'Ordo est, Multa maturare datur et diligenter facere: quæ velis cœlo sereno properanter facere, non diligenter poteris facere, dum festinas et tardius ad laborem redibis. Oportet ergo, ut dum domi resides ea quæ tibi præparare potes, et necessaria vides, parare studeas: ut cum fuerit serenitas data, statim ad laborem prodeas.' Citat idem mox Catonem, et (quod nota) Aul. Gellium.

§ 3 *Serenas*] Scilicet, tempestates.

Properari necessum est] Forsan hic quædam desunt, ut illa ex Catone, quæ apud Servium inveniuntur.

Afranius] Qui iisdem temporibus in urbe floruit, quibus Terentius et Sext. Cæcilius in senium vergebant: peracutus in fabulis fuit, et disertus teste Cicerone in Bruto. Ausonius illum quoque facundum appellat hoc versu, 'Quam toga facundi scenis agitavit Afrani.' Menandrum potissimum imitatus est, unde Horatius in Epist. ad Augustum, 'Dicitur Afrani toga convenisse Menandro.' Quod etiam Macrobius, Acron, et Porphyrio testantur. Plures ejus fabulæ ab antiquis Grammaticis citantur. Vide Gyraldum et Crinitum de Poët. Vet.

In togata] Fabulæ togatæ a veste Romanorum ita dictæ, sicuti palliatæ Græcis, prætextatæ a prætextis magistratuum.

Non præcoquis] Ita tamen etiam in

recto casu dicitur apud Nonium, qui ita ex Novio, vel Nævio, hæc verba adducit: 'Huic puellæ præcoquis libido inest.' 'Præcoquus' quoque Columellæ et Martiali dicitur.

CAP. XII. *Librum esse Democriti*] Hunc librum 'de vita et natura Chamæleontis' non recenset Diogenes Laërtius inter ejus opera. Cæterum in fine ejus vitæ ita dicit: τὰ δ' ἄλλα ὅσα τινὲς ἀναφέρουσιν εἰς αὐτὸν, τὰ μὲν ἐκ τῶν αὐτοῦ διεσκεύασται, τὰ δ' ὁμολογουμένως ἐστὶν ἀλλότρια, id est, 'Alia autem quæcunque nonnulli illi tribuunt, quædam ex illius libris composita sunt, quædam omnium consensu aliena sunt.' Plinius quoque lib. XXX. 'Fides illis fasque omne deest adeo, ut illi qui cætera in viro illo probant, hæc ejus opera inficientur.' Columella l. VII. de Re Rustic. Doli Mendesii commentaria sub nomine Democriti falso prodita affirmat. Vitruvius lib. IX. c. 3. dicit Democritum selectorum libros scripsisse, quæ ipse expertus fuerat vera esse. Ita enim loquitur: 'Admiror etiam Democriti de Rerum Natura Volumina, et ejus commentarium, quod inscribitur χειροτονητῶν' (Salmasius emendat χειροκμήτων. Plinius l. XXIV. cap. 17. corrupte *Chirocineta* appellavit) 'in quo etiam utebatur annulo signans cera ex milto' (Salm. legit *molli*) 'quæ esset expertus.' Democritus itaque multa annotaverat, quæ nondum approbaverat, quædam expertus erat, atque ea annulo signare solitus erat. Illa itaque falsa et incredibilia ex iis esse potuerunt, quæ nondum expertus erat. Hæc si non sufficiant, addi illud potest, magicis et Chymicis artibus imbutum fuisse Democritum, quibus alia dici videntur, alia occultantur, et a solis mystis intelliguntur. Utique de Chymia scripsisse tituli quidam librorum apud Diogenem Laërtium testantur, uti sunt περὶ χυμῶν, quo titulo liber, qui nunc Hippocrati adscribitur, fortasse fuerit Democriti. Item περὶ τῶν διαφερόντων ῥυσμῶν, περὶ ἀμειψιρυσμιῶν, sive de 'Fluxuum permutationibus,' περὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, (χημεία intelligi videtur, quam Lexicon vetus ejusdem artis ἱερὰν καὶ θείαν τέχνην appellat.) Idem Democritus lapidem in smaragdum mutare poterat, ut testatur Seneca Epist. 90.

Rapidissimum] Celerrimum, non, ut quidam hic exponit, rapinis deditum. Vide Plin. lib. X. c. 8.

§ 3 *Chamæleontis*] Plinius lib. VIII. cap. 32. figura et magnitudine lacertæ esse, contra lib. XXVIII. c. 8. crocodilo similem esse dixit. Verum teste Herodoto lib. II. Iones etiam ita lacertam vocant. Qui dicit eas morari ἐν αἱμασίῃσι, sub pampino Tertullianus de Pallio. Vide Salmas. ad Solinum p. 873. et seqq. Diffuse de chamæleonte egit Aristot. lib. II. c. 14. de Hist. Anim.

Chamæleontis] De hac planta vide Theophrastum de Plantis, lib. IX. c. 13. et Dioscoridem lib. III. c. 8. et 9.

Pastilli] Globuli vel pilulæ ex unguento Horatio dicuntur. Inter arida medicamenta recenset Celsus lib. V. c. 17. ἀρτίσκοι, sive exigui panes Græcis dicuntur, qui vel rotundi vel oblongi. Vide Salmas. ad Solinum pag. 1332. et seq.

In decimo libro] Cap. 49. et lib. XXVIII. c. 4.

Linguas avium] Vide Plutarchum περὶ τοῦ λόγου τῶν ἀλόγων.

§ 4 *Archytam Pythagoricum*] Cujus vitam descripsit Diogenes Laërtius, et paucis Hesychius Illustris. Inter Antiquos scripsit quoque ejus vitam Aristoxenus, quam laudat Athenæus lib. XII. eodemque capite. Ad quem etiam extant duæ Platonis Epistolæ. Nulla ejus scripta citat Laërtius. Citat tamen τὸ Ἁρμονικὸν Nicomachus lib. I. de Arithmetic. et περὶ Παντὸς Simplicius in Præfat. ad Prædic. Aristotelis, quædam etiam alia Stobæus. Ejusdem librum de Agricul-

tura (quamvis alium esse censeat Laërtius) citat Varro de R. R. lib. et c. 1. et Columella lib. I. cap. 1. Fuit idem præstantissimus Geometra atque in ea arte cubum primus invenit, ut in Republ. Plato affirmat. Meminit ejus quoque Horatius lib. I. Ode 28. 'Te maris et terræ numeroque carentis arenæ Mensorem cohibent, Archyta, Pulveris exigui prope litus parva Matinum Munera, nec quicquam tibi prodest Aërias tentasse domos, animoque rotundum Percurrisse polum morituro.' Inter claros Mathematicos nominat quoque illum Proclus ad I. Euclidis.

Nobilium] Scilicet, scriptorum.

Exequentissimus] Qui presse memorias Veterum sectatur, vel potius verbis exprimit. 'Exequi verbis' etiam Cicero dixit pro 'exprimere.'

Simulachrum columbæ] Simile quid de Jannelio Turriano, qui cum Carolo V. post depositum imperium in solitudine agebat, narrat Strada lib. I. hunc in modum: 'Et vero hic' (Turrianus) 'inprimis fuit qui in Hieronymiano secessu, novis quotidie machinationibus, Caroli mentem talium rerum avidam oblectabat. Nam sæpe a prandio armatas hominum et equorum icunculas induxit in mensam, alias tympana pulsantes, tubis alias occinentes, ac nonnullas ex eis feroculas infestis sese hastulis incursantes. Interdum ligneos passerculos emisit cubiculo volantes revolantesque, cœnobiarcha, qui tum forte aderat, præstigias subverente.' Aristoteles lib. I. de Anima testatur a Dædalo ligneam Venerem fabricatam; quæ argento vivo infuso moveretur. Vulcani tripodes sponte se movisse scribit Homerus Il. I. vs. 375. tales passim in fanis gentilium arte mechanica statuæ inveniebantur, sicut ipse quoque testatur Plutarchus.

Disciplinaque mechanica] Diogenes Laërtius in ejus vita: *οὗτος πρῶτος τὰ μηχανικὰ ταῖς μηχανικαῖς προσχρησάμενος ἀρχαῖς ἐμεθόδευσε, καὶ πρῶτος κίνησιν ὀργανικὴν διαγράμματι γεωμετρικῷ προσήγαγε, διὰ τῆς τομῆς τοῦ ἡμικυλίνδρου δύο μέσας ἀνὰ λόγον λαβεῖν ζητῶν εἰς τὸν τοῦ κύβου διπλασιασμόν, καὶ γεωμετρίᾳ πρῶτος κύβον εὗρεν, ὥς φησι Πλάτων ἐν πολιτείᾳ.* Id est, 'Hic primus mechanicam artem mechanicis utens principiis methodice tradidit, et primus motum organicum geometrico diagrammate usus induxit: dimidii cylindri sectione duas medias proportione studens sumere ad cubi duplicationem. Et in Geometria primus cubum invenit, ut in Republ. Plato affirmat.'

Ἀρχύτας Ταραντῖνος] Id est, 'Archytas Tarentinus, Philosophus simul et mechanicus, fabricavit columbam ligneam volantem: quæ, si aliquando consideret, non iterum exurgebat. Eo enim usque volabat.'

CAP. XIII. *Partim hominum*] Ita etiam Cicero loquitur lib. II. de Orator. 'Sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres esse voluerunt.' Ita etiam loquitur lib. II. de Offic. Usurpatur autem pro eo nominis casu, quem significatio et sensus requirit. Videtur esse accusativus antiquus, et subintelligi 'ad,' vel 'quod ad partem.'

De Re Floria] Vide lib. IX. c. 12.

Surrectitavit] Crebro surrexit. Badiana et aliæ quædam editt. habent *subreptitavit*, id est, frequenter et clam irrepsit, ut Veneri se dederet.

Q. Claudius] Quadrigarius scilicet, de quo aliquoties diximus.

CAP. XIV. *Quæ, &c. factum iter*] Grosippus, vel potius Gaspar Scioppius, arbitratur locum Catonis esse corruptum; legendumque esse, *contumeliam, quam mihi factum itur.* Sed repugnant doctissimo viro hæc Gellii verba, quæ ibidem legas: 'Sicut *contumeliam* factum iri significat, iri ad contumeliam faciendam, id est, operam dari quo fiat: ita *contumelia* mihi factum itur casu tantum immutato

idem dicit.' Quid inde apertius, quam accusativum mutari in nominativum; et ita jam Gellii tempore habuisse codices Catonis; et Gellio nullam fuisse mendæ suspicionem? Hoc argumentum tanti puto, ut, si usu veniat, multo cum Catone, quam aliter loqui malim. Sed rationem obtendit vir ille eruditus: ut, juxta quem, 'itur factum,' integre sit, 'iter' vel 'via itur ad factum contumeliam,' sive, 'ad faciendum contumeliam.' Nempe non satis distinguit inter nativum sermonem et consuetudinem, quæ sæpe a nativo recedit. Primo, 'ire factum' notabat, ire iter seu viam 'ad factum,' sive, 'ut quid fiat.' Sed quia quando itur, ut quid fiat, illud ob quod itur, effici soleat, eo κατὰ μετάληψιν, 'ire factum,' cœpit sumi pro 'facere,' et 'iri factum,' pro 'fieri.' Itaque 'ire factum contumeliam,' notat, 'facere contumeliam,' verum 'contumelia itur factum,' idem est, ac contumelia fit. Ita loquitur Vossius libro de constructione cap. 54. Vide quoque Carrionem lib. II. Antiq. Lect. c. 1. 'Factum' autem hic supinum, vel potius cum Scioppio, qui nulla supina statuit, substantivum, et subintelligitur 'ad' præpositum. 'Factum,' id est 'ad factum,' vel 'factionem,' sive 'ad faciendum.'

CAP. XV. *Flamini Diali*] Id est, 'Joviali.' Inde et 'sub Dio' dicunt, id est, 'sub Jove.' Est et Δῖον templum Jovis. Festo quoque 'dium fulmen,' pro fulmine diurno, quod attribuebant Jovi, ut nocturnum Summano. Flaminem autem Festus dici putat quasi filaminem; ita enim loquitur: 'Flamen Dialis dictus, quod filo assidue veletur; indeque appellatur flamen, quasi filamen. Dialis autem appellatur a Dio, a quo vita dari putatur hominibus.' Ita et Priscianus de Flamine lib. IV. Filamen quoque pro flamine legitur in antiqua inscriptione hoc modo: DIVÆ. AVGVSTÆ. ALBINVS. ALB. F. FILAMEN. DIVÆ. AVG. PROVINCIÆ. LVSITA. quia nimirum, ut loquitur Varro lib. IV. de L. L. 'Flamines in Latio capite velato erant semper, ac caput velatum habebant filo.' Filum autem erat velamentum lanæ. Insignis est ea de re Servii locus in lib. VIII. Æneid. 'Flamines in capite pileum habebant, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid. Quod cum per æstus portare non possent, filo tantum capita religare cœperunt. Nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat. Unde a filo quo utebantur flamines sunt dicti, quasi filamines. Verum festis diebus filo deposito pilea necesse erat accipere, quæ secundum alios ad ostendendam sacerdotii eminentiam sunt reperta.' Alii a flameo, quod erat velamentum capitis, flamines dictos voluerunt.

Castus] Vulgo, *casus*. Editt. Vett. legunt *cautus*. Justus Lipsius primo legebat *castus*, et bene. Postmodum mutavit sententiam, et *cautus* approbavit, quam propriæ significationis vocem esse affirmat, et eo nomine accepit, quicquid in sacris cavendum, et religionis gratia vitandum aut omittendum sit. Sed *castus* omnino legendum. *Castus* enim iidem sunt in sacris, qui ritus. Varro lib. I. Rerum Hum. apud Nonium, 'Nostro ritu sunt faciunda civilius, quam Græco castu.' 'Castus,' idem quod Græcis ἁγνεία. 'In casto carius consistere' apud Festum, est ἁγνεύειν Δήμητρι, Cereri operari. Vide Scaligerum in Festum, et Varronem. Rituum illorum quorundam causas reddit Plutarchus in Quæst. Rom.

Fabii Pictoris] Vide l. I. c. 12.

Equo] Addit Plutarchus in Qu. Rom. 40. non potuisse plus tribus noctibus Urbe abesse, neque pileum vel apicem usquam deponere.

Equo Dialem] Festus dicit, 'hoc ideo fieri, ne si longius digrederetur, sacra negligerentur.' Aliam habet ratio-

nem Plinius lib. XXVIII. cum dicit: 'Equinum vel damnatur inter venena, ideoque flamini sacrorum equum attingere non licet, cum Romæ publicis sacris equus etiam immoletur.'

Classem procinctam] Festus quoque interpretatur, 'exercitum instructum.'

Rarentur] Pro 'raro,' ἀρχαϊκῶς.

Creatus Consul est] Plutarchus dicit Quæst. Rom. ult. non licitum fuisse flamini Diali magistratum suscipere vel ambire.

Item jurare Dialem] Reddit rationes Plutarchus Qu. Rom. XLIV. vel quia sacrorum antistiti fides habenda, vel contra quod sit publicum perjurii periculum: vel quod jusjurandum in execrationem perjurii desinit, quæ tristis est et diri ominis. Unde dira imprecari aliis sacerdotes per leges non possunt.

Nisi pervio cassoque] Id est, patulo et vacuo, sine ulla gemma vel lapide.

Ignem e flaminia] Ex flaminis domo. a 'flamen' fit 'flaminius,' unde 'flaminius Camillus,' 'flaminius lictor,' 'flaminiæ ædes:' ubi itaque apud Ovidium vulgo legitur, 'Ipse ego Flaminiam poscentem februa vidi, Februa poscenti pinea virga data est.' pro *Flaminiam*, Scaliger legit, *flaminia*. In Editione Neapolis legitur *Flaminicam*, id est, flaminis conjugem. Per 'Flaminiam' ibi intelligi quoque potest 'sacerdotula, quæ Diali præministrabat, eaque patrimis et matrimis;' (aliter legitur *patrima et matrima*;) 'id est, patrem matremque adhuc vivos habebat,' ut loquitur Festus.

Nisi in sacrum] Ita emendavit Lipsius. vulgo, *nisi sacrum*. Festus: 'ignem ex domo flaminia nisi divinæ rei gratia efferri jus non est.'

Et vincula] Idem Plutarchus refert Qu. Rom. CXI.

§ 2 *Nodum in apice*] Ita Vett. Editt. et recte. Quædam Editt. male, *neque in apice*: nusquam enim vinctus Dialis, nisi in apice. Festus ex Titio: 'Offendices ait esse Titius nodos, quibus apex retineatur et remittatur. At Veranius Choriola existimat, quæ sunt in loris apicis, quibus apex retineatur et remittatur, quæ ab offendendo dicuntur. Nam cum ad mentum perventum est, offendit mentum.' Idem: 'Apex, qui est Sacerdotum insigne, dictus est ab eo, quod comprehendere Antiqui vinculo, apere; dicebant.' Et rursus: 'Apiculum filum, quo flamines velatum apicem gerunt.' Qualis fuerit apex ita scribit Servius ad II. Æneid. 'Apex proprie dicitur in summo flaminis pileo virga lanata: hoc est, in cujus extremitate modica lana est.' Nonnunquam tamen pro integro pileo sumitur. Servius Danielis: 'Sytonius' (L. *Suetonius*) 'tria genera pileorum dixit, quibus sacerdotes utuntur, apicem, tutulum, galerum. Sed apicem, pileum sutile, circa medium virga eminente; tutulum, pileum lanatum; galerum, pileum ex pelle hostiæ cæsæ.' Vide Rubenium lib. II. Elect. cap. 25.

Neque in cinctu] Varro dicit cinctum viris, cingulum mulieribus proprium fuisse, et a cingendo dictum. Erat vestis infra pectus corpus comprehendens subligaculo similis. Cinctu autem Gabino etiam Pontifices et Sacerdotes utebantur, cum belli causa sacris operarentur, vel ceremonia quadam sacra defungerentur. 'Gabinus autem cinctus,' teste Servio, 'erat toga sic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia revocata hominem cingat.'

Verberari] Vel alio supplicio affici juxta Plutarchum Qu. Rom. CXI.

Detonset] Detondeat.

Capram] An quod insalubris caro et gravis odoris? ut testatur Hippocrates lib. IV. de Victus ratione in acutis, et Galenus lib. III. de Alim. Fac. c. 1. qui dicit præter succi malitiam accedere et acrimoniam. Quip-

pe est animal natura sua admodum calidum, unde et gravis odor ex illo continuo exspirat. Accedit quod Hippocrates libro de Morbo sacro comitiali morbo infestam ejus carnem esse affirmat. Quinetiam Veteres existimabant capras nunquam integra sanitate frui. Unde Varro lib. II. de R. R. c. 3. dicit: 'capras sanas nemo promittit, nunquam enim sine febre sunt.' Pro cibo quoque utuntur helleboro et cicuta, ex quibus caro malitiam trahit. Lucretius lib. IV. 'Præterea nobis veratrum est acre venenum, At capris adipes et coturnicibus auget.' Idem lib. V. 'Quippe videre licet pinguescere sæpe cicuta Barbigeras pecudes, homini quæ est acre venenum.' Plutarchus quæstione Rom. CXI. ideo dicit flamini Diali non solum caprinam edere, sed tangere aut nominare nefas fuisse, vel quod ab animali luxurioso et fœtido abhorrerent, vel quod morbosum timerent, vel quod comitiali morbo obnoxium crederent, atque vererentur ne contagio ad illos perveniret. Idem Plutarchus scribit canis quoque contactu et nominatione abstinuisse flaminem Dialem. Quod hic Gellius prætermisit. Canem enim immundum censebat Antiquitas, ideoque nulli cœlitum immolabatur. Feralis quoque canum ululatus censetur, ideoque Hecatæ sacri.

Et carnem incoctam] Quia cruda caro ingrata Diis censebatur in sacrificiis: quod sacra quoque pagina innuit. Vide Levitici cap. II. et III. Plutarchus Qu. Rom. 110. rationes quoque adfert, vel quod crudarum carnium esu ita interdicitur, vel quod cruda caro aspectui adversetur.

Et ederam] Rationem reddit Plutarchus in Qu. Rom. vel quod sterilis sit et inutilis hominibus, imbecillaque, eaque de causa aliis innitatur, atque umbra et virore suo noxia sit, vel quod ipsa edera assumpta mentem turbet: unde et fanaticæ mulieres in Bacchicis sacris illa utebantur, quod furorem inducere crederetur. Utique juxta Theophrastum lib. III. de Plantis c. 18. hederæ amplexus non tantum arbores omnes infestat, verum etiam enecat alimenta exhauriendo. Scribit quoque Dioscorides lib. II. c. 175. nigræ hederæ succum vel corymbos epotos corpus debilitare, mentemque alienare.

Et fabam] Propter hanc causam, ut scribit Festus Pompeius, 'quod ea putatur ad mortuos pertinere. Nam et Lemuralibus jacitur larvis, et parentalibus adhibetur sacrificiis, et in flore ejus luctus literæ apparere videntur.' Lemuralibus, quæ per trinoctium fiebant mense Maio, lemures sive larvæ ejici nigris fabis credebantur. Ovidius Fast. lib. V. 'Cumque manus pure fontana perluit unda, Vertitur et nigras accipit ore fabas: Aversusque jacit, sed dum jacit, hæc ego mitto, His, inquit, redimo meque meosque lares. Hæc novies dicit, nec respicit: umbra putatur Colligere, et nullo terga vidente sequi. Rursus aquam tangit Nemesæaque concrepat æra, Et rogat ut tectis exeat umbra suis, Cum dixit novies, manes exite paterni, Respicit, et pure sacra peracta putat.' Fabas quoque 'parentalibus sacrificiis' adhiberi solitas Festus affirmat. Parentalia autem erant epulæ in funeribus parentum aut propinquorum celebrari solitæ. Plinius lib. XVIII. c. 12. 'Quin et prisco ritu fabacia' (Turnebus legit *fabata*) 'suæ religionis Diis in sacro est prævalens pulmentari cibo, et hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere: ob hoc Pythagorica sententia damnata, vel (ut alii tradidere) quoniam mortuorum animæ sunt in ea: qua de causa parentando utique assumitur.' Herodotus lib. II. scripsit Ægyptios a fabis abstinuisse, sacerdotibus vero ne aspicere quidem licitum fuisse, quod arbitrarentur haud

mundum esse illud edulium. Unde certe, vel a Pythagora accepisse videntur Romani. Acro scholiastes in libro II. Sat. VI. ad illum versum, 'O quando faba Pythagoræ cognata,' inquit, 'Pythagoras legumen omne negaverat comedendum, præcipue fabam veluti parentem coluerat, nam colorem ejus dicebat veluti humano sanguine infectum:' quinetiam idem dicit Pythagoram fabis abstinuisse, 'quod viridis in pyxide ærea servata vertitur in sanguinem,' item, 'quod cocta sanguinis humorem ex se emitteret.' Cæterum de Pythagoræ hoc instituto alibi diffuse dictum fuit.

Non succidet] Interpretatur Lipsius, *non succedet*. Non enim vetatur succidere propagines vitium, sed subire, sicuti ex Plutarcho in Quæst. Rom. Qu. 112. liquet. Quo significare voluerunt, nefas esse flaminem inebriari.

Luto tenui] An in signum originis humanæ, quæ juxta gentiles quoque, Homerum, Hesiodum, Ovidium terræ debetur, et in eam resolvetur. Euripides in Supplic.: Ὅθεν δ' ἕκαστον εἰς τὸ σῶμ' ἀφίκετο, Ἐνταῦθ' ἀπῆλθε, πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα, Τὸ σῶμα δ' εἰς γῆν. Id est, 'Unde quidque in corpus pervenit, Eo iterum abit, spiritus quidem cœlo, Corpusque terræ.'

Cum strue atque ferto] Vulgo, *ferro*: male. Strues est genus libi, cujus in solo tracta farinacea multa, velut toruli aut digiti, ordine structa et serie conjuncta ponebantur: velut in sphærita sphæræ vel globuli multi in solo placentæ ponebantur. 'Fertum a ferendo' interpretatur Verrius: quod ad sacrum ferretur. Alii *ferctum* dicunt, ut libi genus sit quod intus aliqua re farciebatur: ita Turnebus lib. XIV. Advers. c. 18. 'Ferctum' et 'forctum' Salmasio 'bonum' dicitur, ab eodemque fonte dicit ita libum appellari, quod bonum esset, χρηστόν. Hinc πάγχρηστα quoque liba vocata. In antiqua inscriptione legitur, PORCAM. ET. AGNAM. STRVIBVS. ET. FERTIS.

Unguium Dialis] Quia hi inter immunda censetur.

Subter arborem felicem] Vulgo *siliquam*: male. Arbores, quæ fructum nigrum, vel nigram baccam ferunt, inter infelices olim habitæ. Tarquinius Priscus in Ostentario Arborario, apud Macrobium lib. II. Sat. c. 16. 'Arbores quæ inferum Deorum avertentiumque in tutela sunt, eas infelices nominat: alternum sanguinem,' (pro *alternum*, legit Pontanus, *Alaternum*, cujus meminit Plinius lib. XVI. c. 26. et Columella lib. VII. cap. 6. pro *sanguinem*, *salicem* legit Meursius) 'filicem, ficum atram, quæque baccam nigram nigrosque fructus ferunt, itemque aquifolium, pyrum sylvaticum, ruscum, rubum, sentesque:' vel etiam quæ spinas gerunt, quibus infesta sunt folia, vel rami: uti aquifolium vel pyrum sylvaticum, quæ aculeata sunt. Ideo ilex quæ aculeos non habet inter fœlices censetur. Ita Salmasius ad Solinum p. 525. et p. 962. Cæteræ itaque arbores felices censentur. Plinius quoque infelices arbores appellat, et quæ religione damnatæ sunt, 'quæ neque seruntur, neque fructum ferunt.' De felicibus arboribus ita Veranius de verbis Pontificalibus apud Macrobium: 'Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, suber, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pirus, malus, vitis, prunus, cornus, lotus.'

§ 3 *Farinam fermento imbutam*] Quia fermentum corruptum est, et cum acore putrescit, et si nimium sit, farinam plane acidam reddit et corrumpit, ut testatur Plutarchus Qu. Rom. 109. Farina nimirum aqua subigitur, priusquam addatur sal, et quia non perfecte coquitur, putrescit, caloremque et acrimoniam a putredine concipit, ut et alia quæ putrescunt omnia. Simul autem et tenuitatem partium et aciditatem acquirit, quem-

admodum acetum putrescente vino, tale evadit. Hinc quoque Deus interdixit in lege fermenti usum, quia dulcedinem massæ perdit, et eam disponit ad putredinem. De voluntario munere, quod Deo ex inanimatis offerebatur, non debere inesse fermentum Levitici secundo capite scribitur. Secus tamen lege divina in Eucharisticis sacrificiis obtinebat, ut habetur cap. VII. vs. 3. Sicuti etiam in primitiarum oblationibus, c. XXIII. vs. 17. quo capite etiam de Azymorum festis diebus septem agitur.

Non exuit] Neque etiam poterat inungi tanquam in conspectu Jovis. Vide Plutarchum Qu. Rom. 40.

Nisi rex sacrificulus] Qui regibus ejectis creatus, ad exemplum Atheniensium, et quia Reges sacra quædam publica obibant, nomen regium retinuit. Aliquando absolute Rex appellabatur, ut ex Varrone et Tullio liquet. Causam institutionis habes apud Dionysium lib. v. Omnibus autem ille sacris præerat, et nulli cedebat præterquam Pontifici. Livius lib. II. 'Regem sacrificulum creant: id sacerdotium Pontifici subjecere, ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus tunc prima erat cura, officeret.' Ejus uxor in antiqua inscriptione REGINA SACRORUM appellatur. Notandum quoque illud est, Regi sacrorum neque magistratum gerere, neque orationem ad populum habere licitum fuisse: sacris tantum inserviebant. Quinetiam a majoribus tradito ritu ante comitium Rex sacrorum, postquam rem divinam fecisset, fuga sese inde e foro abripiebat, ut testatur Plut. Qu. Ro. 63.

Flaminio] Sacerdotio suo. Rationes adfert Plutarchus Qu. Roman. 50. vel quod mutilata et imperfecta esset familia, vel quod in plerisque sacris rebus obeundis uxor adesset, neque ea absente peragi eas fas esset.

Matrimonium] Non erat itaque licitum repudium vel divortium, quia in sacris uxores adesse oportebat, ut testatur Plutarchus. Farreatis quoque nuptiis eos in matrimonium convenire necesse erat teste Servio.

Locum, in quo bustum est] Festus: 'Bustum proprie dicitur locus, in quo mortuus est combustus et sepultus, diciturque bustum quasi bene ustum. Ubi vero combustus quis tantummodo, alibi vero est sepultus, is locus ab urendo ustrina vocatur. Sed modo bustum, eo, quod sepelitur, sepulchra vocamus.' Festus hic per bustum locum intellexit in quo cadaver combustum est. Sed Gellius hic noster bustum a loco distinguit, et intelligit combustum cadaver. Ita et Servius ad XI. Æneid. 'Pyra est lignorum congeries, rogus cum jam ardere cœperit dicitur, bustum vero jam exustum vocatur.' Per bustum tamen etiam sepulchrum intelligi potest.

Mortuum nunquam attingit] Ita etiam Deus immortalis Judæorum populo præcepit Levitici cap. XXI. vs. 11. neque juxta ritus funeris causa in luctu aut atra veste esse poterat, ut semper purus preces concipere aut immolare posset, ut Philo de Monarchia tradidit. *Τὸ θνησιμαίων ἀπέχεσθαι*, id est, 'abstinere morticinis' inter Pythagoræ præcepta posuit Hierocles, et Porphyrius Epistola ad Abnebonem et Ælianus lib. IV. Porphyrius II. de Abstinentia: *καὶ οἱ τῶν τῇδε ἱερεῖς καὶ ἱεροσκόποι καὶ τάφων ἀπέχεσθαι κελεύουσιν αὐτοῖς, καὶ ἀνδρῶν ἀνοσίων καὶ ἐμμήνων, καὶ συνουσιῶν καὶ θεᾶς ἤδη αἰσχρᾶς καὶ πενθικῆς.* Servius ad III. Æneid. 'moris Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam Pontifex per ignorantiam pollueretur.' Similia scribit Servius ad lib. IV. Æneid. ad hæc verba, 'Et fronde coronat Funerea.' Plinius lib. XVI. cap. 33. 'Cupressus Diti sacra, et ideo funebri signo ad domos posita.' Festus: 'Cupressi mortuorum domibus ponebantur ideo, quia hujus generis arbor excisa non

renascitur, sicut ex mortuo nihil jam est sperandum, quam ob causam in tutela Ditis patris esse putabatur.' Præterea 'cautum est, ne sacerdos ejus domum ingrediatur, in qua ante quintum diem funus fuerit,' ut Servius in Ms. Fuldensi ad lib. I. Æneidos scribit. Imo ne tibias quidem funebres audire licitum fuit, teste Festo. Polluti autem funere minime sacrificare poterant. Ex jure quoque Pontificio exceptionem proponit Servius ad lib. VI. Æneid. 'Cum Pontificibus,' inquit, 'nefas esset cadaver videre, tamen magis nefas visum fuerit, si insepultum relinquerent.' Idem Hebræorum magistri scribunt in lege vetante 237.

Funus tamen exequi] Id neque jure Divino licitum nisi in parentibus et propinquis. Levit. cap. XXI. vs. 1. et seq. et vs. 10. Quinetiam omnes, qui funus prosecuti fuerant, aqua aspersi purgabantur. Quod de Græcis Pollux, Hesychius, et Aristophanis scholiastes testantur. De Romanis Festus: 'Funus prosecuti redeuntes ignem supergrediebantur, aqua aspersi: quod purgationis genus vocabant suffitionem.' Etiam ipsæ statuæ Deorum in viis positæ panno velabantur, si funus præteriret.

§ 4 *Flaminicas Diales*] Quæ univiræ esse debebant. Tertullianus Exhortatione ad castitatem: 'Monogamia apud Ethnicos in summo honore est, ut et virginibus legitime nubentibus univira pronuba adhibeatur, et sic auspicii initium est. Item in quibusdam Solemnibus, et auspiciis, ut prior sit univiræ locus. Certe Flaminica non nisi univira est, quæ et Flaminis lex est.' Trebellius Pollio de Calpurnia Titi conjuge: 'Fuit sancta et venerabilis femina de genere Cesonianorum,' (ita legendum, non *Censorinorum*) 'id est, Pisonum, quam majores nostri univiram sacerdotem inter sacratissimas feminas adorarunt.' Demosthenes in Neæram de uxore Regis sacrorum apud Athenienses ita loquitur: τὴν δὲ γυναῖκα αὐτοῦ (Δῆμος) νόμον ἔθετο ἀστὴν εἶναι, καὶ μὴ ἐπιμεμιγμένην ἑτέρῳ ἀνδρὶ, ἀλλὰ παρθένον γαμεῖν. id est, 'uxorem autem ejus (Populus) lege constituit civem esse, et quæ alteri viro se non miscuerit, sed virgo nupserit:' etiam virginitatis intactæ esse debebat, ut in sacra pagina quoque constitutum Lev. c. XXI. vs. 13. Neque licitum Flaminicis sandalia ex morticino corio gestare. Festus: 'Mortuæ pecudis corio calceos aut soleas fieri Flaminicis nefas habetur; sed et occisæ alioqui, aut immolatæ, quoniam sua morte extincta omnia tunc sunt.'

Venenato operitur] Vulgo male legebatur, *bene nato*. Venenatum erat pallium Flaminicæ, quod flameo colore venenatum sive tinctum erat. Venenum pro colore dixit Virgilius in Eclogis, 'Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.' Et apud Gellium nostrum lib. XX. c. 8. Cn. Matius 'venenare' dixit, pro colore imbuere. Quale autem hoc pallium fuerit Flaminicæ, docet Servius ad lib. IV. Æneidos vs. 36. 'Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.' 'Veteri,' inquit, 'ceremoniarum jure præceptum est, ut Flaminica venenato operta sit. Operta autem eum dicitur, pallium significatur. Venenatum autem infectum.'

In rica] Vulgo, *virica*. L. Fruterius lib. III. c. 11. in Ms. Lovaniensi *in rica* se invenisse testatur. Festus: 'Ricæ et riculæ vocantur parva ricinia, ut palliola ad usum capitis facta. Granius quidem ait esse muliebre cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimiatur.'

Surculum de arbore felici habet] Intelligit arculum, de quo Servius ad lib. IV. Æneid. 'Arculum est virga ex malo Punico incurvata, quæ fit quasi corona, et ima summaque inter se alligatur vinculo laneo, albo, quam in sacrificiis certis regina' (loquitur

de Didone) 'in capite habebat: Flaminica autem Dialis in omni sacrificatione uti debebat.' Quod autem dicit 'virgam esse ex malo Punico incurvatam,' Gellius hic ex quacunque 'arbore felici' affirmat. Quod verius arbitror. Pro *felici*, Scaliger legit *siliqua*.

Et quod scalas] Ita emendavit Scaliger: vulgo legebatur, *Et quod scalas, quæ Græce κλίμακες appellantur*, vel in antiq. Ven. Ed. *Græcæ*. κλίμακες irreptitium esse videtur, ex glossa, cum *Græce* legeret, et putaret vocabulum Græcum intelligi. Ita tamen etiam legi potest, *nisi quæ Græcæ κλίμακες appellantur*, ut de quibusdam Græcis scalis intelligatur. Ad interpretationem hujus loci egregie facit fragmentum Servii: 'Apud veteres Flaminicam scalas plus tribus gradibus nisi Græcas scandere non licebat, ne ulla pars pedum ejus crurumve subter conspiceretur. Eoque nec pluribus gradibus, sed tribus, ut in ascensu duplices nisus non paterentur extolli vestem, aut nudari crura: nam ideo et Græcæ scalæ dicuntur, quia ita fabricantur, ut omni ex parte compagine tabularum clausæ sint, ne adspectum ad partem aliquam corporis admittant.' Vide Scaligerum ad Festum pag. 72.

Escendere] Ita Varro, Sallustius, Livius, quoque loquuntur.

Ad Argeos] Meminerunt Varro, Festus, Ovidius, et Plutarchus. Audi primo Festum: 'Argea' (lege *Argei*) 'loca Romæ appellantur, quod in his sepulti essent quidam Argivorum illustres viri.' Glossarium ἀφίδρυμα interpretatur, id est, aram cum simulachro. 'Argeos quoque,' ut Varro ait, 'vocabant scirpeas effigies, quæ per virgines Vestales annis singulis jaciebantur in Tiberin.' Fuere autem plura Argeorum sacraria, ut Varro lib. IV. de L. L. docet hunc in modum: 'Reliqua urbis loca olim discreta, ut Argeorum sacraria in septem et viginti partes urbis sunt disposita.' Livius lib. I. 'Multa alia sacrificia, locaque sacris faciundis, quæ Argeos Pontifices vocant, dedicavit:' XV. autem et XVI. Kalendas Apriles sacra in Argeis peracta.

Quod neque comit caput] Hoc tempore Flaminicæ Diali vetitus concubitus, ungues ferro secare, crinem depectere, sicuti etiam mense Junio cum ædes Vestæ purgatur. Ovidius l. VI. Fast. 'Donec ab Iliaca placidus purgamina Vesta Detulerit flavis in mare Tibris aquis, Non mihi detonso crinem depectere buxo, Non ungues ferro subsecuisse licet; Non tetigisse virum, quamvis Jovis ille sacerdos, Quamvis perpetua sit mihi lege datus.'

JURARE NON COGAM] Atque hæc ratio inter alias fuit, quare magistratu fungi Flamen Dialis non posset, quia magistratus in leges jurare cogebatur.

Album habet galerum] Paulus in Epitoma Festi: 'Albogalerus a galea nominatus. Est enim pileum capitis, quo Flamines Diales utebantur. Fiebat enim ex hostia alba Jovi cæsa, cui adjungebatur virgula oleagina.' Vide et Servium.

CAP. XVI. *Higinus*] Vide lib. I. c. 14. Præter illa autem quæ ibi commemoravi, notandum commentarios illum in Virgilium scripsisse, uti ex hoc loco et lib. I. c. 6. liquet. lib. quoque XVI. c. 6. sicuti etiam ex Macrobio lib. VI. Saturn. cap. 9.

Eripe me his] Extant hi versus lib. VI. Æneid. vs. 365. et seq.

Aut tu mihi terram] 'Terræ injectio secundum Pontificalem ritum poterat fieri et circa cadaver, et circa absentium corpora quibusdam solemnibus sacris,' ut scribit Servius. Horatius, 'injecto ter pulvere curras.'

Portusque require Velinos] Turnebus interpretatur 'palustres.' Nam Servius Veliam inde dicit nomen accepisse, quod paludes Græcis τὰ ἕλη

dicuntur. Ita excusat Virgil. Turnebus. Quid si portus ab amne similis nominis ita dictus sit, a quo postea ipsa urbs Velia appellata sit? Utique Strabo lib. VI. dicit quosdam urbis nomen ab Eleete fluvio vel a fonte Hele deducere. Quinetiam multa permittenda sunt Poëtis, neque tam anxie examinanda, cum in ea volentes incidant, non rerum ignorantia decepti. Vide quoque Rutgers. lib. III. Var. c. 2.

Annum amplius sexcentesimum] Chronologi, inter quos Bucholcerus, scribunt Tarquinium Priscum Romanorum Regem occisum a morte Æneæ anno sexcentesimo. Æneæ adventus in Italiam statuitur anno ante Romam conditam 425. Regnatum a Regibus per 244. annos. Nam Servius quadraginta quatuor annos regnavit, Tarquinus viginti quinque. Manent igitur usque ad Servium 175. anni. Junge ab Æneæ adventu in Italiam 425. annos cum annis 175. fient sexcenti anni. Verum non convenient anni, si Velleium Paterculum sequamur, qui Romam conditam refert post Trojam captam annis CCCCXXXVII. quibus si addantur anni regii usque ad Servium 175. duodecim plures erunt anni. Dionysius Halycarnasseus 7. Olympiadis anno primo post Ilium captum anno 433. conditam Romam scribit. Ita plures fuerint anni octo. De Catoniana et Varroniana computatione, urbisque Romæ natalibus vide Scaligerum lib. v. de Emend. temp. et Onuphrium Panvinium Commentar. in Fastos.

Ab Harpalo, regis Cyri præfecto] Harpalum quoque Ammianus Marcellinus, et Solinus, aliique appellant: Herodotus, Strabo, Pausanias, aliique Harpagum. Strabo lib. VI. φησὶ δ' Ἀντίοχος, Φωκαίας ἁλούσης ὑφ' Ἁρπάγου, τοῦ Κύρου στρατηγοῦ, τοὺς δυναμένους ἐμβάντας εἰς τὰ σκάφη πανοικίους, πλεῦσαι πρῶτον εἰς Κύρνον καὶ Μασσαλίαν μετὰ Κρεοντιάδου· ἀποκρουσθέντας δὲ τὴν Ἠλέαν κτίσαι. Ἔνιοι δὲ τοὔνομα ἀπὸ ποταμοῦ Ἐλέητος. id est, 'Tradit Antiochus capta Phocæa ab Harpago, præfecto exercitus Cyri, cives locupletiores totis cum familiis naves conscendisse; primumque cum Creontiade ad Corsicam atque Massiliam appulisse: inde quum expellerentur, Eleam condidisse. Quidam nomen ab Eleete amne deducunt.' Historiam hanc pluribus refert Herodotus lib. I. ubi dicit relicta Cyrno sive Corsica insula, ubi per quinquennium habitaverant Phocæensium exules, eosdem prælio navali a Tyrrhenis et Carthaginiensibus debilitatos Rhegium profugisse, atque ibi urbem Hyelam condidisse. Hyela eadem quæ et Elea et Velia appellatur. Apud Strabonem corrupte Βύλη pro Ὑέλη, vel Βήλη legitur.

Ex terra Phocide] Non videtur Gellius distinguere inter Phocenses et Phocæenses. Phocis Græciæ regio, cujus metropolis Delphi: Phocæi aut Phocæenses dicti a Phocæa urbe Ioniæ. Dicere itaque debuerat Gellius terra vel potius urbe Phocæa vel Phocæensi. Similis error apud Justinum lib. XLII. ubi 'Phocenses' quoque appellat, quos Phocæenses debuerat nominare. Phocensium regionem dicit esse sterilem, uti revera erat, sed Phocæensium in Asia terra longe erat fertilissima, atque ubertate luxuriabat. Confudit itaque Phocenses et Phocæenses. Recte dixit scholiastes Thucydidis ad lib. I. Φωκεῖς οἱ τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ Φώκιδος πόλεως· Φωκαεῖς οἱ τῆς Ἰωνίας ἀπὸ Φωκαίας πόλεως Ἴωνες ὄντες, id est, 'Phocenses Græciæ populi, ab urbe Phocide dicti, Phocæenses Ioniæ a Phocæa urbe, cum sint Iones.'

Fugati] Urbe ab Harpago capta præsidiarium militem postmodum obtruncarunt, et saxo mari immerso juramento se invicem obstrinxerunt, non prius de Patria repetenda cogitaturos, quam saxum ex imis vadis

supernatasset. Plerique tamen reversi, cæteri classe Cyrnum, postmodum Rhegium appulerunt. Vide Herodotum lib. I.

Partim Massiliam] De Massiliæ origine aliter sentit Aristot. de Politia Massiliensi, qui ante Cyri tempora a mercatoribus conditam refert, ut testatur Harpocration in Μασσαλία. Justinus huc quoque referendus, cujus notabilem locum ex lib. XLIII. c. 3. hic inserere visum fuit: 'Temporibus Tarquinii regis' (Prisci, ut Eusebius testatur in Chronicis) 'ex Asia Phocensium juventus, ostio Tiberis invecta, amicitiam cum Romanis junxit: inde in ultimos Galliæ sinus navibus profecta, Massiliam inter Ligures et feras gentes Gallorum condidit: magnasque res, sive dum armis se adversus Gallicam feritatem tuentur, sive dum ultro lacessunt, a quibus fuerant antea lacessiti, gesserunt. Namque Phocenses exiguitate ac macie terræ coacti studiosius mare quam terras exercere, piscando, mercando, plerunque etiam latrociniis maris, quod illis temporibus gloriæ habebatur, vitam tolerabant. Itaque in ultimam Oceani oram procedere ausi, in sinum Gallicum ostio Rhodani amnis devenere. Cujus loci amœnitate capti, reversi domum referentes quæ viderant, plures sollicitavere. Duces classis Simos et Protis fuere. Itaque regem Segobrigeorum,' (*Nanum* appellat Athenæus) '*Nannum* nomine, in cujus finibus urbem condere gestiebant, amicitiam petentes conveniunt. Forte eo die Rex occupatus in apparatu nuptiarum Gyptis' (Athenæus lib. XIII. *Pettam* appellat) 'filiæ erat: quam, more gentis, electo inter epulas genero, nuptum tradere illic parabat. Itaque cum ad nuptias invitati omnes processissent, rogantur etiam Græci hospites ad convivium. Introducta deinde virgo, cum juberetur a Patre aquam porrigere ei, quem virum eligeret, tunc omissis omnibus ad Græcos conversa aquam Proti porrigit, qui factus ex hospite gener, locum condendæ urbis a socero accepit.' Athenæus non Protin, sed Euxenum appellat, filium autem ejus et Pettæ, quæ et mutato nomine Aristoxena appellata, Protin dicit fuisse. Sed verisimile arbitror Protin patrem a benigno hospitio postmodum fuisse appellatum Euxenum, cujus filius ejusdem nominis fuerit. Neque dicit aquam porrexisse Regis filiam novo hospiti, sed phialam κεκραμένην, id est, vino et aqua mixtam, sive casu, sive aliam ob causam Proti concessisse. Donari autem phiala sponsum a sponsa moris fuisse videtur, cum matrimonium divites contraherent. Atque hoc ritu virgines sponsum eligebant. Vide de Odatide Homartæ regis filiæ nuptiis eundem Athenæum lib. XIII. Porro Olympiade 45. hanc coloniam contigisse Marcianus Heracleota ex Timæo scribit, et Solinus, qui duas de origine Massiliæ sententias confudit, cum scribit, 'Phocenses quondam fugati Persarum adventu Massiliam urbem Olympiade 45. condiderunt.' Hoc contigit 57. Olympiade, cum fugati sunt, nam Olympiade 45. nondum institutum erat Persarum imperium. De Massiliæ laudibus vide Ciceronem, Strabonem lib. III. Tacitum, Valerium Maximum, alios. In Chronologicis, Scaligerum in Animadv. in Euseb.

§ 2 *Lavinaque venit Littora*] Servius Danielis hic nullam prolepsim agnoscit. Ita enim loquitur: 'Hæc civitas tria habuit nomina: nam primum Lavinium dictum est a Lavinio Latini fratre. Postea Laurentum a lauro inventa a Latino; dum adepto imperio post mortem fratris civitatem augeret. Post Lavinium a Lavinia uxore Æneæ.' Alii tamen Lavinium ab Ænea conditum referunt.

Chalcidicaque] Extat vs. l. VI. vs. 17.

Κατὰ.πρόληψιν] Id est, 'per anticipationem.'

Colonia Chalcidicensi] Intelligit Cumas. Cumani enim a Chalcide Euboica originem trahunt, ut testantur Livius lib. VIII. Dionysius Halicarnassæus lib. VII. Velleius lib. I. Strabo l. v.

Divinasse] Prædixisse.

§ 3 *Nisi mors occupasset*] Nam Æneidem imperfectam reliquit, et vulgatum est ultima voluntate cavisse, ut concremaretur, sed Augustum restitisse.

Quid Theseu] Extant versus lib. VI. Æneid. vs. 122. et seq.

Sedet, æternumque sedebit] Extat versus eodem lib. vs. 617. et seq.

§ 4 *Qui autem, inquit, fieri potest*] Quidam hos versus ita conciliant, Theseum Herculis ope vivum liberatum fuisse, defunctum propter filium injuste cæsum cruciatum. Brodæus lib. I. Miscell. pro *infelix Theseus*, legit *Tereus*, sed contra fidem exemplarium. Vide quoque Titium lib. I. controv. cap. 11. De Fabula autem Thesei scribit Plutarchus in Ejusdem vita, Aidoneum Molossorum regem Theséa servasse captivum, donec eum Hercules liberaret. Idem scribunt Eusebius ex Philochoro in Atthidis libro secundo, Hieronymus, et Cyrillus lib. I. contra Julianum Apostatam. Porro notanda quoque verba Servii ad illum locum Virgilii, SEDET ÆTERNUMQUE SEDEBIT INFELIX THESEUS. Ita autem dicit: 'Contra opinionem. Nam fertur ab Hercule esse liberatus quo tempore eum ita abstraxit, ut illic corporis relinqueret partem.' (Ad quod extremum alludere putat Cælius Virgilium.) 'Frequenter enim variant fabulas poëtæ. Hippolytum Virgilius liberatum ab Inferis dicit, Horatius contra. Neque enim Diana pudicum liberat Hippolytum.'

De petra] Pausanias in Phocicis et Apollonii interpres scribunt Panyasin poëtam cecinisse Theseo et Pirithoo ita saxum adnatum fuisse, ut inde avelli nequirent, quod ingens saxum eis loco sedis et vinculorum esset. Addit Apollonii et Homeri interpres Herculem summa vi ab immobili saxo Theseum detraxisse, Pirithoum nulla vi potuisse. Quo respexit Horatius, 'Nec Lethæa valet Theseus abrumpere charo Vincula Pirithoo.' Videndi sunt Diodorus Siculus, Pausanias, Plutarchus, et Apollodorus.

Eruet ille Argos] Versus extant Æneid. VI. vs. 38. et seqq.

Agamemnoniasque Mycenas] Quibus Agamemnon imperabat. Nam Mycenarum regno etiam Argivum adjecerat, et quicquid est regionis usque ad Corinthum et Sicyonem possidebat, ut testatur Strabo l. VIII. Postmodum Mycenæ ab Argivis funditus eversæ sunt. Quæ itaque hic dicit Autor noster de Argivo, id est, Achaico bello intelligenda. Mycenæ enim olim et Argos sub Agamemnonis imperio fuere.

Templa et temerata Minervæ] Virgilius lib. II. Æneid. 'Fatale aggressi sacrato avellere templo Palladium, cæsis summæ custodibus arcis, Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis Virgineas ausi divæ contingere vittas.' Et postmodum, 'Ecce trahebatur passis Priameia Virgo Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervæ.'

§ 5 *Pyrrhus enim, quem dicit Æaciden*] Per Æacidem quoque Pyrrhum Epirotarum regem hic intelligit Servius. Alii Persen intelligunt qui a Paulo Æmilio ductus in triumphum, quo capto Macedoniæ imperium finem accepit. Perses ad Achillem genus ducebat, de quo Propertius, 'Et Persen proavi referentem pectus Achilli, Quique tuas proavus fregit, Achille, domos.' Silius quoque de Philippo, patre istius Persæ, ita loquitur, 'Hic gente egregius, vete-

risque ab origine regni, Æacidum sceptris, proavoque tumebat Achille.' Non confudisse autem Virgilium personas diversas, diversaque tempora, ostendere nititur Pontanus in Animadv. ad Gellium. Quando enim primo Poëta dicit, 'Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.' Mummium significat, qui cognominatus est Achaicus. Postea cum dicit IPSUMQUE ÆACIDEM, Persem intelligit, qui ad Achillem genus referebat: quem Paulus devicit et Macedonum imperium delevit, atque ita Trojæ ruinas ultus est. Male tamen Pontanus ad Paulum refert quæ de Argis et Mycenis a Poëta dicuntur. Hæc enim ad L. Mummium melius referuntur, qui capta Corintho totam Græciam tributariam fecit, et in Provinciam redegit, ut testatur Pausanias in Achaicis lib. VII. et Strabo lib. VIII. Quæ cum ita sint, etiam Epirus, ubi Æacidæ regnabant, eandem sortem obtinuit. Versus itaque hos omnes ad L. Mummium referri posse arbitror. Per 'Æacidem' enim non Pyrrhum, non Persem, sed regnum Epiroticum intelligo.

De Epiro] Est hæc regio Græciæ versus Adriaticum mare. Vide Strabonem lib. VIII.

Cum Romanis pugnavit] Primo prælio victor, duobus sequentibus victus, vide Plutarchum in Pyrrho, et Florum lib. I. c. 18.

Curium] Qui Consul prælio Pyrrhum devicit. Vett. Editt. legunt *Manium Curium.* De aliis hujus belli vario tempore ducibus, Albano, quem Florus Lævinum appellat, Fabricio, et Æmilio Coss. vide Plutarchum in Pyrrho.

Argium autem bellum] Argivos et Achæos confundit Homerus, ut Strabo lib. VIII. ostendit.

CAP. XVII. *Luminibus oculorum*] Falsum hoc esse dicit Plutarchus περὶ πολυπραγμοσύνης. Cic. l. v. Tusc. dubitat an verum sit, necne. Neque Laërtius neque Hesychius Illustrius in vita Democriti meminerunt. Hieronymus tamen 127. cap. contra Jovinianum tractatu 2. eo quoque respexit, cum dicit: 'Quosdam legimus effodisse sibi oculos, ne per eorum visum seu usum a contemplatione Philosophiæ avocarentur.'

Quia existimaret cogitationes] Aliter Tertullianus in Apologet. 'Democritus,' inquit, 'oculis se privavit, quod mulieres sine cupiditate intueri non posset.'

Facile] Nimio et ignito splendore, quem assiduo obtutu aspiciebat.

Conscivit] Male emendat H. Stephanus *concivit*. 'Conscivit' a 'conscisco' derivatur, quod significat decernere, vel κατὰ μετάληψιν, exequi, quod decreveris. Ita apud Ciceronem et alios 'consciscere mortem dicitur.'

Laberius poëta] Vide supra I. 7. et III. 12.

Restionem] Citat quoque ejusdem nominis poëma Gellius noster lib. XVI. cap. 7.

§ 2 *Abderites*] Abdera urbs Thraciæ Teiorum colonia, ut Herodot. lib. I. scribit.

Clypeum constituit] Plutarchus appellat ἔσοπτρα πυρωθέντα, atque ex eorum refractione cæcitatem juxta quosdam sibi conciliasse ait. Vitra utique concava et specula soli opposita facile ignem concipiunt. Pelvis quoque ærea splendicans radiis Solis objecta si firmo obtutu aspiciatur, noxia oculis et cæcitatem inducere potest: sicuti historiæ referunt, eos qui ex tenebris subito splendorem lucis et Solis aspiciunt, videndi usum amisisse.

Contra exortum Hyperionis] Clypeum Soli oppositum. Hyperiona Cœli et Telluris filium fabulatur Apollodorus, Solis patrem Diodorus, quod primus Solis, Lunæ, aliorumque astrorum motus cum cura observaverit.

Hinc Hyperiona Solem appellant Poëtæ, vel quod supra nos incedat, ut nomen Græcum indicat.

Oculos effodere] Potius dicendum fuerat, *visu privare:* neque enim oculi effossi fuere, sed acies visus imminuta et perdita.

Elucificare] Luce privare. Citat quoque hunc locum proculdubio ex Gellio Nonius.

Exitum] Id est, finem ætatis meæ.

CAP. XVIII. *Artemisia*] Strabo lib. XIV. Hecatomni filiam fuisse dicit, sororem uxoremque Mausoli, qui inter fratres major natu in imperio successit, et sine prole decedens id uxori reliquit: illa præ desiderio mariti tabe mortua fuit. Alia itaque est Artemisia Cariæ regina, cujus mentionem facit Herodotus lib. VII. in expeditione Xerxis Persarum regis, quæ post mariti obitum, filiique pupilli imperium administrans, nulla adacta necessitate, sed generoso spiritu in militiam concessit, et quinque instructas naves in hanc expeditionem contulit. Hæc enim nostra Alexandri tempore vixit, ut ex Strabone liquet.

Ut M. Tullius] Lib. III. Tuscul. Qu. cap. 31. etiam Pausanias lib. VIII. Halicarnassi regem appellat, item Vitruvius lib. II. c. 8.

Satrapèn Græci vocant] Græcis literis σατράπην Cod. Torn. legit, revera autem Persæ ita vocarunt, a quibus Græci hoc vocabulum accepere, ut ex Herodoto, Isocrate in Panegyrico, Hesychio, et aliis liquet. Quod autem Mausolum non Cariæ regem, sed Satrapen fuisse quidam memoriæ tradiderunt, forsan inde natum videtur, quod Pyxodarus frater Mausoli, cum ad regnum pervenisset, res Persicas amplectens, Satrapam accersivit ad societatem regni, qui mortuo Pyxodaro regionem illam possedit, et Adam filiam Pyxodari in uxorem duxerat, atque Halicarnassi, ubi regia sedes erat, obsidionem, cum Alexander eam cingeret, ad tempus aliquod sustinuit. Vide Strabonem lib. XIV.

Ebibitque] Hæc Theopompus refert. Suidas illam phthisi obiisse scribit: idem testatur Strabo lib. XIV. Val. Max. lib. IV. cap. 6. de hoc insolenti amore ita scribit: 'Quid de illo inclyto tumulo loquare, cum ipsa Mausoli vivum ac spirans sepulchrum fieri concupierit, eorum testimonio, qui illam extincti ossa potione aspersa bibisse tradunt?'

Sepulchrum illud memoratissimum] De Mausoleo ejusque artificibus ita loquitur Plinius lib. XXXVI. cap. 5. 'Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin, et Timotheum, et Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam simul cælavere Mausoleum. Sepulchrum hoc est ab uxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centesimæ anno secundo. Opus id ut esset inter septem miracula II. maxime artifices fecere: patet ab austro et septentrione sexagenos ternos pedes, brevius a frontibus, toto circuitu pedes quadringentos XI. attollitur in altitudinem XXV. cubitis: cingitur columnis XXXVI. Ab oriente cælavit Scopas, a septentrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occasu Leochares. Priusque quam peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extruxerat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto jam, id gloriæ ipsorum artisque monimentum judicantes: hodieque certant manus. Accessit et quintus artifex. Namque super pteron pyramis altitudine inferiorem æquavit, XXIV. gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis.' Vide quoque Pausaniam lib. VIII. Vitruvium lib. II. cap. 8. et interpretes ad illum versum Martialis, 'Aëre nec vacuo pendentia Mausolea.'

Inter septem omnium terrarum spec-

tacula] Vide Leonem Allatium in Notis ad Philonis Byzantii lib. de VII. orbis spectaculis.

§ 2 *Dis Manibus*] Vett. Editt. legunt *Diis M. Sacris*. Manusc. *Dis manibus sacris:* forsan D. M. S. Isidorus lib. VIII. cap. ult. 'Manes dicunt Deos mortuorum, quorum potestatem inter Lunam et terram asserunt.' Sed proprie sic vocantur 'animæ defunctorum.' Vide tamen Festum, Servium ad III. Æneid. et Apuleium lib. de Deo Socratis.

'Αγῶνα] Id est, 'certamen,' quod additur in quibusdam Editt. sed interpretis verba sunt.

Præstabili] Mavult ita loqui Gellius, quam *præstanti*.

Theopompus] Qui tempore Philippi et Alexandri Magni vixit. Varias exemplo Isocratis præceptoris sui scripsit orationes, inter quas ἐπιτάφιον ἐπὶ Μαυσωλῷ commemorat Anonymus descriptione Olympiadum ad Olymp. CIII. annum I. Fuit idem insignis historicus. Vide Vossium de Histor. Græc. lib. I. c. 7.

Theodectes] Cui cognomen 'Phaselites,' qui Platonem, Isocratem, et Aristotelem audivit, et funebrem quoque orationem in laudem Mausoli habuit, et postmodum ab arte oratoria ad scribendas tragœdias se accinxit.

Naucrites] Suidas Naucratem Erythræum et in Isocrate idem Erythræum Naucratitem appellat, quo innuere videtur eum ex Naucrati Urbe Ægypti juxta Strabonem oriundum fuisse. Idem commentarium in Homerum scripsit, ut testantur Stephanus de Urbibus, et Eustathius.

Isocratem ipsum] Scribit hoc Suidas non de Isocrate Atheniensi, sed Apolloniate, qui erat Ampolæ philosophi filius, et majoris Isocratis discipulus, Platonis quoque assiduus auditor, qui Orationes quoque nonnullas edidit.

Theopompum] Theodectem victorem fuisse refert Suidas, quosdam tamen victoriam Theopompo tribuere.

Theodecti tragœdia] Tragœdias juxta Suidam quinquaginta scripsit. Meminit ejus quoque Aristoteles in Ethicis, et Eustathius. Quintilianus eum ita memoria excelluisse scribit, ut semel auditos versus et quidem multos protinus reddere solitus esset. Videndus et Plutarchus in Alexandro.

Higinus in exemplis] Vide quæ de illo diximus lib. I. c. 14.

CAP. XIX. *Incessebat*] 'Incessere' proprie est 'invadere,' quod ab 'incedo' derivatum.

Taurus Philosophus] Hujus mentio in Chronico Eusebii. Vide Gellium nostrum lib. VI. cap. 10. et 14.

Inhoneste et improbe] Taurus ipse Philosophiam professus hic non studium philosophiæ, quæ res sanctissima est, reprehendit, sed vitium juventutis desultoriæ, quæ vel fastidio vel opinatæ sapientiæ præsumptione, quæ Platoni δοκησισοφία dicitur, ad alia festinat.

Deprecabatur] Id est, excusabat, expurgabat, aut ne vera turpitudo existimaretur, verbis contendebat. Gellius alibi dixit 'deprecari' etiam significare 'depellere:' et Quint. lib. III. 'deprecationem esse' dixit 'depulsionem.'

Quasi quædam cantilena] Numerus Rhetoricus.

Σὺ δὲ μὴ λέγε] Id est, 'Tu igitur ne dicas hoc, sæpe esse factum, sed illud decuisse ita fieri. Neque enim si quid aliter aliquando, quam leges jubent, factum est, idque tu imitatus es, propterea jure absolveris. Ut enim si quis illorum olim damnatus esset, tu ista non scripsisses,' (loquitur Demosthenes de decreto sine auctoritate Senatus promulgata) 'ita si tu nunc pœnas dederis, alius non scribet.' Extant hæc verba initio

orationis adversus Androtionem.

Cap. xx. *Ateius Capito*] De quo alibi dictum, inprimis lib. iv. c. 10.

Aut plebis] Hoc proprie erat plebiscitum. Tribunitiis autem rogationibus initio pars tantum civium, non populus adstringebatur. Primi L. Valerius et M. Horatius Consules legem centuriatis comitiis tulerunt, ut quod tributim plebs jussisset, populum teneret. Id factum anno ab U. C. 304. secessione secunda in Aventinum. Idem confirmatum anno 367. a Q. Hortensio dictatore. Hinc 'plebiscita lege Hortensia lata non minus valere quam leges cœperunt,' ut Justinianus loquitur.

Rogante magistratu] In proprie dictis legibus rogabant populum centuriatis aut curiatis comitiis magistratus illi penes quos erant majora Reip. auspicia, ut puta Consul, Dictator, Prætor. Si populus approbasset, lex ferebatur. Plebiscita tributis comitiis ferebantur, Tribuno plebem rogante.

Abdomina thynni] Vulgo *thynnia*. Nonius quoque in verbo 'privum' hos versus ita citat, *Ad cœnam adducam, et primum his abdomina thynni Advenientibu' priva dabo*. Thynnariæ piscationis meminit quoque Ulpianus JC. in l. xiii. ff. Commun. Præd. Ex thynnis autem salsamenta fiebant, inter quæ celebriora *ὡραῖα* Græcis, et *μελάνδρυα* et *κύβια* dicebantur. Primam speciem salsamenti Plautus quoque 'Horæum' appellat in Captivis actu iv. sc. 2. quod ex thynnis nondum adultis, qui et pelamydes dicuntur, tempore verno fiebat. Hesychius: *ὡραῖον ὁ τάριχος, κατὰ τὸ ἔαρ συντιθέμενος*, id est, 'salsamentum, quod circa ver conficitur.' Vide Apicium lib. x. c. 5. De Melandryis ita scribit Plinius libro nono cap. 15. 'Thynni membratim cæsi, cervice et abdomine commendantur atque clidio, recenti duntaxat, et tum quoque gravi ructu; cætera parte plenis pulpamentis sale adservantur. Melandrua vocantur, cæsis quernis assulis similes.' Oribasius quoque ita dicta melandrya scribit, quod similitudinem cum nigricantibus quercus radicibus haberent. 'Elacatena' quoque Festo dicuntur, nisi locus corruptus sit. *Κύβια* erant salsamenta in quadrum, sive tesseræ modum secta. Plinius lib. xxxii. cap. 11. ipsum piscem cum salsamento confundit; etiam Festus 'cybium' piscem appellat; 'caudam' et 'frusta cybii' dixit Martialis lib. xi. Ep. 28. et 32. Vide quoque supra lib. vii. cap. 16.

Cephalæaque carne] Ita Ms. Vett. Editt. *cephalæamque carnem*. Unde Turnebus legebat *carnem et cephaleam*. Alibi *Atarnæ* legit a Mysiæ oppido, atque ita in Ms. Gellio se invenisse testatur lib. xxi. Adv. c. 21. Ita et Ennius in Phagesiis apud Apuleium dixit, 'calvaria pinguia Atarnæ.' Colvius in Notis ad Apuleium ibi legit, *Atarne*, ut cete, piscis genus. Cod. Tornes. legit *Acarne*. Apud Plinium certe lib. xxxii. c. 10. *Acarne* inter pisces marinos numeratur, pro *Atarne*, vel *atarna*. Glossæ veteres *'Ατάρνα ἰχθύος γένος. 'Ακάρναξ* quoque *λάβραξ* Hesychio. Salmasius utique ad Solinum etiam apud Apuleium legit, 'calvaria, pinguis acarne.' Sin autem *cephalæaque carne* legamus, per *cephalæa* intelligit salsamenta, quæ ex carne (piscibus enim etiam caro tribuitur) cephali piscis conficiebantur. Cephali autem ex genere mugilum sunt, quorum species enumerat Athenæus lib. vii. et ex eo docte proponit Julius Cæsar Scaliger in comm. ad Aristot. de Hist. Anim. lib. ii. cap. 16. Per *cephalæa* Turnebus intelligit salsamenta ex thynni capite. *Atarnæ* autem erant cetariæ. Vel intellige per *cephalæaque Acarnæ*, salsamenta ex capite piscis *acarne*, vel *Acarnæ*.

§ 2 *Patriciæ non insunt*] Justinianus

inquit: 'Plebis autem appellatione sine patriciis et senatoribus cæteri cives significantur.' Sed hoc referendum videtur ad illa tempora, cum patriciis solis honores et dignitates paterent. Ex quo autem tempore plebi aditus ad magistratus, etiam Senatum esse cœpit, senatores plebeiis opponi desierunt. Patricii genere semper a plebeiis distincti fuere, quanquam ordine tenus plebeii quoque aliquando in Senatu erant. Nobiles ab Asconio Pediano etiam inter plebeios recensentur, quorum tamen parentes curuli aliquo magistratu functi erant.

§ 3 *Rogationes*] Rogabatur Populus hoc modo, VELITIS, JUBEATIS, QUIRITES. Festus: 'ROGAT, i. e. consulit Populum, vel petit ab eo, ut id sciscat, quod ferat, unde nos quoque in consuetudine habemus pro petere, et orare.' Si legem probaret Populus, formula tali utebatur, UTI ROGAS IUBEO, si improbarent, ANTIQUO. Vide Brissonium de Formulis lib. II. p. 129. et seqq.

CAP. XXI. *Usitati sunt*] Crebro usi. Ita et alibi loquitur Auctor noster.

Abstinuisse eo] Ita tamen Cicero loquitur in Oratore, Epistola ad Octavium, et pro Roscio Comœdo. Cæsar quoque de Bello Gallico, Quintilianus, aliique probati auctores crebro usi.

L. Ælius Stilo] Ita Ms. Bituricens. teste Cujacio Observat. lib. III. cap. 36. vulgo *Ælius illo*. De hoc vide supra lib. II. cap. 21. lib. III. cap. 3. et lib. V. c. 21. Fuit hic magister Varronis. Non intelligitur hic Ælius Gallus, qui libros de Verborum significatione scripsit, quanquam in quibusdam editionibus loco citato ex Varrone Ælii Galli nomen occurrat, ut mox videbimus.

Ælius] In optimæ notæ Varronianis editionibus, etiam Scaligeriana legitur, *Ælius Gallus*. Carrio putat depravatum esse Varronis locum, atque ex eo Agellium nostrum, inprimis quia Buslidianus Codex ita habet, et Bituricensis Cujacii *Ælius Tilo* pro *Stilo*, et vocem illam *Gallus* a glossemate primum in Varronis, deinde in Gellii libros invasisse, ideoque esse ejiciendam. Quinetiam doctissimum Turnebum fugit ratio, qui Ælium Gallum Varronis esse magistrum existimarit, cum id in Stilonem magis convenire Carrio ostenderit. In Vett. quoque editionibus nulla *Galli* mentio, sed *Lælius* pro *L. Ælius* simpliciter vocatur. Cæterum si quis obnixe *Ælium Gallum* retinere velit, præcipue quia in vetustis Varronis editionibus ita legitur, etiam in vetustissima Veneta, anni 1496. notandum Ælii Galli mentionem quoque fieri apud Festum in 'postliminium,' idemque hunc in verbo 'tribunitia' lib. XII. de Verb. signif. citat, et Gellius noster l. XVI. c. 5. ejusdem meminit, quamvis ibi corrupte *Cæcilius Gallus* legatur. Citatur quoque in codice Florentino l. LVII. D. de Verb. sign. hoc modo, 'Ælius Gallus l. I. de Verbor. quæ ad jus pertinent signif.' Eodem referri possunt l. X. ff. de Usur. et l. LXXVII. de V. S. Non est hic idem, ut arbitror, cum Ælio Gallo, cujus expeditionem in Arabiam descripsit Strabo lib. XVI. quem putat Casaubonus Poëtam fuisse Virgilio familiarem. Verum ea de re hic disputandi locus non est. Vide tamen Servium ad Eclogam ultimam Virgilii. Cæterum, uti dixi, potius hic locus de L. Ælio Stilone intelligendus, sicuti ex Bituricensi codice liquet, ubi *Tilo* pro *Stilo* legitur. De quo insignis locus Ciceronis in Bruto: 'Fuit is vir omnino egregius, et eques Romanus cum primis honestus, idemque eruditissimus et Græcis literis et Latinis, antiquitatisque nostræ et in inventis rebus et actis, scriptorumque veterum literate peritus, quam scientiam Varro noster ac-

ceptam ab illo, auctamque per sese, vir ingenio præstans, omnique doctrina pluribus et illustrioribus literis explicavit.'

CAP. XXII. *Mentiamur*] Lucianus quoque illos insectatur in Nigrino.

§ 2 *Libro*] Ita dialogum appellat.

Φιλοσοφία γάρ τοί ἐστιν, &c.] Id est, 'Nam philosophia quidem, o Socrates, gratiosa res est, et venusta, si quis illam moderate in adolescentia attingat. Sin autem supra modum tempus in ea contriverit, hominum est corruptela. Quamvis enim bono a natura ingenio sit præditus, tamen si diutius per ætatem jam provectam philosophetur, necessario omnium rerum imperitus evadet: quarum omnino clarum, bonum, excellentem virum habere peritiam oportet. Nam et legum civilium et verborum, quibus in consuetudine cœtuque hominum tam publice quam privatim uti decet, voluptatum præterea cupiditatumque humanarum, et, ut breviter comprehendam, morum prorsus fiunt ignari. Quocirca quoties ad aliquam rem gerendam vel publicam vel privatam se conferant, habentur ridiculi, quemadmodum et civiles viri, si in vestras exercitationes disputationesque descendant. Evenit enim illud Euripidis, 'Qua in re clarus quisque est, ad eam properat, Et diei partem illi plurimam impartit, Ut ipse seipsum superet præstantia.' Ubi vero inferior sit, inde fugit illudque vituperat: aliud vero laudat, quadam sui ipsius benevolentia existimans seipsum ita laudare. Verum præstare arbitror amborum participem fieri, philosophiæ quidem quatenus disciplinæ gratia deceat. Nec turpe quidem est adolescenti philosophari. Sed cum grandior natu philosophiæ adhuc incumbit, res est, Socrates, valde ridicula. Equidem similiter affectus sum erga illos, qui philosophiæ dant operam, atque illos qui balbutiunt ac ludunt. Quoties enim aspicio puellum, cui decorum adhuc est loqui ita balbutientem ludentemque, delector: festivumque et liberale mihi videtur, puerilemque decere ætatem. Quoties vero puerum audio verba expeditius exprimentem, molestum quiddam mihi oboritur, auresque offendit meas: atque servile quippiam præ se ferre videtur. Cæterum quum virum quis audit balbutientem, vel videt ludentem, ridiculum id quidem, a viroque alienum, ac dignum plagis apparet. Idem igitur erga philosophantes mihi evenit. In adolescente enim philosophiam dum cerno, valde delector, decensque judico, atque ingenuum esse hominem hunc existimo, eum vero, qui non philosophetur, illiberalem, nec unquam præclarum aliquid ac generosum de se præstiturum. Sed quando grandiorem natu philosophantem animadverto, nequedum studia ejusmodi deserentem, verberibus jam hunc virum, Socrates, indigere censeo. Quippe quod, quemadmodum modo dicebam, huic accidat homini, ut etiamsi generosa natura præditus sit, tamen iners atque ignavus evadat, fugiat mediam civitatem, forensesque consuetudines, in quibus Poëta inquit viros fieri præstantissimos, abscondatque sese cum tribus vel quatuor pueris, et in angulis susurrando vitam ducat, nihil unquam liberale aut magnificum prolaturus. Erga te autem, Socrates, bene atque amice affectus sum. Itaque idem mihi erga te, quod et Zetho erga Amphionem apud Euripidem, cujus modo mentionem feci, accidisse arbitror. Talia enim nunc mihi quædam adversus te dicere venit in mentem, qualia adversus fratrem ille dicit. Profecto ea, Socrates, negligis, quæ curæ esse tibi conveniebat, atque adeo generosæ mentis præstantia specie quadam puerili conformas, utpote qui nec in judiciis consultationibusque, si usus poscat, verba recte facere, neque

conveniens quicquam probabileque eligere, nec aliis prompte consulere possis. Quare, amice Socrates, ne mihi succenseas. Benevolentia enim erga te mea ad hæc proferenda nunc me adducit. Nonne turpe ducis sic comparatum te esse, quemadmodum arbitror et te et alios omnes, qui philosophiam diutius persequuntur? Nempe si te nunc quis, aut alium e cœtu vestro quempiam comprehendat, inque carcerem trahat, atque te, injuriam quamvis nullam inferas, inferre tamen accuset; certe quid ageres, non haberes, sed vacillares oscitaresque defensionis tuæ prorsus ignarus. Proinde adductus in judicium vel ab ignavo abjectoque accusatore, ultimo supplicio, modo illi placeret, afficerere. Jam vero quomodo id ad sapientiam spectat, Socrates, si quæ ars ingenuæ mentis nacta virum, reddit deteriorem, adeo ut nec ipse sibi opem ferre valeat, nec ex gravissimis periculis se aut alium quemquam servare, sed inimicorum rapinis exponat cunctas facultates, ipse inscite sine ullo honore in urbe victitet? Jam vero ejusmodi virum, etsi dictu sit agrestius, licet super genam impune pulsare. Quamobrem, bone vir, me audi, ac jam in vanis versari argutiis desine: decora rerum gerendarum exerce officia, atque ea, ex quibus sapere videaris: ista vero arguta, sive deliramenta appellari oportet, sive nugas, 'Unde vacuæ habitandæ tibi domus sunt,' aliis relinque. Denique imitare non eos, qui hæc exigua captant, sed eos, quibus victus et gloria, et alia bona adsunt complurima.'

CAP. XXIII. *Abstemias egisse*] Dionysius lib. II. Antiq. cap. 26. refert Romuli lege mulierum gravissimum crimen habitum, non tantum si pudicitiam maculassent, verum etiam si vinum bibissent, quod crederet temulentia mulieres ad nefarias accendi libidines. De hujusmodi autem criminibus mariti cum cognatis cognoscebant, et pœnam infligebant suo arbitrio. Vide et Valer. Max. lib. II. cap. 1. Idem Valerius lib. VI. cap. 3. scribit Egnatium Metellum uxorem, quod vinum bibisset, fustim interemisse. 'Idque factum,' inquit, 'non accusatore tantum, sed etiam reprehensore caruit; unoquoque existimante, optimo illam exemplo violatæ sobrietatis pœnas pependisse.' Factum hoc Egnatio Mecennio adscribit Plinius lib. XIV. cap. 13. Quod propter disciplinam verecundiæ carerent temeto omnes mulieres, scribit quoque Cicero lib. IV. de Rep. Varro lib. I. de vita Populi Rom. citante Nonio. Vide quoque Plinium lib. XIV. cap. 13. Athenæum lib. X. Plutarchum Qu. Rom. 6. Arnobium lib. II. Tertullianum in Apolog. cap. 6. Apud Athenæum Polybius lib. VI. scribit non potuisse fallere mulieres, quæ vinum bibissent, tum propter osculandi morem, tum quod cellæ vinariæ iis non committerentur.

Quod temetum prisca lingua appellatur] Glossæ Cyrilli, *οἶνον παλαιὸν* interpretantur. Etiam Hebræi vinum grave חמר appellant. Vox TEMETI in antiqua lege Romuli occurrebat.

Ut cognatis] Dicit Athenæus ad consobrinos usque hoc in usu fuisse. Affinibus quoque et propinquis idem jus scribit fuisse Arnobius lib. II. et Tertull. Apol. cap. 6.

Cognatis] Vel ipsi propinqui mulieri osculum impertiebant.

Loream] Vett. Editt. scribunt *lauream.* Varro *loram*, qui de illa ita loquitur lib. I. de R. R. c. 54. 'Quæ calcatæ uvæ erant, earum scapi cum folliculis subjiciendi sub prelum, ut si quid reliqui habeant musti, exprimatur in eundum lacum. Cum desiit sub prelo fluere, quidam circumcidunt extrema, et rursus premunt, et rursus eum expressum circumsititium appellant, ac seorsum, quod expressum est, servant, quod resipit

ferrum. Expressi acinorum folliculi in dolia conjiciuntur, eoque aqua additur. Ea vocatur lora, quod lota acina, ac pro vino operariis datur hyeme.' Vide et Columellam lib. xii. c. 40. et Plinium lib. xiv. c. 10.

Passam] Vett. Editt. *passum*. Varro lib. i. de Vita Pop. Rom. apud Nonium: 'Passum nominabant, si in vindemia uvam diutius coctam legerent, eamque passi essent in Sole aduri.' Nonius: 'Passum dicitur genus liquoris, quod ex uva passa cogitur.' Meminit quoque JC. 'passi' l. ix. D. De Tritico, vino vel oleo legato: et l. ult. § 1. eod. Quomodo fieret, docet Athenæus: *τοῦτο μὲν ποιεῖται ἐκ τῆς ἀσταφίδος, καὶ ἔστι παραπλήσιος πινόμενος τῷ Αἰγοσθενεῖ τῷ γλυκεῖ καὶ τῷ Κρητικῷ*, id est, 'quod ex uva passa fit, gustu simile vino dulci Ægosthenensi,' (Ægosthenam Megaridis oppidum esse scribit Xenophon, Pausanias, et Stephanus de urbibus,) 'et Cretico.' Quod innuit quoque Juvenalis Sat. xiv. 'Qui gaudet pingue antiquæ de litore Cretæ Passum et municipes Jovis advexisse lagenas.' De Passi confectione vide quoque Columellam lib. xii. c. 39.

Murinam] Μυρίνην οἶνον dicebant Græci unguento temperatum, vel cui superfundebant unguentum, *τῷ μύρῳ κεκραμένον*. Quin et *μυῤῥίνης* scribebant, geminatione solenni caninæ literæ. *Salmas.* Videndus quoque Adrianus Junius lib. v. Animadv. cap. 19. Errat itaque Plinius, qui Murrinum interpretatur murra conditum. Sed sic vinum esset amarum. Potio autem hæc dulcis, ideoque nectar Græcis dicitur, teste Festo, qui murratum tamen vinum cum myrrino confudit. Scaliger in Theophrastum de causis plantarum lib. vi. c. 9. ex myrti baccis confectum voluit. Sed Hesychius et Pollux *οἶνον μύρῳ κεκραμένον* fuisse docent. ultimo Festus præter alia dicit: 'Quidam id dici putant ex genere uvæ, murrinæ nomine.'

Et quæ id genus sapiant] Vett. editt. pro *sapiant* legunt *epotant*. Alii, *optant*: forsan legendum, *sapam et quæ id genus potu dulcia*. Ms. *sapiam*. Sapa autem sumitur pro musto ad mediam partem decocto, ut Nonius scribit, vel ad tertiam partem, ut Plinius testatur lib. xxiii. cap. 2.

Potu dulcia] Quæ non tam facile inebriant. Vide Aristot. Sect. 3. Probl. Qu. 12. 13. et 27.

Existimatas] Referendum ad sequentia, 'quam si probrum et adulterium admisissent.'

Si vinum in se] Ita Vett. Editt. concinnius, quam si vulgatam lectionem sequamur, *vinum bibissent*. 'Admittere in se vinum,' et 'admittere adulterium,' lepida, ut Lipsius loquitur, vocis alternatio est.

§ 2 *Vir, &c. judex pro censore est*] Sententia plana ut sit, ita intellige: virum, quamdiu cum uxore est, quodvis imperium et jus habere in uxorem, et cum in virorum mores aut censor, aut judex inquirat, mulieribus contra solum maritum et judicem esse et censorem. Ita *Lipsius lib. i. Var. Lect. c. 13.*

Sine judicio impune necares] Ex lege Romuli maritus uxorem in adulterio deprehensam occidere impune potuit. Secundum jus civile Justinianæum marito adulterum non adulteram occidere licet, et quidem cum distinctione legis. Verba ita se habent in l. xxiv. ff. Ad L. Jul. de Adult. 'Marito quoque adulterum uxoris suæ occidere permittitur, sed non quemlibet, ut patri. Nam hac lege cavetur, ut liceat viro deprehensum domi suæ, non etiam soceri, in adulterio uxoris occidere eum, qui leno fuerit, quive artem ludicram ante fecerit, in scenam saltandi cantandique causa prodierit, judiciove publico damnatus, neque in integrum restitutus erit, quive libertus ejus mariti uxorisve patris, matris, filii,

filiæ, utrius eorum fuerit.' Uxorem autem statim dimittere jubetur § 1. d. l. XXIV. Patri autem jus est occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet l. XX. ff. eod.

CAP. XXIV. *Die quarto*] Hæc omnia nonnihil mutato ordine exscripsit Macrobius lib. I. Sat. c. 4.

Εἰς τετάρτην καὶ εἰς πέμπτην] Id est, 'in quartum vel quinctum diem.'

Pro adverbio] Ita quoque Macrobius. Nisi quis velit ablativum esse, atque Antiquos in quibusdam E vel I pro O posuisse.

Copulate dictum est] Macrobius habet, *copulative*. Et simul innuit ita legi, *diequinte*, et *diequinti*, quod ex sequentibus ejusdem verbis liquet: 'Indicium est quod syllaba secunda corripitur, quæ natura producitur, cum solum dicitur die.'

Divus etiam Augustus] De quo ita Suetonius in ejus vita c. 86. 'Genus eloquendi secutus est elegans et temperatum: vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, et reconditorum verborum, ut ipse dicit fœtoribus. Præcipuamque curam duxit, sensum animi quam apertissime exprimere.' Tacitus: 'Augusti prompta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit.' Gellius noster lib. XV. c. 7. elegantiam orationis neque morosam neque anxiam, sed simplicem facilemque laudat.

Patris] Julii Cæsaris, qui per testamentum illum adoptavit. Vide Velleium lib. II. c. 59.

§ 2 *Ferias concipere solet, quæ appellantur compitalia*] Hæc sacra fiebant Laribus publice in compitis, privatim in foco. Cato de R. R. 'rem divinam nisi compitalibus in compito, aut in foco, ne faciat.' Erant hæ feriæ inter conceptivas, 'quæ quotannis a magistratibus vel sacerdotibus concipiebantur in dies certos vel incertos,' ut scribit Macrob. l. I. Sat. c. 16. Varro lib. V. de L. L. 'Compitalia dies adtributus laribus, ut alibi: ideo ubi viæ competunt tum in compitis sacrificatur; quotannis hic dies concipitur.' Ausonius, 'Et nunquam certis redeuntia festa diebus.' Videtur tamen Dionys. lib. IV. Antiquit. stativa ponere, quandoquidem Saturnalibus, quæ per aliquot dies ad XVI. Kal. Januarias celebrabantur, scribit compitalia successisse. Sed audiamus horum sacrorum originem ex ipso Dionysio: 'Servius Tullius per omnia compita jussit a vicinia Laribus propitiis sacella exstrui, et lege statuit, ut quotannis sacrificia illis fierent, singulis familiis liba conferentibus. Quem diem festum Romani ad mea usque tempora constanter celebrabant, paucis post Saturnalia diebus cum primis venerandum et magnificum, a compitis Compitalia eum vocantes. Illi enim στενωποὺς compita appellant, et servant antiquum ritum in sacris, quia sacrificia et rem divinam Laribus per servos faciunt, omni servitutis indicio per hæc tempora adempto.' Compitalia igitur erant Laribus sacra, quos vulgus itinerum Deos esse arbitrabatur, ut loquitur Arnobius lib. III. atque varias refert de Laribus opiniones. Namque uti viarum ita tectorum domuumque custodes erant, nonnunquam et pro geniis vel animabus mortuorum usurpantur. Etiam Præstites vocabantur, qui curam hominum, locorum, urbium curam habebant. Itaque singulis hominibus genii attribuebantur. Martianus Capella: 'Specialis singulis mortalibus genius admovetur, quem et præstitem, quod præsit gerundis omnibus, vocaverunt.' Hinc et CÆSARUM GENIIS aræ consecratæ. Generales vocabantur, qui regna, urbes, populos curant. Sed ad rem. Compitalia itaque Laribus sacra, atque in quovis compito, vel larario duo aderant Deorum signa. Vide Ovidium lib. V. Fastor. vs. 34. et seqq.

NEFAS] Aliquid hic subintelligitur,

alio die præter constitutum compitalia habere, forsan vel opus facere, aut simile quid.

§ 3 *Versus Pomponiani*] L. Pomponii meminit quoque Velleius Paterculus l. II. cap. 9. dicitque illum 'novitate inventi a se operis commendabilem' fuisse. Intelligit autem Atellanarum scriptorem, de quo Eusebius: 'L. Pomponius Bononiensis Attellanarum scriptor clarus habetur.'

Ex Atellana] Quod levissimum et mordax fabularum genus ab Atellis Campaniæ opido nomen accipit. Vide Livium lib. VII. et Tacitum lib. III. Annal.

Dies hic sextus] Forsan hic legendum *dies hic tertius*, et pro *egi*, *edi*. Ita dies quartus congruit: vel ita interpretari quis potest, 'die abhinc quarto moriar fame.' Notandum autem in hoc versu 'dies' et 'die' κατὰ συνίζησιν efferendum, cum sit trochaicus.

Cœlianum illud] In Codice vetere Macrobii male positum erat, *Cæcillianum*. Cœlius Antipater historicus intelligitur. Laudat eum Cicero lib. I. de Oratore. Sed de eo alibi dictum est.

§ 4 *Præfiscini*] Vulgo, *pristini*, et *pristine*, verum ex Macrobio legendum *præfiscini* et *præfiscine*. Præfiscini aliquid fieri dicitur, cum dicto aut facto fascino occurrebatur.

§ 5 *Cn. Matius*] Vide supra l. VI. c. 6. et lib. IX. c. 14.

Urceum] Græcis ὄρχη teste Polluce lib. VI. c. 2.

CAP. XXV. *Pilum*] 'Quod ferro triangulo, unciarum novem, hastili pedum quinque et semis, et scutatos pedites, et loricatos equites sæpe transverberabat.' Veget. de R. M. l. II. c. 15. Vide Lips. de Mil. Rom. lib. III.

Phalarica] De qua ita Livius lib. XXI. 'Falarica erat missile telum, hastili oblongo, et cætera tereti, præterquam ad extremum, unde ferrum extabat: id sicut in pilo quadratum stuppa circumligabant, linebantque pice. Ferrum autem tres in longum pedes habebat, ut cum armis transfigere corpus posset.' Ex turribus locisque editis, quas prisci falas appellabant, unde nomen, ardentes hæ hastæ mitti solebant, imo ex balista aliquando summo impetu jaciebantur. Hinc Lucanus, 'Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis Obruat.' Uti igitur alia manu mittebatur, alia ex tormentis, quæ muralis Servio dicitur, ita hic posterior intelligi videtur. Vide Servium ad lib. IX. Æneid. vs. 705. Festum, Nonium, Isidorum, Stewechium ad Vegetium l. IV. cap. 18. et Lipsium lib. V. Poliorc. c. 5.

Semiphalarica] Talis ab Isidoro cubitalis describitur, quam manu jaculabantur.

Soliferrea] Ita tela quædam dicta, quod ex solo ferro essent. Festus ex Verrio: 'Sollum Osce totum et solidum significat. Unde tela quædam solliferrea vocantur, tota ferrea.' Sollum autem unico quoque *l* scribebant; unde etiam Solitaurilia dicta.

Gesa] Grandiora et longe ferientia hæc tela fuisse ex Festo, Diodoro, Suida probari potest. Hispanica hæc jacula Athenæus, plerique Gallica fuisse affirmant.

Lancea] 'Est hasta' juxta Isidorum, 'quæ in medio habet amentum.'

Spari] Festus: 'Spara parvissimi generis jacula, ab eo quod spargantur dicta.' Gallicum fuisse telum videtur, et quidem rusticum. Belgis utique *sparre* adhuc sudem denotat.

Rumices, trifaces] Ita emendat Lipsius. vulgo erat *rumegestri*, *faces*, vel *falces*. Dividi debent voces quæ turpiter cohæserant. 'Rumex,' teste Festo, 'erat genus teli, simile spari Gallici.' Idem, 'Trifax telum longitudine trium cubitorum, quod catapulta mittitur.' Turnebus legit *runæ*,

cestri. 'Runa' enim species teli apud Festum, 'cestrus' etiam telum, Hesychio κεστρὸς dicitur. Meminit quoque Livius lib. XII. Turnebus verutum exponit. Legi quoque posset *rumices, cestri*, ut duæ syllabæ *ces* in unum coaluerint librariorum vitio.

Tragulæ] Sunt tela, quæ vel manu vel etiam tormentis mittebantur, ac plerumque ita atrociter sauciabant, ut corpus simul scutumque transverberarent. Qui e tormentis ejaculabantur, tragularii dicti Vegetio l. II. c. 15. Tragula autem ubi corpori infixa, quomodo extrahi deberet, dubium erat: ac plerumque non tam retrahenda erat metu magni doloris et profusionis sanguinis, quam hinc vel illinc decidenda, ut e vulnere sic cum minore noxa recipi posset. Ita Turneb. lib. Adv. VII. cap. 12. Hamatum hoc telum fuisse suspicatur Lipsius Poliorc. lib. IV. c. 4.

Frameæ] Telum hoc erat Gallicum vel Germanicum. Tacitus de Morib. Germ. 'Hastas, vel ipsorum vocabulo frameas, gerunt angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent.' Frameam tamen Isidorus gladium ex utraque parte acutum fuisse dicit. Reliquiæ nominis manent in Germanica et Belgica lingua, quando instrumentum acutum, etsi in alium usum, *priem* appellamus.

Mesanculæ] Legendum *mesancula*, μεσάγκυλον Græcis amentatum jaculum. Corrupte apud Festum legitur, *mesanculum*, ut Turnebus docuit.

Cateiæ] Servius ad hunc versum Virgilii lib. VII. Æneid. vs. 741. 'Teutonico ritu soliti torquere cateias.' Cateiæ tela Gallica sunt, unde et Teutonicum ritum dixit.' (Gallos itaque cum Teutonis confundit.) 'Cateiam quidam asserunt teli genus esse tale quale aclides sunt, ex materia quam maxime lenta, cubiti longitudine, tota fere clavis ferreis illigata, quam in hostem jaculantes, lineis quibus eam adnexuerant, reciprocam faciebant. Cateiæ autem lingua Theotisca hastæ dicuntur.' Vide quoque Isidorum lib. XVIII. c. 7. in voce 'clava.' Similia Græcis erant instrumenta, quæ vocantur Herodoto ῥόπαλα ξύλων τετυλωμένα σιδήρῳ, id est, 'clavæ ligneæ ferro munitæ.'

Rumpiæ] Dicitur quoque hoc telum ῥομφαία Græcis: quod Hesychio et pro gladio et pro hastili ponitur. Proprie erat hastilis genus, cujus ferrum ligno æquale erat. Valerius Flaccus lib. VI. Argon. 'Æquaque, nec ferro brevior nec romphea ligno.' Isidorus lib. XVIII. Orig. c. 6. 'gladium ex utraque parte acutum fuisse' dicit.

Scorpii] Scorpio modo pro tormento, modo pro telo sumitur. Vegetius de R. M. lib. IV. cap. 22. 'Scorpiones dicebant, quas nunc manubalistas vocant: ideo sic nuncupati, quod parvis subtilibusque spiculis inferant mortem.' Tertullianus in Scorpiaco lib. I. 'Bellicam machinam, et retractu tela vegetantem de scorpio nominant. Id spiculum et fistula est, patula tenuitate in vulnus, et virus, qua figit, effundit.' Veneno itaque spiculum tinctum fuisse innuit. Erant autem hæ machinæ, et pro ratione tela, majores minoresve, ut ex Cæsare et Hirtio de Bello Africano, Livio lib. XXVI. Polybio in obsidione Syracusarum, Vitruvio lib. I. c. 5. et lib. X. c. 1. liquet. Ita vero vocabantur, ut Heroni placuit, vel quod forma hujus machinæ scorpium referret, vel quod uti scorpii caudæ ictu, ita tela, quæ et scorpii vocantur, spiculis parvis mortem afferrent. A sparsione tamen telorum dici scorpio potuit: σκορπίζειν enim Græcis denotat 'spargere.' Ammianus Marcellinus lib. XXIII. scorpionem cum onagro confundit, quod longe aliam machinam fuisse constat, nisi pro temporum diversitate etiam

nomina mutata fuerint.

Sibyna] Ita recte emendat Turnebus. vulgo legebatur *sibones*. Hesychius, Σιβύνη, ὅπλον δόρατι παραπλήσιον. Festus: 'Sibynam appellant Illyrici telum venabuli simile.' Ennius, 'Illyrici restant sibynis telisque fodentes.'

Sicilices] Ita habetur in Badiana editione, sicuti Turnebus quoque emendat. Vulgo legebatur, *silices*. Erant autem hastæ spiculis latis præditæ. Festus hunc Ennii versum citat, 'Incedit veles vulgo sicilicibus latis.' Ad quem locum ita Scaliger: 'Glossarium, Sicila, σμίλα χαρτοτόμος, ἀρβήλιον. Sicilum ξυρὸν σκυτέως. Est vox magnæ Græciæ: eo nomine intelligebant, quicquid secandi vim habet. Inde Sicilia dicta, quia ab Italia absecta. Inde sicilire prata.' Utroque igitur modo legi potest, vel *sicilices*, vel *siciles*, ut quædam editiones habent.

Veruta] Festus: 'Veruta, pila dicuntur, quæ veluti verna habent præfixa.' Meminerunt Livius, Silius, Plinius, Ammianus, alii. Plauto quoque in Bacchide Act. IV. Scena 8. 'Veruina' dicitur. Habebat spiculum tenue et oblongum, quibus adversarios perforabant. Græcis σαυνία appellantur. Vide Lipsium lib. IV. Poliorcet. cap. 4.

Spatæ] Isidorus dicit esse gladium ab utraque parte acutum. Diodorus lib. v. de Gallis, 'pro gladiis spathas gerunt prælongas ex catenis ferreis aut æneis ad dextrum latus dependentes.' Josephus tamen lib. I. Excid. Romanam militiam Vespasiano imperante explicavit, et de duplici gladio ita loquitur: 'Pedites utrinque gladium gestant, longiorem quidem illum ad sinistrum latus: nam qui ad dextrum est, palmi fere duodecim digitorum mensum non excedit.' Vegetius lib. II. cap. 15. gladios majores 'spathas,' minores 'semispathas' appellat. Bullis quoque insignis erat baltheus. Sidonius Panegyr. ad Anthemium: 'bullis hostilibus asper Applicat a læva fulgentem balteus ensem.' Tales ostenduntur apud nos Comitum Hollandiæ icones: nam 'spatha' vox Gallica est et nostras. Vulgo ligo nobis *spade* dicitur, sed veteri Teutonica lingua etiam gladium prælongum denotat.

Clunaculæ] Aliter, *climaculæ*. Sed recte Turnebus *clunaculum* emendavit. Festus scribit ita 'cultrum sanguinarium dictum' (quo nimirum lanii et popæ ad jugulanda pecora assiduo utebantur) 'vel quia clunes hostiarum dividit, vel quia ad clunes dependet.' Pro *sanguinarium* legit Scaliger *saginarium*.

§ 2 *In tragœdia, &c.*] Varro sub finem lib. VI. eandem tragœdiam, sed *Esionam*, eundemque hunc locum citat, sed paucula desunt, quæ hic ex Gellio restitui possunt.

§ 3 *Gauli*] Festus: 'Gaulus genus navigii pene rotundum.' Hesychius: Γαῦλοι, τὰ ποιμενικὰ τοῦ γάλακτος ἀγγεῖα, καὶ τὰ Φοινικὰ πλοῖα. Idem Hesychius, Pollux, et Suidas inter vasa reponunt; Plautus in Rudente Act. v. Sc. 2. inter pocula. Varinus prædatorii navigii speciem esse dicit, quæ et liburnica vocatur. Dixi ex Hesychio Phœnicia navigia ita appellari. Hinc Callimachus poëta, Κυπρόθι Σιδόνιός με κατήγαγεν ἐνθάδε γαῦλος. Utique Hebræis גלה lecythus est, vel ut Judæi docent, erat vas amplum concavum et rotundum in formam lenticularem. Vide Zachar. IV. vs. 2. et 3. גלה sive *gole* etiam 'discedentem in aliam regionem,' 'vagum' denotat. Vide 2 Sam. XV. vs. 14. Hinc navis dici potuit, quæ maria sulcat, in alias regiones discedit, vel etiam quod per aquas vagetur. Etiam גל et Chaldæis, גלה aquarum scaturiginem denotat.

Corbitæ] Festus: 'Corbitæ dicuntur naves onerariæ grandes et tardæ, quod in malo earum summo pro signo

corbes solerent suspendere.' Hoc itaque illarum navium erat παράσημον, vulgo male *corrita* legitur facili mutatione literarum. Ita in Pandectis Florentinis *veneficium* pro *beneficio* legitur.

Caudiceæ] Intelligit caudicarias naves, quæ per Tiberim ex antiqua consuetudine commeatus subvehebant, dictæ a plurium tabularum contextu, quæ caudices vel codices appellabantur. Vide Senecam de Brev. vitæ c. 23. Festum et Nonium.

Longæ] Ante longarum navium usum rotundis utebantur. Ideoque et pluribus nomina a rotundis vasis imposita, quales erant γαῦλοι, κάνθαροι, κύμβαι, κελέβαι, et alia id genus. Prima navis longa, ut plerique volunt, ab Jasone inventa. Vide Plinium lib. VII. c. 56. et Herodotum lib. I. hæc erat πεντηκόντορος, quinquaginta enim remiges, viginti quinque ab utraque parte habuit. Eadem erat μονήρης, sive μονόκροτος, sive uniremis. Hinc biremes, triremes, atque ita porro fabricatæ, quæ Græcis διήρεις, vel δίκροτοι, τριήρεις dicuntur, quæ nimirum duplici, vel triplici remorum ordine navigabant. Vide Salm. ad Jus Att. et Rom. p. 657. et seqq.

Hippagines] Naves, teste Festo, 'quibus equi vehuntur, quas Græci ἱππαγωγοὺς dicunt,' Livius quoque easdem 'hippagogas naves' appellavit.

Cercuri] Naves Asiaticæ prægrandes ita dicuntur, vel a Corcyra, quæ etiam Κερκύρα dicitur, quod Corcyreorum illud inventum crederetur, vel quod caudata et longa admodum navis esset. Κέρκος enim Græcis caudam denotat. Utique etiam κερκοῦρος appellatur: κέρκος autem et οὐρὰ utrunque caudam denotat. Etiam Syriaca lingua retinuit *Carcura*. קירך Syris trabem, tignum denotat, δοκὸν interpretantur LXX. Δόκησις autem Hesychio contignatio: hinc ex trabibus et tignis compaginata navis geminata syllaba *carcura* forsan dicitur. Syri etiam aliis vocabulis barbaris in Novo Testamento utuntur. Potius itaque dicendum Syros a Græcis mutuatos esse קרקורה Pro σκάφη sumitur Act. XXVII. vss. 16. 30. et 32.

Celoces] Sunt navigia brevia, dicta a celeritudine, ut voluit Nonius. Sed potius a Græco κέλητες derivatur. Quorum meminit Thucydides lib. I. et IV. Polybius lib. V. aliique.

Celetes] Κέλητες, vel κελήτια. meminit Pollux, Xenophon, Appianus.

Lembi] Lembus est exigua navis piscatoria. λέμβος apud Hesychium exigui navigii genus: quod apud Livium et Polybium etiam ad bellicos usus destinatum erat.

Oriæ] Oria navicula piscatoria, ut docent Nonius et Fulgentius. Alii legunt *horia*. Plinio in Epist. 'Orariæ' naves dicuntur ab oris legendis. Vett. Editt. legunt *oxiæ* vel ὠκεῖαι.

Lenunculi] Lenis genus vasis, sicut Græcis ληνὸς 'lacus torcularis.' Hinc Bacchus ληναῖος dicitur. Ab hujus similitudine etiam 'lenis' navigii genus apud Martialem: et hinc diminutive lenunculus. Male hic vulgo legitur, *remunculi*, vel juxta Vet. Ed. *remieculi*.

Actuariæ] Omnes simplices sive μονήρεις naves quæ infra longarum magnitudinem erant, et πεντηκοντόρων, 'actuariæ' vocabantur, id est, κωπήρεις, vel ἐπίκωποι, ut τριακόντοροι, εἰκόσοροι, et quæcunque remis agerentur: nam inde appellatæ. Actus est ἐλασία. Agere quippe est ἐλαύνειν, quod proprie dicitur de navigio, quod remis agitur. Minimæ longarum fuere πεντηκόντοροι, ac maximæ actuariarum τριακόντοροι. Quæ citra εἰκοσόρους, quæ vicenis remis agebantur, omnes minores 'actuariæ' a numero scalmorum vocari consueverant, usque ad δίκωπον, quæ ab uno remige duobus simul remis agebatur. Distinguuntur quoque 'actuariæ' ab

'onerariis,' quod hæ præcipue apud Romanos remis carerent. Nam Græcanicæ ὁλκάδες ut plurimum actuariæ fuerunt. *Salmas. ad Jus Att. et Rom. p. 727. et seqq.*

'Επικώπους] Id est, 'remigio instructas.' Ita emendat Salmasius De Jure Attico p. 738. Apud Plutarchum et Thucydidem navis κωπήρης occurrit, quod nomen a remis quoque appellatur. Vett. Editiones habent, ἱστόποδας, id est, 'quæ velo ferebantur.' Brodæus legit, πρόπλους. Utitur hac voce quoque Thucydides lib. VI. pro navi quæ præmittitur, sicuti ipsa vox indicat. Mentio quoque ejus apud Xenoph. lib. V. 'Ελλην. et Pollucem Grammaticum.

'Επιβατίδας] Ita emendat Salmasius. Vett. Editt. ἐπιταρίδας. Turnebus legit ἐπακτρίδες, quæ erant naviculæ piscatoriæ, quæ et ἁλιάδες Hesychio dicuntur. ἐπακτρεῖς eidem piscatores et venatores dicuntur. Nonnulli, teste Gyraldo, legerunt ἐπιπαραλίους, quod scilicet propter littora agantur. Annotatum quoque invenio legi, ἐπακτρικέλητες βαρεῖς. ἐπακτρικέλης Hesychio εἶδος πλοίου. nimirum ex celete et epactride compositum. 'Επιβατίδας vectorias, vel conductitias appellare quis posset. ἐπιβάτης enim est qui sua vel conductitia nave utitur. ἐπίβαθρον, 'naulum' apud Homerum 'Οδ. ο. ἐπιβατηγοὶ dicuntur in lib. I. § 12. D. de Exercit. Act. Ubi JC. ita loquitur: 'quædam enim naves onerariæ, quædam, ut ipsi dicunt, ἐπιβατηγοὶ sunt. Et plerosque mandare scio ut vectores recipiant: et sic certa regione et certo mari negotietur, ut eæ sunt naves, quæ Brundusium a Cassiopa' (est ille portus Epiri Straboni lib. VII. et Ptolemæo) 'vel a Dyrrachio vectores trajiciunt ad onera inhabiles.' Emendat autem hic Salmasius ἐπιβατίδας, pro ἐπακτρίδας (quid si ἐπακτίδας quis legat, quæ et πόρθμεις vel πορθμεῖα dicuntur? Atque hæ erant κωπήρεις, et per consequens actuariæ. Hesychius: πορθμεὺς κωπηλάτης), quia ἐπακτρίδες significant naves piscatorias, quæ proprie inter actuarias non recensentur. Turnebi tamen lectio in totum rejicienda non est, cum a Vett. Codd. minus declinet. Neque semper in illis navigiis accurate proprietas nominum servatur.

Prosumiæ] Festus: 'Prosumia genus navigii speculatorium parvum.' Scaliger putat Antiquis fuisse *Protumiam*, pro *portumiam*, a Græco πορθμεῖον. Isidorus utique 'portemiam genus Syriacæ naviculæ' fuisse dicit, 'latam et sine carina.' Vossius dictam putat, quod ante sumerentur speculandi ergo.

Geseoretæ] Scribit Sipontinus prosumiam a Brutiis inventam fuisse, quæ alio nomine geseoreta appellatur. Turnebus legit *gestoriæ.* Ut enim a Plauto in Mercatore sc. 1. dicitur 'navis geraria;' 'gestoria' quoque a gerendo nomen habebit, ut 'vectoria' a 'vehendo.' Vide illum lib. XIX. Adv. cap. ult.

Horiolæ] Parvæ horiæ, vel, ut alii legunt, *oriæ.*

Stlatæ] Stlata erat navis piratica. Caper de Orthographia: 'Stlataris sine litera *c* scribendum est, a stlata rate piratica.' In antiquo lexico scriptum extat, stlata πειρατικοῦ σκάφους εἶδος. Turneb. l. XIX. Adversar. c. ult. *Stlata* juxta Festum ἀρχαϊκῶς pro *lata*. Ejus hæc sunt verba: 'Stlata genus navigii latum magis quam altum, et a latitudine sic appellatum, sed ea consuetudine, quam stlocum pro locum, et stlitem pro litem dicebant.' Vett. Editt. hic legunt *cattæ.* Quarum nulla, quod sciam, apud Veteres mentio: nam catti sequioris ævi machinæ bellicæ erant, quarum meminit Vegetius lib. IV. c. 15. ubi pro *causias* quidam legunt *cattos.*

Scaphæ] Naviculæ, quæ alias majores sequuntur, dictæ a concavitate

alvei, qui rotundus est. Itaque et alia concava ita dicuntur, ἀπὸ τοῦ σκάπτειν, id est, 'excavando.' Athenæus ideo lib. IV. scaphia inter vasa potoria numerat: vas concavum apud Plutarchum in Numa ita quoque appellatur. Nimirum a vasis naves complures nomen acceperunt.

Pontones] Genus Gallicarum navium esse dicit Julius Cæsar lib. III. de Bell. Gall. Erant autem naves trajiciendis fluminibus idoneæ, 'tardæ et graves, quæ non nisi remigio moveri poterant,' ut loquitur Isidorus. Belgæ hodie *ponten* adhuc appellant. Quidam navigium tabulatum interpretantur conjunctum duobus lintribus, quo putant referri debere Ausonii versum, 'Lintribus in geminis constratus ponto sit, an pons?' unde apparet pontonem dictum a ponte, quod in trajiciendo pontis instar esset.

Acatiæ] Vulgo *Nuctuciæ*, forsan quod essent noctilucæ. Nonnemo *Naxiurgæ* a Naxo insula. Turnebus emendat *acatia*. Cujus navigii meminit quoque Plutarchus, qui eo nomine Cæsaris navem appellat, qua apud Pharum Alexandriæ enatavit. Suidas acacion ait esse genus piscatoriæ navis. Acation autem deminutivum est ab acatus, sive ἄκατος, de quo Ausonius, 'Acatis, phaselis, lintribus, stlatis, rate.' Procopius lib. III. forsan corrupte *Achatum* appellavit.

Hemioliæ] Aliter, *modiæ* et *mædiæ*. 'Midion' quoque navem in 'Myoparo' appellat Festus cum inquit: 'Myoparo genus navigii ex duobus dissimilibus formatum. Nam et midion et paron per se sunt.' Nisi hic pro *midion, myon* legendum sit. Turnebus legit, *hemioliæ*. Hesychius, Ἡμιολία, ἡ δίκροτος ναῦς, τὸ ἥμισυ τοῦ κεφαλαίου. Et mox addit, ἡμιόλιον, πλοῖον μικρόν. Occurrit quoque hæc vox apud Polybium et Appianum. Piraticam esse navem scribit Suidas. Sed quare hæ naves hemioliæ dicuntur? Hemiolius Mathematicis est ea proportio quæ Latinis sesquialtera vocatur. Hic numerus totum ejusque dimidium comprehendit. Ut si numerus senarius sit totum, hemiolius erit novenarius. Hinc hemioliæ dictæ naves. Sed cum qua navi comparatæ? Putat Salmasius cum εἰκοσόρῳ, quæ maxime usitata, cujus ἡμιολία fuerit τριακόντορος, quæ ita a numero remorum appellata: quia tricenarius numerus ἡμιόλιος est vicenarii. Vide Salmas. ad Jus Att. et Rom. p. 702. et seqq.

Phaseli] Quidam phaselum navem esse oblongam scribunt, quali stagnante Nilo Ægyptii utebantur. Straboni et Appiano navigii genus est, mistam habens formam ex oneraria et longa triremi, quod tam remis, quam velis agi poterat. Unde Catullus: 'Phaselus ille, quem videtis hospites, Ait fuisse navium celerrimus, Neque ullius natantis impetum trabis Nequisse præterire, sive palmulis Opus foret volare, sive linteo.' Navigium hoc esse Campanum scribit Nonius.

Parones] Hos dictos scribit Suidas ab insula Paro, cui Interpres Aristophanis astipulatur. Quid si Gallica vel potius Germanica sit vox? Nam Parones sive Varones a navigando dictos vetus Lexicon Belgicum testatur. *Vaeren* enim navigare. 'Paro' autem, teste Isidoro, erat navis piratica.

Myoparones] Turnebus dictas putat a Myunte urbe maritima Ioniæ, et Paro insula. Scaliger μυῶνες dictas existimat a forma, quod essent oblongæ et angustæ. Ita myobarbus erat angustus et oblongus Liberi patris cantharus. Mures enim et mustellæ longo corpore sunt. Sed hæ tantum sunt conjecturæ. Navim piraticam esse scribit Nonius.

Lintres] Sunt naviculæ ad flumina trajicienda ex arbore excavatæ. Pli-

nius 'monoxylas lintres' vocavit.

Caupuli] Quidam legunt *capuli*, vel a forma capuli, vel a capiendo. Vett. Editt. habent *caupulica*. Isidorus: 'Lembus navicula brevis, quæ alia appellatione dicitur et cymba, et caupolus, et lintris.' Quod Lipsius observavit lib. I. Elect. cap. 7. Utitur quoque Hegesippus lib. II. ubi de Rheno ita loquitur: 'Itaque jam non copolis Germanorum, sed Romanorum liburnis impletur.' Turnebus hic legit *cydali*. Quod navigii nomen extat apud Pollucem.

Camaræ] Legebatur vulgo, *caupulica, mare placidæ*. Ultima syllaba in *caupulica* referenda ad sequentem vocem hunc in modum *caupuli, camaræ, placidæ*. De camaris sive cameris (utroque enim modo scribitur) ita Tacitus lib. III. Histor. 'Quin et Barbari contemptius vagabantur, fabricatis repente navibus, quas cameras vocant, artis lateribus, lata alvo, sine vinculo æris aut ferri connexa, et tumido mari prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur pari utrinque prora et mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum et innoxium est.' 'Camara' proprie fornicem et testudinem ac hemisphærium denotat. Vide Vitruvium lib. VII. c. 3. Et forsan vox nostras, quia ita cubicula camerata vocamus. Ab hac curva imagine etiam naves nomen accepere. Strabo in descriptione oræ Bosphorianæ cum acatiis confundit.

Placidæ] Vulgo *mare placidæ*. Quam vocem putat primo quidem Turnebus Gellium ex verbis Sallustii lib. III. Hist. male intellecto accepisse. Locus ita se habet apud Nonium: 'Et forte in navigando cohors una grandi fasello vecta a cæteris deerravit, marique placido a duobus prædonum Myaparonibus circumventa.' Suspicatur itaque Turnebus pro *mari placido* Gellium legisse *mare placidam* pro navi, sed postmodum retractat, et librariorum vitio adscribit, emendatque *phylacides*. Idem dicit naves illas sui inventi et commenti esse a custodia navalis exercitus. φυλακίδος tamen ναὸς mentio apud Xenophontem, Diodorum, et Appianum.

Cydarum] *Cydali* et *cydari* mentio apud Hesychium.

Ratariæ] A ratibus nomen accepisse videntur. Erant autem tales juxta Festum 'tigna inter se colligata, quæ per aquam aguntur: quo quidem vocabulo interdum etiam naves significantur. Eodem nomine significarunt remos.' Varro IV. de L. L. 'Ratis dicta navis longa, propter remos, quod hi, cum per aquam sublati dextra et sinistra duas partes efficere videntur, rarescant.'

Catascopium] Exploratoriam sive speculatoriam navem intelligit. Plutarchus in Catone vocat κατασκοπικὸν πλοῖον. Catascopum vocat Hirtius de Bello Afric. Isidorus l. XIX. cap. 1. 'Scapha, quæ κατάσκοπος, navigium quod speculatorium dicitur.'

CAP. XXVI. *Asinio Pollioni*] Vide lib. I. cap. 22. Hic librum scripsit quo Sallustii scripta reprehendit. Hujus vitam lege apud Vossium de Historicis Latinis lib. I. c. 17. Hujus nomini princeps poëtarum Virgilius Eclogam IV. inscripsit.

Et quibusdam aliis] Suetonius de Lenæo Grammatico scribit: 'Tanto amore erga patroni memoriam extitit, ut Sallustium Historicum, quod eum' (Pompeium) 'oris improbi, animo inverecundo scripsisset, acerbissima Satyra laceraverit, lastaurum et lurconem et nebulonem popinonemque appellans, et vita scriptisque monstrosum, præterea priscorum, Catonisque verborum ineruditissimum furem.' Audi quoque de Livio Annæum Senecam: 'Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam, et tanquam

translatam, et tanquam corruptam, dum transferretur, objiceret Sallustio. Nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat; sed laudat quem non timet: et facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur.' Vide quoque Senecam Epist. 114. et Gellium nostrum lib. I. cap. 15. et lib. IV. cap. 15.

Transmissumque] Trajectum. Ita Cæsar lib. V. quoque usurpavit. Cicero 'transmissionis' vocabulo utitur.

In Mauritania] Lipsius Epistol. Qu. lib. IV. legit *in Mauritaniam*, et præsidium relictum Carthagine Nova putat, non in Mauritania. Ex Plutarcho liquet de historia, qui narrat Sertorium cum tribus millibus militum confugisse Carthaginem Novam, atque ibi conscensis navibus in Mauritaniam trajecisse. Sed ad Sallustii sententiam vox requiritur. Vulgata in Agellio lectio concipitur, *furtim aut celeritate*. Quid si legamus *furtim abiit, celeritate vitare prælium in transgressu conatus* postrema voce inducta? Certe *avit* pro *abit* tralaticius error. Ita *Lipsius*.

Nactus obscuram noctem] Citatur hic quoque locus a Nonio, sed corrupte. Ita autem loquitur. 'Transgressus a pedum gradu proprie dicitur, sed auctoritas vetustati liberiorem usum loquendi dedit, ut Sallustius Histor. lib. I. et de his qui navigassent, et de ipsis navibus eo verbo uti voluit, in quibus gradus non sit desertio:' (scribendum juxta Mercerum *in quibus gradus non sit, de Sertorio*) 'Nactus obscuram noctem æstu secundo' (locus mutilus, atque ex Gellio restituendus) 'ac inde qui' (lege ex Gellio, *ac inde infra*) 'transgressus omnis recipit mons præceptus a Lusitanis.' Duo itaque exempla coaluerunt in unum, omissis aliquot vocibus.

Furtim aut celeritate] Quidam legunt, *furtivaque celeritate*. Achilles Statius, *furtim acceleri rate:* forsan *furtiva celoce*. Lipsius *furtim abiit*.

Recipit mons] In vulgatis fragmentis additur mons Ballera, quæ fuerit in Mauritania, si superiorem Lipsii lectionem admittamus, sin secus, Hispaniæ. Servius Ms. Fuldensis hunc montem *Belloiam* vocat, pro quo Putschius restituit *Belona*, cujus meminit Stephanus.

Præceptus] Antea captus, insessus. Ita invenit in Ms. Nonio Junius, ita in Buslid. Ms. Agellio Carrio. Eodemque modo Vett. Editt. atque inter eas princeps Veneta anni MCCCCLXXVII.

§ 3 *Tam angusti freti*] Hoc ostium maris mediterranei ubi maxime angustum est circiter LXX. stadiorum est juxta Strabonem lib. II.

§ 4 *Lucretius*] Citat hunc quoque locum Nonius ex Gellio. Extant versus lib. IV. vs. 25.

Arteria] Neutro genere dixit, cum tamen Græcis ἀρτηρία sit fœminini generis. Dicit autem Lucretius asperam arteriam asperiorem fieri clamore, id est, raucedinem comparari, dum nimio impetu vocis fauces cum arteria raduntur. Quinetiam exsiccatur nimiis clamoribus: arteriam enim asperam modice humidam esse oportet, ad vocem simul cum aliis organis formandam.

Earum aliæ] Citat hunc quoque locum Nonius.

CAP. XXVII. *Q. Fabius*] Livius lib. XXI. cap. 18. scribit post Saguntinam calamitatem missos Carthaginem legatos, inter quos princeps fuerit Q. Fabius, ad percunctandum, publicone consilio Annibal Saguntum oppugnasset. Post tergiversationem, 'Romanus,' ait Livius, 'sinu ex toga facto, hic, inquit, vobis bellum et pacem portamus; utrum placet sumite: sub hanc vocem haud minus ferociter, daret utrum vellet, succlamatum est. Et quum is iterum sinu effuso bellum dare dixisset, accipere se omnes responderunt, et quibus acciperent

animis, iisdem se gesturos.' Paulo aliter Florus lib. II. cap. 6. 'Tergiversantibus Pœnis dux legationis, Quæ, inquit, mora est? Fabius. In hoc ego sinu bellum pacemque porto, utrum eligitis? Succlamantibus bellum,' (in eo differt Livius a Floro,) 'Bellum igitur, inquit, accipite, et excusso in media curia togæ gremio, non sine horrore, quasi plane sinu bellum ferret, effudit.' Vide quoque Polybium lib. III. Appianum de Bello Hispan.

Hastam] Hasta post solennes ritus in agrum hostilem a Feciali emittebatur, atque hoc publici belli initium erat. Vide Dionysium Halyc. lib. II. et Livium lib. I. Servius ad lib. IX. Æneid. pag. Edit. Leid. 773. 'Cum' (Romani) 'volebant bellum indicere, Pater patratus, hoc est, princeps fecialium, proficiscebatur ad hostium fines, et præfatus quædam solemnia clara voce dicebat se bellum indicere propter certas causas, aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent. Et hæc clarigatio dicebatur a claritate vocis. Post quam clarigationem, hasta in eorum finem missa, indicabatur jam pugnæ principium. Post tertium autem et tricesimum diem quam res repetissent ab hostibus, Feciales hastam mittebant.' Et postmodum: 'Varro in Caleno ita ait, Duces cum primum hostilem agrum introitum ierant, ominis causa prius hastam in eum agrum mittebant, ut castris locum caperent.'

Et caduceum] Græcis κηρύκειον dicitur, pacis et concordiæ indicium. Plin. lib. XXIX. cap. 3. 'Hic,' inquit, 'complexus anguium, et efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentum circumdata effigie anguium fecerint.' De forma caducei ita loquitur Macrobius lib. I. Saturn. cap. 19. 'In Mercurio Solem coli etiam ex caduceo claret, quod Ægyptii in specie draconum maris et fœminæ conjunctorum figuraverunt Mercurio consecrandum. Hi dracones parte media voluminis sui invicem nodo, quem vocant Herculis, obligantur; primæque partes eorum reflexæ in circulum pressis osculis ambitum circuli jungunt: et postmodum caudæ revocantur ad capulum caducei; ornanturque alis ex eadem capuli parte nascentibus.' Vide et Servium ad VI. et VIII. Æneid. Proprie tamen caduceo utebantur exteræ gentes. Romanis verbenæ vel sagmina erant in usu. De quibus ita loquitur JC. Marcianus in l. VIII. ff. de Rer. Divis. 'Sunt autem sagmina quædam herbæ, quas Legati Populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret, sicut Legati Græcorum ferunt ea quæ vocantur cerycia.' Videndus Plinius lib. XXII. c. 2. et Festus Pompeius in 'Sagmina.'

Duas tesserulas] De duabus tesseris paulo aliter narrat Pomponius JC. in l. II. § 37. de Orig. Jur. Ita autem loquitur: 'Deinde Q. Mucius,' (quidam *Fabium* legunt, sed nihil temere mutandum censet Andreas Alciatus Par. 4. c. 17.) 'quia ad Carthaginienses missus legatus, cum essent duæ tesseræ positæ, una pacis, altera belli, arbitrio sibi dato utram vellet referret Romam; utramque sustulit, et ait Carthaginienses petere debere utram mallent accipere.'

CAP. XXVIII. *De ætatum*] Quædam editt. habent *ætatium*. Ita et Velleius lib. II. loquitur. Ita 'civitatium,' 'hæreditatium,' 'facultatium,' apud probatos auctores atque etiam JC. in Digestis invenitur. Vide Vossium lib. II. de Anal. cap. 14.

C. Tubero] Vide lib. VI. c. 3. Singulæ classes habebant suas centurias seniorum et juniorum.

Quinque classes] Vide supra l. VII. c. 13.

Census faciendi gratia] Atque ita capita civium numerata, opesque æstimatæ, pro diversa opum uniuscu-

jusque et ætatis, et artium officiorumque ratione. Vide Livium et Dionysium Halycarnassæum l. I.

Ab anno septimodecimo] Non minus. Ita affirmant, qui de Veteri militia inter Antiquos scripserunt. Vegetius tamen ‘incipientem pubertatem ad delectum cogendam’ scribit. Videtur tamen annum 17. intelligere: quia plena pubertas erat anno 18. ut JC. definiunt. Nisi præparationem ad militiam intelligat. Quia autem ambitio postea intervenit, ut quidam ante illud tempus militiæ adscriberentur, quo postmodum citius ad honores et tribunatus venirent, Gracchi lex postea cavit et interdixit, ‘juniorem annis septem et decem militem non legi.’ Vide Lipsium lib. I. de Mil. Rom. cap. 2. Apparet itaque minores 17. annis ante Gracchi legem aliquando militasse, forte sub bella Punica accisis patriæ rebus. Qua de re vide Liv. lib. XXV. et Plutarchum in Gracchis.

Ad annum quadragesimum sextum] Alii diserte annum quinquagesimum statuunt. Ita Seneca de Brev. vitæ cap. ult. et Fabius lib. IX. Inst. Livius l. XLII. Lipsius putat ita conciliari posse, si quis miles casu aut morbo stipendia sua non implevisset militem cogi potuisse usque ad annum quinquagesimum. Iste igitur quinquagesimus plene liberabat, sive facta stipendia, sive infecta. Notabilis quoque locus Macrobii. lib. I. cap. 6. in Somn. Scip. ‘Nonnullarum Rerumpublicarum is mos est, ut post sextam hebdomadem ad militiam nemo cogatur, in pluribus detur remissio post septimam.’ Sexta hebdomas quadragesimus secundus annus est, et tangere Athenienses videtur: septima quadragesimus nonus, et ad Romanos pertinet. Ita Lipsius de Militia Rom. lib. I. c. 2. Censorinus de Die Natali cap. 14. ex Varrone dicit, ‘in tertio gradu qui erant’ (in quinque enim gradus ætatem dividit) ‘usque 45. annos juvenes appellatos, eo quod Remp. in re militari possunt juvare.’

Pueritiæ, juventæ, &c.] De Ætatis gradibus juxta Varronem, Hippocratem, Solonem, Staseam Peripateticum, vide Censorinum c. 14. et Pollucem lib. II.

CAP. XXIX. *Atque particula*] Eadem ex Gellio Nonius scribit.

Atque atque] Nonius interpretatur, ‘festine,’ ‘intrepidanter.’

§ 2 *Atque illum*] Servius quoque exponit, ‘statim.’ Versus hi extant lib. I. Georg. vs. 200. et seqq. Ita in legibus XII. tabularum, SI. IN. IUS. VOCET. ATQUE. EAT. Quod idem est, atque si lex dicat, ‘Si quis alterum in jus vocat, atque vocatus vocantem statim sequitur.’

LIBER XI.

CAP. I. *Timæus*] Scripsit hic Ἰταλικὰ καὶ Σικελικὰ libris 8. Item de Romanorum bello cum Pyrrho commentarium edidit. Laudat eum Cicero libro de Oratore: ‘Post,’ inquit, ‘Callisthenem Timæus longe eruditissimus, et rerum copia, et sententiarum varietate, et ipsa compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit.’ Timæum tamen parum fidei mereri testatur Polybius lib. XII. Immodicum fuisse in reprehensione aliorum Diodorus Siculus lib. V. osten-

dit, et dum in eo totus est, sterilem in dicendo fieri commemorat Longinus περὶ ὕψους. Vide Vossium de Histor. Græc. lib. I. cap. 12.

'Ιταλοὶ *vocitati sunt*] Varro de Re Rustica lib. II. cap. 5. 'Nam bos in pecuaria maxima debet esse auctoritate: præsertim in Italia; quæ a bubus nomen habere sit existimata. Græcia enim antiqua, ut scribit Timæus, tauros vocabat ἰταλούς. A quorum multitudine et pulchritudine et fœtu vitulorum Italiam dixerunt.' Ita et Festus: 'Italia dicta quod magnos Italos, hoc est, boves habeat. Vituli enim itali sunt dicti.' Hesychius ἰταλὸν taurum interpretatur, sicut et Columella in Præfatione lib. VI. Alii ab Italo rege vel duce nomen accepisse referunt, inter quos Aristoteles Πολιτειῶν lib. VII. c. 10. Dionysius Halycarnasseus lib. I. Thucydides lib. VI.

Bucetaque] Sunt loca, ubi boves pascuntur, et armenta. Alii tamen legunt, *bucera*, quod denotat 'armenta,' 'cornutos boves.' Quod non est rejiciendum, quia sequitur, 'gigni pascique.' Vide tamen Scaligerum ad Varronem p. 184.

§ 2 *Duarum ovium, boum triginta*] Festus: 'Peculatus furtum publicum dici cœptus est a pecore, quia ab eo initium ejus cœpit; siquidem ante æs aut argentum signatum ob delicta pœna gravissima erat duarum ovium et triginta boum. Eam legem' (vel, *ea lege*) 'sanxerunt T. Menenius Lanatus et Sestius Capitolinus Consules.'

Lege Ateria] Aliter etiam in Vett. Editt. corrupte, *Aterina*. Hanc legem tulere Sp. Tarpeius Montanus Capitolinus, et A. Aterius Coss. anno ab U. C. 298. Aterii nomen corruptum apud Plinium lib. VII. c. 28. et Dionysium qui *A. Terminium* vocat. Diodorus 'Αστήριον pro 'Ατήριον. *Aterium* habet Capitolinus lapis. Hac lege cautum ut omnibus magistratibus mulctæ indicendæ jus esset, cum antea solis Consulibus id liceret: ita tamen ne vel duas oves, vel triginta boves excederet, bos autem centusse, ovis decusse æstimaretur. Vide Dionysium Halycarnasseum, qui tamen triginta oves et duos boves enumerat. Secus atque apud Gellium et Festum habetur: nisi hic transpositio facta. Dionysius quoque in Coss. nomine a Festo abit, sicut et Livius lib. IV. Plutarchus in Publicola dicit, multam fuisse quinque boum, et duarum pecudum: sed hæc non fuisse summa multa videtur: contumacibus tantum qui non paruissent Coss. constituta. Hæc lex quoque Tarpeia ab altero Consule vocabatur.

Æris deni, &c.] Festus: 'Quæ pecudes, postquam ære signato uti cœpit Populus Rom. Tarpeia lege cautum fuit, ut bos centussibus, ovis decussibus æstimarentur.'

§ 3 *Oves genere virili*] Ita et Nonius ex Varrone Rerum Humanarum lib. XXIII. duo exempla adfert. Ultimum ex Gellio, qui idem citat, desumptum videtur. Quinetiam si mulcta indicta esset boum oviumque, oves semper præponebantur teste Plinio lib. XVIII. cap. 3. Vide et lib. XXXIII. cap. 1.

§ 4 *Non Latinum sed Sabinum*] Alibi tamen lib. IV. de L. L. 'singulas appellatas esse multas' dicit, 'quod olim unum dicebant multa. Itaque cum in dolium aut culeum unum addunt rustici, dicunt etiam nunc multa.' Verum Scaliger 'multa' ibi interpretatur 'numera;' idemque voluit multare proprie in auctionibus esse τὸ πληστηριάζειν. Sed dubito an hæc vera sint. *Multa* vel *mulcta* pœna videtur esse, quæ a re rustica originem accepit, quod pœnæ loco mensura vel vas emulcti lactis solveretur. Atque hinc ad pœnas postmodum pecuniarias translatum arbitror. Vel 'mulcta' dicta, quod ea

invitis extorqueatur, emulgeaturque.

Samnitium, qui sunt a Sabinis orti] Idem Varro refert de L. L. lib. vi. et Strabo lib. v. ita loquitur: 'Sabinorum antiquissima est gens, et indigena: ab his originem duxere Samnites.'

§ 5 *In exercitu multa fieret*] Si multam non solverent milites, pignus capiebant tribuni, et dicebatur juxta Festum 'Censio hastaria.' Privabatur parte armorum miles, eaque pecunia debebat luere. Vide Lipsium lib. v. De Mil. Rom. cap. 18.

Cap. ii. *Eligans homo*] Ita Cicero Clodium notat: 'Tu elegans, tu solus urbanus, quem decet muliebris ornatus, quem incessus psaltriæ; qui levare vultum, qui mollire vocem potes.'

Carmen de moribus] Effatum, de moribus emendandis prosa scriptum, ut liquet. Præcepta et edicta legum et sanctionum carmina quoque vocabantur. Hinc Liv. 'Lex horrendi carminis erat.'

Irritus] Homo nauci, inutilis. Legitur quoque *inritus*, sicut etiam in veteribus monumentis invenitur.

Dignabatur] Dignus habebatur: passive.

Cujus eligantia erat moderatissima] Ita Cornelius Nepos de Attico loquitur: 'Elegans, non magnificus, splendidus, non sumtuosus, omni diligentia munditiem, non affluentiam affectabat.'

M. Tullius] Extat ille locus in libro de Claris Oratoribus, sive Bruto pag. 138. Ed. Leid.

L. Crasso et Q. Scævola] Quorum egregiam comparationem habes in eodem libro.

Parcissimus elegantium] Id est, qui inter elegantes minimum est elegans et proxime ad parcos accedit. *Bad.*

Parcorum elegantissimus] Qui minimum parcus, proxime ad elegantes accedit.

§ 2 *Equos carius quam coquos emebant*] Plinius lib. ix. in contumeliam Rom. juventutis inquit: 'coquos carius emunt quam equos.'

Poëticæ artis honos non erat] Quippe illa principio in Urbe contemptui habita. Quocirca minime mirari oportet, si M. Fulvio Nobiliori vitio datum est, quod is Consul cum esset in Ætoliam provinciam Q. Ennium secum duxisset. Factum tamen est, ut paulo post principes etiam viri, aucto imperio, domi forisque pace adepta, ad hanc studiorum partem animum inclinarint, summoque cultu atque honore illos habuerint, qui carmine absolvendo viderentur admodum excellere. Ita Crinitus in Præfatione libri de Poëtis, qui videndus est.

Ad convivia applicabat] Male Barthius legit *convicia*. Vide Casaubonum ad Theophrasti characterem περὶ κολακείας.

Grassator vocabatur] 'Grassari,' juxta Festum, 'Antiquis erat adulari.' Ideo nimirum quod parasiti et adulatores grassentur per plateas ad captandam alienam mensam. Quam artem famelici quidam Poëtæ non negligebant, divinamque scientiam prostituebant.

Cap. iii. *Ab arbitriis*] Fuit enim Gellius lectus inter judices. Arbitri autem et judices quomodo differant, videndi JCC. libri. Festo 'arbitrium' dicitur 'sententia, quæ ab arbitro dicitur.' Arbitrium quoque ponitur pro arbitri judicisque officio circa ea quæ in judicio versantur, formulaque non continentur. Ita 'arbitrium judicis' in l. xxiv. § pen. et ult. D. Solut. matrim. aliisque legibus dicitur. Proprie 'arbiter' Veteribus tanquam inspector, 'arbitrium' inspectio dicebatur. Hinc 'arbitrium' pro arbitrorum sententia ponitur.

In Prænestino recessu] Quo propter aëris temperiem æstivo tempore secedere soliti. Horatius l. iii. Carm.

Oda 4. 'seu mihi frigidum Præneste, seu Tibur supinum, Seu liquidæ placuere Baiæ.' Prænestem 'gelidam' quoque appellavit Juvenalis Sat. III.

§ 2 *Pro collegio*] Ex sententia et utilitate collegii.

Pro testimonio] Loco testimonii.

Pro castris] Vel ante castra, vel pro defensione castrorum.

Pro agro Illyrio] In favorem Illyriorum causæ, et defensionem.

Pro agro Illyrio] Vett. Editt. legunt *pro pago Illyrico*. Utique Plinius 'pagum' non semel sumit pro magna gente. Itaque præter vulgarem significationem, qua κώμην, seu vicum denotat, etiam sumitur de regione tota aut præfectura. Glossæ: Pagus, τοπαρχία, χώρα, νόμος.

Pro æde Castoris] Ante ædem Castoris.

Pro rostris] Vel in conspectu rostrorum, vel in ipso suggesto, quod ex rostris navium Antiatium in foro juxta curiam Hostiliam extructum erat, in quo magistratus jus dicebant, leges ferebant, concionesque habebant ad Populum.

Pro tribunali] Coram vel in tribunali.

Pro concione] In conspectu populi convocati ad audiendam orationem.

Pro potestate] Juxta potestatem aut ex officio ejus.

Cap. IV. *Τὸ δ' ἀξίωμα, &c.*] Hos versus ita reddit Interpres, quisquis ille est, Græcorum vocabulorum Gellii, 'Auctoritas vero, etsi male dicat, tua Persuadebit. Nam ab inexistimatis proficiscens oratio Et ab existimatis eadem haudquaquam tantundem valet.' Hac versione tanquam Gellii (quod miror) utitur Salmasius ad Historiam Augustam p. 300. Versiones illæ antiquis editionibus inseruntur, sed nihil minus quam Gellianæ sunt. Extant hi versus in tragœdia Euripidis Hecuba vs. 298. et seqq.

Ἀδοξούντων καὶ δοκούντων] Ἀδοξούντων interpretatur Scholiastes, ἀτίμων, id est, 'non honoratorum,' δοκούντων, ἐνδόξων καὶ ἐντίμων, id est, 'celebrium, honoratorum.'

Neque omnes ignobiles] Per 'ignobiles' Ennius obscuros intellexisse videtur, per 'opulentos' splendidos, illustres, quia illi ut plurimum rerum potiuntur, illustresque habentur.

Εὐδοξοῦσι] 'In bona existimatione sunt.'

Cap. v. *Quos Pyrrhonios philosophos vocamus*] Vide Diogenem Laërtium in Vita Pyrrhonis, Sextum Empiricum, Hesychium Illustrium, Lucianum in Auctione Vitarum.

Nihil enim decernunt] Diogenes Laërtius in vita Pyrrhonis: *Διετέλουν δὲ οἱ Σκεπτικοὶ τὰ τῶν αἱρέσεων δόγματα πάντα ἀνατρέποντες, αὐτοὶ δὲ οὐδὲν ἀποφαίνοντες δογματικῶς. ἕως δὲ τοῦ προφέρεσθαι τὰ τῶν ἄλλων, καὶ διηγεῖσθαι, μηδὲν ὁρίζοντες, μηδ' αὐτὸ τοῦτο. ὥστε καὶ τὸ μὴ ὁρίζειν ἀνῄρουν, λέγοντες, οἷον, οὐδὲν ὁρίζομεν (ἐπεὶ ὥριζον ἄν) προσφερόμεθα δὲ (φασὶ) τὰς ἀποφάσεις εἰς μήνυσιν τῆς ἀπροπτωσίας. ὡς εἰ καὶ νεύσαντας τοῦτο, ἐνεδέχετο δηλῶσαι. διὰ τῆς οὖν, οὐδὲν ὁρίζομεν, φωνῆς, τὸ τῆς ἀῤῥεψίας πάθος δηλοῦται.* Id est, 'Sceptici igitur in eo perseverabant, ut omnia sectarum dogmata everterent, ipsi autem nihil dogmatice proferrent, adeo quidem ut aliorum dogmata proferrent, explicarentque, nihil ipsi definientes, et ne illud ipsum quidem. Ipsum itaque illud, nihil definire, tollebant, dicentes quod nihil definirent. Alioqui enim definirent. Sed enuntiationes, inquiunt, producimus, ut indicemus nos a priori lapsu immunes esse. Ita ut hoc innuentes, declarare contingeret. Per illam itaque enunciationem, (nihil definimus) affectus inclinationis in nullam partem denotatur.' Sexti quoque Empirici Pyrrhon. Hypotypos. I. 23. *ὁρίζειν δὲ εἶναι νομίζομεν*, &c. id est, 'Definire esse putamus, non simpli-

citer dicere aliquid, sed rem incertam pronuntiare cum assensu. Ita enim nihil definire Scepticus forsitan reperietur, ne hoc quidem, NIHIL DEFINIO. Non enim est dogmatica opinio, id est, quod incertæ rei assentiamur, sed vox nostræ affectionis index. Cum ergo dicit Scepticus, NIHIL DEFINIO, hoc dicit, ego nunc ita affectus sum, ut nihil eorum, quæ sub hanc quæstionem cadunt, ponam dogmatice aut tollam. Hoc autem ait dicens quid sibi appareat de rebus præpositis, non enunciative cum persuasione pronuntians, sed actionem suam exprimens.'

Ne videre quoque plane quicquam] Talem quoque sententiam fuisse Empedoclis scribit M. Tullius in Lucullo: 'Et tamen isti Physici raro admodum cum hærent aliquo loco exclamant, quasi mente concitati; Empedocles quidem ut interdum mihi furere videatur; abstrusa esse omnia, nihil nos sentire, nihil cernere, nihil omnino quale sit posse reperire.'

Insistunt] Translatio sumpta a viatoribus, qui ubi ad bivium aliquod pervenerint, incerti, qua progrediantur, diu cunctantur et insistunt. *Ita Mosellanus.*

Οὐ μᾶλλον] Id est, 'Non magis hoc modo se habet, quam illo, vel neutro.' Hanc sententiam ita expressit Aristocles apud Eusebium lib. XIV. Præpar. Evang. *τὰ πράγματα ἐπίσης ἀδιάφορα, καὶ ἀστάθμητα καὶ ἀνέγκριτα· διὰ τοῦτο μήτε τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, μήτε τὰς δόξας ἀληθεύειν, ἢ ψεύδεσθαι. διὰ τοῦτο οὖν μήτε πιστεύειν αὐταῖς δεῖν, ἀλλ' ἀδοξάστους, καὶ ἀκλινεῖς, καὶ ἀκραδάντους εἶναι, περὶ ἑνὸς ἑκάστου λέγοντας, ὅτι οὐ μᾶλλον ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ καὶ ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν, οὔτ' οὐκ ἔστιν.* id est, 'Res ex æquo indifferentes, incertas, injudicabiles. Propterea nec sensus nostros, nec rationes verum aut falsum dicere. Iccirco iis haud credi oportere. Sed opinationis expertes esse debere, et sine inclinatione, sine motione: de unaquaque re dicentes, non magis est, quam non est, item Est, Non est, Neque non est.' Dogmatici Scepticos stultos esse affirmabant. Videndus est Epictetus apud Arrianum lib. I. c. 5. et lib. II. cap. 20. In nullis rebus sensibus (quod fatuum erat) credidisse quidam affirmant, ita ut ne quidem a periculis sibi Pyrrho caveret, uti Laërtius scribit. Addit tamen idem: *Αἰνεσίδημος δέ φησι, φιλοσοφεῖν μὲν αὐτὸν κατὰ τὸν τῆς ἐποχῆς λόγον, μὴ μέντοι γε ἀπροοράτως ἕκαστα πράττειν.* id est, 'Ænesidemus vero dicit, eum quidem philosophatum juxta rationem assensus retentioni convenientem, non tamen imprudenter gessisse singula.' Quinetiam Pyrrhonii in omnibus tales non fuere, uti illos traducunt Dogmatici, sicuti liquet ex Laërtio. Audi ex illo Pyrrhoniorum sententiam: 'Nam et quod dies sit, quod sit generatio, quodque vivamus, et cætera in hunc modum, quæ in vita nostra manifesta sunt, scimus: cæterum in iis quæ Dogmatici asserunt, ea se ratione comprehendere dicentes, veluti de incertis neutiquam consentimus, solas vero passiones agnoscimus.'

Πυῤῥωνείων τρόπων] Id est, 'Pyrrhoniorum modorum.' Decem *τόπους* Pyrrhoniorum proposuit Laërtius. Quos et *τρόπους* appellabant. Sextus Empiricus Hypotyp. I. cap. 14. *Παραδίδονται τοίνυν συνήθως παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις Σκεπτικοῖς τρόποι, δι' ὧν ἡ ἐποχὴ συνάγεσθαι δοκεῖ, δέκα τὸν ἀριθμὸν, οὓς καὶ λόγους καὶ τόπους συνωνύμους καλοῦσιν.* Favorinus itaque juxta decem *τρόπους* vel *τόπους* decem libros scripsit. Quos *λόγους* appellat Philostratus in ejus vita, eosque impense laudat. Pyrrhoniæ sectæ Favorinum valde addictum fuisse affirmat Galenus contra Academicos.

§ 2 *Utrique enim σκεπτικοὶ*] *Σκεπτικοὶ* quia post longam inquisitionem *ἐπέχουσι*, sive 'judicium suppendunt.' *ἐφεκτικοὶ ἐπέχοντες*, sive 'assensum

retinentes.' Ἀπορητικοὶ, 'dubitantes.'

Φαντασίας] Imaginationes.

§ 3 *Τῶν πρός τι*] Relatorum.

§ 4 *Differre tamen inter sese*] Præter Gellianam, hanc quoque differentiam ponit Sextus, quod Arcesilas diceret ἐποχὴν esse bonam, assensionem malam, idque secundum naturam, Pyrrho *οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον*. Academici quoque modestiores erant, et accuratiores. Cicero in Lucullo. 'Non enim sumus ii, quibus nihil verum esse videatur; sed qui veris falsa quædam adjuncta esse dicamus, tanta similitudine, ut nulla insit certa judicandi et discernendi nota.' Confunduntur itaque sæpe cum Pyrrhoniis, sicut et Pyrrhoniis Dogmatici falsa imposuerunt. Vide Clar. Hornium lib. III. cap. 20. Hist. Philos.

Academici] Vide Ciceronem in Quæstion. Acad. Augustinum l. VIII. de C. D. cap. 9. et 10. et ibi L. Vivem. Intelliguntur autem sectatores Novæ Academiæ.

Cap. VI. *Dejurant*] Vett. editiones, *dejerant*. Forsan per Herculem non jurabant fœminæ, quod muliebri fraude occisus, Castor et Pollux quod a viris interfecti. Vide Apollodorum in Biblioth. lib. VII.

Herculaneo sacrificio abstinent] Macrobius lib. I. Saturnal. cap. 12. 'Unde et mulieres in Italia sacro Herculis non licet interesse: quia Herculi, cum boves Geryonis per Italiæ agros duceret, sitienti respondit mulier, aquam se non posse præstare, quod feminarum Deæ celebrarentur dies, nec ex eo apparatu viros gustare fas esset: propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est præsentiam feminarum, et Potitio ac Pinario sacrorum custodibus jussit, ne mulierem interesse permitterent.' Hinc Hercules apud Propertium lib. IV. 9. 'Maxima quæ gregibus devota est ara repertis, Ara per has, inquit, Maxima facta manus, Hæc nullis unquam pateat veneranda puellis, Herculis eximii ne sit inulta sitis.'

Aut mehercle] Vett. Editt. *mehercules*. Crebro tamen ita loquitur Apuleius, cum mulieres introducit loquentes.

§ 2 *Ex initiis Eleusiniis*] Id est, Mysteriis sive sacris Eleusiniis, quæ in honorem Cereris instituta. In quibus fœminæ solæ sacra faciebant. Initiabantur non promiscue omnes, sed innocentes. Lampridius in Alexandro: 'Jussitque quemadmodum in Eleusiniis sacris dicitur, ut nemo ingrediatur, nisi qui se innocentem noverit.' Ideo, ut innocentiam probaret, ingressus sacrarium M. Antoninus Philosophus, qui illis sacris ἐμυήθη, ut Dio loquitur, sive initiatus. Neque enim facile initiabantur. Hercules repulsam tulit teste Pausania.

Ædepol] Id est, Per ædem Pollucis. Etiam viri apud Comicos ita jurant.

Cap. VII. *Exculcatisque*] Antiquitate protritis, et quæ amplius in usu non sunt.

§ 2 *Ὀψιμαθίαν*] Idem, quod hic Agellius, scribit Galenus lib. II. de differ. puls. Vide quæ notat Casaubonus ad Theophr. characteres.

Quo in loco cumque] Quocunque in loco. Tmesis hæc etiam usurpata Ciceroni, pro Sestio, 'Quod judicium cumque subierat.'

Apud præfectum urbi] Qui jura quoque civibus reddebat, cujus potestatem valde auxit Cæsar Augustus, ejusdemque auctoritas postea in immensum crevit. Vide Pomponium de Origine Juris.

Eructum] Vapidum, ab inusitato 'erugo,' quod derivatur a Græco, ἐρεύγομαι.

§ 3 *Requirente voltu*] Ambiguo, dubio.

Apludam] Plinius lib. XXVIII. c. 10. 'Milii et panici et sisamæ apludam vocant purgamenta; alii aliis

nominibus.' Festus: 'Apluda est genus minutissimæ paleæ frumenti, sive panici, de qua Nævius: Non hercle apluda est hodie, quam tu nequior. Sunt qui apludam sorbitionis liquidissimum putent genus; quod flatu dejiciatur, et quasi adplaudatur.' Exscripsit Nonius hunc locum Gellii more solito, in verbo 'apluda.'

Astraba] Varro et Festus Pompeius eam inter genuinas Plauti recensent.

Item floces] Aliter, *flocces.* Eadem refert Nonius. Turnebus lib. XIX. Advers. cap. 23. ait, floces vocari fecem, quia ei insunt flocci quidam et panni. Unde Persius Sat. v. 'Pannosam fecem morientis sorbet aceti.'

Fraces] Occurrit quoque illud vocabulum apud Columellam, Vitruvium, Plinium. In quibusdam tamen Codd. legitur *frages:* quas putat Turnebus dictas a fraugendo, quia sint fragmenta et reliquiæ olearum trapeto fractarum. In glossis, 'frax' τρυγία γάρου. Nonius: 'fracescere, tanquam friari, et putrefieri vetustate.' Varro lib. I. de R. R. 'Olea lecta si nimium diu fuerit in acervis, caldore fracescit, et oleum fœtidum fit.'

§ 4 *Apirocalus*] Vett. Editt. Græce scribunt ἀπειρόκαλος. Quod denotat 'decori rudem et imperitum, ineptum.'

Qui tergiversatorem bovinatorem dicit] 'Bovinatoris' vocabulum proprie ex agricultura desumptum, poniturque pro 'bove strigante,' id est, qui unico ductu sulcum non trahit, sed interquiescit, quod macilento plerumque vel ægro fieri solitum. Hinc per metaphoram 'bovinatores' pro 'tergiversatoribus,' vel ut Nonius addit, 'malitiosis' dicuntur. Isidorus 'bovinatores inconstantes' appellat. Festus dicit 'bovinari' esse 'convitiari.' Glossæ Philoxeni, 'Bovinatores, θορυβοποιοὶ, θρύλλον ποιοῦντες, ἢ ταραχήν.'

Est tricosus] Vett. Edit. legunt, *hic strigosus,* Scaliger, *hicce strigosus.* 'Striga' in re rustica dicitur sulcus, qui continuo ductu peragebatur. Hoc vocant 'protelo ducere.' Boves autem strigant, cum in opere intermittunt, et quiescunt. 'Tricosus' tamen hic quoque legi potest. Glossæ Philoxeni: 'Tricosus, ἀχρεῖος, ἔκλυτος, λαγγών, ἀηδής.' 'Triconem' quoque appellavit Lucilius. 'Tricæ sunt impedimenta et implicationes' juxta Nonium. In his versibus *s* eliditur, et syllabam corripit, ideoque nonnulli literam hanc tanquam vacuam abjiciunt.

Duro] Pertinaci, impudenti.

CAP. VIII. *Albinus*] A. Posthumius Albinus, qui cum L. Licinio Lucullo Consul fuit anno ab U. C. DCII. Literatum illum et disertum fuisse scribit Cicero in Bruto. Hæc eadem ex Gellio repetit iisdem fere verbis Macrobius in princ. Saturnalium. Plutarchus in Catone addit 'veniam ei debere dari, si Amphictyonum decreto id scripsisset.'

Oratione Græca scriptitavit] Non sine exemplo aliorum. Ita teste Floro in Epitoma Livii lib. LIII. 'C. Julius Senator Græce res Romanas scripsit.' De Cn. Aufidio Cicero Tuscul. v. 'Pueris nobis Cn. Aufidius, prætorius, et in Senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, et Græcam scribebat historiam.' Etiam L. Lucullus bellum Marsicum Græce scripsit, ut testatur Plutarchus in Lucullo, et Cicero lib. I. Epistol. 16. ad Atticum. Ipse quoque Cicero de Consulatu suo Græce scripsit, et T. Pomponius Atticus de eadem materia, ut ex Cicerone liquet.

Græca oratio] Macrobius, *eloquium Græcum.*

§ 2 *Aut quum compulsi*] Macrobius, 'Aut quum noxam imperio compellantis commisimus.'

Cornelii Nepotis] Locus hic non occurrit apud Nepotem: forsan in vita Catonis scripsit; nam tota vita Cato-

nis hodie non extat; hoc quod reliquum est, pars tantum esse videtur.

CAP. IX. *Critolaus scripsit*] Critolai Peripatetici meminit Gellius lib. VII. c. 14. et lib. IX. cap. 5. An idem sit cum Historico dubium est. Præter alia Historicus scripsit Res Epiroticas, ut liquet ex Plutarcho in Parallelis cap. 6. Citat quoque eundem Festus in verbo 'Salios.'

Mileto] Civitate Ioniæ. Herod. l. I. in confinio Ioniæ et Cariæ posuit, Ptolemæus in Caria: male.

Se synanchen pati] Synanche anginæ species, quum interni faucium musculi inflammati sunt. Alia est Κυνάγχη, de qua videndus Aëtius.

§ 2 *Aristodemum*] Meminerunt Tragici poëtæ Cicero, Augustinus de Civ. Dei, Lucianus, alii. Augustinus lib. II. de Civ. Dei ita loquitur: 'Aristodemum tragicum auctorem maximum de rebus pacis ac belli legatum ad Philippum Athenienses sæpe miserunt.' 'Actorem fabularum' hic appellat Gellius.

CAP. X. *Legem Aufeiam*] Legis Aufeiæ nec nomen nec materies alibi exstat usquam. Suspectum tamen ipsum nomen, quum nulla ejus gentis inter Romanas occurrant vestigia. Sed ut minimum recedamus a veteribus scriptis, *Saufeiam* legere possumus: ea enim gens et ex Cicerone et ex nummis et ex lapidibus antiquis est celeberrima. Pighius vel potius And. Schottus in Annalibus anno U. C. DCXXX. quo C. Sempronius Gracchus tribunus plebis fuit, ponit ei collegam *Aufeium*, qui hanc legem tulerit, atque ipsam legem ita format: *Uti. Nicomedes. Bithynia. Mithradates. Ponti. reges. Cappadociam. Ariarathis. socii. regis. occisi. hæredibus. restituant, &c.* Atqui verba Gracchi apud Gellium sunt, qui suadeant hanc rogationem, eos a Mithradate præmium expectare. Nimirum Mithradates præmium dabit illi, qui eum coget decedere Cappadocia. Vides τὸ ὑπόνον. Haud dubie complexa fuit aliquid ea rogatio, quo de ambigeretur inter Nicomedem et Mithradatem; disceptator autem esset Senatus populusque Romanus: et ea formula fuit, ut quod in ea expressum erat, id nollet Nicomedes, valde autem vellet Mithradates. Fortasse aliquid lucis in re crepera suppeditabit Justinus lib. XXXVIII. quo illi vel alter etiam quidem usi sunt, sed arripuerunt id, in quo nullum Senatus populique Romani arbitrium exspectaverunt reges. Exstincta scelere Mithradatis Ariaratharum Cappadociæ regum familia, possessoque regno per Ponticum, timens malum vicinum Nicomedes subornavit puerum, cui adesset πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος, (quasi Ariarathes ille Mithridatis affinis sororius, quem cum duobus filiis pulcher affinis avunculusque sustulerat, tres, non duos tantum, filios genuisset,) qui Romam profectus a populo Romano quasi paternum atque avitum regnum Cappadociæ peteret. Contra Mithradates misit Romam Gordium, qui Senatui asseveraret, (ita enim legendum apud Justinum, *Romam mittit, qui asseveret*, non *asseveret*, quod hac significatione Latinum non est,) puerum Ariarathen, cui ipse regnum tradidisse videri volebat, ut justo hæredi, (erat autem ipsius filius, cui ludendi causa vocabulum solenne Cappadocum regibus imposuerat,) esse eo Ariarathe genitum, qui fidissimus fuisset socius populi Romani, ac pro ejus imperio fortiter pugnans bello Aristonici occubuisset, fratrem illorum, quos dominandi libidine occiderat pessima mater, ut est apud Justinum lib. XXXVII. Hoc eleganter idem vocat 'studium regum aliena regna falsis nominibus furantium.' Atque huic contentioni, comparata pecunia a Pontico legato, videtur sese interposuisse ille quicumque Saufeius, et tulisse ad populum, ut ille Ariarathes, qui jam esset in

possessione regni, pro vero agnosceretur, et beneficio Populi Romani confirmaretur. Quæ rogatio ne acciperetur, dissuasores itidem pecunia data comparaverunt, qui cum puero Romam misso erant, Nicomedis legati. Gracchus autem nitebatur, ut Cappadocia exstinctis veris regibus, una cum Lycaonia et Cilicia, quas de regno Pergameno ei contribuerant Romani, in formulam provinciæ redigeretur, et sic Populi Romani vectigalia augerentur. Aut si Cappadocibus libertatem reliquit, (quemadmodum postea primo Senatus,) Lycaoniam certe Ciliciamque repeti, partemque Provinciæ Asiæ reddi voluit. *Gronovius.*

In Demadem] Qui fuit Orator Atheniensis Demosthenis adversarius, quem quidam, ut Plutarchus testatur, majorem Demosthene Oratorem fuisse commemorant. Ab Antipatro corruptus, postmodum tamen a Cassandro interfectus est, proditionisque pœnas dedit. Vide Plutarchum in Demosthene et Phocione.

Nicomede] Bithyniæ Rege.

Mithridate] Rege Ponti.

§ 2 *Tragœdus*] Aristodemus.

Talentum magnum] Atticum intelligit, quod constat sexaginta minis, sive sex millibus drachmarum Atticarum, unde Rhemnius Fannius: 'Cecropium superest post hæc docuisse talentum Sexaginta minas, seu vis sex millia drachmas, Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.' Summum igitur hoc pondus fuit Athenis. Nullum itaque majus fuit, uti Priscianus statuit, quem docte refutat Vir Celeberrimus D. Gronovius Libr. de Pecun. Vet. Magnum autem dixere talentum Romani, quod aliud minoris æstimationis esset, ut Neapolitanum, Rheginum, Siculum. Plautus quidem in Rudente talentum magnum vocat centum et viginti minarum, sed hoc erat Ægyptiacum, vel Cyrenæum. Drama enim erat Cyrenis.

CAP. XI. *P. Nigidii*] Vide supra III. 10. et IV. 10.

Mendacium dicere] Neque hæc distinctio bona. Quia si suum mendacium dicat, mentitur. Si aliorum mendacium divulgat, et putat se verum dicere, non mentitur. Appuleius in Apolog. tali casu 'falli' dixit. Potest tamen etiam qui mentitur falli, quando putat se mentiri, et verum dicit. Ille enim non quidem opere sed voluntate mentitur. Atque hoc etiam casu non fallit alium.

Sed alterum] *Sed* abest a Cod. Tornes. *Alterum* igitur non incidit in homines, sed fit κατὰ προαίρεσιν. Quod hominis improbi est.

Incidit in hominem] Corrupte legitur apud Nonium, *indicet in homine.* Egregie Polybius lib. XII. Δύο μὲν τρόπους ἔφαμεν εἶναι ψεύδους, ἕνα μὲν τὸν κατ' ἄγνοιαν, ἕτερον δὲ τὸν κατὰ προαίρεσιν, καὶ τούτων δεῖν τοῖς μὲν κατ' ἄγνοιαν παραπταίουσι τῆς ἀληθείας διδόναι συγγνώμην, τοῖς δὲ κατὰ προαίρεσιν, ἀκαταλλάκτως ἔχειν.

In hominem] Etiam probum: vel alterum alicui per imprudentiam fieri potest.

CAP. XII. *Chrysippus*] Qui quidem περὶ Ἀμφιβολιῶν duos libros, teste Laërtio, conscripsit. Huc respexit Quintilianus lib. VII. cap. 10. de Ambiguo, cum inquit: 'Amphibologiæ species sunt innumerabiles, adeo ut philosophorum quibusdam nullum videatur esse verbum quod non plura significet, genera admodum pauca.'

Accipi] Intelligi.

Diodorus autem] Fuit Apollonii Croni discipulus, unde primo Apollonii, deinde Croni nomen accepit, ut testatur Strabo lib. XIV. 17. qui ut διαλεκτικώτατος Sexto Empirico lib. I. adversus Mathematicos c. ult. dicitur, ita filias quoque ejus eadem arte polluisse affirmat Clemens Alexandrinus Stromat. 4. Vide Diogenem Laërtium in Ejus vita.

CAP. XIII. *Apud T. Castricium*] Qui

sub divo Adriano vixit, et apud eundem in honore fuit. Vide Auctorem Nostrum lib. XIII. cap. 21. Spartianus in vita Adriani familiares habuisse Philosophos, Rhetores, et aliarum scientiarum peritos dixit, sed præ cæteris Castricium non appellat. 'In summa,' inquit, 'familiaritate Epictetum et Heliodorum philosophos et (ne nominatim de omnibus dicam) Grammaticos, Rhetores, musicos, geometras, pictores, astrologos habuit, præ cæteris (ut multi asserunt) eminente Favorino.' Videndus Philostratus in Favorino.

Quin aut olim cupide appetisse] Legi posse existimat H. Stephanus pro *cupide*, *nimis cupide*. Ita superiora quoque bene se haberent. Qui enim aliquid cupide appetit, reprehensione dignus non est: sed is demum qui nimis cupide quid appetit, et postea temere repudiat.

§ 2 *Eblanditæ*] Blanditiis captæ, delinitæ.

§ 4 *Cupide appetisse*] Sin ea adverbia 'cupide' et 'temere' auferantur principio, non video quomodo ponantur in conclusione. Nam fieri potuit, ut neque cupide prius appetierint atque voluerint, neque postea temere repudiarint, mutatis scilicet rebus et circumstantiis. *Ita Badius.*

Nondum] In margine mei Codicis emendatum, *modum*. Sed *nondum desiderata* dicuntur verba, quibus uti nondum necesse erat, ut ex sequentibus liquet.

§ 5 *Gressibus quoque ipsis orationis*] Id est, modo procedentis orationis.

CAP. XIV. *L. Piso Frugi*] Vide l. VI. c. 9. Annales ejus exiliter scriptos fuisse testatur Cicero in Bruto.

Imo vero carum] Recte dixit. Multi enim, si pro libitu biberent, large genio indulgerent. Sed quosdam nunc inopia cohibet, quosdam parcimonia, vel avaritia. Badius infringere hanc rationem Romuli nititur: si enim, inquit, omnes fecissent, quod ille, vilius vinum fuisset, quia parum bibissent. Sed hoc non voluit Romulus, sed uti omnes pro lubidine biberent.

CAP. XV. *Laberius*] Vide l. I. c. 7. et l. III. c. 12. et Macrobium lib. II. Sat. cap. 7.

In lacu Averno] Titulus hic libri, vel fabulæ, dictus a noto lacu Campaniæ, Plutoni sacro.

Amorabundam] Hoc vocabulum frustra apud alios antiquos auctores reperies. Denotat amoribus deditam. Ita alibi dicit Gellius 'saltabundus,' 'cunctabundus,' 'indignabundus,' etiam 'mare undabundum' lib. II. cap. 30. apud Tacitum 'concionabundus.' Sed hæc a verbis derivantur. Ita dicendum foret ab inusitato 'amorari' 'amorabundam' derivari.

Cæsellius vindex] Meminit ejus Auctor noster lib. II. cap. 16. lib. III. cap. 16. lib. VII. cap. 2. aliisque locis.

Terentius autem Scaurus] Cujus præter alios sæpe meminit Diomedes: vixit hic, ut Auctor noster testatur, temporibus Adriani. Pater fuit Scauri Grammatici, qui præceptor fuit Ælii Veri, ut scribit Capitolinus in Veri vita. Libri veteres tamen ibi præferunt, non *Scaurum*, sed *Scaurinum*. Qui Scaurinus Scauri filius fuit, atque alium filium habuit, nomine Scaurinum, præceptorem Alexandri Severi, ut Lampridius memoriæ reliquit.

Agit aut simulat] Priscianus libro quarto ita inquit: 'in bundus desinentia similitudinem habere significant: ut vitabundus, similis vitanti, prædabundus similis prædanti, moribundus similis morienti, errabundus, similis erranti, furibundus similis furenti.' Et paulo post: 'Excipitur alternitatis causa, Rubicundus, quod in penultima syllaba pro *b*, *c* habuit, ne sit absonum, si rubibundus dicatur.' Similia tum alibi tum decimo Æneidos Servius scribit, cum dicit, 'moribunda, morienti similis.' Vide

Laurentium Vallam lib. I. Eleg. cap. 9.

§ 2 *Non intelligere*] Utique tamen non difficile hoc intellectu.

§ 3 *Productio*] Extrema terminatio.

Παραγωγὰς] Interpres Græcarum vocum Gellii vertit, 'deductiones,' 'derivationes.' Potius verte 'terminationes,' cum aliquid fini vocabuli additur.

§ 4 *Sisenna*] Vid. l. IX. c. 14. Prætorius fuit, ut ex Corneliana Ciceronis et Asconio liquet. Sæpe ejus Historia citatur a Nonio.

§ 5 *Apollinaris noster*] Sulpitius Apollinaris Grammaticus. Atque hic idem est, qui Pertinacis postmodum præceptor fuit: nec enim potest ejus esse filius. Pertinax enim sub Marco nomen habuit, et sub eodem Sulpitius fuit magni nominis.

Vim et copiam] Idem hæc nomina significant, quod participia verborum frequentativorum, quando ea in usu non sunt.

CAP. XVI. *Privis vocibus*] Singulis vocibus, vel uno verbo.

Ejus libri indicem] Titulum. Alioqui aliud proprie 'index,' aliud 'titulus,' quamvis multi confundant. Titulus est ἐπιγραφὴ totius operis, qui uno plerunque vocabulo absolvitur, et in fronte inscribitur. Index est series materiarum per ordinem digesta. Vide Salm. in Prolegomenis ad Solinum. Quia autem Plutarchi operibus plures libri continentur, etiam eorum tituli sive indices conspiciebantur.

Περὶ πολυπραγμοσύνης] Est hoc sollicitudo de multis negotiis nihil ad nos pertinentibus. Qui tali vitio laborant, ardeliones Latinis vocantur, qui omnibus negotiis se immiscent, et omnia agunt, nihilque perficiunt. Vide Martialis lib. II. Epigr. 7. et lib. IV. Epigram. 79.

§ 2 Πολυφιλίαν, *&c.*] Uno verbo quis vertere possit, 'socialitatem' (nisi 'amicitiam multifariam' dicere oporteat) 'versutiam,' vel si ita loqui fas sit, 'versatilitatem' et 'corpulentiam.'

§ 3 *Tum ille opicus*] Rudis, imperitus. Vide lib. II. cap. 21.

CAP. XVII. *In bibliotheca templi Trajani*] Juxta forum Trajani templum fuisse et equum æneum admirabilem Victor ostendit. Hæc eadem a gentili Principis nomine 'Ulpia' Vopisco appellatur. Arbitratur Lipsius primo in foro Trajani sitam fuisse, deinde in collem viminalem translatam atque Thermas Diocletiani exornasse. Vopiscus in Probo: 'Usus autem sum præcipue libris ex Bibliotheca Ulpia, ætate mea Thermis Diocletianis.' Idem eadem Bibliotheca in vita Taciti Imperatoris: 'Ac ne quis me Græcorum alicui vel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Ulpia in Armario sexto librum Elephantinum, in quo hoc Sc. perscriptum est: cui Tacitus ipse manu sua subscripsit.' Elephantini libri erant Elephanto sive ebore sectili. Eboreorum codicum meminit quoque Ulpianus lege 52. D. de Legat. 3. Scaliger tamen putat ex omentis Elephantorum compositos fuisse. Meminit quoque Vopiscus in Aureliano antiquorum linteorum librorum in eadem bibliotheca. 'Et si his,' inquit, 'contentus non fueris, lectites Græcos, linteos etiam libros requiras, quos Ulpia tibi bibliotheca, cum volueris, ministrabit.' De varia materia, qua scribebatur, vide supra citatam l. LII. De Leg. 3. et Symmachum lib. IV. Epist. 34.

REDEMPTA HABENT] Redimere hic accipitur pro certo precio opus aliquod perficiendum suscipere.

Gavii] Intelligit Gabium (Macrobius nominat Gavium) Bassum. Vide lib. II. cap. 4.

Retas vocari arbores] Nulla harum arborum, apud alios antiquos auctores, quod sciam, mentio. Quales-

cunque autem arbores vel frutices intelligit, quæ ex ripis eminent, vel etiam virgulta, et arundines in ripis provenientes. Belgæ nostri *riet* adhuc hodie aquaticas arundines vocant.

Retanda flumina] 'Retanda' a reti ita appellantur, non quod retæ vel virgulta 'prætereuntes naves impedirent, vel irretirent,' ut Gellius noster loquitur, atque iis flumina purgarentur, sed quod reti ipsæ illuvies et virgulta navigationem impedientia ex fluminibus extraherentur, ipsique alvei fluminum purgarentur.

CAP. XVIII. *Draco Atheniensis*] 'Qui poxas fere omnes capitali prosecutus est supplicio, ita ut desides et otii damnati morte mulctarentur, ac qui olus surripuerat, vel poma, in hos non secus atque in sacrilegos consuleretur. Unde postmodum lepide ait Demades sanguine Draconem non atramento scripsisse leges.' Ita Plutarchus scribit in Solone. Interrogatus Draco cur omnia fere supplicia capitali prosecutus esset supplicio, respondit, τὰ μὲν μικρὰ ἀδικήματα θανάτου ἄξια νομίζειν, τοῖς δὲ μεγάλοις οὐκ ἔχειν μείζονα ζημίαν.

Tacito, &c. Atheniensium consensu] Scribit tamen Plutarchus in Solone, Solonem Draconis leges ob asperitatem et atrocitatem cunctas rescidisse, præterquam quæ latæ essent de Sicariis.

Legibus aliis mitioribus] Quædam tamen etiam duriores fuerunt; nam Solonis quoque lex fuit, ut ex Demosthenis Timocratea liquet, si quis supra quinquaginta drachmas furtum fecisset, ad undecimviros raperetur, et morte multaretur: si quis item ex gymnasiis vestem vel etiam rem minimam surripuisset, aut ex balneo vel portu, quod excedat decem drachmarum æstimationem, capitale erat: item manifesti saccularii eadem pœna afficiebantur, ut Xenophon lib. I. 'Απομνημον. et Æschines contra Ctesiph. testantur. Si quis tolleret, quod non posuerat, capitale erat, ut testatur Diogenes Laërtius his verbis, ἃ μὴ ἔθου, μὴ ἀνέλου. εἰ δὲ μὴ, θάνατος ἡ ζημία. in via nimirum publica. Similem tamen legem etiam Judæis tribuit Josephus in Antiq. Jud. gravemque pœnam fuisse affirmat. Præterea aliæ quoque leges duriores fuerunt, ut illa, 'si quis oculum alterius excusserit, duobus oculis privator.' Ad cujus legis iniquitatem respexit quoque Aristoteles lib. I. Rhetor. cap. 7. Ebrietas quoque unius ex Archontibus capitalis erat. Si quis alterutri parti in seditione civitatis se non adjunxisset, ille in exilium mittebatur, ut Gellius noster lib. II. c. 12. testatur. ἄτιμον, id est, 'infamem' fuisse scribit Plutarchus, capitalem pœnam sancitam Cicero affirmat. Vide supra.

§ 2 *Ex septem illis inclytis sapientibus fuit*] Septem Græciæ sapientes fuerunt, ille Solon Atheniensis, Chilo Lacedæmonius, Cleobulus Lindius, Thales Milesius, Bias Prienæus, Pittacus Mitylenæus, Periander Corinthius. Vide Ausonium in Ludo septem sapientum. Ille de Solone ita loquitur: 'De more Græco prodeo in scenam Solon, Septem sapientum fama cui palmam dedit, Sed fama non est judicii severitas. Neque me esse primum vestrum aut imum existimo; Æqualitas quod ordinem nescit pati. Recte olim ineptum Delphicus lusit Deus Quærentem, quisnam primus Sapientum foret: Ut in orbe tereti nomina eorum inscriberet, Ne primus esset, ne vel imus quispiam.' &c.

Dupli pœna] Quædam Edit. *duplici*. Cæterum hoc quoque addendum est ex Demosthene adversum Timocratem, dupli teneri furem si recepisset dominus, decupli autem, si non receperit, et si Eliasti videatur, condemnari posse, ut per quinque dies et noctes compedibus stringatur. Verba Demosthenis hæc sunt: ὅτι ἐάν τις

ἀπολέσῃ, ἐὰν μὲν αὐτὸ λάβῃ, τὴν διπλασίαν καταδικάζειν· ἐὰν δὲ μὴ, τὴν δεκαπλασίαν πρὸς τοῖς ἐπαιτίοις, δεδέσθαι δ' ἐν τῇ ποδοκάκῃ τὸν πόδα πένθ' ἡμέρας, καὶ νύκτας ἴσας, ἐὰν προτιμήσῃ ἡ Ἡλιαία. Quid sit autem ποδοκάκη docet Hesychius et Harpocration, nimirum ξύλον ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Etiam fures, qui dupli condemnabantur, vinculis stringebantur ignominiæ causa teste eodem Demosthene.

Nox esset] Verba ipsius legis de fure nocturno prodidit Macrobius ista: SEI. NOX. FURTUM. FACTUM. ESIT. SEI. IM. SUCCISIT. IOURE. CAISUS. ESTO. De fure diurno et nocturno ita loquitur JC. Caius in l. IV. § 1. D. ad L. Aquil. 'Lex XII. tab. furem noctu deprehensum occidere permittit, ut tamen id ipsum cum clamore testificetur: interdiu autem deprehensum permittit occidere, si is telo se defendat; ut tamen æque cum clamore testificetur.' Sacra pagina voluit furem nocturnum in effossione ædium deprehensum impune occidi posse, diurnum nequaquam. Exod. XXII. vs. 2. et 3. Vocem tamen, במחתרת, quam 'infossionem' vertunt plerique, alii vertunt, 'cum perfossorio instrumento,' (vel etiam qualecunque telum intelligi potest,) quomodo et locum Jerem. II. vs. 4. doctissimi Hebræorum intelligunt. De distinctione nocturni et diurni furis, et quænam potissimum ratio fuerit apud Hebræos, Athenienses, Romanos, vide Hugonem Grotium lib. II. de Jur. Bel. et pac. cap. 1. § 12.

§ 3 *Addicique jusserunt*] In servitutem. Jure Hebræo, si reus rependere nequiret, in servitutem quoque abripiebatur. Exod. XXII. vs. 3. Servitus hæc erat sexennalis, nisi antea labore suo tantum Domino acquisivisset, quantum res ipsa sublata valuisset, propter mulctæ enim debitum in servitute retineri nequibat. Mulieres autem in servitutem non addicebantur. Josephus lib. XVI. Antiq. Jud.,

E saxo præcipitari] E saxo Tarpeio. Appian. tamen l. III. de Bel. Civili liberos homines tali supplicio affectos scribit.

Sed pueros impuberes] Ita respondit quoque Ulpianus in l. XXIII. D. de Furtis: 'Impuberem furtum facere posse si jam doli capax sit, Julianus libro vicesimo secundo digestorum scripsit. Item posse cum impubere damni injuria agi, quia id furtum ab impubere fit. Sed modum esse adhibendum ait. Nam in infantes id non cadere nos putamus, cum impubere culpæ capace Aquilia agi posse.' Respondit quoque Paulus in l. CVIII. de R. I. 'Fere in omnibus pœnalibus judiciis, et ætati, et imprudentiæ succurritur.'

Quæ per lancem liciumque concepta sunt] Audi Festum Grammaticum; 'Lance et licio dicebatur apud Antiquos, quia qui furtum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat propter matrumfamiliæ, aut virginum præsentiam.' Hunc autem morem Romani ab Atheniensibus accepere. Apud quos, qui res furtivas quærebant, nudi cincticulo amicti ædes suspectas intrabant, cum prius Deos essent contestati se inveniendi spe quærere; si invenissent, is apud quem quærebatur, multabatur. Rationem reddit Scholiastes Aristophanis in Nubibus, quare nudi ædes ingrederentur, ne quid forte vestibus conditum inferrent, dominoque ædium falsum crimen objectare possent. Verba Græca ita se habent: ἔθος ἦν τοὺς εἰσιόντας εἰς οἰκίαν τινὸς ἐπὶ τῷ ἐρευνῆσαι, γυμνοὺς εἰσιέναι, ἵνα μή τι ὑπὸ τὰ ἱμάτια κρύψαντες λάθωσιν, ἢ ἵνα μή τι ὑπὸ ἔχθρας λάθωσιν ὑποβαλόντες τὸ ζητούμενον, καὶ ζημίας αἴτιοι τούτῳ γένωνται. Plato quoque lib. XII. de LL. affirmat, ἀζώστους ἢ χιτωνίσκον ἔχοντας alterius ædes debere intrare, χιτωνίσκον veteres Romani vocant licium. Lance autem ante oculos ute-

bantur, quia non licebat viro externo intrare γυναικωνῖτιδα, ne corrumpendi fœminas potius quam furti concipiendi causa ingressus videretur. 'Concepti' autem, ut Paulus testatur 2. Sent. 31. 'is tenetur, apud quem furtum quæsitum et inventum est.' Item, 'concepti is agere potest, qui rem concepit et invenit.'

A lege illa Decemvirali discessum est] Prætores pœnam furti manifesti in pecuniariam quadrupli mutarunt; dupli in fures non manifestos intactam reliquerunt; tunc postmodum non tantum civiliter, sed etiam criminaliter atque extra ordinem furti agi cœptum fuit, et pœna arbitrio illius qui jurisdictioni præerat relinquebatur. Constitutum quoque ne licitum esset furem nocturnum vel diurnum occidere, nisi se telo defenderet, parcique ei sine periculo non posset, ut habetur l. IX. D. Ad L. Cornel. de Sicar. Quod aliter et cum distinctione leg. 12. Tab. obtinebat. Novissima hinc constitutio lata a Justiniano Nov. 134. cap. ult. qua tamen pœna ipsa res non continetur quam persequi dominus potest. § 14. de Oblig. quæ ex del. et § 18. de Act.

Jure et ordine] Civiliter et ordinario modo, non criminaliter et extraordinarie.

Manifestum autem furtum] Recte et succincte Massurius definivit. Vide l. II. et seqq. D. de Furt. et § 3. Inst. de obligat. quæ ex Del. nasc.

Ut ait Massurius] Sabinus, quem aliquoties Auctor noster alibi citavit.

§ 4 *Quod sit oblatum, quod conceptum*] Justinianus de oblato Inst. de Oblig. quæ ex del. § 4. ita loquitur: 'Oblatum furtum dicitur, cum res furtiva ab aliquo tibi oblata sit, eaque apud te concepta sit; utique si ea mente tibi data fuerit, ut apud te potius, quam apud eum qui dedit conciperetur: nam tibi, apud quem concepta sit, propria adversus eum, qui obtulit, quamvis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati.'

Et pleraque alia] Sicut erat 'furtum prohibitum,' quando quis furtum apud se testibus præsentibus investigari prohibebat: item 'furtum non exhibitum,' quando quis rem furtivam apud se quæsitam et inventam non exhibebat. Utraque hæc actio pendebat ex furto concepto.

Quum fugitivus] Furti enim tenetur, cujus ope et consilio furtum factum est. Vide l. LII. § 13. D. et § 11. Inst. de Furt. ubi similes casus proponuntur. Sabinus tali casu etiam in factum dari actionem posse affirmat, l. XXVII. § 21. ad L. Aquiliam.

Aristonis jureconsulti] Hic aliquoties in Pandectis citatur. Qualis fuerit doctrinæ, et virtutis, Elogium luculentum Plinii ostendit Epist. lib. VIII.

§ 5 *Apud veteres Ægyptios*] Tolerabantur apud eos furta, sed certa conditione. Lege enim cautum ut, qui furtis operam dare cupiunt, apud principem furum nomen suum profiterentur, atque ad illum cuncta furto surrepta deferrent. Si quis autem furto quædam amisisset, indicabat illi præposito, atque sua facile recuperabat, ita tamen ut quadrantem bonorum æstimatorum persolveret. Vide Diodorum Siculum lib. I. Biblioth. c. 80.

In artibus reperiendis solertes] Sapientia Veterum Ægyptiorum maxima parte versabatur in Hieroglyphicis et Mathematicis disciplinis, Geometriæ inventio, cum inundatione Nili limites agrorum difficulter distingui possent, illis tribuitur. Artabanus apud Eusebium 9. προπ. inter alia etiam literas accepisse a Mose tradidit. A dextra certe ad sinistram scripsisse etiam Herodotus lib. II. testatur, duplicesque habuisse literas, sacras et vulgares.

§ 6 *Non pauci neque ignobiles scriptores*] Inter quos Xenophon de Rep. Lacedæmoniorum, qui tamen refert deprehensos ad aram Dianæ Orthiæ graviter cæsos fuisse. Videndus quoque est Pausanias in Laconicis. Plutarchus in Lycurgo de pueris et adolescentibus, quibus præerant majores natu Irenes dicti, ita scribit: 'Ferunt furto partim ex hortis, partim in virorum convivia astute et caute irrepentes. Deprehensus multa verbera flagello excipit, quod solutus in furando et iners videatur. Furantur etiam quæcunque possunt cibaria,' (etiam triticum juxta Xenophontem, ex quo cibaria conficiuntur,) 'insidiari cum solertia dormientibus meditantes, aut solutiorem custodiam agentibus: comperto verbera et fames pro piaculo sunt.' Verbera autem tam patienter ferebant, uti sine doloris signis inter plagas nonnunquam expirarent, furta itaque nullius pretii erant, cum nullus apud Lacedæmonios divitiarum usus esset, et in victu et cultu æqualitas omnium esset. Deprehensis quoque præsens pœna erat. Vide quæ in memorab. nostris Vet. Rerump. de Rep. Lacedæmoniorum, atque etiam Ægyptiorum, diximus.

Pro exercitio disciplinaque] Tota Respubl. Laconum ad rem militarem erat composita; at major laus censebatur furtim et per dolum hostem superare quam aperto marte; majorem etiam victimam immolatam ab eo qui per dolum victor fuisset, scribit Plutarchus in Marcello. Hæc itaque privata astutiæ militaris judicabant esse præludia.

§ 8 *Qui alienam rem attrectavit*] Nonnunquam qui alterius bona contrectavit, animo amovendi, etsi nondum ablatio facta, furtum committit, l. vulgaris xxi. § 8. de Furtis. Furtum etiam committit, qui rem sibi utendam datam in alium vertit usum, quam dominus illi concessit. § 6. Instit. De oblig. quæ ex del.

Alienum jacens] Vett. Editt. male *tacens.* Intelligit, quod alter perdiderat, vel ut postea auferret in via vel alibi posuerat. Qui tale quid invenerat, indicare debebat 'invenisse se illud, et illud redditurum ei qui desideraret.' Verba hæc eadem occurrunt apud Ulpianum libro quadragesimo primo ad Sabinum, a quo mutuatus fuisse videtur, in l. 'falsus creditor' xliii. § 'qui alienum' 4. D. de Furt. Solonis similem legem capitalem fuisse scribit Laërtius in Solone, ut supra diximus.

Sola mente atque animo] Contra Sabini sententiam facit, quod Jure Justinianæo furtum non fiat verbis, aut scriptura, solove simplici consilio aut cogitatione furti faciendi l. i. § 1. l. lii. § 19. ff. de Furt.

Imperavit] Vide l. qui servo xxxvi. § 1. D. de Furt.

LIBER XII.

Cap. i. *Nobiliore*] Vel patricia, vel simpliciter nobili. Neque enim omnes nobiles vel senatorii ordinis erant patricii. Vide supra x. 20.

Puellam] Mulierem adhuc juvenculam.

§ 2 *Abhibendasque puero nutrices*] Melius diceretur, *adhibendam nutri-*

cem. Non enim pluribus opus est. Nisi præter nutricem intelligat Auctor noster alias famulas, quæ in divitum ædibus infantibus inserviunt. Quibusdam autem casibus etiam nutrices eligendæ, si nimirum mulieres exuccæ sint inhabiles vel adversa valetudine præditæ. Quales autem eligendæ sint quod ad mores attinet, audi Quintilianum lib. I. Inst. 'Ante omnia,' inquit, 'non sit vitiosus sermo nutricibus, quas, si fieri posset, sapientes Chrysippus optavit, certe, quantum res pateretur, optimas eligi voluit. Et morum quidem in his haud dubie prior ratio est, recte tamen etiam loquantur. Has primum audiet puer, harum verba effingere imitando conabitur.' Quod ad medicinam attinet, et quale lac sit optimum, vide Oribasii librum quintum cap. 2. 'De Nutrice eligenda,' et c. 3. 'de lacte nutricis.' Vide quoque inter 'Theanus Epistolas,' ultimam.

Mammarum ubera] Recte Plutarchus de lib. Educ. dixit: 'Ipsa natura docet mulieribus lactandam atque alendam esse suam prolem: ideo enim cuivis animali parienti alimentum lactis suppeditavit: planeque sapiens est providentia, quæ gemina mulieribus ubera dedit; ut etsi gemellos parerent, uterque haberet alimenti sui fontem.' Quinetiam majore cura atque affectu animi liberos matres alunt quam nutrices mercenariæ, ut Plut. addit.

Mammarum ubera] Per ubera hic intelligere videtur ipsas papillas. Mammæ alioqui et ubera confunduntur. Græcis tamen *οὖθαρ* proprie bestiis tribuitur, a quo 'uber' nomen accepit. Horatius quoque distinxit, cum dicit, 'Et mammæ putres, equina quales ubera.' H. Steph. ex conjectura legit *tubera*, juxta illud Apuleii, 'ubi uber, ibi tuber.'

Nævulos] Nævum Onomasticon vetus interpretatur *ὑπερσάρκωσιν*, id est, 'aliquid super carnem excrescens.' Quo modo mammæ 'nævi' dici possunt, ut papillæ 'nævuli.'

Arefacere et extinguere] Exsiccant præsentem post partum copiam lactis, atque medicamentis inhibent novum lactis proventum, naturæ vim facientes.

Cum periculo quoque aversi corruptique lactis] 'Aversi,' id est, 'inhibiti,' atque hinc postmodum 'corrupti.' Lac retentum putrescit, ubertate atque affluentia, vel in grumos concrescit, mamillæ rubore suffusæ obdurescunt, et inflammantur, vel exulcerantur.

Ut fetus quoque ipsi in corpore suo concepti aboriantur] 'Aboriantur' passive dixit. Hoc tamen crimen modo exilio, modo etiam capite punitur l. IV. D. de Extraord. crim. l. VIII. ff. ad L. Corn. de Sicar. et l. XXXVIII. de Pœnis. Si fœtus sit *εἰκονισμένος* in humanam speciem, et vitalis. Semen quoque recens conceptum artibus quibusdam nefariis abigere solitæ inhonestæ fœminæ. Quod tamen crimen merito exagitat Tertullianus in Apolog. qui ita loquitur: 'Etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem deliberatur, dissolvere non licet. Homicidii festinatio est, prohibere nasci, nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem deturbet: homo est, et qui futurus est, et fructus hominis in semine est.' Videndus quoque Augustin. Qu. 86. in Exodum, et Theodoretus Qu. 48.

Æquor] Æqualitas ventris extensa, rugarum expers, qualis in virginibus, vel mulieribus, quæ nondum pepererunt, esse solet.

Irrugetur] Ita Ovidius: 'Scilicet ut careat rugarum crimine venter, Sternatur pugnæ tristis arena tuæ.'

Ac de gravitate oneris] Quædam exemplaria *de* omittunt. Sed eodem modo dicitur, ut 'lassus de via.' *Stephan.*

§ 3 *An qui a spiritu multo et calore exalbuit*] Venæ nimirum, quæ ab utero sanguinem ad mammas deferunt, copia sanguinis turgent, et calore suo spirituque coctionem juvant. Inprimis, ut Galenus testatur, glandulosa illa corpora adipe circumfusa, et vasorum myriadibus intertexta, ad generationem lactis faciunt, quæ moderato et æquabili coctione perficitur.

In supernas se partis profert] Mammarum et uteri mirabilis est societas, et ab utero sanguis profluit ad mammas, quæ substantia spongiarum instar rarissima est, et copiosi humoris capax: glandulosa quoque adsunt corpora, in quibus vis est γαλακτοποιητική. Cum autem moveri cœperit fœtus, lactis indicia jam tum fiunt. Quomodo autem lac tum generetur, et in superiores partes se proferat, docet Hippocrates lib. de Natura Pueri: Δι' ἀνάγκην, inquit, δὲ τοιήνδε γίνεται τὸ γάλα, ὁκόταν αἱ μῆτραι ὀγκηραὶ ἐοῦσαι ὑπὸ τοῦ παιδίου πιέζωσι τὴν κοιλίην τῆς γυναικός· τῆς δὲ ὁκόταν πλήρεος ἐούσης ὁ πιεσμὸς γένηται, ἀποπηδᾷ τὸ πιότατον ἀπό τε τῶν βρωτῶν καὶ τῶν ποτῶν ἔξω εἰς τὸ ἐπίπλοον καὶ τὴν σάρκα. ὥσπερ δέρμα εἴτις ἀλείψειεν ἐλαίῳ πολλῷ, καὶ ἐώη ἀναπιεῖν, καὶ ἐπὴν ἀναπίῃ πιέζῃ τὸ δέρμα, διαπηδώη ἂν πιεζευμένου τοῦ δέρματος ἔξω τὸ ἔλαιον, οὕτω δὲ καὶ τῆς κοιλίης τὸ πιαρὸν ἐν αὐτῇ ἐχούσης ἀπὸ τῶν βρωτῶν καὶ τῶν ποτῶν, πιεζευμένης ὑπὸ τῶν μητρέων, διαπηδᾷ τὸ πῖαρ εἰς τὸ ἐπίπλοον καὶ ἐς τὴν σάρκα. κἢν ἀραιόσαρκος ἔῃ ἡ γυνὴ, θᾶσσον αἰσθάνεται τῆς διαπηδήσιος, ἢν δὲ μὴ, ὕστερον. Id est, 'Lac autem propterea necessario gignitur, cum uterus fœtu intumescens mulieris ventrem comprimit: si eo pleno compressio illa contingat, quod in cibo et potu est pinguissimum foras in omentum et carnem prosilit. Ac veluti si corium copioso oleo perunctum quis imbibi sinat, et ubi imbibit, corium ipsum premat, oleum utique exilierit foras ex corio compresso, sic etiam si venter pinguitudinem in se habeat a cibis et potibus, comprimaturque ab uteris, pinguitudo prosilit in omentum et carnem. Et si raræ carnis mulier fuerit, citius percipit ejus persultationem, si non, posterius.' Similis locus occurrit apud Hippocrat. lib. I. Γυναικείων, et lib. περὶ Ἀδένων.

Notum et familiarem victum] Eodem autem victu et sanguine uti, tenellis infantibus salubre est.

§ 5 *Bene ingeniatis*] Ita primæ Editt. atque inter illas princeps Veneta. H. Stephanus tanquam suam emendationem obtrudit. Gellius autem, ut fuit novator, vel hoc vocabulum finxit, vel ab alio fictum usurpavit, participii specie, cujus tamen nullum verbum est.

Serva aut servilis] Tam apud Græcos atque Romanos hoc ferme usitatum fuisse comœdiæ docent.

§ 6 *Consectaretur*] Sequeretur, imitaretur.

Οὐκ ἄρα σοί γε] Id est, 'Non igitur tibi pater erat equitator Peleus, Neque Thetis mater: glaucum autem te genuit mare, Et rupes arduæ, quia tibi mens est crudelis.' Hunc locum ex Gellio expressit Macrobius lib. VI. Saturn. cap. 11. Sunt autem verba Phœnicis objurgantis Achillem ob animum præfractum et inexorabilem.

Sed alituram quoque] Macrobius, 'sed educationem quoque nutricationis tanquam bellualem et asperam criminatur.' Sed vide illum, qui duo Gellii loca eisdem fere verbis expressit.

Hyrcanæque] Versus integri extant apud Virgil. lib. IV. Æneid. ubi Dido in Æneam ita invehitur: 'Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor, Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens Caucasus; Hyrcanæque admorunt ubera tigres.' Ita passim poëtæ loquuntur. Catullus in Nuptiis Pelei et Thetidis ita Ari-

aduem introducit loquentem ad Theseum: 'Quænam te genuit sola sub rupe leæna? Quod mare conceptum spumantibus expuit undis? Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vasta Charybdis?'

Ubera] Forsan per ubera fœcundam penum mammarum intellexit. Ita Græci οὖθαρ ἀρούρης dixerunt, Virgilius 'uber glebæ.'

§ 7 *Inolescendis*] Inferendis. Gellius seq. cap. 5. dixit, 'Natura, quæ nos genuit, induit nobis inolevitque, in ipsis statim principiis quibus nati sumus.'

Diluunt] Extenuant, dum nutrici magis quam matri amor communicatur.

§ 8 *Tenuitas*] Vett. Cod. non habent. Sed, *mea nequaquam*. Ita quoque loquitur lib. x. c. 32.

Cap. ii. *De Annæo Seneca*] Indignis modis Senecam excipit Gellius, qui ingenio, et facundia, et sententiarum gravitate conspicuus est, ut late ostendit Lipsius Præfatione commentariorum in Senecam. Nimirum ideo Gellius ita ab hoc scriptore aversus, quod stilo diversus esset. Hæc causa repudii. Materia sublimis suo veluti cothurno turget, fortis, valida in dicendo. Neque tamen stylus (fatendum est) ubique probus; multum enim a puro et antiquo, inprimis Ciceroniano, deflectit. Ipse Lipsius magnus Senecæ sectator non omnia ejus laudat. 'Ego,' inquit, 'Senecam universum admiratione magis, quam laude prosequendum arbitror: in partibus aliquid esse quod censeas aut cui succenseas non nego. Sane decidit interdum aut a se mutat. Ut in jocis et dictis quam ineptus alibi sive affectatus est! in laudibus aut vituperiis sine modo! exordia aut transitus longinqua aut comica! incuria etiam in historiis! inquisitiones aut dissertationes in philosophia, sed et philologia tenues! sunt enim ista sed pauca, et meliorum statim interventu pensantur.' Quintilianus lib. x. Orat. cap. 1. circa finem multo modestius Gellio nostro de eo loquitur, etsi propter stylum non admodum Senecæ addictus. Locum, etsi prolixiorem, hic adjungere visum est. Ita autem loquitur: 'Ex industria Senecam in omni genere eloquentiæ distuli, propter vulgatam falso de me opinionem, qua damnare eum et invisum quoque habere sum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum et omnibus vitiis fractum dicendi genus revocare ad severiora judicia contendo. Tum autem solus hic fere in manibus adolescentium fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam, quos ille non destiterat incessere, cum diversi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse iis, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quam imitabantur: tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab Antiquis descenderat. Foret enim optandum pares, aut saltem proximos illi viro fieri. Sed placebat propter sola vitia, et ad ea se quisque dirigebat effingenda, quæ poterat: deinde cum se jactaret, eodem modo dicere, Senecam infamabat. Cujus et multæ alioqui et magnæ virtutes fuerunt, ingenium facile et copiosum, plurimum studii, multarum rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab iis, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est. Tractavit etiam fere omnem studiorum materiam. Nam et orationes ejus, et poëmata, et dialogi feruntur. In philosophia parum diligens, egregius tamen vitiorum insectator fuit. Multæ in eo claræque sententiæ, multa etiam morum gratia legenda; sed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo perniciosissima, quod abundant dulcibus vitiis. Velles enim suo ingenio dixisse, alieno judicio. Nam si aliqua contempsisset, si parum concupisset, si non omnia sua amasset,

si rerum pondera minutissimis sententiis non fregisset: consensu potius eruditorum quam puerorum amore comprobaretur: verum sic quoque tam robustis et severiore genere satis firmatis legendus, vel ideo, quod exercere potest utrinque judicium. Multa enim (ut dixi) probanda in eo, multa etiam admiranda sunt: eligere modo curæ sit: quod utinam ipse fecisset. Digna enim fuit illa natura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, effecit.' Genus itaque dicendi non probat Quintilianus, sed ita vituperat, ut summam pene tribuat laudem, teste Erasmo.

Scriptore minime utili] Sinistrum hoc ineptissimi cujusdam tenebrionis judicium hic recenset Auctor noster, non in omnibus approbat.

Vulgaris videatur et protrita] Judicium hoc ineptum. Melius Tacitus Annal. lib. XIII. 'Quanquam oratio composita a Seneca multum cultus præferret, ut fuit illi viro ingenium amœnum et temporis illius auribus accommodatum.'

Argutia] In eo Stoicos imitatur, qui etiam λεπτολογοῦσι.

Vernacula] Domestica, vulgari, quæ inter vernas familiamque domi usitata est.

§ 2. *Non necessum est*] Ita frequenter Autor noster loquitur, interdum quoque Donatus.

In libro vicesimo secundo] Quæro, nec invenio. Vulgo etiam Epistolæ per libros non distinguuntur. In quibusdam tamen Mss. dividi Opsopœus et Gruterus testantur. Innuere idem ipse Seneca videtur Ep. 33.

Dictus ollis] Extant quoque hi versus apud Ciceronem in Bruto.

Flos delibatus populi] Cicero: 'Probe vero. Ut enim hominis decus, ingenium, sic ingenii ipsius lumen est eloquentia, qua virum excellentem præclare tum illi homines florem populi esse dixerunt.' Sicuti autem Græci ἄωτον dicunt, (sic enim Theocritus Argonautas θεῖον ἄωτον ἡρώων appellat, et Pindarus athletam quendam ἄωτον patriæ suæ dixit,) ita Ennius Græcos imitatus 'florem delibatum populi' dixit. Ἄωτον autem, vel ἄωτος, in masculino genere, ut Hesychius posuit, nihil aliud est quam ἀπάνθισμα τῶν ἀνθῶν, et ἀωτεύειν decerpere vel delibare florem denotat. 'Flos' itaque 'delibatus' populi juxta Ciceronem est flore exquisito eloquentiæ excellens. Ita apud Eustathium dicitur ἄκρον ἄωτον ἐν λόγοις, id est, ἐν τῷ λόγῳ οἷον ἀνθῶν. Legitur quoque hic versus, *flos illibatus*, vel *delibutus*.

Et suada medulla] Ita Vett. Editt. Cicero legit *suadæque medulla*, atque ita interpretatur in Bruto. Πειθὼ *quam vocant Græci, cujus effector est orator, hanc Suadam appellavit Ennius. Ejus autem Cethegum medullam fuisse vult, ut, quam Deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitavisse, hujus hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. At hic Cethegus Cos. cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo.* Badius etiam legit *suada medulla*, et putat appositionem esse, et emphatice appellatam non qualemcunque medullam, sed suadam: medulla autem cum sit intimum corporis, et in penitissimis ossibus conditum, pro optima quaque re accipitur. Medulla ergo suada, vel quæ optima, vel quæ altissima insideat, et ad medullam usque penetret. Vide quoque Polit. Misc.

§ 4 *Menelao Laconi*] Regi Lacedæmonis. De quo Homerus Ἰλ. γ. vs. 213. et seqq. ita loquitur, Ἤτοι μὲν Μενέλαος ἐπιτροχάδην ἀγόρευε, Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος Οὐδ' ἀφαμαρτοεπής. Id est, 'Certe quidem Menelaus succincte loquebatur. Pauca quidem sed valde acute, neque erat multorum verborum, Neque in verbis peccans.'

Suaviloquens jucunditas] Ita nimirum Ennius quoque locutus est citante Cicerone in Bruto, 'Additur orator

Corneliu' suaviloquenti Ore Cethegus Marcu' Tuditano collega.' 'Suaviloquentiam' ibidem dixit Cicero.

Alio in loco] Lib. v. de Repub. Lib. quoque vii. ad Atticum Epist. 19. 'breviloquentem' se esse dixit.

Illa] Enniana.

Lascivæ] Floridæ, comptæ. Quintil. 'Ne recentis hujus lasciviæ flosculis capti voluptate quadam prava deliniantur.'

Virgilius quoque noster] Qui Ennium quoque imitatus est. Vide Macrob. lib. vi. Saturn. cap. 1. 2. et 3. et seqq. Seneca Virgilium cum laude citat Epist. 21. sine contemptu meminit Ep. 59. cum laude Ep. 95.

Supra mensuram] Sunt in Virgilio quidam versus hypermetri, et ἀκέφαλοι, quos si supervixisset emendasset.

§ 5 *Insubidi*] Aliter *insipidi*. Gellius etiam alibi 'subidis' dixit, lib. xix. c. 12. et 'insubidi' lib. i. c. 2. Atque ita in membranis teste Carrione.

Inter hircosos] Male olentes et veteres agrestes Romanos.

Unguentatos] Delicatos et deliciis diffluentes.

Soterici lectos] Turnebus putat 'Soterici lectos' vocatos ab artificis nomine, rudes, impolitos, inelegantes, antiquos. Sicuti Archiaci lecti ab Archia nomen acceperunt. Tales erant Tuberonis lecti lignei. Vide Senec. Epist. 95. Val. Max. lib. vii. c. 5. Ciceronem pro Muræna.

§ 6 *Pauca quædam*] Imo pleraque. Judicium hic tuum, Gelli, desidero.

Pro enthymemate] Vett. Editt. legunt Græce ἐνθυμήματι, id est, 'commentatione,' vel 'commento,' ut Quintilianus interpretatur, quod mentis actio omnis atque sententia enthymema nominetur.

Cap. iii. *Valgius Rufus*] Citat eum Charisius, et Festus in 'Secus.'

Lictorem dicit a ligando appellatum esse] Festus dictum putat a 'ligandis fascibus.' Nonius quoque Gellium suo more sequitur, ostenditque morem antiquum ligandorum qui castigandi essent ex M. Tullio. Nonius ita loquitur: 'Lictoris proprietatem a ligando dictam vetustas putat. Ita enim antiquitus carnificis officium fungebatur.' Lipsius legit, *Isti enim a. c. o. fungebantur*. Antiquitus enim carnifices Romæ non fuere, sed eorum vicem præstabant lictores: cum Nonio quoque facit pleraque Grammaticorum pars. Lictores autem dicti a supino inusitato 'lictum:' Veteres enim dicebant, ligo, ligui, lictum, ut frico, fricui, frictum, plico, plicui, plictum.

Ex collegio viatorum] Ministri magistratibus erant lictores, viatores, accensi, scribæ, statores, præcones. Viatorum itaque hic generale vocabulum. Vide Lipsium lib. i. Elect. c. 23.

Lictor, inquit, colliga manus] Ita carmen hoc allegat quoque Livius lib. i. Apud Ciceronem, *I Lictor*.

Tiro Tullius] Vide supra i. 7.

A limo] Hoc ab hæsitante librario additum putat Mercerus in Nonium, quia postmodum, ubi iterum mentio fit Tironis, 'licii' tantum, non 'limi' meminit. Et absurdum ex primæ syllabæ similitudine 'lictorem' appellatum. Vett. Editt. pro *limo* habent *lino*. Quo faciunt veteres Lucani glossæ: 'lictor est, qui viam facit magistratibus in populo. Dictus a lino, quod album linum propter insigne circa caput habebat.'

Licio enim transverso] Licium est proprie filum obliquum quo stamina utrinque ligantur. Ab hoc licio, quo ministri publici cincti erant, dicta 'furta per lancem et licium,' ut alibi diximus.

Quod limum appellatur] Vett. Edd. corrupte habent *linium*. Isidorus: 'Limus est cinctus, quem publici habent servi: ita dictus, quia transversas habet purpuras, et limas.' Ite-

rum: 'transversa omnia Antiqui lima dicebant. Hinc et limus vocabulum accepit cingulum quo servi publici cingebantur, obliqua purpura.' Idem refert Aggenus Urbicus, 'limum esse cingulum, ideo quod purpuram transversam habeat.' Ita scriptores Grammatici limitem in agris a 'limo' sive transverso deducunt. Servius in Virgilii illud: 'Velati lino, et verbena tempora vincti.' Ubi ait, 'Caper et Hyginus hoc loco dicunt lectionem esse corruptam. Nam Virgilium ita reliquisse confirmant, *Velati limo.* Limus autem est vestis, qua ab umbilico usque ad pedes teguntur pudibunda pomparum. Hæc autem vestis in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam habet, unde et nomen accepit. Nam obliquum limum dicimus.' Hinc etiam apud Arnobium lib. IV. 'Limi Dii,' obliquitatum curatores dicuntur.

CAP. IV. *Gemini Servilii*] Alba diruta hanc gentem a Tullo Romam transvectam, et in patriciorum ordinem allectam fuisse testantur Livius lib. I. et Dionys. Halyc. lib. II. Præter varia cognomenta etiam hoc 'Gemini' fuit.

Viri nobilis] Nam in nummis antiquis tam nobiles quam plebeiæ ejusdem nominis familiæ reperiuntur.

§ 2 *Impromisca*] Aliter, *impromiscua*, id est, haud vulgaris.

§ 3 *Magnam quum lassus diei*] Justus Lipsius ita legit, *magna quum lassus diei Parti fuuisset. lassus*, pro quo Vaticani quatuor habent *lapsus*. Muretus quoque in veteri libro diserte se *lassus* invenisse testatur. Princeps Veneta,... *magna cum lapsa diei Pars foret, e summis rebus, parvisque regundis Parti fuisset: de parvis summisque gerendis.* Alteruter versus ὑποβολιμαῖος esse videtur. Nisi quis hic distingui arbitretur *res regundas*, et *gerendas*. Badius legit,... *magna cum lapsa dies jam Parte fuisset, de summis parvisque gerendis.* Turneb. hic legit, *de summis rebus secundis.* Lipsius legit *parti* pro *parte* more antiquo, *fuuisset* pro *fuisset*, geminatione literæ productum, ut 'habuuerit' 'fuuerit' apud Plautum, 'fluuida' apud Lucretium, 'luuit' apud Lucilium. Non improbat tamen Lipsius propositam hic in textu lectionem. Ego hanc quoque lectionem non rejiciendam arbitror,... *magna cum lapsa dies jam Parte foret, summis rebus parvisque gerundis.*

Indu foro] In foro ἀρχαϊκῶς metri causa, ita Lucretius 'indugredi,' pro 'ingredi,' 'induperator' apud Juvenalem pro 'imperator.'

§ 4 *Ingenium*] Id est, tale erat.

Ut faceret facinus] Vulgo hi versus ita legebantur, *Ut faceret facinus, lenis, tamen haud malus, idem Doctus, fidelis, suavis, homo facundus, suoque Contentus, scitus atque beatus, secunda loquens in Tempore, commodus, et verborum vir paucorum. Multa tenens antiqua, sepulta et sæpe vetustas, Quæ facit et mores veteresque novosque tenentem.* Hos versus turpiter palantes ita ad ordines retraxit Lipsius auctoribus libris, *Ut faceret facinus levis aut malus: doctus, fidelis, Suavis homo, facundus, suo contentus, beatus, Scitus, secunda loquens in tempore, commodus, verbum Paucum, multa tenens antiqua, sepulta, vetusta: Quæ faciunt mores veteresque novosque tenentem.* Dicit autem Lipsius in libris quibus ille usus est omnia solutæ orationis more præscripta fuisse, eo tamen verborum ordine, quem religiose servaverit. Pro illo tantum quod in libris habebatur *verborum paucorum*, ut versus constaret, restituit *verbum paucum.* Ex conjectura quoque pro *Quæ facit*, idem scripsit, *Quæ faciunt.* In hac editione servavimus, *vetustas Quæ facit.* Sensu bono. Atque ita quoque legit Turnebus auctore antiquo lib. XXXVIII. Adv. c. 23. Vulgati pro arbitrio additis, ademptis, incul-

catis vocibus sic turbant, ut versuum illorum nec pes nec caput appareat. *Lipsius lib.* II. *Elect. cap.* 22.

Facinus] Malum, quia et bonum dicitur.

Levis] Inconstans.

Facundus] In his omnibus litera *s* vim amittit. Vide Priscianum lib. et Diomed. lib. I.

Scitus] Badius, qui vulgatum versum retinet, putat hic non tantum *s* absumi, sed sequente vocali totam syllabam. Ita in Virg. versibus quos tamen mutaverunt, 'molli suffultus hyacyntho,' et in illo versu, 'Inter se coiisse viros et decernere ferro:' ubi Seneca legit, *cernere*. Alibi, 'Hic specus horrendus, et sævi spiracula Ditis,' ubi Servius legit, *horrendum*.

Verbum paucum] Pro vulgato, *verborum paucorum:* cujus generis multa Cicero in Oratore commemorat.

Servilius] In antiquis tamen marmoribus legitur *Serveilius*. Ita apud Silium Italicum sæpe produci reperies. Etiam Claudianus lib. I. in Eutropium hoc versu: 'Indomitos curru Servilius egit Isauros.' Corruptum igitur magistellorum imperitia putat Douza ad Lucilium, atque ita restituendum.

CAP. V. *Delphos*] Phocidis urbem, ubi celeberrimum illud Apollinis Oraculum, de quo vide Pausaniam, Strabonem lib. IX. Diodorum Siculum lib. XVI. qui originem quoque Delphici Oraculi describit. Gentiles spiritui terræ fatidico potestatem hanc tribuebant, quo vetustate abolito desiisse. Oraculum voluit Plutarchus de Defect. Orac. quod jam multo ante Cicero dixerat lib. II. de Divin. Dio auctor est solutum illud fuisse Oraculum hominibus ad hiatum jugulatis, unde sacer prodibat spiritus. Sed adventu Christi abolita Oracula. Quod Porphyrius graviter queritur apud Eusebium lib. V. de Præpar. Evangel.

Ad Pythia] Quæ in honorem Apollinis Pythii instituta, quem fingunt Mythologi Serpentem Pythonem interemisse. Strabo lib. IX. Sceleratum hominem fuisse cognomento Draconem autumat. פתן *feten* serpentem Hebræis denotat. A quo forsan Python appellatus est. Macrobius et Plutarchus in Problem. hæc physice interpretantur, qui consulendi sunt. Victores in his ludis lauru donabantur. Lucianus tamen lib. de Gymnasiis μῆλα τῶν ἱερῶν τοῦ Ἀπόλλωνος præmium fuisse docet. Atque etiam Archias in Epig. εἰς τοὺς τέσσαρας ἀγῶνας. Sed Brodæus per μῆλα intelligit Delphicam laurum, quæ maximis baccis pomorum instar atque e viridi rubentibus esset.

Taurus] De quo alibi dictum est.

Lebadiam] Est hæc urbs Bœotiæ non procul a Chæronea et Orchomeno. Meminit Pausanias, Ptolemæus, Plinius.

§ 2 *Græci colon dicunt*] Κῶλον Græcis intestinum crassum, morbus autem gravissimusque dolor κωλικὴ ὀδύνη appellatur. Quædam Editt. hic legunt χωλὸν forsan χόλον, qui bilem quoque denotat qua jecur intumescit et accenditur. χολὰς quoque Hesychio intestinum dicitur. Forsan itaque hic morbus ex bilis effervescentia fuit. Forsan χολικὴν legendum, ut Galenus lib. I. de Loc. Aff.

§ 5 *Pleraque et sibi et nobis incongruens*] Vide lib. Plutarchi περὶ Στωϊκῶν ἐναντίων, et lib. ὅτι παραδοξότερα οἱ Στωϊκοὶ τῶν ποιητῶν λέγουσι. Vide quoque Paradoxa Ciceronis, et Lipsii Stoicam philosophiam lib. III.

Sinuosius] Involutius, subtilius, ex Stoicæ disciplinæ intimis penetralibus.

Ἀμαθέστερον] Id est, 'Indoctius quodammodo loquere, sed apertius.'

Λέγε] Omitti potest hoc verbum, sicuti apud Aristophanem ἐν Βατράχοις act. V. sc. 4. ubi Dionysius Æschylum et Euripidem inter se committit: atque Euripidi dicit, Ἀμα-

θέστερόν πως εἰπὲ, καὶ σαφέστερον. Atque ex hoc loco parœmia illa nata videtur. Scholiastes tamen dicit ab Aristophane hoc dictum fuisse juxta proverbium, σαφέστερόν μοι κἀμαθέστερον φράσον. Quod in idem incidit. Originem hujus proverbii nimis longe petit Erasmus.

§ 6 *Inolevitque*] Insevit.

Pensiusque] Magis æstimatum, preciosius. Quia quæ maximi facimus, sæpe nobis pensa sunt.

Τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν] I. e. 'prima secundum naturam.' Quibus præcipua et potissima intelliguntur. Hinc Chrysippus apud Lucianum interrogatus, quid facturus esset, si ad summum virtutis fastigium pervenisset, respondet, περὶ τὰ πρῶτα φύσιν καταγενήσομαι.

Προηγούμενα] 'Primaria' vel 'præcipua, et minus præcipua, secundaria.' Vocantur hæc apud Laërtium et Stobæum προηγμένα, et ἀποπροηγμένα; Cicero vocat 'producta,' sive 'promota,' vel juxta sensum 'præposita,' sive 'præcipua;' alia 'rejecta,' quæ minoris pretii. Apposite Laërtius προηγμένα appellat, τὰ ἀξίαν ἔχοντα, ἀποπροηγμένα τὰ ἀναξίαν, id est, 'producta sunt, quæ æstimationem, rejecta quæ non habent.' Vide supra I. 2. et IX. 5. Προηγμένα itaque et ἀποπροηγμένα reponenda hic sunt. Quid sit προηγμένον Cicero lib. III. de Fin. ita ostendit, 'Ut enim,' inquit, 'nemo dicit, in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem, (id enim est προηγμένον,) sed eos qui in aliquo honore sint, quorum ordo proxime accedit, ut secundus sit ad regium principatum; sic in vita, non ea quæ primario loco sunt, sed ea quæ secundum locum obtinent, προηγμένα, id est, producta, nominentur.' Addit quoque illis: 'Quæ vel ita appellemus (id erit verbum e verbo) vel promota: vel ut illa, remota. Vel (ut dudum diximus) præposita, vel præcipua: et illa, rejecta. Re enim intellecta, in verborum usum faciles esse debemus. Quoniam autem omne quod est bonum, primum locum tenere dicimus, necesse est nec bonum esse nec malum hoc quod præpositum vel præcipuum appellamus.' Quæ postrema cum Gellianis conveniunt. Vide quoque S. Empiricum III. Hypotyp. XXIV. et Lucianum ἐν Βίων πράσει.

§ 8 *Exsultantia*] Violenta eruptione.

§ 9 *Cunctari*] Morari, expectare dum desævierint. Vett. Editt. legunt *contari*. Utroque modo scribi hanc vocem testatur Donatus in Hec. act. I. sc. 2. Uti et Verrius apud Festum. Quod tamen Festus improbat, qui ita loquitur: 'Percunctatio pro interrogatione dicta videtur ex nautico usu, quia conto pertentant cognoscuntque navigantes aquæ altitudinem. Ob quam causam ait Verrius etiam secundam syllabam per *o* solere scribi. Mihi id falsum videtur; nam est illa percunctatio, quod is, qui curiose quid interrogat, per cunctas res it; ut recte per *u* literam scribatur.' Quod de 'percunctari' hic dicitur, idem de 'cunctari' dicendum.

Ἀναλγησία] Id est, 'indolentia.' Vide quæ de dolorum et cruciatuum patientia apud Stoicos diximus I. 2.

Ἀπάθεια] Id est, 'affectuum vacuitas.'

Sed quorundam etiam] Audi Senecam Ep. 57. 'Quædam sunt, quæ nulla virtus effugere potest. Admonet illam natura mortalitatis suæ. Itaque et vultum adducet ad tristitiam, et inhorrescet ad subita, et caligabit si vastam altitudinem in crepidine ejus constitutus despexerit. Non est hic timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis Rationi.' Et alibi juxta Stoicorum sententiam Epist. 71. 'Non educo sapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo sicuti ab aliqua rupe nullum sensum admittente submoveo. Memini ex duabus partibus

illum esse compositum. Altera est irrationalis: hæc mordetur, uritur, dolet. Altera rationalis: hæc inconcussas opiniones habet, intrepida et indomita.' Affectus proprie Stoicis erant excursiones cum impetu, sive ὁρμῇ. Ubi intra modum erant, non affectus, sed præludia illorum. Quæ exuere non est hominis. Vide Auctorem nostrum lib. XIX. c. 1.

Panætii] Cujus meminit quoque summa cum laude Gellius noster lib. XIII. c. 26. Fuit patria Rhodius Mallotis Grammatici discipulus, teste Strabone lib. XIV. Hujus libros de officiis, vel potius περὶ καθήκοντος, quales etiam ante eum Cleanthes et Chrysippus scripserat, imitatus est Cicero, qui in Lucullo 'Stoicorum prope princeps' dicitur.

§ 11 *Aut stupore animi aut immanitate*] Hanc diversitatem Apathiæ ostendit Laërtius, cum dicit: φασὶ δὲ καὶ ἀπαθῆ εἶναι τὸν σοφὸν, διὰ τὸ ἀνέμπτωτον εἶναι. εἶναι δὲ καὶ ἄλλον ἀπαθῆ τὸν φαῦλον, ἐν ἴσῳ λεγόμενον τῷ σκληρῷ καὶ ἀτρέπτῳ. Id est: 'Aiunt vero' (Stoici) 'affectuum expertem esse sapientem, ideo quia est stabilis et a lapsu remotus. Aiunt et stultum esse apathem, quod valet, ac si dicas, durum atque immobilem.'

In ludo Cæsaris] In quo Cæsaris gladiatores exercebantur et alebantur, quibus præerant præfecti et lanistæ. Tales quoque alii ludi complures. P. Victor et marmora prisca meminerunt Ludi Gallici, Dacici, Magni, Mamertini, Matutini.

A medicis] Singulis ludis erant medici, partim ut valetudinem curarent, partim ut vulnera sanarent. Chirurgos tamen hic, qui medicorum nomine apud Antiquos veniunt, intelligere videtur.

CAP. VI. *Sirpos appellaverunt*] 'Scirpus' vel 'sirpus' ænigma hic denotat, et nomen accepit non a 'sirpo' junco enodi, sed a nassa piscatoria ex scirpis contexta. Potest tamen per sirpum intelligi omne πλέγμα ex junctis viminibus contextum. Crinitus lib. IX. c. ult. hic legebat 'scrupos;' sed hic locum habere non potest, cum 'scrupus' et 'scrupulus' proprie lapillum denotat, qui pedem offendit, metaphorice quicquid animo molestum est, quibus omnibus ænigmatis vox non respondet.

Semel minusne] Intelligit terminum, qui Jovi, ut cæteri Dii, cedere noluit cum Capitolium exaugurearetur. Ovid. lib. II. Fastor. 'Quid? nova cum fierent Capitolia, nempe Deorum Cuncta Jovi cessit turba, locumque dedit. Terminus (ut memorant Veteres) inventus in æde Restitit: et magno cum Jove templa tenet. Nunc quoque se supra ne quid nisi sidera cernat, Exiguum templi tecta foramen habent.' Locus quoque luculentus est apud Lactantium lib. I. de fals. Religion. cap. 20. 'Quid qui lapidem colunt informem atque rudem, cui nomen est Terminus? Hic est, quem pro Jove Saturnus dicitur devorasse: nec immerito illi honos tribuitur. Nam cum Tarquinius Capitolium facere vellet, eoque in loco multorum Deorum sacella essent, consuluit eos per auguria, utrum Jovi cederent; et cedentibus cæteris, solus Terminus mansit. Unde illum Poëta *Capitoli immobile saxum* vocat. Jam ex hoc ipso quam magnus Jupiter invenitur, cui non cessit lapis, ea fortasse fiducia, quod illum de paternis faucibus liberaverat! Facto itaque Capitolio, supra ipsum Terminum foramen est in tecto relictum: ut, quia non cesserat, libero cœlo frueretur: quo ne ipsi quidem fruebantur, qui lapidem frui putaverunt. Et huic ergo publice supplicatur, quasi custodi finium Deo: qui non tantum lapis, sed etiam stipes interdum est.' Augustinus de Civ. Dei lib. IV. c. 23. scribit tres Deos Jovi cedere noluisse, 'Terminum, Martem, et Juventam.' Vide Liv. lib. I. Huic Deo nihil pri-

mo animatum offerebatur, sed sola liba, pultes, et primitiæ frugum, ut testatur Plutarchus in Vita Numæ, et capite 14. Probl. Rom. Sed postmodum etiam animata cæsa hostia oblata sunt, ut ex Ovidio lib. II. Fastor. constat. Vide de Termini sacris Justum Rycquium de Capitol. Rom. cap. 14. VII. Kalendas Martias erant festa Terminalia. Sacra autem præter alia loca acta in via Laurentina intra quintum et sextum ab Urbe lapidem, quo illi essent antiqui agri Romani fines, ut testatur Strabo lib. V. Locus ita se habet: *μεταξὺ γοῦν τοῦ πέμπτου καὶ τοῦ ἕκτου λίθου τῶν τὰ μίλια διασημαινόντων τῆς Ῥώμης καλεῖται τόπος Φῆστοι. τοῦτον δ' ὅριον ἀποφαίνουσι τῆς τότε Ῥωμαίων γῆς. οἵ θ' ἱερομνήμονες θυσίαν ἐπιτελοῦσιν ἐνταῦθά τε καὶ ἐν ἄλλοις τόποις πλείοσιν, ὡς ὁρίοις αὐθημερὸν, ἣν καλοῦσιν Ἀμβαρουαλίαν.* Id est, 'Sane inter quintum et sextum ab Urbe lapidem locus est Festi: hunc tradunt eo tempore finem agri Romani fuisse, et hodieque ibi aliisque in locis, qui limites sint, sacerdotes sacrificium peragunt, quod appellatur Ambarvalia.' Ovidius lib. II. Fastor. tertium ab urbe lapidem fuisse dicit. Barthius Adv. lib. XVI. c. 22. hos versus ita legebat: *Semel minus? Non. Bisminus? Non. Sat scio. An utrumque? Verum; ut quondam audivi dicier, Jovi ipsi regi noluit concedere.* Ita et trimetri sua sibi constant lege, et acumen repetitis interrogatiunculis. Alioquin frigidum responsum. Potest tamen ita intelligi, ut semel, bis, imo ter Jovi minus sit, et noluerit tamen Jovi cedere.

Libro secundo] Ex his libris ad Marcellum citant quædam Sosipater, Charisius, alii.

CAP. VII. *Vita interfeceral*] Vita privaverat: ita Plautus quoque loquitur in Trucul. Act. II. Sc. 6. vs. 37. 'Salve, qui me interfecisti pene vita et lumine.'

§ 2 *Retulit ad consilium*] Valerius Maximus lib. VIII. cap. de Publ. Judic. nihil de concilio refert, sed Dolabellam neque punire neque absolvere sustinuisse.

Ad Areopagitas] Areopagitæ judicium exercebant de capitalibus criminibus. Laudat Plutarchus in Solone hunc conventum, tanquam *ἐπίσκοπον πάντων, καὶ φύλακα τῶν νόμων.* Quod et Cicero lib. I. de Officiis affirmat. Isocrates in Areopagitico scripsit eosdem *ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίας*, tanquam censores publicos. In hoc collegio, antequam actio intenderetur, cogebatur actor et reus gravissimo juramento se obstringere, et bis inde causam orare. Scabella erant duo argentea, unum contumeliæ, alterum impudentiæ, in quibus rei et actores insidebant teste Pausania lib. I. Judices noctu (ut Lucianus ait) et sub dio summo cum silentio audiebant causas, adempta affectuum conciliandorum potestate, *ἄνευ προοιμίων καὶ παθῶν*, ne a vero judicum animus deflecteret, ut est apud Hermogenem. Sententiæ ferebantur per calculos dissimiles ab ara desumptos, qui tacite in sitellam immittebantur. Hoc celeberrimum collegium non a Solone constitutum fuisse, ut Cicero lib. I. de Officiis, et Plutarchus etsi dubitanter voluit, Aristotel. lib. II. Polit. ostendit. Quinetiam abunde hoc demonstrat Lex Solonis, quæ citante Plutarcho, ita se habet: *Ἀτίμων ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν πρὶν ἢ Σόλωνα ἄρξαι, ἐπιτίμους εἶναι, πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου πάγου, ἢ ὅσοι ἐκ τῶν Ἐφετῶν, ἢ ἐκ πρυτανείου καταδικασθέντες ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐπὶ φόνῳ ἢ σφαγαῖσιν, ἢ ἐπὶ τυραννίδι ἔφυγον, ὅτε θεσμὸς ἐφάνη ὅδε.* Id est, 'Quicunque infamia notati erant ante Solonis magistratum, eis honores capere liceat, præterquam qui ab Areopago, aut ab Ephetis, aut in prytanæo homicidii aut jugulationum, aut appetitæ tyrannidis damnati a regibus exulabant, tum cum ea lex est lata.' Ex quibus verbis etiam

videri ante Solonem constitutum hunc magistratum Plutarchus innuit. Solon itaque potius videtur hoc collegium in melius redegisse, firmiusque effecisse. Vide quoque Meursium de Areopago.

Quæ digna venia fuit] Nequaquam. Potuit enim ad magistratum deferre crimen mariti et filii, ut juste a magistratu punirentur. Neque enim mulieris erat privatam vindictam sumere.

Octavo] Libro hodie octavo cap. 3. invenitur.

CAP. VIII. *P. Africanus superior*] Scipionem majorem intelligit. Hoc exemplum quoque habetur apud Plutarchum in Gracchis, Livium lib. XXXVIII. Valerium Maxim. lib. IV. c. 2.

Convivio Jovis] Quod solenne festum erat mense Novembri, juxta Vet. Cal. Constantini. 'Jovis epulo,' inquit Valerius Maximus lib. II. cap. 1. 'ipse in lectulum, Juno et Minerva in sellas ad cœnam invitantur.' Cœnam dialem appellat Seneca.

§ 2 *Filiam virginem*] Filiam minorem natu Corneliam nomine. Livius lib. XXXVIII. scribit parum constare inter auctores, utrum post mortem patris desponsata fuerit et nupserit filia Africani Graccho, nec ne. Addit aliam fuisse opinionem, cum Gracchus L. Scipionem, qui in vincula ducebatur, exemisset, Senatum eo die forsan cœnantem in Capitolio petiisse ab Africano, ut inter Epulas Graccho filiam desponderet. Quod haud difficulter impetratum fuit.

Æmilius quoque Lepidus] Valerius Maximus lib. IV. c. 1. 'M. Æmilius Lepidus bis Consul, et Pontifex Max. splendorique honorum par gravitate vitæ, diutinas ac vehementes inimicitias cum Fulvio Flacco ejusdem amplitudinis viro gessit. Quas, ut simul censores renuntiati sunt, in campo deposuit: existimans non oportere eos privatis odiis dissidere, qui publice summa juncti essent potestate. Id judicium animi ejus et præsens ætas comprobavit, et nobis veteres Annalium scriptores laudandum tradiderunt.'

In campo] Martio.

CAP. IX. *Est plurifariam videre*] Talem modum loquendi poëtis tantum permittit Valla. Sed Gellius noster ita quoque loquitur lib. XIII. c. 11. 'Vina quoque dulciora est invenire.'

Tempestas] Quæ pro procella sumitur, et aliquando pro sereno tempore. Cæsar lib. IV. de Bell. Gall. 'Nactus idoneam ad navigandum tempestatem, tertia fere vigilia solvit.'

Valetudo] Quo vocabulo et sanitas et morbus denotatur.

Facinus] Bonum et malum factum.

Dolus] Festus: 'Doli vocabulo nunc tantum in malis utimur, apud antiquos autem in bonis utebantur; hinc etiam dicimus, sine dolo malo: nimirum quia solebat dici et bonus.' Vide quoque titulum ff. de Dolo malo, et l. 1. § 3. eod.

Gratia] Ita Terentius in Phorm. 'bonam et malam gratiam' dixit.

Industria] Etiam ad mala refertur.

Utroqueversus] In utramque partem.

Periculum] Sumitur pro discrimine et experimento.

Venenum] Caius libro quarto ad legem duodecim tabularum, sive l. CCXXXVI. de V. S. 'Qui venenum dicit, adjicere debet, utrum malum an bonum: nam et medicamenta venena sunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam ejus, cui adhibitum esset, mutat: cum id quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον dicunt. Apud illos quoque tam medicamenta, quam quæ nocent, hoc nomine continentur. Unde adjectione alterius nomine distinctio fit. Admonet nos summus apud eos poëtarum Homerus; nam

sic ait, φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.' Vide quoque l. III. ad L. Corn. de Sicar. et l. XXXV. § 2. de contrah. empt.

Contagium] Quod a contingendo dictum. Postmodo dictum de eo quod contingendo polluit.

Malus honos] Ita Euripides in Helena act. I. αἰσχρὸν κλέος dixit, et contra in Phœnissis κάλλιστον ὄνειδος, quod tamen plerumque in pejorem partem accipitur. *Muret. lib.* VI. *Var. Lect. c.* 18.

§ 2 *Quintus autem Metellus Numidicus*] Hic est, qui contra Jugurtham bellum gessit, de quo videndus Sallustius, quem Velleius 'nulli secundum sui sæculi' appellavit. Inter claros quoque Oratores lib. II. recenset. Quia in Saturnini leges jurare noluit, in exilium Rhodum abiit, ut Livius Epit. 69. et Plutarchus testantur. Auctor de Viris Illust. Smyrnam exulasse refert, et Claudia lege revocatum fuisse. Pro *Claudia* Viri eruditi monent legendum *Calidia*. Q. enim Calidius tribunus plebis de revocando Metello legem tulit, ut constat ex Oratione Ciceronis pro Planco, et Val. Maxim. lib. V. cap. 2.

De triumpho suo] Velleius Paterculus: 'Metelli tamen et triumphus fuit clarissimus, et meritum; virtutique cognomen Numidici inditum.' Vide Sigonium comm. in Fast. et triumph. Rom. ad annum DCXLIV.

Contumeliam facit] Hoc loquendi genus in Antonio Cicero reprehenderat. Sed et apud Plautum et Terentium crebra illius rei exempla sunt. Neque tamen injuria notaverat Antonium Cicero, quod vulgo creditur. Nam Antonius ita dixerat, 'facere contumeliam,' ut facere damnum, aut facere jacturam dicimus. Quomodo nunquam quisquam, opinor, præter illum locutus invenietur. *Muret. lib.* VI. *Var. L. c.* 18.

Honorem, inquit, pejorem] Ita quoque interpretari quis posset, 'sub specie honoris pejori vos affecit injuria.' Ita 'honos' non foret anceps vocabulum.

Κάκιον] Id est, 'pejus esse injuria afficere, quam affici.' Eodem fere modo loquitur Socrates apud Platonem in Gorgia: οὐ νόμῳ ἄρα μόνῳ ἐστὶν αἴσχιον τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, οὐδὲ δίκαιον τὸ ἴσον ἔχειν, ἀλλὰ καὶ φύσει. Id est, 'Non ergo lege sola, et turpius est facere injuriam quam pati, et justum est æquitatem servare, sed etiam ipsa natura.'

CAP. X. *Ea forma*] Ita quoque apud Ciceronem in Topicis Servius Sulpitius loquitur.

Quasi a tuendis ædibus] Varro lib. VI. de L. L. 'Tueri duo significat, unum ab aspectu, alterum a curando et tutela: ut cum dicimus, bellum tueor, et tueri villam. A quo etiam quidam dicunt illum, qui curat ædes sacras, æditunm, non æditumum. Sed tamen hoc ipsum ab eadem productum est origine.' Festus et Sosipater distinguunt inter 'æditumum,' quem ædis 'intimum' vocant, et 'æditunm,' quem 'sacræ ædis tuitorem' sive curatorem appellant.

Pomponii] Vide supra x. 24.

Æditumus] Nonius citat in 'Æditno.'

CAP. XI. *Peregrinum*] Vide supra p. 449. Huic cognomen erat Proteus, et cum imitari Herculis mortem cuperet, in conspectu totius Græciæ se in rogum immisit, Olympiade 236. ut Lucianus in ejus vita et Philostratus lib. II. de Vit. Sophistarum in Herode testantur. Oriundus fuit ex oppido Hellesponti Pario, teste Luciano: eique mortuo statuam in foro erexerunt Pariani, ex qua oracula reddi credebantur, ut ait Athenagoras in Legatione pro Christianis.

Dii atque homines ignoraturi forent] Ita et loquitur Cicero lib. III. de Offic. 'Satis nobis, si modo in Philosophia aliquid profecimus, persuasum esse debet, si omnes Deos homines-

que celare possimus, nihil tamen avare, nihil injuste, nihil libidinose, nihil incontinenter esse faciendum.' Atque adeo, quamvis lateat homines scelus, præterquam quod ἔχει θεὸς ἔκδικον ὄμμα, etiam 'ipsius sceleris in scelere supplicium est,' ut loquitur Seneca.

Justi honestique] More Græco loquitur, qui simili modo τὸ δίκαιον et τὸ πρέπον dixerunt. Huc faciunt versus Horatii, 'Oderunt peccare boni virtutis amore, Tu nihil admittes in te formidine pœnæ.'

Πρὸς ταῦτα] Id est, 'Ad hæc nihil occulta, quandoquidem omnia videns Et omnia audiens, cuncta revelat tempus.'

Cap. xii. *In palatio*] In Palatino monte. Notum est septem fuisse montes Romæ, Palatinum, Capitolinum, Aventinum, Cælium, Esquilinum, Viminalem, et Quirinalem.

A P. Sulla] Extat Oratio Ciceronis vicesimaquinta pro P. Sylla, quem L. Torquatus accusabat tanquam conjurationis Catilinariæ participem.

Sestertium viciens] Ducatonum millia 50.

Atque inter ridendum] De aliis jocis Ciceronis vide Macrob. lib. ii. Sat. cap. 3.

Ἀκοινονόητοι] Id est, 'communis sensus expertes.'

Cap. xiii. *Apollinarem Sulpicium*] Hujus alibi quoque meminit Gellius. Vide supra iv. 17.

Tenerentur] Simplici pro composito utitur, nimirum 'continerentur.'

Prodictas] Quædam editt. etiam veteres male habent *productas*: *prodicere* enim diem, idem est atque *prodere*. Prodictio enim proditio est quæ in præsens valet. Vide Scalig. ad Festum p. 153.

Juris] Stephanus *viris*, quod nullo jure præponit Barthius. Brissonius *studiosos juris* retinet. Atque ita quoque JC. loquuntur in lib. i. ff. de Offic. Assess. lib. iv. ff. de Extraord. Cognit. et lib. ix. § 4. ff. de Pœnis. Quo nomine JC. denotantur. Apud Suetonium in Nerone cap. 32. ita quoque scribendum; vulgo enim habebatur *studiosis viris*. De variis JC. nominibus vide Cujacium lib. vii. Observ. cap. 25.

Sciscitatum] Ita recte: aliter, *scitatum*. Ita Virg. lib. ii. Æneid. locutus, 'scitatum oracula Phœbi.'

Scævus] A Græco σκαιὸς, vulgo *sævus*. Alii, *lævus*. Ut Virg. 'Si mens non læva fuisset.'

§ 7 *Ad Ser. Sulpicium*] Extat locus Epistola 4.

§ 9 *Terra marique*] Regem Antiochum Magnum luxuria diffluentem, cum in Europam bellum transferret, et sedem belli in Eubœa insula posuisset, Acilius Glabrio Consul in insula aggressus, ipso statim adventus sui nuncio coëgit ab insula fugere. 'Tum præcipitem,' ut loquitur Florus, 'apud Thermopylas assecutus, ne ibi quidem fiducia loci resistentem mari ac terra cedere coëgit, statim et e vestigio itur in Syriam. Classis regia Polyxenidæ Annibalique commissa: nam rex prælium nec spectare poterat: igitur et duce Æmilio Regillo, adremigantibus Rhodiis, tota laceratur.' Polyxenidas ad Mionesum promontorium navali prælio victus est, tredecim navibus captis, xxviii. aut incensis aut depressis. Regillus post navalem victoriam Ephesum, quo se regia classis subduxerat, directis ante portum navibus, confessionem ultimam concessi maris hosti extorsit. Florus aliique eidem prælio Annibalem interfuisse referunt, sed Appianus in Syriacis ab iis dissentit. Postmodum quoque ingenti prælio terrestri a Scipione victus. Cujus prælii circa Magnesiam, quæ ad Sipylum montem est, instructi commissique luculenta extat descriptio apud Livium lib. xxxvii. Vide et Appianum in Syriacis, et Justinum lib. xxxi.

Intra montem Taurum] Pacis leges Antiocho oblatæ, ut Europa abstineret Asiaque omni, quæ cis Taurum montem est, decederet, pro impensis in bellum factis XV. M. talentorum. Vide Livium dicto lib. XXXVII. c. 45.

§ 10 *Qui jubetur intra Kalendas pronunciare*] Vide hac de re l. CXXXIII. de V. S. et l. I. § 9. ff. de success. edict.

CAP. XIV. *Saltem*] Ita scribendum, non *saltim*, ut contendit J. Gulielmius lib. I. Verisimil. cap. 10. Neque enim, ut a supinis raptu, cursu, sensu, recessu, raptim, cursim, sensim, recessim, descendit, ad eum plane modum a saltu, saltim. Et errat in eo, quod Prisciani auctoritatem hic adducit. Ille equidem saltim a saltu, sed in alia plane significatione, saltuatim nimirum, deducit. Veteres enim Grammatici, ut hic ex Auctore nostro liquet, undecunque potius in hac significatione, quam a saltu, hujus vocabuli originem deduxere. Sed et hodie quamplurimum non tantum a vulgo, verum etiam viris doctissimis in hujus adverbii significatione erratur, dum illud usurpant pro 'solum,' sive 'tantummodo.' Veteribus enim 'saltem' semper significat τὸ ἔσχατον, sive 'minimum.' Adi sis Vossium in de Vitiis serm. lib. I. c. 35.

§ 2 *Improbæ cujusdam subtilitatis*] Id est, pertinacis, indefessæ. Ut apud Virgilium, 'labor omnia vincit Improbus.'

§ 3 *Salutem enim ante dictum*] Sic Servius ad lib. IV. Æneid. vs. 327. 'Saltem,' inquit, 'sermo tractus a captivis, qui cum frequentius ab hostibus caperentur, dicebant, sublatis omnibus; Salutem concede. Inde per synæresin hic natus est sermo, ut in contemptu rerum multarum petituri aliquid, Saltem dicamus. Quasi quod negari minime debeat, cum extremum aliquid petitur, inde necessitate additur, saltem, veluti salutem postremo poscentes; vel salutem, si aliter non potest.' Ubi postrema verba legenda censeo, *vel saltem*, (subaudi, inde dictum) *si aliter non potest*: quemadmodum paullo ante Auctor noster.

Quasi extremum aliquid petituri] Donatus ad illud Terentii Andr. act. II. sc. 2. 'Ut aliquot saltem prodat dies,' notat, 'Saltem: Desperatis rebus solam petentes salutem hoc verbo utimur.' Idem in Adelph. Terentii. 'Saltem,' inquit, 'est ἔσχατον. natum est autem a captivis Saltem, qui nihil aliud præter salutem a victore petunt.'

CAP. XV. *Vellicatim*] Vet. Editt. *Velitatim*, et ita quoque infra.

Quam maxime celatim] Nonius hunc Sisennæ locum paullo aliter refert, *Quo magis celeratim insidiis suos disponit.* Et videtur *celeratim* melius dici, quam *celatim*. Cæterum si quis hujus generis plura adverbia desiderat, adeat Voss. lib. IV. de Analog. c. 19. et 20. Et Cl. Dausq. in Antiq. Nov. Latii Orthograph. Vol. I. Tract. 3. cap. 4. sect. 2.

LIBER XIII.

Cap. i. *An utrumque idem valere voluerit, Fatum atque Naturam*] Sic Adrianus Turnebus lib. xiii. Adversar. c. 9. nihil diversi Fati et Naturæ nomine significari putat; sed unum idemque declarari; mortemque naturalem, mortem esse fatalem, cum ætate quis confecta extrema senectute moritur; mortem vero immaturam, quæ gladio infertur, nec fatalem esse, nec naturalem. Id autem intelligi posse ex Oratione Ciceronis pro Cœlio, cujus in peroratione hæc habentur verba: 'Nolite, judices, aut hunc jam natura ipsa occidentem velle maturius extingui vulnere vestro, quam suo fato.' Ubi diserte morti naturali et fatali opponitur mors vulnere illata, vel pœna irrogatæ. Sic Alexander Aphrodiensis palam non tam fatetur, quam profitetur et clamat fatum et naturam idem esse hisce verbis: *λείπεται ἄρα τὴν εἱμαρμένην μηδὲν ἄλλο, ἢ τὴν οἰκείαν εἶναι φύσιν ἑκάστου.* Et mox: *αὕτη γὰρ εἱμαρμένη τε καὶ φύσις ἡ αὐτή.* Iterum: *ταυτὸν ἂν εἴη τῷ κατὰ φύσιν τὸ καθ' εἱμαρμένην.* Rursus: *φανερώτατα δὲ Θεόφραστος δείκνυσι ταυτὸν ὂν τὸ καθ' εἱμαρμένην τῷ κατὰ φύσιν, ἐν τῷ Καλλισθένει.*

Καθ' ἑνὸς ὑποκειμένου] Id est, 'Pro uno subjecto.'

§ 2 *Et insuperabilis quædam necessitas fati constituitur*] Loquitur ex Stoicorum mente; quibus Fatum est sempiterna quædam et indeclinabilis series rerum et catena, volvens semetipsa sese et implicans per æternos consequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque est, quemadmodum id definit Auctor noster ex sententia Chrysippi Philosophiæ Stoicæ principis supra lib. vi. cap. 2. ubi vide quæ aliarum opinionum disciplinarumque auctores huic sententiæ objiciunt; et ibidem notata. Adde sis Vossium in de Idololatr. Orig. et progress. lib. ii. c. 45. et quatuor seqq. ubi de Fato cum Gentili tum Christiano egregie et prolixe disseerit; uberius enim ut hanc materiam hic discutiamus instituti nostri ratio haud permittit.

Μὴ καὶ ὑπὲρ μοῖραν, &c.] Id est: 'Ne et præter fatum domum Plutonis ingrediaris.' Exstat Iliad. v. vs. 336.

§ 3 *Accidere præter naturam*] Mors omnis violenta præter naturam præterque fatum accidit; idque mortis genus luctuosissimum Plinius Junior vocat lib. i. Epist. quæ non ex Natura nec Fatalis videtur. Unde Aristoteles mortis duo esse genera docet *περὶ ἀναπνοῆς* his verbis: *θάνατος δ' ἔστιν ὁ μὲν βίαιος, ὁ δὲ κατὰ φύσιν· βίαιος μὲν, ὅταν ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν ᾖ· κατὰ φύσιν δὲ, ὅταν ἐν αὐτῷ.* 'Mors,' inquit, 'aut violenta est, aut secundum naturam. Violenta, cum principium vel causa est extrinsecus; secundum naturam, cum ea est intrinsecus.' Mors itaque violenta est, et præter naturam, quæ vel ex morbo vel vulnere inflicto accidit; secundum vero naturam, quando quis senio confectus fato cedit: Plato in Timæo: *θάνατος ὁ μὲν κατὰ νόσους καὶ τραύματα γιγνόμενος ἀλγεινὸς καὶ βίαιος· ὁ δὲ μετὰ γῆρας ἰὼν ἐπὶ τέλος κατὰ φύσιν, ἀπονώτατος τῶν θανάτων.* Huc etiam faciunt quæ Servius notat ad illud Virg. lib. iv. Æneid. 'Vixi, et quem dederat cursum fortuna peregi.' Ubi inquit: 'Non natura, neque fatum. Tribus enim humana natura continetur. Natura, cui ultra centum et viginti sol-

stitiales annos concessum non est. Fato, cui nonaginta anni, hoc est, tres Saturni cursus exitium creant: nisi forte aliarum stellarum benignitas etiam tertium ejus superet cursum. Fortuna, id est, casu, qui ad omnia pertinet quæ extrinsecus sunt, ut ad ruinam, incendia, naufragia, venena. Bene ergo dixit Fortuna: Cicero in Philippicis: 'Multa mihi imminere videbantur præter naturam, præterque fatum:' id est, gladii Antonii ex casu.'

Extra fatum posuerit] Extra vel præter fatum, ut supra jam monitum, mori quis dicitur, cum ex caussa violenta et foris arcessita aliquis vitam finierit. Hinc Petronius ancillam illam Matronæ Ephesinæ, quæ inedia et mœrore animam e corpore expellere videbatur, sic eam alloquentem introducit: 'Quid proderit hoc tibi, si soluta inedia fueris? Si te vivam sepelieris, si antequam fata poscant, indemnatum spiritum effuderis?' Contra fato suo is moritur, qui causa ex se nata, nec extraria aut foris arcessita vitam cum morte commutaverit. Quo pertinet illud Senecæ Tragici in Hercule Œtæo Act. I. 'Quota pars moritur tempore Fati.' et Taciti lib. II. Annal. de rege Archelao: 'Finem vitæ sponte an Fato implevit.'

Nam quia nec fato] Est vs. 695. lib. IV. Æneïd. Ubi Servius multa involvit, nec tamen evolvit, et longe a scopo aberrat; simplicissima vero et rectissima est Salmasii hujus loci expositio, quæ exstat Exercit. Plinian. ad Solin. p. 1119. ubi ait, Græcis aliud esse *πρὸ ὥρας*, aliud *πρὸ μοίρας θανεῖν*. *πρὸ ὥρας* dicitur de iis qui obeunt in juventute, *πρὸ μοίρας* de illis qui violento exitu decedunt. *Πρὸ μοίρας καὶ πρὸ ὥρας διαφέρει. πρὸ μοίρας γὰρ ὁ βιαίως ἀποθανὼν, πρὸ ὥρας δὲ ὁ ἐν νεότητι.* Hinc in Magicis sacris differentia *τῶν βιαιοθανάτων* et *τῶν ἀώρων*. Tertullianus de Anima: 'Aut optimum est hic retineri secundum Aoros, aut pessimum secundum Biæothanatos, ut ipsis jam vocabulis utar, quibus auctrix opinionum istarum Magia sonat.' Ahori interdum diversi Biæothanatis, ut qui moriuntur juvenes, sed fato suo et sponte naturæ. Est ubi Biæothanati quidem sunt, qui pereunt, non tamen Ahori, ut quos in decrepita ætate vis aliqua elisit. Aliquando etiam in eundem hominem concurrit et violenta mors et immatura, ut simul *ἄωροι* sint et *βιαιοθάνατοι*. Tales haberi debent, quos in juventa ætate sævus et immaturus finis exhausit. Utrumque in Didone Virgilius expressit, et *βιαιοθάνατον* simul et *ἄωρον* periisse indicat. 'Sed quia nec fato, *πρὸ μοίρας*, Sed misera ante diem,' *πρὸ ὥρας*. Tertium addidit: 'merita nec morte peribat.' Innocentem et nullo crimine commisso manus sibi intulisse significans. Nam plerique aut propter crimina sua supplicio publice afficiuntur, aut ipsi letum sibi consciscunt metu gravioris pœnæ, quam se meruisse conscii sunt. Ex eo genere *βιαιοθανάτων* non fuisse Didonem ostendit.

§ 4 *Ὑπὲρ στεφάνου*] V. C. *περὶ στεφάνου*, id est, 'De Corona' sibi oblata a Ctesiphonte, quem Demosthenis honorem Æschines pulcherrimis actionibus frustra oppugnavit, nam victus tandem et factione et eloquentia insuperabili Demosthenis in Rhodum abiit exulatum. *M.*

Ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον, &c.] Id est, 'Nam qui parentibus tantum se natum putat, fatalem atque spontis suæ mortem exspectat. Qui vero etiam patriæ, ob id, ne in servitutem redactam illam videat, occumbere præoptabit.'

Τὴν πεπρωμένην καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον] Id est, 'Fatalem et spontis suæ mortem.' Idem est, quod Latinis dicitur, 'sua morte mori.' Suetonius in Julio Cæsare circa finem de percussoribus Cæsaris: 'Percusso-

rum autem fere neque triennio quisquam amplius supervixit, neque sua morte defunctus est.' Ita Seneca Epistol. ad Lucilium: 'Bella res est sua morte mori.' Jul. Firmicus Astronom. lib. VIII. cap. 19. 'Erit longævus, in senecta felix, et qui sua morte morietur.' Eodem modo et Græci locuti sunt. Eusebius de Præpar. Evang. lib. I. οὐ γὰρ θνήσκει ἰδίῳ θανάτῳ, εἰ μὴ βίᾳ τινὶ πληγὲν τοῦτο τὸ ζῶον. Epiphanius lib. I. καὶ μή τις λεγέτω περὶ τοῦ 'Αβέλ· οὐ γὰρ θανάτῳ ἰδίῳ τέθνηκεν. Ita Ptolemæus lib. IV. Tetrabibli ἰδίοις τελευτᾷν θανάτοις et βιαίους opponit invicem.

CAP. II. *Quum Pacuvius grandi jam ætate*] Quippe qui Accio quinquaginta annis major erat. Cicero in Bruto: 'Attius iisdem Ædilibus ait se et Pacuvium docuisse fabulam, cum ille octuaginta, ipse triginta annos natus esset.' De Pacuvio sic Hieronymus in Chronico: 'Olymp. CLVI. an. III. Pacuvius Brundusinus Tragœdiarum scriptor clarus habetur: vixitque Romæ quoad picturam exercuit, ac fabulas vendidit. Deinde Tarentum transgressus prope nonagenarius diem obiit.'

Haud parvo junior] Nota τὸ 'parvo' adverbialiter positum.

Devertit ad Pacuvium] V. CC. *divertit*. Cæterum de Accio sic Hieronymus in Chronico, num. MDCCCLXXVIII. 'Olymp. CLX. Lucius Accius Tragœdiarum scriptor clarus habetur, natus Mancino et Serrano Coss. parentibus libertinis: et seni jam Pacuvio Tarenti sua scripta recitavit, a quo et fundus Accianus juxta Pisaurum dicitur, quia illuc inter colonos fuerat ex Urbe deductus.' Familiaris fuit D. Julio Bruto Callaico, qui A. U. DCXXII. Popillio Lænate et P. Rutilio Coss. de Lusitanis et Callaicis triumphavit, et templorum ac monumentorum aditus, quæ ex manubiis consecraverat, Accii carminibus exornavit: ut est apud Ciceronem Orat. pro Archia et Bruto, item Val. Maximum lib. VIII. c. 14.

Sonora quidem esse...et grandia] Pertinet huc Quintiliani summi ingeniorum æstimatoris de Pacuvio et Accio judicium, quod exstat Instit. Orat. lib. X. c. 1. hisce verbis: 'Tragœdiæ scriptores Accius atque Pacuvius clarissimi, gravitate sententiarum, verborum pondere et auctoritate personarum. Cæterum nitor, et summa in excolendis operibus manus, magis videri potest temporibus, quam ipsis defuisse. Virium tamen Accio plus tribuitur; Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt.'

§ 2 *Quod in pomis est*] Quod hic de pomis, ab aliis similiter ad vinum translatum, et cum eo hominum ingenia comparata. Seneca Epist. 36. 'Ariston aiebat male se adolescentem tristem, quam hilarem et amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum et asperum visum est: non pati ætatem, quod in dolio placuit.' Similiter Alexis Comicus apud Athenæum, lib. II. Deipnosoph. 'Ομοιότατος ἄνθρωπος οἴνῳ τὴν φύσιν Τρόπον τιν' ἐστί. τὸν γὰρ οἶνον τὸν νέον Πολλή γ' ἀνάγκη, καὶ τὸν ἄνδρ', ἀποζέσαι, Πρώτιστον, ἀφυβρίσαι κ' ἀπανθῆσαι πάλιν Σκληρὸν γενέσθαι· παρακμάσαντα δ' ὧν λέγω Τούτων ἁπάντων, ἀπαρυθέντα τὴν ἄνω Ταύτην ἄνοιαν ἐπιπολάζουσαν, ποτὲ Πότιμον γενέσθαι, καὶ καταστῆναι πάλιν, 'Ηδύν θ' ἅπασι τοὐπίλοιπον διατελεῖν. Hoc est: 'Est natura homo vino simillimus Quodam modo: nam vinum sicuti novum Necesse defervere est, sic prorsus et hominem. Ac primum quidem velut florescentem aliis esse injurium, Post durum fieri: hæc autem quæ dico omnia Vigere cum desierint, atque ille exhauserit Stultitiam amentem, quæ superne innatat, Velut potui fit idoneus, ætatem nactus bonam: Ac in reliquum tempus degit gratus omnibus.' Sive horum carminum sententiam mavis expressam verbis J.

Lipsii: 'Similis Vir est Vino indole atque moribus. Nam musteum illud et novum cum conditur, Deferveat primum est opus: sic et virum, Cum juvenis est, exæstuare; hinc sobrium Mox effici, et severitate præditum: Mitem inde fieri, et esse in ævi relliquum.'

CAP. III. *Necessitas sit vis quæpiam premens, &c.*] Sic Cornelius Fronto: 'Necessitas immutabilis res est, ut mori necessitatis est. Necessitudo, vel sanguinis vel meritorum.' Sosipater Charisius: 'Necessitas imperii, Necessitudo sanguinis conjunctio. Sallustius tamen Necessitudinem sæpe pro necessitate ponit, nec unquam Necessitatem pro necessitudine aut ipse aut quisquam Veterum.' In quo tamen falsus est Sosipater; Cicero enim et Cæsar 'necessitatem' pro 'necessitudine' dixerunt.

Sed necessitas sane pro jure, officioque observantiæ, &c.] Usus et ea significatione Cicero pro Sulla: 'Si nostram in accusatione sua necessitatem familiaritatemque violasset.'

Necessarii dicuntur] Festus: 'Necessarii sunt, ut Gallus Ælius ait, qui aut cognati aut affines sunt, in quos necessaria officia conferuntur præter cæteros.' Nonius 'necessarios' interpretatur 'affines,' cum inquit; 'Necessitas, affinitas,' unde et 'hoc jure conjuncti necessarii appellantur.' Sed non 'solos affines,' verum etiam 'cognatos' hoc nomine denotari, satis manifestum ex hoc loco Valerii Maximi lib. II. cap. 1. 'Convivium solemne majores instituerunt, idque Charistia appellaverunt, cui præter cognatos et affines nemo interponebatur: ut si qua inter necessarios querela esset orta, apud sacra mensæ, et inter hilaritatem animorum, fautoribus concordiæ adhibitis tolleretur.' Marcellus necessarios ab amicis et propinquis distinguit, quasi arctiore quadam benevolentia devinctos, lib. IV. Epistol. Famil. 2. ad Ciceronem: 'In summa paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui vere meæ saluti faverent, te cupidissimum mei, singularemque mihi benevolentiam præstitisse cognovi.' In Glossis Philoxeni est: 'Necessarius, Οἰκεῖος, Ἀναγκαῖος,' nempe ut est in Glossis Gr. Lat. quæ vulgo Cyrilli dicuntur, 'Οἰκεῖος, ὁ συγγενὴς, Necessarius.' Onomasticon Vetus Lat. Gr. 'Necessarii, οἱ προσήκοντες.'

Qua Plautiam rogationem suasit] De hac Oratione loquitur haud dubie Suetonius in Jul. Cæsare: 'L. etiam Cinnæ uxoris fratri, et qui cum eo civili discordia Lepidum secuti, post necem Consulis ad Sertorium confugerant, reditum in civitatem rogatione Plotia confecit, habuitque et ipse super ea re concionem.' In *Plautia* lege vel *Plotia* variatum, quemadmodum Veteres in Claudio et Clodio; aurata et orata; aula et olla, plaustro et plostro. Legis Plautiæ de Vi mentio in l. non solum, § si Dominus. D. de Usucapion. et § furtivæ, Institut. De Usucap. Fuit et altera lex Plautia de Judiciis, quam, ut Asconius Pædianus scribit, adjuvantibus nobilibus tulit M. Plautius Silanus Tribun. Pleb. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone Coss. anno secundo belli Italici, ut Tribus singulæ, quinos denos suffragio crearent, qui eo anno judicarent, (antea enim equester ordo in Judiciis dominabatur,) ex eoque factum esse, ut Senatores quoque in eo numero essent, et quidam etiam e plebe. Ad neutram tamen harum legum Oratio Cæsaris de rogatione Plautia referenda videtur, sed potius privilegium fuit, quod pro L. Cinna obtinere voluerit. Et ita κυρίως Auctor noster rogationem Plautiam, quemadmodum et Suetonius, vocat; ea enim est differentia inter rogationem et legem, quod hæc ad omnes homines, illa vero ad quosdam vel etiam unum tantummodo pertineat. Festus: 'Roga-

tio est, cum populus consulitur de uno pluribusve hominibus, quod non ad omnes pertineat, et de una pluribusve rebus, de quibus, non omnibus, sanciatur. Nam quod in omnes homines resve populus scivit, lex appellatur. Itaque Gallus Ælius ait, inter legem et rogationem hoc interest. Rogatio est genus legis; quæ lex, non continuo ea rogatio est: rogatio non potest non esse lex, si modo justis comitiis rogata est.'

§ 2 *Sempronii Asellionis*] Vide supra I. 13. et II. 13. et ibi notatis adde, Sempronium haud paullo post excisam Numantiam historiam suam demum edidisse; quippe qui scripserit post Cœlium Antipatrum; ut manifestum ex Cicerone in primo de LL. 'Successere huic Cœlio belli, Clodius, Asellio: nihil ad Cœlium: sed potius ad antiquorum languorem et inscitiam.'

Cap. IV. *Rex Alexander Jovis Hammonis filius*] De Alexandro Curtius lib. VIII. 'Jovis filium non dici tantum se, sed etiam credi volebat, tanquam perinde animis imperare posset, ac linguis.' Unde autem ipsi hæc persuasio venerit docet idem Curtius lib. IV. ubi narrat maximum natu e sacerdotibus Jovis Hammonis, Alexandrum adeuntem 'filium' appellasse, hocque nomen illi parentem Jovem reddere affirmasse, Alexandrum vero dixisse, se id et accipere et agnoscere. Justinus vero lib. XI. scribit subornatum ab Alexandro sacerdotem regi volenti respondisse; similia fere habet Plutarchus in Alexandro, qui et addit: videri nonnullis id errorem Antistitis fuisse, qui Græcæ linguæ non satis peritus, cum Alexandrum blande παιδίον 'filiolum' appellare vellet, sic dixit, παῖ Διὸς, 'fili Jovis.' Idem habet et Eustathius in Dionysii Alexandrini περιήγησιν, vs. 212.

Olympias ei rescripsit] Epistolæ cujusdam Olympiadis meminit J. Pollux Onomast. lib. VII. c. 9.

Cap. V. *Et magisterii*] Magisterium hic pro magistri dignitate ponitur. Onomasticon Vetus: 'magisterium, ἀρχή.' Nominis id etiam occurrit apud Cassiodorum Variar. lib. I. epist. 12. 'Sume igitur Magisterii infulas dignitatis.' Sic enim V. CC. ubi vulgo est *magisteriæ;* quod etiam tamen ferri possit. Sic et Variar. lib. III. epist. 12. 'Implens etiam doctrina, quam susceperat Magisterii dignitatem.' J. Saresberiens. lib. VIII. De Nug. Curial. cap. 21. de Juliano Imp. ait eum viros congregasse 'circa palatia, qui circumamicti pallio, magis habitu, quam magisterio pandebantur.'

Theophrastus] De quo insignis locus Strabonis lib. XIII. Τύρταμος δ' ἐκαλεῖτο πρότερον ὁ Θεόφραστος· μετωνόμασε δ' αὐτὸν ὁ Ἀριστοτέλης Θεόφραστον· ἅμα μὲν φεύγων τὴν τοῦ προτέρου ὀνόματος κακοφωνίαν, ἅμα δὲ τὸν τῆς φράσεως αὐτοῦ ζῆλον ἐπισημαινόμενος. ἅπαντας μὲν γὰρ λογίους ἐποίησε τοὺς μαθητὰς Ἀριστοτέλης, λογιώτατον δὲ Θεόφραστον. 'Theophrastus prius vocabatur Tyrtamus: sed Aristoteles hoc ei nomen fecit, simul ut prioris asperitatem fugeret, simul ut dictionis Theophrasteæ præstantiam commendaret tanquam divinæ. Omnes enim discipulos facundos, hunc facundissimum reddidit Aristoteles.' Idem de hoc Tyrtami nomine habes apud Diogenem Laërtium, Hesychium Illustrem, Suidam, aliosque.

Menedemus] Omnino hic legendum *Eudémus;* quemadmodum viris doctissimis jam monitum. Menedemi enim Peripatetici vix ab alio auctore et alio loco ulla fit mentio; Eudemi vero plurima apud varios scriptores et honorificentissima; et semper Alexander, aliique ex optimis interpretibus, Theophrastum et Eudemum, ut Aristotelis sodales, et ejusdem cum ipso sententiæ, prædicant, et adducunt. Ab hoc Eudemo nomen habent

Ethica Eudemia, quæ vulgo Aristoteli tribuuntur; sive ipse eorum auctor sit, sive ei Aristoteles ista dedicaverit; quorum tamen prius Jonsio verisimilius videtur. Scripsit etiam æmulatione Theophrasti condiscipuli, qui juxta Laërtium lib. v. exaravit ἀστρολογικῆς ἱστορίας δ'. et ἀριθμητικῶν α'. Eudemus hic ἱστορίαν περὶ τῶν ἀστρολογουμένων, teste eodem Laërtio lib. I. Thalete, vel ἀστρολογικὰς ἱστορίας, ut vult Clemens Alexandrinus lib. I. Stromat. quod opus Astrologorum vitas et inventa, ipsiusque Astrologiæ ortum et progressum continuit. Laudat etiam Simplicius ad lib. I. φυσ. ἀκροασ. comment. XII. Geometricas historias hujus Eudemi: et ibidem comment. XXVI. ejus lib. I. φυσικῶν, ac l. III. comment. XXVIII. item lib. IV. comment. CXVI. liber secundus et tertius φυσικῶν citatur. Scripsit quoque hic Eudemus, ut et Theophrastus atque Phanias, ad Aristotelis æmulationem Categorias, libros de Interpretatione, et Analytica, aliaque, de quibus, ut et de multis quibus idem Eudemi nomen fuerit, vide plura apud Jonsium de Scriptor. Histor. Philosoph. lib. I. c. 15.

§ 2 *Exoticum*] Peregrinum. quo sensu Apuleius lib. I. Milesiar. Prudentius in Psychomachia, Ennodius in Panegyrico, Isidorus lib. XIX. cap. 22. Cassiodor. Variar. lib. IX. Ep. 23. Sic Plautus Mostellaria: 'Olere unguenta exotica.'

§ 3 Ἡδίων ὁ Λέσβιος] Id est, 'Suavius Lesbium.' Ac sane Vinum Lesbium Veteribus commendatissimum, magnoque in pretio erat. Clearchus apud Athenæum l. I. Deipnos. Λεσβίου πόματος Οὐκ ἔστιν ἄλλος οἶνος ἡδίων πιεῖν. Id est, 'Lesbio vino potui suavius aliud nullum est.' Apud eundem Archestratos Deipnologus, varia vinorum generosorum genera recensens, omnibus aliis Lesbium præfert, cum sic concludat: Ἀλλ' οὐθέν τ', ἀλλ' ἐστὶν ἁπλῶς πρὸς Λέσβιον οἶνον. Id est, 'Uno sed verbo nihil hæc ad Lesbia vina.'

CAP. VI. *Neque Attici*] Hæc postrema verba nova erunt ei, qui caput prius quam ejus titulum leget: cum in capite nulla prorsus Atticorum fiat mentio. Sed sive Gellii hæc sit adjectio, sive potius Pseudogellii, quod ea continet verum an falsum esse dicemus? Equidem minime dubito, quin et Attici antiquiores βαρβαρίζειν dixerint, non eam tantum significationis formam sequendo, quam habent Μηδίζειν, Ἀττικίζειν, verum et cum significare volebant 'Barbare loqui.' an etiam et hujus verbale βαρβαρισμὸς jam tum in usu esset, ambigi posse scio: quod multa verbalia non eodem quo ipsa verba tempore usurpari cœperunt. Sed vocem, cujus usum recepta in aliis sermonis forma permittebat (neque enim dubium est, quin Μηδισμὸν, et Ἀττικισμὸν et Λακωνισμὸν illi quoque veteres Attici dixerint) pro usurpata habere possemus etiamsi nullo id testimonio probari posset. *H. Steph.*

Προσῳδίας] 'Accentus.' Quænam vero Græcis sint προσῳδίαι late dicet Sextus Empiricus lib. I. advers. Mathem. cap. 5. Sic autem Diomedes accentum describit lib. II. 'Accentus est Acutæ, vel Gravis, vel Inflexæ orationis elatio, vocisve intentio, vel inclinatio, acuto aut inflexo sono regens verba. Nam ut nulla vox sine vocali, ita sine accentu nulla.' De accentibus libros magnos scripsere Apollonius et Herodianus inter Græcos, inter Latinos Censorinus, ut testatur Priscianus lib. XV. qui et ipse librum de Accentibus consignavit, ubi et Accentum describit, quod sit 'certa lex et regula ad elevandam et deprimendam syllabam uniuscujusque particulæ orationis, qui fit ad similitudinem elementorum literarum atque syllabarum.' Adde his Vossium de Art. Gram. lib. II. c. 7.

Voculationes] Hac voce etiam uti-

tur Nigidius infra h. l. cap. 24. Apud Martianum Capellam lib. III. cap. 'de fastigio,' accentus quoque 'fastigia' vocantur: idem vocat 'cacumina, tonos et sonos.' Sic et Diomedes lib. II. 'fastigia' appellat, item Beda lib. de metris.

Barbarismus] Ab Hesychio definitur παράτονος διάλεκτος, i. e. 'a vero tono declinans loquendi ratio.' Eustathio dicitur, 'peccatum pronunciationis circa voces, aut tonos, seu accentus, sicut solœcismus circa syntaxin.' Suidas nimis generaliter Barbarismum dicit esse vitiosa dicta præter consuetudinem clarorum Græcorum, λέξιν παρὰ τὸ ἔθος τῶν εὐδοκιμούντων Ἑλλήνων.

Cap. VII. Ἡ δὲ δὴ λέαινα, *&c.*] I. e. 'Quum autem animalium acerrimum sit leæna et audacissimum, semel omnino in vita et unum parit. Enitendo enim simul cum fœtu pariter matricem projicit.' Hoc autem verisimile est Herodotum ab Ægyptiis accepisse; nam et Orus Apollo in Hieroglyphicis narrat, leænam, quia non pariat bis, apud Ægyptios symbolum esse mulieris semel tantum enixæ. Quam opinionem etiam secutus est B. Basilius Hexaëm. homil. IX.

Ἐπίκοινον] Promiscuum.

Εἱστήκει] Id est, 'Stetit, sicut aliquis leo circa suos catulos, Cui quidem catulos ducenti occurrerint in sylva Viri venatores.' Exstat locus vs. 133. Iliad. ρ.

§ 2 Πυκνὰ μάλα] Id est, 'Crebro admodum suspicans, sicut leo pulchre jubatus, Cuique catulos venaticus surripuerit vir Sylva ex densa.' Exstat vs. 318. Iliad. σ.

Quos de animalibus exquisitissime composuit] Qua diligentia hi libri de Animalibus ab Aristotele compositi, sic tradit Plinius lib. VIII. cap. 16. 'Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegataque hac commentatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot millia hominum in totius Asiæ Græciæque tractu parere jussa, omnium quos venatus, aucupia, piscatusque alebant: quibusque vivaria, armenta, alvearia, piscinæ, aviaria in cura erant, ne quid usquam gentium ignoraretur ab eo; quos percontando quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit.' Ubi postea Plinius ex Aristotele de Leonum Leænarumque natura subjungit.

Λέων δ' ὅτι μὲν ὀχεύει ὄπισθεν, *&c.*] Id est, 'Leonem aversum coire, retroque urinam reddere, jam dictum est: coit paritque non quovis tempore, quamquam quotannis: parit autem vere. Binos fere parit, neque plures senis: interdum etiam unum. Nam quæ narratur fabula, leænam parientem ejicere matricem, delira est; sed composita ex eo fuit, quod animal hoc rarum est. Idcirco qui fabulam confinxit, caussam ignoravit. Rarum igitur leonum genus est: rarisque gignitur locis. Sed tota Europa inter Acheloum et Nessum duntaxat fluvios. Ipsa quoque leæna parit pusilla omnino, adeo ut altero ætatis mense vix ingrediantur. Terræ Syriæ leænæ quinquies pariunt: primum quinos: post deinde uno pauciores; postremo nullum, sed effœtæ agitant. Caret leæna juba; solus habet mas. Mutat dentes leo quatuor eos tantum, qui canini appellantur, duos superiores, totidem inferiores; idque ætatis suæ mense sexto.' Est cap. 31. lib. VI. de Histor. Animal. Quod hic Aristoteles de terræ Syriæ leænis narrat, id de universis pronunciat lib. VI. de Generat. Animal. c. 21. sequitur vero Plinius Hist. Nat. lib. VIII. cap. 16. ut et Ælianus lib. IV. de Animalib. cap. 34. Nec aliter Oppianus initio lib. V. de Venatione, et Philostratus lib. I. de vita Apollonii c. 16. De Leonum natura præter eos, qui ex professo de Animalibus scripsere, multa tradit etiam Vossius lib.

III. de Idolol. cap. 52. et 53.

CAP. VIII. *Afranius Poëta*] Quibus temporibus Afranius floruerit supra x. 11. notatum. De eo Velleii Paterculi est lib. I. 'Dulcesque Latini sermonis facetiæ per Cæcilium, Terentiumque, et Afranium, suppari ætate floruerunt.'

De gignenda comparandaque sapientia] Prudentia potius dicenda filia Usus et Memoriæ. Sapientia enim meditationibus crebris et contemplatione maxime acquiritur; usu vero rerum periculisque subeundis Prudentia comparatur. Ita enim hasce virtutes distare nemini non notum, e lib. VI. Ethicor. ad Nicomach. Improprie itaque Afranius Sapientiam dixit, cum Prudentiam filiam Usus et Memoriæ dicere debuisset.

In rebus cominus noscendis] Ms. *in rebus communibus cominus noscendis:* ita notatum in margine Vossiani codicis. Lambecius ex Ms. Reg. *in rebus communibus noscendis:* et Res communes explicat τὰ πᾶσι κοινῶς συμβαίνειν εἰωθότα. Quemadmodum communes sensus, Deus communis, et communes literæ apud Phædrum, Ausonium, Tertullianum. In eo autem fallitur, quod putet vocem *cominus* sensui plane hic contrariam esse; et rectius legi posse *in rebus eminus noscendis;* id est πόῤῥωθεν, seu ex longinquo. *Cominus* enim ut huic loco optime, ita *eminus* nullo modo convenire potest. Nempe eum, qui prudens et sapiens rerum humanarum esse velit, debere se rebus ipsis tractandis immiscere, periculaque ipsa subire, et ita cominus actione ipsa et usu prudentiam acquirere. Sic Euphrates Philosophus apud Plinium lib. I. epist. 10. 'affirmabat esse Philosophiæ et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, judicare, promere et exercere justitiam, quæque ipsi doceant in usu habere.'

§ 2 *Scribi debere censebat pro foribus omnium templorum*] Hunc a Gellii locum expressit J. Salisberiens. lib. IV. De Nug. Curial. c. 6. 'Unde et Philosophi veteres imaginem Sapientiæ pro foribus omnium templorum pingi, et hæc verba scribi debere censuerunt: *Usus me genuit, peperit Memoria. Sophiam me vocant Graii, vos Sapientiam.* Et hæc item: *Ego odi homines stultos, et ignava opera, et Philosophicas sententias.*'

Ego odi homines, &c.] Sic Alexander M. Callisthenem Philosophum natum ex consobrina Aristotelis, cum eum adorare et divinis honoribus prosequi recusaret, in caveam jussit includi, et spectandum circumduci ac tandem interfici, addens: Μισῶ σοφιστὴν ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός. 'Odi sapientistam sibi qui non sapit.'

Neque intolerantius] Alium fateor *intolerabilius* fuisse dicturum: sed si 'res incredulæ,' pro res incredibiles dicere sibi permisit, hoc etiam sibi permisisse credibile est. Nævium saltem auctorem habere se dicere potuit ad illud *intolerantius* quod attinet, nam l. XIX. c. 7. eum 'intolerantibus curis,' pro 'intolerandis' dixisse scribit. *H. Steph.*

Operti barba, et pallio] Insigne Philosophorum, crinem barbamque promittere, et pallio uti prælongo, de quo jam supra II. 18. quædam notata; iis adde Senecam epist. 5. et 48. Firmic. Astronom. lib. VII. cap. 6. Artemidor. lib. I. c. 19. et 32. Tertullian. de Pallio, Lactant. lib. V. cap. 2. Apulei. I. Floridor. 'Item pallio cadavera operiri et philosophos amiciri.' Capitolinus in Antonino Philosopho: 'Nam duodecimum annum ingressus, habitum Philosophi sumpsit, et deinceps tolerantiam, cum studeret in pallio et humi cubaret.' J. Saresberiens. lib. VIII. de Nug. curial. cap. 21. ait Julianum Imperatorem viros congregasse 'circa palatia, qui circumamicti pallio, magis habitu, quam magisterio pandebantur.' Insignis vero est Luciani locus

in Icaro Menippo in hujusmodi Philosophos, qui tantum barba et pallio conspicui, et Agellio illustrando aptissimus, unde quædam hic adscribere non dedignabor. Γένος γάρ τι ἀνθρώπων ἐστὶν, οὐ πρὸ πολλοῦ τῷ βίῳ ἐπιπόλαζον, ἀργὸν, φιλονεικον, &c. sed locus quia nimis longus est, Latine tantum eum adscribam; sic itaque inquit: 'Est genus hominum, quod non ita pridem in vita exstare cœpit, iners, contentiosum, gloriæ avidum, iracundum, gulosum, stultum, fastuosum, contumeliosum; et, ut Homeri verbis dicam, Telluris inutile pondus. Isti igitur in sectas divisi ac variis rationum labyrinthis excogitatis, alii sese Stoicos appellant, alii Academicos, alii Epicureos, alii Peripateticos, aliisque vocabulis his multo magis ridiculis. Deinde cum illud virtutis nomen venerandum induerint, tum adductis in altum superciliis, promissaque barba, fucato habitu obambulant, detestandos mores circumferentes, simillimi istis tragœdiarum actoribus, quibus is personas stolamque illam auro sparsam detraxeris, reliquum est ridiculum, nempe homunculus septem denariis ad agonem conductus.' Vide sis et reliqua quæ sequuntur, nimia enim sunt, et quæ huc transcribi nequeant.

Intercutibus ipsi vitiis madentes] Sic V. CC. in Vossiano Codice in margine notatum in quodam Ms. pro *madentes* haberi *incidentes*: quod exscriptoris vitium puto. H. Stephan. ex conjectura legit *scatentes*. Sed nihil mutandum: hoc enim modo et Martialis 'artibus madidus' dixit lib. I. Epigram. 40. 'Si quis Cecropiæ madidus, Latiæque Minervæ Artibus, et vera simplicitate bonus.' Cæterum Mosellanus putat *intercutibus vitiis madentes* per translationem dici ab hominibus, qui hydropisin patiuntur, quem morbum Latini nonnunquam aquam intercutem appellare solent; quod quidem ferri possit; sed quid si quis suspicetur, magis reconditum quid hic loci latitare, et *intercutibus vitiis madentes* dici, quemadmodum olim Cato, ut Priscianus lib. VI. testatur, dixit 'intercutibus stupris obstinatos,' ac unum idemque vitium innui? Notum enim ex Festo, 'intercutitos' dici mares stuprum passos, quos et 'inter cutem flagitatos' Antiquis appellatos scribit: et hoc genus hominum, quod Macedo hic apud Gellium describit, ab hoc vitiorum genere haud adeo abhorruisse, nisi potius ipsis perquam familiare fuerit, etiam non minus notum est.

CAP. IX. *Tullius Tiro*] Vide supra I. 7.

Πανδέκτας] Id est, 'Rerum omnium receptacula.' Hujusmodi inscriptionum festivitates ad exemplum Plinii in Præfatione sua ad Vespasianum, salse deridet Auctor Noster supra Præfatione in Noctes Atticas. Dorothæi Pandectæ citantur a Clemente Alexandrino lib. I. Stromat. Horum exemplo Veteres Jurisconsulti, Volumina jus continentia Digestorum, et Justinianus Imperator, sive, quibus id commiserat, Volumen quod omnes legum disputationes et decisiones continet, Pandectarum nomine vocavere; qua de re Imperator l. XX. § omnia igitur. C. de Vet. Jur. enucleando, ita loquitur: 'Nomen libris L. imposuimus Digestorum seu Pandectarum, qui omnes disputationes et decisiones in se habent legitimas, et quod fuit undique collectum hoc in sinus receperunt, in centum quinquaginta pene millia versuum totum opus consummantes.'

Propterea suculas appellarint, &c.] Eodem modo et ante Tironem patronus ejus M. Cicero cascos illos reprehendit lib. II. de Nat. Deor. 'Tauri caput,' inquit, 'stellis conspersum est frequentibus: has Græci stellas Hyadas vocitare suerunt a pluendo: ὕειν enim est pluere; nostri imperite Suculas, quasi a suibus essent, non

ab imbribus nominatæ.' Et post eum Plinius Histor. natural. lib. XXVII. cap. 26. 'Nimborum argumento Hyadas appellantibus Græcis has stellas; quod nostri a similitudine cognominis Græci propter sues impositum arbitrantes, imperitia appellavere Suculas.' Sed et *Succulæ* dici possunt ἀπὸ τοῦ ὕειν, 'pluere,' quia ortu suo cosmico pluvias et succos inducunt. Germanici interpreti, qui C. Bassus nonnullis audit, etiam placet stellas hasce Græcis Hyadas dictas, quia in modum literæ υ positæ sunt; vel etiam quia natæ ex Atlante et Hya Oceani filia, Hyantem fratrem ab apro vel leone in venatu occisum flentes pietatis et solatii causa in cœlum translatæ sint. Harum nomina, ut tradit Hyginus Astronom. Poëtic. et Cicero de natura Deor. lib. II. fuere: Ambrosia, Endora, Phæsyle, Coronis, Polyxo, Phileto, seu Phæo, Thyene. Septem itaque numero sunt hæ stellæ Hyades, in capite Tauri, quarum duæ in eductione cornuum, et quinque in facie ponuntur. De his Ovidius lib. V. Fast. 'Ora micant Tauri septem radiantia flammis, Navita quas Hyadas Græcus ab imbre vocat.' Alii cum Hesiodo duas istas in cornuum eductione omittentes, quinque tantum Hyadas statuunt, sic ab eo hisce versibus nominatas: *νύμφας Χαρίτεσσιν ὁμοίαι, Φαισύλη, ἠδὲ Κορωνὶς, ἐϋστέφανός τε Κλέεια, Φαιώ θ' ἱμερόεσσα, καὶ Εὐδώρη τανύπεπλος.* Harum autem maxima in austrino Tauri oculo, Romanis 'Palilicium' dicitur, quod ortus ejus conveniret cum Palilibus, hoc est, Pastorum feriis Palis Deæ in honorem, pro pecoris partu, institutis, ut habet Varro lib. V. de L. L. et Ovidius lib. IV. Fastor. Arabes *Aldebaran* vocant, quod idem plane denotat ac Græcis *λαμπαδίας*, uti ab eis eadem hæc stella nominatur. Aben Ezra ait Amos c. V. vs. 8. eandem propter claritatem Ebraice vocari אריכם, id est, *ὑπόκιῤῥον*, quemadmodum Ptolemæo dicitur.

Opici] Hoc verbo etiam usus est Auctor noster supra lib. II. cap. 21. et lib. XI. cap. 16. ubi vide notata: in Vet. Edd. est *rupici*, unde quidam *rupices* reposuere; Ms. ad marginem Vossiani Codicis notata lectio habet *rustici*. Sed proba est lectio contextus nostri. Scaurus de Orthographia: 'Ita satis per se posita, aspirationem sui declararet, nisi opicus legat:' id est, agrestis et imperitus; unde Ausonio de Professorib. c. 25. 'opicæ chartæ,' Sidonio Apollinari lib. VIII. epist. 3. 'opica translatio.'

§ 2 *A nobis primo syades, &c.*] Dum veteres illos et cascos Agellius quovis modo defendere ab imperitia contra Tironem nititur, turpissime semetipsum hic prostituit, cum nihil præter nugas nugacissimas in medium proferat.

Qui Zodiacus dicitur] Zodiacus in cœlo, sive etiam in globo cœlesti, dicitur circulus maximus, qui descriptus ex polis distantibus a polis mundi grad. 23½ numeratis in Coluro solstitiorum, secat Æquatorem, secaturque vicissim ab ipso in duas æquales medietates: oblique tamen, ita ut Zodiacus sit ad Æquatorem inclinatus, unaque medietas vergat ad septemtrionem, et polum arcticum; altera ad austrum et polum antarcticum; punctum vero medium utriusque medietatis recedat tantum ab Æquatore quantum poli Zodiaci a polis mundi, nempe grad. 23½. *Ζωδιακὸν* Arabes *Almantica* seu *Nitas* vocant, quod Baltheum sive *ζωστῆρα* denotat. Ebræis dicitur חשב אפודת הגלגל 'opus Phrygionarium,' hoc est, 'Fascia,' seu 'limbus textilis.' Arato est *μοῖρα*, et *ἠελίοιο κέλευθος*. Proclo, *λοξὸς κύκλος*. Lucano 'varii mutator Circulus anni.' Aliis 'signifer,' *ἀγαλματοποιὸς*, *ζωγράφος*, 'sigillarius;' item *ζωδίου περιπόλησις*, et *τὸ δωδεκατημόριον*. Duodecim enim signa sive constella-

tiones continet, quorum nomina vulgato hoc disticho exprimuntur: 'Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.'

Quas. Græci πλειάδας, nos vergilias vocamus] Videtur Auctor noster velle, quasi in reliqua Tauri imagine nullæ exstarent stellæ, præter Pleiades, sive vergilias vocatas. Quod omnino falsum. Pleiadum enim sidus in dorso Tauri situm, et vulgo septem stellis constare dicitur, quanquam sex tantummodo oculis conspicuæ. Unde Ovidius lib. IV. Fastor. 'Pleiades incipiunt humeros relevare paternos, Quæ septem dici, sex tamen esse solent.' Græcis πλειάδες dictæ a πλεῖν, id est, 'navigare,' quia ab ortu eorum verno navigationis tempus ut plurimum incipere solet. In fabulis etiam finguntur Atlantis ex Pleione Nympha, aliis Hesperida fratre Atlantis Hespero prognata, filiæ; unde et a Patre quibusdam 'Atlantides,' a matre vero 'Hesperides' appellantur. Singularum nomina hæc feruntur esse: Asterope, Alcyone, Celæno, Maia, Electra, Taygeta, Merope. Has inter Electra fingitur post Trojæ excidium noluisse amplius cum aliis choreas ducere, ideoque latitare ac vix apparere. Alii apud Hyginum dicunt eam quæ latet esse Meropen, quia Sisypho homini mortali nupsit, cum Diis immortalibus reliquæ nupserint; quod et habes apud Ovidium lib. IV. Fastorum. Cæterum in Pleiadum sidere post Telescopium inventum, et eo spectatæ non tantum sex septemve, verum plures quam quadraginta stellæ Galilæo visæ, ut ipse narrat in Nuncio Siderio; postea etiam per majora Telescopia plures quinquaginta aliis et mihi quoque apparuere.

CAP. X. *Labeo Antistius*] De hoc veterum Jurisconsultorum Principe vide quæ supra I. 12. notata sunt. Sæpius in hisce commentariis A. Gellius Labeonis meminit, sed nusquam tam egregio et merito suo elogio addito, uti hoc loco, ubi eum quidem juris civilis disciplinam principali studio exercuisse scribit, cæterarum vero bonarum artium non expertem fuisse, sed in eas penetravisse, Latinarumque vocum origines rationesque percalluisse; eaque præcipue scientia ad enodandos plerosque juris laqueos usum fuisse; quod iis, qui vero Jurisconsulti et non forensis rabulæ nomine beari velint exemplo esse debet, ne humaniorum literarum studia negligant, sed eas cum cura et diligentia accurata pertractent; non minima enim verborum vim et significationem recte nosse, Jurisprudentiæ pars est. Nam, ut ait Plato in Gorgia, ὃς ἂν τὰ ὀνόματα εἰδῇ, εἴσεται καὶ τὰ πράγματα, 'qui rerum nomina norit, etiam ipsas res facile pernoscet:' non minus vere ac Socrates olim, teste Epicteto, τὴν τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψιν, nominum contemplationem, eruditionis principium dixit. Et hinc etiam Justinianus Digestorum libris suo jussu compositis, Titulum de 'Verborum significatione' addendum curavit; quem qui et capita sub eo contenta exacte evolverit, eum haud exiguum jam in solida Juris scientia progressum fecisse, negandum non est.

§ 2. *Soror appellata est quod quasi seorsum nascitur*] Non solum ingeniosa, sed et Juri Civili accommodatissima est hæc 'sororis' etymologia a Labeone excogitata; quam et Nonius Marcellus ex eo profert in 'Soror.' Sic in l. CXCV. in fin. D. de Verb. signif. 'mulier' dicitur 'suæ familiæ et caput et finis.' Vossius ἀναλογίαν jubere dicit, ut 'Soror' potius deducatur, a 'sero,' sive qua seminandi notionem habet, quia 'ex eodem semine ducta' est, ut Isidorus eam describit lib. IX. cap. 6. sive potius

qua significat 'necto,' ut soror idem sit ac 'adnexa,' quomodo et Græcis 'patrueles,' 'consobrini' et 'amitini' dicuntur ἀνεψιοὶ et ἀνάπτεσθαι. Vide eum in Etymolog.

Frater . . . quasi fere alter] Ita et Nonius ex Nigidio, sive potius, ut quamplurima alia, ex Auctore nostro, descripsit. Potius tamen 'frater' est ab Æolico φράτηρ pro φράτωρ, quod etymon una cum illo Nigidii, apud Festum legere est; idque etiam sequitur J. C. Scaliger de Caussis L. L. cap. 26. Vid. et Vossii Etymolog. L. L.

CAP. XI. *Nescis quid serus vesper vehat*] Proverbialis locutio, qua admonemur, ne præsentium rerum temere insolescamus, cum plane nescii ac incerti simus, quemadmodum 'diem clauso componet vesper Olympo.' Hinc Livius Decad. v. lib. v. 'In secundis rebus nihil quemquam superbe ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ, cum quid vesper vehat, incertum sit.' Tracta autem videtur ab agricolis, quibus in more tempus vesperum magna cura observare, ut ex eo ventorum, nubili vel serenitatis signa colligant. Quo respexit Virgilius lib. I. Georgic. 'Denique quid serus vesper vehat, unde serenas Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster.'

A Gratiarum numero, &c.] Hunc locum etiam Auctoris nostri simia Macrobius exscripsit Saturn. lib. I. cap. 7. Ubi Evangelus, 'Varronis,' inquit, 'librum vobis arbitror non ignotum ex Satyris Menippæis, qui inscribitur: NESCIS QUID VESPER VEHAT, in quo convivarum numerum hac lege definit, ut neque minor quam Gratiarum sit, neque quam Musarum numerosior,' et subjicit: 'Hic video, excepto rege convivii, tot vos esse quot Musæ sunt: quid ergo perfecto numero quæritis adjiciendos?' Vettius vero Evangelo respondens; 'Hoc,' inquit, 'nobis præsentia vestra præstabit, ut et Musas impleamus et Gratias.' Duodecim itaque convivas adesse vult. Capitolinus in 'Vero' scribit eum primum fuisse in cujus convivio duodecim accubuerint, cum vetus verbum esset: 'Septem convivium, novem vero, convicium.' Sed, ut notat ibi Casaubonus, Capitolinus facile voce 'primum' abstinuisset, si ei in mentem venisset famosissima illa Octavii juvenis cœna δωδεκάθεος, in qua duodecim convivæ, duodecim Deorum nomine et specie; quam haud dubie Verus æmulari voluit. Dictum illud, cujus meminit Capitolinus, expressit etiam Ausonius in Ephemeride: 'Quinque advocavi; sex enim convivium Cum rege justum; si super, convicium.' Quin et Archestratus, Poëta Syracusanus, apud Athenæum Deipnosoph. lib. I. convivas esse aut tres, aut quatuor, aut non plures quinque vult, alias futurum conventum manipularium et raptu viventium. Ἔστωσαν δ' ἢ τρεῖς ἢ τέτταρες οἱ ξυνάπαντες, Ἢ τῶν πέντε γε, μὴ πλείους. ἤδη γὰρ ἂν εἴη Μισθοφόρων ἁρπαξιβίων σκηνὴ στρατιωτῶν.

Et Romæ, inquit, constat, sed et Athenis, nusquam aut cubat] Sic secuti ultimam viri docti editionem edendum curavimus, quamvis nullus fere sensus ex verbis hisce mutilis erui possit. Veteres omnes Editiones constanter habent, *Et Romæ quidem constat, sed et Athenis; nusquam autem plures cubant.* Quod quamvis sensum admittat, haud tamen usque quaque verum est; nisi Varronem respexisse dicamus ad id, quod ut plurimum fieri solebat, nempe ut triclinium sterneretur, tres scilicet lecti discubitorii, in quorum unoquoque tres convivæ ad mensam accumbebant, quanquam nonnunquam quaterni etiam in singulis lectis collocati, unde Horatius lib. I. Sat. 4. 'Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.' Quod

tamen sordidi hominis aliquo modo erat, et Cicero ut sordidissimum in Pisone notat, eum solitum quinos aut plures in uno lecto stipare, in acerbissima illa Oratione, quam contra illum habuit, hisce verbis: 'Græci stipati quini in lectis, sæpe plures, ipse solus.' Si enim convivarum numerus major erat, quam novem, tum tribus lectis adhuc unus, vel plures adhibendi, pro numero scil. convivarum. Antiqui autem non solum tres lectos stratos, quibus ad mensam accumbebant, triclinium dixere, sed etiam *τρίκλινον οἶκον*, locum scilicet ipsum, in quo tres lecti sternerentur, ita appellavere. Sic Cicero, Vitruvius, Quintilianus, Valerius Maximus, Suetonius, Phædrus, alii triclinium pro conclavi et cœnatione ipsa usurparunt; et fallitur Servius ad lib. I. Æneid. cum errare dicit eos, qui triclinium dicunt ipsam basilicam vel cœnationem. Verum, ut ad Auctorem nostrum redeam, in margine Vossiani Codicis notatum, in Ms. quodam legi, *nusquam autem cubat*, omisso *τῷ plures*.

§ 2 *Si tempus lectum*] Hoc est, quod tempore celebretur, et nec maturius ineatur, neque in longum et multam noctem protrahatur. Cave autem cum Turnebo Adversar. lib. VI. c. 16. hic intelligas convivia Tempestiva; hæc enim, ut bene Lipsius ad Tacitum lib. XIV. Annal. docuit, sic dicta, quod maturius et ante horam solitam inciperent; quæ vero in longum et in multam noctem protraherentur, ea intempestiva convivia appellata. Salmasius vero, ad Historiam Augustam, negat ulla unquam fuisse intempestiva convivia, aut ita dici potuisse; et ubicunque fit mentio intempestivorum, id fieri vitio librariorum, et tempestiva reponi debere. Non enim minus moris fuisse, tempestiva convivia ut temporius iniri, sic et serius finiri; adeo quidem ut etiam in multam noctem protraherentur, et usque ad galli cantum. Contra Bulengerus lib. I. de Conviv. cap. 24. durum putat interpolare omnes veteres Auctores, qui intempestiva convivia commemorant; deinde non incommode dici potuisse intempestiva, quæ de nocte fierent; quemadmodum tempestiva, quæ de die, et ad noctem usque, non ultra, producerentur, quia non suo tempore fierent. Sic ut tempestiva convivia dici non potuerint, quæ post decimam horam, aut undecimam inciperent, et totam noctem ad initium sequentis diei extraherentur. Tardius enim quam oportuit, non temporius inita erant. Denique si tempestivum est quod fit ante legitimum tempus, quod fit post tempus legitimum, intempestivum erit. Sane quanquam intempestiva convivia rarius occurrant apud veteres Auctores, qui sæpius tempestivorum meminere, ubique tamen istorum loca in mendo cubare, facilius dici, quam probari, nedum demonstrari potest; præsertim cum non incommodam interpretationem admittant.

Quia eloquentia in foro] Eo enim loco receptum facunde causas orare et eloquenter eloqui. Unde Arnobius lib. I. advers. gent. 'Pompa ista sermonis, et oratio missa per regulas, concionibus, litibus, foro, justitiisque servetur, deturque.' Item Cyprianus Epist. 2. lib. II. 'In judicii contentione pro rostris opulenta facundia volubili ambitione jactetur.'

Sermones igitur id temporis habendos, &c.] Ejusmodi sermones Plutarchus vocat *λόγους συμποσιακοὺς*, 'sermones convivales,' et *ἐπὶ κύλικι ζητήσεις*, 'quæstiones inter vina.' Athenæus lib. I. *ἐπικυλικείους λόγους*. Pollux lib. VI. cap. 18. *ζητήματα κυλίκεια*. Diogenes Laërtius in Arcesilao, *ἐπικυλικείας ἐξηγήσεις*. Theodectes, *μνημόνια*, quasi sermones memoriæ commendandos. Huc pertinent Plutarchi *συμποσιακῶν*, et Athenæi *Δειπνοσοφιστ*.

κῶν libri: item Apuleii Convivales quæstiones et ludicra, quorum Antiqui crebro meminerunt; horum etiam exemplum habemus in Macrobii Saturnalibus.

§ 3 *Dominum autem convivii*] Quem nimirum Latini Convivatorem appellant, utpote qui amicos aut hospites convivio excipit, Horatio dicitur Parochus et herus lib. II. Sat. 8. 'vertere pallor Tum parochi faciem nil sic metuentis, ut acres Potores.... Sub hoc herus, Hæc gravida, inquit, Capta est' murena. Græcis vocatur ὁ συνιστὰς συμπόσιον, 'qui exstruit convivium,' et ἑστιάτωρ, 'qui dat epulum,' item συμποσίου ἄρχων, συμποσιάρχης, ἑστιοῦχος, qui domo et mensa excipit. Martiali lib. XII. Epigr. 48. dicitur 'Cœnarum magister;' quanquam alias proprie 'magister convivii' dicatur, qui 'Arbiter bibendi,' item 'Rex convivii,' unde 'Magisteria et Regna vini.' Hic Magister sive Rex convivii, talorum jactu creatus, certas bibendi leges præscribebat, quas observare singulos oportebat, cùm ad eos circumlata potio perveniret; item quantum quisque vini et quomodo temperatum sumere deberet. Vide Plutarch. Problem. 4. lib. I. Sympos.

In convivio legi non omnia debent] Moris enim erat aliquid sive ex Poëta, sive Historico inter cœnandum legere, cujus exemplum habemus non unum in Auctore nostro, ut lib. II. cap. 22. et lib. III. cap. 19. item lib. XIX. cap. 7. Cornelius Nepos de Pomponio Attico in ejus Vita: 'Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quam anagnosten; quod nos quidem jucundissimum arbitramur. Neque unquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est.' Sic Plinius Junior de Avunculo suo, lib. III. epist. 5. 'Mox quasi alio die studebat in cœnæ tempus: super hanc liber legebatur, adnotabatur, et quidem cursim.' Idem de semetipso lib. IX. Epist. 36. 'Cœnanti mihi sic cum uxore, vel paucis, liber legitur.'

Βιωφελῆ] Id est, 'Vitæ utilitatibus conducentia.'

Bellaria] Festus: 'Bellarium et bellaria res bellas appellabant.' Ita enim legendum ex Scaligeri emendatione. Glossæ Philoxeni: 'Bellaria, τραγήματα.' Et Onomasticon Vetus: 'Bellaria, τραγάλια.' Eadem ratione et Græci 'Bellaria,' quia 'bella' sunt, appellant ὡραῖα. ὡραῖος enim 'bellus' ac 'pulcer.' Plauto dicuntur 'res bellissimæ.' Apuleius Milesiar. lib. X. 'mellita edulia' vocat, et paullo post id genus inter 'Crustula, lucunculos, hamos, lacertulos, et complura scitamenta mellita.' Unde et qui ejusmodi cupedias et edulia condita conficiebat 'Pistor Dulciarius' dictus. Glossæ Cyrilli: 'γλυκεοπράτης, Dulciarius.' Item 'Placentarius.' Eædem Glossæ: 'πλακουντάριος, Placentarius, Dulciarius.' Firmicus Astron. lib. VIII. 'Faciet pistores dulciarios, conditores.' Senecæ Epistola 56. dicuntur 'Libarii, et crustularii.' Afranius apud Nonium in 'Lucuris' vocat 'Scriblitarium,' 'Pistori nubat, cur non Scriblitario, Ut mittat fratris filio lucunculos?' In Prologo Pœnuli 'Scriblitæ' dicuntur. Glossæ Philoxeni: 'Scriblita, Ἔγχυτον, Πλακοῦς.'

Quæ mellita non sunt] Varro itaque Bellaria ista melle condita, et dulciaria, ut stomacho noxia et concoctionem impedientia, non probat; et dicit bellaria ista maxime mellita, hoc est salubria, esse, quæ mellita non sunt, ut sunt poma sive mala, nuces, amygdalæ, pistaciæ, et id genus alia, quæ natura parente, non arte producta, aut condita.

Πέμμασιν] Placentis.

Cum πέψει] Cum concoctione.

§ 4 *Omne mensæ secundæ genus*] Secunda mensa et 'mensa pomorum' dicta, quia veteribus ex pomis, qua voce omnia τὰ τῆς ὀπώρας comprehen-

debant. Unde Horatio Satyr. 3. lib. I. 'ab ovo Usque ad mala:' ab initio cœnæ usque ad finem. Antiquus Scholiastes Horatii a Torrentio ad lib. IV. Od. 5. adductus: 'Antiquorum consuetudo fuit, ut, sublata prima mensa, poneretur secunda; atque in ea positis pomis, infusoque vino, Dis libaretur.' His consona scribit Servius in illud lib. I. Æneid. 'Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ.' Nam 'Romanorum,' inquit, 'exsequitur morem, quorum duæ erant mensæ, una epularum, altera pomorum.' Ælius Lampridius de Alexandro Severo: 'Pomis vehementer indulsit, ita ut secunda mensa illi sæpius poneretur; unde etiam jocus extitit, Non secundam mensam Alexandrum habere, sed secundum.' Pomorum nomine et cætera comprehensa, ostendit illud Martialis lib. II. epigr. 74. 'Mensæ munera si voles secundæ, Marcentes tibi porrigentur uvæ, Et nomen pyra quæ ferunt Syrorum.' Et Horatii lib. II. Sat. 2. 'Tum pensilis uva secundas Ornabat mensas, et nux cum duplice ficu.'

Quæ πέμματα Græci aut τραγήματα dixerunt] Aliud tamen, ut observat Salmasius ad Solinum, proprie πέμμα, aliud τράγημα. Pemma compositum quid et coctum, unde et nomen. Τράγημα simplex, et sic siccatum, ut uvæ passæ, caricæ, palmulæ, et similia. Hierophilus etiam coptas sive placentas τραγημάτων appellatione complectitur, et sic etiam πέμμα esset; sane Galli inde Tragæa sua *Des Dragées* nominarunt. Δραγγαία scribitur apud medicos Græco-barbaros, et compositio est pluribus rebus constans. Hierophilus, in libro πῶς ὀφείλει διαιτᾶσθαι ἄνθρωπος ἐν ἑκάστῳ μηνὶ, sub nomine τραγημάτων tantum comprehendit amygdalas, pistacia, nuces minutas, palmulas, sive dactylos siccos, et quæ ex his conficiebantur, coptas, sive placentas, ut modo diximus. Ita quoque Alexander Trallianus lib. VII. apud Mycespium, Ἀντίδοτος διὰ τραγημάτων componitur ex uvis passis, nucleis pineis, semine cucumeris, myrtis, semine apii, et palmulis. Et inde τραγήματα vocata quæ post cœnam data partim siti redintegrandæ, partim ad oris suavitatem faciendam, sed sicca fere et dulcia.

CAP. XII. *Tribuni plebis*] Horum origo a seditione. Cum enim plebs in nova libertate varie premi a Patribus videretur, anno U. C. CCLX. secessit in montem sacrum, nec reduci in urbem potuit, nisi ut proprium hunc Magistratum haberet, Juris sui vindicem et custodem. Creati autem initio duo; mox tres adjecti, denique ann. U. C. CCCXVII. iterum quinque additi, decemque in universum facti, bini scilicet ex singulis classibus, atque ita cautum est, ut postea crearentur. Quia autem per plebem et pro plebe creati, hoc quoque mansit, ut tantum ex plebe, nisi quod semel patritios duos cooptatos legere sit apud Livium lib. III. imo fere ex infima plebe, usque dum lata lex, ut crearentur tantum e Senatu, id est, ut nemo fieret Tribunus plebis, nisi qui antea Senator fuisset; Senator tamen plebeius. Quod an a Sylla, an vero ab alio factum sit, constare negat Appianus lib. I. bellor. civil.

§ 2 *Gellianum ad eum misissent*] Fuit hic Gellianus haud dubie viator Tribunitius, sic dictus ab incerto quodam Gellio, more Romano, quo servi publici a nobilissimis civium denominabantur.

Jus eos non habere, &c.] Siquidem, ut Paulus l. ult. D. de jurisd. auctor est, supra jurisdictionem suam jus dicere volenti impune non paretur. Tribunos autem jus vocandi non habuisse, firmari etiam potest auctoritate Lælii Felicis vetustissimi scriptoris, qui lib. I. ad Quint. Mutium scribit: 'Tribuni neque advocant patritios, neque ad eos referre ulla de

re possunt.'

Prensionem haberent] Hoc adeo verum est, ut et Consules a Tribunis in vincula duci potuerint. Sic Dio lib. XXXVII. testatur, Metellum Consulem a L. Flavio Tribuno in carcerem ductum esse. Item Livius lib. IX. Censorem Appium a Publ. Sempronio Tribuno prehendi et in vincula duci jussum esse.

§ 3 *In magistratu habent alii vocationem*] Magistratus alii Majores, alii Minores; idque sensu duplici. Aut enim Majores Minoresve Magistratus dicuntur, qui auspicia majora minorave habent, de quibus Auctor noster infra h. l. cap. 14. aut quorum potestas imperiumve majus minusve. Sic Majores erant, qui lictorem viatoremque habebant; iique omnes erant præter Ædiles et Quæstores. Minores, qui nec lictorem nec viatorem habebant.

Viatorem] Festus: 'Viatores appellantur, qui magistratibus apparent, eo quia initio omnium tribuum, cum agri in propinquo erant urbis, atque assidue homines rusticabantur, crebrior opera eorum erat in via quam urbe: quod ex agris plerumque homines vocabantur a magistratibus, et frequens eorum erat ab agris ad urbem via.' Quibus consentit Columella in Præfat. lib. I. 'Illis temporibus proceres civitatum in agris morabantur, et cum consilium publicum desiderabatur, a villis arcessebantur ad Senatum. Ex quo qui eos vocabant Viatores nominati sunt.' Brevius Cicero in Catone Majore: 'A villa in Senatum arcessebantur Curius et cæteri senes; ex quo qui eos arcessebant, Viatores nominati sint.'

Neque lictorem] De lictoribus vide supra lib. XII. cap. 3.

§ 4 *Sed intercessionibus faciendis*] Officium quippe Tribunorum erat commoda plebis adversus Patricios tueri et injuriam omnem intercessione sua prohibere. Hæc autem peragi solita uno et solemni verbo VETO. Livius lib. IV. 'Faxo,' inquit, 'ne juvet vox ista, VETO; qua nunc concinente collegas nostros tam læti auditis.' Ejus vero intercessionis tanta vis, ut privati Magistratusque omnes parerent; qui non fecisset, vel per viatorem Tribunicium in carcerem abriperetur, vel die dicta apud populum accusaretur, ut violator sacrosanctæ potestatis. Tales enim habebantur. Qua de re leges veteres exstant apud Dionysium Halicarnass. lib. VI. in fine, et lib. VII. circa medium. Item Cicero Orat. pro Sextio hoc amplius notat, eam fuisse sanctitatem Tribunatus, ut non modo contra vim et ferrum, sed etiam contra verba et interfationem legibus sacratis sint armati. Intercessio autem Tribunorum valida etiam erat inter ipsos Tribunos, adeo ut uno ex collegis vetante, cæterorum irritæ essent actiones.

Jus abnoctandi] Sic Mss. Vulgati: *Jus ad se vocandi*. Quod huic loco non quadrat. Tribunos enim integrum diem Roma abesse non licuisse, refert etiam Auctor noster supra lib. III. c. 2. Imo, ut Dio ait lib. XXXVII. Tribuni nec ullam horam abesse ab urbe legitime poterant. Vel, ut magis arcte Appianus lib. II. Civil. mœnia egredi iis non licuit; quippe quorum januæ nocte dieque patere deberent, ut parati semper essent ad desideria et querelas miserorum excipiendas, ut refert Plutarchus in Problematis. Hinc Livius lib. IX. scribit: 'Imperium penes Consules, penes Tribunos auxilium esse.'

CAP. XIII. *In plerisque Romæ stationibus*] Stationes simpliciter omnia sunt loca, ubi homines frequenter consistere audiendi aut confabulandi gratia solent, quales porticus, forum, officina. Plinius lib. I. Epist. ad Senecam: 'Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendo fabulas terunt.' Sic stationes hic sunt loca ubi

Advocati de Jure consulentibus responsuri convenire solebant. Vetus Scholiastes Juvenalis ad illud Sat. VII. 'Figantur virides, scalarum gloria, palmæ,' notat: 'Scalæ, armariola Advocatorum, vel, ut quidam, casæ et stationes.'

An quæstor P. R.] Varro lib. IV. de L. L. 'Quæstores a quærendo, qui conquirerent publicas pecunias et maleficia.' Ex his apparet Quæstorum duo fuisse genera; alii, qui pecuniæ publicæ, alii, qui rebus capitalibus præerant; quorum hi antiquissimi in urbe, et sub ipsis regibus instituti, etiam 'quæstores parricidii' dicti. Festus: 'quæstores dicebantur, quod quærerent de rebus capitalibus, unde qui talia quærunt, quæstores parricidii appellantur.' Isti demum libera republica creati anno U. C. CCLXIX. ut ex Dionysio lib. VIII. et Livio lib. III. videre est. Hi 'quæstores urbani,' et quæstores ærarii dicti, quia præerant ærario, quod in æde Saturni erat. Horum officium erat, Ærarium curare, ejusque pecunias expensas et acceptas in tabulas referre; tributa exigere; prædam ex hostibus captam vendere; signa militaria quæ erant ex auro vel argento, in ærario adservare, et Consulibus in bella ituris mittere; Imperatores triumphaturos jurejurando adstringere, recte Senatui de numero hostium occisorum et amissorum civium esse perscriptum; præterea legatos exterarum gentium, qui Romam venerant, excipere, deducere, iis hospitium curare, eorum, cum ægrotarent, curam gerere; mortuosque publico sumptu sepelire. Denique decreto Augusti Senatusconsulta iis asservanda tradita, quod ante munus erat Ædilium et Tribunorum. Erat et 'quæstor provincialis' sic dictus, quia una cum proconsule vel proprætore in provinciam exibat; cujus munus erat stipendium a vectigalibus populis, captivam pecuniam ab Imperatoribus accipere; viaticum quoque et stipendium legatis, cohorti prætorii, et exercitui suppeditare; item a publicanis ex re frumentaria, portoriis, aliisque exigere vectigalia, Romamque in ærarium referre.

§ 2 *Ædilis curulis*] Quo nomine distinguebantur ab Ædilibus plebis, quoniam hi tantum in subselliis sedebant, isti vero sella Curuli honoris causa utebantur. Unde et 'Ædilitas major' dicitur; estque Polybio 'illustrissimus juventutis principatus.' Ciceroni, 'ad honoris amplioris gradum primus ascensus.' Ornamenta ejus M. Tullius septimo accusationum libro hujusmodi refert fuisse, antiquior in Senatu dicendi locus, toga prætexta, sella curulis, jus imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam.

Supra autem in eodem libro, &c.] Varronis locus, quem hic indicat Agellius, ab ipso etiam nobis servatus est, et exstat capite præcedenti.

CAP. XIV. *Pomerium*] Pomerium est locus tam intra quam extra urbis murum, quem Antiqui in condendis urbibus augurato consecrabant, neque in eo ullum fieri ædificium patiebantur. De eo sic Livius lib. I. ubi de Serv. Tullio: 'Aggere,' inquit, 'fossis, et muro circumdat urb m. Item pomerium profert. Pomerium verbi vim solum intuentes, post merium interpretantur esse. Est autem magis circa mœrium locus, quem in condendis urbibus quondam Etrusci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant, ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgo etiam conjungunt, et extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spatium quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, Pomerium Romani appellarunt. Et in urbis incremento semper quantum mœnia processura erant, tantum termini ii

consecrati proferebantur.' De ritu condendarum Urbium vide Varronem lib. IV. de L. L. ubi et addit, 'Principium, quod erat post murum, Pomerium dictum, ejusque ambitu auspicia urbana finiuntur.' Intra quos igitur fines in urbe auguria captabantur, eos ab auguribus effari determinarique moris erat, nec nisi de eorum consilio eos poni mutarique licebat, idque spatium omne, quod ab auguribus per circuitum urbis designatum erat ad urbana auspicia captanda, pomerium dicebatur.

Intra agrum effatum] Servius ad lib. VI. Æneid. vs. 197. sic notat: 'Effata sunt augurum preces. Unde ager post pomeria, ubi captabantur auguria, dicebatur effatus.' Et Varro lib. V. de L. L. 'Effata dicuntur, quod augures finem auspiciorum cœlestium extra urbem agris sunt effati.' Ager itaque effatus erat qui statim post pomerium situs, et intra quem auspicia determinabantur. 'Effari' enim 'effata' verba Augurali fuere. 'Hinc,' ut Varro ibidem addit, 'effari templa dicuntur ab Auguribus;' unde Cicero de legib. lib. II. 'Urbemque ad agros et templa liberata et effata habento.' Et lib. XIII. Epist. ad Atticum: 'Orat Lepidus ut veniam (opinor Augures nihil habere) ad templum effandum.' Sic Livius lib. X. 'Sed fanum tantum, id est, locus templo effatus, sacratus fuerat.' Festus dicit 'templum esse locum ita effatum, aut ita septum, ut una parte pateat, angulosque habeat adfixos ad terram.' Vide eum in 'Minora templa,' et ibi a Scaligero notata.

Palatini montis] Hic mons alias Palatium dictus fuit, cujus nominis causæ variæ ab auctoribus referuntur. Vid. Varro lib. IV. de L. L. Festus in verbo 'Palatium,' Solinus. Vix alius locus scriptis ita celebratus fuit, atque hic mons. Primum enim a Romulo, deinde a Tullo Hostilio est habitatus; fuitque in hoc monte sedes imperii Romani, domusque Augustana. Ab Augusto enim omnes Romani Imperatores in Palatio habitaverunt. Et quia Imperii sedes in eo constituta fuit, cujusvis Principis aula aut splendidi hominis domus, Palatium dicitur.

Terminabatur] Romulus itaque, cum Urbem conderet, solum Palatium pomerio inclusit. Sic enim ille apud Livium: 'Jupiter,' inquit, 'tuis jussus avibus hic in Palatino prima Urbi fundamenta jeci.' Tacitus lib. XII. de terminis mœnium loquens, 'per ima montis Palatini,' ait. Idemque est apud Valer. Max. 'Urbem condere sub monte Palatino.' Sic Messala: 'Palatino in monte auspicato parva mœnia ponunt.'

Prolatum est]. Tacitus lib. XII. Annal. 'Mox pro fortuna imperium auctum est.' Quando autem et a quibus regibus id factum, docent Antiquitatum Romanarum scriptores, cæteros inter egregie Onuphrius Panvinus Reipubl. Roman. Commentar. lib. I. et Donatus in Roma Vet. et lib. I. c. 5.

Agro de hostibus capto auxerat] Tacitus Annal. lib. XII. de Claudio: 'Et pomerium urbis auxit Cæsar more prisco; quo iis, qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur.' Vopiscus in Aureliano: 'His actis cum videret posse fieri, ut aliquid tale iterum, quale sub Gallieno evenerat, proveniret; nec tamen pomerio addidit. Pomerio autem nemini Principum licet addere nisi ei, qui agri Barbarici aliqua parte Romanam rempublicam auxerit.' Sic enim hic locus cum Salmasio legendus.

§ 2 *Ex septem Urbis montibus*] Horum nomina: Palatinus, Capitolinus, Quirinalis, Cœlius, Esquilinus, Viminalis, Aventinus.

Aventinus solum] Ancus Marcius tamen, cum ab ea parte urbem non satis munitam animadverteret, montem Aventinum muris fossaque com-

munivit, atque ædificiis occupavit, ut testantur Livius, Dionysius, Plinius, Strabo, alii.

Ser. Tullius] Livius lib. I. gesta ejus describens: 'Ad eam,' inquit, 'multitudinem urbs quoque amplificanda visa est. Addidit igitur Servius duos colles, Quirinalem Viminalemque: inde deinceps auget Esquilias, ibique ipse, ut loco dignitas fieret, habitat; aggere, fossis, et muro circumdat urbem; ita pomerium profert.' Dionysius autem lib. IV. et Strabo lib. V. duos tantum colles a rege Ser. Tullio additos scribunt, Viminalem nempe et Esquilias. Sed Sextus Aurel. Victor de Vir. Illustr. et Eutropius Livii sententiam sequuntur, qui tres colles ab eo additos scribunt, Quirinalem, Viminalem, et Esquilias; adduntque aggeres fossasque fecisse.

Sylla] A L. Sylla quoque pomerium prolatum Auctor est Tacitus Annal. lib. XII. 'Nec tamen Duces Romani quanquam magnis nationibus subactis jus proferendi pomerii usurparunt, nisi L. Sylla et D. Augustus.' Verius autem Sylla titulum proferendi pomerii quæsivit, quam habuit; ille enim Popul. Romani territorium non auxit, sed ab hostibus antea occupatum recuperavit. Qua autem parte Sylla muros produxerit, pomeriique terminos ampliarit, incertum. Onuphrius putat Syllam eam urbis partem, quæ est versus hortos Sallustianos, portasque Collinam et Viminalem ampliasse. Donatus etiam probabile existimat Syllam ad portam Collinam produxisse pomerium; quanquam nullum hujus rei sit vestigium apud Auctores veteres.

D. Julius] De Julio Cæsare etiam sic Dion Cassius lib. XLIII. Ταῦτά τε ἐποίει, καὶ νόμους εἰσέφερε, τό, τε πωμήριον ἐπὶ πλεῖον ἐπεξήγαγε. 'Hæc fecit, ac leges præterea tulit, pomeriumque auxit.' Quod et deinde repetit in Oratione, quam in Cæsaris funere habuit Antonius: Ὁ καὶ τὸ πωμήριον αὐτῆς (τῆς πόλεως) ἐπαυξήσας, ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κατασφαγείς, &c. Meminit et Cicero lib. XIII. ad Attic. epist. 20. 'De urbe augenda quid sit promulgatum non intellexi: id sane scire velim.' Et Epistol. 33. 'Casu sermo a Capitone de urbe augenda:' et paullo post: 'ista lex perferretur, vult enim Cæsar.' Dionysius Cæsarem uti et Syllam omittit; Tacitus quidem Syllæ, Augusti, et Claudii, Cæsaris vero nullam facit mentionem in verbis ex Annal. lib. XII. paullo ante adductis. Silet quoque de eo Suetonius, ex quo etiam Cæsarem non tam urbem auxisse, quam augere voluisse, haurire licet: 'Nam,' inquit, 'de ornanda instruendaque urbe plura ac majora indies destinabat. Talia agentem atque meditantem mors prævenit.'

§ 3 *Remus urbis condendi gratia*] Seneca de Brevitate vitæ cap. 4. 'Hoc,' inquit, 'scire magis prodest, quam Aventinum montem extra pomerium esse, propter alteram ex duabus causis; aut quod plebes eo secessisset, aut quod Remo auspicante illo loco aves non addixissent.'

Avibus obscœnis] Mali scilicet ominis. Festus in 'Oscum:' 'Apud antiquos fere omines obscœna dicta sunt, quæ mali ominis habebantur, ut illa Virgilii testimonio sint, ut superiorum auctorum referre non sit necesse, cum ait Harpyas, 'obscœnas volucres:' et 'obscœnamque famem.''

D. Claudio receptum] Ex hoc loco explicandus Tacitus Annal. lib. XII. ubi de Claudio, quod pomerium protulerit, scribens, tandem concludit: 'Et quos Claudius terminos posuerit facile cognitu et publicis actis præscriptum.' Terminos enim intelligit, quos hic Gellius indicat, Aventinum nempe montem intra pomerii fines receptum. Quod nisi ex hoc loco constaret, non tam facile nobis cognoscere liceret. De Claudio au-

tem vetus item inscriptio apud Gruterum testatur:

TI. CLAUDIUS.
DRUSI. F. CAISAR.
AUG. GERMANICUS.
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XVI. COSS. IIII.
CENSOR. P. P.
AUCTIS. POPULI. ROMANI.
FINIBUS. POMERIUM.
AMPLIAVIT. TERMINAVITQ.

Ampliavit vero post Britanniam Romano imperio adjectam.

CAP. XV. *Disserentis*] Haud utique disserit Messala, aliud esse 'ad populum loqui,' aliud 'cum populo agere;' neque scribit Gellius Messalam de hoc disserere, sed id ex verbis ejus manifestum esse. *H. Steph.*

In edicto Consulum] Consules enim Comitia habituri edicta proponebant; quibus dies Comitiis habendis denuntiabatur. Unde Livius lib. XXVI. 'Diem Comitiis Consules edixerunt.' Et lib. XXVII. 'Ipse Comitia in quem diem primum potuit edixit.' Item lib. XXXVII. 'M. Fulvius Prætor literas mittit ad Consulem, Senatui placere Romam reverti, et ex itinere præmittere Edictum, quo Comitia creandis Consulibus ediceret. Paruit his literis Consul et præmisso Edicto Romam venit.'

De cælo servasse] Non licuisse per leges Comitiis de cœlo servare, et si qui servasset, non Comitiis habitis, sed priusquam haberentur, nuntiare debuisse scribit Cicero Philip. II. 'Quisquamne divinare potest quid vitii in auspiciis futurum sit, nisi qui de cœlo servare constituit? quod neque licet Comitiis per leges, et si qui servavit, non habitis comitiis, sed priusquam habeantur, debet nuntiare.'

§ 2 *Retinent*] Retinere sive obtinere auspicia dicuntur, quibus auspicato magistratus addicuntur; turbare, quorum causa repetenda auspicia sunt; vitiare, quibus abdicant aves magistratus. Sensus vero totius hujus loci est, quod una conspicione, una cortumione (sunt verba augurum propria, ut ex Varrone lib. VI. de L. L. notum) de Prætoribus et Consulibus haberi auspicia majora potuerint, non utique de censoribus et Consulibus simul, non de Prætoribus et censoribus simul.

Collega Consulis] Prætores collegas Consulum nuncupatos, atque ita rogatos, testis etiam est Cicero lib. IX. Epist. ad Attic. 'Prætores autem,' inquit, 'ita rogentur, ut collegæ Consulum sint, quorum majus est imperium.' Hinc Livius lib. VII. 'Prætorem quidem etiam jura reddentem, et collegam Consulibus atque iisdem auspiciis creatum.' Itaque hoc jus collegæ non pertinuit ad æqualitatem imperii, sed ad jus auspicii, quia Prætor eodem creatus auspicio.

C. Tuditani] Hujus et meminit supra lib. VI. cap. 4. ubi vide notata. Quæcunque Veteres ex Commentariis Tuditani laudant, ea fere universa ad res gestas pertinent. Ejus elogium habes apud Ciceronem in Bruto: 'Caiusque Tuditanus, cum omni vita, atque victu excultus, tum ejus elegans est habitum etiam orationis genus.'

§ 3 *Censores æque non eodem, &c.*] Iisdem igitur majoribus auspiciis cum Consulibus aut Prætoribus rogari censores nequeunt, sed diversa opus habent conspicione et diversa cortumione.

Tributis comitiis] Comitia tributa sunt, cum ex regionibus et locis suffragium feratur; curiata, cum ex generibus omnium; centuriata, cum ex censu et ætate. Vide Auctorem nostrum lib. XV. cap. 26.

Magis rata sunt] Fiebant enim majori templo et solennitate, atque inde magis rata censebantur.

§ 4 *Et Comitiatum et concionem avocare*] Comitiatum avocare, est impedire ne comitia habeantur. Avocare

vero concionem est concionem a magistratu, qui eum advocavit, abducere. Quid autem sit concio, docet Festus: 'Concio significat conventum, non tamen alium, quam eum, qui a magistratu, vel a sacerdote publico per præconem convocatur.'

§ 5 *Concionem autem habere*] Quamvis concionem habere etiam significet verba habere ad populum, tamen Gellium errasse puto in verbis Messalæ explicandis, et potius concionem habere cum Festo explicarem, conventum habere; idque manifeste Messalæ verba indicant, 'nec alius alii avocare posset, si concionem habere vellet:' hoc est, conventum, sive concilium. Dixit enim e minoribus magistratibus qui primus ad comitiatum vocat, eum recte agere; bifariam vero, hoc est, et in Comitiis et in concilio sive concione simul agi cum populo a minore magistratu non posse; cum populo enim agitur, cum populus ad concilium, (hoc est, conventum aut concionem,) aut Comitia vocatur, ut modo ex Festo diximus. Nihil itaque aliud in verbis Messalæ est, cum populo agere, quam concionem habere. Et libenter A. Gellium rogarem, cum Messala dicat multos magistratus simul concionem habere posse, an id significet, multos simul verba facere posse ad populum.

CAP. XVI. *Humanitatem*] Hæc Nonius suo more etiam a Gellio mutuatus est: 'Humanitatem non solum, uti nunc consuetudine persuasum est de benivolentia, dexteritate et in quosque comitate Veteres dicendam putavere, quam Græci φιλανθρωπίαν vocant: sed honestorum studiorum et artium appetitum, quod nulli animantium generi absque hominibus concessa sit.'

§ 2 *M. Tullium*] Sic inter alia Orat. pro Archia: 'Quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet.' et lib. v. de Finibus: 'Sed animi cultus illi erat quasi quidam humanitatis cibus.'

CAP. XVII. *Inter os atque offam*] Proverbium hoc Latini a cibis sumendis sumpsere, quemadmodum Græci illud infra a potu. Olim enim Romani victitabant offis, sive pulte, ut notum ex Plinio Histor. Natural. lib. XVIII. cap. 8. Valer. Maximo lib. II. cap. 5. Offa enim et pultem significat et quicquid in modum pultis redactum. Virgil. lib. VI. Æneid. 'Melle soporatam et medicatam frugibus offam.' Itaque 'inter os et offam' perinde est ac si dicas, inter os et cibum.

Erucius Clarus] Cassiodorus hunc ad A. U. C. DCCCLXX. inter Coss. ordinarios refert, quanquam suffectum tantum fuisse argumento est, ut bene observat Onuphrius Comment. in lib. II. Fastor. 1. quod a Fastis Græcis et libro Cuspiniani omittatur. Erucii Clari viri consularis mentio quoque est apud Plinium in Epistolis, Dionem in Trojano, Æl. Spartianum in Hadriano. Secundi ejus Consulatus meminit Vetus inscriptio ab Onuphrio ad A. U. C. DCCXXCVII. adducta:

MISSUS. AB. IMP. HADRIANO. AUG.
SERVIANO. III. ET. VIBIO. VERO.
COS. BRAVA. M. ERUCIO. CLARO. II.
COS. IN. FR. P. XX. IN. AGRO. P. XX.

Παροιμιώδης] Id est, 'proverbio tritus.'

Πολλὰ μεταξὺ πέλει, &c.] Stephanus emendat, πέτει. quod rectum est, et ita versum jam omnium fere in ore est: 'Multa cadunt inter calicem supremaque labra.' Proverbium etiam hoc expressit Lycophron in Cassandra: *Ἔγνω δ' ὁ τλήμων σὺν κακῷ μαθὼν ἔπος, Ὡς πολλὰ χείλευς καὶ δεπαστραίων ποτῶν Μέσῳ κυλίνδει μοῖρα παμμήτωρ βροτῶν.* Id est, 'Cognovit vero miser cum damno discens, Multa inter labrum et poculentas potiones Gubernatricem volvere Parcam mortalium.' De origine hujus Proverbii

ex Aristotele disserit Dydimus ad Odyss. XXII. Vid. et Apollonii Scholiastes ad vs. 188. lib. I. Argon. et Erasmus in Adagiis.

CAP. XVIII. Σοφοὶ, &c.] Id est, 'Sapientes fiunt tyranni Sapientum consortio.' Sententia hæc, quasi minus commode dicta, taxatur a Themistio Oration. XVI. quæ et φιλάδελφος inscribitur, hisce verbis: Εὐριπίδης μὲν, inquit, ἢ ὅστις δήποτέ ἐστιν ὁ ποιήσας, Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ, οὐκ ἦν, οἶμαι, πυκνῆς διανοίας. οὐ γὰρ ἄν ποτε εὔνουν ὑπέλαβε τυραννίδι φιλοσοφίαν, οὐδὲ τὰ ἀλλοτριώτατα ὁμοιῶθη ἀρετὴν ὑπάρχειν καὶ μοχθηρίαν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ μελαγχολῶντες ἀποκλείουσι τοὺς θεραπεύοντας, οὕτω σοφίαν τυραννὶς οὐ προσίεται: hoc est, 'Euripides, sive quisquis is fuerit poëta, qui illud protulit, Sapiunt tyranni sapientum consortio, haud sagaci satis mente mihi videtur exstitisse; alioqui nunquam fuisset opinatus, posse esse philosophiam tyrannidi gratam, aut consociari potuisse, quæ sunt a se invicem alienissima, improbitatem et virtutem. Sicut enim melancholia laborantes abigunt medentes, ita sapientiam tyrannis neutiquam admittit.' Verum ad hujus dicti Auctorem excusandum sufficit, quod τοῦ τυράννου appellatio, licet in partem sequiorem jam sumatur, temporibus illis satis honesta haberetur, atque ipsis regibus et principibus quibusvis attribueretur. Eustathius ad Iliad. α. Ὁ τύραννος, τὸ βασιλικόν ποτε ὄνομα, βλασφημεῖται νῦν. Et ad Odyss. σ. Ἡ τύραννος λέξις ἐπ' ἀγαθῷ ἐλέγετο. τοῖς γὰρ ἐννόμοις βασιλεῦσι ἦν καὶ αὕτη. Sic et Auctor Etymologici magni: Τύραννον οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἐπὶ βασιλέως ἔταξαν. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὸν τύραννον, βασιλέα ἔλεγον. Itaque τύραννος in hoc versu est Rex legitimus, non Tyrannus, ut vulgo accipitur: atque sic sensus ejus verissimus est. Ad hanc mentem Seneca Epistol. CVIII. 'Qui in Solem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur. Qui in unguentaria taberna resederunt, et paullo diutius commorati sunt, odorem secum loci trahunt: et qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus.'

Plato in Theæteto] Labitur hic Gellius. Non enim in Theæteto Plato, verum in Theage, et lib. VIII. de Repub. hunc senarium adducit, et Euripidi tribuit; quem et sequitur Joan. Stobæus Collect. Tom. 2. tit. 48. Reprehendit vero Platonem Aristides Rhetor in Apologia pro quatuorviris, ubi Sophoclis esse ait.

Αἴας ὁ Λοκρὸς] Id est, 'Ajax Locrensis.' Periit hæc Sophoclis Tragœdia, alia enim fuit ab ea quæ hodie exstat, et 'Ajax Lorarius,' sive Αἴας Μαστιγοφόρος inscribitur. Auctor hypotheseos Græcæ Ajacis Lorarii: ἐν οἷς ἐστὶ καὶ κριός τις ἔξοχος, ὃν ᾤετο εἶναι Ὀδυσσέα, ὃν δήσας ἐμαστίγωσεν. ὅθεν καὶ τῇ ἐπιγραφῇ πρόσκειται Μαστιγοφόρος· ἢ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ Λοκροῦ Αἴαντος: id est, 'In quibus eximia quadam magnitudine aries est, quem Ulyssem esse suspicans ligatum flagellat; unde titulus huic Tragœdiæ inditus est Ajax Lorarius, aut ad differentiam Ajacis Locri.'

Prior autem natus fuit Sophocles quam Euripides] Floruere tamen eodem tempore, nempe Olympiade LXXVII. ut est apud Eusebium in Chronicis. Et Olympiad. LXXXVII. an. 1. Euripides Phœnissis editis cum Euphorione certavit et Sophocle, ut Anonymus Olympiadum scriptor testatur. Idem ait eos obiisse Olympiad. XCII. anno III. Eusebius vero in Chronico obitum eorum refert ad Olympiad. ejusdem an. 1. Chronicon Alexandrinum ad Olymp. XCIII. an. 3. Alii volunt Sophoclem superstitem Euripidi fuisse, ut Apuleius; et Suidas eum demum sexennium post Euripidem obiisse scribit.

§ 2 Γέρων γέροντα, &c.] Id est, 'Senex senem ut puerum ducam te ego.'

Cui titulus φυλετίδες] Vet. Edit. φυλοκτήτις. Casaubonus ad Athenæum lib. VIII. Græcum negat esse φυλετίδες; et potius dicendum φυλόπιδες, aut πυλάτιδες; sed neutrum admittit, et verum esse censet φθιωτίδες. Videtur enim sibi in Græcorum commentariis reperisse alicubi Sophoclis *Phthiotas*, aut *Phthiotidas*. Quid si legatur hoc loco Αἰχμαλωτίδες, 'Captivæ?' cujus fabulæ passim mentio apud Veteres, ut Hesychium, Etymologici Auctorem, Stephanum de Urbibus, et Aristophanis Scholiasten ad Ranas.

In Bacchis Euripidi] Est vs. 193.

Ἐν τῷ πυρφόρῳ Προμήθει] Id est, 'In ignigero Prometheo.'

Εἰνὼ] Ino. Fabulam autem hoc nomine Euripidem scripsisse liquet etiam ex Hygino, apud quem lib. Fabul. capitis 4. lemma est, 'Ino Euripidis.' Cujus argumentum haud dubie isto capite traditur.

Σιγῶν θ' ὅπου, &c.] Id est, 'Silens ubi opus est, et opportuna loquens.'

Σιγᾶν θ' ὅπου, &c.] Steph. legit, *Σιγᾶν θ' ὅπου δεῖ. καὶ λέγειν τὸ ἀσφαλές.* Id est, 'Silere ubi opus est, et tuto loqui.'

Æschylus non brevi antiquior] Claruit Æschylus, ut ait Eusebius in Chronicis, Olympiad. LXXI. an. I. Quod et confirmat Auctor noster infra lib. XVII. cap. 21. ubi dicit eum celebrem fuisse circa Marathoniæ pugnæ tempora; qua in pugna ipse etiam fortiter pugnavit; quemadmodum habet Suidas. Ante Euripidem itaque, qui claruit demum Olympiad. LXXVII. plus minus XXVIII. annis floruit Æschylus.

CAP. XIX. *In domus Tiberianæ bibliotheca*] Ms. ad marginem Voss. Cod. legit, *in domo Tiberianæ bibliothecæ.* In domo tamen Tiberiana, sic Palatii pars dicta a Tiberio Cæsare, qui eam habitavit, aut etiam forte struxit, fuit Bibliotheca instructa; cujus etiam meminit Vopiscus in Vita Probi, ubi testatur, 'usum se præcipue e libris ex Bibliotheca Ulpia; item ex domo Tiberiana.'

§ 2 *M. ille Cato*] Qui Censorius appellatus est, Auctor Porciæ gentis plebeiæ, Tusculo municipio oriundus, in Romanam civitatem susceptus. De quo sic Cicero lib. II. LL. 'Ut ille Cato,' inquit, 'cum esset Tusculi natus, in populi Romani civitatem susceptus est: itaque cum ortu Tusculanus esset, civitate Romanus, habuit alteram loci patriam, alteram juris.' Hujus vitam descripsit Plutarchus in Catone majore. Exstat et de eo Fragmentum Cornelii Nepotis. Stemma vero Catonianum, ut hoc loco a Sulpicio Apollinari deducitur, huc redit:

M. PORCIUS CATO
Censorius.

M. CATO M. F. Prætor designatus.	M. CATO M. F. Salonianus.
M. CATO M. F. M. N. Orator et Consul in Africa mortuus.	L. CATO. et M. CATO M. F. M. N. Tribunus plebis.
M. CATO M. F. M. N. M. PN. Ædilis Curulis et Prætor.	M. CATO. M. F. M. N. M. PN. Prætor, Uticensis.

§ 3 *Egregios de juris disciplina libros reliquit*] Horum adhuc quædam fragmenta in juris nostri libris hodie reperiuntur. Sic hujus Catonis regula est illa, quæ 'Catoniana' dicitur in l. XLI. § 1. D. de legat. I. et toto tit. D. de Reg. Catoniana: quæ et a Marciano in l. LXXXVI. § ult. D. de

cond. et demonst. Catoniana sententiæ appellatur, et a Juliano simpliciter Regula juris, l. XVII. D. quand. dies leg. ced. qua cautum, ut legatum quod non valeret, si testamenti facti tempore testator decessisset, quandocunque is decedat, non valeat. Ejus etiam est, quod de eo, cui digitus de manu aut de pede præcisus est, pro morboso habendo traditur in l. x. § 1. D. de Ædit. Edict. Et istud l. XLIV. pr. D. soluto matrim. de actione salva mulieri manente, licet socer genero succedat. Exstat præterea celebris ejus de dividuis et individuis stipulationibus disputatio in l. IV. D. de Verb. Oblig. Ad hunc quoque pertinet quod est de mense intercalari pro additicio habendo in l. XCVIII. D. de V. S. item istud, quod de liberatione servi refertur a Domino adoptati in § ult. Inst. de adopt.

§ 4 *M. Cato prætorius, qui se bello civili Uticæ interemit*] Hujus quoque Vita a Plutarcho descripta habetur in Catone Minore.

CAP. XX. *Fœtutinas*] Apud Apuleium in Apologia habes: 'In fœtutinis et olenticetis suis jaceat.' Sic Nonius 'Moletrina' eodem modo dici ait, ut 'ferratrina,' 'fœtutina.'

Sed aurem tuam interroga] Euphoniæ enim semper habenda ratio. 'Nam,' inquit Marius Victorinus in Orthographia, 'ut color oculorum judicio, sapor palati, odor narium dignoscitur, ita sonus aurium judicio subjectus est.' Sic Cicero in Oratore, ubi Euphoniam in scribendo dicendoque commendans, subjicit: 'Consule veritatem, reprehendet: refer ad aures, probabunt. Quære, cur? ita se dicent juvari. Voluptati ergo aurium morigerari debet oratio.'

§ 2 *Urbisne, &c.*] Exstat Georg. l. I. vs. 25. et 26.

Insubidius] Vett. Editt. *insipidius*. Verum et supra lib. XII. cap. 2. Gellius ait 'insubidi hominis,' et lib. I. cap. 2. 'insubide:' ubi vide Notas.

Centum urbes] Exstat Æneid. lib. III. vs. 106.

§ 3 *Turrim in, &c.*] Exstat Æneid. lib. II. vs. 460.

Incertam, &c.] Exstat Æneid. lib. II. vs. 224.

§ 4 *Claudere*] Sic Ms. recte. Vet. Ed. *dividere:* male. Noster supra lib. I. cap. 7. 'At si *explicuit* diceret, imperfecto et debili numero verborum sonus clauderet:' id est, claudicaret.

§ 5 *Tres quoque*] Est vs. 350. et 351.

Hæc finis] Exstat lib. II. Æneid. vs. 554.

Quem das] Exstat Æneid. lib. I. vs. 245.

§ 6 *Capitibus, &c.*] Hunc Ennii versum adducit quoque Nonius in voce 'Cupressus.'

Aëre fulva, non fulvo] Ex hoc loco scribendum supra l. II. c. 26. *Sic Q. Ennius in Annalibus* aëre fulva *dixit*.

'Ηέρα βαθεῖαν] Id est, 'caliginem, et nebulam profundam.'

§ 8 *Haud, ut opinor*] Exstat lib. II. sub finem.

§ 9 *M. Cicero antistitas*] Sic et Attius Astianacte: 'Utinam unicam ibi antistitam arcitenens suam Tuteturr.' Et Corn. Severus: 'Stabat apud sacras antistita numinis aras.' Plauti quoque est in Rudente, 'Veneriæque antistitæ.'

Sacerdotes, &c.] Est ex lib. IV. Ciceronis in Verrem.

§ 10 Κολοιοὺς τε] Id est, 'Graculosque sturnosque.' Exstat 'Ιλιάδ. π. vs. 583.

Ψαρῶν τε] Sturnorum.

Τῶν δ' ὥστε ψαρῶν] Id est, 'Horum ut de sturnis it nubes, graculisve.' Exstat 'Ιλιάδ. ρ. vs. 755.

CAP. XXI. *Tunicis*] Tunica, Græcis χιτὼν dicta, vestimentum erat interius, cui toga aut pallium, aut alia superior vestis induceretur. Quamvis vero hoc nomine commune olim

fuerit tam fœminis quam viris vestimentum, proprie tamen tunica virorum fuit, stola vero fœminarum. Romanorum antiquissimi, ut Auctor noster supra lib. VIII. cap. 12. testatur, sine tunicis sola toga amicti fuerunt. Statim tamen post Romuli ætatem tunicarum usum Romanis notum fuisse vult Ferrarius de Re Vestiaria lib. III. cap. 1. quem vide sis.

Et lacernis] Primus Lacernarum usus in militia, et Lacerna proprie vestimentum militare initio fuit, idemque quod chlamys, unde Græcis scriptoribus *Μανδύας*, *χλαμὺς*, et *ἐφεστρὶς* dicitur. Artemidorus lib. II. c. 3. *χλαμὺς δὲ ἣν ἔνιοι μανδύην, οἱ δὲ ἐφεστρίδα, οἱ δὲ βήρριον καλοῦσι.* Hesychio *Μανδύας* est *εἶδος ἱματίου Περσῶν πολεμικὸν*, 'Vestimentum militare Persicum.' Interpres Vetus Persii ad Satyram I. notat: 'Lacerna pallium fimbriatum, quo olim soli milites utebantur.' Paulatim vero per bella Triumvirorum civilia, togis depositis, Lacernarum usus in Urbe in earum locum successit. Fuit autem Lacerna amiculum sive pallium laneum apertum, quod loco togæ superinducebatur tunicæ, nectebaturque fibula, vel in humero, vel ad pectus. Figuras lacernatas ex Columna Trajana depromptas habes expressas apud Ferrarium de Re Vestiaria P. 2. lib. I. cap. 3. Nonnunquam tamen et Lacernæ ipsis togis injiciebantur, arcendi frigoris causa, vel imbri defendendo. Unde Juvenalis Satyr. IX. 'Pingues aliquando lacernas, Munimenta togæ, duri crassique coloris, Et male percussas textoris pectine Galli, Accipimus.' Ubi vetus Interpres notat: 'Pingues, ut ostendat grossas ac per hoc pluviales, quæ muniant a pluvia, non quæ ornent.' Postea etiam lacernarum usus passim et omni tempore, sive sudo sive nebuloso, apud Senatores, equites, et plebem ipsam receptus. Quod vel in Senatoribus ex verbis Castricii appareret, cum dicit, 'sed si hic vester hujusmodi vestitus' (Lacernarum nempe) 'de multo jam usu ignoscibilis est.'

Togatos esse] Togam enim proprie uti antiquissimum ita et decentissimum Romanorum gestamen fuisse, nemo est qui ignoret. Quæ autem ejus fuerit forma, varie olim a variis disputatum: verior eorum opinio, qui volunt togam fuisse vestimentum clausum et rotundum, quodque uno injectu corpus involveret; ita tamen ut in superiori ora ad cervices laxe pateret, tum ut dextrum brachium exereretur, tum ut clavi in tunica Equitum et Senatorum apparerent; et ita quidem superior togæ pars patebat, ut antiquissimis temporibus manus tantum usque ad cubitum extaret, postea totum brachium humerusque educeretur. Sinistrum vero brachium sub ipsa toga extensum infimam ipsius oram, quæ et lacinia dicta, in rugas plicasque contractam allevabat ad pectus læva manu extante: idque in antiquis statuis togatis, veterumque nummis videre est; quæ et exhibentur a Ferrario P. 1. lib. I. cap. 1.

Pigitum est, cinctos saltem esse et penulatos?] Sic hæc periodus distinguenda; nam per interrogationis modum Castricius Senatores discipulos suos increpat, an eos piguerit, cum soleis, sive gallicis, non calceis uterentur, cinctos etiam et penulatos foras prodire? hoc enim signum foret, eos quasi iter paulo post facturos. Penula enim vestimentum erat viatorium, quod supra tunicam acciperetur, pluviæ vel frigoris arcendi gratia. Nonius: 'Penula est vestis quam supra tunicam accipimus.' Nam cum peregre irent Romani, in itinere penulas semper sumebant. Hinc Cicero in Epist. ad Atticum lib. XIII. Epistol. 33. 'De Varrone loquebamur: Lupus in fabula. Venit ad me, et quidem id temporis, ut retinendus esset. Sed ego ita egi, ut

non scinderem penulam; memini enim tui, et multi erant, nosque imparati: paullo post C. Capito cum C. Carinate. Horum ego vix attigi penulam, et tamen remanserunt.' Idem pro Milone: 'Quid minus promptum ad pugnam, quam penula irretitus, rheda impeditus, uxore pæne constrictus?' Penulæ itaque primum extra Urbem tantum et pluviæ vel frigori arcendo adhibitæ. Postea tamen, sub Imperatoribus nimirum, penulæ etiam intra Urbem eandem ob causam gestatæ. Idque haurire licet ex Juvenalis Sat. v. ubi salutator inquit: 'Scilicet hoc fuerat propter quod sæpe relicta Conjuge per montem adversum gelidasque cucurri Esquilias, fremeret læva cum grandine vernus Juppiter, et multo stillaret penula nimbo.' Atque hinc jocus Galbæ apud Quintilianum lib. VI. c. 3. 'Penulam roganti, Non possum, inquit, commodare; domi maneo: cum cænaculum ejus perplueret.' Idem, ut paulo post Fabius narrat, 'Penulam roganti respondit, Non pluit, non est opus tibi: si pluit, ipse utar.' Lampridius in Alexandro Severo tradit, eum primum permisisse, ut Senatores intra Urbem frigoris causa penulis uterentur, cum antea id vestimenti genus pluviale tantum, aut itinerarium fuisset. Itaque quod hic Castricius dicit de Senatoribus sub Hadriano, eos saltem, quando mallent gallicis quam calceis uti, cinctos etiam et penulatos esse debuisse; id explicandum cum Ferrario de Re Vest. P. 2. lib. II. cap. 3. eum voluisse, tanquam magis decorum esset (cum penula vestis viatoria esset, et soleæ cum ea gestarentur, non cum lacernis, aut toga,) si penulati incessissent, quasi iter paullo post facturi. Quemadmodum indecens nunc videretur, si quis ocreatus cum calcaribus et longa veste per urbem incederet, nequaquam si accinctus et penulatus. Ideo autem cinctos dixit, non solum, quia omnes iter facturi præcipue in equo altius cincti; sed cum tunicæ senatorum, sive laticlaviæ sub toga et lacerna non cingerentur, iter facturi, præcipue equo, necesse habebant longiores tunicas cingulo suspendere; ne longitudo illa expeditis et equitaturis incommoda esset: et ideo cincturam cum penula conjunxit, non quod penulæ omnes cinctæ, sed quod tunica sub penula cingeretur et suspenderetur, ut recte ibidem contra Salmasium observat Ferrarius. Quod ad penularum figuram attinet, verisimilius est cum Ferrario existimare, penulas lacernis breviores fuisse, vestimentum scilicet viatorium, equitanti accommodatum, lecticariis, cursoribus, et id genus hominibus aptum; magnumque in eo totumque discrimen fuisse, quod lacernæ apertæ et quæ fibula necterentur, penulæ vero clausæ fuerint, rotundæ, quæque togæ instar corpori injicerentur, illudque ambirent; nisi quod strictiores essent ac breviores; præterea cum in toga dextrum brachium per summam oram exereretur, penula utroque brachio subduceretur. Quemadmodum id videre est in figuris penulatis a Ferrario P. 2. lib. II. cap. 7. expressis.

Soleatos tamen vos, &c.] Soleis enim domi, calceis vero foris utebantur Romani; calceos itaque Senatores gestare debuisse vult Castritius. Simili modo Asinius ad Ciceronem lib. X. Epist. 32. inter alia, quæ Balbo vitio vertit, hoc dicit, quod 'nudis pedibus' is qui quæstor erat obambularit in maxima hominum multitudine, qui ad spectaculum gladiatorium confluebant. In eo autem veterum calceos a caligis, gallicis, soleis, crepidisque diversos fuisse, ex Auctoribus notum est, quod calcei totum pedem et dimidium crus, sive mediam tibiarum partem circumcirca velarent, caligæ vero, soleæque ac gallicæ pedis plantam tantum-

modo tegerent. Apparet itaque ex hoc loco, quod, etiamsi rogarum usus desiisset, in earumque locum lacernæ gestarentur, calcei nihilominus adhibiti et retenti fuerint; quia maxime indecorum videretur, ita nudis pedibus per Urbem incedere: denique Senatorum insigne, quod erat lunula in calceis eorum, in soleis spectari non poterat. Culpat itaque Castritius in Senatoribus, quod contra morem et decus magni ordinis gallicis sive soleis incederent. Solearum etiam usus proprius fuit fœminarum, et ita quidem proprius, ut si quando contingeret virum soleis in publico uti, id ei probro verteretur: ut modo de Balbo notatum; et inde Cicero Act. IV. in Verrem: 'Stetit,' inquit, 'soleatus Prætor populi Romani cum pallio purpureo, tunicaque talari.' Verum extra Urbem, ruri, et iter facientibus, calceis depositis, soleis uti etiam viris moris fuit. De soleis plura videsis apud Balduinum in De Calceo Antiquo cap. 11.

Quam illi] M. Antonium intelligit.

§ 2 *Qui gallicas*] Ut crepidæ Græcorum, ita gallicæ Gallorum proprium calceamentum fuere; atque inde in Latium et Italiam id solearum genus delatum, nomenque ex gente unde venerant iis datum a Romanis, Gallicæque dictæ. Sunt qui gallicas volunt esse id calcei genus, quod Gallis vocatur *galloches*, et pedes a frigore atque humore munit; verum si veterum gallicæ soleis et crepidis similes fuere, ut Auctor noster eas describit, multum sane quoad formam abiere ab hodiernis gallicis; hæ enim superiorem pedum partem operiunt, istæ vero, ut soleæ et crepidæ, superiorem illam partem apertam habebant. Balduinus hoc tamen discriminis gallicas inter crepidasque fuisse, quod gallicarum soleæ olim, ut et nunc, e ligno fuerint, crepidarum vero duplici triplicique corio simul compacto constiterint: atque harum imaginem hodie adhuc apparere in in Capucinorum soleis, illarum in Fulliensium sandaliis exstare. Vide ipsius Calceum Antiq. cap. 14.

§ 3 *Cum gallicis et lacerna cucurristi*] In omnibus libris Ciceronis vulgo, sed et in Mss. legitur, *Cum caligis et lacerna cucurristi.* Verum Viri docti, moti hisce A. Gellii verbis, apud Ciceronem reposuere, *Cum gallicis, &c.* Nigronius tamen Dissertatione De Caliga, et Ferrarius De Re Vestiaria P. 2. lib. II. cap. 1. vulgatam et Mss. Ciceronis lectionem defendunt. Non enim ideo notatum Antonium a Cicerone, quod in itinere toga et calceis usus non sit: nam id præter morem omnium qui penulati et soleati iter faciebant, in Urbis ingressu togam et calceos sumebant; quod in eadem Oratione de se Cicero testatur: 'Nam quod quærebas, quomodo rediissem, primum luce, non tenebris, deinde cum calceis et toga, nullis nec caligis nec lacerna:' sed reprehendit Cicero Antonium, quod pro penula lacernam et caligas, militare indumentum ac calceamentum, sumpsisset, et ad augendam rei invidiam eo habitu non modo in itinere, sed cum peteret Consulatum per Galliæ Municipia ac Colonias incessisset, in quibus more Romano homines togati versarentur; subjicit enim: 'Ex omnibus flagitiis nullum turpius vidi, nullum audivi, quam quod qui Consulatum peteres, is per Municipia Coloniasque Galliæ cum caligis et lacerna cucurristi.' Cum enim gallicæ eædem ac soleæ sive crepidæ fuerint, quarum usus in itinere depositis calceis receptus, certe non hanc ob causam notari potuit Antonius, si communi pedum tegmine itineris causa usus sit, sed quod militare calceamentum cum veste militari induerit. Hinc Nigronius putat Agellium in corruptos Ciceronis codices incidisse, qui gallicis pro caligis habuere; quod et facile fieri potuit,

quippe qui vixerit sub Hadriano, qui anno minimum post Ciceronis mortem centesimo et sexagesimo factus est Imperator.

Crepidas et crepidulas] Sic dictæ a Græco κρηπὶς, cujus obliquum κρηπῖδος, quod crepitum denotat, unde Latinorum crepida; Balduinus in De Calceo Antiquo cap. 11. soleas inter crepidasque antiquorum leve hoc discrimen fuisse putat, quod soleæ simpliciores essent, crepidæ vero crassiores, in quibus nimirum duæ saltem simplices soleæ simul essent compactæ, unde et crepitum, ubi inter incedendum premuntur, majorem edunt. Hinc etiam 'argutæ' Catullo dictæ, hoc est, crepantes et stridulæ, cum ait: 'Arguta constitit in solea.' Ubi vult soleam pro crepida poni. Crepidæ namque crepitum sive stridorem ex eo proprium, quod plures soleæ simul compactæ magis stridere debeant, cum incessu premuntur, quam cum unica illa sit atque singularis.

CAP. XXII. *In libris Sacerdotum*] Qui libri proprie 'Indigitamenta' dicti: unde in Glossis veterib. 'Indigitamenta, ἱερατικὰ βίβλια.' Sic autem dicebantur, quia in iis varia essent Deorum cognomina, ac sacrificiorum fastorumque ritus, velut catalogo comprehenderentur, et quasi digito indicarentur. Alii volunt 'indigitare,' unde 'Indigitamenta,' significare 'invocare:' et videtur in ea significatione esse apud Macrobium lib. I. Satur. cap. 17. cum ait: 'Namque virgines Vestales ita indigitant, APOLLO MEDICE, APOLLO PÆAN.'

Luam Saturni] Sic libri vetustissimi; in Ms. quodam est *Lacam*, unde Vett. Edd. omnes habent *Laciam*. Turnebus Adversar. lib. XIX. cap. 11. vetusta hæc Dearum nomina ex ultima antiquitate et priscis pontificum libris, si qui extarent, eruenda censet: cum iis vero careamus, ex conjectura *Laciam* scribi debere suspicatur, a Latio, quod e latebra et fuga Saturni nomen habuit; ut eo nomine Saturni filia vel uxor intelligatur, Latii Dea, quæ eadem ac Ops fuerit; quamvis alii sunt, qui velint Laciam, Saturni uxorem, fuisse ab illiciendo nomen consecutam. Rectius tamen idem Turnebus censet *Luam* hic legi debere, ut in antiquissimis libris extat, et Saturni vel uxorem vel filiam intelligendam. Sane 'Luam matrem,' Deam, quæ 'luebat,' hoc est, 'purgabat,' a Romanis cultam fuisse ex Veterum monumentis constat. 'Lua' enim idem ac 'purgatrix;' et nomen a luendo expiandoque sortita esse videtur, ac præfuisse lustrationibus et lustris. Unde et ei ad lustrandam expiandamque hominum cædem et stragem, hostium arma spoliaque incendebantur, ut Livius lib. VIII. testatur. 'Armorum magna vis tum inter cæsa corpora hostium, tum in castris inventa est. Ea Luæ matri dare se Consul dixit.' Et lib. XLV. de Paulo Cos. post Macedoniam subactam: 'Edito ludicro omnis generis clypeisque æreis in naves impositis, cætera omnis generis arma cumulata in ingentem acervum, precatus Martem Minervamque Luamque matrem, et cæteros Deos, quibus spolia hostium dicare jus fasque est, ipse imperator face subdita succendit: deinde circumstantes tribuni militum pro se quisque ignes conjecerunt.' Lua mater forsan dicta, quia Saturni uxor, unde et Deorum mater, quæ alias Cybele, et Magna Deum mater appellata.

Salaciam] Salaciam quidam putant Neptuni uxorem fuisse, eandemque quæ Poëtis Amphitrite vocatur. Glossæ Vet. 'Salacia, Ἀμφιτρίτη, Νηρεΐς.' sic dicta a salo, quod salum moveret. Paulus ex Festo: 'Salaciam dicebant Deam aquæ, quam putabant salum ciere, hoc est, mare movere.' Augustinus de Civit. Dei lib. VII. cap. 22. ex Varrone scribit, 'Veni-

lia, unda quæ ad littus venit: Salacia, unda quæ ad salum redit.' Vide sis Jos. Scaligerum in Appendice ad Conject. in Varronem.

Horam Quirini] Nonius Marcellus: 'Hora Juventutis Dea. Ennius Annal. lib. I. Teque, Quirine pater, veneror, Horamque Quirini.' Sic Merula apud Ennium legit, ut sibi constet; in Nonio vero scribit, *Hora, Juventas Dea.* de qua videndus Augustinus de Civitate Dei lib. IV. cap. 11. et cap. 23. uti et lib. IV. cap. 1. et Livius lib. V. et lib. XXXVI. Turnebus Horam Romuli uxorem fuisse vult; sed ut Romulo in Deos relato nomen mutatum est, sic etiam uxori ejus Hersiliæ in cœlestium concilium repositæ Horæ nomen impositum, ut Romulo Quirini. Unde autem Quirini nomen Romulo inhæserit, variant scriptores. Quidam sic appellatum volunt ab hasta, quæ Sabinorum voce *Quiris* sive *Curis* dicta; alii a Curibus opulentissima Sabinorum urbe; nonnulli sic dictum volunt a Civibus, qui post Tatium in regni societatem assumptum *Quirites* nuncupati. Videndi Ovidius lib. I. Fastor. Festus in voce 'Curis.' Varro lib. IV. de L. L. Isidorus Etymol. lib. IX. c. 2. Servius ad illud I. Æneid. 'Remo cum fratre Quirinus Jura dabant.' Qui etiam sic nominatum conjicit, quod Κοίρανος Græcis dicatur, qui Rex Latinis. Alii adhuc a Marte qui Romuli pater. Quirinus Varroni dicitur lib. IV. de L. L. Servio ad lib. V. 1. Æneid. aliis. Adde sis Merulam ad Ennii Annal. lib. I. et Vossium de Idololatr. lib. I. c. 12.

Jurites Quirini] Ms. *Virites Quiriiti.* Vett. Edd. *Jurites Quiritii.* Turnebus legendum censet *Curitis Quiritii.* Quia Juno 'Curitis' ab hasta vocata. Festus: 'Curitem Junonem appellabant, quia eandem ferre hastam putabant.' Hinc, ut idem Festus habet, 'Curiales mensæ, in quibus immolabatur Junoni, quæ Curis est appellata.' Ut Quiritus nomen Dei sit, cujus in matrimonio esset Juno quædam 'Curitis.' Junonis enim nomen multis Deabus tributum.' Alii, ut in contextu nostro, *Quirini* legunt; quod eodem redit; sive enim *Quiritius,* sive *Quirinus* legatur, haud dubie Deus aliquis belli præses designatur, cum Mars etiam Quirinus vocetur. In Lexico Veteri est, 'Quirinus, Ἐνυάλιος.' Sed et 'Jurites' a jure Dearum nomen habere possunt, quæ 'Quiritii' vel 'Quirini' filiæ fuerint. Mosellanus vocabulum 'Jurites' quoquomodo a jurisjurandi religione derivatum putat, quod videlicet prisci Romani etiam jurijurando peculiarem quandam præfecerint deam; quæ futura esset ultrix jurisjurandi, si quis pejeraverat.

Naiam] Sic Stephanus primum edidit. Cod. Tornæs. et Vett. Edd. habent *Maiam.* Ms. lectio ad marginem Vossiani Codicis notata *Manum.* Quæ quid sibi velit mihi ignotum. Ad Maiam quod attinet, illustratur ab istis quæ habentur apud Macrobium Saturnal. lib. I. cap. 12. 'Cincius mensem' (Maium) 'nominatum putat a Maia, quam Vulcani dicit uxorem; argumentoque utitur, quod flamen Vulcanalis Kalendis Maiis huic Deæ rem divinam facit; sed Piso uxorem Vulcani Majestam, non Maiam dicit vocari.' Cincius cum Maiam Vulcani uxorem appellarit, ex Pontificalibus indigitamentis id haud dubie hausit; et inde etiam firmari potest Maiam hic legendum esse.

Molas Martis] Turnebus Molas Martis filias esse putat, Deasque indigitari censet de nomine molarum, quod Mars, ut molis fruges, sic bellis homines frangat ac comminuat. Mosellanus vero Molas Deas a molimine, hoc est, solicitis conatibus ipsius belli apparandi Veteribus intellectas opinatur. Mars enim Latinis pro bello. Virgilius: 'Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.'

§ 2 Νηρεΐδας] Nereidas.

Σκιαμαχία] Id est, 'Umbratilis pugna.'

Ted' Anna Perenna, &c.] Ita hos versus emendavit L. Carrio Antiq. Lect. lib. I. cap. 1. cum vulgo, etiam in Vett. Edd. haberetur, *Theanna et Peranna, Pranda, Celato, Pales, Nerienes, Minerva, Fortuna ac Ceres.* Scaliger vero primum versum ita legit, *Te Anna et Peranna, Panda καὶ Λατὼ, Pales.* In Scriveriano Codice notatum reperio: *Te Anna, te Peranna, te Latona, te Pales, Nerienes et Minerva, Fortuna ac Ceres.* Sunt qui legunt: *Θεὰ Anna, Peranna, Panda, καὶ Λατὼ, Pales.* A. Popma ad Varronis Fragmenta ita legendum censet: *Te Anna, Perenna, Panda, καὶ Λατὼ, Pales.* Sed rectissima videtur Carrionis emendatio, quam edidimus *Ted' Anna Perenna, &c.* D insertum ad explendum hiatum; et *Anna Perenna*, non vero *Anna et Perenna*, sive, *te Peranna*, quasi duæ diversæ essent Deæ, cum una eademque sit, quæ imploratur, *Anna Perenna* vocata. *Ted' Anna Perenna* autem dictum, ut bene observat Scaliger, more implorantium Deos, qui ἐλλειπτικῶς fere id faciunt, ut 'Dii vostram fidem,' et Plautus, 'Tuam fidem Venus Noctuvigila;' item Satyra Varronis, 'Herculis tuam fidem.' Cæterum 'Anna Perenna' colebatur ad initium anni veteris, id est, Idibus Martii, qua annare perennareque commode liceret, ut scribit Macrobius Saturnal. lib. I. cap. 12. Hinc Ovidius lib. III. Fastor. 'Nec mihi parva fides annos hinc esse priores, Anna quod hoc cœpta est mense Perenna coli.' Et mox: 'Idibus est Annæ festum geniale Perennæ, Non procul a ripis advena Tybri tuis.' Quæ autem fuerit hæc Anna Perenna, varie traditum scribit ibidem Ovidius. Quidam enim eam fuisse volebant Didonis sororem hoc nomine appellatam, quæ deinde pro Dea coli cœperit. Alii hanc Annam Perennam Lunam esse putarunt, quæ Anna vocaretur, quod annus ex mensibus, quos Lunæ motu metimur, constet. Alii vero eam Themin, alii Io, alii etiam unam ex Atlantidibus, fuisse existimarunt. Ita enim Ovidius: 'Sunt quibus hæc Luna est, quæ mensibus impleat annum; Pars Themin, Inachiam pars putat esse bovem. Invenies qui te Nymphen Atlantida dicant, Teque Jovi primos Anna dedisse cibos.' Postremo etiam hanc opinionem adducit, quod Anna hæc fuerit vetula quædam Bovillana, quæ plebem pavit, cum in montem Aventinum secessisset, eamque ob causam plebs, pace cum Patribus facta, statuerit, ut perenne nomen ejus coleretur, ipsaque Anna Perenna appellaretur. Unde sic concludit: 'Pace domi facta signum posuere Quirites, Quod sibi desertis illa ferebat opem.'

Panda] Sic enim, non *Pranda* legendum. In Glossis Philoxeni est, *Panda, εἰρήνης θεός.* sic Panda erit 'pacis Dea.' Dictam autem Pandam, a pandendis sive aperiendis portis, arbitratur Turnebus. Quia Pacis tempore Urbium panderentur portæ. Aliam tamen sententiam adfert Arnobius lib. IV. advers. Gentes, qui et 'Panticam' appellatam scribit: 'Quod Tito Tatio, Capitolinum ut capiat collem, viam pandere atque aperire permissum est, Dea Panda est appellata, vel Pantica.' Apud Varronem lib. I. De Vita Pop. Rom. Ælius hanc Deam eandem putat cum Cerere, dictamque a pane dando. Varronis verba nobis servavit Nonius in verbo 'Pandere,' ubi refert: 'Hanc Deam Ælius putat esse Cererem; sed quod in asylum qui confugisset, panis daretur, esse nomen fictum a pane dando Pandere, quod est aperire.' Verum 'pando' non est a 'panem do;' et more suo ludit Varro cum Ælii sententiam in medium adferat, eamque probare videa-

tur. Neque Panda est Ceres, cum aperte ipse Varro in hisce versibus eam a Cerere diversam faciat. Scaliger Conjectan. in Varronem 'Empandam' eam in Paganalibus sacris vocatam scribit, eamque sic dictam putat a latitudine; idcirco εὐρύστερνος.

Te Lato] Vulgo *Celato*, unde Docti homines fecere καὶ Λατώ. Turnebus, hoc velut carie læsum existimans, reponit *Latona*. Addit tamen suspicione non carere Varronem Græce locutum, utpote ipsi haud insolens, eumque scripsisse, *Te Lato*, Dorice pro *te* Λητώ. Quod verissimum autumo; et sic Latonam Apollinis et Dianæ matrem Græcis nominari vix quisquam est qui non norit.

Pales] Quæ Dea pastorum et pecoris, cujus festa Palilia, vel Parilia XI. Kal. Maias celebrata. Festus: 'Pales dicebatur Dea pastorum, cujus festa Palilia dicebantur, velut alii volunt dicta Parilia, quoniam pro partu pecorum eidem sacra fiebant.' Ovidius lib. IV. Fastor. 'Palilia poscor, Non poscor frustra, si favet alma Pales.' Arnobius lib. II. advers. gentes: 'Armentorum et pecorum gregibus Pales præsunt Inonsque custodes.' Servius vero ad III. Georg. de ea sic scribit: 'Pales Dea est pabuli: quam alii Vestam, alii matrem Deum vocant. Hanc Virgilius genere fœminino appellat. Alii, inter quos Varro, masculino genere, ut hic Pales. Huic sacra solvuntur XI. Kal. Maias, die quæ Palilia vocatur.'

§ 3 *Nero*] Suetonius de Tiberio. 'Inter cognomina autem et Neronis assumpsit, quo significatur lingua Sabinorum fortis et strenuus.' Hinc in Glossis *Nero*, ἀνδρεῖος explicatur. Dicitur quasi νεύρων, hoc est, 'nervosus ac compactis viribus.'

Accepisse a Græcis videntur] Vetus enim Sabinorum lingua non alia fuit ac Græca, ut etiam notavit Casaubonus ad Suetonium. Græci vero vocant hominem bonis lacertis νευρώδη. Hinc Dicæarchus in Clementis Protreptico Herculem describit σχιζίαν, νευρώδη, μέλανα. Et νευροῦν verbum artis gymnasticæ, pro robustum reddere ac validum: quo sensu eo utitur Chrysostomus in posteriorem ad Corinthios, εἰς τὸ ἑτέρους ἀλείφειν πρόφασι καὶ νευροῦν. Utrumque verbum ἀλείφειν et νευροῦν proprie de gymnastis.

§ 4 *Mars*] Exstat Trucul. act. II. sc. 6.

§ 5 *Cn. Gellii*] Fit et hujus mentio supra in lemmate cap. 14. lib. VIII. et infra lib. XVIII. cap. 12. ubi vulgo *Cn. Vellius*, scribendum *Cn. Gellius*, ut aliis jam monitum. Vetus hic Romanæ historiæ scriptor laudatus etiam Dionysio Halicarnasseo lib. II. Macrobio Saturnal. lib. I. cap. 16. et lib. III. cap. 17. Vopisco in Probo, Charisio sæpius, aliisque. Vide Vossium de Histor. Latin. lib. I. cap. 8.

Neria Martis] Scilicet, uxor.

Nuptiis propriis] Potest hoc intelligi, quemadmodum dicitur 'propria uxor,' cum uxor non ad tempus, sed in perpetuam vitæ consuetudinem ducatur. Sed et nihil vetat, quin æque bene, nisi forsan melius, legi posset, *nuptiis propitiis*.

§ 6 *Licinius Imbrex*] Festus: 'Imbrex, nomen cujusdam Comici.' Citat et eum Festus in voce 'Obstitum,' ubi hunc ejus versum adducit; 'Resupina obstito capitulo sibi ventum facere cunicula.' Ubi pro *cunicula* reponendum *tunicula*, vel forsan *subucula*. Vossius in De Poëtis Latinis dubitat, num hic idem sit cum Licinio Tegula, qui floruit anno U. C. DLIV. quo anno carmen scripsit a ter novenis virginibus decantandum, ut testatur Livius lib. XXI. cum Imbrex sit incurvum genus tegulæ: Unde Plautus Mostell. act. II. sc. 4. 'Quod meas confregisti imbrices et tegulas.' Quasi dicat imbrices et tegularum alias. Verum de hoc Comico adhuc infra alicubi ad Auctorem nos-

trum dicendum erit.

§ 7 *Servii Claudii*] Cod. Torn. *S. Cladii*, sed haud dubie legendum *Clodii*, quod idem est ac *Claudii*, et sic etiam a Plinio appellatur. Meminit hujus Cicero Epistola ad Atticum: 'L. Papyrius Pætus, vir bonus, amatorque nostri, mihi libros eos, quos Servius Claudius reliquit, donavit.' Item in Epistola ad Pætum: 'Ut Servius frater tuus, quem literatissimum fuisse judico, facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est; quod tritas haberet aures notandis generibus poëtarum.' Fit et ejus mentio apud Suetonium lib. de Illustr. Grammat.

CAP. XXIII. *M. Cato, consularis et censorius*] Sic de eodem supra lib. VII. c. 3. 'A senatore et consulari et censorio viro.' Censoris titulus postponitur consulari; hoc vero neque temere fit, neque quod Consul fuerit antequam censor, sed ex censuræ dignitate, quam Plutarchus in Catone Majore vocat *κορυφὴν τῆς τιμῆς ἁπάσης, καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἁπάσης ἐπιτελείωσιν*, 'Fastigium quoddam omnium honorum et quodammodo omnium in republica actionum consummationem.'

Ne tectorio quidem prælitas] Sic et Plutarchus in ejus Vita. *Τῶν δὲ ἐπαύλεων αὐτοῦ μηδεμίαν εἶναι κεκονιαμένην*, 'Nullam villam suam tectorio inductam,' sc. ait Cato. Tectorium vero vocabatur, quod parietibus et solo ornatus gratia superinduci solebat; sic dictum a 'tegendo,' quia eo parietes et solum loricarent, ut loquitur Varro lib. I. de R. R. Constabat autem tectorium opere albario, arenato, et marmorato. 'Albarium' fiebat ex gypso aut pura calce; 'Arenatum' ex arena cum calce; 'Marmoratum' ex marmore tuso et arena. Hinc Plinius lib. XXXV. 'Tectorium nisi ter arenato et bis marmorato inductum est, non satis splendorem habet.' Inductio tectorii 'trullissatio,' dicebatur, quia fiebat 'trulla.' Plura de his vide sis apud Vitruvium lib. VII. cap. 3. et quæ ibi Philander notavit.

Ad annum usque ætatis suæ septuagesimum] Plutarchus in Catone Majore: *Εἰκότως ἐθαύμαζον τὸν Κάτωνα, τοὺς μὲν ἄλλους ὑπὸ τῶν πόνων θραυομένους, καὶ μαλασσομένους, καὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ὁρῶντες, ἐκεῖνον δὲ ὑπὸ ἀμφοῖν ἀήττητον, οὐ μόνον ἕως ἔτι νέος καὶ φιλότιμος ἦν, ἀλλὰ καὶ γέροντα καὶ πολιὸν ἤδη, μετὰ ὑπατείαν καὶ θρίαμβον.* Id est; 'Erat merito Cato in admiratione, cum alios laboribus fatiscentes et flaccescentes cernerent deliciis, illum vero ab utrisque invictum non tantum in flore ætatis et dum honores peteret, sed senem etiam et canum post consulatum et triumphum.'

Vasum] Sic enim Veteres loquebantur, pro quo postea 'Vas' dictum. Cledonius de Arte Grammatica: 'Antiqui rectius dicebant vasum, quomodo scamnum.' Dubius veluti Marcianus Capella lib. III. ait: 'Vasum an vas dici debeat, quæritur.' Admittit istud et Charisius Instit. Gram. lib. I. Apud Plautum Trucul. Act. I. Sc. 1. est 'Vasum argenteum.' Hoc autem nomine non solum continentur, quæ edendi bibendique causa parantur, sed etiam quæ ejusmodi 'vasa' sustinent, ac generatim res omnes mobiles domusque instrumenta: unde 'vasa conclamare' Veteres dicebant, cum milites alio diversuri jubebantur 'res suas,' hoc est, 'sarcinas,' colligere. Unde et vox 'convasare,' ut apud Terentium Phorm. 'aliquid convasassem.'

Neque vestimentum ullum est manupretiosum] Ita cum Stephano lego unica voce *manupretiosum*, eodem modo quo *manupretium* conjuncte dicitur. In V. C. est, quemadmodum et in vulgatis, *n. v. u. est in manu pretiosum*. Cæterum de Catonis frugalitate in vestibus servata testatur et Plutarchus: *ἐσθῆτα μὲν γὰρ οὐδέποτέ φησι φορέσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν*

δραχμῶν. 'Nam vestem quidem nunquam se induisse ait' Cato, 'quæ pluris esset centum denariis.'

Neque pretiosus servus] Idem Plutarchus ait eum οὐδένα δὲ πώποτε πρίασθαι δοῦλον ὑπὲρ τὰς χιλίας δραχμὰς καὶ πεντακοσίας, ὡς ἂν οὐ τρυφερῶν οὐδ' ὡραίων, ἀλλ' ἐργατικῶν καὶ στεῤῥῶν, οἷον ἱπποκόμων καὶ βοηλατῶν δεόμενος, 'Mancipium nunquam plus mille quingentis emisse denariis, quod nec molles nec formosos, verum operosos et valentes, ut equisones et bubulcos, quæreret.' Ubi et subjicit eum putasse, cum consenuissent, eos venundandos, neque alendos inutiles; quo nomine merito Plutarchus Catonem reprehendit, istudque attribuit moribus ejus nimium austeris, quod homini cum homine extra quæstum nullum putaret esse consortium.

Si non est, egeo: suum cuique, &c.] Ita Stephanus legendum censet, et τὸ 'egeo' explicat, quemadmodum Galli dicunt *je m'en passe.* In Vett. Codd. legitur: *Si non est, ego sum, cuique per me uti atque frui licet.* Unde amicus Stephani faciebat, *Si non est, ego sum, cui se semper uti atque frui licet.* Ad cujus conjecturæ illustrationem faciunt verba Senecæ ex Epist. 119. ad Lucilium: 'Quoties aliquid inveni non expecto donec dicas, In commune. Ipse mihi dico, Quid sit, quod invenerim quæris? Sinum laxa: merum lucrum est. Docebo quo modo fieri dives celerrime possis: quod valde cupis audire. Nec immerito: ad maximas te divitias compendiario ducam. Opus erit tamen tibi creditore, ut negotiari possis. Æs alienum facias oportet: sed nolo per intercessorem mutueris, nolo proxenetæ nomen tuum jactent. Paratum tibi creditorem dabo Catonianum illud, a te mutuum sumes. Quantulumcumque est, satis erit si quidquid deerit, id a nobis petierimus. Nihil enim interest, mi Lucili, utrum non desideres, an habeas.' Nequaquam tamen Stephanus sibi persuadere potest ex eo ipso Catonis loco hæc sumpta esse, quem Gellius nobis affert; verum ex alio ejusdem argumenti. Nam et Plutarchus in M. Catonis vita scribit eum parvi non fecisse, non egere rebus supervacaneis: καὶ τὸ μὴ δεῖσθαι τῶν περιττῶν, μᾶλλον ἢ τὸ κεκτῆσθαι θαυμάζων, 'Qui magis duceret gloriosum non indigere magnificis rebus, quam illas possidere.'

Quum et habendo et egendo et cupiendo ardeant] Stephanus tollit postremam copulam, ac legit: *cum et habendo et egendo, cupiendo ardeant.* Id est, cum cupiditate ardeant non minus cum habent, quam cum egent. Cæterum Barthius Adversar. lib. II. cap. 12. et lib. XLIX. cap. 3. verba quædam nescio ex quo codice tanquam A. Gellii in medium adducit, quæ postremis hisce commentarii vice fungi possint. Hujusmodi autem sunt: 'Nam si divites potentesque sunt illi, qui se Philosophos dicunt, truculenti tyrannidem exercent; si egent nihil non agunt, adulantur divitibus, mentiuntur, captant cœnas et talia. Cupiendo vero ardent maxime, cum nihil illis satis sit.' Si hæc verba Barthius in quodam A. Gellii Codice invenerit, proculdubio pro glossemate præcedentibus a descriptoris manu adjecta fuere. Vide sis tamen Barthium locis allegatis, ubi plurima in hanc sententiam congessit.

CAP. XXIV. *In fastigiis*] Porticum nimirum, quarum plurimæ, ut et columnæ, adeo in altum exstructæ, ut inde Ammiano Marcellino dicantur 'gigantæi contextus.' Sane Cochlis Columna, quæ in medio fori Trajani sita fuit, hodieque adhuc apparet, alta est, ut habet P. Victor, pedes CXXVIII. et verosimile est ad eam altitudinem, aut non longe infra, ipsas Porticus fuisse, in quarum fastigiis simulacra sita erant inaurata equorum atque signorum militarium.

Fori Trajani] Inter cætera Cæsarum opera Forum Trajani maxime fuit admirandum, ut testatur Cassiodorus: 'Trajani,' inquit, 'forum vel sub assiduitate videre, miraculum est.' Et Ammianus Marcellinus de Constantio Imperatore: 'Cum,' inquit, 'ad Trajani forum venisset, singularem sub omni cœlo structuram, ut opinamur, etiam numinum ascensione mirabilem, hærebat attonitus per gigantæos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos;' id est, imitandos, aut tentandos. Ædificavit vero Trajanus hoc Forum post bellum Dacicum per Apollodorum insignem Architectum, postea ab Hadriano livore quodam occisum.

Ex Manubiis] Dacicis nimirum; nam, ut modo dictum, Forum hoc a Trajano post Daciam subactam exstructum, et ex pecunia quæ ex venditione prædæ in bello Dacico manucaptæ percepta esset, in eo arcus triumphales ob superatos Dacos et Sarmatas, porticus amplissimis excelsisque opere Corinthiaco columnis, magnis epistiliis adjunctis, ut gigantum potius quam cæterorum hominum moles crederentur, statua ipsius Trajani in medio porticus atrio columnis altissimis superposita, præ cæteris vero in Foro medio Cochlis columna marmorea erecta altitudine ped. CXXVIII. De qua sic Dion Cassius in Trajano: 'In foro (suo) ingentem columnam statuit, sive ut ea pro sepulchro esset, sive in ostentationem ejus operis, quod ille circa forum egit. Clivus surgebat, quem effossa quoquoversus terra ita complanavit, ut undique columna conspiceretur, forumque deinde in areæ modum æquatum mansit.' Hujus columnæ delineationem, quemadmodum hodie adhuc superest, æri incisam, edidit A. Ciacconius, addiditque simulachrorum in ejus extima superficie insculptorum, quæ historiam utriusque belli Dacici continent, explicationem. Inscriptio vero columnæ hujusmodi est: SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS. IMP. CÆSARI. DIVI. NERVÆ. F. NERVÆ. TRAJANO. AVG. GERM. DACICO. PONTIF. MAXIMO. TRI. POT. XVII. IMP. VI. COS. VI. P. P. AD. DECLARANDUM. QVANTÆ. ALTITVDINI. MONS. ET. LOCVS. TANTIS. EX. COLLIBVS. SIT. EGESTVS. Ex hac inscriptione apparet Columnam rebus Dacicis insculptam, non, ut vult Dio, a Trajano ipso, sed a Senatu Populoque Romano Trajano esse erectam. Quod et verum est; nam Trajano bellis Asiaticis implicito, S. P. Q. R. hanc Columnam Trajano dicavit; ipse vero morte præventus eam exstructam non vidit, sed cineres ejus in urbem relati intra auream pilam in ejusdem fuere summitate reconditi.

Manubiæ, præda quæ manu capta est] Ita et Nonius: 'Manubiæ, manus exuviæ.' Isidorus, 'Manubiæ, eo quod manibus detrahuntur.' Asconius Pædianus in III. contra Verrem Auctor est, Veteres manubias dixisse spolia quæsita de vivo hoste nobili per deditionem. Suetonius simpliciter pro qualicunque rapina usurpare videtur, nec ab hoste solum, sed etiam a cive petita: 'Sero,' inquit, 'ad manubias conversus est, cum de confiscationibus nullo jure subnixis mentionem faceret.' Noster infra vult manubias esse pecuniam vel ex hoste captam, vel ex præda vendita redactam. Et hæc videtur manubiarum propriissima significatio; atque sic manubiæ dicentur, quia ea pecunia est ex spoliis, quæ manu hosti sint detracta. P. Nonnius in Miscellaneis lib. III. cap. 3. arbitratur 'manubias' sic dictas vel a 'manu et vi,' vel a Græco *βίᾳ*, ut hybrida sit dictio.

§ 2 *Subsicivo*] V. C. *Succisivo*. Sed melius scribitur *Subsicivo*, prout legitur in antiqua inscriptione Domitia-

ni, quæ est pag. MLXXXI. N. II. apud Gruterum. Subsicivum autem dicitur, quod subsecatur, sive succiditur, de re aliqua latenter demitur, ut subsicivæ horæ, quas ordinariis negotiis veluti clam subtrahimus. Vox autem proprie est agrimensorum, qui 'subsicivum' dicebant 'quod superest extra lineam normalem,' hoc est, eam quæ latus quadrati claudit. Limitatio enim agri redigebatur ad quadraturam. Siculus Flaccus: 'Subsicivorum vero genera sunt duo: unum est quod a subsecante linea mensuræ quadratum excedit: alterum est autem, quod in mediis centuriis relinquitur. Evenit hoc ideo quoniam militi veteranoque cultura assignatur. Si quid enim amari et incerti soli est, id assignatione non datur.' Unde etiam cognoscimus in agris nempe *subsicivum* dici, quod nulli assignaretur: atque inde hæc vox quoque ad alias res translata, præcipue ad horas istas, quas nulli certo studio dicamus.

Sectionem] Id est, Redemptionem, ut bene observat Salmasius in De M. U. Et sic Cæsar lib. II. de Bello Gallico: 'Postridie ejus diei, refractis portis, cum jam defenderet nemo, atque intromissis militibus nostris sectionem ejus oppidi universam vendidit. Ab his qui emerant capitum numerus relatus est millium LIII.' Ut 'oppidi sectionem venditam' Cæsar dicit, ita et 'prædæ sectionem' Cicero lib. I. de Inventione: 'Hoc commode reprehenditur, si dici potest, ex hostibus equus est captus, cujus prædæ sectio non venierit.' Et similiter hoc loco sectio, erit redemptio prædæ, sive spoliorum hostibus detractorum; quemadmodum et bonorum damnati proscriptive universorum redemptio 'sectio' appellabatur; unde et sector erat prædæ vel bonorum damnati universorum redemptor. Asconius: 'Sector est æstimator ac redemptor bonorum damnati atque proscripti.' Æstimat quanti sint, et redimit ab his qui sectionem vendunt, ut quod pactum est, eis reddat in pecunia, quod in rebus aut jure earum persequendarum accepit. In Festo legimus: 'Sectio, persecutio juris.' Unde 'sectores' dictos ait, 'qui bona sua persequuntur.' Ad quem locum Festi, notat Scaliger verbis illis Verrii non satis declarari quid sit 'Sector,' neque ab auctore Glossarii qui βιώτην interpretatur. Secus tamen videtur Salmasio, qui ab utroque recte id factum dicit, ut nihil melius. Nam 'Sectio' non potest melius Græce reddi, quam βιωνία. Et Festus cum ex Verrio Sectionem exponit persecutionem juris, ea expositione etiam quid esset, optime declaravit. Qui redemerant sectionem vel prædæ, vel omnium bonorum damnati aut proscripti, cum universa ejus bona, quacunque in re aut jure consisterent, accepissent, ubicunque essent reperiunda, ea persequebantur. Hi litigabant sæpe cum cognitoribus aut procuratoribus proscripti, contendentibus hoc vel illud ad sectionem non pertinere, quæ aut creditoribus essent oppignerata aut dotis nomine obligata, vel quacunque alia de causa in bonis ejus cujus sectionem redemisset, non esse numeranda, sed inde detrahenda.

§ 2 *Ex auro coronario*] Aurum coronarium supra lib. v. cap. 6. Auctor noster dixit esse 'coronas aureas quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur.' Origo ejus ut socii et amici victori Imperatori coronas aureas offerrent; postea etiam invaluit ut pro coronis aurum vel pecunia offerretur. Patet autem ex Cod. Theodos. lib. XII. tit. 13. postremis temporibus moris fuisse, ut ex universi imperii curiis et Satrapiis vel amore proprio, vel indulgentiarum lætitia, vel ob res prospere gestas aurum coronarium mitteretur Imperatori.

Δὶς ταυτὸν ἡμῖν, &c.] Id est, 'Bis idem nobis dixit sapiens hic Æschylus: Venio enim ad terram, inquit, et accedo postliminio, Ast venio idem est quod accedo postliminio. Ita per Jovem, ac si quis vicino dixerit, Commoda tu mactram: vel, si libet, arcam panariam.' Exstant hi versus apud Aristophanem in Ranis Act. I. Sc. 1.

§ 4 *Μάκτρα* et *κάρδοπος*] Mactra et arca panaria.

Duobus eadem pluribusve nominibus] Hujus *ταὐτότητος* exempla pulcherrima collegit Vossius lib. v. Institut. Orator. cap. 3. § 10.

Delubris] Varro lib. VII. Rer. Divinar. 'Delubrum,' ait, 'alios æstimare, in quo præter ædem sit area assumpta Deum causa, ut est in circo Flaminio Jovis Statoris: alios in quo loco Dei simulacrum dedicatum est.' et adjecit: 'sicut locum in quo figerent candelam candelabrum appellatur, ita in quo ponerent Deum nominatum delubrum.' Hæc Varronis verba nobis servata sunt a Macrobio lib. III. Saturnal. cap. 4. qui et addit: 'His a Varrone præscriptis intelligere possumus id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut a Dei dedicato simulacro delubrum cœperit nominari. Virgilius tamen utramque rationem diligenter est executus.' Vide et reliqua quæ sequuntur, uti et Servium ad istud lib. III. Æneid. 'Principio delubra adeunt, pacemque per aras Exquirunt.'

§ 6 *Ἀπομνημονεύειν*] Commemorare.

Succidias] Succidia proprie est pars suilla, salita et fumo durata, ac in quotidianos usus in carnario servata. Varro l. II. de R. R. c. 4. 'Qui enim,' inquit, 'fundum colit nostrum, quin sues habeat, et qui non audierit patres nostros dicere, ignavum et sumptuosum esse, qui succidiam in carnario suspenderit potius ab laniario, quam ex domestico fundo.' Succidia autem dicta, quia in usum aliquid quotidie inde succiditur. Papias: 'Succidiæ, carnes porcorum in usum repositæ: a succidendo sic dictæ:' unde succidiam describens Petronius ait: 'Sincipitis vetustissima particula mille plagis dolata.' id est, cui sæpius particula abscissa est. Sed ad alias quoque res unde aliquid succidi potest, transfertur: unde Cicero in Catone hortum 'alteram succidiam' appellat. Sic Cato cum Thermum dicit 'succidias humanas facere,' id facinoris perpetrati exaggerandi causa facit, quasi dicat Thermum hominibus instar succidiæ usum fuisse, unde sæpius aliquid succiditur.

§ 7 *In oratione contra Servium Galbam*] Hanc orationem quam in Origines suas retulit contra Servium Galbam, qui Prætor diripuit Lusitanos, Cato habuit ætatis anno LXXXV. eo ipso, quo e vita excessit, ut testantur Cicero in Bruto, Plinius, Velleius Paterculus. Lapsus itaque Plutarchus, qui dicit Catonem Servium Galbam accusasse, cum natus erat an. XC.

Multa me dehortata] Hoc Orationis initium imitatur Sallustius in Jugurtha: 'Multa me dehortantur a vobis.'

§ 8 *Ἕκτορα δ' ἐκ βελέων, &c.*] Id est, 'Hectorem autem extra tela subduxit Jupiter, extraque pulverem, Extraque cædem, extraque sanguinem, extraque tumultum.' Exstat Ἰλιάδ. λ. vs. 163.

Ὑσμῖναί τε, &c.] Id est, 'Præliaque, pugnæque, cædesque, homicidiaque.' Exstat Ὀδυσ. λ. vs. 611.

§ 9 *Μηκέτι παῖδε, &c.*] Id est, 'Ne amplius filii dilecti bellate, neque pugnetis.' Exstat Ἰλιάδ. η. vs. 279.

§ 10 *Μνηστῆρες, &c.*] Id est, 'Proci autem Telemacho interitum mortemque Parabant.' Exstat Ὀδυσ. υ. vs. 241.

Θάνατον καὶ μόρον] Interitum et mortem.

Βάσκ' ἴθι, &c.] Id est, 'Vade, i somnium perniciosum.' Exstat 'Ιλιάδ. β. vs. 8. sequitur βάσκ' ἴθ', &c. quod est, Vade, i Iri celer. Exstat 'Ιλιάδ. θ. vs. 399.

'Εκ παραλλήλου] Ex geminatione.

§ 11 *Etiamsi duræ auris hominibus*] Elegans loquendi modus, quoties de ingenio sive judicio alicujus sermo est. Noster hoc libro cap. 19. 'Rudis et aure agresti homo.' Sic Martialis lib. VI. epigr. I. de suo libello ad lectorem, 'quem si terseris aure diligenti,' et eod. lib. Epigr. 82. 'Cujus nequitias jocosque novit Aurem qui modo non habet Batavam.' Ita Persius Sat. I. 'Vaporata lector mihi ferveat aure.' Dixit 'aurem vaporatam' pro lectore studioso, frequenti et fervido. Idem Sat. V. 'purgatas aures' pro 'animo.'

§ 13 *Cura ærarii a quæstoribus ad præfectos ærarii tralata est*] Quod a Nerone primum constitutum videtur. Ille enim ad Præfectos curam tabularum publicarum a quæstoribus transtulit, ut testatur Tacitus lib. XIII. Annal. Varie autem administratum est ærarium, et illius sæpius magistratus mutati. Sub libera enim republica primum quæstoribus mandata est illius cura, ut notum ex Pomponio in l. II. § deinde. D. de Origine Juris. Deinde a Julio Cæsare duobus Ædilibus commissum est ærarium, ut ait Dio lib. XLIII. Rediit tamen modico tempore iterum ad quæstores, et ab iis Augustus ærarii curam ad Prætorios Prætoresve transmisit, teste Suetonio in Augusto. Deinde quæstoribus iterum ejus cura a Claudio commissa, ut idem Suetonius in Claudio narrat. Postea Nero Prætura præfunctos et experientia probatos delegit, curamque tabularum pecuniarumque publicarum a quæstoribus ad Præfectos transtulit, ut modo ex Tacito diximus: qui tamen lib. XX. Annal. Vespasiano imperante a Prætoribus denuo ærarium tractatum fuisse scribit. Quare Augusti tempore ærarium a Prætoribus, Claudii a quæstoribus, Neronis a Præfectis, Vespasiani a Prætoribus iterum tractatum. Præfectos deinde iterum a Trajano et ab Hadriano restitutos ex Favorini apud Auctorem nostrum verbis clarum est, et ex veteri Inscriptione, qua Plinio Præfectura ærarii a Trajano delata est.

C. PLINIVS. C. F. C. N.
CÆCILIVS. SECVNDVS
PRÆF. ÆRARI. SATVRNI. PRÆF.
ÆRARI. MILIT.

Adde sis Brisson. Antiqu. Jur. lib. III. cap. 19. et Guther. de Offic. Dom. August. lib. III. cap. 32.

CAP. XXV. *In casu vocandi summo tono est prima*] Sic ex Nigidii mente pronuntiandum esset *Váleri*. Neque hæc opinio probabilitate sua caruit, quia vel in compositis vel in passis syncopen accentus retroagitur. Prævaluit tamen, ut Auctor noster jam suo tempore factum scribit, ut penultima acueretur *Valéri*: et ratio est, quia vocativi syllaba media, est nominativi antepenultima, quæ cum evadit secunda in vocativo, eadem accentu notatur. Priscianus lib. VII. ait 'perfecti vocativi accentus' in talibus servari. Perfectum vero vocativum intelligit integrum more veteri *Valérie*. 'Si enim non esset abscissio,' inquit, 'debuerunt ejusmodi vocativi, i. e. qui in *i* desinentes penultimam correptam habent, antepenultimam acuere, ut Virgili, Mercuri; quod minime licet: nam penultimam acuimus.'

I scribendum erit ante e] Vide sis hac de re Lipsium De recta Pronunciat. L. L. cap. 8.

CAP. XXVI. *Parthenii poëtæ*] Floruit hic Parthenius temporibus Ptolemæi Auletæ, (qui regnare cœpit Olymp. CLXXIV. an. 11.) sive initio principatus Augusti; fuitque Poëta ἐρωτικὸς, utpote qui amatorio argumento se inprimis oblectaret, et Vir-

gilii in Græcis præceptor, ut legimus apud Macrobium lib. v. Saturn. cap. 17. Exstat et hodie elegantissimus ejus libellus *περὶ ἐρωτικῶν παθημάτων*, 'De amatoriis affectionibus.' Ex Suida cognoscimus eum belli Mithridatici tempore captum fuisse; posteaque ob eruditionem manumissum; ac pervenisse usque ad tempora Tiberii Cæsaris; quod Vossius intelligit non de tempore, quo Tiberius imperare, sed quo florere cœpit, ut cum Rhætos et Vindelicos vicit. Scripsit et *Μεταμορφώσεις*, ut Plutarchus et Eustathius tradunt, item Suidas in *Νέστωρ*. Plura de Parthenio vide apud Vossium lib. II. cap. 1. de Histor. Græc. et de Poët. Latin. cap. 8.

Γλαύκῳ, &c.] Vett. CC. legunt, *Γλαύκῳ καὶ Νήρει καὶ ἐναλίῳ Μελικέρτῃ.* Id est 'Glauco, Nereique, atque maris genio Melicertæ.' Apud Macrobium vero lib. v. Saturn. cap. 17. sic legitur, *Γλαύκῳ καὶ Νηρεῖ καὶ Ἰνώῳ Μελικέρτῃ.* Ubi *τὸ Ἰνώῳ* videmus, quod etiam Virgilius expressit. Quod tamen non convenit cum verbis Auctoris Nostri, qui dicit eum hunc versum æmulatum duobus vocabulis immutatis.

Glauco, &c.] Exstat lib. I. Georg. vs. 437.

Νεωτερικώτερος] Id est, audacior et juvenilior.

Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ] Id est, 'Taurum autem Alpheo, et Neptuno quoque taurum.' Exstat Ἰλιάδ. λ. vs. 727.

Taurum Neptuno] Exstat lib. III. Æneid. vs. 128.

Pulcher Apollo] Familiare hoc poëtis, cum Deos Deasque alloquantur, eos pulchritudinis elogio honorare. Sic Ovidius lib. XV. Metamorph. Æsculapium pulcherrimum, et lib. V. Trist. Eleg. 4. Bacchum pulcherrimum, item lib. IV. Fastor. Venerem pulcherrimam salutat. Similiter Horatius lib. I. epist. 16. 'pulchra Laverna, Da mihi fallere, da justo sanctoque videri.' Et passim hujus generis exempla reperire est.

CAP. XXVII. *Panætii*] Vide notata supra XII. 5.

Negotia periculaque ex improviso assidua et prope quotidiana fert] Seneca ad Marciam cap. 16. 'Plena et infestis variis casibus vita est, a quibus nulli longa pax, vix induciæ sunt.'

Ad ea cavenda, &c.] Sic Apuleius Milesiar. lib. XI. ait 'Cauto circumspectu vitam, quæ variis casibus subjacet, esse muniendam.'

Qui pancratiæ vocantur] Melius leges *qui pancratiastæ vocantur.* Pancratiastes enim inter athletas dicebatur, qui luctator simul et pugil esset; quippe cum alii pugiles, alii luctatores forent, is qui utroque valebat, pugilatu nimirum et lucta, pancratiastes vocabatur. Unde et Plutarchus Sympos. lib. II. cap. 4. Pancratium certamen esse scribit mixtum ex pugilatu et lucta: *ὅτι γὰρ μέμικται τὸ παγκράτιον ἔκ τε πυγμῆς καὶ πάλης, δῆλον.* Et sane *σύνθετον ἐκ πυγμῆς καὶ πάλης ἦν τὸ παγκράτιον*, notante Nicephora Gregora apud Synesium *περὶ ἐνυπνίων* in fine, *ἐξῆν γὰρ τῷ παγκρατιάζειν ἐθέλοντι οὐ μόνοις τοῖς νόμοις τῆς πάλης, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς πυγμῆς χρῆσθαι πρὸς τὸ νικῆσαι.* Sic Aristoteles lib. I. Rhetoricor. cap. 5. *Ὁ δυνάμενος θλίβειν καὶ κατέχειν, παλαιστικός. ὁ δὲ ὦσαι τῇ πληγῇ, πυκτικός. ὁ δὲ ἀμφοτέροις τούτοις παγκρατιαστικός.* Id est, 'qui potest premere ac fortiter tenere, ad luctam est idoneus; at qui ictu longe a se repellere, ad pugilatum; qui vero utrumque, ad pancratium.' Meminit pancratii Ulpianus lib. VII. § 3. D. ad leg. Aquil. Ubi Budæus in Annotat. priorib. Pancratium dictum vult, quod advocatis omnibus corporis viribus, omniumque nervorum contentione transigitur; quo loco plura vide, uti et P. Fabr. Agonist. lib. I. cap. 9. et Mercurial. de Art. Gymnast. lib. II. cap. 9.

CAP. XXVIII. *Metellus*] Sunt qui

volunt esse Q. Metellum Macedonicum, fortunatissimum et honoratissimum, qui Consul, Censor, Augur, triumphalis, et duobus lustris princeps Senatus, filios et nepotes habuit consulares et triumphales multos: de quo præter cæteros Velleius Paterculus lib. I. et Plinius Natural. Hist. lib. XIII. cap. 13.

§ 3 Τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον] Id est, 'In lente unguentum.' In V. C. est τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μῦθον, id est, 'In lente fabulam,' quod nihili est; et viris doctissimis jam pridem monitum omnino hic legendum τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, 'in lente unguentum:' subaudi, infundis. Quod dicitur, cum quippiam non suo loco ac tempore adhibetur. Quemadmodum videlicet lenticulæ vili legumini inepte quis admiscuerit unguentum, hoc est, oleum odoratum. Idem usurpavit Cicero in Epistola quadam ad Atticum lib. I. 'Legati sunt, Q. Metellus Creticus, et L. Flaccus, τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον Lentulus Clodiæ filius.' Exstat et apud Aristotelem in lib. de Sensu et sensili: Ἀληθὲς γὰρ ὅπερ Εὐριπίδην εἶπε σκώπτων Στράτις, ὅταν φακῆν ἕψηται, μὴ ἐπιχεῖν μύρον. Id est, 'Nam verum est, quod ait Stratis, Euripidem taxans, ubi lenticula coquitur, non debere unguentum infundere.' Citatur et ab Athenæo lib. IV. Deipnosoph. ubi et additur exstare apud Varronem, compluresque Latinorum eo proverbio usos. Plura vide apud Erasmum in Adagiis.

CAP. XXIX. *Quando facies sit forma omnis, &c.*] Hunc locum more suo descripsit Nonius in 'faciem,' ubi tamen legendum *faciem totius corporis formam, non tantum πρόσωπον, id est, os, posuit prudens antiquitas:* ut etiam monuit Mercerus.

§ 2 *In Pœnulo*] Exst. Act. V. Sc. 2.

Corpore aquilo est] Id est, 'subnigro.' Festus: 'Aquilus color ab aqua est nominatus. Nam cum Antiqui duos omnino naturales nossent, id est, album et nigrum; intervenerit autem is quoque, qui ita neutri similis est, ut tamen ab utroque proprietatem trahat; potissimum ab aqua eum denominarunt, cujus incertus est color.' In Glossis Philoxeni est *Aquilum*, Μέλαν, ὡς Λυκίλλιος. Nigrum interpretatur, quia quod subnigrum est, etiam nigrum vocari solet. Sic Homerus aquam nigram vocat Odyss. V. sub finem, Καὶ μέλαν ὕδωρ Πνεῦσαι. Et Virgilius: 'Qua niger humectat flaventia culta Galesus.' Nigra autem vel subnigra dicitur aqua, non quod talis sit, sed quod ob profunditatem talis appareat.

CAP. XXX. *Quas partim Cynicas, alii Menippeas*] De Satyris Varronianis vide supra I. 17.

Ὑδροκρύων] Vett. Editt. ὕδωρ κρυὸν, id est, 'aqua rigens.' Videtur autem Varro hac Satyra insectatus homines delicatiores, qui in potu utebantur aqua gelida et refrigerata. Veteribus enim in usu aquam varia atque exquisita arte, maxime nivibus refrigerare, ut ex Athenæo lib. III. Deipnosoph. constat. Unde Martialis: 'Non potare nivem, sed aquam potare rigentem, De nive, commenta est ingeniosa sitis.'

Verbum illud scilicet e Græcia vetus; Musicam, &c.] Ita ex Ms. R. emendavit Lambecius, cum antea legeretur, *verbum illud scilicet vetus: Egregiam Musicam:* τὸ *egregiam* huic loco male convenire facile animadvertit, qui verba hæc paulo accuratius pensitet, et cum Græcis unde expressa sunt, conferat. Ideo et H. Stephanus legi maluit *v. i. s. egregie vetus: Musicam.* Sed omnino legendum cum Lambecio et Ms. R. *e Græcia vetus: Musicam, &c.* Græcis enim quondam celebratum adagium: οὐδὲν ὄφελος ἀποῤῥήτου καὶ ἀφανοῦς τῆς μουσικῆς, a quibus id postea Latini mutarunt. Ita Suetonius in Nerone: 'Subinde,' inquit, 'inter familiares Græcum

proverbium jactans: Occultæ musicæ nullum esse respectum.' Facile autem pro, *e Græcia*, *egregiam* substituere fuit; præsertim cum paulo durius videatur, *verbum e Græcia vetus*, pro, *vetus Græcorum proverbium*.

§ 2 *Indistincta namque fient et confusa, quæ legero*] Veteres enim interpunctionum notas, sive signa ad partes sententiæ distinguendas non adhibebant, atque inde difficilis oriebatur lectio, cum nisi exercitatis vix liqueret, ubi aut vox sustineri, aut suspendi, aut deponi deberet. Idque luculenter ex hoc Auctoris Nostri loco manifestum. Hinc etiam lectionem primæ eruditionis partem facit Quintilianus lib. I. c. 8. 'Superest Lectio, in qua puer, ut sciat ubi suspendere spiritum debeat, quo loco versum distinguere, ubi claudatur sensus, unde incipiat; quando attollenda vel submittenda sit vox; quid quoque flexu, quid lentius, celerius, concitatius, lenius dicendum, demonstrari nisi in opere ipso potest. Unum est igitur, quod in hac parte præcipiam: Ut omnia ista facere possit, intelligat.' Verba quidem singula interposito puncto a se invicem Romani disparare solebant partim ad ornatum, partim ne coalescerent. De his intelligendus Cicero Orat. pro Muræna, ubi Jurisperitos vellicat: 'Dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res enim sunt parvæ, prope in singulis literis atque interpunctionibus verborum occupatæ.' Sed id imprimis in Veterum Inscriptionibus, quæ hodie adhuc superstites, apparet, ubi singulæ voces puncto a se invicem separatæ. Secus ac Græci Veteres solebant, qui continuo nexu, absque ulla separationis nota voces scribebant. Unde Seneca Epistola XL. ubi de celeritate orationis: 'In Græcia hanc licentiam tuleris: nos etiam cum scribimus, interpungere consuevimus;' singula scilicet verba a se invicem, ut verborum ille fluxus aliquo modo sistatur. Has 'librariorum notas' Cicero appellat lib. III. de Oratore: 'Inspirationis, non defatigationis nostræ, neque librariorum notis, sed verborum et sententiarum modo interpunctas clausulas in orationibus esse voluerunt.' Librariorum notæ sunt puncta post singula verba. Verborum et sententiarum modo intelligit quidem partitionem sive divisionem in Commata, Cola, Periodos, non quod signis appositis ista distinguerentur, sed quod tantum legendo observari deberent. Et sic paullo post: 'Clausulas atque interpuncta verborum animæ interclusio atque angustiæ spiritus attulerunt.' Postea tamen, sed quo tempore incertum, etiam notæ inventæ et appositæ, quibus Commata, Cola, et Periodi discernerentur; quæ 'Positura' atque etiam peculiariter 'Distinctiones' Latine, θέσεις sive στιγμαὶ Græce dictæ. Diomedes lib. II. de Pronuntiatione: 'Lectioni Posituras accedere vel Distinctiones oportet, quas Græci θέσεις' (adde et στιγμὰς) vocant. Sic Isidorus lib. I. Orig. c. 19. 'Positura est figura ad distinguendos sensus per Cola et Commata et Periodos: quæ dum ordine suo apponitur, sensum nobis lectionis ostendit.' Postquam autem viri docti distinguere cœperunt, solis et singulis punctis diverso situ locatis, singulas partes notabant; Comma videlicet puncto ad medium litteræ, ubi sermo suspenditur; et hæc Media distinctio; Colon puncto ad imum litteræ, ubi sermo suspenditur; et hæc subdistinctio; Periodum puncto ad caput litteræ sive supra versum, ubi sermo deponitur; et hæc plena distinctio. Quæ omnia clara sunt ex verbis hisce Donati, licet ordinem invertat: 'Tres sunt Posituræ vel Distinctiones, quas θέσεις Græci vocant: Distinctio, Subdistinctio, Media distinctio. Distinctio est, ubi

finitur plena sententia: hujus punctum ad summam literam ponimus. Subdistinctio est, ubi non multum superest de sententia, quod tum necessario separatum, mox inferendum sit: hujus punctum ad imam literam ponimus. Media est, ubi fere tantum de sententia superest, quantum jam diximus, cum tamen respirandum sit: hujus punctum ad mediam ponimus.' Hic quidem distinguendi modus olim obtinuit, ut ex aliis veterum Grammaticorum locis quoque, si opus foret, probari facile posset. Hodie varia puncti locatione missa, aliis signis, figura, non positione discretis, quæque neminem fugiunt, in interpunctionibus nostris utimur.

§ 3 *Mnestheum*] Mnesthei, ut nobilis medici, meminit Plinius in Indice lib. XXI. et aliquot sequentibus, ubi ejus 'de Coronis' librum citat; et haud dubie hic idem est ac Mnesitheus medicus Atheniensis, quem Galenus lib. I. *θέραπ.* ad Glauconem ait, virum fuisse, tum in reliquis omnibus, quæ ad artem spectant, abunde doctum, tum quanam methodo artem medicam exercere oporteat, nulli peritia secundum. Hujus libros *περὶ ἐδεστῶν*, De Eduliis, aliquoties commemorat Athenæus in Deipnosoph. unde suspicor excerpta esse, quæ hic Varro de Vini tribus generibus, nigro, albo, et medio tradit. Ex iis etiam quædam excerpsit Galenus lib. II. de Alim. facultat. et quæ Mnesitheus de facultatibus partium in plantis nimis generaliter scripserat, adhibita censura correxit et confutavit. Ejus quoque epistolæ *περὶ κωθωνισμοῦ* meminit Athenæus l. XI. Sed et apud Pausaniam in Atticis Mnesithei mentio exstat.

Nigrum, album, medium, quod vocant κιῤῥὸν, &c.] Sic quidem in omnibus libris, præterquam in Badiana editione, ubi legitur: *Nigrum, album, melinum, quod vocant κιῤῥὸν; et novum, vetus, medium; et efficere nigrum vires, album urinam, melinum πέψιν: novum refrigerare, vetus calefacere, medium vero esse prandium caninum.* Nam cum Servius ad III. Georg. 'gilvum' colorem interpretur 'melinum,' Badius ex Maserio tradit vinum *κιῤῥὸν*, quod est, 'gilvum,' melius hic appellari posse 'melinum,' et forte Gellium sic scripsisse; ut sic vinorum discretio a coloribus habeatur. Aliud autem esse quod additur, *novum, vetus, medium.* In cujus sententiam et ipse Badius secedit; et sane aut *melinum* legendum, aut *medium* pro vino *κιῤῥῷ* sive 'gilvo' capiendum, cum et ipse Varro hoc modo interpretetur.

Nigrum vires] Sic omnino legendum, cum Vet. Ed. Veneta A. MDIX. et Aldina A. MDXV. item Ascensiana, quod et Mosellanus vidit. Male in Vet. Edit. Rom. quod et H. Stephanus, et Vir Doctissimus in ultima, quam procuravit, editione, retinuere, est, *Nigrum virus.* Nam ipsissima Mnesithei verba, quæ Varro innuit, exstant apud Athenæum lib. I. Deipnosoph. ubi legere est: *Μνησίθεος δ' ὁ Ἀθηναῖος φησὶν, ὁ μέλας οἶνος ἐστὶ θρεπτικώτατος, ὁ δὲ λευκὸς, οὐρητικώτατος καὶ λεπτότατος, ὁ δὲ κιῤῥὸς, ξηρὸς, καὶ τῶν σιτίων πεπτικώτερος.* Id est, 'Nigrum vinum, inquit Mnesitheus Atheniensis, nutrit copiosissime: album tenuissimum est, urinasque ciet valentissime: gilvum potenter siccat, et imprimis est utile concoctioni.' Quæ ipsissima sunt cum Varronianis hisce, et illustrantur quoque ex istis, quæ Athenæus ibidem paulo ante habet: *Τῶν οἴνων ὁ μὲν λευκὸς, ὁ δὲ κιῤῥὸς, ὁ δὲ μέλας. καὶ ὁ μὲν λευκὸς λεπτότατος τῇ φύσει, οὐρητικὸς, πεπτικός τε ὢν, τὴν κεφαλὴν ποιεῖ διάπυρον· ἀναφερὴς γὰρ ὁ οἶνος. ὁ δὲ μέλας, ὁ μὴ γλυκάζων, τροφιμώτατος, στυπτικός· ὁ δὲ γλυκάζων, καὶ τῶν λευκῶν, καὶ τῶν κιῤῥῶν τροφιμώτατος.* Id est, 'Vinum aliud album, aliud gilvum, aliud nigrum. Et album quidem, quod natura tenuissi-

num et calidum, urinas movet, concoctionem juvat, sed quoniam superiora petit, igneo calore caput ferit: nigrum expers dulcedinis, adstringit et alit plurimum: quod vero subdulce est, copiosius alimentum suppeditat, quam ullum ex albis, vel gilvis.' De vino nigro idem Athenæus eodem libro antea dixerat: Ἐπαινῶν δὲ Ὅμηρος τὸν μέλανα οἶνον, πολλάκις αὐτὸν καὶ αἴθοπα καλεῖ, δυναμικώτατος γάρ ἐστι, καὶ μένων ἐν ταῖς ἕξεσι τῶν πινόντων πλεῖστον χρόνον. Id est, 'Vinum autem nigrum cum Homerus laudat, sæpiuscule id vocat αἴθοπα, id est, vel atrum, vel urens. Alendi enim corporis vim maximam habet, diutissimeque in eorum habitu permanet qui biberunt.'

Medium πέψιν] Sive hic *melinum* cum Maserio et Badio legas, sive τὸ *medium*, quod omnes Codd. habent, retinere malis, necesse est, intelligas 'vinum gilvum,' quod concoctionem juvare modo ex verbis Mnesithei apud Athenæum vidimus; cujus et ista sunt eodem lib. I. Ὁ δὲ λευκὸς οἶνος, ἀσθενὴς καὶ λεπτός. ὁ δὲ κιῤῥὸς πέττει ῥᾷον, ξηραντικώτερος ὤν. Id est, 'Vinum quidem album imbecillum est ac tenue; Gilvum vero siccat valentius, et magis concoctionem juvat.'

Πέψιν] Concoctionem.

Vetus calefacere] De veteris vini virtutibus sic Athenæus lib. I. Ὁ παλαιὸς οἶνος οὐ πρὸς ἡδονὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑγίειαν προσφορώτερος. πέσσει τε γὰρ μᾶλλον τὰ σῖτα, καὶ λεπτομερὴς ὢν εὐανάδοτός ἐστι. δύναμιν δὲ τοῖς σώμασιν ἐμποιεῖ, τὸ αἷμά τε ἐνερευθὲς καὶ εὐανάδοτον κατασκευάζει, καὶ τοὺς ὕπνους ἀταράχους παρέχει. Id est, 'Vinum vetus non ad voluptatem solum, sed ad bonam valetudinem conducibilius est, quoniam cibum magis coquit, et ob partium tenuitatem facile digeritur, vires corporis auget, sanguinem rubrum et commode fluentem gignit, placidumque somnum conciliat.' Hinc vinum vetus maxime in pretio: et toties ejus mentio apud Auctores. Seneca de Vita Beata: 'Cur apud te vinum ætate tua vetustius bibitur?' Et lib. IV. Nat. quæst. 'Quoniam non contenti vina fundere veterana et per sapores ætatesque ire.' Notum istud Petronii: 'Allatæ sunt amphoræ vitreæ diligenter, gypsatæ, quarum in cervicibus Pittacia erant affixa cum hoc titulo, Falernum Opimianum annorum centum.' Παλαιοῦσθαι autem, ut bene observat Casaubonus ad Athenæum, de vino dicitur duobus modis, vel cum diu asservatum est, quod κεχρονικὸς vocatur, vel cum veteris vini qualitatem quoquo modo est assecutum. Galenus lib. I. De antidotis: Καλοῦσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ παλαιοῦσθαι τὸ μεταβάλλειν ἑτοίμως εἰς τὴν ποιότητα τῶν παλαιουμένων. Vires autem et colorem acquirere vinum senescendo ex modo dictis, et ex medicorum libris notissimum est. Inde natum est vetus dictum, atque, ut loquitur Galenus, ὁ περιφερόμενος λόγος, Πάντα τ' ἄλλα γηρᾷ τῷ χρόνῳ πλὴν οἴνου, 'Omnia alia senescunt tempore, excepto vino.'

Medium esse prandium caninum] Medium hoc loco non capiendum de vino gilvo, quod modo concoctioni inservire dixit, verum de vino medio inter vetus et novum; scilicet quod non sit vetus, neque nimis novum, sed intermedium, et de utroque quasi participans. Cujusmodi vinum Varro dicit esse 'prandium caninum,' quod Auctor Noster interpretatur, prandium abstemium, in quo nihil vini potatur; et caninum dici, quoniam canis vinum non bibit. Vinum autem medium pro vino non habendum, quia neque calefacit, neque refrigerat. Quæ interpretatio, ut mitissime dicam, nimis frigida mihi videtur. Et aliis etiam jam animadversum, Gellium in hujus proverbii explicatione lapsum, neque Varronis mentem assequutum. Quos inter J. Bap-

tista Pius ad l. v. Lucretii, ubi multa quidem, nec tamen feliciora profert, aitque prandium caninum significare aliquem effectum, qui per vinum medium fieret, et intelligit famem caninam, quam vino medio sedari dicit. Sed hæc nihili sunt. Si Varronis Satyra, unde hoc fragmentum desumptum, integra hodie exstaret, posset vel ex ea, vel forsan etiam ex reliquis ejusdem libris deperditis, si superstites forent, lux quæpiam fœnerari, unde hæ tenebræ pellerentur. Verum cum iis careamus et mihi in præsenti nihil melius occurrat, præterquam quod Phil. Carolo in Animadversionibus visum, ejus conjecturam hic subjiciam. Ut autem planum faciat Agellii expositionem se ipsam proruere, ait, Siquidem vinum medium dicendum erit prandium caninum, quia non calefacit, quæ veri vini indoles est, multo magis vinum novum fore prandium caninum, quia frigefacit, quod ei cum aqua, quæ canum potio, commune est. Ad hæc constare, vina media omnium maxime inflammare, et in eo a canum potu longissime distare; quod etiam cauponibus non ignotum, qui hoc potissimum vini genere rusticos et urbanam plebem solent invitare. Unde ipsi videtur hoc velle Varronem: Vinum novum frigefacere; vinum vetus moderate calefacere; medium vero prorsus incendere, et inflammare capita potantium; ut inter se rixas agitare, et concertare soleant more canum, quibus hoc familiare. Ut vel ex eo apparet, quod Sallustius et B. Hieronymus 'caninam facundiam' pro rabiosa maledicentia et studio contentionis usurparunt. Meliora docturus beneficium apud me ponet.

5 2 2